

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA

SLOVANSKI JEZIKI

*DRUGA, POPRAVLJENA
IN POMNOŽENA IZDAJA*

Napisal

univ. prof. dr. RAJKO NAHTIGAL
redni član Slovenske akademije znanosti
in umetnosti

V LJUBLJANI

1952

Gram I 84(3. ex)

10392

31.5.2002

NATISNILA TISKARNA „JOŽE MOŠKRIČ“ V LJUBLJANI

PREDGOVOR K PRVI IZDAJI

Pričujoča knjiga o slovanskih jezikih se je razvila iz predavanja, ki sem ga imel na Ljudski univerzi spomladi l. 1936. in ki bi ga naj bil tudi izdal v obliki brošure. Že preje pa sem na prošnjo uredništva »Leksikona Minerve« (Zagreb 1936.) napisal članke o slovanskih jezikih (Bugarski jezik, Češko-slovački jezik, Lužičko-sprski jezik, Poljski jezik, Ruski jezik, Slavenski jezici, Starocerkvenoslovenski jezik), ki pa so radi omejenega prostora izšli zelo okrnjeni in brez primerov ter navedbe podrobnejše strokovne literature. Prvotna namera odseva še zdaj iz kratko, prekratko orisanega začetka knjige, da si je bila moja namera, da predstavim slovanske jezike v njihovi skupnosti in medsebojnem razmerju na čim krajši in preciznejši način. Zato sem se ob neizčrpnem gradivu slovanskih književnih jezikov in narečij ter njihove zgodovine omejil le na glavne književne jezike, vendar se pri vsakem bistvenem pojavu oziram tudi na vse, kar prihaja v poštev; vseskozi pa je jasno izvedena ločitev med književnim, dialektičnim in zgodovinskim, a primere si more ob podanem okviru in ogradju vsak po potrebi izpopolniti. Poleg tega se v vsem obsegu tesno združujejo filološki podatki z lingvističnimi izsledki, tako da je med drugim v tok razpravljanja prav za prav tudi vključena slovnica starocerkvenoslovanskega jezika, tega neprecenljivega historičnega zastopnika praslavanščine.

Knjiga, ki je slovenska književnost sploh še nima, a ji v taki izdelavi tudi v drugih književnostih, v katerih se nahajajo le več ali manj paralelni orisi slovanskih jezikov po običajnih gramatičnih kategorijah in razvrstitvah, še ni podobne, naj služi kot nekakšna Ariadnina nit skozi labirint slovanske primerjalne slovnice (komparativne gramatike). Dolgoletna skušnja je pokazala, da jo univerzitetni slušatelji slavisti i. dr. potrebujejo; ustrezno pa bo z njo tudi

srednješolskim profesorjem filologom in mnogim ljubiteljem študija slovanskega jezikoslovja in — last, not least — slovanske individualnosti. Priporočljivo pa je, da bralec knjigo vsaj dvakrat prebere.

Novi način izlaganja je v tem, da je z ene strani časovno ločena historična doba posameznih slovanskih jezikov od predhistorične praslovanske, v kateri je vladala dialektično razmeroma še malo diferencirana skupnost, in da je z druge strani gradivo za obe dobi razvrščeno po občin vidikih glavnih črt in razvojnih smeri slovanske jezikovne individualitete. Po značaju predmeta je to izvedljivo zlasti v glasoslovju, kjer so prevladujoče črte fonetičnega značaja slovansčine, kakor zakon odprtih zlogov, muzikalnonaglasni zakoni in nebna (palatalna) artikulacijska baza, povzročile cele vrste navidezno raznorodnih glasoslovnih pojavov (prim. str. 11), ki se zato ne glede na to gramatično-kategorijsko raznorodnost najbolje obravnavajo pod skupnim vidikom — povzročiteljem. Že l. 1911 sem v oceni A. Leskiena staro-cerkvenoslovanske gramatike (Ljubljanski Zvon XXXI 669) z z ozirom na Leskienove splošne vidike t. zv. kombinacijskega nauka izrazil mnenje, »da bi se dale obrisati in določiti še večje enote« in da je »predstaviti... fonetične pojave v zvezi z občin fonetičnim značajem jezika.« V oblikoslovju, kjer se na zunaj zde gramatične kategorije vodilne, so v glavnem vendar v prvi vrsti vpoštevana razvojna gibanja v oblikovni strukturi in pojavi, ki so bili v jezikovnem čutu predvsem povezani med seboj. Enako kakor prvi predhistorični je urejen tudi drugi historični del, ki naj s tem nazorno pokaže, kako je historična doba slovanskih jezikov na eni strani bistveno prelomila prvotni pravec, na primer zakona odprtih zlogov, drugod pa stare smeri še nadaljevala, oziroma jih je na katerikoli način izpremenila, pri čemer je povsod nakazan razvoj. V oblikoslovju je v splošnem opaziti nadomestitev principa osnov s principom spola (str. 191), razvoj posebnega oblikovnega tipa besedne kategorije števnikov (str. 257), prehod pridevniške sklanjavne oblike deležnikov v nesklanjavno glagolsko-prislovno (stran 229 sl.), porast opisnih glagolskih oblik (stran 262, 268) i. dr. Koliko je v porabljenem gradivu lastnega gradiva, bo kljub vsem omejitvam znal presoditi strokovnjak. Ker knjiga od

prvega početka zavestno ni bila namenjena za podroben kompendij, temveč samo za kratek in plastičen oris tipa in strukture slovanskih jezikov, zato tudi ni vseskozi pod črto podrobno navedena predmetna literatura k posameznim obravnavanim problemom. V glavnem naj temu odpomore na koncu dodani seznam važnejših del in spisov, v katerih je najti še nadaljnje podrobnejše navedbe.

V tehničnem oziru je omeniti, da so se zaradi tiskarskih težav tiskane pole sproti odtiskovale in da so bila zato opozorila na druga mesta v knjigi z navedbo strani mogoča le za nazaj, ne pa tudi za naprej; ta so se mogla označiti le z »gl. doli«, morejo se pa s pomočjo prvih izpopolniti. Sicer pa je treba Učiteljski tiskarni izraziti najlepše priznanje za prizadevanje, da izrazi v tisku vse mnogoštevilne znake. Kljub težkemu stavku so ostale v splošnem, kakor se zdi, le malokatero tiskovno pomoto. Ruski primeri so pisani po novem pravopisu, iz filološko-lingvističnih razlogov pa je pridržan znak ъ; pri bolgarskih je opuščen na koncu besed nepotrební nemi znak ъ; srbsko-hrvatski primeri so redoma podani v ekavski in jekavski obliki. Problem zase je bila sestava stvarnega kazala, ki bi zavzelo prevelik obseg in bi postalo nepregledno, če bi z vso natančnostjo hotelo podati vse podrobnosti; zato je omejeno le na najglavnejše in nikakor ne predstavlja vseh drobnih podatkov knjige. Ker knjiga zaradi svobodnega razlaganja ni razdeljena na posebej označene, vidne odstavke, podaja tudi »vsebina« na začetku le značilnejše stvarne oddelke. V seznamu besed so navedene le one, o katerih je posebej govor. Razne dodatke, ki so mi prihajali na misel ob doiskovanju posameznih pol, sem opustil, kar je pač vsakomur razumljivo.

V prijetno dolžnost si štejem, ako izrekam posebno zahvalo kolegu Fr. Ramovšu, ki je z izredno prijateljsko požrtvovalnostjo bral delo zvečine že v rokopisu, potem pa vseskozi v tiskani korekturi in je dal iniciativo za objavo v publikacijah Znanstvenega društva za humanistične vede v Ljubljani ter skrbel za dostojen in pravilen tisk. Zahvaliti se moram tudi kolegu K. Oštirju za branje korekture prvega dela knjige in asistentu g. Zv. Bizjaku za nesebično in neutrudljivo pomoč pri korek-

turah, seznamu predmetne literature in sestavi stvarnega kazala k historičnemu oblikoslovju; po mojem konceptu je zelo posrečeno prerisal po fotografskih posnetkih staroglagolske in starocirilske znake, prve predvsem po Kijevskih odlomkih (gl. str. 2), druge pa po Supraselskem kodeksu, katerega del se hrani v univerzitetni biblioteki v Ljubljani. Fotografska reprodukcija te prerisbe je priložena po alfabeti pred začetkom knjige. Na žalost ni bilo mogoče, da bi knjigo opremil še s karto slovanskega jezikovnega ozemlja in z označbo glavnih narečij (prim. str. 6—7).

Ob zaključku pa se z Miklošičem (*Vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen II*, str. XXIV) spomnim globokomnega grškega reka: *ὅταν συντελέσῃ ὁ ἀνθρωπος, τότε ἀρχεται*.

V Ljubljani, meseca avgusta 1938.

R. Nahtigal.

PREDGOVOR K DRUGI IZDAJI

Do druge izdaje moje knjige je prišlo, ker je bila prva kmalu po izidu razprodana, pa zelo iskana, ne le doma in v drugih republikah države, temveč tudi mnogokje v inozemstvu (knjiga je bila in je tudi pri več slavističnih stolicah uvedena v študijski plan), za kar bi mogel navesti podrobnejše podatke. Pogrešali so knjigo zlasti še novi dijaki za svoje izpite. Zato je »Državna založba Slovenije« izrekla (ne na mojo iniciativo) svojo pripravljenost, da založi drugo izdajo, »Univerzitetna tiskovna komisija« filozofske fakultete univerze v Ljubljani pa jo je sprejela za svojo zbirko učbenikov. Izdaja je v bistvu neizpremenjena, pač pa v podrobnostih zelo popravljena. Izkazalo se je, da so bile posebno pri tisku diakritičnih znakov potrebne mnoge poprave. Obžalovati je, da se v tisku težko označujejo intonacije na zlogih, na katerih ni mesta besednega naglasa. Pri popravkah so upoštevane tudi neke, ne vse, pripombe v raznih inozemskih, more se reči, priznavnih ocenah knjige, kolikor so mi prišle v roko. Z nekaterimi se pa nisem mogel soglasiti; glede nekih je bil tudi nesporazum ali so šle zame

predaleč. Toda razpravljanje o njih bi spadalo že izven okvira te knjige. Morda bo prilika nanesti, spregovoriti o njih na drugem mestu. Če kaki redki primeri niso v skladu z novejšimi pravopisnimi ali gramatičnimi predpisi, ni važno. Pomnožena je bibliografija na koncu knjige, vendar to ni bilo pri sedanjih znanih razmerah v slovanskem svetu tako mogoče, kakor bi bilo želeti. Tudi z nabavo iz drugih držav so težave. Opozarjam pa na obširne bibliografije v na novo oživiljenem Južnoslovenskem filologu XVIII 1949—1950 za leta 1939—1949, v Roczniku slawistycznym XVI 1950 za leta 1939—1945 (v letniku XVII bo nadaljevanje za leta 1946 do 1948) in v Revue des études slaves XXV—XXVI 1949—1950. Opuščeno je v tej izdaji »Stvarno kazalo«, ker bi bila navedba strani po njej zahtevala preveč truda in časa, ga pa do precejšnje mere nadomešča vsebinsko kazalo; kot nepotrebno je opuščeno tudi »Besedno kazalo«.

Korekturo izdaje je z menoj požrtvovalno in vestno vodil asistent Dimitrij Sovrè, ki je dal tudi razna druga koristna opozorila, za kar se mu najlepše zahvaljujem; zahvaljujem se tudi višjemu asistentu Zvonku Bizjaku za popravo klišaja po moji želji (str. XXIV) in seveda založbi, izdajateljici filozofski fakulteti in tiskarni za prizadevni tisk do skrajne možnosti.

V Ljubljani, 12. marca 1952.

R. Nahtigal.

KRATICE

Neslovanski jeziki in narečja

alb. = albansko	lat. = latinsko
at. = atiško	let. = letsko
av., avest. = avestsko	lit. = litavsko
bsla., baltosla. = baltsko-slovansko	nem. = nemško
dor. = dorsko	ngr. = novogrško
eol. = eolsko	rom. = romansko
evr. = evropsko	rum. = rumunsko
fin. = finsko	stind. = staroindijsko
franc., frc. = francosko	stlat. = starolatinsko
frig. = frigijsko	stprus. = staroprusko
got. = gotsko	stvnem. = starovisoko-nemško
gr. = grško	tes. = tesalsko
homer. = homersko	zahavr. = zahodnoevropsko
ievr. = indoevropsko	zahievr. = zahodnoindoevropsko
it. = italijansko	
kret. = kretska	

Slovanski jeziki in narečja

ben. = beneškoslovensko	kajk. = kajkavsko
bolg. = bolgarsko	kaš. = kašubsko
prus. = belorusko	kor. = koroško
cksl. = cerkvenoslovansko	luž. = lužiškosrbsko
čak. = čakavsko	maked. = makedonsko
češ. = češko	mazur. = mazursko
čslš. = češkoslovaško	mor. = moravsko
dluž., dolnjeluž.-srb. = dol-njelužiškosrbsko	mrus. = malorusko
dubr. = dubrovniško	notr. = notranjsko
ek. = ekavsko	polab. = polabsko
gal. = gališko	polj. = poljsko
gluž. = gornjelužiškosrbsko	prasla. = praslovansko
goričan. = goričansko	prekm. = prekmursko
hrv. = hrvaško	rus. = rusko
ik. = ikavsko	rus.-cksl. = ruskocerkveno-slovansko
jek. = jekavsko	sevsla., sev.-sla. = severno-slovansko
jrus. = južnorusko	sevsle. = severnoslovensko
jsla. = južnoslovensko	

sevv. = severnoveliko-
rusko
shrv. = srbohrvatsko
sla. = slovansko
sle. = slovensko
sle.-briž. = slovenskobrižin-
sko
sli. = slovinsko
slš. = slovaško
splsla. = splošnoslovansko
srb. = srbsko
srbolg. = srednjebolgarsko
srsłš. = srednjeslovaško

stcksl. = starocerkvenoslo-
vansko
stčeš., stluž., stpolj., strus.,
stsr. = staro-...
štaj. = štajersko
štok. = štokavsko
ukr. = ukrajinsko
velrus., vrus. = velikorusko
vzhsla., vzhsl. = vzhod-
no...
zahbolg., zahsla. = zahod-
no...
zilj. = ziljsko

Gramatične

abl. = ablativ
acc., accus. = akuzativ
act. = aktiv
adj. = adjektiv
adv. = adverb
anal. = analogično
aor. = aorist
compar. = komparativ
condit. = kondicional
dat. = dativ
del. = deležnik
demin. = deminutiv
dift. = diftong
dol. = določno
du. = dual
dvoj. = dvojina
edn. = ednina
enkl. = enklitično, enkli-
tika
fem. = femininum
fut. = futurum
gen. = genitiv
heterosil. = heterosilabično
imper. = imperativ
impf. = imperfekt
ind. = indikativ
indef. = indefinitum
inf. = infinitiv
instr. = instrumental
interj. = interjekcija
kolekt. = kolektivno (col-
lectivum)
loc. = lokal

masc. = maskulinum
množ. = množina
nedol. = nedoločnik in ne-
določno
neos. = neosebno
neskl. = nesklanjanje
neutr. = neutrum
než., neživ. = neživo
nom. = nominativ
opis. = opisno, opis. del. =
opisni deležnik
opt. = optativ
os. = oseba in osebno
osn. = osnova
part. = particip
pl., plur. = plural
pl. t., plur. t., plur. tant. =
plurale tantum
praepos. = prepozicija,
predlog
praes. = praesens
praet. = praeteritum
pret. = pretekli čas
prih. = prihodnjik
pron. = pronomen
rel. = relativum
sed. = sedanjik
sing. = singular
subst. = substantiv
suf. = sufiks
sup. = supin
tavtosil. = tavtosilabično
trp. = trpno

trppret. del. = trpnopretekli
deležnik
tvornopret., tvorpret. del. =
tvornopretekli deležnik
tvornosed., tvorsed. del. =
tvornosedanji deležnik
vel., velel. = velelnik
verb. = verbum
voc. = vokativ
žel. = želelni
živ. = živo

Različne

arh. = arhaično
dial. = dialektično
gl. = glej
hist., histor. = historično
i. dr. = in drugo
i. dr. pod. = in drugo po-
dobno
i. pod. = in podobno
itd. = in tako dalje
ib. = ibidem
id. = idem
izd. = izdaja
izg. = izgovorjeno
juž. = južno
jzah. = južnozahodno
knjiž., knjižn. = književno,
knjižno
l. = leto
l. c. = loco citato
nam. = namesto
n. pr. = na primer
nav. = navadno
ok. = okoli
oz., ozir. = oziroma

ozn. = označuje
pod. = podobno
pogl. = poglavje
pos. = posebno
prim. = primeri
prv. = prvotno
rec. = recenzija
sed. = sedanje
sev. = severno
sl. = in sledeče
sos. = sosedno
spl. = splošno
st. = staro
stol. = stoletje
str. = stran
štev. = številka
t. j. = to je
t. zv. = tako zvano
vzh. = vzhodno
zač. = začetkoma
zah. = zahodno
zast. = zastarelo
zv. = zvezek

KRATICE ZA JEZIKOVNE SPOMENIKE IN TEKSTE

Act. = Acta apostolorum
ap. = apostol
Ass., Assem. = Assemanijev staroglagolski evangelistar
briž. = brižinskoslovenski spomeniki (prim. str. 2 in 108)
Cloz. gl. Glag.
Conf. gener. = Confessio generalis, stiškoslovenski rokopis
Dalm. = Dalmatin
ev., evang. = evangelij
Euch., Euch. sin., evh., evhol. = staroglagolski sinajski
evhologij - molitvenik (trebnik, obrednik), gl. Sin. služ.
Glag. Cloz., Glagol. Cloz. = Glagolita Clozianus
Io. = evangelij sv. Janeza
Io. eks. = Ioan eksarh bolg. v dobi carja Simeona (str. 2)
Kij., Kij. l., Kij. list. = Kijevski listki (str. 2)
Kul. b. list. = Kulina bana listina iz l. 1189
leg. sv. Cir. = t. zv. panonska legenda sv. Cirila
leg. sv. Met. = t. zv. panonska legenda sv. Metoda
let. = t. zv. staroruski Nestorov letopis
list. Kul. b. gl. Kul.
Luk. = evangelij sv. Luke
Mar. = staroglagolski Marijinski četveroevangelij
Mark. = evangelij sv. Marka
Mat. = evangelij sv. Matevža
Men., Min. = staroruska žitja svetnikov s konca XI. stol.
Nik. = starosrbski Nikoljski evangelij
Ohr., Ohr. ap. = Ohridski apostol s konca XII. stol.
Ostr. = staroruski Ostromirov evangelij iz l. 1056/57
Praški odl. = češkocerkvska. liturg. glagolski odlomek
Preš. = Prešeren
pror. = preroki
ps. = psalter
Sav. = Savina knjiga, starocirilski evangelistar

Sin. evh. gl. Euch.

Sin. ps. = staroglagolski Sinajski psalter

Sin. služ. = staroglag. odlomek službenika (str. 230)

Sommar. = Sommaripa, Vocabolario italiano e schiavo.
Udine 1607.

Stapl. = Stapleton iz srede XVII. stol.

Supr. = starocirilski Supraseljski zbornik žitij svetnikov
in homilij (menej za mesec marec)

Šišat. ap. = starosrbski Šišatovački apostol

Trub. = Trubar

Zogr. = staroglagolski Zografski četveroevangelij (str. 2)

JEZIKOSLOVNI ZNAKI

- * pred besedo ali končajem označuje rekonstruirano besedo ali obliko.
- > ali < med dvema besedama ali končajema ozn. smer razvoja, da se je beseda ali oblika za konico kota, ozir. pred njo razvila iz besede ali oblike pred odprtino kota, ozir. za njo.

fonetični (po fonetični zvezi)

- na samoglasnikih i. dr. (*ā*) ozn. dolžino, toda prim. čslš. *ā*, shrv. *ā* str. 128; lit. *y* je nadomeščen z *i*.
- ~ na samoglasnikih ozn. kratkost; reduciranost samoglasnika je označena s stavljenjem znaka samoglasnika zgoraj med soglasnikoma;
o splošnem redukcijemskem vokalu, ievr., sle. *ə* ter prasl. *ɐ* — *ɐ* gl. str. 17—18; bolg. *ɐ* (str. 108) je redukcijemski vokal, artikuliran z zadnjim delom jezika brez zaokroženja ustnic.
- ˈ na samoglasnikih (*ā*) ozn. na splošno naglas;
o čslš. *ā* gl. gori, o slovanskolitavskih muzikalno-naglasnih znakih str. 20, 26.
- ˆ na samoglasnikih (*i*, *ɐ* — *ɐ* str. 19) ozn. napetost muskulature pri izgovoru (artikulaciji), toda slš. *ō* = "o — uo.
- pod samoglasniki (*ɐ* — *ɐ*) ozn. ozki izgovor; prim. lit., kaš.-sli. *ɛ* = *ɛ*; sle. *ɛ* — *ɐ* ozn. ozkost na začetku artikulacije, t. zv. prelivajoča se 'e — "o proti *ɐ* — *ɐ*, pri katerih se zožuje konec *e* — "o (*u*);
o ozkem rus. dial. *ω* gl. str. 135.
- ˙ pod samoglasniki (*ɐ* — *ɐ*) ozn. široki izgovor; prav široki *ɐ* se označuje tudi z *ā* (prim. slš. *ā* str. 167).

- na samoglasnikih $\ddot{u}$ — $\ddot{o}$ ozn. artikulacijo s sprednjim delom jezika, t. j. i — e z zaokroženjem ustnic; rus. $\ddot{e}$ = 'o, io ozn. preglas e v o (str. 163, 165 sl.); lit. $\ddot{e}$ = $i\ddot{e}$ ($i\ddot{a}$).
- na samoglasnikih $\acute{o}$ — $\acute{u}$ ozn. artikulacijo s srednjim delom jezika z artikulacijo srednjega dela jezika; toda brez zaokroženja ustnic, tedaj kot i srednjega dela jezika se izgovarja polj. y , rus. Ы , steksl. w (str. 17—18).
- pod samoglasniki (e — o , polj. a = o) ozn. nosni izgovor, nazalne vokale; v litavščini je ta označba (tudi i — u) le etimološkega pomena.
- pod sonornimi (zvočnimi) soglasniki (m — n , r — l , tudi stind. r) ozn. samoglasniški, sonantski izgovor, t. zv. sonante; o praslovanskih odtenkih vr — vr , vl — vl gl. str. 14 sl. in 33.
- pod samoglasniki, zlasti i — u ozn. diftongični izgovor, soglasniška i (stind. y)— u ; w je dvo-ustnični pripornik proti ustnično-zobniškemu v . Nepopolni diftongi, artikulatorno preliva-joči se vokali se označujejo s stavljenjem enega od samoglasniških znakov gori ob drugem, kakor 'e—e', 'o—o' i. pod. (prim. gori sle. e — o). Slš. $\acute{o}$ = 'o—uo, lit. $\acute{u}$ = $u\acute{o}$ ($u\acute{a}$), toda češ. $\acute{u}$ = $\bar{u}$ (gl. str. 131 sl., 134). Bolg. $\text{e}\acute{a}$ ozn. srednjenebni izgovor spredaj stoječih soglasnikov z dvignjenjem jezika do višine e (str. 161).
- pred samoglasniki ozn. palatalizacijo spredaj stoječega soglasnika (gl. dalje).
- ob soglasnikih, ^ na soglasnikih ozn. različne vrste nebnege izgovora (ob trdem nebu), t. zv. palatalizacije, različne tudi po vrsti soglasnikov: 'ali' ob labialih (p' — p') ozn. palatalizirani izgovor z istočasnim dvignjenjem jezika v smeri k i ; 'ali' ob dentalih (t' — t' , s' — s' , n' — n') in ^ na šumevcih $\acute{s}$ — $\acute{z}$, $\acute{c}$ — $\acute{ž}$ (t. j. enotnih $t\acute{s}$ — $d\acute{z}$) ozn. palataliziran izgovor s še koronalno artikulacijo konca jezika z dvignjenim in vzbočenim jezikom, medtem ko

- se navadni, trdi šumevci $\acute{s}$, $\acute{c}$ različne trdote artikulirajo koronalno-alveolarno, ozir. supradentalno, rus.-polj. $\acute{s}$ — $\acute{z}$ (str. 155 sl.) skoro $\acute{s}$ — $\acute{z}$ (gl. doli), palatalizirana pa sta dvojna, dolga rus. $\acute{s}$ — $\acute{z}$ (str. 155); v staroindijski transkripciji je $\acute{c}$ = $\acute{s}$, $\acute{s}$ = $\acute{s}$, $\acute{c}$ = $\acute{c}$, $\acute{j}$ = $\acute{j}$; ^ na dentalnih pripornikih $\acute{s}$ — $\acute{z}$ in afrikatah $\acute{c}$ — $\acute{ž}$ (t. j. enotnih $t\acute{s}$ — $d\acute{z}$) ozn. nasprotno že dorsalno artikulacijo sprednjega dela (hrbta) jezika ob trdem nebu (prim. polj.-mrus. $\acute{s}$ — $\acute{z}$, $\acute{c}$ — $\acute{ž}$, str. 152 sl., 159, ter shr. $\acute{c}$ — $\acute{d}$ str. 35); ^ ob dentalnih zapornikih t' — d' in na $\acute{n}$ (češ. $\acute{r}$ je dandanes že le vibriran $\acute{z}$, prim. polj. $r\acute{z}$ = $\acute{z}$ str. 156) ozn. obrobne nebneke, praepalatale, čslš. t' — d' — $\acute{n}$ (str. 157), ^ ob t' — d' — $\acute{n}$ (stind. $\acute{n}$), od katerih prehajata t' — d' v k' — g' (str. 35), pa artikulacijo pod trdim nebom, torej prave palatale, med katerimi je j fonetično zveneči pripornik (prim. ievr. $\acute{k}$ — $\acute{g}$ str. 9 in maked. $\acute{k}$ — $\acute{g}$ str. 35, steksl. $\acute{\hat{a}}$ — $\acute{\hat{\beta}}$ — $\acute{\hat{u}}$ so mogli biti le palatalizirani); ^ ali ^ ob velarih (k' — k') ozn. artikulacijo ob zadnjem delu trdega neba, postpalatale, ^ na hr. $\acute{g}$ pa $\acute{ž}$ ($d\acute{ž}$).
- pod dentali (stind. n — t — $\acute{s}$, tudi $\acute{s}$ = $\acute{s}$) ozn. t. zv. cerebralni ali kakuminalni izgovor s koronalno artikulacijo nad alveoli, prim. trde rus.-polj. $\acute{s}$ — $\acute{z}$, polj. $\acute{c}$ (gl. gori).
- ob velarih (k^u — g^u) ozn. labiovelare (o ievr. k^u — g^u gl. str. 9, o sla. g^u str. 175).
- h po soglasnikih (bh , gluž. kh) ozn. aspiriran izgovor.
- pod soglasniki (r i. dr. str. 119 sl., 185, 125 sl.) ozn. nezveneč izgovor, redukcijo zvonečnosti.
- χ — γ — n — t ozn. velarne glasove: χ = sle. h nemi, a γ zveneči velarni pripornik (str. 118, 179) in temu odgovarjajoče χ' nemi, a γ' zveneči postpalatalni pripornik (gl. gori), n velarni n z artikulacijo ob mehkem nebu, t rusko-poljski trdi, Trubarjev „debeli bizjaški“ l , pri katerem se z zadnjim delom jezika tvori sredinski zapor že ob mehkem nebu in s končkom jezika ob zobeh in poleg katerega sta še srednji l in mehki (palatalizirani,

palatalni) *l'* s prvimu nasprotnima artikulacijama (gl. str. 34 in 152).

— *h* (nem. *h*, gr. *h*) — *h* ali *h*. (češ. *h*) so grleni, laringalni glasovi, *h* ali *h* nemi, *h* zveneči pripornik (gl. str. 172, 178).

O favkalni artikulaciji skupin *tn*, *bm* z zaporom ob zadnji strani golta gl. str. 154.

Tabelo praslovanskih samoglasnikov glej str. 33, soglasnikov str. 40.

Pregled slovanskih latinskih abeced

Z n a k i		
prosti latinski	dvoznaki	diakritični
<i>a</i>		<i>ą</i> polj. = <i>o</i> <i>ǣ</i> slš. = <i>e</i>
<i>b</i>	<i>bi</i> polj. = <i>b'</i> (str. 158) <i>bj</i> gluž. = <i>b'</i>	<i>b'</i> dluž.
<i>c</i>	<i>ci</i> polj. = <i>ć</i> <i>cz</i> polj. = <i>č</i>	<i>ć</i> hrv., polj., luž. <i>č</i> češ., hrv., sle., luž.
<i>d</i>	<i>dz</i> polj., slš., luž. = <i>ž</i> <i>dž</i> polj., luž. = <i>ž</i> <i>dzi</i> polj. = <i>ž</i> (str. 158) <i>dž</i> hrv., luž. = <i>ž</i> <i>dž</i> polj. = <i>ž</i>	<i>d'</i> češ., slš. = <i>d</i> <i>d'</i> hrv. = <i>ž</i>
<i>e</i>		<i>ě</i> češ. = <i>ie</i> , <i>e</i> <i>ě</i> luž. = <i>i'</i> <i>e</i> polj.
<i>f</i>	<i>fi</i> polj. = <i>f'</i> <i>fj</i> gluž. = <i>f'</i>	<i>f'</i> dluž.
<i>g</i>	<i>gi</i> polj. = <i>g'</i>	<i>g'</i> hrv. = <i>ž</i>
<i>h</i> sle., hrv., polj. = <i>h</i> <i>h</i> čslš., luž. = <i>h</i>	<i>ch</i> čslš., polj., luž. = <i>h</i>	
<i>i</i>	<i>ia</i> slš. dift. (str. 187) <i>ie</i> slš. dift. (str. 184)	
<i>j</i> = <i>i</i>		
<i>k</i>	<i>ki</i> polj. = <i>k</i> <i>kh</i> gluž.	

Z n a k i		
prosti latinski	dvoznaki	diakritični
<i>l</i> polj. <i>liz l'</i> (str. 152) sle. i dr. <i>ǵ</i>	<i>lj</i> sle. <i>lj</i> hrv. = <i>l'</i>	<i>l</i> hrv., slš., / hrv. <i>l</i> polj., luž.
<i>m</i>	<i>mi</i> polj. = <i>m'</i> <i>mj</i> gluž. = <i>m'</i>	<i>m'</i> dluž.
<i>n</i>	<i>ni</i> polj. = <i>n</i> <i>nj</i> sle. <i>nj</i> hrv., gluž. = <i>n</i>	<i>n</i> hrv., polj., dluž. <i>n</i> češ., slš.
<i>o</i>	<i>ou</i> češ., slš. dift.	<i>ó</i> polj., luž. = <i>u</i> (str. 132) <i>ô</i> slš. = <i>u</i> (str. 134)
<i>p</i>	<i>pi</i> polj. = <i>p'</i> <i>pj</i> gluž. = <i>p'</i>	<i>p'</i> dluž.
<i>r</i>	<i>rj</i> gluž. = <i>r'</i> <i>rz</i> polj. = <i>ž</i>	<i>r'</i> luž. <i>r'</i> češ., slš. <i>r'</i> gluž. = <i>š</i>
<i>s</i>	<i>si</i> polj. = <i>ś</i> <i>sz</i> polj. = <i>ś</i>	<i>ś</i> polj., dluž. <i>ś</i> češ., hrv., sle.
<i>t</i>		<i>t'</i> češ., slš. = <i>t</i>
<i>u</i>		<i>û</i> češ. = <i>ü</i> (str. 128, 134)
<i>v</i>		
<i>w</i> polj., luž. = <i>v</i>	<i>wi</i> polj. = <i>w'</i> <i>wj</i> gluž. = <i>w'</i>	<i>w'</i> dluž.
<i>y</i> polj., luž. <i>y</i> češ. = <i>i</i>		
<i>z</i>	<i>zi</i> polj. = <i>z</i>	<i>z</i> polj., dluž. <i>z</i> češ., shr., sle. <i>z</i> polj. = <i>ž</i> (str. 156)

Prip. ' na samoglasnikih v češčini, v slovaščini tudi na so-
nantih *r*—*l* (str. 128), a v srbohrvaščini ^ po naglasu označujejo
dolžino. O srbskohrvatskih naglasnih znakih gl. str. 20.

Pregled slovanskih cirilskih azbuk

Z n a k i	
skupni	različni
a = a	
б = b	
в = v	
г = g, mrus. г = b	
	г' mrus. = g
д = d	
	ђ srb. = ž
е = e, rus. е = 'e, ie	
	ë rus. = 'o, io
	е mrus. = ie
ж = ž	
з = z	
и = i, mrus. и = y (e)	
	й rus., mrus., bolg. = i
	і mrus. = i
	ї mrus. = 'i, ii
	ј srb. = j
к = k	
л = l	
	љ srb. = l'
м = m	
н = n	
	њ srb. = n

Z n a k i	
skupni	različni
o = o	
п = p	
р = r	
с = s	
т = t	
	ћ srb. = ć
у = u	
ф = f	
х = x	
ц = c	
ч = č	
	ш srb. = š
ш = š	
	щ rus., mrus. = šč, щ bolg. = št
	ъ bolg. = ʘ (str. XV)
	ы rus. = y
	ь rus., mrus. mehki znak', ь bolg. hist. nemi znak
	ѣ rus. = 'e, ie, ѣ bolg. = e, 'a, ɛa
	э rus. = e
	ю rus., mrus., bolg. = iu
	я rus., mrus., bolg. = ia
	ѡ bolg. = ʘ

Prip. Opuščeni so rus. i, trdi nemi znak ъ, ѳ (gr. ѳ) = f, ѵ (gr. ѵ) = i ter bolg. ѡ starejšega pravopisa. Rus. съѣсть, izg. s'jest', „snešiti“ se piše tudi с'ѣсть kakor srb. rp'oue.

Stara glagolska in cirilska azbuka

tek. števil	ime	števil. vredn.	glag. znaki	glas. vredn.	števil. vredn.	ciril. znaki
1	azъ	1	Ѧ	a	1	Ѧ
2	buky	2	Ѣ	b		Ѣ
3	vědě	3	Ѧ	v	2	Ѣ
4	glagoli	4	Ѧ	g	3	Ѧ
5	dobro	5	Ѧ	d	4	Ѧ
6	jestъ	6	Ѧ	e, ie	5	Ѣ, Ѣ
7	živěte	7	Ѧ	ž		Ѣ
8	dzěto	8	Ѧ	z, ž		Ѣ (Ѣ)
9	zemlâ	9	Ѧ	z	7	Ѣ
10	iže	10	Ѧ, Ѧ	i, i, i	10	Ѣ, Ѣ
11	i	20	Ѧ	i	8	Ѣ
12	j'	30	Ѧ	j' (j)		Ѣ, Ѣ
13	kako	40	Ѧ	k	20	Ѣ
14	luděje	50	Ѧ	l	30	Ѣ
15	myslite	60	Ѧ	m	40	Ѣ
16	našъ	70	Ѧ	n	50	Ѣ
17	onъ	80	Ѧ	o	70	Ѣ
18	pokoje	90	Ѧ	p	80	Ѣ
19	rci	100	Ѣ	r	100	Ѣ

20	stovo	200	Ɑ	s, ś	200	с
21	tvardo	300	т	t	300	Т
22	v	400	ѣ	v	400	Ѹ
23	ukz		ѣ	u		Ѹ
24	hrtz	500	Ɑmakr hrv. Ɑ	f	500	ϕ
25	hertz	600	л	χ	600	χ
26	ω	700	ω	ω	800	ω
27	pě	800	Ɑ	ð (f)	9	Ɑ
28	ci	900	ч	c, č		ч
29	črvv	1000	ѣ	č		Ѹ
30	ša		ш	(št' gholt)		ш
31	ierz		ѣ	z		Ѹ
32	ierý		ѣ, ѣ	y		Ѹ
33	ierb		ѣ	b		Ѹ
34	iatb		Ɑ	glag. ѣ, ѣ, ѣ ciril ѣ, ѣ		Ѹ, Ѹ
35	iu		Ѹ	iu, 'u		Ѹ
36	iq		Ѹ	iq, q		Ѹ
37	osz		Ѹ	o		Ѹ
38	iesz		Ѹ	e, ie		Ѹ, Ѹ

Prip. Poznejši glag. znaki: Ɑ = v, Ѹ = Ѹ = št', Ɑ = f;
 opuščena glag. znaka: Ɑ hrtz = χ in off pē = ð;
 gr.-cir. številni znaki: S = 6, G = 90, λ = 900, ζ = 600, ω = 700;
 glag.-cir. transkripc. znaki: Ɑ = s, Ɑ = p, Ɑ = h, Ɑ = l, Ɑ = i, Ɑ = h.

UVOD

Slovanske jezike delimo po jezikovnih posebnostih dandanes navadno na tri skupine: I. južno — s slovenskim, srbskohrvatskim z dvema odtenkoma književnega jezika, makedonskim in bolgarskim, II. vzhodno — z ruskim (velikoruskim), ukrajinskim (maloruskim) in beloruskim ter III. zahodno — s češkim, slovaškim, poljskim, in lužiškosrbskim v dveh oblikah (gornje- in dolnjelužiskim). V zadnji, zahodni skupini se razlikuje še ožja leška (lehitska) podskupina, ki jo tvori poljščina s kašubskim in slovinskim narečjem (zahodno od Gdanskega), ostankom nekdanjega pomorjanskega jezika, ter zač. XVIII. stol. izumrlo polabščino. Med posameznimi skupinami in jeziki so najrazličnejši prehodi in najrazličnejše vezi. Vsi naštetih jeziki se goje tudi književno, pa je tedaj slovanskih književnih jezikov sedaj v rabi, ako se štejeta srbski in hrvatski odtenek s celó drugačno pisavo posebej, trinajst. Po številu je bilo med obema vojnoma pripadnikov posameznih slovanskih narodov v milijonih:¹

I. Slovencev	1·61	Belorusov	6·60
Srbohrvatov	10·60	III. Poljakov	23·92
Makedoncev	1 (?)	Luž. Srbov	0·12
Bolgarov	5·48	Čehov	8·72
II. Velikorusov	81·79	Slovakov	2·90
Ukrajincev	38·81	skupaj torej	181·55 ²

Najstarejši slovanski književni jezik, t. zv. staroslovanski ali starocerkvenoslovanski, ne-

¹ Prim. A. Boháč, „Statistika Slovanstva“ v zborniku „Slované III 91. Praga „Vesmir“ 1929. Številke gl. str. 122 in za Srbohrvate še 120, za Makedonce 121.

² Sedanje stanje se ne da še dognati.

kateri ga imenujejo tudi starobolgarski, — sam se je imenoval slověnskъ —, jezik v Solunu rojenih slovanskih apostolov Konstantina-Cirila († 869) in Metoda († 885), ki nam do malega lahko služi kot historični predstavnik praslovanščine, ker ima še vse njene bistvene znake, je kot tak prenehal že v XI. stol., iz katerega so še zadnji prepisi starocerkvenoslovanskih spomenikov. Ustvarjen po iniciativi genialnega Konstantina za utrditev in razširjenje krščanstva na Velikem Moravskem — začetek misije je bil l. 863 — je od tam prešel k vzhodnim (panonskim) Slovencem in Čehom ter Hrvatom in Bolgarom, a od teh zadnjih k Rusom in Srbom, ki so ga mogli prejeti tudi še po drugih potih. Pri Slovencih so s tem pismenstvom v zvezi slovanski brižinski spomeniki s konca X. stoletja, poleg kijevskih glagolskih listov starocerkvenoslovanskega misala z moravsko-češkimi jezikovnimi črtami in starocerkvenoslovanskega glagolskega Zografskega evangelija najstarejši slovanski spomenik sploh. Pri Čehih je bil najstarejši znani originalni spis na starocerkvenoslovanskem jeziku legenda sv. Václava († 929) iz srede X. stol., ki pa se je ohranila le v poznejših hrvatsko-glagolskih in staroruskih prepisih. Pri Hrvatih je prvotno glagolsko pismo ostalo v cerkvi do današnjih dni. V starobolgarski državi pa je starocerkvenoslovansko pismenstvo, ki že zelo rano ni služilo samo ožjim cerkvenim potrebam, doživelo z ene strani v južnozahodni Makedoniji po Klimentu, učencu obeh apostolov († 916), z druge na vzhodnem Bolgarskem pod carjem Simeonom († 927) velik razmah in razcvet, odkoder se je dalje razširilo v sosedne južne srbskohrvatske zemlje, kijevsko i. dr. Rusijo ter meniška središča kakor na goro Atos. Stari prvotni pismeni jezik se je seveda povsodi prilagodil novi jezikovni okolici in v takih izpremenjenih oblikah se od XI.—XII. stol. imenuje že le cerkvenoslovanski češke, hrvatske (hrvatsko-glagolske), srbske, bolgarske (srednjobolgarske) in ruske recenzije ali redakcije. Zadnja ima najstarejše datirane spomenike že iz XI. stol., kakor ohranjeni staronovgorodski Ostromirov

evangelistar iz l. 1056. Ta izpremenjeni cerkvenoslovanski jezik je še danes v rabi v pravoslavni, unijatski in hrvatsko-glagoljaški cerkvi, v starejših stoletjih pa je bil jezik kulture celo pri slovanskih sosedih kakor Romunih i. dr. V srednjem in v začetku novega veka je na vzhodu Evrope sploh igral vlogo kakor latinščina na zahodu.

Od današnjih živih slovanskih književnih jezikov se je samostojno najprej tekom XIII. stol. razvil češki v območju osrednjega narečja okrog Prage, za njim od XIV. stol. poljski v Krakovu, toda na podlagi že starejšega oblikovanja kulturnega narečja na kraljevem dvoru v Gneznju v Veliki Poljski in v starejši dobi XIV.—XV. stol. precej pod vplivom staročeščine. V stari Rusiji se je bil prevzeti južnoslovanski cekveni jezik že v XII. stol. precej ponarodil in zelo visoko povzpел, tako da je n. pr. koncem XII. stol. nastal prvi slovanski umetniški ep, znamenito, svetovni literaturi pripadajoče Slovo o polku Igor'evě (Povest o bojnem pohodu kneza Igorja l. 1185), ki ne nudi samo krasnih poetičnih mest, temveč se dviga na višino polnega umevanja in toplega zavzemanja za vserusko usodo.³ Pozneje pa je prišel radi turških navalov na Balkanu nov južnoslovansko-cerkveni pritok in čeprav je Moskva v približno isti dobi, v XIV. stol., postala močno in odločilno politično in kulturno središče Velikorusov, je vendar še dalj časa trajalo, da se je v okviru moskovskega srednjevelikoruskega narečja mešani rusko-cerkvenoslovanski književni jezik osvobodil cerkvenoslovanske primesi ter popolnoma ponarodil, kar se je izvršilo zlasti za časa Petra Velikega (1672—1725) in pesnika in učenjaka Mihajila Lomonosova (1711—1765) zač. in sredi XVIII. stol., predvsem pa zač. XIX. stol. z nastopom prvih velikih ruskih pisateljev, kakor največjega med njimi Aleksandra Sergejeviča Puškina (1799—1837). Kljub temu

³ V slovenščini v sedaj že zastarelem prevodu M. Pleteršnika (Cvetje iz domačih in tujih logov, zv. 19. V Celovcu 1866). Prirejeja pa se celotna slovenska izdaja.

je ostalo in zraslo z novodobnim ruskim književnim jezikom še mnogo cerkvenoslovanskih, po poreklu južnoslovanskih elementov. Sodobni ukrajinski književni jezik se pričenja s koncem XVIII. stol., beloruski s sredino XIX. stol., toda z večjim razmahom šele po prvi vojni. Seveda imata tudi ta dva jezika svojo starejšo cerkveno-slovansko dobo za seboj. Izoblikovali pa so se vsi trije vzhodnoslovanski jeziki iz starejših občeruskih narečij šele po XII. stol. Lužiška književna jezika je tako kakor slovenskega vzbudila k življenju reformacija v XVI. stol. Na to, za razvoj slovanskih književnih jezikov srečno stoletje so se ob preporodu na prelomu XVIII.—XIX. stol. oprli tudi Čehi (na Kralicko biblijo iz l. 1579—1593) po zaslugi ustanovitelja slovanske filologije in historika češkega jezika Josipa Dobrovskega (1753—1829) in Poljaki (na svoj t. zv. „zlato vek“), med njimi n. pr. Adam Mickiewicz (1798—1855) na Jana Kochanowskega (1530—1584). Deloma že v XVI. stol., posebno pa od XVII. stol. dalje se piše tudi že novobolgarski, ali književni jezik na podlagi vzhodnobolgarskega narečja so porodile šele borbe za osvoboditev v XIX. stol. Prvi polovici XIX. stol. pripada tudi — seveda po dobah različnih pokrajinskih srbskih in hrvatskih literatur kakor predvsem slavne dubrovniško-dalmatinske od XV.—XVIII. stol., med Srbi pa neke čudne „slavenoserbske“ mešanice („makaronizma“) iz srbsčine in pod ruskim vplivom stoječe cerkvenoslovanske recenzije — ustvaritev enotnega srbsko-hrvatskega književnega jezika po Vuku Stefanoviću Karadžiću (1787—1864), učencu našega Jerneja Kopitarja (1780—1844), na podlagi narodnega jezika in sicer središnjokavškega narečja (gl. str. 6). Po „književnem dogovoru“ iz l. 1850 so namreč tudi Hrvati sprejeli južnokavsko narečje⁴, toda ustanovljena enotnost je od tedaj zadočila v obeh glavnih kulturnih središčih, Beogradu in Zagrebu, njima lastna posebna odtenka, v Beogradu

⁴ Narodne novine. Zagreb 1850, 28. marca, št. 76. Ponatis v luridisch-politische Terminologie. Deutsch-kroat., serb. und slov. Separat-Ausgabe. Wien 1855, predgovor str. V-VIII.

tudi ekavsko podlago. Pri Slovaki se je po nekih starejših poiskih (A. Bernolák 1762—1813) sprejelo sredi preteklega stoletja po prizadevanjih Ljudevita Stúra (1815—1856) in Martina Hattale (1821—1903) srednjeslovaško narečje za podlago sedanjega književnega jezika. Kot najmlajši književni jezik pa se je začel sistematično gojiti makedonski šele po zadnji vojni, dasi se je na makedonskih narečjih pisalo marsikaj že prej.

Stara delitev Evrope na dve veliki kulturni območji, zahodno latinsko in vzhodno grško, je v slovanskih književnih jezikih zapustila sled v rabi dveh popolnoma različnih pisav, cirilske in latinske, kar deli, kakor znano, Srbe in Hrvate. T. zv. cirilsko pismo ni neposredno delo sv. Cirila, temveč je nastalo poleg prvotne tako imenovane glagolske azbuke Konstantina-Cirila v vzhodni Bolgariji za časa carja Simeona († 927) koncem IX. stoletja iz združitve grških uncialnih ali majuskulnih (velikih) in glagolskih pismenk, prvih za skupne, drugih za le slovanske glasove. Konstantinova glagolska azbuka pa je na genialni fonetični analizi slovanskega glasovnega sestava sloveča, originalna stilizacija grških minuskulnih (malih) in, kjer ti niso v fonetičnem pogledu zadoščali, orientálnih, hebrejsko-samaritanskih in koptskih znakov. Glagolica se je ohranila v izpremenjeni oglati obliki le pri hrvatskih glagoljaših, drugod pa jo je izpodrinila cirilica, ki jo prirojeno za potrebe svojih jezikov pišejo še sedaj Srbi, Bolgari in Rusi, t. j. vsi vzhodni, ruski Slovani. V Bosni, kjer se je najbolj naslonila na glagolico, se je razvil poseben tip, t. zv. bosanska cirilica. Sedanje navadno, od cerkvenega različno cirilsko pismo, t. zv. graždаница, je nastala po prizadevanju Petra Velikega. Ostali, zahodni Slovani in od južnih Slovenci in Hrvati so sprejeli latinsko pismo, ki so ga ravno tako morali prilagoditi posebnostim svojih jezikov. Sedaj rabljene prirojitev se naslanjajo v glavnem na princip uporabe diakritičnih znakov pri črkah, ki ga je radi racionalnega izražanja slovanskih glasov s pomočjo latinice postavil in izvel Jan Hus († 1415) in ki služi dandanes tudi primerjalnemu jeziko-

slovju za znanstveno fonetično transkripcijo glasov sploh. Najbolj fonetični pravopis imajo Srbohrvati v cirilski in latinski obliki, medtem ko prihaja pri ostalih več ali manj tudi historični in etimološki princip do veljave.

Po svojem sestavu so si slovanski jeziki drug drugemu še danes jako sorodni, bolj nego germanski ali romanski, dasi so vezi med njimi za časa selitve iz pradomovine onstran Karpatov v dobi od V. do VI. stol., kjer je bil jezik z razmeroma redkimi dialektičnimi razlikami v glavnem še enoten, oslabele ali se pozneje deloma celo popolnoma pretrgale, kakor med južnimi in severnimi Slovani; pač pa so oboji vsak zase, ne glede na nova delna preseljevanja v poznejših časih, brez presledka strnjeno naseljeni (odcepitev lužiških Srbov je razmeroma pozna) in ostali so tudi ali pa so se po vplivu od sosedov do sosedov na novo pojavili mnogovrstni jezikovni prehodi. Jezikovni razvoj je šel v mnogem še v historični dobi v smeri predhistorične, vzniknila pa so seveda tudi povsem nova ali celo nasprotna stremjenja. Najbolj so se slovanski jeziki oddaljili med seboj v glasovnem oziru in v tvorbi besed za nove kulturne pojme ter s sprejetjem mnogoterih tujk pod raznimi tujimi vplivi, medtem ko sta se jedro morfološke (oblikovne) in sintaktične strukture ter prvotni samobitni besedni zaklad ohranila mnogo enotneje. Zato se tudi preprosti ljudje med Slovani lažje sporazumevajo nego inteligenti.

Tudi posamezni slovanski jeziki so se tekom stoletij razčlenili v mnogotera narečja in podnarečja, tako da se dandanes v splošnem razlikuje v njih: v slovenščini po prof. Fr. Ramovša študijah sedem osnovnih dialektov ali dialektičnih baz (koroška, primorska, rovtarska, gorenjska, dolenska, štajerska in panonska), v srbohrvaščini kajkavsko, čakavsko in štokavsko narečje z vzhodnim ekavskim, južnim jekavskim in zahodnim ikavskim podnarečjem (po izgovoru *ě*), v bolgarščini vzhodno z južnim in severnim podnarečjem, rodopska, središčno in severnozahodno,

v Makedoniji prehodna severna in severnozahodna ter južnovzhodno in južnozahodno, v velikorusčini severno, srednje (Moskva) in južno, v malorusčini severno, južno (na meji med obema Kijev) in karpatsko, v belorusčini južnozahodno (Minsk) in severnovzhodno ter prehodna malorusko-južnovelikorusko, malorusko-belorusko in belorusko-južnovelikorusko, v poljščini velikopoljsko (Poznań) s kujavskim, mazovsko (Warszawa), malopoljsko (Kraków) in šlesko (o kašubščini in slovinsčini gl. gori str. 1), v češčini češka s srednjim (Praha), južnozahodnim, vzhodnim in češkomoravskim, moravska z moravskočeškim, hanaškim, laškim, šleskim in moravskoslovaškim, v slovaščini zahodno, srednje (Turčiansky sv. Martin) in vzhodno, v gornji lužiščini vzhodno, srednje (Budyšin, nem. Bautzen), v dolnji „chóšobusko“ (Chóšobuz, nem. Cottbus) ob Sprevi in lubinsko v Blatih (Błota, nem. Spreewald) z dvema prehodnima in več izumrlimi narečji.

Dobo, ko so Slovani govorili še več ali manj enoten jezik in ki ji je najbolj bistveni znak glasoslovni zakon brezizjemno odprtih, le na samoglasnik se glasečih zlogov, imenujemo predhistorično, praslavansko, sledečo, ko so zapadli zlasti z razdrobitvijo avarske premoči po Karlu Velikem (768—814) vedno bolj deljenemu historičnemu razvoju in je prenehal veljati omenjeni glasoslovni zakon, pa historično. Pojav novih zaprtih zlogov na soglasnik, kar je bilo preje za slovanski izgovor nemogoče, je povzročilo onemenje t. zv. polglasnikov, to je slabih skrajšanih (reduciranih) samoglasnikov na koncu in pred zlogom s polnim samoglasnikom ali ojačenim polglasnikom: n. pr. prvotno splošnoslovansko *sz-nz* „sen“, *dv-nv* „dan“ je dalo po onemenju slabih končnih polglasnikov *sen*, *dan* — *den* z različno vokalizacijo ojačenih korenskih *z* — *v* v novih zaprtih zlogih. Ta proces se je postopoma izvršil šele po IX. stol. Zato je po svojem začetku meja med obema dobama čas po IX. stoletju, na ruskem severu pa mnogo pozneje, sredina XII. stoletja.

PREDHISTORIČNA DOBA

A. GLASOSLOVJE

a) Praslovanščina v odnosu do drugih indoevropskih jezikov

Kot indoevropsko narečje je praslovanščina pripadala vzhodnemu, t. zv. satemskemu⁵ delu indoevropske skupine jezikov kakor indoiranščina, armenščina, albanščina, baltski in še neki drugi že izumrli jeziki.⁶ V njih sta se indoevropska nebna (palatalna) soglasnika *k*–*g* razvila v sičnika ali šumevca, v zahodnem t. zv. kentumskem (lat. centum) delu kakor grščini, italščini, germanščini in keltščini pa v goltnika (velara):⁷ ievr. **dek̑m*, sla. *desętb* „deset“, lit. *dėšimtis*, stind. *dāca* proti gr. *δέκα*, lat. *decem* = *dekem*; ievr. **ǵnō*-, sla. *znati*, lit. *žinoti*, stind. *jñā*- proti gr. *γινώσκω*, lat. *cognōsco*. V zvezi s tem prehodom je tudi delabializacija ustničnogoltniških (labiovelarnih) *k*^u–*g*^u v vzhodnem delu:⁷ ievr. **k^uo*-, sla. *kęto*, lit. *kąs*, stind. *kas* proti lat. *qui*, *quod*, gr. *πόθεν* „odkod“; ievr. *g^uōy*-, sla. *govędo*, let. *gūovs* „krava“, stind. *gaūš* proti gr. *βοός*, *βοός*, lat. *bōs*, *bovis*. Dalje je prešel v vzhodnem delu pod sličnimi pogoji *s* v *š* in v slovanščini pozneje še

⁵ Po iranski (avestski) besedi *satəm* „sto“.

⁶ Nebistveno izjemo dela le na vzhodu ležeča kentumska toharščina.

⁷ Misli se tudi le na palatalizacijo velarov (goltnikov) *k*–*g* v vzhodnem in labiovelarizacijo (gl. dalje) v zahodnem delu (prim. V. Georgiev, Kuhn's Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung 1937, LXIV 104).

v *h* (slovenske rabe, v znanstveni fonetični pisavi *χ*), in sicer po *i—u—r—k* pred samoglasniki: ievr. **pis-*, sla. *p̃hati*, gr. *πίσσω*, lat. *pinso*, *pistum*; ievr. **vetus-*, sla. *vet̃h̃e* „star“, lit. dial. *ṽetušas*, lat. *vetus*; ievr. **aus-*, sla. *uho*, lit. *ausis*, avest. *uši du.*, lat. *auris* iz **ausis*; ievr. **ursu-*, sla. *ṽr̃h̃e*, lit. *viršūs*, stind. *varš-*, lat. *ver-rūca* iz *-rs-* „bradavica“; ievr. aor. **r̃eks-*, sla. *r̃eh̃e*; 2. os. množ. *r̃este*; stprus. *tisties* „tast“, češ. *tchán*, sicer sla. *tvst̃e* s *s* pred soglasnikom *i*. pod.

Dalj in v ožji zvezi nego z drugimi sosednimi indoevropskimi jeziki je slovanščina preživela neko dobo z baltščino, iz katere so izšli litavski, letski in staropruski jezik (izumrl v XVII. stol.). Z njimi skupaj je praslovanščina izgubila aspirirane zaporne soglasnike kakor *bh*, *dh* itd., ki so v stari indijsčini kakor tudi v grščini, italščini in venetščini ostali: ievr. **bhrāter-*, sla. *bratr̃e* „brat“. lit. *broter̃elis* „bratec“, stind. *bhrāt̃ar-*, gr. *φάτρης*, lat. *frāter*; ievr. **dhūmo-*, sla. *dym̃e*, lit. *dūmai pl.*, stind. *dhūmā-*, gr. *θυμός*, lat. *fūmus*. Najznačilnejša skupna črta baltoslovanščine pa je razpad indoevropskih sonantnih (samoglasniških) *m—n* in *r—l* v dvoglasniške skupine, pri nosnikih predvsem v *im—in*, pri jezičnikih pa v dvojna, po fonetičnem značaju nasprotna refleksa *ir—ur*, *il—ul*, kar je slovanščina pozneje po glasoslovnem zakonu odprtih zlogov individualno dalje izpremenila, *im—in* v nosni samoglasnik *e*, *ir—ur*, *il—ul* pa zopet v sonantna *r—l*, toda dvojnega, mehkega in trdega (palatalnega in velarnega) značaja: lit. *atmintis*, sla. *pam̃et̃b*, lit. *viršūs*, sla. *ṽr̃h̃e*⁸ poleg lit. *turgūs*, sla. *t̃rg̃e*; lit. *vilkas*, sla. *ṽl̃k̃e* „volk“ poleg lit. *tūlkas* „tolmač“, sla. *t̃l̃k̃e* „tolmačenje“ (prim. doli pod b) I 5).

Druge skupne baltkoslovanske črte (o nekih izpremembah soglasniških skupin gl. še b) I 2) se tu kot nebitvene za oris nadaljnjega razvoja lahko opustijo.

⁸ Znaka redukcijskih vokalov pred znaki *ř* a sonant označujeta omenjena odtenka.

b) Slovansko individualne značilne črte

I. Zakon odprtih zlogov

Najbolj značilna črta praslovanščine, ki jo razlikuje tudi od baltščine, kjer so se kakor v drugih indoevropskih jezikih zlogi mogli končavati na soglasnik ali dvoglasnik, je svojevrstno preoblikovanje besednih zlogov z uveljavljanjem glasoslovnega zakona brezizjemno odprtih, vseskozi na samoglasnik se glasečih zlogov. Vse nasprotujoče se je moralo ukloniti. To se je zgodilo na ta način, da se je pri zaprtih zlogih na soglasnik ali dvoglasnik vsled porasta sonornosti v izgovoru samoglasnikov kot nositeljev zlogovnega naglasa zlogovna meja premaknila za samoglasnik; dvoglasniki (diftongi) pred soglasniki in na koncu pa so se zlili še v enojne glasove (monoftonge). K njim je prištevati tudi zveze samoglasnikov z nosniki in skupine *ir—ur*, *il—ul*, obstati pa niso mogle tudi zveze *o—e* z *r—l* pred soglasniki ter soglasniki na koncu in v nanovo nastalih, za slovanščino nenavadnih soglasniških skupinah. Tako je cela vrsta glasoslovnih pojavov, ki se zde raznorodni, posledica opisanega zakona, pa se morajo zato pod tem skupnim vidikom pretresti.

1. Soglasniki na koncu so brez izjeme odpadli: lit. *mirtis*, sla. *sm̃r̃t̃b*; lat. *hostis*, sla. *gost̃b*; stind. *tad*, lat. *istud*, sla. *to* itd. Predpone ali predlogi kakor *ob*, *ot*, *bez*, *ṽez*, *iz*, *raz* niso bile samostojne besede: prim. stcksl. lo. I 28 *ок онъ полъ* „onkraj“, beri „*o-bo-ñe-po-l̃e*“.

2. Soglasniške skupine. Zlog končavajoči soglasniki so se morali pritegniti k sledečemu zlogu in ker se je ta zvečina začel tudi s soglasnikom, so se morali soglasniki v tako nastalih nenavadnih skupinah, ki niso mogle stati na začetku besed, medsebojno prililiti (asimilirati), pri čemer so se dvojni enaki ali izenačeni soglasniki (geminatae) poenostavili, pri neizenačljivih pa se je končni izid asimilacije navadno javil kot izpad, t. j. redukcija artikulacije prvega soglasnika: sla. **l̃ez-ti* > *l̃esti*, praes. *l̃ezq*; sla. **ṽez-stati* > *ṽestati*; ievr. **ak̃si-*, lat. *axis*, gr. *ἄξων*, stind.

ákša-, sla. *osa*; lit. *vapsà*, lat. *vespa*, nem. *Wespe*, sla. *osa*; sla. **gōd-sli* > *gōsli*, prim. *gōdō* „godem“; **ot-ho-diti* > stcksl. *оходити*; lit. *sāpnas*, stind. *svāpna-*, gr. *ὑπνος*, sla. *sēnē*, prim. *sēpati* in **u-sēp-nō-ti* > stcksl. *оучахъти*, rus. *учыть* „zaspati“; sla. **tēs-k-nē* > *tēsne* „tesen“, prim. *sotheska*, toda *ognē* kakor *gnēzdo*, *gnesti*, *gniti* itd.; sla. **vēdmē* > *vēmē* „vem“, prim. *vēdēti*; ievr. **sepp-*, lit. *sūpti* „zibati“, sla. *suti* iz **seupti*, praes. *sēpō*, sle. *osūti*, *ospēm*, prim. *sypati*, sle. *sīpati* i. dr.

V nekaterih soglasniških skupinah asimilacija ni zajela vsega slovanskega ozemlja, tako da so v tem praslovansko-dialektične razlike. To so predvsem skupine *dl—tl* in *dn—(tn)* ter *(b)dm*. Zadnja se nahaja v števniku ievr. *sebdmo-*, gr. *ἑβδομος* „sedmi“, kar je dalo sla. *sedmē* in po tem *sedmē* „sedem“, v vsej vzhodni ruski skupini pa *семь*, mrus. *cīm* in tudi *cēmii*. V severni poljščini, kašubščini in slovniščini se je ohranil arhaizem *sētem*, kar spominja na običajne indoevropske oblike s *pt* kakor lat. *septem* — *septimus*, stprus. *septimas* itd. V drugih dveh dvojicah *dl—tl* in *dn—(tn)* se je asimiliral zobniški zapornik sledečemu sonornemu soglasniku v vzhodni in južni skupini razen ruskega severozahoda (tu se je *tl—dl* še izpremenilo v *kl—gl*) in slovenskega severa. V zahodni skupini je njih ohranitev značilna črta: češ. *rádlo*, polj. *radło*, toda rus. in jsla. (tudi stcksl.) *raťo*; češ., polj. *padli*, *pletli*, rus. in jsla. (tudi stcksl.) *pali*, *pleli*; češ. *modliti*, polj. *modlić*, rus. in jsla. (tudi stcksl.) *moliti*, prim. sle. -briž. *modliti se*, *vsedli*; češ. *vadnouti*, polj. *wiednać*, toda stcksl. *вѣнхъти*, rus. *внхуть*, sle. *vēniti* (dial. *vēdniti*). Nekatere take asimilacije so lahko poznejšega izvora in so mogle nastati tudi po nefonetični, analogični poti kakor n. pr. rus. *двѣнхуть* proti mrus. *двигнхуть*, sle. *dvīgniti* itd. Le starejši dobi pripada dialektično diferencirana asimilacija sičnikov s šumevci kakor *zš*⁹, ki je dala v stari cerkveni slovan-

⁹ Navadni znaki za šumevce v primerih iz praslovanščine označujejo tu in dalje zaradi enostavnosti mehke odtenke (prim. str. XXIV sl.), *j* pa *i* (str. XXIV).

ščini *š*, v stari ruščini, poljščini in češčini pa *šiš* > *šč*: **iz-šbdē*, stcksl. *ишѣдѣ*; **iz-šbto*, strus. *ишѣло*, sed. *вышло*; **wez-šbdto*, stpolj. *weszczdto*, sedanje *weszło*; **roz-šiti*, stčeš. *roščiti*, sed. *rozšiti*.

Izpremembe soglasniških skupin, ki se pojavljajo tudi na začetku besed, kakor n. pr. vrivanje zobniškega zapora v *sr—zr* (ievr. **sreṣ-*, gr. *ῥεῦμα*, sla. *struga*, *struja*, *ostrovē*, stcksl. *вѣзрадовати сѧ*, Mat. XIV 7 *вѣдрече* i. pod.) ali opuščanje ustniškega pripora po *b* (**bṛēhē* > stcksl. *бѣхъ*, **ob-viti* > stcksl. *обѣти*) i. dr. nimajo seveda nobene zveze z zakonom odprtih zlogov in so starejše. V starejšo predsllovansko dobo spada tudi pojav priporne artikulacije med zobniškima zapornikoma *tt* > *tst* > *st*: **met-ti*, lit. *mēsti*, sla. *mesti*, praes. *metō* „metem“, **ved-ti*, lit. *vēsti*, sla. *vesti*, praes. *vedō* „vedem“, **ēd-te*, lit. *ēste*, stcksl. *ѣсте*, „jeste“, 3. os. *ѣдаѣтъ* „jedo“ itd.

3. Monoftongizacija diftongov je nastopila v istozlogovnem (tavtosilabičnem) položaju, to je pred soglasniki in na koncu, pred samoglasniki (heterosilabično) pa so dvoglasniki razpadli na sestavna dela in se je drugi združil s sledečim samoglasnikom: gr. *φέροντε*, sla. *berēte*; gr. *λύκοι*, lit. *vilkaĩ*, sla. *vŭlci* proti gr. dat. sing. *λύκω*, sla. loc. sing. *vŭlcē* iz *-oĩ*, prim. gr. *οἴκοι* „domovi“ proti *οἴκοι* „doma“; gr. dat. sing. *ὄδοι*, sla. dat.-loc. *vydrē* iz *-āĩ*; gr. *τοῖς*, sla. instr. sing. fem. *tojō* proti masc. *tēmē* iz **tojmi*; sla. *pojō* — *pēti*; lat. *avunculus*, stprus. *āwis*, sla. *ujb* „ujec“, prim. lat. *avia* „stara mati“; sla. *kupovati* — *kupujo*, *pl'vati* — *pl'ujō* z *-eu-*, toda *stavl'ō* „stavim“ iz **sta-viō* po drugih oblikah, prim. 2. os. množ. *stavite*, inf. *staviti* itd.; gen. sing. lit. *sūnaũs*, got. *sunaus*, sla. *synu* „sinū“; sla. *ostrovē* — *struga*, *struja*. Heterosilabično *ei* je postalo preko *iĩ* > *vĩ*, tavtosilabično *i*, heterosilabično *ey* pa *ov*, tavtosilabično *iu* (*u*): ievr. **trejes*, stind. *trāyas*, gr. *τρεῖς*, lit. *treĩ* „troje“, sla. *trje*; gr. *φείδος*, sla. *vidē*; gen. sing. got. *anstais* „milosti“, sla. *kosti* iz *-eĩs*; lit. *vejū* „vijem“, sla. *vbjō* — *viti*; gr. *πλέω* iz *πλέφω*, sla. *płovō* — *płuti*; gr. *πλεύμων*, sla. **pl'utja* „pljuča“; ievr. **leudh-*, stvnem. *liut*, nem. *Leute*, lit. *liūdīs* „ljudstvo“,

sla. *l'udŕje* iz **lēudhejes*; prim. še lit. *šiáurė*, sla. *sē-verė*.

4. Nastanek nosnih samoglasnikov *e* — *o*. Nosni *e* je nastal iz *en* — *em* in ievr. *ē* — *ē*, baltosla. *in* — *im* pred. soglasniki ter *ēn* — *ēm* na koncu: lit. *peñktas*, gr. *πέμπτος*, sla. *pęts* „peti“; gr. *ἐντερά* „drob“, sla. *jętro* „jetra“; lat. *sēmēn*, sla. *sęmę*, heterosilabično gen. *sęmene*; lit. *atmintis*, sla. *pamęts*, heterosilabično pomnęti: 3. plur. aor. gr. *ἔδειξαν*, stcksl. *ŗkuiā* iz **ręksņt*. Nosni *o* je nastal iz *on* — *om* ali *an* — *am* pred soglasniki in *ām* na koncu: gr. *φέρουσι* iz *-οντι*, lat. *ferunt*, stind. *bhārantī*, stcksl. *ŗŗŗŗŗŗ* „beró“; lat. *angustus*, sla. *qŗękŗ*; predpona *on-* v sla. *qŗękŗ* „votek“, heterosilabično **onutja* „onuča, obujek“; acc. sing. fem. gr. *ὄδραν*, lat. *lutram*, lit. *ũdrā*, *rañkā*, stprus. *rankan*, sla. *vydrę*, *ŗękę*. Pred *i* so se dvoglasniške skupine z nosnikoma zbog palatalizacije nosnikov (gl. tam) izgovarjale heterosilabično: **ze-mja* > *zemiā*, *to-mję* > *tomļę* „lomim“. Po visokih samoglasnikih *i* — *u* se je nazalizacija izgubila, kar prihaja v poštev posebno pri končajih kakor accus. sing. in plur. osnov na *i* in *ũ* ievr. *-im*, *-um* in *-ins*, *-uns* ter osnov na soglasnik ievr. *-m*, *-ns*, baltosla. *-im*, *-ins*, pri čemer se je kratki samoglasnik pred *s* v množini podaljšal: sing. stind. *agnīm*, lit. *ũgni*, prim. gr. *πόλιν*, sla. *ognę*; stind. *sũnũm*, lit. *sũny*, prim. gr. *πήγυν*, sla. *synę*; stind. *mātāram*, gr. *μητέρα*, lat. *mātre*, lit. *móteri*, sla. *materę*; plur. got. *gastins*, prim. gr. kret. *πόλινς*, sla. *gosti*; got. *sununs*, prim. gr. kret. *υῖονς*, sla. *syny*; gr. *μητέρας*, lit. *móteris*, sla. *materi*. Pri osnovah na *-ō-* se je *o* pred nosniki zožil v *u*: sing. gr. *λύκον*, stind. *vřkam*, lit. *vilķā*, sla. *vřķŗ*; plur. gr. *λύκους* iz *-ους*, sla. *vřķky*; enako pri osnovah na *-ā-* gr. kret. *τιμάνς*, sla. *ŗęky*; prim. še gr. *ἀκμῶν*, lit. *akmũ*, sla. *kamy* in od deležniške osnove na *-ont-* nom. sing. *-on(t)s*, lit. *vedęs*, stcksl. *ŗŗŗŗ* „vedoč“ od „vesti“ (v severnoslovanskih jezikih se je bila udomačila oblika na *-a*, strus. *veda*, v češčini še sedaj *veda*).

5. Nastanek sonantnih *r* — *l* iz baltskoslovanskih *ir* — *ur* in *il* — *ul* pred soglasniki z razlikovanjem palatalnega in velarnega odtenka: lit. *mirtis*, lat. *mors*,

mortis, sla. *ŗmŗŗŗŗ*, lat. *mortuus*, sla. *mŗŗŗŗŗ*, heterosil. *mŗŗŗ* „mrem“; lit. *gurklis*, sla. **gŗŗŗŗŗ* „grlo“, prim. shr. *gřklān*; lit. *vilkas*, sla. *vřķŗ* „volk“; lit. *vilnis*, sla. *vřļna* „val“, heterosil. sorodno stcksl. *ŗŗŗŗŗŗŗŗ* (Mat. XIV 24 Zogr. *κορὰν ἡ ἐκ τοῦ σφιδᾶς τοῦ κρητῆρος*); lit. *tũlkas* „tolmač“, sla. *třļķŗ* „tolmačenje“ (gl. str. 10).

6. Izprememba dvoglasniških skupin *or* — *ol* pred soglasniki na začetku besed (s formulo označeno *ort* — *olt*) s prestavitvijo (metatezo) samoglasnika. Pri tem se je pod rastočim naglasom (intonacijo) samoglasnik splošno slovansko podaljšal v *a*, pod padajočo intonacijo pa le v južni skupini in v srednji slovaščini, medtem ko je na celem severu, v zahodni in vzhodni skupini ohranjen *o*: lit. *ŗrklas* iz *-il-*, gr. *ἄροτρον*, lat. *arātrum*, sla. *rádto* „rálo“, stcksl. *ŗŗŗŗ*, shr. *ŗŗŗŗ*, rus. *ŗŗŗŗ*, češ. *ŗŗŗŗ*, polj. *ŗŗŗŗ*, heterosil. *orati*; lit. *ŗłkti* „biti lačen“, sla. *tákomŗ* „lákomp“, stcksl. *lakomŗ*, shr. *lākom*, rus. *lākom*, češ. *lakomý*, polj. *lakomy*; **ŗrlŗja*, **ŗrlŗ* (tudi od *orati*), sle. *ŗŗł*, srsłš. *ŗŗŗ*, češ. *role*, polj. *rola*, mrus. *ŗŗŗŗ*, jrus. in strus. *ŗŗŗŗŗŗ*; **ŗrdt-*, prim. stind. *ardh-*, gr. *ἄλδομαι* „rastem, celim“, sle. *ŗŗŗ* fem., shr. *ŗŗŗ* masc., stcksl. *ŗŗŗŗ*, srsłš. *ŗŗŗ*, sev.-sla. (češ., polj., rus.) *rost*; **ŗłk-*, lit. *alkũnė*, stprus. *alkunis*, sle. *lakāt*, shr. *lākat*, stcksl. *lakŗŗŗ*, srsłš. *laket*, češ. *loket*, polj. *łokieć*, rus. *łókotъ*. Pri skupini *olt* se v starocerkvenoslovanskih spomenikih nahaja poleg *lat* tudi *alvt*: v oblikah glagola *alŗŗŗŗ*, *ŗŗŗŗalŗŗŗŗ* in drugih izvedenkah iz korena *atŗk-*, ter v samostalnikih *alŗŗŗŗ* (čeč. *lanĩ*, polj. *łani*, rus. *лань*) in *alŗŗŗŗ* (češ. *lodĩ*, polj. *łodzia*, strus. *łodźa*, sed. *łódka*). To je prešlo tudi v ruske tekste in je pri izvedenkah iz *atŗk* v ruščini (tudi maloruščini) še danes v rabi. V starocerkvenoslovanskih spomenikih je v tem dialektično ohranjena starejša stopnja razvoja prvotne skupine *olt*, in sicer vkljub *alŗŗŗŗ* predvsem *olt*.

7. Izpremembe dvoglasniških skupin *or* — *ol* in *er* — *el* sredi besed med soglasniki (s formulo *tort* — *tolt* in *tert* — *telt*). V končnem rezultatu so te skupine dale slovansko dialektično različne razvojne produkte, v

južni slovanščini in čehoslovaščini *trat* – *tlat* in *trēt* – *tlēt* s podaljšanjem samoglasnika in metatezo, v poljščini in lužiški srbščini *trot* – *ttot* in *tret* – *tlet* le z metatezo, v ruski skupini *torot* – *totot* in *teret* – *toťot* z dvojnimi samoglasnikom, t. zv. polnoglasjem, in labializacijo *e* pred *t* (to zadnje tudi v kušubščini s slovinščino in v polabščini): got. *garda*, steksl. *ґада*, sle. in shrv. *grād*, češ. *hrad*, polj. *gród*, rus. *город*; alb. *kat* iz **kals-*, steksl. *класъ*, sle. in shrv. *klās*, češ. *klas*, polj. *kłos*, rus. *ко́лос*; stvnem. *berg*, steksl. *берґъ*, sle. *brēg*, shrv. *brēg*, *brījeg*, češ. *břeh*, stčes. *břěh*, polj. *brzeg*, rus. *бе́рег*; got. *miluks*, steksl. *мѣлѹко*, sle. *mlēko*, shrv. *mlēko*, *mlījeko*, češ. *mléko*, polj. *mleko*, rus. *моло́ко*; prim. tudi po imenu Karla Velikega († 814) sle. *králj*, shrv. čak. *krāl* – štok. *krāl*, češ. *král*, polj. *król*, rus. *ко́роль*, kar priča o še živi dispoziciji za take vrste izpremembe. (O primerih kakor steksl. *жласти* „plačati“, prim. nem. *Geld*, shrv. *člān*, prim. *kolēno*, češ. *článek*, *žlab*, polj. *człōn*, *złób*, rus. *желе́зѧ*, *шелом* i. pod. gl. doli.) Do navedenih produktov je prišlo seveda šele po daljšem času in vmesnih razvojnih stopnjah: mrus. *город*, *ко́лос* kakor *сон*, *мох* za *sъnъ*, *mъhъ* „sèn, mah“ proti *гѣтъ*, *вѣл* za *gostъ*, *voťe*, kaže na nekdanje *torat* – *totat*; stpolj. *ze blōta*, *we blōcie* „iz blata, v blatu“ kakor *we dñie*, *we sñie* za *vъ dñne*, *vъ sñnē* (gl. doli) proti stpolj. *w święta*, *w strumieniu* „o praznikih, v potoku“ govori za *tatōt* i. pod.; isto predpostavlja dolnjeluž.-srb. *prog*, *trok*, *krotki*, „prag, trak, kratki“ proti *pšoso*, *tšoji*, *kšaj* „proso, troji, kraj“ s prvotnimi začetnimi skupinami z *r*; v jeziku bolgarskega eksarha Ioana, vrstnika in prijatelja carja Simeona († 927) se nahajajo primeri kakor *малѣднѣнѣ* od *mold* > *младъ*, prim. tudi grško-tesalsko *σάλομα* ali koroško-štajerskonemško *Talken* iz sle. **tatъkno*; v polabščini, kašubščini s slovinščino in tudi v sosedni poljščini pa je v nekaterih slučajih *tort* dalo *tart*, kar seveda ne more biti od nekdanj, a ne mora biti tudi iz oblike z metatezo (morda je v zvezi s prvotnimi intonacijskimi razmerami). Ti slučaji pričajo, da se je v smislu zakona odprtih zlogov najprej splošno-

slovansko razvil med jezičnikom in sledečim soglasnikom neki prehodni samoglasnik, nadaljnji razvoj pa je bil dialektično in deloma tudi po jezičniku *r* ali *l* različen. Pred *i* sta se jezičnika palatalizirala, pa so se dvoglasniške skupine z jezičnikom izgovarjale kakor skupine z nosnikom (str. 14) heterosilabično: *goře*, *voľa*, *postela*, *orŕ*, *sъtvorŕ*, *molŕ*, *melŕ*, „orjem, storim, molim, meljem“ i. pod.

8. V prvi dobi starocerkvenoslovanskega pismenstva v IX. stol. je bil zakon odprtih zlogov še tako zelo v veljavi, da se je izgovor prevzetih tujih besed in imen olajšal v duhu slovanskega jezika z vrinjenjem redukcijskega samoglasnika v soglasniške, za Slovane nenavadne skupine: *ар҃хїиери ар҃хїиери ар҃хїиери* *ar-* *хїиери*, *вар҃кавар҃* *бар҃барос*, *Мар҃ка* *Мар҃ков*, *ол҃ктар҃* *altare*, *п҃сал҃м҃ъ* *псалмъ*, *ѡн҃дрѣа* *Андрѣас*, *ан҃г҃ел҃ъ* *angelos*, *еван҃г҃елие* *евангелион*, *Кл҃мѣнт҃ъ* *Клѣмѣнтос*, *Зах҃арїа* *Zaxxarjos*, *хрїст҃ма* *xristma*.

II. Kvantiteta samoglasnikov. Redukcijska samoglasnika (polglasnika) *ъ* – *ѡ*

V praslovanskih zlogih so bili prvotno dolgi *a* ustni samoglasniki: *a* za ievr. *ā* – *ō* (lat. *māter*, *sla. mati*; lat. *duō*, *sla. dva*), dvojno *ē*, s cirilskim znakom *ѣ* in z azbučnim imenom „jat“, za ievr. *ē* in kratke in dolge diftonge *ai* – *oi* (lat. *sēmen*, *sla. sēmę*; gr. *λαῖος*, lat. *laevus*, *sla. lěvъ*; gr. *οἶδα*, *sla. vědě* „vem“), *i* za ievr. *i* ter kratki in dolgi diftong *ei*, deloma tudi *-oi*, *-ēr* i. dr. (lat. *trīginta*, *sla. tri desęte*; gr. *χειμα*, *sla. zima*; gr. *λύκοι*, *sla. vŕlci*; gr. *μήνη*, *sla. mati*), *y*, t. j. *i*, izgovorjen s srednjim delom jezika, označen po Husu¹⁰ z *y*, stcir. *ѡ*, sed. rus. *ѡ*, z azbučnim imenom

¹⁰ Hus je v svojem traktatu o češkem pravopisu podal tudi že pravilno fonetično definicijo izgovora *y*: „Circa *i* et *y* simul habenda est differentia; sunt enim duae vocales circa Bohemos... Qui ergo vult bene loqui bohemicę... discat eam formare ponendo principium linguae sub inferioribus dentibus, et in medio elevando linguam per modum circuli; et simili modo

„jery“, za delabializiran ievr. *ū* in *-ūm*, *-ōn*, *-uns*, *-ons* (lat. *secūris*, sla. *sekyra*; lat. *mūs*, sla. *myšv*; lat. *tū*, sla. *ty*; dr. gl. gori str. 14) in *u* za kratke in dolge diftonge *z y* (lat. *auris*, sla. *uho*; got. *sunau* loc. sing. iz *-ōu*, sla. *synu*; gr. *ἀκούω*, *ἀκούω*, sla. *čiti*, *čujo* „čujem“ iz **kju-*; b) oba nosna samoglasnika *ē* – *o* in c) jezični sonanti (o njih postanku in primere gl. gori str. 14 sl.). Kratka sta bila v praslovanščini *o* za ievr. *a* – *o* – *ə* (lat. *axis*, sla. *osv* „os“; lat. *oculus* „oko“; stind. *sthitās* „stoječ“, gr. *στατός*, lat. *status*, sla. *stojo* „ stojim“) in *e* za ievr. *e* (lat. *decem*, sla. *desetv*; lat. *veho*, sla. *vezv*, prim. „vozim“). Kratka indoevropska *i* – *u*, ki sta bila že zaradi ožje artikulacije po naravi krajša nego n. pr. tudi kratek *a*, pa sta v praslovanščini podobno kakor slovensko dialektično kratko naglašena *i* – *ū* (*sīt*, *kūp*) zapadla redukciji, s tem da se je zmanjšala napetost in znižala višina v artikulaciji jezika, a zmanjšala tudi sila glasu iz grla, pri *u* je nastopila še delabializacija, tako da sta nastala reducirana samoglasnika, ki sta bila krajša nego običajni kratki samoglasniki. Naziv „polglasnika“ za nju je običajen po tradiciji, fonetično pa neupravičen (v fonetiki sta to *i* – *y*). Po izgovoru se lahko primerja slovenski reducirani *ə* (*sēn*, *pēs*, *kēs*, *vēs*), seveda ni z njima istoveten; pač pa se enako izgovarjata ruska reducirana samoglasnika mehkega in trdega odtenka dva zloga pred naglasom ali po naglasu v primerih kakor *часово́й* *ččasavój* „straža“ in *стариќи* *stáríkí* „starci“ ali *ро́речь* *górfč* „bridkost“ in *ро́род* *górad(-t)* „mesto“ i. pod. Zaznamujeta se praslovańska reducirana samoglasnika s cirilskima znakoma *ъ* – *ь* (v tem redu sledita v azbukí) in se imenujeta z azbučnima imenoma „jer“ in „jer“ (mehki, nebni „jer“, „jerek“, „jerčik“, medtem ko je prvi trd, velaren). Kot produkta redukcije ju nahajamo tudi

formabit *ī* (t. j. polj. *ī*), et poterit dicere *lyko*, *mlyn*, *tjyn*, *hyn*“ (Slavische Bibliothek 1858, II 179–180). Dandanes se *y* v češčini historično še vedno piše, toda ne izgovarja več, pač pa se piše in izgovarja še v poljščini (gl. doli).

sicer poleg ievr. *i* – *u*, ožir. *-m*, *-n* (str. 14): a) stind. *vidhāvā*, lat. *vidua*, sla. *vdova*; lat. *hostis*, sla. *gostv*; stind. *dīnam*, lat. *nūndinae* „ob devetem dnevu“, sla. *dānb* „dan“; lat. *mātem*, gr. *μητέρα*, sla. *materv* iz *-m* > *-im*; stind. *snušā*, gr. *νύος*, lat. *nurus* iz **snusós*, sla. *snaha* „snaha“; stind. *mādhv*, gr. *μέθυ*, sla. *medv*; stind. *sup-*, gr. *σπυος*, sla. *sōnv*; b) *plīvati* : *plūjo* „pljujem“ iz *-eiv-*; *brati* : *berq*; *mbrq* : **merti* in *sēmrv*; *pomvñq* : *pamētv* iz *-n-*; *žvñq* „žanjem“ : *žēti* iz *-en-*; *rvcī* : *rekq* „rečem“; *švdv* – *švčv* : **hed-*, prim. *hoditi*; *vččera* : *večerv*; *gvnati* : *ženq* „ženem“; *dvmq*, prim. „nadmemb se“ : *dqti* iz **domti*; *kvčv* (češ. *keř*, gen. *kře*, polj. *kierz*, gen. *krza*, strus. in dial. *къръ* – *коръ*) : *кóрень* i. pod.

Po dvoglasniškem *i* (*j*), t. j. soglasniškem *i*, in pred njim sta se *č* – *v* izgovarjala bolj napeto (*č* – *č̌*) ter se zato akustično približala *y* – *i*, ne da bi se bil njun redukcijsko-kvantitativni značaj izpremenil. Na to kaže z ene strani starocerkvenoslovańska pisava (grafika) z *ы* – *и* (*дѣръми* iz **dobrv-jv* „dobri“, *блнжнми* iz **bližvñv-jv* „bližnji“, nom. sing. *краи* za *krajv* „kraj“ proti nom. plur. s polnim *i* *краи* „kraj“, *нго* za **jgo*, lat. *jugum*, *имж* za **jvmq* proti *вѣзьмж*, *имж* iz **imēn*, acc. sing. *и* za *jv* proti *вѣнж* za **včvjv* „vanj“, *лице*, rus. gen. plur. *яиц* iz *-jč-*), z druge nadaljnji svojevrstni razvoj v slovanskih jezikih, ki predpostavlja ne *y* – *i*, temveč redukcijška samoglasnika *č* – *č̌* (gl. doli).

O krajšanju iz indoevropsčine prevzetih dolžin in daljšanju istih kratčin, glej, ker je v zvezi z naglasnimi razmerami, v III. poglavju o naglasu.

III. Naglas (akcent)

Praslovanščina je že iz indoevropske in baltsko-slovaanske dobe podedovala po kakovosti muzikalen naglas, sestoječ v glavnem iz naraščanja in padanja višine tona, podobno kakor pri grškem akutu in cirkumfleksu; zato se govori tudi o rastoči in padajoči ali akutirani in cirkumfektirani

intonaciji.¹¹ Pri tem se misli po navadi na besedni naglas, t. j. glavni, druge nadkriljujoči ton na enem izmed zlogov besede; toda tudi vsak drug zlog je imel svoj zlogovni naglas, ker se je izgovarjal z eno ali drugo intonacijo, le da so se medsebojno morale podrediti zlogu z glavnim poudarkom, iz česar so se sčasoma razvili različni akcentološki zakoni in kar je ustvarilo gotov muzikalen ritem jezika. Po mestu je bil praslovanski besedni naglas kakor indoevropski svoboden, t. j. nevezan na en in isti zlog ali le na nekatere zloge v besedah, in gibljiv, t. j. v oblikah in tvorbah besed izpremenljiv po mestu in muzikalni kvaliteti (intonaciji). Vendar so se v tem v praslovanščini proti indoevropsčini izvršile bistvene izpremembe, ki so jih povzročili imenovani akcentološki zakoni, kateri so v mnogem premaknili mesto naglasa in izpremenili prvotne intonacije. Pri tem je poudariti, da so indoevropski dolgi samoglasniki, dvoglasniki in sonanti, ter za zlog iz dvožložnih baz na skrajšani koreni dali v praslovanščini po naravi praviloma rastoče, kratki pa padajoče intonacije, tako da so slovanski kratki samoglasniki prvotno mogli biti le padajoče intonirani, dolgi samoglasniki in sonanti pa po svojem postanku kot refleksi indoevropskih dolgih glasov rastoče, a kot refleksi indoevroopskih kratkih glasov padajoče. Vendar so se pod gotovimi pogoji pojavili že rano v praslovanščini tudi rastoče intonirani kratki samoglasniki (glej doli). O razmerju vseh teh glasov do indoevropskih glej v II. poglavju o kvantiteti. Zbog fonetične sličnosti se označujejo praslovanske intonacije s srbskohrvatskimi, po V. Karadžiću in Đ. Daničiću vpeljanimi znaki, dasi

¹¹ Poleg gornjih terminov se uporabljajo za akut—cirkumfleks tudi drugi: sle. *potegnjen* — *potisnjen*, shrv. *uzlazni* (°) — *silazni* (°) za dolga, spori (°) — *brzi* (°) i. dr. za kratka naglasa, češko *přizvuk stoupavý* — *klesavý* ali *intonace ražená* — *tažená*, rusko *долготá длительная* — *прерывистая*, frc. *rude* — *douce*, nemško *gestossen* — *geschleift*, pri čemer se misli predvsem na litavsko akcentuacijo (° in ~), ki je v fiziološkem oziru po gibanju tona, ne pa etimološko nasprotna slovanski.

historično odgovarja le padajoča intonacija: ° za dolgo padajočo, ° za dolgo rastočo, ° za kratko padajočo in ° za kratko rastočo intonacijo. Glede razmerja med indoevropsko kvantiteto in praslovan-skima intonacijama primerjaj (po redu glasov v II. poglavju)¹²: lat. *māter*, sla. *māti*, (sle. *māti*, shrv. *māti*, češ. *māti*); lat. *cognōsco*, sla. *znāti* (sle. *znāti*, shrv. *znāti*, češ. *znāti*); lat. *vērū*, sla. *věra* (sle. *věra*, shrv. *věra*, *vjěra*, češ. *víra*); gr. *κοῖλυ*, sla. *cělv* (sle. *cělv*, shrv. *cělv*, *cělv*, češ. *celo*); stind. *grīva* „tilnik“, sla. *grīva* (sle. *grīva*, shrv. *grīva*, češ. *hřiva*); gr. *εἶδος*, sla. *vidz* (sle., shrv. *vid*, češ. *vid*); lit. *stetas* iz *ei*, sla. *sīto* (sle. *sīto*, shrv. *sīto*, češ. *sīto*), prim. sla. *sējati*, rus. *сѣять*, shrv. *sijati*, češ. *síti*); lat. *mūs*, sla. *mýšb* (sle. *mīš*, shrv. *mīš*); gr. *λύκος* acc. plur., sla. *volky* s padajoče intonirano končnico (rus. *волки*); stind. *rāuti* iz *-ēu-*, sla. *rūti* (sle. *rjūti*); lat. *taurus*, sla. *tūr* (sle. *tūr*); gr. *γόμφος*, sla. *zōb* (sle. *zōb*, shrv. *zūb*, češ. *zub*); lat. *anas*, gen. *anatis*, stvn. *anut* iz **anət*, sla. *ōty* (kajk. *ūtva*, shrv. *ūtva*); stind. *vīkas*, lit. *vīlka*, sla. *volky* (sle. *vōyk*, shrv. *vūk*, češ. *vlk*); stind. *dīrghās*, lit. *ilgas*, sla. *dlǵg* (shrv. *dūg*, češ. *dlouhý*, slš. *dĺhý* z dolgim *l*); got. *gōrd-*, sla. **gōrd-* (sle., shrv. *grād*, češ. *hrad*, rus. *город*); gr. *ῥομφός*, „rogat“, sla. **kōrva* iz **koravā* (sle. *kráva*, shrv. *krāva*, češ. *kráva*); gr. *νέφος* „megla, oblak“, sla. *něbo* (sle. *nebō*, shrv. *něbo*); gr. *δῶμος*, sla. *dōmz* (sle. *dōm*, shrv. *dōm*, gen. *dōma*) itd. Prim. tudi

¹² Po današnjem stanju (gl. v II. delu) odgovarja prvotni rastoči intonaciji v srbohrvaščini kratki padajoči naglas °, v češčini nasprotno dolžina (°), medtem ko se je tu skrajšala padajoča intonacija. V slovenščini je kratkost namesto nekdanje dolge rastoče intonacije ohranjena v končnem zlogu, a pod prvotno padajočo intonacijo se je naglas (kakor še v bolgarščini) pomaknil za zlog dalje. Sedanji srbskohrvatski rastoči naglas je nov in kaže na odtegotanje naglasa nazaj. V slovenščini velja to le za dolgi rastoči, v kolikor ne stoji za staro rastočo intonacijo v nezadnjem zlogu in v neklih drugih sekundarnih slučaji. V ruščini sta nekdanji intonaciji lepo razvidni v t. zv. polnoglasnih oblikah (str. 16). Tu in v čakavščini se je dobro ohranilo tudi staro mesto naglasa. Nenaglašena dolžina se v srbohrvaščini zaznamuje z °. Dolžine pred dvožložnimi sufiksi ali končaji so se skrajšale.

v I. poglavju (str. 15) razmerje med *rāto* iz **órdto*, **oratro*- in *rolb*, *rolbja* iz *órl*-.

Praslovanski akcentološki zakoni segajo v mnogem že v baltskoslovansko dobo, toda njih nadaljnji razvoj je mogel biti paralelen, ni pa istoveten. Izmed njih je na prvem mestu imenovati zakona a) Saussura-Fortunatova in b) Hirta,¹³ po katerih prehaja pri dvozložnih besedah mesto naglasa, ako so zlogi različno intonirani, s padajoče intoniranega na rastoče intoniran, bodisi a) s predzadnjega na končni ali b) s končnega na predzadnji, velja pa to še bolj splošno, za ves obseg besednih tvorb sploh (po Pedersenu¹⁴ za dva kratka zloga pred rastočo intonacijo): a) gr. *χειμα* neutr., lit. *žiemà*, sla. *zimá* (rus. *зимá*, sle., shrv. *zíma*) proti acc. sing. *zímō* (sle. *zímō*, shrv. *zímu*, rus. *зиму*); stind. *vidhāvā*, lat. *vidua*, sla. *vvdová* (rus. *вдовá*); gr. *νέφη* nom. plur. neutr. iz *-εσα*, sla. *nebesá* (rus. *небесá*, shrv. *neběsa*) proti sing. *něbo* (sle. *nebō*, shrv. *něbo*, rus. *небо*), gr. *νέφος*, stind. *nābhas*, „megla“; stind. *vac-* „poželeť“, sla. *veselá* fem. (rus. *веселá*) proti *věseti* masc. (sle. *vesēu*, shrv. *věseo*, rus. *вѣсел*); gr. *φέρω*, stind. *bhārāmi*, sla. *berō* (rus. *беру*, sle. *běrem*); b) stind. *dhūmās*, gr. *θῦμός*, lit. *dūmai* pl., sla. *dým̃* (sle. *dīm*, shrv. *aīm*, gen. *dīma*, rus. *дым*, gen. *дыма*); stind. *nītis* „napeljava“, lit. *nītis* (pri statvah), sla. *nīt̃* (sle. *nīt*, shrv. *nīt*, plur. *nīti* „licia, konci pri tkanju“, rus. *нить*, gen. plur. *нитей*); gr. *δαίη* iz *δαίηη*, lit. *dieveris*, sla. *dēver̃* (shrv. *djēvēr*, rus. *дѣверь* za *дѣ-*);

¹³ F. de Saussure (za litavščino), *Accentuation lituanienne* (Anzeiger für indogermanische Sprach- und Altertumskunde VI 157–166. Strassburg 1896. Beiblatt zu den Indogermanischen Forschungen). — F. Th. Fortunatov, *Критический разбор сочинения Г. К. Ульянова, Значения глагольных основъ въ литовско-славянскомъ языкѣ*. Санктпетербургъ 1897, str. 62. Отчетъ о присужденіи Ломоносовской премии въ 1895 г. Сборникъ отдѣленія русскаго языка и словесности петроградскаго академіе зна-ности t. LXIV 1897). — H. Hirt, *Über den Akzent der i- und u- Deklination im Indogermanischen* (Anzeiger III 164, 1894). — H. Pedersen, *Die Nasalpraesentia und der slavische Akzent* (Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung XXXVIII 307, 1905).

stind. *dirghās*, lit. *ilgas*, sla. *diłg̃s*, shrv. *dūg*, češ. *dlouhý*, rus. *долгий*); stind. *pyānās*, sla. *pyjáñ* (sle. *piján*, shrv. *pjān*, rus. *пьян*); lit. *mintis*, sla. *pāmēt̃* (sle. *pāmet*, shrv. *pāmēt̃*, rus. *пáмьятъ*).

Ako pa so bili v besedi a) le rastoče, oziroma b) le padajoče intonirani zlogi, potem je a) v prvem slučaju prešel besedni naglas na koren (Hirt, Pedersen¹⁴), oziroma predpono, b) v drugem na začetek besede, oziroma z njo zvezano naslonico (Šahmatov, Torbiörnsson¹⁵), tako da je prvotna padajoča intonacija *˘* in *˙* mogla stati le na začetku besede, oziroma njeni naslonici (proklitiki); to zadnje se je zgodilo vendar le tedaj, ako ni bil c) sufiks poudarjen. Prim. a) stind. *grīvā*, sla. *grīva* (sle. *grīva*, shrv. *grīva*, češ. *hrīva*, rus. *грѣва*); stind. *udrā-*, lit. *ūdra*, sla. *výdra* (sle. *vidra*, shrv. *vīdra*, rus. *вѣдра*); gr. *κράφη* fem., lit. *kārvė*, sla. **kórva* (rus. *корова*, sla. *kráva*, shrv. *krāva*, češ. *kráva*); gr. *κάλamos*, got. *halms*, sla. **sōtma* (rus. *солóма*, sle. *slāma*, shrv. *slāma*, češ. *slāma*); lat. *anat-*, stvnem. *anut* iz **anət-*, sla. *ōty* (kajk. *ūtva*, shrv. *ūtva*); lat. *sēmen* z *-mēn*, sla. *sēme* (sle. *sēme*, shrv. *sēme*, *sjēme*, češ. *símě*, rus. *сѣмя*); stind. *bhūtis*, lit. *būti*, sla. *býti* z *-ēi* (sle. *bīti*, shrv. *bīti*, češ. *býti*, rus. *бѣтъ*) proti *nesti* (rus. *нестѣ*, shrv. *něsti*); gr. *τάτω*, dor. *tákw*, lat. *tābesco*, sla. *tājati* (sle. *tājati*, shrv. *tājati*, rus. *тáятъ*) proti *plvāti* (rus. *плевáтъ*); stind. *sthā-*, gr. *στένω*, sla. *stāviti* (sle. *stāviti*, shrv. *stāviti*, rus. *стáвить*) proti *prositi* (rus. *просѣтъ*, shrv. *prōsiti*); gr. *πρω-*, „spred“ in *τῆθη* „stara mati“, sla. *prādeč* (sle. *dēd*, *prāded*, shrv. *dēd*, *djēd*, *prāded*, *prādjed*, rus. *прáдѣдъ*), sla. *prābaba* (shrv. *bāba*, *prābaba*, rus. *прáбáбка*, *прáбабина* „dediščina“; b) let.

¹⁴ H. Hirt, *Akzentstudien* (Indogermanische Forschungen X 43, 1899). — H. Pedersen l. c. str. 385.

¹⁵ A. A. Šahmatov v oceni M. Rešetar-ja „Die serbokroatische Betonung südwestlicher Mundarten. Wien 1900“ (Извѣстія отдѣленія русскаго языка и словесности петроградскаго академіе зна-ности VI, kn. 1, str. 347 sl., 1903). — T. Torbiörnsson (nekoliko drugače za podoben pojav v litavščini), *Die litauische Akzentverschiebung und der litauische Verbalakzent*. Heidelberg 1924 (Slavica 9).

skavards „raženj“, sla. acc. sing. fem. **skǫvordǫ* (rus. скóвороду) proti nom. **skovordá* (rus. сковородá, polj. *skowroda*) kakor lit. *bārzda* proti *barzdā*, sla. **bōrdǫ* (sle. *bradō*, shrv. *brādu*, rus. бóроду) proti **bordá* (sle., shrv. *brāda*, rus. борода́) ali rus. слóбоду proti слободá „predmestje“, shrv. (*lěpotu*), *lěpotu* proti *lepōta*, *ljepōta* (prim. sle. *lěp*, shrv. *ljep*); lit. *prē*, stprus. *prei* v sla. **prīpověstb* (shrv. juž. *prīpovijest* „pregovor“); strus. in dial. бóлого, sle. in shrv. *blāg* v stcksl. благо-вѣстѣ (shrv. *blāgovēst*, *blāgovijest*); sla. *pǫvēstb* (sle. *po-vēst*, rus. повѣсть); prim. pod. rus. прѹповѣдь „pridiga“, изгородь „plot“, похороны nom. plur. „pogreb“ proti похоронám dat., облако, dial. оболоко, proti облаká nom. plur. in s predlogi dó neba, nó nebu, nóпусту „zastonj“, подъ горы, shrv. *dǫ neba*, *pǫd goro*, *pǫd vodu*, sle. *pod gōro* iz *pǫd goro*, *po vōdo* iz *pǫ vodo*; shrv. *ǫplete* aor. proti *oplēsti* inf. itd. Prim. tudi lit. *duktē* „hči“, acc. *dūkeri* i. pod. c) Korenski samostalniki srednjega spola z le osnovnim končajem imajo naglas na korenu, izvedeni s sufiksom pa na sufiksu: prim. rus. дѣрево, sle. *drevō*, shrv. *drēvo*, *drjēvo*; rus. озеро, sle. *jēzero* in *jezero*, shrv. *jēzero*; rus. прѹсо, sle. *prosō*, shrv. *prōso*; rus. око, sle. *okō*, shrv. *ǫko*; rus. нѣбо, sle. *nebō*, shrv. *nēbo*; rus. слѹво, sle. *slovō*, shrv. *slōvo*; toda rus. окнѹ, sle. *ǫkno*, shrv. *ǫkno*; rus. сѣло, sle. *sēlo*, shrv. *sēlo*; rus. бѣдрѹ, sle. *bēdro*, shrv. *bēdro*; rus. долотѹ, sle. *dlēto*, shrv. *dlēto*, *dljēto* itd. Poleg rus. сѣно, sle. *senō*, shrv. *sēno*, *sljeno*, gr. κοινά χορτος „krma, trava, seno“, kaže tudi naglas rus. гнѣздо, sle. *gnēzdo*, shrv. *gnēzdo*, *gnijēzdo* na ievr. **gnoi-zdo*. Pri korenskih samostalnikih moškega spola osnov na -o- imamo z ozirom na prvotno različno pojmovanje že v indoevropsčini tudi različno naglaševanje ali a) na korenu ali b) na končajih (prim. gr. τόμος „rezanje, rez“ proti τομός „ki reže“ i. pod., gl. še II. del.) So pa seveda tudi slučaji, ki se temu ne dajo podrediti. Prim. a) rus. год, sle., shrv. *grād*; rus. год, nom. pl. гóды, sle., shrv. *gōd*; rus. волк, nom. plur. волки, sle. *vōuk*, shrv. *vūk*; rus. зуб, nom. plur. зýбы, sle. *zōb*, shrv. *zūb*; toda b) rus. боб, gen. бобá,

sle. *bōb*, gen. *bōba*, shrv. (*bōb*), gen. *bōba*, čak. *bobà*; rus. двор, gen. дворá, sle. *dvōr*, gen. *dvōra*, shrv. *dvōr* iz *dvōr*, gen. *dvōra*, čak. *dvorá*; rus. кол, gen. колá, sle. *kōl*, gen. *kōla*, shrv. *kōlac*; rus. стол, gen. столá, sle. *stōl*, gen. *stōla*, shrv. *stō* iz *stōo*, gen. *stōla*. Poleg rus. снѣг, plur. снѣги in снѣгá, sle. *snēg*, shrv. *snēg*, *snijeg* kaže zopet tudi naglas rus. грѣх, gen. грѣхá, sle. *grēh*, shrv. (*grēh*, *grjeh*), gen. *grēha*, *grijēha*, na ievr. *ghroi-so* in ne morda *grē*. Večina sufiksov samostalnikov moškega spola ima naglas na končajih: rus. орѣл, gen. орлá, sle. *ǫrǫg*, gen. *ǫrla*, shrv. *ǫrao*, gen. *ǫrla*; rus. воробѣй, gen. воробѣя, sle. *vrábac*, shrv. *vrábac*; rus. конѣц, gen. концá, sle. *kōnǫc*, shrv. *kōnac*; rus. комáр, gen. комáрá, sle. *komár*, shrv. *kōmār*, gen. *komára*; rus. гычáк, gen. гычáкá, sle. *gosák*; rus. калáч, gen. калачá, sle. *koláč*, shrv. *kōláč*, gen. *koláča*; sem spada tudi sle. *hudīč*, gen. *hudīča* iz -ā s sufiksom -ikjǫ- proti *mladič*, gen. *mladiča*, kjer je *i* zaradi rastoče intonacije na sufiksu *-itjo- že prvotno naglašen.

Ker rastoče intoniran besedni naglas ne odstopa več svojega mesta in je torej negibljiv, pri padajoči besedni intonaciji pa se naglas ob pristopanju rastoče intoniranih končajev ali besedotvornih obrazil (formantov) premika ter je torej gibljiv, moremo, oziraje se še na slučaj stalno naglašanih končajev, v slovanščini v oblikoslovju in besedotvoritvi v glavnem razlikovati tri naglasne tipe: I. negibljiv s prvotno rastočo intonacijo, II. gibljiv s prvotno padajočo intonacijo in III. slučaj stalno naglašanih končajev.

Slučaji odstopanja od zakonitega razmerja med praslovanskima intonacijama in indoevropsko kvantiteto se morejo razložiti z naliko (analogijo) po kaki besedni kategoriji, ki jih je pritegnila kakor n. pr. rus. гóлову, sle. *glavō*, shrv. *glāvu* proti lit. *galvą* (nom. lit. *galvą*, rus. гóловá, sle., shrv. *glāva*) po dvozložnih samostalnikih ženskega spola s padajočo intonacijo ali *sijnē*, *dārē* (sle., shrv. *sīn*, *dār*, rus. сын, дар, nom. plur. -ы, tudi сыновѣя) proti stind. *sūnūš*, lit. *sūnūs*, acc. *sūnų*, gr. ὄρων po običajnem akcentskem tipu samostalnikov na -ǫ- (sle., shrv. *mēd*, *bōr*, *sād*, *čīn*,

stân), sla. *živ* (sle., shrv. *živ*, rus. жив, fem. живá) proti lit. *gīvas*, stind. *jīvās* po izpremembi v glagolskih oblikah rus. живý i. pod. O tem so tudi druge razlage: padajoča intonacija je nastala pri besedah z gibljivim naglasom ali pri prenosu naglasa s končaja oksitonov (pravilo Meillet-Wijk)¹⁶.

Ako odgovarja grškim kratkim akutiranim dvoglasniškim končajem v slovansčini padajoča intonacija, ni to proti pravilu, n. pr. acc. sing. fem. gr. -áv, lit. -ā, sla. -ǫ kakor gr. θεáv, rus. бóроду, sle. *bradō*, shrv. *brādu*, ali nom. plur. masc. gr. -oí, lit. -aí, sla. -i kakor gr. θεοí, lit. *vilkai*, shrv. *vūci*, sle. *voŋcjē* proti loc. sing. gr. -oí, sla. -ē (gr. οἰοί, ἰοδοί, sla. *vŋcē*), ali acc. plur. gr. kret. -όνς, -ávς, -ίνς, -ύς, sla. -ŷ, -i kakor gr. τιάνς, rus. вóды, sle. *vodē*, shrv. *vōde* (po mehkih osnovah), rus. лóди, sle. *ljūdī*, shrv. *ljūdi* itd. Drugače je z dolgimi dvoglasniškimi končaji, n. pr. gr. -ήρ, -ών, sla. -i, -ŷ kakor gr. θυγάτηρ (prim. πατήρ, μήτηρ, sla. *māti*), lit. *duktē*, sle. *hči*, shrv. *kēi*, ali gr. ἀκμων (prim. ἀφών), lit. *akmā*, sla. *kāmy* z -ŷ, prim. rus. пóлымя za strus. поломя, steksl. пламы i. pod. Tu je že baltsko-slovanska metatonija pri monoftongizaciji gotovih dvo- glasniških skupin, pojav, ki je znan tudi sicer iz indo- evropsčine.

Razmerje, kakor je med lit. *vaŋnas* : *vārna*, sla. **vōrn* : **vōrna* (rus. вóрон : ворóна, sle., shrv. *vrān* : sle. *vrāna*, shrv. *vrāna*, češ. *vrān* : *vrāna*), ni metatonija v ožjem praslovanskem smislu, temveč je starega besedotvornega značaja. Pač pa imamo že v praslovanščini v gotovih besednih in oblikovnih kategorijah v njihovem medsebojnem odnosu nove izpremembe intonacij, t. zv. metatonije, prehod stare padajoče intonacije v novo rastočo (novoakutirano) in stare rastoče v novo padajočo (novocirkumfektirano), ki sta bili, kakor kaže njun od starih intonacij deloma različni razvoj, druge narave nego stari; zato se tudi

¹⁶ A. Meillet, О некоторых аномалиях ударения въ славянскихъ языкахъ (Русскій Филологическій Вѣстникъ, т. XLVIII 200, 1902). — N. v. Wijk, Die baltischen und slavischen Akzent- und Intonationssysteme. Amsterdam 1923, str. 52.

drugače zaznamujeta: dolga rastoča z lomljeno črto akuta ˊ, kratka z gravisom ˋ, ozir. ˊ, dolga padajoča cirkumfleksom ˊˋ ali strešico ˊˋ. Njun postanek je vkljub mnogim poizkusom razlage ostal v bistvu še nepojasnen.

Z imenovanimi izpremembami je v zvezi pojav rastoče intoniranih kratkih samoglasnikov: ἑβδομος, sla. *sēdm* namesto pričakovanega *sēdm*, sle. *sēdmi*, češ. *sědmy*, polj. *siódmy*, mrus. cémий, rusko самcēm „sam sedmi“, dial. cémый (knjižno седьмóй), enako sle. *sēdem* in *ōsem*, rus. cémьдесят in вóсемьдесят proti пятьдесят, шестьдесят iz *-deset* z naglasom, ki predpostavlja v prvih dveh rastočo intonacijo na cēm in вóсемь, v drugih dveh pa padajočo na пять, шесть, prim. sle., shrv. *pēt*, *šest*. Pojav rastoče intonacije v *sēdm* — *sēdm*, ozir. *sem* — *sem* iz **sēbdm* (gl. gori str. 12) je mogoče povzročen po uveljavljanju zakona odprtih zlogov (Wijk¹⁷). Ne sme se pa pozabiti, da imamo tudi v grščini neko razlikovanje v naglaševanju teh števnikov : ἑπτά, οὐκτώ proti πέντε, ἑξ. To je treba zato pripomniti, ker ni mogoče drugih slučajev z asimilacijo soglasniških skupin ali brez nje tako razložiti zaradi nasprotujočih primerov. Tak slučaj je pri samostalniki ženskega spola z -jā, ievr. morda tudi -jē, kjer se pojavlja metatonija pri kratkih in dolgih samoglasnikih (pri kratkih le pri korenem samoglasniku o): **kōz-jā* (od *kozā*) > *kōža*, sle. *kōža* z drugim o nego v *kōza* ali *bōg*, gen. *bogā* iz *bōg*, *bōga*, shrv. *kōža* z izenačenjem tega o z o v *bōga*, toda *kōza*, rus. кóжа in козá, dial. (Lěka v Jegorjevskem okraju rjazanske pokrajine z ozkim ali dvoglasniško izgovorjenim ω kot sledom

¹⁷ N. van Wijk, Об ударении русских числительных пятьдесятъ, шестьдесятъ, cемьдесятъ, вóсемьдесятъ (Slavia XIV 646 sl., 1937. Prim. tudi id., Zur sekundären steigenden Intonation im Slavischen, vornehmlich in ursprünglich kurzen Silben (Archiv für slavische Philologie XXXVI 321, 1916) in id. v oceni „T. Lehr-Spławiński, O prasłowiańskiej metatonji. Kraków 1918“ (Rocznik slawistyczny IX 103, 1930).

новоakutiranosti) *kóža*¹⁸, češ. *kůže*, polj. *kóža*; **võl-jā* > *võla*, lit. *vālė*, sle. *vólja*, shrv. *võla*, rus. *во́ля*, dial. (Lěka) *vóla*, češ. *vůle*, polj. *wóla*; **stõrg-jā* > **stõržā*, sle. *strāža*, čak. *strāža* s posebno svojo rastočo intonacijo, štok. *strāža*, češ. *stráže*, polj. *strōža*, stpolj. z -ā, rus. *сторо́жа* proti *сто́рож* masc., sle. *strāž*, gen. *straži* fem.; **tēg-jā* > *tēžā*, sle., čak. *tēža*, štok. *tēža*, češ. *tíže*, polj. *cięża*, strus. *тяжа* proti *тяну́ть* i. pod. Čakavska intonacija je ista kakor v *králj* iz **korl-jē*, sle. *králj*, rus. *ко́роль*, medtem ko se je stara rastoča intonacija tudi v čakavščini skrajšala kakor sicer v srbohrvaščini in slovenščini (shrv. in čak. *brāt*, *krāva*, sle. *brāt*). Navedenim primerom nasprotujejo slučaji kakor lat. *media*, gr. *μέση*, stind. *mādhyā*, sla. **medjá*, rus. *межа́*, sle. *mēja*, shrv. *měda*, rus. *душа́*, sle., shrv. *dúša*, rus. *земля́*, sle. *zēmlja*, shrv. *zēmla* i. pod. Kakor pri stari rastoči intonaciji, tako je tudi pri novoakutirani naglas negibljiv. O neki možnosti razlage gl. doli.

Oboje, novo rastočo in novo padajočo intonacijo nahajamo pri tvorbi določne (pronominalne) oblike pridevnikov. V primeri z nedoločno (nominalno) obliko se izpreminja ravno v nasprotno, poleg tega je pri nominalni obliki s padajočo intonacijo mogoča tudi dubleta s premikom naglasa na končaj: rus. *молод* — *молодой* — dial. *моло́дый*, mrus. *молодй́*, sle. *mlād* — *mlādi*, čak. *mlād* — *mlādi* in narobe sle. *stār* — *stāri*, čak. *stār* — *stāri*, češ. *stār* — *starý*, rus. *ста́р* — *ста́рый*. Pri padajoče intonirani nominalni obliki je dvojna akcentuacija morala biti že praslovanska: v ruščini se nahaja oboje, poleg *до́рог* „drāg“ — *дорогой́* i. pod. je *со́лон* (razgov.) „slān“ — dial. *соло́ный*, *голо́ден* „glāden“ — *голо́дный*, (пять „pēt“) — *пятьй́* „pēti“, toda *шестой́* itd.; štok. je poleg *svēti* za čak. *svēti* v Dubrovniku *svēti* za *svēti*; prim. še kaš. *cezē*, polj. *czudzy*, rus. *чужой́*, čak. *túji*. Češ. *skoupý* i. pod. z dolžino, polj. *skąpy* s sledom dolžine kaže na naglas na končaju (prim. rus. *скупой́*); bil bi pa lahko tudi refleks

¹⁸ A. Šahmatov, Описание Лыкинскаго говора Егорьевскаго уезда Рязанской губернии (Извѣстія отдѣл. русск. яз. и словесн. руске akademije znanosti 1913, XVIII 4, str. 173—220).

za novi akut. Podobno kakor pri dolgih samoglasnikih s padajočo intonacijo je tudi pri kratkih: sle. *bōs*, neutr. *bosō* — *bōsi*, čak. *bōs*, *bōso* — *bosī*, rus. *бос*, *босо* — *босой́*; čak. *nōv*, *nōvo* — *novī*, rus. *ново* — *новы́й*, dial. (Lěka) *nōvaj*, mrus. *новй́й* (sle. *nōv* — *nōvi* kakor *gōv* — *gōli*, gl. doli); sle. *vesēv* — *vesēli*, čak. *vēsēl* — *vesēlt*, rus. *вѣсел* — *вѣсѣлый*. Ako je bil v nominalni obliki naglas na končaju, se je v pronominalni premaknil nazaj: rus. neutr. *бѣло* — *бѣлы́й*, čak. *belō* — *bēlt*, sle. *bēv* — *bēli*, češ. *bílý*, polj. dial. *b'áty*; rus. *го́ло* — *го́лый*, čak. *gold* — *gōlt*, sle. *gōv* — *gōli* kakor *stār* — *stāri*.

Prehod naglasa na končaj pri padajoče intonirani nominalni obliki ob pronominalnem prirastku *jē* — *ja* — *je* ima analogije v drugih indoevropskih jezikih: v litavščini pri isti tvorbi sploh kakor *gīvas* „živ“ (stind. *gīvās*) — *gīvās-is*; v klasičnih jezikih pri enklitikah kakor gr. *ἀνδρῶνός τις*; lat. *mūsaque* i. pod. Zato je moral pri pridevnikih s stalno naglašeni končaji vplivati pri premiku naglasa nazaj nefonetičen povod potrebe po večji diferenciaciji kakor n. pr. v nom. plur. neutr. rus. *сѣла*, *окна* proti sing. *селó*, *окно́*, sle. *sēla*, *ókna* proti *sēlo*, *ókno*. Pri slučajih z rastočo intonacijo v nominalni obliki se je moral korenski vokal pred sledečima dvema zlogoma sufiksa ali končaja praviloma skrajšati (prim. češ. *māti* — *matice*, *kāmen* — *kamenný*, shrv. *sīn* — *sīnovi*, dubr. *svēt* — *svēti*, gl. še doli), kar se je moglo potem ob skrčenju končajeve določne oblike v zahodni in severozahodni južni skupini nadomestno ojačiti v novo cirkumflektirano dolžino. Prim. analogno instr. sing. fem. *sītō*, gen. plur. *sītē* od *sīta*, demin. *mīšvka* od *mīšv*, 2. os. sing. praes. *gīnešv* od *gīnōti* i. pod. po slovenščini, srbohrvaščini in češčini. Popolno izjemo dela v ruščini *здоров* „zdrāv“ — *здоровы́й* „zdrāvi“. Obratni slučaj proti opisanemu bi mogel biti pri padajoči intonaciji, toda tu imamo, ne glede na to, da daje tu ruščina pri pridevnikih prednost naglasu na končaju, več besedotvornih kategorij, katerih tvorba je starejša nego pridevniška določna oblika in pri katerih se prav tako pojavlja pri izve-

denkah iz korena s prirastkom novih, in sicer padajoče intoniranih zlogov izprememba padajoče intonacije v rastočo. Je to v komparativu kakor rus. *дoрoжe* k *дoрoгo*, *кoрoчe* h *кoрoткo* ali pri kolektivnih samostalnikih kakor rus. *кoлoбcья* plur. h *кoлoс*, *дeрeвья* plur. k *дeрeвo*, sle. *дрeвje* k *дрeвo*, *цвeтje* k *цвeт* (o različnem *klasje* in *klasje* gl. v II. delu), čak. *listje* k *list* itd., ali drugih besednih tvorbah, kakor n. pr. rus. *мoлoзивo*, sle. *млeзиво* k *млeз*, gen. *млeзи* i. pod. Metatonije pri sestavljenkah tvorijo poglavje zase. O primerih kakor rus. *oгopoд*, *пoтoк*, *oбopoнa*, sle. *ogрад*, *пoтoк*, *otròk* itd. gl. II. del. Metatonija v genetivu plur. rus. *вoлoс* k *вoлoс*, sle. *lās* k *lās*, čak. *vlās* k *vlās*, sle. *nóg*, shrv. *nógā* i. pod. je nastala po premiku naglasa s prvotno naglasenega končaja -*ě*. Isto, samo brez podaljšanja kratkih samoglasnikov (gl. ravno tam) je v nominativu sing. samostalnikov moškega spola na -o-: sle. *gréh*, gen. *gréha*, shrv. (*gréh*, *gríjeh*), čak. *gréh*, *grih*, gen. *gréha*, *grijeha*, *griha*, rus. *гpёх*, gen. *гpёхá*; sle. *bòb*, gen. *bòba*, shrv. (*bòb*), gen. *bòba*, rus. *бoб*, gen. *бoбá*.

Metatonija pri glagolih kakor rus. *мoлoтишь* „mlátiš“ s padajoče intoniranim *í* proti infinitivu *мoлoтить* z rastočim *í*, sle. *mlátiš*, *mlatíti*, čak. *mlátiš*, *mlátiť*, češ. *mlátiš*, polj. *mlóciś* ali rus. *нoсишь*, *нoсйтъ*, sle. *nósiš*, *nosíti*, čak. *nòstš*, *nosít* je najbrž razlagati tako, kakor n. pr. skrženo čak. *pítāš*, *pítāt*, rus. *пытáешь*, *пытáть*. Tu je jasno, da se je s padajoče intoniranega obrazila besedni naglas pomaknil nazaj in povzročil pri tem metatonijo. Mogoče je predvsem tako razložiti tudi tvorbe kakor **stórža* iz **storgjê*, *vòla* iz *voljê* (prim. lit. *žolė* „zel“ i. dr.) s posplošenjem tipa naglasa na obrazilu; potem bi slučaj accus. sing. fem. *рòкo* ne nasprotoval. Pri iterativih kakor rus. *вoрoчатъ* k *вoрoтитъ*, shrv. *vráčati* k *vrátiti* je rastoča intonacija po pravilu. Metatonije v sedanjiški spregatvi z -e- ali -je- po soglasnikih pri glagolih z infinitivom na -*nó-ti* (sle. *tónesh*, *toníti*, čak. *tònes*, *tonūt*, rus. *тoнeшь*, *тoнйтъ*, češ. *tùnes* iz prv. **topneš*; sle. *potégneš*, *potegníti*, čak. *doségneš*, *dosegnūt*, rus. *пoсýгнeшь*, *пoсýгнйтъ* i. pod.),

-*á-ti* i. dr. (sle. *véžesh*, *vezáti*, čak. *véžesh*, *věžāt*, rus. *вýжeшь*, *вýзáть*, češ. *vážesh*, polj. *wiążesz*; sle. *kólješ*, čak. *kòleş*, rus. *кoлeшь*, češ. *kùleş* i. pod.) ter pri glagolu praes. rus. *мoгý*, *мoжeшь*, sle. *móreš*, češ. *mùžesh* se najbolj odtegujejo zadovoljivi razlagi, ker je v drugih primerih naglašeno -e- (n. pr. rus. *нeцeшь*, sle. *něseš* iz *nesesh*), kar je bilo v gotovih slučajih kakor n. pr. rus. *жpёт*, sle. *žrè* iz *žvrèto* ali -*to* že v indoevropsčini (prim. stind. *giráti*). Razlaga N. Wijka (gl. str. 27) s pojavom zakona odprtih zlogov ne velja vseskozi. Toda za nadaljnje razpravljanje o tem tu ni mesta.

Omeniti je še v glavnem razmerje med mestom naglasa in kvantiteto. Že v praslovanščini so se morale, kakor nam izpričujeta predvsem srbohrvaščina in češčina, skrajšati neke prvotne dolžine, a podaljšati neke kratčine, čemur so morali biti povod intonacijski in dinamični odnosi med posameznimi zlogi besed ali medsebojno izenačenje zlogovnih naglasov po ustanovljenem muzikalnem ritmu (n. pr. krajšanje dolžine v nizkem tonu pred nekončnim rastoče intoniranim besednim naglasom i. pod., gl. doli). Že rano se je skrajšala na koncu rastoče intonirana dolžina, ker imamo to isto tudi v litavščini: lit. *galvā*, sla. **golvā*, čak. *glāvā*, sle. *gubā*. Izjeme so le pri enozložnicah kakor stčesh. *jáz*, sed. *já*, sle. *jáz*, shrv. *jā*, sle., shrv. *tī*, *mī*, *vī*, sle. *krī* i. dr. Končna padajoče intonirana dolžina se ni splošno izgubila, kar kaže zlasti slovenščina: *gubā*, toda *bogā*, accus. sing. *gubō* i. pod. Na začetku in sredi besed pod naglasom (*a-b*) se je skrajšala rastoča intonacija, *a*) ako sta sledila še najmanj dva kratka, ozir. en dolg zlog, ali pa, *b*) ako je bil naglašeni zlog obdan od dveh kratkih: *a*) češ. *kravice* proti *kráva*, *matice* proti *māti*, *jahoda*, shrv. *jāgoda*; *b*) češ. *kopyto*, shrv. *kōpito*, sle. *kopito*, rus. *кoпýто*; češ. *rukami*, shrv. *rūkama*, rus. *рукáми*, (sle. *rokāmi* po *rokē*). Nena-glašeni zlogi so se skrajšali *a*) v prvem zlogu pred nekončnim rastočim naglasom večzložnih besed ali *b*) v drugem pred naglasom in po nekih primerih morda tudi *c*) v zlogu za njim: *a*) češ. *malina*, shrv. *mālina*, sle. *malina*, rus. *мaлýнa*; češ. *bradatý*, shrv.

bradat, sle. *bradāt*, rus. борода́тый; prim. tudi češ. *svatý*, shrv. *světi*, rus. свято́й; *b*) češ. *tětiva*, shrv., sle. *tetiva*, rus. тетива́; češ. *vřeteno*, shrv. *vretěno*, rus. веретенó; *c*) češ. *viděti*, shrv. *vidjeti*, rus. видѣть poleg češ. *zdvihnouti*, polj. *dźwignąć*, shrv. *dignuti*, rus. двѣнуть itd. Ostala pa je dolžina pri dvozdložnih pred kratkim ali skrajšanim naglasom: češ. *tráva*, stpolj. *tráwa*, shrv., sle. *tráva*, rus. травá; češ. *mouka* „moka“, polj. *mąka*, shrv. *múka*, rus. мукá poleg češ. *muka* „muka“, polj. *męka*, shrv. *mūka*, rus. мýka, kar je nastalo pač zaradi razlike v pomenu. V položaju pred novorastočim naglasom nahajamo tudi neko daljšanje kratčin n. pr. shrv. in sle. *prórok*, rus. проро́к; češ. *průchod*, sle. *préhod* poleg *prehôd*, rus. прохóд. Marsikaj od teh pojavov pa spada že v razvoj posameznih slovanskih jezikov kakor n. pr. daljšanje kratkih vokalov v zvezi z onemenjem reduciranih vokalov ali izguba dolžin sploh (gl. doli II. del).

IV. Nebni (palatalni)

značaj praslovanskega glasovnega sestava

Različno od drugih indoevropskih jezikov, zlasti n. pr. od nemščine, kjer je način tvorbe glasov v ustni duplini pomaknjen bolj nazaj proti mehjemu nebcu (velum), je praslovanščina razvila za svoj glasovni sestav v rezki ločitvi od velarnega izgovora izrazito nebno podlago, t. zv. palatalno artikulacijsko bazo, t. j. nagnjenje k nebni tvoritvi (palatalni artiklaciji), „mehčanju“ („mouilliranju“) skupin soglasnikov z nebni dvoglasniškim *i* (*j* v navadni pisavi) iz indoevropskega *i* ali monoftongiziranega *eu* > *iu* (str. 13) in nebni samoglasniki ter sonanti, izgovorjenimi s prednjim delom jezika kakor *i*–*e*, kar se je zgodilo s sočasnimi približanjem, zaokroženjem jezika v smeri proti trdemu nebu (palatum). Ta vpliv, ki se vseskozi javlja v oblikoslovju in besedotvoritvi je bil obojestranski, 1) dvoglasniškega *i* in nebni samoglasnikov ter sonantov na soglasnike in 2) dvoglasniškega *i* in nebni soglasnikov na samoglasnike in sonante.

Po fonetičnem, nebni ali nenebni (palatalni ali velarni) značaju se v praslovanščini jasno ločita dve vrsti samoglasnikov, oziroma sonantov:

velarni:	palatalni:
<i>a</i> (ievr. <i>ā</i> – <i>ō</i>)	<i>ě¹</i> (ievr. <i>ē</i>)
<i>o</i>	<i>e</i>
<i>q</i>	<i>ē</i>
<i>u</i> (ievr. dift. z <i>y</i>)	<i>ě²–i²</i> (ievr. <i>ai</i> – <i>oi</i>)
<i>y</i> (ievr. <i>ū</i>)	<i>i¹</i> (ievr. <i>i</i> , <i>ei</i>)
<i>ɤ</i> (ievr. <i>ū</i>)	<i>ɤ</i> (ievr. <i>i</i>)
<i>ɤʲ</i>	<i>ɤʲ</i>
<i>ɤʲ</i>	<i>ɤʲ</i>

v sliki artikulacije

palatalni (prednjejezični)	velarni (srednje in zadnjejezični)	
<i>i¹</i> , <i>i²</i>	<i>y</i>	<i>u</i>
<i>ě²</i>	<i>ɤ</i>	
<i>e</i> , <i>ē</i>		<i>o</i> , <i>q</i>
<i>ě¹</i>		<i>a</i>
<i>ɤʲ</i> , <i>ɤʲ</i>	<i>ɤʲ</i> , <i>ɤʲ</i>	

Pri velarni vrsti je opaziti, da so se indoevropski samoglasniki *ō*–*ū*–*ū* v praslovanščini delabializirali v *a*–*y*–*ɤ* (že baltskosla. tudi *ō* > *a*). Sled labialnosti pri *y*–*ɤ* je v t. zv. protetičnem *y* na začetku besed: stind. *udrá*, lit. *ūdra*, sla. *vydra*; ievr. **u*–, lit. *už*, sla. *узъ*; stcksl. *вѣзѣннѣ* proti *вѣннѣ*.

1. Palatalizacija soglasnikov. Soglasniški sestav, ki ga je praslovanščina sprejela iz indoevropsčine, je bil zelo enostaven: poleg dvoglasniškega *i* za ievr. *i* in *j* (prim. gr. *ζυγόν*, lat. *jugum*, sla. *žęgo*; gr. *ζώνη* iz **ζωσ-να*, sla. *po-iasę*)

ustničniki (labiali): *p b v* (ievr. *u*) *m*
 zobniki (dentali): *t d s z* *n r l*
 goltniki (velari)¹⁹: *k g h* (ievr. dial. *š > x* str. 9 sl.)

Od teh soglasnikov so bili za palatalizacijo zaradi svojega izgovora ob mehkem nebu najbolj občutljivi goltniki. Oni so se ne le pod vplivom *ī*, temveč tudi nebnih samoglasnikov in sonantov izpreminjali v palatalne glasove, medtem ko so se zobniki in ustničniki izgovarjali pred njimi le srednjepalatalno. Zato je z ozirom na palatalizacijo goltnike oddeliti od prvih dveh skupin.

a) Pri dentalih in labialih je nastal nov palatalen produkt le v zvezi z *ī*, sicer pa je bil izgovor pred velarnimi vokali trd, pred palatalnimi srednjemehak. Tako se je pojavil trojni izgovor, ki se najbolj očitno kaže pri *l*: trdi *l* pred velarnimi vokali z njihovo artikulacijo, t. j. izgovorjen z nazaj proti mehкому nebu potegnjenim jezikom in s širokima stranskima prehodoma (prim. str. 17 sl. Husovo definicijo o *y*), srednjepalatalni *l* pred palatalnimi samoglasniki, običajni srednji *l*, z artikulacijo proti trdemu nebu, prilagojeno sledečemu palatalnemu samoglasniku in mehki *l'* iz zveze z *ī*, izgovorjen z jezikom zaokroženim kakor pri *ī* in ozkima stranskima prehodoma. Prim. edn. *sēl* — množ. *sēli* — glagol *sēl'q*, v slovenskem odsevu *posel* (izg. *pósəy*) — *posli* — *pošljem*. Kakor pri *lī > l'* se je palatalizacija izvršila tudi pri drugih dveh sonornih (zvočnih) dentalih, *rī > r'* in *nī > n'*: *zorē* — *zōrēti* — *zařa*, *rana* — *raniti* — *rañenē*. Mehki *l'* se je razvil tudi iz *ī* po labialih: ievr. **(s)pīeg-*, lat. *spuo*, lit. *spiūju*, sla. *pl'ujq*, inf. *pl'vati*. Tradicionalni naziv *l* epentheticum (vrinjeni *l*) za ta *l'* ni pravilen. V zahodnoslovanski skupini se je v sufiksih izgubil (podobni pojav na jugu v bolgarščini spada v poznejšo dobo): češ. *plvati*, polj. *plwać*, toda češ. *zemē*, polj. *ziemia* za *zem'a* iz **zem-ia*, prim. lit. *žemē*, (lat. *humus*), rus. *háземь*, *óземь* „na tla, ob tla“, stcksl.

¹⁹ Fonetično manj dobro, a udomačeno guturali — goltniki.

земьнъ. Sikavca *sī—zī* sta se izpremenila v mehka šumevca *š—ž*: *pīsati* „pisati“ s sedajniško osnovo **pis-īe > piše-*, *kazati* s sedajniško osnovo **kaz-īe > kaže-*, n. pr. 2. os. množ. *pišete*, *kažete*; prim. tudi ievr. **kuōslīo- > sla. kašl'v*, sle. *kāšalj*, shrv. *kāšal'*, rus. *кашель*, polj. *kaszel*, češ. *kašel* (lit. *kosul'is*, alb. *koṭa* iz **koslā*, nem. *Husten* i. dr.); stcksl. 3. os. imperf. *мѣшѣашѣ*, stcksl. *мѣшѣо* iz *bez nēgo* i. pod. Palatalizacija zobnih zapornikov *tī—dī* je šla praslovansko dialektično različna pota. Najprej sta se zvečine razvili neke vrste mehki afrikati, t. j. spojitvi iz zapornika in pripornika, *č—ž* (*tš—dž*, hrv. *č—d*, srb. *h—h*), v manjšini palatala, artikulirana pod trdim nebom, *t—d* ali *k—g* (blizu *k—g*), iz vsega pa je v končnem rezultatu nastalo n. pr. iz **svēl-ia—*med-ia*: sle. *svēča* (iz starejšega *svēčā* s *č* iz *tš* ali *k*) — *mēja* (z *j* iz *g > γ*, t. j. palataliziranega zvencečega *h*, toda artikuliranega sredi trdega neba kakor *d—g*),²⁰ shrv. *svijēca*, ozir. *svēca—mēda* (cir. *свѣћа—меѣа*), maked. *sveka—mega* (*sveka—meḡa*), stcksl. *сѣкѣта—меѣда* z mehkima *št—žd*, bolg. *сѣѣца* (*-ѣ*) — *меѣда* s trdimi *št—žd*, zahbolg. *sveča—medža*, rus. *сѣѣча*, mrus. *сѣѣча* (*švičā*) — *межā* (za starejše *dž*), polj. *świeca—miedza* (iz starejših mehkkih *č—dž*), češ. *svíce—meze* (za starejše *dž*) s preglašenim *a > e*, kar kaže še na nekdanjo mehkost, slš. *svieca—medza*. V stcksl. *тоѣжда*, sle. *tūj*, shrv. *tūd*, maked. *tuḡi* iz **tūdīo- < *teūdīo-* (rus. *чужой*, polj. *cudzy*, češ. *cizi*, slš. *cudzi*, stcksl. dial. tudi *штоѣжда*, *стоѣжда*, srbolg. *чуждѣ*, bolg. *чужд*) je že praslovansko dialektično pojav disimilacije. Isto kar *tī* je dalo tudi *kt—gt* (prim. franc. *nuit*), in sicer verjetno ne le pred palatalnimi samoglasniki, kakor je precej razširjeno mnenje: lat. *nox, noctis*, sle. *nōč*, shrv. *nōc*, maked. *noḡ*, stcksl. *ношѣ*, bolg. *нощ* (izg. *noš* nam. *nošt*), rus. *ночь*, polj. in češ. *noc*; *mogq* „morem“, inf. **mogtī*, sle. *mōči*, shrv. *mōci*, stcksl. *мошѣ*, rus. *мочь*, polj. *móc*, češ. *moci*. Proti etimologijam

²⁰ Dialektično je *č* še zahodnoslovensko in južnozahodno kajkavsko, *j* pa kajkavsko (z izjemo vzhoda pod vplivom štokavščine) in čakavsko. (Prim. Fr. Ramovš, Kratka zgodovina slovenskega jezika I 76).

kakor **pok^u-to-* „pot, znoj“: **pek-ti-* „peč“ se upira naglas sle., shrv. *pôt*, rus. в потъ; narobe priča naglas (str. 25) sle. *kôt*, shrv. gen. *kûta*, rus. кутá, češ. kout za etimologijo **kamp-to-*, lit. *kaĩpas* „kot“, gr. *καμπή* „zavoj“. Za *kt* > *tj* pred nepalatalnimi samoglasniki govorijo primeri kakor lat. *lactūca*, sle. *ločika*, shrv. *lòčika*, češ. *locika*, polj. *locyka*, zlasti pa ievr. **nig^u-*, gr. *νιγρον*, cksl. нѣщакѣ, rus. нѣща, shrv. *nāčve*, sle. *nāčkē*, češ. *necky*, polj. *niecki*. V zvezi s *s*—*z* je bil razvoj skupin *tj*—*dj* drugačen; *stj*—*zdj* se je splošnoslovansko razvilo v *šč*—*žž* (*ždž*), kar se je pozneje v starocerkvenoslovansčini, bolgarščini, štokavščini in novočeščini poenostavilo v *št*—*žd*, oziroma otrdelo *št*—*žd*; razen tega so pri *ždž* (je še prekm. in deloma kajk., čak. *žj*)²¹ tudi sicer še neka poenostavljenja: *pustiti*, part. pass. praet. **pustjten-* > *puščēn*, sle. *puščēn*, shrv. *pūšten*, stcksl. поустѣнъ (*št*), bolg. пущен (*št*), rus. пущен (*šš* < *šč*), polj. *puszczony*, češ. *puštěn* (stčeš. *šč*); **ēzditi*, iter. **ēzdjati*, subst. **ēzdja*, sle. *jēža*, shrv. *jēždēne*, cksl. ѣзда, rus. забѣжѣтъ (*žž*) „zapeljati (se)“, mrus. заѣждѣти, polj. *zajeżdżać*, češ. *zajížděti* (stčeš. *ždž*). Prim. še doli palatalizacijo skupin *sk*—*zg*.

b) Pri velarih (goltnikih), katere so na tri različne načine izpreminjali tudi sosedni palatalni samoglasniki ozir. sonanti, razlikujemo zato trojno palatalizacijo, dve regresivni pri vplivu nazaj in eno progresivno pri vplivu naprej:

I. Prva, starejša regresivna palatalizacija. Izpremembe *kj*—*gi*—*xi* in *k*—*g*—*χ* pred palatalnimi samoglasniki in jezičniškima sonantom (izvzemši *ē²—i²* iz indoevropskih dvoglasnikov) v mehke šumevce *č*—*ž* (*dž*, pozneje *ž*, sled morda še v stcksl. вѣждѣти za **vz-džēliti*, češ. *Žďár* za **vz-džar* „požeg“, stpolj. *ždžegł* „sežgal“ i. pod.)—*š*: gr. *ἀνέω*, *ἀνὸω*, sla. *čujō* „čujem“ iz **kju-* < **keu-*; *plakati* s sedanjiško osnovo *plakje* > *ptače-*, 2. os. množ. *ptačete*, subst. *ptačb* z osnovo *ptakjo-*; *reko* „rečem“ s sedanjiško osnovo *reke* > *reče-*, 2. os. množ. *rečete*; lat. *quid*, sla. *čv-to*, toda

kv-to; stprus. *kirsna-*, sla. *čvrt* „črn“, rus. чёрный proti gr. *πρόμνη* „krmilo“, ievr. *kuṛm-*, sla. *kṛma*, *kṛmi(d)lo*, rus. кормá, кормило; *tgati* s sedanjiško osnovo *tgje-* > *teže-*, 2. os. množ. *težete* „lažete“; *tgja*, stcksl. тѣжа poleg splsla. *tegv* > *težb* „laž“; gr. *γέμω*, sla. *žēti* iz **gemti*, praes. *žēmo* „žmem“; lat. *vīvus* (g^u-), lit. *gīvas*, sla. *živ*; lit. *gīrnos*, sla. *žvny* „žrnev, žrmlja iz žrnlja“, rus. жёрнов „mlinski kamen“ proti lit. *gurklis*, sla. *gv(d)to* „grlo“, rus. горло, shrv. *gřlo*, *gřklān*; *suh*, subst. *suša* iz **suhja*; lat. *mūs*, sla. *myšb* iz **myhb*; sla. *hoditi* proti *švdti*, *švte* itd.

II. Druga, mlajša regresivna palatalizacija. Izpremembe *k*—*g*—*χ* pred *ē²—i²* iz ievr. *ai*—*oi* v srednjepalatalne sikavce *c*—*z* (*dz*)—*s*: dat., loc. sing. fem. -*ai* (gr. *χώρα*, lat. *terrae*), stcksl. рѣцѣ, носѣ, (енѣцѣ), shrv. dat. *rūci*, *nōzi* (polj. še *nodze*), *snāsi*, loc. *rūci*, *nōzi*, *snāsi*; loc. sing. masc. -*oi* (gr. *τοῖς μοῖς*, *οἰμοῖς*), stcksl. отроуцѣ, носѣ, рѣцѣ, sle. dial. *pri potoce*, *na praze*, *na trebuse*, češ. *v potoce*, *ve stoze*, *v kožiše*; nom. plur. -*oi* (gr. *θεοί*, *οἰμοῖς*), stcksl. отроуци, носѣ, рѣцѣ, prim. sle. *otrōci*, *voicjē*, shrv. *vūci*, *rōzi*, *dūsi* (poleg -*ovi*); gr. opt. *φέροντε*, stcksl. рѣцѣте „recite“, вѣрѣцѣте „vrzite“; gr. *ποινή*, (lat. *poena*), ievr. **k^ooinā*, lit. *kaina*, stcksl. цѣна „cena“; lit. *gailūs*; stcksl. сѣло „zelo“; **hojdo-*, stcksl. сѣда, sle. *sēd* „siv“, shrv. *sijed*, *sēd*, rus. сѣдой, polj. *szadawy*, češ. *šedý*, *šedivý*. (O *ē²—i²* glej str. 13, 17, 26 in 33.)

III. Progresivna palatalizacija. Izpremembe *k*—*g*—*h* po *v*—*i*—*e* v mehke palatalne *č*—*ž* (*dž*)—*s*: **otbk* > *otbč*, stcksl. отѣцѣ, mrus. отецъ (izg. *otéc*) poleg starejše I. palatalizacije voc. **otbke* > *otbče*, stcksl. отѣче, shrv. *ōče*, mrus. *ōtce* ali cksl. отѣчимъ, sle. *ōčim*, rus. вѣчим, polj. *ojczym*, češ. *očim*; got. **kuning-*, stcksl. кѣнаса (*kēnēdzu*) „knez“, rus. князь (*ž*); **lbg-*, stcksl. полѣса (*dž*), rus. нельзя (*ž*, rus. польза z *z* je cerkvenoslovansko), (češ. *lze* je iz *lze* kakor Cloz. I 128 лѣзѣ), stpolj. *ldza*; lit. *visas*, sla. *vphz* (prim. strus. acc. fem. *vphv*) > *vphb*, rus. весь (*s*'), češ. *vše*, polj. *zawsze* adv. „vselej“ (gl. doli). Da bi bil tu še *i* po velarih potreben (Knutsson, Ekblom),²² ni dokazano.

²¹ Fr. Ramovš, Kratka zgodovina sloven. jezika I. 62, 65, 76, 80.

Različna so tudi mnenja o starosti progresivne in druge regresivne palatalizacije ter o vprašanju, kateri sledeči samoglasniki so prvotno pred različnimi izenačenji ovirali to palatalizacijo (po Beliču $\tau - y$)²²: prim. strus. $\kappa\theta\theta$ poleg stcksl. $\kappa\alpha\kappa\eta$, rus. зги iz *stgy*, stcksl. сгъса i. dr.

Zadnji dve palatalizaciji sta se izvršili, ko so Slovani prišli v dotiko z Goti okoli III. stol.: got. *kaisar*, stcksl. цѣсарь , got. **kuning-*, stcksl. кѣназь , pa tudi got. **kirikō*, stcksl. црѣкы (*cr̥ky*), shrv. *cřkva*.

Pri vseh treh palatalizacijah so neke dialektične razlike. Pri I. je palatalizirano *sk - zg* šlo isto pot kakor *stj - zdj* (str. 36): **piskēlv*, ievr. *-ēl-*, sle. *piščau*, (shrv. *pištati*), cksl. пишталъ , bolg. пищѣлка (*št*), rus. пищаль (*šš*), polj. *piszczel*, češ. *pišťal*; **duzgjo-* (izvaja se tudi iz **duzdjo-*, **duskjo-*), sle. *dāž*, *dōžjā*, prekm. *dēždž*, shrv. *dāžd*, stcksl. дѣждѣ , bolg. дѣжд (*dēš*), rus. plur. nar. дождѣ (*žž*), knjiž. дождѣ , mrus. dial. дождж poleg дош , polj. (*deszcz*), gen. *dżdzu*, (češ. *dešť*, stčes. *dešč*).

V staroruskih spomenikih je pri *ždž* iz palataliziranega *zg*, *zd* in iz *zž* (*zdž*) razlika med severom (Novgorod, Pskov) in jugom (gališko-volinski spomeniki). Medtem ko se v prvih piše жг za nekako *žd - žq - žg*, imajo drugi жч , шч , kar je še danes v malorusčini: pskovski apostol iz l. 1307 дѣжгѣ , рожгѣ (stcksl. розга), пригвожгѣше (part. praet. act. od пригвоздити) proti gališko-kristinopoljskemu XII. stol. дѣшчѣ , рожчинѣ ali gal. evang. iz l. 1144 дѣжчѣ , рожчѣ , ижчѣнѣтѣ (stcksl. иждѣнѣтѣ „izžene“), mrus. дош , рѣще i. pod.

²² K. Knutsson, Über die sogenannte zweite Palatalisierung in den slavischen Sprachen (Lund 1926). — R. Ekblom, Die Palatalisierung von *k, g, ch* im Slavischen (Uppsala 1935). — A. Belič, Najmlađa (treća) промена задњенепчаних сугласника *k, z* и *x* у прасловенском језику (Јужнословенски филолог II 18, 1921). Prvi je o tem pisal A. Baudouin de Courtenay (Indogerm. Forschungen 1894, IV 45 sl.).

Pri II. se je v južni in vzhodni skupini palataliziralo tudi *kv - gv* v *cv - zv* (pozneje *zv*), medtem ko je v zahodni ostalo neizpremenjeno: **kvoito-*, stcksl. цвѣтъ , sle. *cvēt*, shrv. *cvljet*, *cvēt*, bolg. цвѣтъ (*cvēat*), rus. цвѣтъ , mrus. цвѣтъ poleg квѣтъ , polj. *kwiat*, češ. *květ*, a po tem tudi stcksl. цвѣсти , sle. *cvēsti*, shrv. *cvāsti*, rus. цвѣстѣ , polj. *kwiśc*, češ. *květsti*; **gvoizdā*, (lit. *žvaigždē*), stcksl. звѣзда , sle. *zvēzda*, shrv. *zvijēzda*, *zvēzda*, bolg. звѣзда , rus. звѣзда , polj. *gwiazda*, češ. *hvězda*; prim. tudi stcksl. кѣхѣ $\mu\alpha\gamma\alpha\varsigma$, nom. plur. кѣхѣнѣ , voc. sing. кѣхѣ .

Po II. in III. palatalizaciji nastali s iz *h(x)* je prešel v zahodni slovanščini v *š*: dat., loc. sing. fem. prasla. *muś* „muhi“ (prim. loc. sing. masc. stcksl. рѣчѣ), dubr. *mūsi* proti polj. *musze*, češ. *mouše*; stcksl. вѣсе (*vše*), sle. *vśe*, shrv. *svē*, bolg. (в)ce, rus. *вѣс* (*fs'o*) proti polj. adv. *zawse* „vselej“, češ. *vše*, gen. *všeho*; stcksl. сѣдѣ , sle. *sēd* „siv“, shrv. *sijed*, *sēd*, rus. сѣдой proti polj. *szadawy*, češ. *sedý*. Iz tega se ne more še, kakor uči predvsem starocerkvenoslovanska grafika, sklepati na istovetnost praslavenskih produktov II. in III. palatalizacije *h > š*, narobe je priznati, da je bila tu v izgovoru s neka praslavenska razlika.

Po II. palatalizaciji palatalizirano *sk - zg* se je starocerkvenoslovansko dialektično poenostavilo v *st - zd* (дѣска , loc. sing. дѣстѣ , дрѣзга „gozd“, loc. sing. дрѣздѣ), v zahodni slovanščini in sosedni severozahodni ruščini (belorusčini) pa se je razvilo v *šč - žž* (češ. *vojsko*, loc. sing. stčes. *vojščē*, sed. *vojště*, polj. *Polska*, stpolj. loc. sing. *Polszcze*; v listini iz Rige l. 1300 въ Смоленщѣ ; nom. plur. masc. stcksl. нѣбѣсѣци , stčes. *nebešči*, sed. *nebešti*, stpolj. *polszczy*; češ. *mizha* „mezga“, dat., loc. sing. stčes. *miežd'ě*. Strus. dial. скѣ je najbrž *st - sk* iz *scē*²³. Pri predponkah in predlogih se v starocerkvenoslovansčini ohranja korenski soglasnik: ицѣлѣти , и црѣкѣ „iz cerkve“ in enako и чрѣка , ичѣстѣти poleg иштѣстѣти i. pod.

²³ Prim. A. Šahmatov, Очеркъ древнѣйшаго періода исторіи русскаго языка str. 176.

Proces palatalizacije soglasnikov je v praslovansčini v primeri z indoevropsčino ustvaril množico novih, za slovansčino značilnih glasov, ki po številu presegajo stare, iz indoevropsčine sprejete. Ti novi soglasniki so: $\acute{n}$ – $\acute{r}$ – $\acute{l}$ in trdo nasprotje t ; c – $\acute{z}$ – s ($s\acute{e}^2$ – si^2 dial. različno), $\acute{c}$ – $\acute{z}$ – $\acute{s}$, $\acute{c}$ – $\acute{z}$ – $\acute{s}$ – $\acute{z}$, tesno spojeni skupini $\acute{s}\acute{c}$ – $\acute{z}\acute{z}$, dial. $\acute{s}\acute{t}$ – $\acute{z}\acute{d}$ in k – g (γ). V sledeči tabeli praslovanskih soglasnikov so postavljeni v okvir:

Tabela praslovanskih soglasnikov (poleg $\acute{i}$):

p	b			(f)	v	m			
t	d			s	z	n	r	$\acute{l}$	
		c	$\acute{z}$	s ($s\acute{e}^2/si^2$)					
		$\acute{c}$	$\acute{z}$	$\acute{s}$		$\acute{n}$	$\acute{r}$	$\acute{l}$	
		$\acute{c}$	$\acute{z}$	$\acute{s}$	$\acute{z}$				
		($\acute{s}\acute{c} > \acute{s}\acute{t}$) ($\acute{z}\acute{z} > \acute{z}\acute{d}$)							
(k) (g)					(γ)				
k	g				χ (sle. h)			$\acute{t}$	

2. Palatalizacija samoglasnikov (preglasi). Po $\acute{i}$ in delno po mehkih soglasnikih kakor $\acute{c}$ – $\acute{z}$ – $\acute{s}$ i. dr., s slovanskega vidika seveda tudi produktih palatalizacije soglasnikov z $\acute{i}$, so se palatalizirali tudi samoglasniki in preglasovali o v e, $\acute{k}^2$ v i, γ v i, ϵ v e ter $\acute{k}^1$ ($\acute{e}$) v a: stcksl. dat. plur. masc. родомъ proti чрѣвнемъ izg. črěvijemъ , мжжемъ , отцємъ , loc. sing. in plur. въ родѣ ($-oi$), родѣхъ ($-ojsu$), въ грѣцѣхъ proti въ кран , кранхъ (ji); instr. plur. сѣ рабѣхъ ($*orbŭ$) „s sužnji“ proti сѣ мжжи ; lit. siūti proti

шити ; lat. *jugum* proti игѣ ($*jogo$); nom., acc. sing., gen. plur. рабѣ proti мжжѣ (po analogiji); alb. *kohë* iz $*kēsā$ proti часѣ ; сѣдѣти proti лжжати iz $*legēti$. Tako je najbrž umeti tudi stcksl. жлжати „plačati“ (prim. nem. *Geld*) iz neprvotnega $*želd$ poleg жлжати i. pod. (prim. bolg. shrv. *člān*, sle. *člēn*; drugače pa je razlagati češ. *článek* poleg *člen* i. pod. gl. II. del). Padežni končaj $-ons$ acc. plur. masc. in acc., nom. plur., gen. sing. fem. se je dialektično različno razvil; proti splošnemu $-y < -ons$ po trdih soglasnikih je po mehkih soglasnikih postal v južni skupini nosni $-e$, v severnoslovanskih jeziki pa z izgubo nazalizacije dolg $-ě$: acc. plur. masc. stcksl. ключѣ „ključē“ proti strus. ключѣ , polj. *klucze*, češ. *klíče*; nom., acc. plur., gen. sing. fem. stcksl. недѣлѣ „nedelje“ proti strus. недѣлѣ , češ. *neděle*, polj. nom., acc. plur. *niedziele*. V deležniku sedanjega časa se je izprememba $-on(t)s > -e$ v nominativu sing. izvršila splošno, v drugih oblikah, kjer je bil $-ont$ pred zlogom s samoglasnikom, pa se je moral kakor v 3. os. sing. stcksl. дѣлаѣтъ (ako se ne misli na analogijo po trdih osnovah) že prej razviti nosni $\acute{o}$: stcksl. дѣлаѣмъ poleg gen. дѣлаѣмѣштѣ ($*-iontiā$), prim. sle. *igráje* poleg *delajōč*, rus. *дѣлая* in *знáя* poleg *знáючи*, polj. *dziatajác*, češ. *dělaje* masc. proti *dělajíc* fem., neutr. (iz $-jŭ$).

O vplivu sosednih $\acute{i}$ na izgovor redukcijских samoglasnikov, o t. zv. napetih $\acute{e}$ – $\acute{e}$ gl. str. 19.

3. Drugi, s palatalno artikulacijo zvezani pojavi. Iz nagnjenja k palatalni artikulaciji in obenem tudi zbog položaja v hiatu (zevu), ker so se vse besede glasile na samoglasnik, je razlagati pojav t. zv. protetičnega $\acute{i}$ pred samoglasniki, in sicer predvsem palatalnimi e – $\acute{e}$ – $\acute{e}$ – $\acute{e}^1$, deloma tudi a , na začetku besed: gr. *ειμή*, lit. *esmì*, sla. *něsmъ* skraćeno iz $*ne-esmъ$ proti *jesmъ*, stcksl. исмѣ , shrv. *jěsam*, sle. *jě*; gr. *ἐντετα* proti sla. *jětra* „jetra“; lat. *emo*, sla. *vъzeti*, *vъzъmъ* „vzeti, vzamem“ proti *jěti*, *imъ < jěmъ*, stcksl. вѣржѣти , вѣржѣмъ , sle. *verjěti*, *verjámem*; lat. *edo*, perf. *ēdi*, lit. *ėdu*, sla. *sъněsti* proti stcksl. ѣмъ (*jамъ*), ѣмъ , prim. splošno *jasli* < $*ědsli$, stcksl. ѣсан (*jasli*),

масл, sle. *jásli*, shrv. *jāsli*, bolg. *ясли*, rus. *ясли*, polj. *jasta*, češ. *jesle*; stcksl. *азъ*, enkrat *кзъ* (*jazъ*) proti sle. *jāz*, shrv. *jā*, bolg. sek. *аз*, *яз*, rus. *я*, strus. *язъ*, polj. *ja*, stpolj. *jaz*, češ. *jā*, stčes. *jāz*; lat. *agnus*, stcksl. evang. агнца проти sle. *jāgnje*, shrv. *jāgnje*, rus. *ягнѣнок*, polj. *jagnię*, češ. *jehně*, bolg. *jagne* poleg *agne*. Razvoj *ě*² na začetku ni povsem jasen; zdi se, da je v končnem rezultatu navadno tudi *ja-*: lit. *aiža* „razpoka“, stprus. *eyswo* (*ai-*) „rana“, sla. *jazva* „rana“, stcksl. *кзъ* (*jazva*), *мзъ*, rus., bolg. *язва*, polj. *jaźwa* i. dr. O nasprotni, labializirajoči protezi pred začetnimi *y* — *z* iz ievr. *ū* — *ŭ* gl. gori str. 33, o pojavu proteze v slovanskih jezikih sploh pa v II. delu.

V nasprotju z južno- in zahodnoslovansko skupino se je v vzhodni, ruski, začetno *je-* pred palatalnimi samoglasniki sledečega zloga disimiliralo in labializiralo v *o-* (Fortunatov, Šahmatov²⁴): stcksl. *ѣинъ*, *ѣинъ* (*je-*), shrv. *jēdan*, bolg. sek. *едѣн*, češ., polj. *jeden* proti rus. *один* (*adīn*), mrus. *один* (*odŭn*); stcksl. *ѣзеро* (*je-*), sle. *jezēro*, shrv. *jězero*, bolg. (*j*)*ězero*, češ. *jezero*, polj. *jeziro* proti rus. *озеро* (*z'*), mrus. *озеро* (*z*). Razlaga iz etimološkega *o* — *a* je manj verjetna. V absolutnem začetku govora je mogel protetični *i* prvotno tudi izostati (stcksl. *азъ*, sle. *ēn*, shrv. *e dā*, *ēda*, rus. *этот* (gl. še v II delu). Slabost artikulacije *i* v bolgarščini je poznejšega izvora.

O druge vrste labializaciji *e* > *o* v ruščini, poljščini in lužiški srbščini, ki se je pojavila že praslovansko dialektično najprej po šumevcih zbog njihove posebne artikulacije, pri kateri se več ali manj zaokroglijo tudi ustnice (stcksl. *жена* proti rus. plur. *жѣны*, mrus. *жонá*, polj. *żona*, luž. *žona*; stcksl. *чѣло* proti rus. plur. *чѣла*, mrus. *чолó*, polj. *czoło*, gluž. *čoło*, dluž. *čoło*) gl. doli v glasoslovju historične dobe,

²⁴ F. Fortunatov, *Phonetische Bemerkungen*, veranlasst durch Miklosich's Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen (Archiv für slavische Philologie, XII 102, 1890). — A. Šahmatov, *Изслѣдованія въ области русской фонетики* (Русскій Филологическій Вѣстникъ XXIX 5 sl., 1893). Z izpremembami id., *Очеркъ древнѣйшаго періода исторіи русскаго языка* str. 138 sl.

tam tudi o primerih kakor polj. *człon* „člen“ poleg *plon* „plen“, gluž. *člónk*, dluž. *clonk* ali polj. *żłób* „žleb“, gluž. *žtób* poleg polj. *plewa*.

Star pojav samoglasniške asimilacije v vzhodni slovansčini je prehod *ѣ* (*ě*) pred zlogom z naglašenim *i* v *i*, kar se je potem posplošilo tudi v drugih oblikah: stcksl. *сидѣти*, rus. *сидѣте*, mrus. *сидѣте* (*sydŭjete*)²⁵.

Med samoglasniki se je *i* v zahodni skupini in v severnozahodnem delu južne že prehistorično slabije artikuliral, kar je dovelo potem do medsebojne asimilacije soglasnikov in končno do skrčenja (kontrakcije) v en dolg vokal. Ta pojav se je pozneje še dalje razširil, kajti slučaji v starocerkvenoslovanskih spomenikih (n. pr. v določnih pridevniških oblikah kakor *добраго*, *доброуоумоу* za *-aje-*, *-uje-* ali pri glagolu *дѣлати* za *-aje-*, sporadično *радоуоути* za *-uje-*) ne pripadajo najstarejšemu tipu starocerkvenoslovansčine ter so mlajši nego na severnozahodnem ozemlju, kjer so že skrčene oblike predzgodovinske in ima ves pojav vse drugačen obseg, a največji v češčini. Prim. stčes. *čůš* za stcksl. *чюуши* in *čuješ* drugih jezikov, kakor je sicer v sedanjiku *aje* > *ā* v vsem pripadajočem obsegu: češ. *děláš*, polj. *działasz*, jsla. *děláš* poleg stcksl. *дѣлаеш*, rus. *дѣлаешь* in tudi bolg. pri naglašenem *a* *играеш*; češ. *lāti* poleg polj. *łajac*, stcksl. in jsla. *лати*, rus. *лѣять*; češ. *bázeň* poleg polj. *bojaźń*, stcksl. in jsla. *бѣзнь*, shrv. *bōjazan*, rus. *бѣзнь* k glagolu češ. *báti se*, polj. *bać się*, sle. *báti se* poleg shrv. *bōjati se*, stcksl. *бѣати сѧ*, rus. *бѣяться*; češ. *vévoda* poleg polj. *wojewoda* „vojvoda“, toda tudi shrv. in sle. dial. *zēc* poleg sle. *zājec*, češ. *zajíc*, polj. *zajac*, rus. *зѣяц*, cksl. *зѣмца*. Razširjenje tega pojava ni bilo pri vseh kategorijah slučajev enakomerno in sočasno. Iz oblikoslovja je navesti tu posebno instrumental sing. fem. na *-ojo*: češ. *ženou* iz *-ū* za *-ŏ* (acc. *ženu* iz *-ŏ*), polj. *ženą* iz *-ŏ* (acc. *ženę* iz *-ŏ*), sle. *ženó* (odgovarjajoče oblike so tudi v kajkavščini in čakavščini) poleg stsrb.

²⁵ A. Šahmatov, *Очеркъ древнѣйшаго періода исторіи русскаго языка* str. 115.

ženovъ in srslš. ženou iz -ou za -oq ter steksl. жинож, rus. жено́ю, mrus. жоно́ю. Star slučaj je tudi gen. plur. -*ěŕ* osnov na -i-: češ. *lidi, kosti*, polj. *ludzi, kości*, sle. *ljúdi, kósti*, shrv. *lǔdī, kòstī* poleg steksl. людин, костин, rus. людѣй, костѣй, mrus. людий poleg -*ěj*, костьй. Od svojilnih zaimkov so skrčene oblike v rabi na zahodu in severnozahodnem jugu: češ. *má, mé, mého*, polj. *ma, me, mego* (neskrčene *moja, moje, mojego* so nove), sle.-briz. *me delo, mega posta* i. dr. poleg steksl. моя, моё, моего in rus. мо́я, моё, моеро́; shrv. *môga* itd. je po analogiji oblik določnih pridevnikov, na katere so zopet vplivali zaimki kakor „tôga“. Tak vpliv na pridevniško sklanjatev je bil nedvomno tudi v ruščini: gen. молодого „mladega“ poleg nom. молодой masc., молодая fem., молодое neutr., молодые plur. in acc. sing. fem. молодую. Zato so očitni slučaji kontrakcije predvsem v nominativu: češ. *mladj, -á, -é*, polj. *mlody, -a, -e*, briz.-sle. *večne veselje*, shrv. *mlâdi, -â, -ô*, sle. *mládi, -a, -o* proti steksl. младыи, -аи, -ои, rus. молодой, mrus. молодой, -ая, -ое. Iz besedotvo-ritve prim.: češ. *pás, sle.*, kajk., čak. *páz* proti shrv. *pđjas*, steksl. поясъ, rus., mrus. пояс (kor. *-jôs-, gr. ζωστός „opasan“).

Dodatek

Pripomba o prevoju

V izvedenkah iz enega korena v širokem smislu besede, pa tudi v prefiksih, sufiksih in končajih oblik je često najti neko kvalitativno in kvantitativno izmenjavo nositeljev zlogovnega naglasa (samoglasnikov, sonantov, dvoglasnikov in dvoglasniških skupin), zlasti praslovanskih refleksov indoevropskega izpreminjanja dolgih in kratkih *e*: *o* (n. pr. *bresti*, *bredō*: *brodē*, *broditi*; **kēd*- > *čadē* „čad“: **kōd*- > *kaditi* i. pod.), *e*₁: *o*₁, *e*₂: *o*₂, *en*: *on*, *em*: *om*, *er*: *or*, *el*: *ol* in njih krašjanja (reduciranja) in daljšanja (tudi prehanjanja *ū*, *i* pred samoglasniki v *u*₂, *i*₂, n. pr. steksl. *сѣкрати*: *сѣкрати*, *закрати*: *закрати*, *врати*: *врати* i. pod.), ki séga v prastaro

indoevropsko dobo, in ki zato v praslovanski ni več fonetičnega, temveč le še oblikoslovnega in besedotvornega značaja, oblikovalni element (formant) za tvorbo besed in oblik. Zato tudi njihov podrobnejši pretres ne spada sem. Kolikor se je to nadaljevalo na slovanskih tleh, je bilo le po analogiji starih izprememb. Te izmenjave (alternacije) samoglasnikov in sonantov, ki lahko gredo pri samoglasnikih v kvantitativnem oziru do popolne izgube (prim. steksl. *смьмъ* „sem“ proti *смѣтъ* „so“) in pri katerih zato govorimo o različnih stopnjah, imenujemo navadno s hrvaškim terminom *prevoj* (nem. *Ablaut*),²⁶ ki ga ni zamenjavati s fonetičnim pojavom *preglasa* (nem. *Umlaut*), t. j. samoglasniških izprememb čisto fonetičnega značaja, o katerih mora biti v glasoslovlju govor. Z ozirom na različne, deloma gori našteje odgovarjajoče si zlogovno-sonantne elemente razlikujemo tudi različne prevojne vrste, ki jih je toliko, kolikor je teh elementov.

V nauk o tvorbi besed spadata tudi predvsem vprašanja o bazah (Fick²⁷), podstavah prvotnih indoevropskih eno- in večžložnih variant korenov v med-

²⁶ Franc. *alternation*, polj. *alternacja*, rus. чередование, češ. *stupňování*. Zadnji termin se naslanja na stari, iz indijske gramatike prevzeti nazor o dvojnem stopnjevanju samoglasnikov, ki sta se v starejšem jezikoslovju (prim. Fr. Miklošič, Über die Steigerung und Dehnung der Vocale in den slavischen Sprachen. Wien 1878, str. 3 sl. Denkschriften der philosophisch-historischen Classe XXVIII dunajske akademije znanosti) imenovali tudi z indijskima terminoma *guṇa* („krepkost“) in *vṛddhi* („porast“). Medtem ko v kvalitativnem pogledu, kar je pravzaprav najbolj bistveno za prevoj, ni mogoče govoriti o stopnjah, je to v kvantitativnem povsem dopustno, pa se pri tem lahko razlikujejo štiri stopnje, normalna, podaljšana, skrajšana in skrajšana do popolne izgube (nem. Normal-, Dehn-, Reduktions- in Schwundstufe), katere nastopajo v posameznih prevojnih vrstah kakor *e : o*, *ej : oj* itd., *n* pr. *b - (i) - e - ež : (ž) - o - a*, tavtosil. *b - i - ej > i - ej > i : oj > ē - ōi > ē*, heterosil. *bj - (ij) - bj - ej : oj - aj* i. pod.

²⁷ A. Fick, *Göttingische Gelehrte Anzeigen* 1881, 1427. — G. Curtius, *Grundzüge der griechischen Etymologie*. Fünfte Auflage, str. 32 sl. Leipzig 1879 (1. izd. 1858—1862). Prim. tudi P. Persson, *Studien zur Lehre von der Wurzelweiterung und Wurzelvariation*. Upsala 1891.

sebojni zvezi nahajajočih se besed ali tudi oblik (prim. ievr. **k^uāt-so-*: **k^uāt-s-*, sla. *kvasz*: *kystz*, ievr. **derego-*: **druyo-*, sla. **dervo* „drevo“: *drva* „drva“) ter o t. zv. korenskih determinativih (Curtius²⁷), različnem razširjanju prvotnejših korenov (prim. sla. *tręsti*, lat. *tremo*, gr. *τρέω*, stind. *trásati*, gr. *τρέω* iz **tresō*, sla. *trepetъ*, lat. *trepidus* i. dr.). Iz navedenih primerov pa je razviden tudi pomen teh vprašanj zlasti za etimologijo.

☆

V obširnejšem obrišu praslovanskega glasoslovja bi moglo slediti še posebno V. poglavje o soglasniških skupinah, ki pa se tu izpušča, ker je glavno povedano že v I. poglavju o zakonu odprtih zlogov, a drugo ne nudi nič tipičnega in v mnogih primerih zavisi tudi od ne vedno povsem dognanih etimologij, poleg tega pa se o izpremembah soglasniških skupin podrobno govori v II. historičnem delu.

B. OBLIKOSLOVJE

I. Sklanjatev

Praslovanska morfološka struktura, pri katere razvoju so delovali kakor pri vsaki drugi predvsem psihični faktorji po dušeslovnih zakonih, sami ali v zvezi z glasovnimi izpremembami, je bila v primeri s sedanjim stanjem v slovanskih jezikih bolj razvita ter imela več oblik. V starocerkvenoslovanščini prvotnega tipa je v vsem glavnem še ohranjena. Indoevropsko dialektično ima slovanščina skupno ne le z baltščino, temveč tudi z germanščino v obrazilih nekih sklonov (instrumentala ednine ter dativa-instrumentala dvojine in množine) *m* namesto *bh* drugih jezikov, kakor indoiranščine, grščine, latinščine in keltščine: instr. plur. stind. *sūnūbhiš* proti got. *sunum*, lit. *sūnumis*, stcksl. *суннѣми*; dat. du. lat. *duobus* proti lit. *dvīem*, stcksl. *двѣѣма*. Sled tega je v slovanščini pri osebnih zaimkih dat.-loc. *тѣбѣ*, *сѣбѣ*, stind. *tūbhyam*, lat. *tibi*. Največ skupnih črt je seveda z baltskimi jeziki: a) indoevropski ablativ sing. osnov na *-o-* za genitiv kakor abl. stind. *vjkād*, lat. *lupō*, stlat. *-ōd*; gen. lit. *vilko*, sla. *volka*; b) instrumental sing., dativ-instrumental du. in plur. ter lokal plur. osnov na soglasnik (izvzemši instrumental plur. samostalnikov srednjega spola) po analogiji (naliki) osnov na *-i-*, n. pr. loc. plur. stind. *-(n)su*, gr. *-(v)oi*, toda lit. *akmenīsē*, stcksl. *каменьхъ* kakor *naktīsē*, *постѣхъ*; vendar so v slovanskih jezikih pri izrazih za prebivalstvo in iz njih nastalih krajevnih imenih z osnovo *-jan-* ohranjeni tudi arhaizmi kakor v lokalu plur. stčes. *Hořas*, *Dolās*, *Polās*, sle. v *Gorjah*, *Goričah*, strus. *Поляхъ* z *-ahъ* za *-asъ*, v dativu stsrb. list. Kulina bana iz l. 1189 *граѣмаъ дѣроуѣчамаъ*,

srb. - cksl. arh. Годомлѣмъ poleg stcksl. Годомлѣнемъ za -ѣмъ, v instrumentalu sle. z *Goričami*, strus. Полѣмѣ, Дрѣвѣмѣмѣ i. pod.; c) tvorba določne pridevniške oblike s pomočjo postpozitivnega člena, t. j. s spojitvijo oblik zaimka lit. *is* (*iis*), sla. *jě* z nedoločnimi, nominalnimi oblikami pridevnika: lit. *naūjas* masc. nedol. — *naujās* dol., *naujā* fem. nedol. — *naujóji* dol. in enako stcksl. нѡвѣ — нѡвѣѣмъ z -ѣ -ѣѣ, нѡвѣ — нѡвѣѣмъ, нѡво — нѡвѡмъ, rus. нѡв — нѡвѣѣмъ z -ѡѣ, нѡвѣ — нѡвѣѣмъ, нѡво — нѡвѡмъ; d) podaljšanje deležniških osnov na soglasnik z obrazilom -jo-, kakor je v grščini v ženskem spolu φέρουσα iz -οντιᾱ, εἰδυῖα iz -υσῖα: tvornosedanji deležnik gen. sing. masc. in neutr. gr. -οντος, lat. -entis proti lit. *nė-sančio*, sla. **nesotija*, stcksl. нѣсѡшѣ; tvornopretekli deležnik gen. sing. masc. in neutr. stind. -ūšas, gr. -όντος proti lit. *nėšusio*, sla. **nesūhija*, stcksl. нѣсѡшѣ; e) posplošenje zaimkove osnove to-: ievr. **so* masc., **sā* fem., **tod* neutr., stind. *sa* — *sā* — *tad*, gr. ὁ — ἡ — τό, toda lit. *tās* — *tā*, stcksl. тѣ — та — то i. dr.

1. Imenska sklanjatev

Po imenski (nominalni) sklanjati so se v praslavščini pregibale samostalniške in nedoločne pridevniške besedne tvorbe. K prvim so pripadali poleg pravih samostalnikov tudi samostalniški števniki, k drugim poleg pravih pridevnikov in njih komparativne oblike še pridevniški števniki in deležniki ter neki zaimki, kakor stcksl. кѣтерѣ, каковѣ i. pod.

Indoevropske deklinacijske razmere so v slovansčini ostale v splošnem stare: troje gramatičnih spolov in števil, sedem sklonov z vokativom, brez osmega, ablativa. V dvojini so bile le tri oblike: za nominativ — akuzativ — vokativ, genitiv — lokal in dativ — instrumental; v množini je nominativ tudi za vokativ. V srednjem spolu je za nominativ — akuzativ — vokativ v vseh treh številih ista oblika. Soglasniške osnove nimajo posebne oblike za vokativ. Sklanjatev je bila vezana na osnovo in se je šele v drugi vrsti ravnala

po spolu (prim. instrumental sing. -vjo in nominativ plur. -i osnov na -i- ženskega spola po vplivu osnov na -a-); pač pa je bil tudi spol zvečine vezan na osnovo. Indoevropski atematični, korenski samostalniki so prešli med tematične s tem ali drugim osnovnim obrazilom, najčese med osnove na -i-, s katerimi so imeli enake akuzative, ker je dalo ievr. -m in -im > sla. -v: ievr. **ghuēr*, gr. θήρ, eol. θήρ proti lit. *žvēris*, sla. *zvērb*; gr. μῦς, lat. *mūs* proti sla. *myšv*; gr. ἄλς, lat. *sal* proti sla. *solb*, toda prim. stcksl. слѡнѣ „slan“, polj. *stony*, rus. солон iz **sol-nv*; prim. tudi stind. *bhrūš* „obrv“, gr. ὄφρυς, stcksl. брѣвѣ, rus. бровѣ, polj. *brew*, shrv. *đbrva* proti enozložni osnovi na -ū- avest. *xrū-* fem. „krvavo, surovo meso“, stpolj. *kry*, sle. *krī*, stcksl. крѣвѣ z oblikami osnov na -ū- in -i-; ali pa se je pritaknil kak sufiks: lat. *cor*, *cordis*, sla. *svrdvce*; ievr. **gʷōg-*, stind. *gāūš*, dat. *gāvē*, gr. βοῦς, βοός, lat. *bōs*, *bovis*, sla. *govědo*; avest. *zəm-*, prim. gr. *χαιμαί* „na tleh“ i. dr., sla. *zemla*, rus. *háземь* „na tla“.

Osnov je bilo v slovansčini poleg nekaj posameznih heteroklitčnih (raznosklanjanjih) slučajev I. pet samoglasniških in II. pet soglasniških:

I. 1. Osnove na a) -o- po trdih, b) -e- po i in mehkih soglasnikih s samostalniki moškega in srednjega spola, med katerimi je razlika le v nominativu — akuzativu — vokativu vseh treh števil, za kar služi v srednjem spolu le po ena oblika, v moškem pa je razlika med ednino in množino: v ednini sta nominativ in akuzativ (razlikovanja med izrazi za živa bitja in nežive predmete prvotno ni bilo), v množini nominativ in vokativ enaka. Edninski končaji v nominativu — akuzativu -o- — -v — -iē za moški, o- — e- — ie za srednji spol (masc. gr. θῆμῶς, sla. *dymv*, stcksl. сѣмѣ s c, мѣмѣ iz **mongi-*, краи z -iē; neutr. gr. ζῷον, sla. *jěgo*, stcksl. нго, сѣдѣице za *svrdvce*, *pole*, *znamenije*) so se uveljavili po analogiji, ker je sicer -om > -v in -os > -o: -o za srednji spol so povzročile oblike srednjega spola kakor **tod* > *to* in **nebhos* > *nebo* z osnovo -es-, -v za moški pa acc. sing. -om > -v osnov na -o- in nom.-acc. sing. **sūnus* — **sūnum* > *synv* osnov

na -*ŷ*- (druge razlage z -*os* > -*z* ali s pomočjo naglasa so manj verjetne). Prvotna osnova se jasno pojavlja v dativu plur.: stcksl. чловѣкомъ, мѣжемъ, краемъ, мѣстомъ, полѣмъ, знаменемъ; prim. tudi dativ-instrumental du. -*o-ma*; ni pa prvoten instrumental sing. stcksl. in jsla. чловѣкомъ, дворомъ, мѣстомъ, ki ne odgovarja indoevropskemu končaju -*ōm* in za kar imajo severnoslovanski jeziki -*ъmъ*, oziroma -*ъmъ* po osnovah na -*ŷ*- in -*ŷ*:- češ. *dvorem, městem*, polj. *dworem, miastem*, mrus. дворѡм, мѣстом z *o* iz *ъ*, strus. дворѣмъ, мѣстѣмъ. Druga stara dialektična razlika med severom in jugom je končaj v akuzativu plur. mehkih osnov, jsla. -*e*, sevsla. -*ě* (gl. str. 41). Razen fonetičnih razlik med mehкими in trdimi osnovami (kakor *ъ* za *ъ*, *e* za *o*, *i* za *ě*², *i* za *y* v instrumentalu plur. poleg omejenega jsla. -*e*, sevsla. -*ě* za -*y* v akuzativu plur.) je v vokativu sing. po prvotnem *i* tudi morfološka po analogiji osnov na -*ŷ*- (-*iŷ*-, n. pr. lit. *strūjus* „starec“, cksl. стрѣн, sl. *stric*): stcksl. братъ, češ. *bratře*, polj. *bracie*, shrv. *brāte* proti stcksl. мѣжю, shrv. *mūžu*, polj. *mežu*, češ. *muži* (iz -*u*) kakor *synu*. O razmerju med -*i* v nominativu plur. in -*ě* v lokalu sing. gl. str. 26. Slučaji s progresivno palatalizacijo (*otvčъ, kŷnežъ*) tvorijo vokativ s prvo regresivno palatalizacijo *otvčē, kŷnežē*, ker so ti produkti nastali iz **otvčъ, *kŷnegъ* kakor *čtovčē k čtovčъ*, predno je progresivna nastopila. Kjer je velar pred osnovnim vokalom ostal, imamo tudi še drugo regresivno palatalizacijo: v lokalu sing. in plur. (stcksl. чловѣцѣ, чловѣцѣхъ) obeh spolov, v nominativu plur. (чловѣци) moškega ter v nominativu — akuzativu — vokativu du. (*ktŷvčē, mrus. яблѡцѣ*) srednjega spola.

2. Osnove na -*a*- s samostalniki ženskega in naravnega moškega spola: gr. *δμήλη*, sla. *mgla*; gr. *νεάνιας*, stcksl. юноша „mladenič“, слава itd. Te osnove razpadajo ravno tako kakor osnove na -*o*- na a) trde in b) mehke, med katerimi so v sklanjati iste fonetične in ena fonetično-dialektična razlika: *ъ* za *ъ*, *e* za *o*, *i* za *ě*² ter jsla. -*e*, sevsla. -*ě* za -*y* v genetivu sing. in akuzativu plur., ki služi tudi za nominativ.

Izpremembra velarov po drugi regresivni palatalizaciji je tu v dativu — lokalu sing. in nominativu — akuzativu — vokativu du. (stcksl. рѣцѣ, нѣцѣ). Z mehкими osnovami na -*a* so se združile tudi indoevropske osnove na -*iē* > -*ia* (lit. *vālē*, sla. *volā*) in druge, ki so v nominativu sing. ohranile končaj -*i*, kateremu je v ostalih sklonih odgovarjalo -*ia*- ali -*iia*- suf. -*yni* za prv. -*yni* po drugih sklonih (stcksl. господѣни, polj. *gospodynī*); prv. suf. -*i*²⁸ v obliki -*ěi*, ki je nastala takisto po -*iŷ*- drugih sklonov in poleg katere se je v starocerkvenoslovansčini, kakor kaže razmerje k -*ni* v drugih sklonih, še nahajala tudi stara oblika na -*i*, ne da bi bilo treba povsod misliti na kontrakcijo obeh *i*, kar je n. pr. predpostavljati za sle.-briž. *bali* in najbrže tudi Glag. Cloz. бали. Prim. stcksl. алѣни(и) ali лани(и) „košuta“, stpolj. *tanī*; stcksl. млѣни poleg млѣни „blisk“, shrv. *mūna*, rus. молния; stcksl. бали(и) „zdravnik“, sle.-briž. *bali*; stcksl. сѣди poleg сѣди, shrv. *sūdiya*, rus. судья, češ. *sudī*, polj. *sędzia*; prim. tudi stind. *pātnī*, polj. *pani* „gospa“, accus. *paniā* iz -*ōiŷ* ter stind. *vrki* „volčica“, shrv. *vūčica*, rus. волчица iz **vŷlki*. Sem spadajo končno oblike ženskega spola deležnikov stind. *bhārantī, vidūšī*, lit. *nešanti, nešusi*, stcksl. нешѣти iz -*ontŷi* za -*ontī*, нешѣни iz -*ŷst* > -*ŷhī* ter komparativa stcksl. мѣнѣни iz -*iŷt* > -*iŷi*. Oblika za-imka lit. *ši*, stcksl. си pripada osnovi na -*i*-, samostalnika stcksl. мати in дѣшти iz **dēkti* „hči“ (str. 26) pa imata končaj -*ti* iz -*ter* (gr. *μήτηρ, θυγάτηρ*). Obrazilo za instrumental sing. -*oiŷ*, -*eiŷ* je prevzeto od zaimkov kakor stcksl. тоѣ, нѣ; indoevropsko je bilo -*ām*.

Po osnovah na *o* — *a* so se sklanjale nedoločne oblike pridevnikov in drugih pridevniških tvorb, pri katerih je bilo tudi pregibanje po spolu (mocija): lat. *novus* — *nova* — *novum*, stcksl. новъ — нова — ново; **tuskŷo*-, stcksl. тѣштѣ — тѣшта — тѣште; **bo-gŷio*-, stcksl. божин „božji“ z -*ěiŷ* (rus. божий že za

²⁸ Prim. J. Lohmann, Genus und Sexus. Göttingen 1932, str. 56: Kapitel 8. Der Typus slavisch *sādi* m. „Richter“, *mŷni* f. „Blitz“.

-eŕ) — божина — божинѣ. Sploh le nominalno obliko imajo zbog svojega že samo po sebi določnega pomena svojilni pridevniki: prim. Mat. XXVII 7 τὸν ἀρχὸν τοῦ ἱεραμεῶς, stcksl. село сѣдѣльникова ali сѣдѣльниче „lončarjevo njivo“ i. pod. s sufiksoma -ovo- in -ie-. Take tvorbe so v starocerkvenoslovanščini še s sufiksi -ino-, -vŕe-, -vŕe-, -vsko-: конководинѣ, богородичинѣ, господѣнѣ, матерѣнѣ (prim. отъчь iz *otbŕje- „očetov“), божини, prim. sle.-briž. II 72 *pred stolom božijem* i. dr., пѣсни „pasji“, мжжѣскѣ, женѣскѣ itd. Od drugih pridevniško rabljenih besed so le sestavljeno obliko mogli imeti ločilni ali vrstni (distributivni ali kolektivni) števniki (stcksl. двѣи *dvojč* — двѣи — двѣи in enako ови, трѣи ter четвѣрѣ, четвѣрѣ, пѣторѣ itd.) in neki zaimki (stcksl. нѣтерѣ „nekdo“, plur. нѣтерѣ „nekateri“ in morda каковѣ i. dr.). Obe obliki pa sta bili mogoči pri vrstilnih števniki (stcksl. прѣвъ, вѣторѣ, трѣтѣи „tretji“ z -bŕŕ, prim. rus. трѣтѣи poleg самтрѣтѣи „samtretji“, четвѣрѣ, пѣтъ itd.), pri zaimkih stcksl. таковѣ, сицевѣ in deležnikih (trpnosed. gr. φερόμενος, stcksl. берѣмѣ, trpnopret. stcksl. несѣмѣ, пѣтъ). Glagolsko-opisni na -ŕ (stcksl. несѣмѣ, пѣтъ) se je rabil le predikativno v nominativu nominalne oblike; pač pa so služile enake tvorbe tudi kot pravi pridevniki kakor n. pr. stcksl. гниѣ, зѣрѣѣ i. pod. Tvornosedanji in tvornopretekli deležnik (stcksl. несѣи, sevsla. nesa, gen. sing. masc.-neutr. несѣшта, fem. -ѣ, несѣѣ, gen. sing. masc.-neutr. несѣѣѣ, fem. -ѣ) ter komparativ (stcksl. мѣнѣи, нѣвѣи; gen. sing. masc.-neutr. мѣнѣѣѣ, нѣвѣѣѣ, fem. -ѣ) so bili prvotno soglasniške osnove (gl. doli, o nominativu sing. fem. str. 51), toda s posplošenjem podaljška -ŕo- k osnovi je sklanjatev postala zvečine samoglasniška po osnovah na o — a.

Po osnovah na o — a sta se končno sklanjala tudi samostalniška števnika stcksl. сѣто in тысѣшта (тысѣшта): двѣѣ сѣтѣ, трѣи сѣта, пѣтъ сѣтѣ; двѣѣ тысѣшти, трѣи тысѣшта, пѣтъ тысѣштѣ. Za „deset tisoč“ se rabi samostalnik тыма.

O naglasnih razmerah osnov na o — a gl. v splošnem v poglavju o naglasu, zlasti str. 22—25.

3. Osnove na -ŕ- s samostalniki moškega spola s končajem -ŕ, tudi za indoevropska neutra na -u: masc. stind. sūnŭš, lit. sūnŭs, sla. synŕ; neutr. stind. mādhu, gr. μέθυ, lit. medŭs, sla. medŕ. Akuzativ cilja teh osnov je supin na -ŕ: lat. datum, stcksl. датѣ. Osnovno obrazilo se v sklanjati pojavlja razen redukcijско-prevojne stopnje ŭ (instr. sing. synŕmŕ, dat. plur. in dat.-instr. du. synŕmŕ, synŕma, loc. plur. synŕhŕ, acc. sing. synŕ iz -um, acc. plur. sŕnŕ iz -ŭns, prim. sle. darŕ) in podaljšanja ŭ (nom.-acc. du. synŕŕ, prim. stind. sūnŭ, rus. plur.-du. сынѣи proti rus.-cksl. acc. plur. сынѣи) tudi v dvoglasniški obliki, heterosilabično kot -ov- iz -eŕ- (nom. plur. sŕnove, gen. plur. in gen.-loc. du. synovŕ, synovŭ — misli se tudi na -ŭ, ker je ievr. -ov, stind. sūnvŕš, lit. pusiaŭ „na pol“ —, shrv. sŕnovi, sinŕvŕ, sle. sinŕvi, sinŕv; za dual prim. rus. cerkv. рѣкѣ, двѣи, междѣ, shrv. rŭkŭ z ŭ iz -oju po zaimkih kakor tudi v dvojčju, češ. rukou) ali tavto-silabično kot monoftong u različne intonacije, s padajočo iz kratkega, z rastočo iz dolgega dvoglasnika (gen. sing. sŕnu, sle. sinŭ proti loc. sing. synŭ, shrv., sle. sinu, prim. tudi voc. sing. sŕnu, češ. synu). Ali je bil diftong ov ali eŕ, ni za vse sklone dognano. Intonacijsko-naglasne razmere so tedaj, kolikor ne gre za naglas na padežnem končaju kakor n. pr. v genetivu plur. (str. 30) ali v instrumentalu plur. (synŕmŕ, sle. sinmŕ) ter v instrumentalu sing. synŕmŕ (prim. lit. sūnumŕ), v zvezi s prevojnimi stopnjami osnovnega obrazila, a naglas je gibljiv le pri padajoči intonaciji korena (str. 25). Pridevniškim osnovam na -ŕ- je zvečine dodan sufiks -kŕ: lit. glodŭs, stcksl. глѣдѣѣѣ, polj. gładki, rus. глѣдкий; gr. κρανŭs „krepak“ z -ŕ-, stcksl. крѣпѣѣѣ; prim. stind. tŕnukas demin., sla. тѣнѣѣѣ; sklanjatev pa je seveda po osnovah na o — a.

4. Osnove na -i- so po večini samostalniki ženskega spola, zlasti pojmovni, v manjšini tudi moškega, poleg naravnega spola le v posameznih primerih: masc. lat. hostis, stcksl. гѣстѣ, lat. ignis, stcksl. огнѣ; fem. lat. nox, noctis, stcksl. нѣштѣ iz *nokŕ, рѣѣѣ

od kor. *rek-*, смръѣть od kor. *mer-* in s suf. *-tъ* itd. Sem spada tudi dual очи, оуши (dat. -има); ednina (око, оухо) in množina se tvorita od osnove na *-es-*. Vpliv spola na sklanjatev se je tu v slovansčini pokazal v instrumentalu sing. fem. (lit. *naktimi*, stcksl. *ноштыж*) po osnovah na *-a-* (женѣж) in v nominativu plur. (gr. *τρεῖς* masc. in fem., stcksl. *тры* iz *-ejes* masc., *три* fem.-neutr., prim. lat. *forēs*, stcksl. *дѣри*). Zadnja oblika je kakor pri osnovah na *a* nadomeščena z obliko akuzativa plur. (prim. sle. nom.-acc. plur. *kostī*). Poleg navedenega pridevniškega števniksa se sklanjajo kot osnove na *-ī-* tudi samostalniški števniksi пѣтъ, шестъ, седмъ, (rus. *семь*), осмъ, девѣтъ in десѣтъ. Pri zadnjem so tudi neke soglasniške oblike (gl. doli). Analogno osnovam na *-ū-* nastopa tudi pri osnovah na *-ī-* osnovno obrazilo v raznih prevojnih stopnjah in sklanjatev z intonacijsko-naglasnimi razlikami: *ī* v instr. sing. *gostъmъ*, dat. plur. in dat.-instr. du. *ludъmъ*, *gostъmъ*, *kostъmъ* in *gostъma*, *kostъma*, loc. plur. *ludъhъ*, *gostъhъ*, *kostъhъ*, acc. sing. *gostъ*, *kostъ* iz *-im*, acc. plur. *lūdi*, *kōsti* iz *-īns*, shrv. *lūdi*, *kōsti*, sle. *ljudi*, *kosti*, rus. *люди*, *кости*; *ī* v nom.-acc. du. *gostī*, *kostī*, prim. stind. *akšī* „oči“, lit. *aki*, *naktī* in dat.-instr. rus. cerkv. in mrus. *очѣма*, shrv. *očima* (nom.-acc. rus. *очи*, shrv. *дчи*, sle. *oči*, *kostī* je dubleta ali po pluralu); heterosil. *eī* > *vi* v nom. plur. *lūdъje*, sle. *ljudjē*, gen. plur. *ludjīb*, rus. *людей*, shrv. *lūdī*, sle. *ljudi*, gen.-loc. du. *gostjū*, *kostjū*, shrv. *gōstijū*, *kōstijū*, *očijū* (rus.-cerkv. *бчию*); tautosil. *eī* > *i* v gen. sing. *rēči*, *kōsti*, shrv. *rīječi* — *rēči*, *kōsti*, sle. *reči*, *kosti*, rus. *рѣчи*, *кости* proti *eī* > *i* loc. sing. *rēči*, *kostī*, shrv. *rīječi* — *rēči*, *kōsti*, sle. *reči*, *kōsti*, rus. *рѣчи*, *кости* (kot take vrste lokal označujejo ravno naglasne razmere tudi infinitiv na *-tī*: rus. *нестī*, shrv. *nēsti*, sle. *nēstī*), prim. še *ei* > *i* v voc. sing. *gōspodī*, rus. *господи*, shrv. *stvāri*, *kōsti*. Neke osnove na *-ī-* se v starocerkvenoslovansčini rabijo pridevnisk-nesklanjano: n. pr. lo. VIII. 33 *ἐλεύθεροι γενήσονται*, stcksl. *свѣодѣ вждѣте* (prim. tudi v legendi sv. Metoda pogl. XVII. *свѣодѣ мжж*).

5. Osnove na *-ū-* s samostalniki ženskega spola s končajem *-ūs* > *-y*: stind. *švašrūš*, lat. *socrus*, gen. *-ūs*, stcksl. *свѣрѣ*, shrv. *lūbi*, sle. *krī*, stpolj. *kry* (str. 49). Ker prehaja osnovno obrazilo *-ū-* pred samoglasniki padežnih končajev praviloma v *-ūu-*, sla. *-zv-* (gen. sing. stind. *-ūvas*, stcksl. *-ъвѣ*), so te osnove prav za prav soglasniške in so se jim tudi v mnogem pridružile (prim. acc. sing. stcksl. *свѣрѣвѣ* iz *-ūu* poleg arh. *любы сътворити* „prešustvovati“ iz *-ūm*), razen tega so pa v starocerkvenoslovansčini še druge heteroklitične (drugače sklanjane) oblike: dativ-instrumental-lokal plur. s končaji osnov na *-a-* (*-amъ*, *-ami*, *-ahъ*), instrumental sing. in nominativ-akuzativ plur. (*-vīq*, *-i*) ter plur. *krъvi* po osnovah na *-ī-*. V staročesčini so v imenovanih sklonih arh. še oblike soglasniških osnov: nom. plur. *svekrve*, dat. *svekrvem* itd. (voc. sing. *svekrvi*). Sicer imamo v slovanskih jezikih nadaljevanje starocerkvenoslovanskih razmer (gl. historični del). Osnovam na *ū* so se pridružile tudi izposojenke iz germanščine na *-ō*: germ. **bōkō* „črka“, stcksl. **бѣкѣ*, Luk. XVI 6, 7 plur. tant. acc. *бѣкѣви* „pismo“; got. **kirikō*, stcksl. *цркѣ* i. dr.

II. Soglasniške osnove so: 1. moškega spola z osnovnimi obrazili *-men-* (gr. *ἀνδρων*, *ἀνδρονος*, stcksl. *камъ*, *камѣне*), *-en-* (gr. *ἐλαφος* iz **elṗ-bhos*, stcksl. *мѣлѣнъ* z akuzativno obliko, gen. *мѣлѣне*; *корѣнъ*, rus.-cksl. *корѣ*, gen. *корѣне*) in *-n-* v *dnъ* „dan“ (stind. *dīnam*, lat. *nundinae*, *dīēs* je iz **div-*, stcksl. *дѣнь* z akuzativno obliko, gen. *дѣне*); 2.—4. srednjega spola z osnovnimi obrazili *-men-* (lat. *sēmen*, *sēminis*, stcksl. *сѣмѣ*, *сѣмѣне*), *-et-* (stcksl. *отрочѣ*, *отрочѣте* demin. k *отрокъ*) in *-es-* (gr. *νέφος*, *νέφους* iz **νεφεσος*, stcksl. *нево*, *небѣсе*); 5. ženskega spola z osnovnim obrazilom *-ter-* v le dveh primerih: gr. *μήτηρ*, stcksl. *мѣти*, *мѣтери* in gr. *θυγάτηρ*, stcksl. *дѣшти*, *дѣштери* iz *-kt-*. Sklanjatev teh osnov se razlikuje samo v nekih padežih, po analogiji po spolu sprejetih končajih: pri neutrih nom.-acc. du. *-ē*, nom.-acc. plur. *-a* in instr. plur. *-y* po osnovah na *-o-* (razen tega je seveda akuzativ sing. enak nominativu); pri femininih instr. sing. *-vīq* in kot

slučajna, poznejša črta v starocerkvenoslovanskih spomenikih nom.-plur. *-i* po osnovah na *-i-*, toda prim. češ. *materě*. O splošnem vplivu osnov na *-i-* na soglasniške (dat. plur. *-ъмъ*, instr. *-ъми*, loc. *-ъхъ*, dat.-instr. du. *-ъма* in instr. sing. *-ъмъ* ter o ohranjenih arhaizmih je bilo že gori (str. 47 sl.) govora.

Kot dodatek k soglasniškim osnovam je omeniti neke posamezne heteroklitične slučaje, zlasti nominativ in genitiv plur. samostalnikov moškega spola: a) samostalniki na *-ĕninъ*, *-ĭaninъ* kakor stcksl. *Глѡбѣннинъ*, *гражданинъ* (iz *-dj-*) odvržejo v množini sufiks *-inъ* ter se sklanjajo soglasniško: *Глѡбѣннѣ*, *гражданѣ*, *Глѡбѣннѣ*, *гражданѣ* itd. z izjemo acc.-instr. *-ѣ* (prim. tudi še str. 47 sl.); b) samostalniki s sufiksoma *-tel-jo-* in *-ar-jo-* (stcksl. *оучитѣль*, *мытарь*) tvorijo soglasniško brez *-jo-* nom. plur. *-e* in gen. plur. *-ѣ* (*оучитѣлѣ*, *-ѣ*, *мытарѣ*, *-ѣ*), kar je dalo povod tudi za instr. plur. *-y*; c) povsem po tipu soglasniške sklanjatve se sklanja števniki stcksl. *четыре* masc., *четыри* fem.-neutr.; d) samostalniki s sufiksom *-tъ* (stcksl. *лакѣтъ*, češ. *loket*; stcksl. *ногѣтъ*, češ. *nehet* za *nohet*) so imeli prvotno, kakor pričata starocerkvenoslovansčina in češčina, soglasniško osnovo na *-tъ*: stcksl. gen. plur. *лакѣтъ*, *ногѣтъ* in zato tudi instr. *лакѣтъми*, *ногѣтъми*; stčes. in sed. gen. sing. *lokte*, dat. *lokti*, morda tudi nom. plur. *lokte* i. dr.; prim. še druga dva samostalnika na *-tъ*: nom. plur. stcksl. *печате*, *четыре дѣсате*, gen. *пять дѣсатъ*, sle. *pēdeset*, shr. *pedēsēt*, češ. *padesát*, polj. *piećdziesiąt*, rus. *пятьдесят*, (instr. *дѣсатми*), loc. sing. *ѣдинъ на дѣсатѣ*; e) soglasniško so se sklanjali v indoevropsčini tudi tvorna deležnika in komparativ, prvima sta bila formanta *-nt-* in *-ūs-* (stcksl. nom. sing. masc.-neutr. *беры* < **beronts*, *несъ* < **nesūs*), drugemu *-iis-* in *-ĕiis-*, v srednjem spolu nom.-acc. sing. *-ĭos*, *-ĕĭos* (stcksl. masc. *мыи* z *-ĭĭ* iz **mъn-ĭos* z dodanim *-ĭĭ* po *старѣи* z *-ĕĭĭ* iz *-ĕĭis*; neutr. *мыѣ* iz **mъn-ĭos*, *старѣѣ* iz *-ĕĭos*). O obliki ženskega spola gl. gori str. 51. Očiten sled soglasniške sklanje je še nom. plur. *-e*: stcksl. *берѣште* za *-qte*, gr. *φεροντες*; *несѣше* iz *-ūse* > *-ūhe*; *мыише* iz *-iise* > *-iĭhe*, lat. *mi-*

nōres. Tudi akuzativ sing. masc. je izvajati iz soglasniške sklanjatve *-m* > *-b*: stcksl. *мыише* iz *-iis-m* > *-iĭhъ*, lat. *minōrem*; *несѣше* iz *-ūsm* > *-ūhъ*; *берѣште* za *-qte* iz *-qtm*, gr. *φεροντα* (str. 48). V akuzativu sing. neutr. deležnikov je v nasprotju z nominativom, ki je enak moškemu spolu — *несѣ*, *несѣ* —, navadno stcksl. *несѣше*, *несѣште*.

Sestav oblik samostalniške sklanjatve naj nazorno pokaže tabela: iz nje se jasno vidi, kako je še v mnogih sklonih lahko ločiti padežna obrazila od osnovnih. Od prvih se nekatera ponavljajo pri vseh ali večini osnov: gen.-loc. du. *-u*, gen. plur. *-ѣ*, dat.-instr. du. *-ma*, dat.-instr.-loc. plur. *-mъ*, *-mi*, *-hъ*, instr. sing. masc.-neutr. *-mъ*, fem. *-o*, acc. sing. **-m*, acc. plur. **-ns*. Vokativ se pojavlja brez obrazila v normalni prevojni stopnji osnovnega formanta: *e* za *o* in *eu* — *ei* pri osnovah na *ū* — *i* (za *ā* je *ə*). Nasprotno je nom.-acc. du. *-a* moškega spola osnov na *-o-* ter *-y* in *-i* osnov na *ū* — *i* njega podaljšanje. Nom.-acc. plur. neutr. *-a* je isto obrazilo kakor nom. sing. fem. *-a*, le s kolektivnim pomenom. Največ raznolikosti je v nominativu ednine:

2. Zaimenska sklanjatev

Zaimenska sklanjatev razpada na sklanjatev a) osebnih zaimkov brez razlikovanja spola, b) neosebni z razlikovanjem spola in c) določne oblike pridevnikov, ki je nastala iz spojitve nedoločnih, imenskih oblik z oblikami zaimka *ĭĕ*.

a) Sklanjatev osebnih zaimkov (stcksl. *азъ*, *тъ* in nenominativne oblike osebno-povratnega zaimka accus. *сѧ* itd.) tvori neki prehod med samostalniško (imensko) in zaimensko sklanjativjo. Več kot tretjina oblik spominja na sklanjatev osnov na *-a-*, v čemer je lahko slutiti vpliv jezika mater: dat.-loc. sing. *-ĕ* (stcksl. *мыиѣ*, *тебѣ*, *себѣ*), instr. *-oĭo* (*мыиоѣ*, *тоѣоѣ*, *сеѣоѣ*), dat.-instr. du. in plur. *-ama*, *-amъ*, *-ami* (*нама*, *намъ*, *нами*; *вама*, *вамъ*, *вами*), nom. du. *-ĕ* (*ѣѣ* „midva“), nom. in acc. plur. *-y* (*мы*, *ны*, prim. stprus.

Tabela praslóvanske samostalniške (imenske) sklanjatve

	Osnove: I. samoglasniške						II. soglasniške			I. – II. samogl. – soglasn.
Število	1. -o- (-'e-)		2. -a- (-'a-)	3. -ǫ-	4. -ĩ-		1. -men-, -en-, -n-	2. -men-, 3. -et-, 4. -es-	5. -ter-	samogl. 5. -ũ-
Skloni	masc.	neutr.	fem.	masc.	masc.	fem.	masc.	neutr.	fem.	fem.
Sing.										
nom.	{ -ǫ (-'b, -iǫ) } -o (-'e, -i'e)	{ -á (-'a, -i'a) -i } -ô	{ -ǫ } -b	{ -my, (-ñ) } -en-b -men-b -en-b	{ -en-b } -n-b	{ -mē, -ē, -o } -ti	{ -y } -ter-b	{ -e } -i	{ (-ĩ) }	
acc.										
gen.	-â		-ý (-e/-ě)	-ũ	-î					
loc.	-ě*(-i)		{ -ě*(-i) }	-ú	-i					
dat.	-u			-ov-i	-i					
instr.	-omb/ -ǫmb	(-emb/ -bmb)	-oiǫ (-eiǫ)	ǫ-mb	-b-mb	-bi-ǫ	-bmb	-biǫ		
voc.	-e (-u) (otbčē)	nom.	-o (-e)	-ũ	-î		nom.		-ǫv-i	

Du.										
nom.-acc. (voc.)	-á	-ě*(<i>-i</i>)	-ý	-i	-i, neutr. -ě					
gen.-loc.	-u	-u	ov-u	-b _i -u	-u					
dat.-instr.	-o-ma (<i>e-ma</i>)	-a-ma	-b-ma	-b-ma	-bma	(-ama)				
Plur.										
nom. (voc.)	-ī*	-á	-ŷ (-e/-ě)	-ov-e	-b _i -e	-i	-e	} neutr. -a	(i)	
acc.	-ŷ (-e/-ě)			-ŷ	-i	-i	-i			
gen.	-b (-b)	-b (-b)	-ov-b	-b _i -b	-b					
loc.	-ě-χb* (-i-χb)	-a-χb	-b-χb	-b-χb	-bχb					(-aχb)
dat.	-o-mb (-e-mb)	-a-mb	-b-mb	-b-mb	-bmb					(-amb)
instr.	-ŷ (-i)	-a-mi	-b-mi	-b-mi	-bmi, neutr. -y					(-ami)

Prip. Naglasni znaki na navidezno enakih končajah označujejo intonacijo. Končaji z zvezdico mehčajo velare po drugi regresivni palatalizaciji v c—š—s/š. Pri soglasniških osnovah moškega spola glej spredaj še do-
datek (str. 56). Ob poševnih črtah so označene dialektične razlike. Znak χ je h slovenske veljave.

Tabela sklanjatve osebnih zaimkov

Sing.			
nom.	<i>azъ</i>	<i>ty</i>	—
acc.	<i>mę</i>	<i>tę</i>	<i>sę</i>
gen.	<i>men-e</i>	<i>teb-e</i>	<i>seb-e</i>
loc.-dat.	<i>mъn-ě</i>	<i>teb-ě</i>	<i>seb-ě</i>
dat.-encl.	<i>mi</i>	<i>ti</i>	<i>si</i>
instr.	<i>mъn-ojъ</i>	<i>tob-ojъ</i>	<i>sob-ojъ</i>

Du.			Plur.		
nom.	<i>vě</i>	<i>va</i>	nom.	<i>my</i>	<i>vy</i>
acc.	<i>na</i>		acc.	<i>ny</i>	
gen.	<i>na-ju</i>	<i>va-ju</i>	gen.	<i>nasъ</i>	<i>vasъ</i>
loc.			loc.		
dat.	<i>na-ma</i>	<i>va-ma</i>	dat.	<i>na-mъ</i>	<i>va-mъ</i>
instr.			instr.	<i>na-mi</i>	<i>va-mi</i>

mans, *вѣ*). Značilna za zaimensko sklanjatev je enakost genetiva in lokala plur.: *насѣ*, *васѣ* iz ievr. **-sōm* > **-sōm* in **-sū*. Oblika genetiva in lokala du. *наю*, *ваю* je po neosebni zaimkih kakor *тою*. V splošnem je sklanjatev osebnih zaimkov ohranila stare črte: nom. sing. ievr. **eg(h)om*, stind. *ahām*, avest. *azam*, lit. *ež-am*, aš, gr. *ἐγώ*, lat. *ego*, stcksl. *азъ*, v drugih slovanskih jezikih v starejši dobi *jazъ*, sed. *ja* (s še nepojasnjanim *a*); lat. *tū*, stcksl. *ты* *ty*; acc. sing. ievr. **mēm*, stind. *mām*, lat. *mē*, stcksl. *мѣ*, *тѣ*, *сѣ*; gen. sing. stind. **mana*, *tava*, (lit. *tavęs*), stcksl. *мене*, *тебе*, *себе* (z *b* po dativu); dat. sing. stind. *tūbhyam*, lat. *tibi*, stcksl. *тебѣ*, *себѣ*, toda stind. *māhyam*, lat. *mihi* proti lit. dial. *mūn*, stcksl. *мѣнѣ* (z *n* po genetivu; *мѣнѣ* je sekundarna oblika s preglasom); acc. du. gr. *vō*, *σφώ*, stcksl.

на, *ва*; gen. plur. ievr. **-sōm*, lat. *quōrum*, strpus. *nouson*; loc. ievr. **-su*, stcksl. *насѣ*, *васѣ*. V ednini je bil naglas na končajih: gen. sle. *mēne*, shr. *mēne*, dat. sle. *tēbi*, shr. *tēbi*, rus. *тебѣ*, instr. sle. *z menōj*. Posebnost te sklanjatve je bila razlikovanje med poudarjenimi in nepoudarjenimi, enklitičnimi oblikami (naslonicami), v slovansčini spočetka le v dativu sing.: gr. *μοι*, *σοι*, *οι* z akutirano intonacijo: stcksl. *ми*, *ти*, *си*. Pozneje so nastale še druge: stcksl. dat. plur. *мѣ*, *кѣ* i. dr.

b) Posebnosti sklanjatve neosebni zaimkov so: 1. z izjemo nominativa in akuzativa, ki ju je v slovansčini po oblikovni strani smatrati kot glavna sklon, skupnost dvojinskih in množinskih oblik drugih, postranskih sklonov (casus obliqui) za vse tri spole; 2. enakost genetiva in lokala plur. kakor v dvojini, ker sta se končaja ievr. gen. **-sōm* > *-sōm* in loc. **-sū* glasovno strnila v sla. *-sъ*; 3. s slovanskega stališča dvojnost osnove v sklanjati, na eni strani izhodna v obeh glavnih sklonih vseh spolov in števil in v genetivu-lokalu-dativu sing. masc.-neutr., na drugi z diftongičnim prirastkom *i* v instrumentalu sing. masc.-neutr. in vseh ostalih postranskih sklonih, t. j. dvojine in množine vseh spolov in ednine ženskega; pri tem se pojavlja dvoglasnik pred samoglasniškimi končaji kakor v ednini ženskega spola in genetivu-lokalu dvojine heterosilabično kot *-oi-*, *-ei-*, sicer tautosilabično kot monoftong *-ě*, *-i*, n. pr. instr. sing. masc.-neutr. **tojmi* > *těmъ*, **sejmi* > *simъ* (gl. doli), fem. *tojъ*, *sejъ*; kot končaj imamo diftongični *i* še v nominativu plur., kjer je akutirani *-oi* dal *-i* (gl. str. 26); 4. zaimski sklanjati svojstveni (naglašeni) končaji v genetivu-lokalu-dativu edn. moškega in srednjega spola: gen. *-go*, loc. *-mъ*, dat. *-mu* (v zadnjih dveh sklonih je bilo ievr. *-sm-*, stind. loc. *tāsmīn*, dat. *tāsmāi*); pri zaimku *čto* se je v genetivu ohranil arhaizem s končajem *-so*, prim. stvnem. *hwes*, nem. *wessen*, stcksl. *чѣсо*, sle. *čęsa*, zahsla. *co* < *čbso*. Med posameznostmi bi bilo omeniti, da se je pri zaimku *kto* v dvomljivih primerih zbog svobodnega besednega reda v stavku že v praslovansčini nadomeščal akuzativ z genetivom

Tabela sklanjatve neosebni zaimkov

	Osnove: 1						2			
Število	-o- ('e-) in -a-			zložena sklanjatev			si-, seī-, se-			či-, če-
Skloni	masc.	neutr.	fem.	masc.	neutr.	fem.	masc.	neutr.	fem.	neutr.
Sing.										
nom.	-o(-b,-iē)	-o ('e-, -ie)	-a(-'a,-ia)	kō-iē	ko-ie	ka-ia	sb (sbiē)	se	si	čb-to
acc.			o			kq-iq			sbi-q	
gen.	-o-go (-e-go)		oi-ē/-ē (-ei-ē/-e)	koiego		koieiē/-ē	se-go		sei-ē/-ē	če-so (čso)
loc.	-o-mb (-e-mb)		oi-i (-ei-i)	koie mb		koiei i	se-mb		sei-i	če-mb, česo-mb
dat.	-o-mu (-e-mu)			koie mu			se-mu			čemu česo-mu
instr.	*oi-mb > -ē-mb(-i-mb)		oi-q (-ei-q)	ky-iim b		koiei q	*sei-mb > si-mb		sei-q	či-mb

Du.									
nom.-acc.	-a	<u>-ē (-i)</u>		(ka-ia)	—	cē-īi	sēi-a	—	si
gen.-loc.	-oi-u (-ei-u)			koieiu			sei-u		
dat.-instr.	-ē-ma (-i-ma)			ky-īma			si-ma		
Plur.									
nom.	-i	-a	-y (-e/-e)	ci-īi	ka-ia	ky-iē/-iē	sēi-i (sī)	si	sēi-e/-ē
acc.	-y (-e/-ē)			ky-iē/-ie			sēi-e/-ē		
gen.-loc.	-ē-χē (-i-χē)			ky-īiχē			si-χē		
dat.	-ē-mē (-i-mē)			ky-īimē			si-mē		
instr.	-ē-mi (-i-mi)			ky-īimi			si-mi		

Prip. V sklonih z $\acute{e}$ in nom. plur. masc. -i² (iz -oi) osnov na -o-, -a- se izpreminjajo goltniki po drugi regresivni palatalizaciji (cēm k kēto, tacēm, taci, mēnožēm). Iste oblike s srednjenebnima s — c imata tudi zaimka vōšb in sičb, ki se sicer sklanjata mehko, ker sta se v ostalih sklonih uveljavila nebna s — č, ki sta nastala po progresivni palatalizaciji: vōšēm, vōsi poleg vōše, vōšego itd. Pri zaimku tretje osebe (anaforičnem) iē in oziralem iēže pristopa pred oblike za predlogi n, ki se pri tem mehča (u nēgo, sē nīm); acc. iē se rabi enklitično in za predlogi (vōnib). Končnica -ē je južnoslovanska, -ē severnoslovanska. Končaje kakor -oi-ē je brati seveda -o-īē. O oblikah kakor koiego i. dr. gl. str. 66.

kogô, pri čemer se je sintaktično po mnogih glagolih upravičena raba te oblike posplošila (prim. zahsla. *co* „kaj“). Sestave vprašalnih zaimkov z *ně-* ali nikalnim *ni-* prvotno niso bile tesne, ker so se predlogi stavili (v ruščini še sedaj) med predpono in zaimek: stcksl. *ни о комъже*, rus. *ни о ком*, sle. *o nikomar*; polj. (*w*) *niwecz* „v nič“. Pomen zaimkov so izpreminjale tudi različne členice, ki so se pritikale oblikam: stcksl. *тъжде* „taisti“ s partikulo **die*, izražajočo istovetnost, gen. *тогожде*, nom. plur. *тижде*, briž. *tije*; *кътоже* „kdor“, gen. *когоже* „kogar“ (z *r* iz *že*); *къждо* „vsak“, gen. *когождо*, briž. *kiždo*, dat. *komuždo*, prim. shrv. *kô gôd* i. dr. Ojačevalno *to* pri *kto*, *čto* se v drugih sklonih ne pristavlja; poleg *čto*, lat. *quid*, gr. *ti*, je tudi še stcksl. *ничъже* „nič“, čak. *čā* „kaj“, češ. *zác* (po predlogih sploh), polj. *zacz*, *niwecz*, i. pod. Pri nikalnih in oziralnih zaimkih je običajno *že*: stcksl. *никътоже*, *ничътоже*, *ничъже*, briž. *ničže*, sed. sle. *nihče*, *nikogar*, *ničesar*; stcksl., strus. *иже* „kir“. Končni *n* predlogov *kъ*, *sъ*, *въ* iz **kom*, **som*, **on* > **kъn*, **sъn*, **vъn* se je pri zaimku *iъ*, gen. *ięo* razširil tudi na zveze z vsemi drugimi predlogi: stcksl. *на ѿемъ*, *иъ ѿего*, *иъ ѿѿа* „na njem, iz njega, iz nje“ kakor že prv. *къ ѿемоу*, *къ ѿнѿ* „k njemu, vanj“. Vprašalna zaimka *kto* masc.-fem., *čto* neutr. in iz njiju izvedeni *někto*, *niktože*, *něčto*, *ničbže*, *kъždo* i. dr. se rabijo samostalniško in le v singularu. Ostalo stoji v zvezi z osnovami.

Osnove so: 1) kakor pri pridevnikih a) trde in b) mehke na *-o-*, ozir. *-e-* za moški in srednji, *-a-*, *-a-* ženski spol. Pri dveh zaimkih *vъsъ* iz **vъxъ*, lit. *visas*, in *sicъ* poleg *sikъ* je zbog pojava progresivne palatalizacije (gl. str. 37 sl.) v nekih sklonih, kjer je to zahteval sledeči samoglasnik, zastopano oboje. V sklonih z *ě²* iz *oј* in v nominativu plur. masc. z *-i²* iz *-oј* so se uveljavile posledice druge regresivne palatalizacije s srednjenebnima *s—c* (instr. sing. masc.-neutr. *vъsěmъ*, *sicěmъ*, nom. plur. *vъsi*, *sici*, stcksl. *кѣсѣмъ*, *сицѣмъ*, *вѣси*), v ostalih pa progresivne z nebnima *s—č* (loc. *vъsěmъ*, *sicěmъ*, nom. neutr. *vъše*, *sice*, prim.

sle. *sicēr*, stcksl. *вѣсѣмъ*, *сицѣмъ*, *вѣсе*, *сице*, prim. tudi *сицѣкѣ*). V starorusčini nahajamo še obliko s *χ*: acc. sing. fem. *кχоу*, neutr. *кχѣ*. V zahodni slovanščini imamo vseskozi *š* (gl. str. 39): češ. *všim*, *všem*, *vše*, polj. *ze wszech stron*, *owszem*, *zawsze*.

a) Kot trde osnove se sklanjajo: vprašalni zaimek *kto* in z njim sestavljeni (str. 64), kazalni zaimki *тъ* „ille“, sest. **tōdie*, stcksl. *тъжде* „idem“ (briž. plur. *tije*), *онъ* „ille“, *оуъ* „hic“, *инъ* „unus, alter“, *самъ* „ipse“, *сикъ* „talīs“ s posplošenim *k* in drugi kako-vostno-korelativni na *-ak-* *takъ*, sest. stcksl. *такъжде* „ravno tak“ (prim. shrv. *tākōder*), *kakъ*, sest. stcksl. *никакъже* „nikakršen“, *іакъ* relat. „kakršen“, *vъsakъ*; pri njih prehaja *k* pred *ě²* in *i²* v *c* kakor tudi pri *kto* v instr. sing. stcksl. *цѣмъ*. Kolikostno-korelativni na *-lik-* kakor *tolikъ*, sest. stcksl. *толнѣжде*, *kolikъ*, *іelikъ* relat. „kolikršen“, *selikъ* „tantus“ ter *mъnogo* so tvorili po zaimenski sklanjatvi le sklone z *ě²* (stcksl. *толнѣцѣмъ*, *мъногѣмъ* i. pod.), sicer imajo imenske oblike kakor nedoločni pridevniki. Kot trde zaimenske osnove se sklanjajo tudi števniki *јединъ* (*-vъnъ*) in du. *dъva*, *oba*; prim. še obliko stcksl. *дрогъромъ* i. pod. Intonacija na *-a* v *dъva*, *oba* je padajoča (sle., shrv. *dvâ*, shrv. *ôba*, rus. *оба*) in je bila nasprotna končaju *-a* v dualu osnov na *-o-* moškega spola (str. 57), prim. rus. du.-plur. *бѣперá* proti gen. sing. *бѣпера*. Razlika kaže na dublete, kakor so bile tudi ievr. **duḡōu*, **ambhōu* poleg **duḡō*, **ambhō*, stind. ved. *duvāū*, *ubhāū* poleg *duvā*, *ubhā* (prim. str. 26); le zadnje je lat. *duo*, *ambo*, gr. *δύω*, *ἄμφω*.

b) V sklanjatvi mehkih osnov se pojavlja za *-y* trdih ista praslovansko-dialektična razlika jsla. *ę* proti sevsla. *-ě* kakor v imenski; sicer so v primeri s trdimi osnovami še običajne fonetične izpremembe *ъ* (*ě*) za *ъ*, *e* za *o* in *i* za *ě²*. K tem osnovam pripadajo: oziralni zaimek *iъže*, gen. *ięože*, stind. *yas*, gr. *ὄς*; z njim se je oblikovno strnil t. zv. anaforični (povzemajoči) zaimek, navadno imenovan zaimek tretje osebe z

osnovo *i-*, lat. *is*, got. *is*, nem. *er*, lit. (*j*)*is*, sla. *iŕ*, gen. *iego*, brez nominativov (za to služijo oblike zaimka *ona*), je pa acc. *iŕ* v enklitični rabi in za predlogi (*o**n**u*); osebni svojilni zaimki *mojŕ*, *tvojŕ*, *svojŕ*, *naŕb*, *vaŕb*, vprašalno svojilni *čŕjŕ* ter svojilni pridevniki steksl. *твойжъ* iz **tjudjo-* (gl. str. 35 in 52), pri katerem pa so se rabile tudi imenske oblike; morda vrstni (ločilni, distributivni) števnik *duvojŕ*, *oboŕb*, *trojŕ*; končno vprašalno-oziralni zaimek *kŕjŕ* „ki, kateri“, češ. *ký*, shr. *kŕjŕ*, sest. *nŕkŕjŕ* „neki“, *nŕkŕjŕŕe* „nullus“, „noben“, s svojevrstno zloženo sklanjatvijo. Oblike za glavna sklon na so jasno zložene iz oblik zaimkov *kŕ* in *iŕ*: nom.-acc. sing. masc. *kŕjŕ*, fem. *kaŕa* — *kŕjŕ*, (neutr. *koŕe*), du. masc. (*kaŕa*), fem. *cŕji*, plur. masc. *cŕji* — *kyŕe*, fem. *kyŕe*, neutr. *kaŕa*; v sklonih z *ŕ*² pa nadomeŕča oblike s *cŕ* (*cŕm* itd.) analogno zaimenski sklanjavi pridevnikov *ky* (*kyŕm* itd.), ki je tu mogel imeti izhodiŕe v *kyŕe*. Oblike vseh drugih sklonov (gen. *koŕego* masc., *koŕeŕe* fem.) pa je z ozirom na gr. *ποιος*, lat. *cuius* iz **quoŕ-ŕos*, sla. *koŕ*-v *cŕm* verjetneje razlagati iz zaimenske osnove *koŕe*-, *koŕa*- nego s skrajŕanjem zloženih oblik *kogoŕego* i. pod. Oblike kakor steksl. Zogr. *конхъ*, briŕ. *koŕthŕe* i. pod. so mogle nastati tudi pozneje.

2) na *-i-*, *-e-*: vpraŕalni zaimek *čŕto*, ievr. **kuid*, lat. *quid*, gr. *τι*, in z njim sestavljeni (str. 64), gen. arh. *česo*, kar sluŕi za podstavo tudi steksl. dat. *чесоу*, loc. *чесоу* (poznejŕa oblika *čŕso*, zahsla. *co*, je razloŕljiva fonetično in po vplivu nominativa); kazalni zaimek *sŕ* „ta“, ievr. *ki-*, lit. *ŕis*, prim. sle. *danes* iz *dnŕb sŕ* i. pod., gen. *sego*, sest. *сѣгаѣ* „taisti“; anaforični zaimek *iŕ*, lat. *is* itd., gen. *iego*, se je, kakor je bilo rečeno, strnil z oblikami oziralnega zaimka z osnovo *jo-*. V sklanjavi zaimka *sŕ* se iŕejejo različni analogni vplivi po mehkih osnovah na *-o-*. Končnice so enake, dasi ni za to zbog s nobenega povoda. Zato je potrebna druga razlaga, katera je v skladu s strukturo slovanske zaimenske sklanjatve in z indoevropskimi oblikami, da je tu poleg osnove na *-i-* ŕe osnova na *-e-*, *-eŕ-*, ki se sklanja povsem analogno kakor osnova na *-o-*, *-oŕ-*: kakor je lat. *is* — *eius* iz *ei-ŕos*

(sla. prv. **b* — **ego* — **eŕe*), sla. *čŕto* — *česo*, stvnem. *hwes*, sla. *to* — *togo* — *toŕe* — *tŕm* < **toŕm*, tako je tudi *sŕ* — *sego* — *seŕe* — *sim* poleg steksl. acc. sing. fem. *снхъ*, nom.-acc. plur. fem. in acc. plur. masc. *снхъ* z *-ŕi-* proti *ŕ* — *ŕ*, *тхъ* — *тхъ*, nastalo iz osnov *si-*, *se-* in dvoglasniŕkega *sei* s heterosilabičnim *se-ŕe* (po analogiji) in tavtosilabičnim *ei* > *i* v *sim*. Oblike z *-ŕi-* so praviloma iz *ei* (str. 13). Sicer prim. ŕe k osnovnima *-i-*, *-e-* fem. *si*, lit. *ŕi* (str. 51) in frig. dat. *semŭ* ter nom. -acc. plur. neutr. *си* enako nom. sing. fem. kakor pri osnovah na *o* in *a*.

c) Zaimenska sklanjatev določne oblike pridevnikov, ki ima svoj začetek ŕe v baltsko-slovanski dobi (gl. str. 48), je nastala iz spojitve nedoločnih imenskih oblik pridevnikov z oblikami zaimka *iŕ*. Ta spojitev je v starocerkvenoslovansčini, ki predstavlja s tem praslovansko stanje, ŕe jasno vidna v obeh glavnih sklonih vseh spolov in ŕtevil (nom.-acc. sing. masc. *новѣи* za *novŕ-iŕ*, neutr. *новѣи*, fem. nom. *новѣа*, acc. *новѣихъ*; du. masc. *новѣа*, fem.-neutr. *новѣи*; plur. masc. nom. *новѣи* za *-i-ŕi*, acc. *новѣихъ*, fem. nom.-acc. *новѣихъ*, neutr. *новѣа*), od postranskih pa v genetivu-lokativu-dativu sing. masc.-neutr. (gen. *новѣиго*, loc. *новѣиѣмъ*, dat. *новѣиѣмѣу*) in instrumentalu plur. masc.-neutr. (*новѣиѣми*). V ruŕčini je to deloma ohranjeno: nom. acc. sing. masc. *новѣй* za *novŕ-iŕ*, neutr. *новѣе* (*-ŕe*), fem. nom. *новѣа*, acc. *новѣю*, plur. nom.-acc. (za vse spole) *новѣе* iz *novŕ-iŕe*, kar je stari akuzativ plur. masc. in nominativ-akuzativ plur. fem. Po vplivu zaimenske sklanjatve drugega dela zložene tvorbe so se v postranskih sklonih dvojine in množine izenačile oblike za vse tri spole (n. pr. instr. plur. masc.-neutr. *новѣиѣми* tudi za ŕenski spol in genetiv-lokal plur. *новѣиѣхъ*); razen tega pa so se dvozloŕni končaji imenskega dela kakor *-omŕ* itd. poenostavili po primeru enozloŕnih samoglasniŕskih, pri čemer se je mesto njih posploŕil *y*, ki ga nahajamo sicer v sploŕnem instrumentalu plur. (*новѣиѣми*), nominativu-akuzativu plur. in genetivu sing. ŕenskega ter akuzativu plur. moŕkega spola (*новѣихъ*), pa tudi kot *ŕ* (*ŕ*) v sploŕnem genetivu plur. (*новѣиѣхъ*) in v nominativu

Tabela zaimenske (določne) sklanjatve pridevnikov

Štev., skloni	masc.	neutr.	fem.
Sing.			
nom.	-ѣ-іѣ (-ѣ-іѣ)	-o-іe (-e-іe)	-a-іa (-'a-іa)
acc.			-o-іq
gen.	-a-іego		-y-іe/-іe (-e-іe/-e-іe)
loc.	-ѣ-іemъ (-i-іemъ)		-ѣ-іi (-i-іi)
dat.	-u-іemu		
instr.	-y-іimъ (-i-іimъ)		-o-іq
Du.			
nom. - acc.	-a-іa	-ѣ-іi (-i-іi)	
gen. - loc.	-u-іu		
dat. - instr.	-y-іima (-i-іima)		
Plur.			
nom.	-i-іi	-a-іa	-y-іe/-іe (-e-іe/-e-іe)
acc.	-y-іe/-іe (-e-іe/-e-іe)		
gen.-loc.	-y-іixъ (-i-іixъ)		
dat.	-y-іimъ (-i-іimъ)		
instr.	-y-іimi (-i-іimi)		

sing. moškega spola (ноѣин). Druge vrste izenačenje, enozložnost zaimenskih končajev, se je po primeru glavnih sklonov izvedlo v postranskih sklonih ednine ženskega spola in v splošnem genetivu du.: gen. sing. fem. ноѣина mesto *novy-іeіe kakor nom. ноѣаа, pa tudi nom.-acc. plur. ноѣина; gen.-loc. du. ноѣою mesto *novu-іeіu kakor ноѣаа, ноѣи. V instrumentalu sing. fem. ноѣихъ tiči morda v imenskem delu novq- še stara oblika na -ām, ki se je sicer v imenski sklanjatvi zamenjala z zaimensko na -oiq (gl. str. 51). Z navedenimi izpremembami v tvorbi določne pridevniške sklanjatve je bil dosežen popolni paralelizem z zaimensko sklanjativjo: tudi tu imamo kakor pri zaimkih iste skupine oblikotvorno med seboj ožje povezanih sklonov: a) glavnih sklonov in genetiva-lokala-dativa sing. masc.-neutr., b) instrumentalu sing. masc.-neutr. in postranskih sklonov dvojine in množine razen genetiva du. ter c) postranskih sklonov ednine ženskega spola in genetiva du. Dvojnost trdih in mehkih osnov (ноѣин : ноѣштин) se pojavlja seveda tudi tukaj kakor v imenski in zaimenski sklanjatvi z istimi samoglasniškimi in soglasniškimi izpremembami (v za ѣ, e za o, i za ě² ter jsla. -ę, sevska. -ě za -y v nominalni obliki pridevnika in dodani pronominalni zaimka ter c—z—s za k—g—h pred ě²—i² v imenskem delu), le da se tu še pridruži i za posplošeni y, kakor je to v instrumentalu plur. masc.-neutr. imenske sklanjatve. Sklanjati pa se morejo po tej sklanjatvi vse pridevniško rabljene besede, ki ne izključujejo določne oblike (gl. str. 52), med njimi tudi neki zaimki kakor stcksl. такоѣъ, сицеѣъ, a zaimki которѣин, нѣ-, ни-, другѣин in verjetno вѣсѣчѣскѣин vѣsѣčѣskѣiѣ, iz katerega so se razvile zahodnoslovanske oblike za vѣsѣ (češ. vѣstek, polj. wszystek, gl. doli), so sploh le v določni obliki v rabi. Komparativi in deležniki ohranjajo v določni sklanjatvi svoje posebne imenske oblike: nom. plur. masc. -e-іi, nom. sing. fem. -i-ja, le v nominativu-akuzativu sing. neutr. je poleg imenskega, moškemu spolu enakega вѣдѣи, вѣдѣъ v določni obliki вѣджшѣи, вѣджшѣи, tudi дражѣи; nominativ sing. masc. pri

komparativu je v obeh slučajih enak na *-iē*, ker je *-iē* že v nominalni obliki (prim. stcksl. мѣни, дражни z *-ēiē*) pristavljeno po analogiji daljše komparativne tvorbe z *-ē¹*, stcksl. нокѣи za *novēiē* (gl. str. 56).

II. Spregatev

Praslovanski sestav glagolskih oblik zavzema nekako sredino med indoevropskim in sedanjim stanjem.

V primeri z indoevropsčino je praslovanščina izgubila posebne oblike za spregatev trpnega in t. zv. srednjega načina (passivum in medium genus). Neki ostanek medija je lahko v osebilo za drugo osebo *-si* iz *-sai*, v starocerkvenoslovanščini splošno (вѣрши kakor видиши s *š* iz *-si* > *-hi* > *-šb* po *i*, prim. rus. берѣшь, видишь, gl. doli), v drugih slovanskih jezikih le deloma (stcksl. мѣи „si“, sle.-briž. *jesi*, sed. *si*, shrv. *jěsi*, bolg. *si*, češ. *jsi*, strus. мѣи, mrus. еси kakor strus. *assai*; stcksl. дачи, strus. in mrus. дасѣ, stind. *datsē*, gr. *δίδουσι*, *φέρουσι* iz *-sai* proti Kij. list. подасѣ, sle.-briž. *ves* „veš“, stind. *dādhāsi*) in v obliki *vědě* „vem“ (stcksl. вѣдѣ, sle.-briž. *ispovede*, stčes. *vědě*, strus. вѣдѣ, sedrus. ведѣ iz *-ě* „vendar“, v tem pomenu tudi v staročesčini in celo že v Supraseljskem rokopisu). V zadnji obliki je *-ě* najbrž medialni končaj konjunktiva perf. *-ai* (za indikativ prim. lat. *vīdī*, *dedī*, stind. *vividē*, *dadē*, a za aktiv gr. *oīda* iz *foīda*, stind. *vēda*, got. *wait*). Opuščene posebne oblike so se nadomestile z opisanimi (perifrastičnimi), zloženimi iz trpnosedanjega in trpnopreteklega deležnika in oblik pomožnega glagola *byti*, ozir. glagolskih oblik in povratnega zaimka *se*, ne glede na to, da se je mesto pasiva raje uporabljalo aktiv.

Od časovnih oblik je praslovanščina izgubila stari, aoristu podobni imperfekt kakor gr. *ἐλειπον* proti *ἐλειπον* (po pomenu spominja na to še aoristni imperfekt stcksl. стхъ, gr. *ἐφύη*), perfekt, pluskvamperfekt, futurum in futurum exactum, ohranila pa je aorist v več različnih tvorbah. Ostanek oblike perfekta je že navedeno *vědě*; ostanek sigmatičnega, iz osnove s

soglasnikom s tvorjenega futura (gr. *φύσω* k *φύω*, lit. *būsiu*, 1. plur. *būsime* k *būti*) pa se je ohranil v rusko-cerkvenoslovanskih spomenikih XI. stol. starocerkvenoslovanskega izvora od glagola *byti* v obliki deležnika вѣшаштеи (lit. *būšes*, gen. *būsenčo*), s čimer se lahko primerja še stčes. *probyšūcnj* „koristen“ (tudi v ruskih spomenikih je dvakrat *o*). Za stari imperfekt se je v slovanščini razvila nova tvorba (gl. doli), perfekt in pluskvamperfekt kakor tudi futurum in futurum exactum pa so se opisovali: pretekli, predpretekli in predprihodnji čas s posebnim tvornopreteklim opisovalnim deležnikom na *-tē* in oblikami pomožnega glagola *byti*, in sicer pretekli čas — sedanjika (stcksl. мѣи), predpretekli — imperfekta (stcksl. стхъ ali perfekta stcksl. вѣдѣ мѣи), predprihodnji — futura (stcksl. вѣдѣ, medtem ko se je v prihodnosti trajajoče dejanje ali stanje izražalo z nedoločnikom nedovršenega (imperfektivnega) glagola in raznimi pomožnimi glagoli (stcksl. имамъ, хощѣхъ, начѣхъ, вѣчѣхъ, po drugih jezikih tudi *bōdō*, *stanō*, *imō* i. dr., prim. rom. *habeo*, nem. *werde*), a v prihodnosti dovršeno dejanje ali stanje že z obliko sedanjega časa dovršenega (perfektivnega) glagola, ki sama po sebi ni mogla pomeniti prave sedanjosti, temveč le nastop dovršitve dejanja ali stanja. Tako je tudi umevno *bōdō* v obliki sedanjika dovršenega glagola kot futurum pomožnega glagola *byti*.

Kategorijo vrst glagolskih tvorb s pomenom različne trajnosti dejanja ali stanja (lat. *actio*, rus. вид, češ., shrv. *vid* po ruskem, franc. *aspect*, polj. *aspekt*, nem. *Aktionsart*) je slovanščina silno, do natančnosti razvila, s čimer je mogla izraziti raznovrstne like dovršenega in nedovršenega dejanja ali stanja — zato se lahko govori o glagolskem liku —, zlasti pa nadomestiti tudi pomenske odtenke opuščenih starih časovnih oblik. Pri tem je posebno pomembna tvorba opetovanih (iterativnih) glagolov za izraz ponovnega dejanja ali stanja (*vesti* — *voditi*, *běžati* — *běgati*), pa tudi nedovršenega, oziroma ponovnega dejanja ali stanja k dovršnim glagolom, prostim (*byti* — *byvati*, *dati* —

dajati, pasti — padati, pustiti — puščati) in s predponami sestavljenim, ki so s tem postali dovršni in izpremenili pomen prostega glagola (*pokryti* — *pokryvati*, *ubiti* — *ubijati*, **pomogti*, sle. *pomōci* — *pomagati*, *natōžiti* — *natagati*, *poktoniti se* — *poktañati se*). Poleg njih je omeniti inhoativno-imperfektivne (prehajanje v neko stanje) kakor *sahnoti* „sahniti“, *bogatēti*, in povzročevalne glagole (causativa, factitiva) kakor *saditi* k *sěsti*, *buditi* k *bŭdēti*, *vŭskrēsiti* k *vŭskrēsnoti*, *vēsiti* k *visēti*, *pojiti* k *piti* i. pod.

Od naklonov se je izgubil konjunktiv. Ostanek je v končaju 1. osebe edn. sed. *berō*, rus. берѹ (s prvotno rastočo intonacijo na končaju) iz **bherām* (indoevropska indikativna končnica je bila -ō, gr. φέρω, lat. ferō; domnevano **bherōm* bi dalo drug rezultat, gl. str. 14), v gori navedenem perfektu *vědě* in v obliki 3. osebe množ. velelnika glagola *byti* stcksl. бѣдѣ „lat. *sunto*, gr. ἔστωσαν, γεννηθήτωσαν“ iz -ant (prim. lat. *fiant*). Dvomljivo pa je, da bi bili tudi velelniki kakor stcksl. оубѣдѣмъ, покажѣте i. pod. stari konjunktivi (Oblak, Kul'bakin).²⁹ Druga, obliki бѣдѣ podobno se glaseča oblika 3. osebe množ. stcksl. бѣ pripada k oblikam pogojnika glagola *byti*, 1. oseba edn. stcksl. бѣмъ (tudi sle.-briz. in čak.), pri katerih se kažejo sledovi indoevropskega brezaugmentnega preterita (injunktiva) in *i*-optativa (prim. lit. *bit* „je bil“, 1. množ. *sūktum-bime* „sukali bi“, lat. *fio*, *fīs* i. dr.). Z zvezo te oblike pomožnega glagola in deležnika na -t je slovanščina ustvarila novo opisno tvorbo t. zv. kondicionala (pogojnika), ki je po potrebi nadomestila indoevropska naklona konjunktiva in optativa. Poseben, za slovanščino značilen pomenski razvoj se je vtisnil v izpremembi indoevropskega optativa (želelnika) v imperativ (velelnik): gr. φέρομεν, φέροιτε, stcksl. берѣмъ, берѣте, глаголимъ, глаголите

²⁹ V. Oblak, Ein Beitrag zum slavischen Imperativ (Archiv für slavische Philologie X 143, 1887. — St. Kul'bakin, Le vieux slave. Paris 1929, str. 342. — id., Старословенская грамматика. Беград 1930, str. 135. — O obliki po analogiji prim. R. Nahtigal, Starocerkvenoslovanski imperativ s formantom *a* (*e*) (Razprave Akademije znanosti in umetnosti 1944, II 77 sl.).

z *i* iz *oi* (*ě*²) po mehkem soglasniku sedanjiške osnove na -ie-; lat. *sīmus*, *sītis*, stind. *dadi-*, stcksl. дадимъ, дадите. Ostanek starega injunktiva je pri glagolih s sedanjiško osnovo na -e- v 2. in 3. osebi ednine končaj -i s prvotno rastočo intonacijo (rus. неси, sle. *nesi*, shrv. *něsi*): tak končaj ni mogel nastati iz optativnega -oi, temveč kaže na že indoevropski imperativ -ēi, kakor je v gr. at. πει, dor. ᾀγει, prim. tudi lit. ind. *neši* poleg opt. *te nešiē*; vendar je podlaga od optativa, kakor pričajo pri goltnikih produkti druge regresivne palatalizacije: *rci*, *pomozi*. V ednini glagolov brez osnovnega obrazila v sedanjiku, t. zv. atematičnih, (stcksl. вѣждѣ, sle. *pověj*, shrv. dial. *povějēd*, češ. *věz*, polj. *wiedz*, rus. вѣшь „jej“ za вѣж — їж, iz -di) se vidi kontaminacija (strnitev) indoevropske optativne osnove -iē- (stlat. *siēm*, stind. *syām*, *dadyā-*, *vidyā-*) z imperativnim končajem -dhi (stind. *viddhi*, avest. *zdi*, gr. ἰδοι, γινῶθι). V starocerkvenoslovansčini in drugih starih spomenikih, pa tudi v starejši srbohrvaščini nahajamo še ostanek optativa za 1. osebo ednine: v glagolskem sinajskem psalterju (ps. VII 5) отъпаде́мъ za gr. ἀποπέσοιμι, v starejšem prevodu komentarja k psalterju (ps. CI 3) не мръзокъ ти бѣдѣмъ za gr. μή βδελύξης με „ne mrzi me, naj se ti ne studim“ (V. Jagić, Psalterium Bononiense str. 478, Supplementum str. 202) ter v srbskohrvaških rokopisih XV. stol. *možemъ*, *mozim*.

Od nedoločenih, imenskoglagolskih oblik se pridevniško oblikovani deležniki, tako tvornosedanji (stcksl. неси, sevsla. *nesa*, gen. stcksl. несишѣта, množ. -e, češ. *nesa*, množ. *nesouce*) in tvornopretekli (stcksl. неси, gen. несиша, množ. -e, češ. *nes*, množ. *nessē*) kakor trpnosedanji (stcksl. несомъ) in trpnopretekli (stcksl. несишъ, прилѣтъ) naslanjajo na indoevropske tvorbe (gl. str. 48, 56 sl., 52 in doli). Od trpnopreteklega deležnika se izvajata s pripono -enъ pridevnik s pomenskim odtenkom možnosti, ozir. zanikano nemožnosti (stcksl. неиздреченъ „neizrečen“, неисписанъ „nepopisen“, прилѣтъ v stavku Luk. IV 24 нѣкоторыеже пророкъ прилѣтъ нетъ въ отчѣствѣхъ своихъ), s pripono -ѣje

samostalnik-glagolnik, nomen actionis (stcksl. движеніе, здіаніе, питіе i. pod. s prehodi h konkretnim pomenom). Nov je v slovanščini razvoj opisovalnega deležnika na *-tē*, ki izhaja iz indoevropske pripone *-lo-* s pomenom vršilca dejanja (nomen agentis), prim. lat. *figulus* „lončar“ k glagolu *figo*, *fictum* „oblikujem“. Od samostalniško-glagolskih oblik je namenilnik (supin) na *-tē* iz *-tum* (str. 53) kot akuzativ cilja pri glagolih premikanja že stara indoevropska tvorba (prim. stind. *hōtum ēti* „gre darovat“, lat. *ire aratum*, sla. *iti oratē*); nova, toda že baltikoslovanska pa je tvorba nedoločnika (infinitiva) na *-tī* s prvotno rastočo intonacijo (rus. нестї, sle. *něsti*, shr. *něsti*), kar kaže na lokal sing. osnove na *-tī-* (gl. str. 54). Infinitiv, 1. oseba ednine sedanjika (str. 72) in 2. in 3. oseba ednine velelnika glagolov z osnovnim obrazilom v sedanjiku (str. 72 sl.) imajo tako v slovanščini pri padajoče intoniranem korenu, ozir. tudi predponi (prefiksu), zbog rastoče intoniranih končajev enako naglas na teh končajih (gl. str. 22).

Praslovanščina je imela tedaj od prostih določenih oblik s tremi števili in tremi osebami (verbum finitum) določni naklon (indikativ) sedanjika, imperfekta in aorista, od naklonov velelnik in pogojnik *bimē*, od nedoločenih, imensko - glagolskih (verbum infinitum) pa nedoločnik, namenilnik, opisovalni deležnik na *-tē* ter po dva deležnika, sedanji in pretekli tvornega in trpnega načina. Te oblike so se tvorile v splošnem iz dveh glagolskih osnov, t. zv. sedanjiške in nedoločniške: iz prve sedanjik, velelnik, sedanja deležnika, prosti aorist in deloma imperfekt, iz druge nedoločnik, namenilnik, opisovalni in druga dva pretekla deležnika, sigmatični aorist pri osnovi na samoglasnik in deloma imperfekt, poleg tega pa je bila še neka ožja zveza med prostim aoristom, opisovalnim in obema preteklima deležnikoma.

Sedanjiška osnova je bila tematična z osnovnim samoglasnikom *-e-*, ki je bil v nekih oblikah v prevojnem razmerju z *-o-* (prim. 2. osebo množ. *nes-e-te* poleg 3. **nes-o-nt-*, stcksl. несятъ, gr. prv. φέροντι, lat.

ferunt), ali *-i-* (*vid-i-te*), ali pa so se oblike tvorile atematično, brez vsakega osnovnega obrazila (*věste* iz **vėd-te*, 3. os. stcksl. вѣдѣтъ iz *vėd-nt-* ali *-ent-*). Med atematičnimi in primarnimi (prvotnimi, ne izvedenimi) glagoli z osnovo *-i-* so bile neke ožje veze, tako da so prešli nekateri od prvih k drugim: prim. atemat. imper. stcksl. вижда „glej“, shr. *vid(i)*, češ. *viz*, stpolj. *widz*, (rus. ишь interj.) poleg oblik iz osnove *vid-i-*; dvojina in množina velelnika in 3. oseba množine sedanjika pa so v obeh skupinah sploh enake, stcksl. ви́дѣте — ви́дѣтъ kakor вѣ́дѣте — вѣ́дѣтъ. Glagola *vidēti* — *vėdēti* sama po sebi izhajata od le prevojno različnih glasovnih oblik istega korena *uėd* — *gojđ* (gl. še doli). Mesto samega *-e-*, pred katerim kakor tudi pred *-i-* goitniki prehajajo v šumevce (**mog-e-te* > *može-te*, *leg-i-te* > *leži-te*), je osnovno obrazilo lahko tudi kak soglasnik z *e* kakor *-ne-* (*dvig-ne-te*, *mi-ne-te*), zlasti pa *-ie-*, kar je predvsem po samoglasnikih (*zna-je-te*, *děl-a-je-te*), ali nastopa tudi po soglasnikih, s katerimi i tvori produkte prve palatalizacije: **mel-je-te* > *mele-te*, **pis-je-te* > *piše-te* (gl. str. 34 sl.). Ker se te osnove praviloma pojavljajo, se razlikuje pet vrst sedanjiških osnov: I. *-e-*, II. *-ne-*, III. *-ie-*, IV. *-i-*, V. atematični glagoli. Z indoevropskega stališča so mogla biti seveda še druga obrazila, ki pa so za slovansko oblikoslovje zvečine že brez pomena, ker so zrasla s korenem kakor n. pr. *-te-* v **ardh-te-*, jsla. *raste-te*, češ. *roste-te* itd. (prim. gr. ἀργός „pokončen, navpičen“, lat. *arduus* „strm, visok“, *arbor* „drevo“), *-se-* v *trěse-te* (stind. *trásati*, gr. τρέ(σ)ει, τρέμει, lat. *tremīt*, gl. str. 46), *-ske-* v *pase-te* (lat. *pāscō*, perf. *pāvī*, *pābulum* „krma“, *pānis* „kruh“, prim. lat. *nōsco*, gr. γινώσκω, sla. *znajō*), *-ske-* v **is-ske-te* > *išče-te* (stind. *ēšati*, avest. *išaiti* „išče“, s *-šk-* lat. *aeruscō* „prosjačim“); pač pa se je ohranil sled obrazila *-de-* v *i-de-te* proti *i-ti*, sup. *i-tē*, subst. verb. stcksl. сѣнѣти (prim. gr. *εἶμι*, lat. *eo*, ire, lit. *eimi*, *eīti*), in v analognem **iē-de-te*, stcksl. їдѣ-, rus. їдѣте, polj. *jedziecie*, češ. *jedete* proti **iē-ti* „peljati se“, češ. *jeti*, stčes. *jěti*, stpolj. *jać*, stcksl. part. praet. act. прѣѣтъ (stind. *yā-*, lit. *jō-*, lat. *jānuā* „vrata“); očitno je *-de-*

tudi v *bq-de-te* proti *by-ti*. Elementi oblikovanja sedanjiske osnove so pa mogli biti še drugačni. Tako imamo v nekih že redkih slučajih nazalni infiks (nosni vstavek) kakor v lat. *vinco* proti perf. *vici* ali gr. *λαμβάνω* proti aor. *ἔλαβον*: sla. sedanjiska osnova **lēnge-* proti nedoločniški *leg-* (stcksl. *лѣгъ* proti *лѣшти*, rus. *лѣгу*, shrv. *ležem*), enako **sēnde-* proti *sēd-* (stcksl. *сѣдѣти* proti *сѣсти*), **rēntiē-* proti *-rēt-* (stcksl. *срѣшати*, *срѣшати* iz *-ti-* proti *срѣсти* „najti“, *срѣсти* „srečati“) in očitvidno tudi v *bqđq* (stcksl. *бѣдѣти*). Vsi ti glagoli so kakor *bqđq* dovršni. Reduplikacijo (podvojitve) korena nahajamo v *damъ*, *daste* iz *dad-* (prim. stind. 1. os. množ. *dadmās* od ievr. **dō* „dati“) proti *da-ti*, lit. *dūmi*, *dūste* proti *dū-ti*, gr. *δίδομι* proti aor. *ἔδωκ* ali *ἔδωκα*, in v stcksl. *дежда*, *деждете* iz *ded-je-te* (prim. tudi samostalnika *надежда*, *одежда* „obleka“) proti *дѣ-ти* poleg *дѣти*, *дѣте* *dē-je-te*, lit. *dēmi*, *dēste* proti *dēti*, gr. *τίθημι* proti aor. *ἔθηκ* ali *ἔθηκα*.

Nedoločniška osnova je izoblikovana pred nedoločniškim končajem *-ti* (isto je seveda tudi pred namenilniškim *-te*) in je enaka glagolskemu korenu ali pa tvorjena s posebnim obrazilom, t. zv. vrstno spono. V I. korenski vrsti se zbog glasovnih izprememb, ki so v zvezi s končnimi glasovi korenov, razlikuje sedem pododdelkov, razredov, a) šest na soglasnik in b) eden na samoglasnik, ozir. prv. dvo-glasnik. Sedanjiska osnova je po soglasnikih in prv. dvoglasnikih (z neko izjemo) praviloma na *-e-*, po samoglasnikih *-je-*.

a) Koreni na soglasnik: 1. *t-d* (**plet-ti*, **ved-ti* > *plesti*, *vesti* : *plet-e-te*, *ved-e-te*), 2. *s-z* (*nes-ti*, **vez-ti* > *vesti* : *nes-e-te*, *vez-e-te*), 3. *p-b-v* (**tep-ti*, **greb-ti*, **živ-ti* > stcksl. *тѣти*, *грѣти*, *жити* : *tep-e-te*, *greb-e-te*, *živ-e-te*, prim. rus. *жить* : *живѣте*, sle. *bríž*, Dalm. in dial. *žiti* : *živete*, prim. *plēti* : *plēvete* i. dr.), 4. *k-g-h* (**pek-ti*, **mog-ti*, **verh-ti* > stcksl. *пѣшти*, *мошти*, *цксл.* *врѣшти*, shrv. *pěci*, *mōci*, *vrījēci*, *vrēci* „vršiti žito“ i dr.: 1. os. edn. stcksl. *пѣж*, *мож*, *цксл.* *врѣж*, rus. *пекý*, *могý*, shrv. *vřšem*, opis. del. *vřhao* i. dr., 2. os. množ. **pek-e-te*, **mog-e-te*, **vrh-e-te* > *peče-te*, *može-te*, *vršē-*

-te), 5. *n-m* (**na-čen-ti*, **vz-em-ti*, **dom-ti* > stcksl. *начѣти*, *вѣзати*, *дѣти* : *na-čen-e-te*, *vz-em-e-te*, *dom-e-te*, toda **žen-ti* > stcksl. *жѣти* : **žbn-je-te* > *žbne-te*, „žanjete“ (prim. gr. *θέρνω* iz *θέρνω* „tepem, bijem“) poleg poznejšega rus. *жну*, bolg. *жѣна*, češ. *žnu*, polj. *znę* proti stčes. *žnu*, shrv. *žnēm*, *žānēm* in poleg **žem-ti* > stcksl. *жѣти* : **žm-e-te* „žmete“), 6. *r-l* (**mert-i* > stcksl. *мрѣти* : *mьr-e-te*, toda **mel-ti* > stcksl. *мѣти* : **mel-je-te* > *mele-te*, **kol-ti*, **bor-ti* > stcksl. *клѣти*, *брѣти* *сѣ* „boriti se“ : **kol-je-te*, **bor-je-te* > *kole-te*, *boře-te* i. pod.). Ti slučaji kažejo (prim. *mьr-e-te* proti *mele-te*), da se *-je-* pojavlja predvsem tam, kjer ni v sedanjiski osnovi redukcijske stopnje proti t. zv. osnovni (normalni) v nedoločniku, kar je v tej korenski vrsti že stara indoevropska skupina glagolov: stcksl. *чѣсти* „častiti i. dr.“ — *чѣтѣ*, *цѣсти* — *цѣтѣ*, *соутѣ* — *сѣпѣ*, *врѣшти* — *врѣж*, *тѣшти* — *тѣжѣ*, *пѣти* — *пѣжѣ*, *мрѣти* — *мѣж* i. pod.; razen tega prim. še *strus.* *рѣчи* — *рѣкоу*, *tvorsed.* del. *рѣка*, češ. *řici* — *řku*, *řka*, *brestí*, stčes. *přebřdu*, *strus.* (Izbornik 1073) *нѣпрѣкѣрѣдомъи* i. dr. Obrazilo *-je-* po soglasnikih praviloma pripada skupini primarnih (neizvedenih) glagolov z nedoločniško osnovo *-a-* in obratnim razmerjem prevojnih stopenj (gl. doli), n. pr. *pъs-a-ti* : **pis-je-te* > *piše-te*, *stbъl-a-ti* : **stel-je-te* > *stele-te* (prim. *mele-te*). Sonant in ne *er* v nedoločniku imata le stcksl. *жрѣти* „žrtvovati“, ki je drugega postanka kakor *жрѣти* (prim. lit. *girti* „hvaliti“ proti *gérti* „piti“, lat. *grātus* proti *vorare*) in *трѣти*, ki je bilo in enako pač tudi *жрѣти* v nasprotju z drugimi glagoli tega razreda rastoče intonirano (prim. shrv. *třti*, *třla*, rus. *тѣрла* proti shrv. *mrijēti*, *mřēti*, *mřla*, rus. *мерлѣ*).

b) 7. Koreni na samoglasnik, ozir. prv. dvo-glasnik, ki ni vedno, posebno pri *i*, jasen. Prim. *zna-ti* : *zna-je-te*, *dē-ti* : *dē-je-te*, *my-ti* : *my-je-te*. stcksl. *мыти* : *мыѣти*, rus. *мыть* : *моете* iz **mējete*, *ču-ti* (gr. *ἀκούω*) : *ču-je-te*; **poj-ti* > *pē-ti* : *poj-e-te*, **pleg-ti* (gr. *πλέγω*) > *pļu-ti* (z *l* po sedanjiku) : *plov-e-te*, prim. rus. *плыть* (z *u*) : *плывѣте* (z *y* po nedoločniku), **reg-ti* > *řuti*, stcksl. *рюти* poleg *роути* (po sedanjiku), sle. *rjuti* :

**rov-e-te*, stcksl. *ровете* poleg *ревете*, rus. *певёте*, sle. *rjovete* (z *r* po nedoločniku); *bi-ti* (ievr. baza **bhejā-*): *bē-je-te* z rastočo intonacijo na korenu, prim. rus. praet. fem. *была*, v nasprotju s *pi-ti* (ievr. **pō(i)-* poleg *pī-*, gr. *πι-νω*): *pē-je-te* s padajočo intonacijo na korenu nekih oblik, prim. rus. praet. fem. *пила* (o drugih, s tem v zvezi se nahajajočih razlikah v tvorbi oblik gl. doli), enako *vi-ti* (lit. *vī-ti*: *vej-ū*): *vē-je-te*, rus. del. *вила*, toda *ši-ti* (*šij-*, prim. trppret. del. stcksl. *шьянѣ*): *šē-je-te*, rus. del. *шила*; stcksl. *виѣте*, *пиѣте*, rus. *бѣте*, *пѣте* i. pod.

Vrstnih spon, s katerimi se sicer tvori nedoločniška osnova, je pet, po običajnem redu glagolskih vrst: I. —, II. *-nq-*, III. *-ē¹* po mehkih soglasnikih *-a-*, IV. *-i-*, V. *-a-*, VI. *-ova-*, po mehkih soglasnikih *-eva-*. Vse so bile rastoče intonirane (prim. str. 22 sl.). Neke izmed njih kakor *ē* osnov na *-i-* ali *a* primarnih glagolov (n. pr. *vidē-*, *pysa-*, *bysa-*) so pripadale t. zv. dvozložnim korenskimi bazam (podstavam); prim. tudi atematični glagol *ima-mъ*.

II. vrsta s spono *-nq-* in sedanjiško osnovo *-ne-* obsega korenske glagole s koreni, glasečimi se kakor v I. vrsti na soglasnike in samoglasnike, ozir. prv. dvoglasnike in javljajočimi se praviloma v redukcijijski stopnji: stcksl. *оунызнѣти* „obtičati“, prim. po I 2 lo. XVIII. 18 *ѣнѣзи* „vtakni“, nedol. **nesti* ali po analogiji cksl. *ѣнѣсти*, prim. tudi subst. *nožъ* in verb. stcksl. *ѣнозити*; *ѣскрѣснѣти*, shrv. *ûskrsnuti*, prim. *krěsъ*; *гѣнѣти* „zganiti“, prim. *guba*, itd. Soglasniki pred *n* so prvotno zvečine izpadli, in sicer zaporni ustničniki splošno, zobniki le dialektično na jugu in vzhodu (za zahodno *dn* ni neobhodno potrebno misliti na poznejšo analogično vzpostavitev *d*), goltniki pa v zvezi s *s* (prim. str. 12): stcksl. *оуспѣнѣти* iz *-sъp-nq-* „zaspati“, *ѣнѣти* iz *ѣd-nq-* „veniti“, rus. *вѣнѣти*, češ. *vadnouti*, polj. *więdnąć*, *двѣгнѣти* „dvigniti“, rus. pozneje *двѣнѣти*, cksl. *тиснѣти* „stiskati“, rus. *тиснѣти*, polj. *ciśnąć*. Po pomenu so ti glagoli ali momentani, hipni kakor *zinōti*, *kosnōti* „dotakniti se“, *dvignōti* ali inhoativno-imperfektivni (gl. str. 72) kakor *gynōti* „giniti“, *sshnōti*

„sahniti“. Poleg sedanjiške osnove *-ne-* se je v trpno-preteklem deležniku ohranilo tudi *-nq-* (stcksl. *отъ-ринѣнѣ* „odrinjen“). V teh obrazilih se zrcalijo preostanki iz indoevropske spregatve: prim. stind. *-nō-* iz *-neq-* v ednini sed., ohraneno tudi v glagolski tvorbi stcksl. *миновѣ*, rus. *миновѣтъ*, sed. *миную* poleg stcksl. *минѣти*, sed. *минѣтъ*, prim. gr. *πi-νε-* i. dr.; ni pa jasen postanek spone *-nq-*. Obrazilo *-nq-* ni vedno tesno spojeno z glagolskim korenom. V vseh oblikah iz nedoločniške osnove se nahaja le pri korenih na samoglasnik (stcksl. nedol. *минѣти*, aor. *минѣхѣ*), a tudi pri nekih dovršnih glagolih na soglasnik (stcksl. nedol. *коsnѣти*, aor. *коsnѣхѣ*), sicer pa nastopa pri korenih na soglasnik le v nedoločniku in namenilniku, medtem ko se druge oblike iz nedoločniške osnove kakor aorist in deležniki tvorijo naravnost iz korena: prim. stcksl. poleg dublet *връшѣти* — *връгнѣти* nedol. *двѣгнѣти*, toda aor. *двѣгѣ* in *двѣгохѣ*, opis. del. *двѣгѣ*, tvorpret. *двѣгѣ* in trppret. *двѣженѣ*, enako sevsla. češ. *zdvihnouti*, toda *zdvihl*, *zdvih*, *zdvizen*, rus. *двѣнуть* poleg *воздвѣг* itd.; v srbohrvaščini se tudi v nedoločniku nahaja *dīci* poleg *dīgnuti*, sed. *dīgnēm*, *māci* poleg *māknuti*, sed. *māknēm*, *pōbjeći* poleg *pōbjegnuti*, sed. *pōbjegnēm*, rus. *бѣгѣ*, sicer pa enako le *ōgrezoh*, *ōgrezao* poleg *ōgreznuh*, *ōgreznuo*, *pōgiboh* poleg *pōginuh*. Pri glagolu *sta-ti* je že praslovansko samo v sedanjiški osnovi *sta-ne-*, pri *dē-ti* pa samo na jugovzhodu (brez starocerkvenoslovansčine): sle. *dēnem*, shrv. *dēnēm*, *djēnēm* (*dēnuti* je novejša poleg *dēti*), bolg. *дѣна*, rus. *дѣну*, mrus. *дѣну*.

III. vrsta s spono *-ē-*, *-a-* dvojnega porekla razpada tudi po sedanjiški osnovi *-je-* in *-i-* na dva razreda. 1. razredu, v katerem je sedanjiška osnova *-je-* na podlagi nedoločniške, pripadajo predvsem izimenske izvedenke (denominativa), zlasti od pridevnikov z inhoativnim pomenom (gl. str. 72) kakor *bogat-ē-ti*: *bogatē-je-te*, **ubog-ē-ti* > *uboža-ti*: *uboža-je-te*, iz samostalnikov *um-ē-ti*, *bol-ē-ti*, *vъz-mōž-a-ti* „dorasti“ itd.; *sluša-ti* iz **sluh-ē-ti* se rabi iterativno k *slышati*. Izglagolska izvedenka (deverbativum) iz *jēti* — *imō* se zdi

imě-ti, h kateri se tvori sedanjik poleg *imě-je-te* tudi atematično *ima-mv*, *ima-te*; so pa to že stare besedotvorne razlike. Za korenski glagol I 7 se je smatral *směti*, toda spada sem radi češ. 3. osebe množ. *smněj* po živi govorici (po korenski vrsti I 7 bi bilo *smnějou*), pa je tudi sicer verjetneje, da je prvoten denominativ, ozir. tvorba z bazo na *-ě* (prim. stind. *čamī* fem. „trud“).

2. razred obsega primarne glagole s sedanjiško osnovo *-i-* z rastočo intonacijo mesto nedoločniškega *-ě-*, *-a-* (*sěd-ě-ti* : *sěd-i-te*, **leg-ě-ti* > *ležati* : *lež-i-te*, prim. opis. del. I 4 *legto* „legel“) in praviloma z redukcijsko stopnjo v korenu: stcksl. *глаголѣти*, *сѣдѣти*, *лѣжѣти*, *мѣнѣти*, *зѣрѣти*, *мръзѣти*, *пѣзѣти*, *кѣпѣти* i. pod. Poleg *хотѣти* iz **hvot-* se nahaja tudi reducirano *хѣтѣти*, kar je v nedoločniku najbrž starejša oblika. Prim. tudi *sto-i-a-ti* : *sto-i-i-te* s *sto-* iz ievr. *stā-* pač redukcije korena *stā-*, sla. *sta-ti* (stind. *stihlās*, gr. *στῆναι*, lat. *stātus*), toda *boj-a-ti* se : *boj-i-te* se z dvo-glasnikom (stind. *bhāyatē* „boji se“, lit. *baimė* „strah, bojazen“, *bajūs* „strašen“). Pri glagolu *věděti* so ohranjene atematične sedanjiške oblike (stcksl. *вѣмѣ*, *вѣждѣ*), le velelnik pa v glavnem pri *viděti* (stcksl. *виждѣ*, gl. str. 75) in *hotěti* (stcksl. *хотѣти*, cksl. *хотѣти* v optativnem smislu, a rabljeno tudi indikativno kakor sle. *hōč*, shrv. *hōč*, stsrb. *hōč*, češ., polj. *choc*, mrus. *хоч*, rus. *хочу*, kar se je še drugače razlagalo kot stara ali nova skrajšana indikativna oblika³⁰; prim. analogno stsrb. *možb*, shrv. *mōž*, stčeš. *mōž*). Sicer je sedanjiška osnova k *hotěti*, ozir. *hŕteti*, razen 3. osebe množ. (stcksl. *хотѣтъ*, rus. tudi 1. in 2. *хотѣм*, *хотѣте*) **hot-je-* v stcksl. *хотѣти-те*, sle. *hōčete* (sle.-briž. *choku*, *chocu* ne odloča), kar je morda v zvezi z glasovno

³⁰ Glej Fr. Ramovš, K zgodovini slovanske konjugacije (Časopis za slovenski jezik, knjiž. in zgodov. II 128, 1920). — Drugo literaturo o tem gl. P. Diels, Altkirchenslavische Grammatik (Heibelderg 1932, str. 281, prip. 19) in Ив. Лековъ, Праславянскитѣ глаголни форми и отраженията имѣ въ днешнитѣ славянски езици (Списание на Българската Академия на наукитѣ, кн. L 174 sl., 1934).

stopnjo *hot-* poleg nedoločniške *hŕt-*. Podobne hete-roklitične pojave kakor pri *hotěti* je najti še pri stcksl. *довѣлѣти* „zadostiti“: sed. 2. os. množ. *довѣлѣте* *dovŕlete*, 3. *довѣлѣтъ* poleg nav. *довѣлѣти* itd. Odte-govanje naglasa z *i* imajo po analogiji izglagolnih osnov na *-i-* IV. vrste (gl. doli) v ruščini le trije gla-goli: *дѣржишь*, *смѣтришь* in *тѣрпишь* proti *сидишь*, *лежишь* itd.

V IV. vrsti s spono in sedanjiško osnovo *-i-* različnega značaja (*lub-i-ti* : *lub-i-te*) je po postanku in pomenu razlikovati izglagolske, iterativne in kav-zativne izvedenke (gl. str. 71 sl.) z o-jevsko prevojno stopnjo in padajoče intoniranim *i* v sedanjniku (gl. str. 30) ter izimenske glagole z rastočim *i*: iter. *voditi*: *vodite* k *vesti*, *hoditi* k **hed-* (prim. opis. del. *švd-tv*, *švtv* i dr.), *nositi* k *nesti*, *goniti* k *gnati* : *ženete*, **vol-kiti* > stcksl. *влѣчити* k **velk-ti* > stcksl. *влѣшти* „vleči“, *láziti* k *lēsti* itd. (z indoevropskega stališča *prošiti* v razmerju k lat. *precor* i. pod.); caus. *saditi* : *sadite* k *sěsti*, *vskrěsiti* k *vskrěsnoti*, *buditi* k *bŕděti*, *pojiti* k *piti* itd.; denom. *gostiti* : rus. *gostite*, čak. *-iš*, toda *-itě* k *gŕstv*, *govoriti* : rus. *govorite*, čak. *-iš*, *-itě* k *gŕvore*, torej z *i*, *hvaliti* k *hvalā*, *siliti* k *sita*, *lubiti* k *lŭbv* itd. V posameznih primerih se je prvotno naglasno razmerje po analogiji izpremenilo: n. pr. rus. *хвѣлишь*, *любѣишь* z ene, *пойшь* z druge strani i. pod. V 1. osebi edn. se pretvori osnovno *-i-* IV. in 2. razreda III. vrste v *i* ter mehča spredaj stoječe soglasnike: stcksl. *хѣдѣж*, *ношѣж*, *влѣж*, *трѣплѣж* itd.

V. vrsta s spono *-a-* se po značaju glagolov in njih sedanjiški osnovi deli na štiri razrede. K 1. raz-redu se prištevajo izimenski in izglagolski, iterativno-imperfektivni glagoli s sedanjiško osnovo *-je-* na po-dlagi nedoločniške z *-a-* *dět-a-ti* : *děta-je-te* k *děto*, *pomag-a-ti* : *pomagá-je-te* k **po-mog-ti* > stcksl. *помошти*, sle. *pomŕči* itd. Pri iterativih te vrste se daljšajo kratki samoglasniki (*e*, *o*, *u*, *ŕ*) korena izvirnega glagola, in sicer njegove redukcijske stopnje, ako se nahaja: stcksl. *оугнѣтати* k *оугнѣсти* „tlačiti“, *прѣрѣкати* poleg *нарѣцати* (*č*) k *-рѣшти*, prim. imper. *рѣци*,

strus. рѣкоу, češ. řku, вѣжагати iz *gēg- poleg вѣжисати (ž) k вѣжисти „vžgati“, sed. жег- in жег- (predvsem жжж-), imper. жжж, aor. зажжж, rus. жгу, polj. žge, češ. žhu, sle. žgēm, избадати k извести, заклнати k заклати, заклнж, оумирати k оумрѣти, оумрж, постлаати k постлати, постлаж, читати k чисти, чѣтж, съзвѣкати k съзвѣвати, съзовж i. pod. Po samoglasnikih je običajno obrazilo -va- (вѣливати, съгрѣвати, помавати k поманжти „pomigati“, подѣкопавати itd.), ki se je razširilo od slučajev z dvoglasniškim y (съзвѣвати — съзвѣвати), ali pa ā na koncu korena (вѣити, завѣити, trppret. del. завѣивнж „pozabljen“ — вѣивати, завѣивати kakor оувити, trppret. del. оувиннж za -ѣивнж — оувинати z -ia- poleg оувинати), morda tudi imenskih tvorob s pripono -v- (iter. овавати k овати „očarati“ po овавиннж „čarodej, bajalec“ i. pod., prim. gr. φη-μι, lat. fā-ri). Neko obrazilo -ha- (prv. -s-) nahajamo v nedoločniku steksl. ѡхати, rus. ѣхать, polj. jachać, češ. jechati poleg korenkega ja- v tvorpret. del. steksl. прѣхжж, nedol. polj. jać, češ. jeiti in sedanjske osnove *iē-de- (gl. str. 79); v mahati (prim. gori pomanoiti — pomavati) je -ha- že zraslo z ma- v vseh oblikah (prim. sle. mäh, shrv. mäh, češ. mäch) kakor v sedanji južni slovanščini pri jahati; prim. še sle. zēhati poleg zēvati k zīnoiti i. dr. Sedanjik se tu tvori tudi z -ie-: shrv. jāšem, sle. jāšem poleg jāham.

2. razred obsega v slovanščini pretežno primarne glagole s koreni na soglasnik, ki tvorijo sedanjsko osnovo brez nedoločniškega -a- z -ie-, tako da je to glagolska skupina s sedanjskim -ie- po soglasnikih, kar je sicer najti le v posameznih primerih (gl. str. 77): pvs-ā-ti : *pis-ie-te > piše-te, stvl-ā-ti : *stel-ie-te > stēle-te, or-ā-ti : *or-ie-te > or'e-te. Iterativna tvorba je jēm-ā-ti : *jem-ie-te > jēmle-te, steksl. имати : имаете; oblike kakor nariče-te mesto nariča-ie-te so poznejše. V indoevropsčini so bile v tej skupini tudi izimenske izvedenke gr. ἀγγελῶ iz -iō k ἀγγελος, ki v slovanščini temu razredu že ne dajejo več značilnega obeležja: steksl. доухати — доухж „diham“, рѣхѣтати, рѣхѣштж „mrmram“, morda глаголати, глаголаж „govorim“ i. dr.

Med sedanjsko in nedoločniško osnovo posebno primarnih glagolov je tu razlika tudi v prevojni stopnji, le v nasprotni smeri nego v I. korenski vrsti: I. čisti: čbtete proti V 2 pvsati : pišete; I. vžzeti : vžzmete proti V 2 imati za jēm- : jemlete. To isto je tudi v 3. in 4. razredu V. vrste, ki vsebujeta enake korenske glagole kakor I. korenska vrsta, tako da 3. razred s koreni na soglasnik odgovarja 1.—6. razredu, 4. razred s koreni na samoglasnik ali prv. dvoglasnik pa 7. razredu korenske vrste. Razlike so le v nedoločniški osnovi, medtem ko je sedanjska enaka, a v nasprotni smeri prevojne stopnje korena: I. *mer-ti : mvr-e-te proti V 3 bvr-a-ti : ber-e-te; I. *žem-ti > žē-ti : žbm-e-te proti V 3 gvn-a-ti : žen-e-te; I. *čit-ti > čisti : čbt-e-te proti V 3 žvd-a-ti „čakati“ : žid-e-te; I. li-ti : lbi-e-te proti V 4. lbi-a-ti : lēi-e-te, enako zi-nq-ti : zi-ne-te proti zbi-a-ti : zēi-e-te (prim. zēv), smbi-a-ti se : smēi-e-te se (prim. smēh), steksl. лити : лнкеті proti лнати : лнкеті, знати : знкеті, смнати са : смнкеті са. Koreni na samoglasnik 4. razreda imajo seveda medsamoglasniško i pred a in sedanjsko osnovo -ie- : sē-ia-ti : sē-ie-te kakor sē-ti : sē-ie-te; dē-ia-ti : dē-ie-te kakor dē-ti : dē-ie-te; ta-ia-ti : ta-ie-te itd. Iterativni tvorbi sta da-ia-ti : da-ie-te k da-ti in -sta-ia-ti : -sta-ie-te k stati poleg davati, -stavati, rus. давать, вставать, sed. даю, встаю (gl. str. 71 sl.). Glagoli na dvoglasnik z y kakor plv-a-ti : plu-ie-te ali kov-a-ti : kov-e-te (prim. I 7 plu-ti : plov-e-te in češ. kouti poleg kovati, polj. kuć poleg kowac) se kakor zrv-a-ti : zov-e-te s slovanskega stališča zbog nedoločniškega a prištevajo k tretjemu razredu. Glagol isk-a-ti je imel prvotno sedanjsko osnovo iske-, prim. steksl. искж, sle. briž. isko „iščem“; poleg te pa se je po analogiji z išče- uveljavilo tudi iščq, steksl. иштж, rus. ищý itd. Osamljeno stoji svp-a-ti : svp-i-te, ki se da sicer navezati na indoevropske tvorbe, ki pa se je v slovanščini ustanovilo morda le zbog tega, ker bi bilo pričakovano svp-ē-ti (prim. bvd-ē-ti) enako se gla-seče (homonomno) s svpēti in zato dvoumno.

VI. vrsta s spono -ov-a-, -ev-a- in sedanjsko osnovo brez a, toda s tautosilabičnim, rastoče into-

niranim $\bar{o}u > \bar{u}$ ($\bar{e}u$) pred *-ie-* (*dar-ov-á-ti* : *dar-ú-ie-te*, *vrač-ev-á-ti* : *vrač-ú-ie-te*) predstavlja izimenske in izglagolske nedovršne tvorbe : stcksl. вѣждовати, радковати сѣ, коуповати i. pod. Prvotno izhodišče so bila močje nomina agentis na *-ōu-*, *-ēu-* (prim. gr. ἵπλεῦς „konjenik“ — ἵπλεῖω „jezdim“); v gotovih primerih pa je moglo biti obrazilo *-ou-* tudi drugega izvora : prim. gori rus. миновать (str. 79) in strus. търговѣтъ к търкъ (lit. *turgūs*), po analogiji tudi stcksl. цѣловати poleg цѣлѣвати „pozdravljati, poljubljati“ k цѣль „zdrav“ (gr. τὸ κοῖλυ), цѣль fem. „zdravljenje, pozdrav, poljub“. Omembe vreden je glagol stcksl. мѣнѣти *meniti* „meniti“.

K redkim preostankom atematičnih glagolov. t. zv. glagolov na *-mi*, ki se v slovanščini omejujejo na najnavadnejše pojme vsakdanjega življenja (zato so se tudi ohranili), kakor stcksl. ѣмѣ, ѣмѣ „jem“, вѣмѣ, дамѣ, имамѣ poleg posameznih oblik velelnika виждѣ, хощѣ (str. 80), se tvori nedoločnik ali s čistim korenom (исти „jesti“, дати, бѣти od korena **bhū-* proti sedanjiškemu **es-*), ali pa s spono *-ě-* (имѣти, вѣдѣти, видѣти, хотѣти ozir. хѣтѣти).

Klasifikacija slovanskega glagola ni enotna in tudi ne izvedljiva brez težav in nekega natezanja, ker je treba upoštevati dve osnovi, ki si ne odgovarjata vzporedno. Umevno je, da sta v veljavi doslej predvsem dve, ki izhajata od ene obeh osnov. Pri tem je zanimivo, da si je starejša, slovansko-filološka (Dobrovský, Miklošič³¹) izbrala za izhodišče v svoji celokupno-

³¹ (V končni obliki:) I. Dobrowsky, Lehrgebäude der böhmischen Sprache, 2. izd. (Prag 1819, str. 92 sl.). — Id. Institutiones linguae slavicae dialecti veteris (Vindobonae 1822, str. 346 sl.). — Fr. Miklosich, Vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen. Zweiter Band. Stammbildungslehre (Wien 1875, str. 420 sl.) in Dritter Band. Wortbildungslehre. Zweite Ausgabe (Wien 1876, str. 97 sl.). — A. Schleicher, Die Formenlehre der kirchenslavischen Sprache (Bonn 1852, str. 285 sl. in 345 sl.). — Id. Compendium der vergleichenden Grammatik der indogermanischen Sprachen (Weimar 1866, str. 790) govori tudi o odvisnosti slovanskih glagolskih oblik od druge, ne sedanjske, t. j. nedoločniške osnove in zato potrebi stalnega ozira na

sti nedvomno pristno slovansko tvorbo, nedoločnik, novejša, primerjalno-jezikoslovna (Schleicher, Leskien³¹) pa na že indoevropskem stanju slonečo sedanjiško osnovo. Obe sta enako upravičeni. Njiju razmerje naj pokaže sledeča tabela.³²

Razen dveh različnih osnov sta pri določenih glagolskih oblikah v ednini in 3. osebi množine tudi dve različni vrsti obrazil za izražanje osebe, t. zv. prvotna in drugotna (primarna in sekundarna) osebila, od katerih sestoje v splošnem prva iz soglasnikov in in samoglasnikov, druga, rabljena v velelniku in prostih preteklih časih, aoristu in imperfektu, pa le iz soglasnikov, ki so seveda na koncu odpadli (str. 11), toda zapustili svoj sled v razvoju končaja (n. pr. 3. os. množ. aor. **neso-nt > nesq* proti 1. edn. **neso-m > nesъ*). Poleg

to osnovo. — A. Leskien, Handbuch der altbulgarischen (altkirchenslavischen) Sprache. Sechste Auflage (Heidelberg 1922, str. 121 sl. in 138 sl.)

³² V pregledu razmerja med nedoločniško in sedanjiško osnovo pomenijo: *N-R-P* prevojne stopnje kot praviloma nastopajoče značilne črte glagolske vrste ali razreda, in sicer *N* običajno redno (normalno) z *e* v korenu, *N* z *o*, *R* skrajšano (redukcijsko) in *P* podaljšano; *K-D-V* končne glasove glagolskega korena ali osnove, *K* soglasnike (konzonante), *D* prvotne dvoglasnike (diftonge) in *V* samoglasnike (vokale); *I* nosni vstavek v korenu (nazalni infiks); *Rdp* podvojitve korena (reduplikacija); htk. raznosprejavne (heteroklitne) glagole; def. nepopolne (defektivne) z omejitvijo korena ali osnove na le nekatere oblike; den. in dev. iz imen in glagolov izvedene (denominativne in deverbativne), torej neprvotne (sekundarne, derivata) v nasprotju s kor. in prim., t. j. korenskimi in prvotnimi (primarnimi), neizvedenimi iz drugega glagola ali imena; pf. dovršne (perfektivne), impf. nedovršne (imperfektivne), mom. hipne (momentane), iter. opetovalne (iterativne), inh. s pomenom prehajanja v neko stanje (inchoativne) in caus. povzročevalne (kauzativne) glagole (gl. str. 71 sl.); pr. aor. je prosti aorist. Črtica pred korenem ali osnovo označuje, da se glagol pojavlja le v sestavi s predponami (prefiksi). Soglasniške izpremembe z ene strani skupin z nedoločniškim *t* in začetnimi soglasniki *t-s-m-v* oseb il atematičnega sedanjika, z druge zbog palatalizacije pred *i* (tudi v 1. osebi edn. sedanjika osnov na *-i-*), *e*, *ě* (goltnikov v velelniku I. 4) i. dr., v kolikor niso razvidne iz pregleda, glej v glasoslovju str. 11 sl., 34 sl. ter str. 75 sl. in doli. Iz tiskovnih razlogov v tabeli ni označena mehkost na šumevcih, ne dolgi novi akut na primerih sedanjskih osnov na *-i-* IV. vrste (gl. str. 81) i. dr.

Pregled razmerja med nedo-
(o pomenu kratic

Nedoločniške osnove	Sedanjiške		
	-e-	-ne- /-de-	
vrste in razredi	K-D	K-V (D)	K
I korenska vrsta N K 1plet-, ved- bod-, pad- čit-, bred- séd-, réť-, *éd-	R-N N plete-, vede- bode-, pade- R čbte-, brbde- I sēde-		I*-reťje-
2 nes-, vez- lež-, pas- (*nez-), *melz-	N nese-, veze- lēze-, pase- R nbze-, mbľze-		
3 tep-, greb- živ-, sup-	N tepe-, grebe- žive-, R sčpe-		
4 pek-, mog- sěk-, strig- *velk-, *verg- *verh-, rek-, leg-	N peče-, može- sēče-, striže- R vbľče-, vbľže- vbľše-, rbče-, lľže-		
5 *pen-, *jem- *dom-, *žem-: *žen-	R pbne-, ičme- dčme-, žbme-		žbñe-
6* mer-, *per- *žer-: R žbľ-, tbf- *mel-, *kol-, *bor-	R mbre-, pbre- žbre-, tbre-		N meľe- kolē-, boľe-
V 7 D pľu- (pľy-), fu-, ču- pě-, vi-	N pľove-, rove- poj-e-, vbľ-e-		
zna-, sta-, da- dē-, sč- bi-, ši- by-, my- i-, *iē-		stane- jvzh. děne- /I bQde- Ride-; *iēde-/	Rdp*-dedje-
II. kor. z vrst. sp. -nQ/- R K-V (D) pf. mom. dvignQ-, minQ- R vbľ(t)nQ-, gč(b)nQ- impf. inh. R nbznQ- sčhnQ-, mbľ'knQ- N gy(b)nQ-, vę'd/nQ- rinQ-	(pr. aor. dviže- i. dr.)	dvigne-, mine- R vbľ'ne- gčne- nbzne-, sčhne- mbľ'kne- gyne- N vę'd/ne- rine-	

ločniško in sedanjiško osnovo
i. dr. gl. prip. 32)

osnove			
-je-		-i-	átomat. (l. os. edn.)
V (D)	V(D) nedol. osnov	K (D-V)	K (V)
	•		*ēd-mb > jamb „jem“
			def. *es-mb > jesmb, R sQib/č
			(možb str. 80)
čuje-(eų)			
znōje- dēje-, sēje- bč-je-, šč-je- myje- (-č-)			Rdp*dad-mb > damb

Nedoločniške osnove	Sedanjiške		
	-e-	-ne- /-de-/	
	K-D	K-V (D)	K
III. -ě- (-'á-) 1 izvedene den. umě-, vřz-mqža- inh. bogatě-, uboža- iter. słuša-, dev. imě-			
2 kor. R K svbtě-, bčdě-, mbyžě- grěmě-, mbně-, zbrě- N sědě-, leža-, V-D stoja-, boja- se htk. vidě-, vědě- hčtě- (-o-), dovbľě-			*hotje- dovbľě-
IV. -i- N ^o iter. hodi-, nosi-, łazi- caus. sadi-, budi-, poji- den. govori-			
V. -á- 1 izvedene den. děla- dev. iter.-impf. P K po-maga-, D sč-zyva- V-va- (-ja-) o-grěva- konbčava- byva-, u-bija-			
2 prim. R stbľa-, pbsa-, zbda- N meta-, ora- iter. iřma- st. den. duha-, gľagola-			N stele- piše-, *zidje- *metje-, oře- jemle- duše-, gľagole-
3 kor. K-D R K bbra-, gřna- žbda-, iska- htk. sřpa- D zřva-, kova-, plřva-	N bere-, žene- žide-, išče- zove-, kove-		(iščq)
4 kor. V-ja- sěja-, děja-, taja- iter. daja-, staja- D ľěja-, směja- se	P ľěje- směje- se		
VI. izvedene-ov-á- (-'ev-á-) den. darova- řádova-, vojeva- dev. impf. kupova-			

osnove			
-je-		-i-	atemat. (1. os. edn.)
V (D)	V (D) nedol. osnov	K (D-V)	K (V)
	uměje-, mqžaje- bogatěje-, ubožaje- słušaje-, iměje-		imamb
	dovbľěje-	-i- svbti-, bčdi-, mbyzi- grěmi-, mbnī-, zbri- sědi-, leži- stoji-, boji- se vidi- hotětb/č, dovbľětb/č	*vėdmb > vėmb *vidjč (*hotjč str. 84)
		dev. -i- hòdi-, nòsi-, łazi- sádi-, búdi-, poji- den. -i- govori-	
	děłaje- pomagaje- sčzyvaje- ogrěvaje- konbčavaje- byvaje-, ubija-je-		
N plu-je-		sčpi- (III 2)	
sěje- děje-, taje- daje-, staje-			
	-i- daruje- ráduje-, vojuje- kupuje-		

tega je še razlika v 1. in 2. osebi ednine sedanjega časa med tematičnimi in atematičnimi glagoli, kjer imajo prvi v 1. osebi mesto ievr. *-ō* (gr. *φέρω*, lat. *ferō*) iz konjunktiva prevzeti končaj *-ām* > *-ō* (gl. str. 72), drugi pa indoevropskemu končaju *-mi* (gr. *δίδωμι*) odgovarjajoče *-mъ*: stcksl. *вѣж* proti *дамъ*. Končaj *-ō* nastopa pri osnovah na *-e-* mesto *-e-*, pri osnovah na *-i-* po *-i-* osnove, zbog česar se s spredaj stoječimi soglasniki pojavijo produkti prve palatalizacije (*bere-*: *berō*, *mele-*: *meļō*, *moli-*: *moļō*).

V 2. osebi je v večini slovanskih jezikov pri tematičnih glagolih končaj *-šb* iz ievr. *-sī*, ki se je po sedanjiško-osnovnem obrazilu *-i-* moralo izpremeniti v *-hb* (str. 9 sl.) in dalje *-šb*, kar je prešlo tudi k osnovam na *-e-* (strus. *видишъ*, *верешъ*, sle. *vīdiš*, *bēreš* itd.), pri atematičnih pa se razen *imamъ*, *imašb* s korensko bazo na samoglasnik pojavlja sla. *-sī*, ki se razlaga na različne načine: mrus. *есі*, *дасі*, *ісі*, strus. *мси*, *даси*, shrv. *jěsi*, sle. *-briž*. *jesi*, sle. *si*, bolg. *си*, češ. *jsi*, moravopanon. Kij. list. *jěsi*, vendar z izjemo *briž*. I 20 *věs* poleg I 26 *zaděneš*, I 32 *vzoveš*, III 56 *prideš* in III 50 *poštediši* (st za *šč*) ter Kij. I. III a 7 *podasъ* poleg I b 5 *veseliši* in III a 5 *sъtvoriši*. V starocerkvenoslovansčini je splošno *-si*, ozir. *-ši* (*мси*, *даси*, *видиши*, *вереси*, *имаши*). Posplošenje končajev se nahaja tudi že v drugih starih indoevropskih jezikih kakor v staroindijsčini *-si* (*ási*, *dādhasi*, *bhārasī*) in v litavščini *-i*, ki kaže na prvotno rastočo (akutirano) intonacijo (*neši*, *esi*) in je enako slovanskemu velelniškem *-i* (*nesi*, gl. str. 73). Razlike pa so v starogrščini in staroprūščini, in sicer v grščini pri tematičnih *-eis* (*φείεις*), pri atematičnih *-si* (homer. *ἔσσι*, *δίδωσι*), medtem ko ima staroprūščina *assai* „si“ z medialnim končajem *-sai* poleg *giwassi* „živiš“ s *-si* (prim. strus. *живишъ*) in z razširjenjem končaja *-ai* po *assai* tudi *tūlninai* „množiš“ i. dr. Staroprusko stanje najbolj odgovarja slovanskim razmeram. Tudi tu je v *-sī*, in sicer predvsem v *jesi* enako stprus. *assai* videti medialni končaj iz *-sai* (gl. str. 13), kakor je bila stara razlaga; pri tem pa sta *briž*. *věs* poleg *jesi* in Kij. list. *podasъ* poleg *jěsi* lahko še stari, niti po *jesi*, niti po

-šb tematičnih glagolov izenačeni obliki s *-sī* > *-sb*. Da bi v končnem *-i* oblik kakor *jesi* i. dr. tičal končaj *-ži*, kar je poskus novejšje razlage, ne zadošča naglas na *-i* (mrus. *есі*, shrv. *jěsi*), ker imamo v Kijevskih listkih v 8 od 12 primerov nom. plur. masc. shrv. *vūci* (str. 26) odgovarjajoče zaznamovan naglas *jěsi* ter je *-i* vkljub lit. *esi* verjetno po analogiji drugih naglašanih končajev: prim. gr. homer. *ἔσσι* proti stind. *ási* in mrus. *ісі*, *імó*, *ісѣтѣ* pri rastoči intonaciji na korenu, shrv. *jěsti*, *jěla*, rus. *ѣсть*, *ѣла*. Razlaga z *-ei* > *-i* zahteva — ne glede na to, da se že dejansko stanje temu upira — tudi vse bolj zapletene medsebojne analoške vplive, z ene strani prenos *-i* od tematičnih glagolov k atematičnim in izpremembo *-sī* v *-sī*, z druge narobe prenos *-sī* od atematičnih k tematičnim in izpremembo *-s-* v *-š-*.

V 3. osebi ednine in množine je v starocerkvenoslovansčini *-tъ* (sedanje rusko *-t* je poznejša otrditev prv. *-tī*), v maloruščini, južni velikoruščini, staroruščini, staropoljščini i. dr. je pa še sled ievr. *-tī*, prim. sed. rus. *есть*, *вѣсть*, *суть* „je, ve, so“, stpolj. *jěć* i. dr.); stcksl. *-tъ* ni glasoslovnega izvora, temveč mora imeti oslombo že v kakšnem indoevropskem končaju. Odpad končaja *-t*, ki se pojavlja tu in tam že v starocerkvenoslovanskih spomenikih (prim. tudi *briž*. *jest*, *sqt* poleg *je*, *vsedli*, *dostoji*, shrv. *jěst* poleg *je*), — *-t* se je ohranil le v ruščini in deloma v maloruščini in bolgarščini — ni stara dialektična črta s sekundarnim *-t*, temveč poznejši pojav; pač pa se v starocerkvenoslovansčini v 2. in 3. osebi aorista korenskih glagolov na *m* — *n*, *r* — *l* in samoglasnike s padajočo intonacijo na korenu pritika še *-tъ* (*начатъ*, *оумръкътъ*, *питъ* proti *оуби* z rastoče intoniranim *i*; *о дастъ*, *дастъ*, *бѣстъ* gl. doli), kar spominja na gr. impf. *φῆ* proti medialnemu *φάτο*. Razlike v končajih 3. osebe množine v sedanjiku stcksl. *-qtъ* pri osnovah na *-e-*, ozir. prevojno *-o-*, *-qtъ* pri osnovah na *-i-* in atematičnih (*несѣтъ*, *знаѣтъ*, *видѣтъ*, *вѣдаѣтъ*) so v zvezi z osnovami: *-qtъ* iz *-o-ntъ* (verjetno starejši prehod *io* > *ie* govori za analogijo *-iqtъ* po *-qtъ*, prim. part. **znajonts* > *znaję*), *-qtъ* atematičnih

glagolov in najbrže tudi osnov na *-i-* pa iz *-ntē* ali *-entē* nekih indoevropskih oblik kakor nem. *sind*, osk. *sent*, gr. dial. *ēvri*, jon., at. *ēistē*). Stcksl. *имѣтъ* je lahko iz **imā-ntē*; *сѣтъ* „so“, shrv. *jěsu*, češ. *sou*, polj. *są* i. dr. pa je tvorjeno podobno tematičnim oblikam s prevojno stopnjo *-ont-* končaja *-ent-* (prim. lat. *sunt*), poleg katerega je morda ohranjena tudi navadna atematična oblika v slš. *sa* in maced. *set*, *se*. Korenski samoglasnik *e-* (**es-*) je tu že v indoevropsčini reduciran do onemenja (str. 45).

V dvojini in v 1. in 2. osebi množine (morda z neko izjemo v 1. osebi) se ni razlikovalo med prvotnimi in drugotnimi končaji. Ti so bili v dvojini stcksl. *-vē*, *-ta*, *-te* (pozneje *-ta*), v množini v 1. osebi dialektično različni *-mē*, *-mo* in *-me* (pozneje tudi *-my* po zaimku), v 2. osebi *-te*. Končaji 1. osebe množ. se lahko vsi razlagajo iz indoevropsčine: prim. gr. *-μεν*, gr. dor. *-μες*, lat. *-mus* iz *-mos*, stind. perf. *-ma* iz *-mo* ali *-me* (lit. *-me* ni jasno, ker je lahko kakor povratno *-mēs* iz *-mē*), pa se more predpostavljati tudi **-mon*, ki bi dalo sla. *-mē*. Ta zadnja končnica je bila v praslovanščini najbolj splošna: nahaja se v starocerkveno-slovanščini, v brižinskih spomenikih (1. os. množ. sed. *nesem*, *pijem*, *klaňam se*, *modlim se*, *jesm*, velel. *ostanēm* i. dr.), v ruščini, staropoljščini in deloma češčini in bolgarščini. Razlikovanje je bilo pozneje potrebno, ko sta po onemenju polglasnikov (prim. stcksl. 1. os. edn. *дамъ* in 1. os. množ. *дамъ*), a zlasti po razširjenju končaja *-m* 1. osebe edn. atematičnih glagolov tudi pri tematičnih (gl. doli) sovpadla končaja za ednino in množino. Končaj *-mo*, ki se je posplošil in razširil v slovenščini, srbohrvaščini, zahodni bolgarščini in maloruščini in delu slovaščine je prv. imel najbrž svoje izhodišče v perfektu, katerega sled je *vědě* (gl. str. 70) in v katerem se je ravno radi tega verjetno glasila 1. oseba množ. ind. act. stind. *vidmā* s prv. *-mō*, sla. *věmo* (prim. v maloruščini spočetka zlasti pri atematičnih glagolih *дамó*, *імó*, *вімó*), a *-me* je bila morda indoevropska drugotna končnica (stind. *ābharāma*), kot je še sedaj v bolgarščini v aoristu in imperfektu 1. os. množ. aor. *четохме*, *ходихме*, impf.

четѣхме, *хѣдѣхме* proti praes. *четémъ*, *хѣдимъ* (1. os. edn. *четá* „berem“, *хѣдя*) in deloma v staročeščini v primerih kakor aor. *vedechme*, condic. *abychme* proti praes. *vedem* (1. os. edn. *vedu*). Ščasoma so pa seveda ti končaji razširili svoje območje, dobili druge funkcije ter se tudi dialektično diferencirali.

Od določenih oblik se iz sedanjiške osnove s prvotnimi osebili tvori določni naklon (indikativ) sedanjika, z drugotnimi velelnik, ki je v zvezi z indoevropskim optativom in deloma injunktivom (gl. str. 72 sl.). Ker so za njune oblike že po gornji analizi (gl. tudi str. 74 sl. o sedanjiški osnovi) podana potrebna pojasnila, naj tu le spregatev v celoti predoči tabela.

Časovni obliki z drugotnimi osebili, aorist in imperfekt, (o naklonu velelniku gl. gori) slonita sicer na obeh glavnih glagolskih osnovah, vendar so pri njuni tvorbi še vrh tega neke posebnosti. Aorist, gr. *ἀόριστος* „neomejen čas“, izraz za nastop dejanja ali stanja v preteklosti, se je tvoril prosto in sigmatično z obrazilom s: zadnji v splošnem od vseh glagolov, prosti pa le od korenskih na soglasnik (razen *n—m* in *r—l* z neko izjemo) s sedanjiško osnovo *-e-* (*-je-*) in *-ne-*, ki jo tu nadomešča *e* (toda *idē*, *jadē*). Pri tem se v II. korenski vrsti pri korenih na soglasnik ta pojavlja, ako je bil v nedoločniku in sedanjiku pred *-n-* izpadel: prim. Kij. I. V b 13 *zaklepe* k *zaklenoti* kakor I b 19 *utēže* k *utēgnoti* i. pod. Od sedanjiške se osnova prostega aorista razlikuje v tem, da nastopa *-o-* poleg 3. osebe množ. tudi v 1. os. vseh treh števil: 1. os. edn. **neso-m* > *nesō*, dvoj. *neso-vē*, množ. *neso-mē*, 3. os. množ. **neso-nt* > *nesō* (prim. sle.-briž. *poido*, stčes. *jidū*) proti 2. os. edn. **nese-s* > *nese*, 3. **nese-t* > *nese* (prim. stcksl. *оживѣ*), 2. in 3. os. dvoj. *nese-ta* in *nese-te*, 2. os. množ. *nese-te*. Kjer je v sedanjiku redukcijska stopnja, se pojavlja tudi tu (prim. gr. aor. *ἔλιπον* proti impf. *ἐλείπον*): stcksl. *чѣтѣ*, *цѣтѣ*, *отѣръсѣ*, *вѣръсѣ* i. pod.; taka oblika je izjemno tudi od rastoče intoniranega korena glagola *трѣти* (gl. str. 77) na *отѣре*, *сѣтъре*. Sedanjiškega nosnega vstavka v aoristu ni: stcksl. *лѣгѣ*, *сѣдѣ*, *оверѣтъ*.

Pregled spregatve

n. pr.	T e m a t i č n a sedanjiške osnove:			
	-e-	-ne-	-je-	
	nes-e-	dvig-ne-	*pis-je- > piš-e-	zna-je-
Sed. edn. 1.	nes-Q'	dvig-nQ	piš-Q	zna-je-Q
2.	nes-e-šb/-ši	-ne-šb/-ši	piš-e-šb/-ši	zna-je-šb/-ši
3.	-e-tb/-tč	-ne-tb/-tč	'-e-tb/-tč	-je-tb/-tč
dvoj. 1.	-e-vě	-ne-vě	'-e-vě	-je-vě
2.	-e-ta	-ne-ta	'-e-ta	-je-ta
3.	-e-te	-ne-te	'-e-te	-je-te
množ. 1. (gl. prip.)	-e-mč	-ne-mč	'-e-mč	-je-mč
2.	-e-te	-ne-te	'-e-te	-je-te
3.	-Qtb/-tč (*o-nt-)	-nQtb/-tč (*no-nt-)	'-Qtb/-tč (*jo-nt-)	-jQtb/-tč (*jo-nt-)
Vel. edn. 2-3	-i	-ni	'-i	-ji
dvoj. 1.	-ě-vě	-ně-vě	'-i-vě	-ji-vě
2.	-ě-ta	-ně-ta	'-i-ta	-ji-ta
množ. 1. (gl. prip.)	-ě-mč	-ně-mč	'-i-mč	-ji-mč
2.	-ě-te	-ně-te	'-i-te	-ji-te

Prip. V 1. os. množ. so še dial. končaji -mo, -me in -my. V 2. in 3. os. edn. sed. je drugi končaj ob črti štcksl. in v prasla. manj običajen. Produkti l. palatal. so pri osnovah na -je- (proti nedoločniku, n. pr. psb-atl) in v 1. os. edn. osnov na -i- (proti drugim osebam in oblikam), izpremem-

sedanjika in velelnika

		A t e m a t i č n a		
		koreni		
-i-		jes-	věd-	ima-
sčp-i-	pros-i-			
*sčp-i-Q > sčp/Q-	*pros-i-Q > pros-Q	jes-mb	vě-mb	ima-mb
sčp-i-šb/-ši	pros-i-šb/-ši	jesi	vě-si	ima-šb/-ši
-i-tb/-tč		jes-tb/-tč	věstb/-tč	ima-tb/-tč
-i-vě		-vě	vě-vě	-vě
-i-ta		-ta	věs-ta	-ta
-i-te		-te	věs-te	-te
-i-mč		-mč	vě-mč/-mo	-mč
-i-te		-te	věs-te	-te
-etb/-tč (*nt- ali *-ent-)		sQtb/-tč, se- (*ont-in *-ent-)	věd-etb/-tč (*nt- ali *-ent-)	imQtb/-tč (*nt- ali *-ent-)
-i			*věd-ib stcksl. вѣдѣ	
-i-vě			věd-i-vě	
-i-ta			-i-ta	
-i-mč			-i-mč	
-i-te			-i-te	

ba gošnikov v šumevce pri osnovah na -e- pred e (rečeši, možeši), v sičnike v velelniku (rbi, pomoži, leži), 1. os. edn. sed. in 2. in 3. veleln. imajo pri padajoči intonaciji korena naglas na končaju. Mehkost šumevcev ni označena. Črtica pri osn. na -je- po sogl. pomeni njih palatalizacijo.

Sigmatični aorist, ki ima več inačic, se je tvoril iz nedoločniške osnove in z izjemo prvih oseb, ki so mogle nastati po analogiji oblik prostega aorista, atematično (v grščini prim. tudi v 1. os. edn. *ἔδειξα*, *élloxa* iz *-m* itd.); je pa tudi nazor, da more biti *-t* naravnost iz *-m*. Poleg tega se je v korenih na soglasnik kratek samoglasnik podaljšal, s pa po starem glasoslovnem zakonu (str. 9 sl.) po prv. *i—u—r—k* pred samoglasniki izpremenil v *h*, ki se je posplošil po vseh samoglasnikih, (tudi v primerih indoevropskega asigmatičnega, t. zv. korenskega aorista kakor n. pr. gr. 1. os. *ἔγνω* „znanh“), tako da je ostal s le po soglasnikih razen *r—k*, a soglasniki sami so izpadli: **rēk-s-(om) > rēh* (*kh* je dalo *h*), shr. *rījeh* k **rek-ti* „reči“, **gēg-s-(om) > žah* k **žeg-ti* „žgati“, **mēr-s-(om) > jsla. mrēh*, shr. *mrījeh*, stčes. *mrēch* k **mer-ti* „mreti“, **by-s-(om) > byh* (gr. *ἔφωσα*) k *by-ti* iz **bhū-*, **bi-s-(om) > bih* k *bi-ti*, **pros-i-s-(om) > prosih* k *pros-t-ti* in po takih slučajih tudi *zna-h* k *zna-ti*, *mi-nq-h* k *mi-nq-ti*, *um-ē-h* k *um-ē-ti*, *dēt-a-h* k *dēt-a-ti*, *pvs-a-h* k *pvs-a-ti*, *bvr-a-h* k *bvr-a-ti*, *sē-ja-h* k *sē-ja-ti*, *kup-ova-h* h *kup-ova-ti*, toda **vēd-s-(om) > vēš* k **ved-ti* „vesti“, **bōd-s-(om) > bas* k **bod-ti* „bosti“, **keit-s-(om) > čis* k **keit-ti > čisti* „spoštovati“, **nēs-s-(om) > nēs*, prim. shr. *dōnījeh*, k *nes-ti*, **ot-vēr-z-s-(om) > otvrēs* k *otvrēs-ti* „odpreti“, **grēb-s-(om) > grēs* k **greb-ti* „grebsti“, **vz-em-s-(om) > vzēs* (po analogiji pozneje tudi *-h*) k **vz-em-ti > vzēti* „vzeti“ itd.

2. in 3. oseba edn. je bila v rabi od osnov, ozir. korenov na samoglasnik, pri katerih pa je z indoevropskega stališča seveda mogoče videti tudi gori omenjene asigmatične oblike (2. os. **zna-s-s* ali **zna-s* (gr. *ἔγνω*) *> zna*, 3. **zna-s-t* ali **zna-t* (gr. *ἔγνω* iz *-t*) *> zna* i. pod. pri 2., 3. *umē* itd.); od korenov na soglasnik se je rabila pri zvočnih *n—m—r*, le da se je tu in pri korenih na samoglasnik pri padajoči intonaciji na korenu praviloma pritikal tudi obrazilo *-t* (gl. str. 91): 2. in 3. os. steksl. *вѣзати*, *оумрѣти* (*оумрѣ*) proti lo. XII. 3. *отрѣ*, Supr. *пожрѣ* ali bolje *отрѣ*, *пожрѣ* za *отвѣ*, *пожвѣ* (gl. str. 77), *пожитѣ*, *питѣ*

proti *вѣ*, *оуѣ*, *вѣспѣти* „je zapel“ proti *вѣсѣ* „je pri-sejal“, morda tudi *сати* „*φησιν*, *inquit*, *ρεχει*“ (prim. češ. aor. *vece* „rekel je“) in *извѣти* *сѣ* „izpremenilo se je“. Pri drugih soglasnikih je preostanek sigmatične tvorbe samo 3. os. *изѣ* *< *ēd-s-t* „pojedel je“ poleg *астѣ*, kjer ni s po sedanjiku *астѣ*, temveč je verjetneje pri atematičnih glagolih arhaistično aoristno *s*, ker je to isto še v *дастѣ* in tudi *вѣстѣ* poleg *прода*, *забѣ* i. pod.; *отвѣсѣ* „odgovoril je“ (*отвѣсѣти* „odgovor“) bi moglo biti tudi od korena na samoglasnik. Iz oblik kakor *вѣстѣ* poleg *вѣ*, kar je lahko gr. *ἔφως* — *ἔφω(ν)*, bi se dalo sklepati, da so tvorbe kakor *питѣ* z medialnim formantom *-t* brez *-s-*, ako so stare, v glavnem asigmatične. Kjer se ni rabila v 2. in 3. osebi ednine sigmatična oblika, jo je nadomestila oblika prostega aorista kakor *vēde*, *nēse*, *grēbe*, *rēce* itd. V 3. osebi množine se je izvršila tudi dialektična izprememba, da se je pri aoristih na *-h* v zahodni slovanščini in bolgarščini po primeru imperfekta (gl. doli) namesto atematičnega končaja *-šē* *< *h-nt* ali **h-ent* uveljavil tematični *-hō* *< *h-o-nt*: stčes. *řeču*, *pichu*, stpolj. *wzdache*, *poczęche*, bolg. *владѣха* iz *-хъ* i. pod. proti steksl. *рѣша*, *пиша*, *вѣздаша*, *почаса* k *почасѣ*, *владѣша* in enako tudi v srbohrvaščini ter starejši slovenščini (prim. briž. *delāše*, *stvorīše*) in staroruščini.

Oblike sigmatičnega aorista so potemtakem: temat. 1. os. edn. *nēs-t*, *vzēs-t*, *rēh-t*, *znah-t*, *umēh-t*, dvoj. *nēs-o-vē*, *vzēs-o-vē*, *rēh-o-vē*, *znah-o-vē*, *umēh-o-vē*, množ. *nēs-o-m*, *vzēs-o-m*, *rēh-o-m*, *znah-o-m*, *umēh-o-m*, atemat. 2. in 3. os. edn. (po samoglasnikih in *n—m—r*) *zna*, *umē*, *bi* proti *pi-t*, *vzē-t*, **umer-t* poleg **umer-(s)-t* (steksl. *оумрѣти*, *оумрѣ*), *by-s-t*, 2. os. dvoj. *nēs-ta*, *vzēs-ta*, *rēs-ta*, *znas-ta*, 3. os. dvoj. in 2. os. množ. *nēste*, *vzēs-te*, *rēs-te*, *znas-te*, *umēs-te*, 3. os. množ. **nēs-nt* (*-ent*), **vzēms-nt* *> nēs-e*, *vzēs-e*, **rēh-nt*, **znah-nt*, **umēh-nt* *> rēs-e*, *znas-e*, *umēs-e*, *zahasla*. in bolg. *-hō* za *-šē*.

Pri glagolih, ki so tvorili prosti aorist, se je v praslavščini na podlagi osnove na *-o-*, a v zahodni slovanščini *-e-* (po 2. in 3. osebi ednine), po vzorcu

samoglasniškega sigmatičnega aorista (samo brez 2. in 3. osebe ednine) razvila nova tvorba razširjenega prostega aorista (osigmatičeni prosti aorist), ki je sčasoma povsod izpodrinila prosti aorist, tako da je v slovanskih jezikih končno zagospodovala le ena tvorba samoglasniškega sigmatičnega aorista na *-hъ*. Za postanek aorista na *-o-hъ* po samoglasniškem priča tudi naglas na *-ô* pri padajoči intonaciji korena, ki ga enako izpričujeta ruska cerkvenoslovanščina in srbskohrvatski jezik (rus.-cksl. не́сохъ, shrv. *něsohъ*, toda 2. in 3. os. edn. *něse*): 1. os. edn. *nesô-hъ*, dvoj. *nesô-hově*, množ. *nesô-homъ*, 2. os. dvoj. *nesô-sta*, 3. os. dvoj. in 2. os. množ. *nesô-stě*, 3. os. množ. *nesô-šě* kakor *psá-hъ*, *psá-hově*, *psá-homъ*, *psá-sta*, *psá-stě*, *psá-šě*. Redukcijska stopnja nastopa tudi tu kakor pri prostem aoristu: *čvtohъ*, *cvtohъ*, *otvŕzohъ*, *vŕvŕgohъ* i. pod. V zahodni slovanščini je poleg osnove *-e* seveda tudi tu v 3. osebi množine *-hъ* namesto *-šě* (gl. str. 97): stčes. *vede-chu*, stpolj. *idze-cho*. V najstarejšem tipu starocerkvenoslovanščine aorista na *-ohъ* še ni bilo, pač pa je bil v tedanjem vzhodnobolgarskem narečju, jeziku pismenosti dobe carja Simeona (str. 2).

Imperfekt, t. j. pretekli čas nedovršnega dejanja ali stanja, je v praslovanski obliki nova tvorba, sestavljena iz posebnih glagolskih osnov na *-ě* (po mehkih soglasnikih *'a-*) ali *-ā* in starega imperfekta pomožnega glagola **ēsom*³³ (prim. gr. *ἦν*, ep. *ἦα*, lat. *erām* in *monēbam*, *laudābam*, ali tudi severnoalbanski geški imperfekt na *-še*, n. pr. *hapše* „odprl sem“ k *hap* „odprem“, slovanski obliki podobno s formantom od pomožnega glagola **es-*). Poleg te in drugih mnogih je omembe vredna še razlaga, ki veže slovanski imperfekt in litavski preteritum (lit. *minėjau*, sla. *mŕněahъ*, lit. *raudójau*, sla. *rydaahъ*) z indoevropskim injunktivom (preteritom) na *-ē* in *-ā*, h kateremu bi bil v slovan-

³³ A. Meillet, Напомене о имперфекту (Глас Срп. Кр. Академије CXII 88, 90, 1924). — I. Baudiš, Das slavische Imperfektum (Indogermanische Forschungen XXII 135, 1908-9). — Drugo literaturo gl. pri I. Lekovu str. 136 sl. (prim. tu str. 80).

ščini pristopil sigmatični končaj *-hъ* (Baudiš³³). Naj je to tako ali drugače, drugi del imperfekta se je spregal z osnovo *-e-*, *-o-* kakor prosti aorist in, ako je bilo **ēsom*, se je s v sestavi kakor vseskozi po vseh samoglasnikih v sigmatičnem aoristu zamenjal s *h*, a začetni *ē* izpremenil v *a*: 1. os. edn. *-ahъ*, dvoj. *-ahově*, množ. *-ahomъ*, 3. os. množ. **-ahont* > *-ahъ*, 2. in 3. os. edn. *-aše*, 2. os. dvoj. *-ašeta*, 3. os. dvoj. in 2. os. množ. *-ašete* (pozneje po aoristu *-asta*, *-aste*). Kjer je bila že vrstna spona, ozir. koren z *-ě* ali *-a-*, se je imperfekt tvoril iz nedoločniške osnove, ozir. korena, sicer pa iz podaljšane sedanjiške osnove, *-ē* (po šumevcih iz goltnikov in prvotnem dvoglasniškem *i* *-a-*), *-nē*, *-iē* > *-ia-*, a pri osnovah na *-i-* iz novooblikovane *-iē* > *-ia-*, kakor je tudi nekaterim drugim oblikam podlaga sovglasniški *i* mesto osnovnega *i* (1. os. edn. sed. *molō* in pretekla deležnika *molъ*, *molēnъ*). Prim. lat. *laudābam*, *monēbam*, *legēbam*, *audiēbam*. Tako so nastali imperfekti: *nes-ě-ahъ*, *mŕ-ě-ahъ*, *plou-e-ahъ*, *dvig-ně-ahъ*, **mog-ě-ahъ* > *moža-ahъ*, **pĕi-ě-ahъ* > *pĕja-ahъ*, stcksl. *писахъ*, **bi-iē-ahъ* > *biĭa-ahъ*, **kry-iē-ahъ* > *kry-ia-ahъ*, **mel-iē-ahъ* > *mela-ahъ*, **molĭ-ě-ahъ* > *mola-ahъ*, toda *zna-ahъ*, *sě-ahъ* k *sě-ti*, *umě-ahъ*, *mŕně-ahъ*, *dĕla-ahъ*, *psa-ahъ*, *zŕva-ahъ*, *sĕĭa-ahъ* k *sĕĭa-ti*, *besědova-ahъ*. Redko se nahajajo v starocerkvenoslovanščini pri druge vrste primerih, kjer je sedanjiška osnova različna od nedoločniške z *-a-*, neprvotne oblike po sedanjiški osnovi kakor *примамяхъ* poleg nav. *примахъ*, *вскдоуяхъ* poleg *вскдовахъ*, *звѣкахъ* poleg *зѣвахъ*. Pri pomožnem glagolu *byti* je bil poleg stare aoristne oblike stcksl. *ѣхъ* (gl. str. 70) v rabi tudi novi imperfekt *ѣкахъ*, ki naj služi za primer spregatve: 1. os. edn. *bě-ah-ъ*, dvoj. *bě-ah-o-vě*, množ. *bě-ah-o-mъ*, 3. os. *bě-ah-ъ* (iz **ont*) proti 2. in 3. os. edn. *bě-aš-e* (iz **ah-e*), 2. os. dvoj. *bě-aš-e-ta*, 3. os. dvoj. in 2. os. množ. *bě-aš-e-te*.

Pregled spregatve imperfekta in aorista s pripadajočimi pripombami glej v tabeli na str. 100–1.

Z načinom spregatve aorista ima zveze praslovanska oblika pogojnika (gl. str. 72), ki ima sicer v 1. osebi

Pregled spregatve imperfekta

	Imperfekt		I. prosti (temat. -o/-e-)		na stari	
	osnovi na -ě- in -a-: podaljš. sed. ě, ně, ĭě > ĭa in enako pri osn. na i; nedol. ě in a, kor. na ě in a		nedol. kor. na sogl. (razen n-m-r), sed. osn. -e-; nedol. -nq- po istih sogl., aor. osn. -o/-e-			
	nesě-ah-o/-e-	pbsa-ah-o/ĕ	nes-o/-e-	dvig-o/-e-	*nĕs-s- *nĕs-so-	*jĕ-s- *jĕ-so-
Edn. 1.	nesě-ah-ě	pbsa-ah-ě	nes-ě	dvig-ě	nĕ-ě-ě	jĕ-ě-ě
2.	-aš-e(-s)		-e(-s)	dviž-e(-s)	—	jĕ-lě
3.	-aš-e(-t)		-e(-t)	dviž-e(-t)	—	jĕ-lě
dvoj. 1.	-ah-o-vě		-o-vě	dvig-o-vě	nĕ-so-vě	jĕ-so-vě
2.	-aš-e-ta		-e-ta	dviž-e-ta	nĕ-s-ta	jĕ-s-ta
3.	-aš-e-te		-e-ta	dviž-e-te	nĕ-s-te	jĕ-s-te
množ. 1. (gl. prip.)	-ah-o-mě		-o-mě	dvig-o-mě	nĕ-so-mě	jĕ-so-mě
2.	-aš-e-te		-e-te	dviž-e-te	nĕ-s-te	jĕ-s-te
3.	-ah-Q		-Q	dvig-Q	nĕ-s-ĕ	jĕ-s-ĕ
	(*-o-nt)				(*-nt)	

Prip. V prvi os. množ. je bil dial. tudi končaj -me. Razširjeni prosti aorist je bil v zah. slovansčini na -eh-. Kakor *rěhě* se je spregalo tudi **mer-s-* > steksl. *мръхъ*, le da je tu 2. in 3. os. edn. *мръ* mogoča; pri padajoči intonaciji korena je kakor *jĕtě* tudi *ѣмрътѣ* in pri samogl. *нѣтъ*, *нѣтъ* proti *нѣ* z rast. inton. Nedostajajoče oblike sigm. aorista 2. in 3. osebe edn. nadomeščata obliki prostega; ohranjeno je *нѣ* poleg *нѣтъ* in enako *дѣтъ*, *нѣтъ*. V glasovnem pogledu se pojavljajo produkti I. palatalizacije pri osnovi imperfekta na -*ĭĕ*- > -*ĭa*-

in aorista (gl. str. 99)

A o r i s t						
sigmatični (v neprvih osebah atematičen)						
nedoločniška osnova ali koren						
soglasnik			na samoglasnik			
II. prosti razširjeni (gl. prip.)						
*rĕk-s- *rĕk-ho-	nesô-s- nesô-ho-	dvigo-s- dvigo-ho-	zna-s- zna-ho-	pbs-â-s- pbs-â-ho-	vĕd-ĕ-s- vĕd-ĕ-ho-	
rĕ-hĕ	nes-ô-hĕ	dvig-o-hĕ	zna-hĕ	pbs-â-hĕ	vĕd-ĕ-hĕ	
—	—		zna(-s-s) zna(-s)	-a(-s-s)	-ĕ(-s-s)	
—	—		zna(-s-t) zna(-t)	-a(-s-t)	-ĕ(-s-t)	
rĕ-ho-vĕ	-o-ho-vĕ		-ho-vĕ	-a-ho-vĕ	-ĕ-ho-vĕ	
rĕ-s-ta	-o-s-ta		zna-s-ta	-a-s-ta	-ĕ-s-ta	
rĕ-s-te	-o-s-te		zna-s-te	-a-s-te	-ĕ-s-te	
rĕ-ho-mĕ	-o-ho-mĕ		-ho-mĕ	-a-ho-mĕ	-ĕ-ho-mĕ	
rĕ-s-te	-o-s-te		zna-s-te	-a-s-te	-ĕ-s-te	
rĕ-š-ĕ	-o-š-ĕ		zna-š-ĕ	-a-š-ĕ	-ĕ-š-ĕ	
(*-h-nt)						

(*mel'aahě* kakor v sedanjiku *mel'ete* in enako *mol'aahě* proti *molite*); pred -*ĕ*- imperfekta in -*e*- aorista se goltniki izpreminjajo v šumevce (prim. *možaahě*, *dviže*), v 3. osebi množ. sigmatičnega aorista pa *h* pred sonatnim *q* > *sl*. *ĕ* v *š*. Mehkost šumevcev ni označena. Pri padajoči intoniranem korenem delu glagola je naglas v imperfektu na osnovnih obrazilih *ě* — *a*, v sigmatičnem aoristu na nedoločniških vrstnih sponah, v razširjenem prostem na *ō*. O zvezi pogojnika *нѣтъ* z aoristnimi oblikami glej str. 99 in 102.

edn. *bimь* končaj atematičnih glagolov kakor ohranjeni ostanki optativa stcksl. *отпадема*, cksl. *бѣдѣма*, stshrv. *možem* (gl. str. 73), toda v drugih oblikah stcksl. 2. in 3. os. edn. *бѣ*, 1. os. množ. *бѣмъ*, 2. **бѣте*, 3. *бѣ* (dvojina ni zabeležena) je morala biti za jezikovni čut veza z aoristom, ker imamo v 2. osebi množ. po analogiji samoglasniškega sigmatičnega aorista že le *бѣте*, a v 1. in 3. poleg starejših oblik tudi *бѣхомъ* in *бѣша*. Sčasoma pa je tudi te oblike izpodrinil aorist pomožnega glagola *бѣхъ*, 2. in 3. os. edn. *бѣ* (ne *бѣстѣ*) itd. Obliki *бѣ* (prim. poleg *fiant* tudi lat. *-bant* v impf. *legēbant*) podobno se glaseča oblika *бѣдѣ* je 3. oseba množ. velelnika pomožnega glagola *бѣди*, po obliki stari konjunktiv (gl. str. 72).

Od nedoločnih oblik sta se tvorila od sedanjiske osnove oba sedanjiska deležnika, vse drugo kakor nedoločnik, namenilnik, opisovalni deležnik in oba pretekla deležnika pa od nedoločniške.

Tvornosedanji deležnik je imel i glede osnovnega samoglasnika i glede sledečih soglasnikov isti obrazili kakor 3. oseba množ. sedanjika (prim. gr. gen. masc. *φῆροντ-ος* : 3. os. *φῆροντ-ι*), le da so pristopili še imenski končaji, v imenovalniku ednine -s za moški (ista oblika je stcksl. služila tudi za srednji) in -ī za ženski spol: masc. **nesont-s* > stcksl. *несѣ* (gl. str. 14), genitiv z imenskoosnovnim podaljškom -īo- **nesont-īa* > stcksl. *несѣшѣ*, fem. **nesont-ī*, po drugih sklonih stcksl. *несѣшти*, enako *дѣнѣнѣ* itd. (gl. str. 48). V severnoslovanskih jezikih se je za moški spol uveljavila po postanku ne povsem jasna oblika na -a (češ. *nesa*, *řka*, stpolj. *rzeka*, strus. *неса*, *рѣка*), ki naj bi bila stavčnofonetična dubleta na *-ō poleg -ōn, kakor je v gr. *φῆρον* (Zubatý³⁴); mogoč pa je tu takisto neke vrste dialektično različen razvoj kakor pri padežnih končajih jsla. -ē, sevsla. -ě (gl. str. 41). Pri mehkih osnovah na -īe- imamo z izjemo imenovalnika moškega spola sicer 3. osebi množ. *знаѣштѣ* odgovarjajoče oblike

gen. masc. - neutr. *знаѣшта*, nom. fem. *знаѣшти*, toda v imenovalniku moškega spola *знаѣ* se je dvoglasniška skupina *īo* še pred nazalizacijo palatalizirala v *īe*, medtem ko se je v notranjosti končaj izenačil s trdimi osnovami (prim. str. 91). Pri osnovah na -ī- ima -ē, ki ostaja v vseh oblikah (stcksl. *сѣпа*, *вѣда*, *хота*, *мола*, gen. *сѣпашѣ*, *вѣдашѣ*, *хоташѣ*, *молашѣ*), isti postanek kakor v 3. osebi množ., t. j. iz -ns ali verjetneje (str. 92) -ens (gr. *φελς*, lat. *praesens*). Tako se je po končaju tvoril tudi ostanek deležnika sigmatičnega futura rus. - cksl. *бѣшѣшѣ* poleg dublet z -o- (gl. str. 70 sl.). Atematični glagoli imajo v starocerkvenoslovansčini oblike z -on-: *сѣ* (prim. *сѣтѣ*), *имѣ* (prim. *имѣтѣ*), toda tudi *нѣдѣ*, *дѣдѣ* in *вѣдѣ*. V glagolskih popolnih evangelijih so pri teh in nekih glagolih z osnovo na -e- tudi nekatere, z analogijo po mehkih primerih razlagane oblike na -ē s posebnim, ne povsem jasnim znakom, ključico ob levem, spodnjem delu glagolskega poznejšega ē (ē), n. pr. *гѣдѣнѣ*, prim. sle. *gredē*.³⁵ O sklanjatvi s sledovi soglasniških oblik gl. str. 56. sl.

Trpnosedanji deležnik se je tvoril z obrazilom -mъ (lit. -mas) masc., -mo neutr., -ma fem., ki se je pritikal sedanjiskim osnovam, pri osnovah na -e- kakor pri tvornosedanjem na prevojno stopnjo -o-: *nes-o-mъ*, *dvig-no-mъ*, **zyb-īe-mъ* > *zyble-mъ*, *zna-īe-mъ*, toda *lub-i-mъ*, *vid-i-mъ* poleg *vid-o-mъ* kakor *vēd-o-mъ*, rus. *ѣдѣмый*, tematično kakor pri tvornosedanjem. Prim. tudi pridevnike kakor **ōtkomъ* > *tākomъ* (lit. *alkti*), stcksl. Luk. XV 30 *питомъ* „pitan“, shrv. *pitom*, rus. *питомый* i. dr.

O nedoločniku z obrazilom -ti in namenilniku z obrazilom -tѣ in njuni osnovi je bilo že govora o priliki pretresa nedoločniških osnov (str. 76 sl.); tam so prišle do omembe tudi razne glasovne izpremembe v zvezi s spredaj stoječimi soglasniki; dodati je le, da

³⁴ J. Zubatý, Zur Declination der sog. -īā- und -īo- Stämme im Slavischen. (Archiv für slavische Philologie XV 503 sl., 1893).

³⁵ O vezi z atematičnimi glagoli prim. R. Nahtigal, Stcksl. part. praes. act. *grēdēi* : *grēdy* i. pod. (Razpr. Akad. zn. in um. 1944. II. 97—109).

se v namenilniku korenskih glagolov na goltnike po mehčanju goltnikov s *t* (gl. str. 35 sl.) trdi polglasnik izpremeni v mehkega: **pek-tě* > stcksl. *пештъ* „peč“, **leg-tě* > *лештъ* „leč“.

Opisovalni deležnik se tvori iz nedoločniške osnove s pripono *-tě* za moški, *-to* srednji in *-ta* ženski spol ednine, *-li* za moški, *-la* srednji in *-ly* ženski spol množine itd. (gl. str. 74); vendar nastopajo korenski glagoli na soglasnik v redukcijski stopnji kakor pri prostem aoristu (str. 93): stcksl. *чълъ* iz *čvt-tě* „spoštoval“, prim. tudi defektivno *шълъ* iz *švd-tě* „šel“, rus. *цвёл* iz *cvvt-tě* „cvetel“, *отъврѣгъ*, *облѣкѣ* „oblekel“, shrv. *обукао*, *пожрѣлѣ*, *сѣтрѣлѣ* (str. 77) in tudi *оумрѣлѣ*. V poljščini vzbuja pozornost *mett* masc., *metta* fem. „mlel, mlela“. Kakor pri prostem aoristu se je tvoril ta deležnik tudi od glagolov s spono *-nq-* po soglasnikih brez spone: stcksl. *двигѣ* i. dr. (gl. str. 79). V glasovnem pogledu je omeniti dialektično razliko pri skupinah *dl—tl*, ki ostaneta le v zahodni slovanščini in njenem sosodstvu (o poznejši analogični vzpostavi se za staro dobo ne more govoriti), drugje na jugu in vzhodu pa sta se *d—t* asimilirala glasu *t*: stcksl. *вѣлѣ*, *плѣлѣ*, rus. *вёл*, *плёл*, shrv. *ûveo*, *plëo*, toda češ. *vedl*, *pletl*, polj. *wiódt*, *plótt* (gl. str. 12).

Tvornopretekli deležnik se je tvoril iz nedoločniške osnove s pripono *-es* po soglasnikih, *-vts* po samoglasnikih ter je bil prvotno kakor tvornosedanji soglasniška osnova, potem pa podaljšan še z obrazilom *-io-* (gl. str. 56 sl.), vendar pa je tudi že *-es-* > *-th-* pred palatalnimi soglasniki dalo *-š-*: masc. - neutr. **séd-es* > stcksl. *сѣдѣ* „usedši se“, gen. **séd-es-ja* > *сѣдѣша*, fem. **séd-es-i* > **séd-th-i* > *сѣдѣши* in enako *знаѣ*, *знаѣши*, prim. nom. plur. *прѣѣвѣши* „ko so se prepeljali“ proti velelniku *вѣзѣди* „odrine“ (str. 75) in češ. *přejev*, *přejevši* poleg *předjed*, *předjedši* kakor *nes*, *nessi* po sed. *předjedu*. Kar se sicer tiče tvorbe, velja isto, kar za opisovalni deležnik, tvorba brez spone *-nq-* po soglasnikih (*двигѣ*, gen. *двигѣша*) in redukcij-ska stopnja: stcksl. *шѣдѣ*, *почѣтѣ*, *отѣврѣжѣ* (z *ŕ*), *почѣрѣлѣ*, shrv. *сѣрѣвѣши*, *неберѣгѣ* (rus. *неберѣгши*) od

неберѣгши „zanemarjati“, *отѣврѣгѣ*, *облѣкѣ* (z *ŕ*), *сѣтрѣ*, *пожѣрѣ* k *жрѣти* (str. 77), *оумѣрѣ*, *опѣрѣ*, *простѣрѣ* i. dr. Od nedoločniških osnov na *-i-* se je starejša oblika tvorila kot od soglasniških (**prosi-es* > *прошѣ*, gen. *прошѣша*, prim. impf. *прошѣахѣ*), pri čemer so morali nastati produkti I. palatalizacije kakor v imperfektu ali tudi 1. osebi ednine sedanjika (1. os. *прошѣ*, 2. *просиши*); pozneje se pojavlja tudi oblika s pripono *-vts* po samoglasnikih (masc. *просиѣ*, gen. *просиѣша*, fem. *просиѣши*, češ. masc. *prošiv*, fem. *prošivši*, rus. *попросѣв* ali *попросѣвши*).

Trpnopretekli deležnik se tvori z dvema priponama na *-nъ* in *-tě* (prim. nem. *getan*, *gemacht*). Tvorba s *-tě* se nahaja v stari dobi le pri korenskih glagolih in je bila prvotno bolj razširjena. Praviloma je bila v rabi pri padajoči intonaciji korena, s čimer je podana neka veza z obliko 2. in 3. osebe sigmatičnega aorista s končajem *-tě* (gl. str. 96). To so bili zvečine glagoli s korenem na *n—m*, *ŕ* in dvoglasniški *ŕ*: stcksl. *начѣтѣ*, *вѣзѣтѣ* proti *надѣмѣнѣ*; *пожѣрѣтѣ* „požrt“ proti *пожѣренѣ* „žrtvovan“, *простѣрѣтѣ* proti *сѣтрѣренѣ* (str. 77); *пѣтѣ*, *лѣтѣ*, *пѣтѣ* proti *вѣнѣнѣ* (str. 78). Od drugih korenov so v starocerkvenoslovanščini še sledovi v *отѣрѣстѣ* „odprt“ k *отѣрѣжѣ*, *оуѣстѣ* „ovenčan“ k *оуѣвѣжѣ* (prim. gr. *ζωστός* „opasan“), *изѣѣстѣ*, *изѣѣстѣнѣ* „znan“ od kor. *věd-*, prim. *nevěsta*, *шѣстинѣ* „potovanje“ k **шѣстѣ* od kor. *švd-*, prim. sle. *pošast* fem. Pri glagolnikih gre ta tvorba sploh preko prvotnih mej (*житѣнѣ*, *жрѣтинѣ* „žrtvovanje“, *вѣтинѣ*, *сѣоуѣтинѣ* itd.), pa jih je treba spravljati v neposredno zvezo z obliko nedoločnika.

Glavna, navadna tvorba trpnopreteklega deležnika pa je bila s pripono *-nъ*, ki se je pritikala na samoglasnik nedoločniške osnove: stcksl. *да-нѣ*, *зна-нѣ*, *оум-ѣ-нѣ*, *трап-ѣ-нѣ*, *дѣла-а-нѣ*, *пѣс-а-нѣ*, *вѣр-а-нѣ*, *сѣ-па-нѣ*, *вѣсѣд-оѣа-нѣ*. Toda pri nedoločniški osnovi na *-i-* in pri korenskih glagolih se tvori od osnove na *-e-*: **prosi-e-nъ* > *прошенѣ* (prim. imperfekt str. 99) kakor *несенѣ*, *реченѣ* k *рекѣ*, pa tudi *коленѣ*, *боренѣ*, poleg katerih se pozneje pojavijo oblike *кланѣ*, *бранѣ* po

nedoločniku *клати*, брати iz **kol-ti*, **bor-ti*. Isto pripono imamo po dvoglasnikih in rastoče intoniranih samoglasnikih *i* in *ū > y*, ki razpadata *i* v *ěi* in *ū* (*y*) v *ev*: отровенъ к тропѣти — тропѣж, prim. tudi обоченъ, shrv. *čūven*; виненъ z *-ěi-* k *bī-ti*, забвенъ k забвити za **bū-*, швенъ od kor. **sīū*, prim. sle. *šivati* i. pod. Korenski glagoli, ki morejo imeti redukcijsko stopnjo, jo imajo tudi tu: чтенъ, отврженъ poleg отврстъ, отврженъ, обаченъ, prim. shrv. *obūčen*, таченъ, shrv. *tūčen* k тахсти „tolči“, shrv. *tūci* i. dr. Ta pojav in opuščanje spone *-nq-* pri glagolih na soglasnik (trppret. del. дкнженъ), ki ju nahajamo pri istih glagolih in istih oblikah na enak način, kažeta na ožjo zvezo oblikovanja prostega in razširjenega aorista ter opisovalnega in obeh preteklih deležnikov v nasprotstvu s tvorbo nedoločnika, namenilnika in sigmatičnega aorista. Sled posebne indoevropske glagolske osnove *-nou-* se je ohranil pri nekih glagolih s spono *-nq-* (str. 79), zlasti v tvorbah glagolnikov: отъриновенъ „odrinjen“, приковенъ „dotaknjen“; мановени „migljaj“, въдхновенъ „navdihnjenje“ itd.

Od oblik trpnopreteklega deležnika se tvori s pripono *-ěie*, stcksl. *-ни*, glagolski samostalni, glagolnik (nomen actionis), a s pripono *-vнъ* glagolski pridevnik za izraz možnosti (adjectivum possibilitatis) dejanja ali stanja (gl. str. 73). So pa še druge tvorbe te vrste kakor n. pr. s pripono *-t-jo-*, stcksl. *-t-ějo-* iz nedoločniške osnove, oziroma naravnost iz nedoločnika: sle. *jěšč*, shrv. *ōračā zemlā* „arvum“, prim. rus. *пахатная* (nav. -от-) *земля* „izorana, še neposejana zemlja“, češ. *křesací kamen* „kresilni kamen“, stcksl. *питная вода* „pitna voda“ poleg rus.-cksl. *чѣтѣи минѣи* „Vitae Sanctorum po mesecih“ s tvorbo iz korena i. dr. pod.

HISTORIČNA DOBA

A. GLASOSLOVJE

I. Postanek zaprtih zlogov in izpremembe glasovnih produktov predhistoričnega zakona odprtih zlogov

Praslovanskemu nasprotno oblikovanje zlogov je nastalo z onemenjem redukcijskih samoglasnikov (polglasnikov) *э—ъ* v t. zv. slabi poziciji, na koncu in v zlogih pred polnimi samoglasniki, oziroma tudi ojačenima polglasnikoma, v splošnem tedaj v lihih zlogih besed ali zvez s proklitikami, štetih od konca proti začetku (Havlikovo pravilo³⁶). V takem položaju se je njun samoglasniški element praviloma izgubil, medtem ko se je v močni poziciji, v zlogih pred slabim redukcijskim samoglasnikom (v splošnem torej sodih), ali z drugimi besedami, v novonastalih zaprtih zlogih ojačil ter so se iz njiju razvili različni samoglasniški refleksi, t. zv. gibljivi samoglasniki, ker se nahajajo le v gotovih oblikah in izvedenkah iste besede, pa naj je to koren, pripona ali predpona: prasla. in stcksl. *sъnъ*, gen. *sъna* (prim. tudi glagol *sъpati*) — *дъnъ*, gen. *дъne*, toda sle. *sъn*, *snâ* (*spâti*) — *dân* (*â* radi dolgega zloga, ki je tu nastal iz kratkega padajoče naglašenege), *dně*, shrv. *sân*, *snâ* (*spâti*) — *dân*, u oči *Đurđeva dně* (*dâna* po nominativu), bolg. *sъn* — *den*, maked. *son* — *den*, rus. *сон*, *сна* (*спать*) — *день*, *дня*, polj. *sen*, *snu* (*spać*) — *dzień*, *dnia*, češ. *sen*, *snu* (*spâti*) — *den*, *dne*; prasla. *žъnъčъ*, gen. *žъnъčā*, toda češ. *žnec*

³⁶ A. Havlík, K otázce jerové v staré češtině. (Listy filologické XVI 45, 1889).

— žence, stpolj. *žniec*, sed. *ženiec* po drugih sklonih — *žeñca*, rus. *женец* — strus. *жица*, sed. *жнеца* po nominativu, sle. dial. *žnjèc*, knjiž. *žanjàc* po drugih sklonih — *žanjcà*, shr. *čàtac* po drugih sklonih — *čàca* za prasla. in stcksl. *čvčcb* — *čvčca*, češ. *čtec* — *četce*, rus. *чтец* — strus. *чѣта*; prasla. in stcksl. *ovčca*, gen. plur. *ovčcb*, toda sle. *ovca* — *ovác* (*á* v dolgem zlogu v rodilniku množine), shr. *ovca* — *ovácà* (s pozneje pridodanim *-ā*), rus. *овца* — *овѣц*, polj. *owca* — *owiec*, češ. *ovce* — *ovec* poleg anal. *ovci*; prasla. in stcksl. *sčto*, gen. plur. *pčtb sčtb*, toda sle. i. dr. *sto*, gen. plur. sle. dial. kor. *pet set*, stshrv. *pet sat*, rus. *пятсѣтъ*, polj. *piečset*, češ. *pět set* itd. Refleksi ojačenih polglasnikov so tedaj: sle. (knjiž.) *ə* v kratkih in *a* v podaljšanih zlogih za *ɤ* in *ɥ* in ravno tako tudi shr. *a* za *ɤ* in *ɥ*, dial. čak. tudi *e*, *o* (o sovpadu *ɤ* — *ɥ* v slovenščini in srbohrvaščini gl. doli), bolg. *ɤ* za *ɤ* in *e* za *ɥ*, rus. in maked. *o* za *ɤ* in *e* za *ɥ*, polj. in češ. kakor sle. dial. sev.-vzh. in kajk.³⁷ *e* za *ɤ* in *ɥ* (o sledovih palatalnosti *e* za *ɥ*, zlasti v poljščini, gl. doli). V označenem pravcu se je izgovor polglasnikov najpreje (kmalu po IX. stol.) razvil na jugu, kjer je v slovenskih brižinskih spomenikih iz druge polovice X. stol. že splošno tako stanje, medtem ko se v ohranjenih prepisih starocerkvenoslovanskih spomenikov s konca X. in iz XI. stol., izvzemši starejše Kijevske liste glagolskega misala, ki še natančno beležijo oba polglasnika, v večji ali manjši meri pojavlja novo stanje poleg starega le kot drugotna jezikovna črta zadnjih prepisovalcev, n. pr. v Zografskem glagolskem popolnem evangeliju s konca X. stol., ki se sicer odlikuje s precejšno fonetično natančnostjo, v še redkih primerih: poleg dvanaajstkratnega *тъмъница* le enkrat Mat. V 25 *темъница*, t. j. *temnico*, prim. briž. II 52 *timnicah*; poleg več kot stokratnega *къто* le desetkrat *кто*; Mark. IV. 38 i dr. *съпа*, briž. III 32 *spe*; pogostokrat *дънь*, briž. I 9, 12 *den* i, pod. Dalj sta se

³⁷ Koroškopodjunski *a* za podaljšani polglasnik je sekundaren in neidentičen s kranjsko-primorskim in knjižnim *a*. (Prim. Fr. Ramovš, Kratka zgodovina sle. jez. I 65).

polglasnika obdržala na severu, v Rusiji do XII. stol. Mnogotere izjeme iz pravila o razmerju med slabo in močno pozicijo sta povzročila predvsem ali analogija ali pa odpor proti nenavadnim in pretežkim soglasniškim skupinam, oziroma njihovim izpremembam kot posledicam onemenja polglasnikov. Je tudi nazor, da sta se polglasnika obdržala predvsem pod naglasom.

Pri napeto artikuliranih polglasnikih v zvezi z *i* (str. 19) imamo, izvzemši slučaj skrčenja (prim. str. 43 in sle. *samánji* iz *sънъмънѣѣ*), v ruščini v močni poziciji v nekaterih primerih *i*, ki spominja na starocerkvenoslovansko pisavo za *ĩ*, medtem ko je drugod običajni refleks za polglasnik: stcksl. *аницѣ* „jajce“ za *aĩčce*, gen. plur. *аницѣ*, rus. *яйцо* (jejcó) — *яйц* (jejc), demin. *яйчко* (jejčko) proti češ. *vejce* — *vajec*, *vaječko*, polj. *jajeczko*; stcksl. *достѣинѣ*, rus. *достѣин* proti shr. *dostôjan*, sle. *dostôjan*. Pri začetnem *ĩ*-je predvsem v zahodnoslovanskih jezikih *α*) v močni poziciji navadni refleks za polglasnik, *β*) v slabi poziciji pa pri nenaglašenem *ĩ*-odpada tudi *i*:- *α*) stcksl. *игълиникъ* *оуши* „šivankino uho“, češ. *jehla*, polj. dial. *jegla*, čak. *jāgla*, sicer je *i*;- cksl. (Act. XXVII 41) *исъльнѣ* za **bz-sъp-*, češ. gen. *jespu* (nom. *jesep* po drugih sklonih), fem. *jespa* „sipina“; *β*) stcksl. *игръ*, cksl. *игра*, stčes. *jhra*, sed. *hra*, stpolj. *igra*, sed. *gra*; stcksl. *имама*, stčes. *jmām*, sed. *mām*, stpolj. *imam*, sed. *mam* (tu tudi mrus. *māio*); stcksl. *из*, češ. in polj. *z*, n. pr. stcksl. *избавити*, češ. *zbaviti*, polj. *zbawić*. Tudi tu so se pojavile seveda kakor drugod različne izravnave. V položaju pred *i* se razlikuje velikorusčina ne le od jezikov, kjer se je izvršilo krčenje (str. 43 sl.), temveč zlasti tudi od malorusčine, v kateri imamo za ojačena napeta *ɛ* — *ê* neke vrste *y* (v pisavi *и*, prv. *i* je namreč otrdel in se strnil z *y*): vrus. *молодой* — mrus. *молодій*, vrus. *людей* — mrus. *людій*, vrus. *свиней* — mrus. *свиній*; ista razlika je v sedanjiku pri glagolih z rastočo intonacijo na korenu (po začetnih dveh soglasnikih pri *i*): vrus. *крѣю* — mrus. *крію*, vrus. *брѣю* — mrus. *брію* proti vrus. *бюю* — mrus. *бю*, toda v močni poziciji v velelniku vrus. *бей* — mrus. *бий*; prim. tudi

samost. vrus. шёя — mrus. шйя „vrat“ in enako v drugih slovanskih jezikih (stcksl. шина, bolg. шйя, shrv. šlja, sle. šija, češ. šije, polj. szyja zbog otrdelega š) ter strus. воя, dial. завој i. dr. „vrat, tilnik“, mrus. вйя kakor stcksl. вѣя. V besedi **prĭjatelĭ* je tudi vrus. прійатель.

Tudi onemenje polglasnikov, zvezano z uveljavljenjem zaprtih zlogov, je povleklo za seboj, zlasti v izgovoru soglasnikov, mnoge glasovne izpremembe, ki se pa v zvečine etimološkem in kompromisnem pravopisju slovanskih književnih jezikov ne izražajo vedno v pisavi. Sledeči pregled omenjenih izprememb se iz razlogov potrebne omejitve gradiva ozira v prvi vrsti le na glavne književne jezike v sedanjí obliki. Razpredelba 1.—8. sledi razvrstitvi v I. poglavju o zakonu odprtih zlogov v prvem delu.

1. Zveneči soglasniki, ki so po onemenju polglasnikov prišli na konec, so postali, razen zvočnih (sonornih) *m* — *n* in *r* — *l*, nemi: prim. sle. *bób*, *dĕd*, *rōg*, *vōz*, *nōž* v izgovoru kakor *bop*, *det*, *rok*, *vos*, *noš* in podobno tudi v drugih slovanskih jezikih. Razlike so bile in so le v jakosti izgovora (fortis — lenis). Na severu je izgovor dandanes bolj jak, medtem ko se n. pr. v srbskohrvatskih in makedonskih narečjih približuje zvonečnosti (reducirana zvonečnost). V ruščini in zlasti v poljščini se celo zvočni soglasniki po nemih izgovarjajo nemo, t. j. z izgubo zvonečnosti (*r*, *l*, *m* i. dr.), nasprotno so se v češčini razvili v sonante (*r*, *l*, *m*), v južni slovanščini pa v skupine z drugotnim giblјivim samoglasnikom, kar je seveda mogoče tudi drugod: stcksl. вѣтрѣ, toda polj. *wiatr*, rus. вѣтр enozložno s *r* poleg *wiater*, вѣтер, češ. *vĕtr* dvo-zložno z *r*, sle. *vĕtar*, shrv. *vĕtar*, *vjĕtar*, bolg. вѣтр; stcksl. Петръ, toda polj. *Piotr*, rus. Пѣтр s *r*, češ. *Petr* z *r*, sle. *Pĕtar*, shrv. *Pĕtar*; stcksl. gen. plur. сестръ, toda polj. *siōstr* (izg. *śustr*), rus. сестѣр, stčes. *sestr* (*r*), sed. *sester*, sle. *sĕstar*, shrv. *sestārā*; stcksl. неслѣ, toda polj. *niōst* (izg. *ñust*), rus. нѣс (izg. *ños*) z odpadom *l*, češ. *nesl* z *l* in tudi brez *l*, sle. *nĕsaj*, shrv. *nĕsao*, bolg. нѣсъл; stcksl. мѣслѣ, toda polj. *myśl* (*l*), rus. мысль

(*l*), češ. *mysl* (*l*), sle. *mĭsaj*, shrv. *mĭsao*, bolg. мѣсъл (-*l*); prasla. gen. plur. **pasmĕ*, toda polj. *pasm* s *m* (*pasmo gōr* „gorski hrbet“) poleg *osiem* (izg. *ošem*), rus. вѣсемъ (izg. *vošĕm*), češ. *osm* (izg. *osm* ali *osum*), sle. *ōsam*, shrv. *ōsam*, bolg. ōсемъ (izg. *osem*) za stcksl. осмѣ; stcksl. нсмѣ, toda polj. *ješm* poleg *jestem*, češ. *jsem*, sle. briž. *iezem*, *gezim*, sed. *səm*, shrv. *jĕsam*, bolg. съм. Splošno se pojavljajo drugotni giblјivi samoglasniki, da ločijo nenavadne ali težko izgovorljive soglasniške skupine: prasla. **okno*, gen. plur. **oknĕ*, ali verjetneje zbog mrus. вѣно (gl. doli) in fin. *akkuna* **okĕno* — **okĕnĕ*, polj. *okien*, rus. окон, češ. *oken*, sle. *ōkan*; prim. cksl. окън(ъ)це, polj. *okienko* (s pripono -*ko*), rus. окѣнце, češ. *okĕnce*, sle. *ōkance*; stcksl. огнь, toda rus. огѣнь, polj. *ogień*, češ. *oheń*, sle. *ōganj*, shrv. *ōgań*, bolg. огънь; stcksl. жѣль, toda rus. ѣголь, polj. *węgiel*, češ. *uhel*, sle. *ōgaj*, shrv. *ūgaĭ*; cksl. veslo „veslo“, gen. plur. грѣла, toda rus. грѣбел, polj. *grzebet* „češ-ljev“, češ. *hřebel* „grebelj“, sle. *grĕbal*. Novejša črta je v bolgarščini in srbskohrvatskih južnozpadnih narečjih odpad končnih *t* — *d* v starih skupinah *st* — *zd* in *št* — *žd*: мостъ, гвоздъ, шесть, кость, ношъ, дѣждъ itd. izg. *mōs*, *gvōs*, *šĕs*, *kōs*, *nōš*, *dĭš*. Onemenje končnih polglasnikov je vplivalo tudi na kvantiteto in s tem kakovost samoglasnika novega zaprtega zloga (n. pr. sle. *dān*, gen. *dnĕ*, *mōst*, *mostū*, shrv. *mōst*, *mōsta*, češ. *vůz*, izg. *vūs*, *vozu*, polj. *róg*, izg. *ruk*, za stpolj. *rōg*, *rogu*, mrus. pik za st. *rōk* „leto“, *pōky*), kar pa je bilo v posameznih slovanskih jezikih odvisno še od različnih drugih pogojev in o čemer bo podrobneje govor v II. poglavju.

Poleg polglasnikov so se v severnoslovanskih jezikih tekom historičnega razvoja XIII.—XIV. stol. na koncu reducirali in onemeli tudi nenaglašeni samoglasniki po enostavnih soglasnikih, kar je šlo najdalje v ruščini (prim. onemenje *a* pri povratnem zaimku po samoglasniških glagolskih končajih, stcksl. боѣм ѣа: rus. боюсь (-*s*) iz *bojūša*, ali instr. sing. fem. женѣю poleg женѣю itd.), sicer se pa najbolj razširilo pri *i*: stcksl. мати, rus. мать (-*t*), stpolj. *mać*, slš. *mať*, češ.

māti; stcksl. поустыѣнн, rus. пустынь (-н), prim. polj. *gospodynī*; velelnik stcksl. вѣди — неси, rus. будь — неси, polj. *bađz* — *nieš* (prvotno naglašeni končaj se je dalj časa držal), češ. *bud* — *nes*; nedoločnik stcksl. быти — нести, rus. быть — нести, polj. *być* — *nieśc*, slš. *byt* — *niest*, češ. *býti* — *nésti*. Kratki nedoločniki brez *i* se nahajajo tudi v severno-zahodni južni slovanščini (slovenščini, čakavščini in zahodni srbohrvaščini). Prim. še v slovenščini, kjer je ta pojav posebno v narečjih silno razvit, prislove kakor *věč*, *mānj*, *bōlj*, *dělj* itd. iz -e i. dr.

2. V notranjosti ali na začetku besed so po onemenu polglasnikov nastale soglasniške skupine, ki so mogle biti popolnoma navadne in enostavne, lahko pa tudi nenavadne, težko izgovorljive, katerih sestavni deli so se morali medsebojno prienačiti (priikovati) ali razenačiti (asimilirati ali disimilirati, ozir. diferencirati), kar se je v posameznih jezikih, pa tudi v gotovih slučajih često izvršilo na različne načine. Prevelikim izpremembam v primeri z drugimi oblikami so se zlasti nekateri jeziki tudi izogibali in po analogiji obdržali refleks polglasnika, ali pa niso šli pri pretvorbi povsem do kraja. Najbolj dosledno je prvotni pravec razvoja izvedla poljščina: prim. stcksl. дѣжда, gen. дѣжда, verb. дѣждитъ proti polj. *deszcz* (za *deždž*) — *dždžu* — *dždzy*, češ. *dešť* — *deště* — *dšti*, rus. дождь — дождя — дождят, bolg. дъжд — plur. дъждовѣ — дъждѣ, shrv. *dāžd* — *dāžda* — *dāždī*, sle. *dāž* — *dāžja* — *dāžt*.

Izpremembe soglasniških skupin po onemenu polglasnikov v notranjosti besed. a) Enaki soglasniki, naj so bili to že prvotno, ali pa šele nastali po asimilaciji, so se strnili v en, dvojnosti odgovarjajoč podaljšan, dolg soglasnik, toda ohranili so se le v poljščini in ruščini, medtem ko se je drugod uveljavil običajni kratki soglasnik, dolgi pa pridržal le v dvomljivih slučajih radi razlikovanja pomena: (mnogo tega je seveda tudi novejšega izvora): n. pr. češ. *poddaný* „podložnik“ z dolгим *d* radi *podaný* „podan“, toda *oddíl* „oddelek“ z enostavnim *d*, prim. sle. nar. *podēt*

ali *pódet* iz *poddēt* (pri obutvi, vozu, plugu i. dr.), shrv. *ódavno* iz *od davna*, toda briž. *zakonnik* proti sed. češ. *zákonník* „menih“ z *ň*. Poljščina in ruščina sta ohranili dolge soglasnike na začetku in med samoglasniki, ne pa na koncu ter pred soglasniki in po njih kakor **rusvske*, rus. русский izg. z enim *s*, polj. *ruski*. Prim. stcksl. съсати proti polj. *ssać* z dolгим *s*, rus. dial. ссать poleg knjiž. сосать, vendar tudi knjiž. ссыпать za *ssypati*, toda češ. *ssāti* z nav. *s* poleg *se-sati*, sle. *sāsāti* (gl. pod *c*), shrv. *sāti*; stcksl. съ задн proti rus. сзади z dolгим *z*, toda sle. *zādaj* iz *s zada*; stcksl. kompar. gen. вѣшша, (нижша) proti polj. *wyższy*, *niższy*, rus. вѣшшій, низшій (pisava *s*, *z* po pozitivu) z dolгим *š*, toda češ. *vyšší*, *nižší* z nav. *š* (v južni slovanščini je druga, stara tvorba); polj. *panna* „gospica“ z dolгим *n* proti češ. *panna* „devica“ z nav. *n* za **panьna*, ki je izvedeno iz polj. *pani*, češ. *paní* „gospa“ s pripono -*ňna*; rus. панний „rani“ z dolгим *ň* proti češ. *ranní* z nav. *ň* iz **ranьňíjě*; polj. *dzienny* „dnevni“, rus. денной s dolгим *n* proti češ. *denní* z nav. *ň* iz **dьnn-* itd. Prim. tudi velel. rus. будьте z dolгим *t* proti češ. *budte*, *pustte*, izg. *bute*, *puste* i. pod. V slovaščini je tudi najti dolge soglasnike.

Neenaki soglasniki so se po možnosti prilicili drug drugemu, in sicer je šla smer asimilacije zvečine regresivno, kar kaže na dalj trajajoče nagnjenje, izgovarjati notranji zlog na samoglasnik.

b) Nemi soglasniki so postali pred zvenečimi (razen *v* in del. zvočnih) zveneči in narobe zveneči pred nemimi nemi (v pravopisu, izvzemši srbskohrvatski fonetični, le redko označeno): a) stcksl. съдракъ proti sle. *zdrāv*, shrv. *zdrāv*, češ. *zdrāv*, polj. *zdrów*, rus. здоров; cksl. просьба proti češ. *prošba* (z), polj. *prośba* (z), rus. просьба (z'), prim. sle. *glāšba* (z), shrv. *zādužbina* iz -*dušb-*; stcksl. сватѣба proti sle. *svātba* (d), shrv. *svādba*, češ. *svatba* (d), polj. *swadźba*, rus. свадьба (d); stcksl. лѣчьба proti *dž* (ž, cir. и) v rus. лечба, češ. *lěčba*, polj. *liczba* „število“, sle. *dolōčba*, shrv. *ōtadžbina*; β) stcksl. жъкъми proti *s* v sle. *ōzki*, shrv. *ūskī*, češ. *ūzký*, polj. *wązki* (prim. *bliski*), rus.

у́зкий; zahsla. **nebožbčikъ* „pokojnik“ (od *nebožbъ*, *nebogъ* „miser“, sle. *neborē* za *nebožę*) proti polj. *nieboszczyk* (šć) in češ. *nebožtík* iz stčes. šć; stcksl. вѣздѣхнѣти „vzdihniti“ proti polj. *westchnąć*, stčes. *vezdchnūti*, sed. *vzdechnouti* kakor rus. вѣдохнѣть, shrv. *uzdāhnuti* po opisnem deležniku **vzdzēhtъ* in samostalniku češ. *vzdech*, rus. вѣдох, shrv. *ūzdāh* iz **vzdzēhtъ*; prim. še **dēhtъ*, polj. *dech* „dih“ proti gen. *tchu*, češ. *dech*, gen. *dchu* (t), *nátcha* „nahod“ ter **dēhořъ* proti polj. *tchórz*, češ. *tchoř*, rus. хорѣк iz *th-*, shrv. *tvōr* za *thōr*, sle. *dihūr* za *dāhōr* po *dih-* i. dr.

c) Sičniki so se v splošnem prilagodili šumevcem in narobe šumevci sičnikom, vendar je v prvem slučaju (pri *sš*, *zž*) na jugu in v češčini, kjer ni dolgih soglasnikov, pravilo razlikovanje obeh glasov (prim. str. 113 sle. *sasāti*, češ. *sesati*), a v drugem (*šš*, *žž*, *čš*) zlasti zopet na jugu progresivno prevladanje šumevcev, kar pa je oboje nastalo bolj po analognem nego fonetičnem potu (v slovenščini se je posplošilo *šk* — *št* iz *sk* — *st* po šumevcih ne le za starejše in še sedanje vzhodno *čk* — *čt* iz *čsk* — *čst*, temveč tudi za prv. *sk*, n. pr. *nebēški* za stcksl. нѣбѣскѣ, v srbohrvaščini le za *čt*): α) sevsla. **szczęście* proti polj. *szczęście* (šć-), češ. *štěstí* za stčes. šć-, rus. счастіе (šć), prim. sle. *sčasoma* (šć), *peščēn*, shrv. *pěščan*, *pjěščan* s šć in ne št, ki je sicer za staro šć (n. pr. *pūšten* za *puščen*), tu pa je -*szc-*, cksl. пѣсчѣчанѣ od stcksl. пѣсчѣкѣ „pesek“; stcksl. съшити proti rus. сшить, polj. *zszyc* z dolgim š, oddeljeno češ. *sešiti*, sle. *səšiti*, shrv. *sāšiti*; stcksl. съжѣсти proti polj. *zżec*, rus. сжечь z dolgim ž, oddeljeno češ. *sežehnouti*, sle. *səžigati*, shrv. *sažēci*; β) stcksl. мѣнишѣскѣ proti polj. *mniski*, češ. *mníšský* (s), toda sle. *meniški*, shrv. *mōnāški*, (rus. монашеский je po cerkvenoslovanščini); pračeš. *česbъskъ* proti sed. češ. *český*, polj. *czeski*, prim. *włoski* „laški“, rus. чешский (s), toda sle., shrv. *češki*; stcksl. мѣжѣскѣ proti polj. *męski*, češ. *mužský* (s), prim. stčes. in dial. *praský*, rus. мужской (ck), prim. strus. мѣнѣство за мѣножѣство, toda sle. *mōški*, *mnōštvo*, vendar verjetno briž. III 36 *uuzmaztue* s -*stue* iz *vsmazbъstvē* (proti sicer domnevanemu

korenu *maz* govori tvorba, ki je ni enake v nobenem slovanskem jeziku, in pomen, zlasti pa poleg drugega še sedanje sle. dial. štaj. *smagati*, *posmagati* v podobnem pomenu), shrv. *mūškŕi*, *mnōštvo*; stcksl. gen. чѣсо proti polj., češ. *co* iz starejšega *čso*, prim. sle. *nocōj* in **nočso*; *nēmēčbъskъ* proti polj. *niemiecki*, češ. *německý*, rus. нѣмѣцкѣ, toda sle. *nēmški*, shrv. *nēmačkŕi*, *nēmačkŕi*; (briž. II 11 *zlovuezki*, stcksl. чловѣчѣскѣ, bi bilo z ozirom na II 30 *zlouuezi*, stcksl. чловѣци, mogoče brati s -*ck-*, toda nasprotuje I 16 *v ziništue* „v nečistosti“ z verjetnim *čt* za **snīčbъstvē*, prim. III 34 *znicištue*, in starejše ter še sedanje vzhodno *čk* — *čt*); stcksl. пророчѣство proti polj. *prorocstwo*, češ. *prorocství*, toda sle. *prorōštvo*, shrv. *prōroštvo*, (rus. пророчество); stcksl. чѣсть, gen. чѣсти proti češ. *čest* — *cti*, polj. *cześć* — *czci* (*čci* iz *čsti*), rus. честь — чѣсти, strus. чти, prim. sed. учтѣвый „vljuden“, češ. *úcta* „spoštovanje“; verb. stcksl. чѣстити, praes. чыштѣж proti češ. *ctiti* — (*ctím*), polj. *czcić* — *czczę* iz *čščę*, rus. чтить — (чты), mrus. ччу iz *čšču* (sle. in shrv. je vse po nom. *čast*). Oblike kakor rus. мнѣжество, чловѣчество, ѣчество „ime po očetu“ poleg ѣчество „domovina“ itd., starejše sle. *človečastvo* in shrv. dial. *čovječastvo* (*človječastvo*, *človīčastvo*) ne nadaljujejo prasla. v, temveč so v ruščini iz cerkvene slovanščine, na jugu pa se je v vrnil šele drugotno. Stcksl. вѣство (v evangeliju) ni že morda iz **bežbъstvo*, ampak iz starejše tvorbe **bēg-stvo* po že praslovanski asimilaciji (str. 11 sl.); prim. got. neutr. *waúrstw* „nem. Werk“ iz **waúrhw-stwa-* k *waúrhwjan* „nem. wirken“, pod. avest. *varštva-* (z *g*) „dejanje“ in stcksl. шѣствѣнѣ iz **šbd-*.

d) O izenačevanju palatalnosti in nepalatalnosti soglasnikov prim. str. 34 in še doli: stcksl. посѣлати, praes. посѣлѣж proti rus. послать — пошлю, polj. *posłać* — *poszłę*, češ. *poslati* — *pošlu*, sle. *poslāti* — *pōšlēm*, shrv. *pōslati* — *pōšlēm*; stcksl. зѣлѣ „zlo“ proti polj. *zle*, shrv. jek. *žl'ę*; stcksl. съ ѣимѣ proti sle. *ž njīm*, shrv. izg. *š njīm*; s suf. -*ęje*, -*ęja* shrv. *vesēle*, *zdrāule*, *brāca* i. dr.; češ. *konský(ň)* h *kůň* „konj“, *klišťky* h *kleště*, *projždka* „voznja“ k **jždę*, prim. sle. *jēža* i. pod.

Prilagoditev soglasniških skupin individualnemu izgovoru se je dosegala tudi z opuščanjem (redukcijo), dodajanjem (epentezo) in razenačenjem (diferenciacijo) artikulacijskih elementov, kar se je pri posameznih slučajih videlo že gori. Seveda v književnem izgovoru tu kakor v nekih gornjih primerih lahko optična sli-

f) Redukcija zobniškega zapora imamo a) pri afrikatah pred zaporniki, v srbohrvaščini tudi afrikato in β) v raznih zvezah zobniških zapornikov z drugimi soglasniki kakor sle. (d) n, zahsla. (d) l še s tretjim soglasnikom, prim. (t) nc ali (t) mc v slovenščini in ruščini, splošno v položaju med sičniki in n — l ozir. zaporniki i. dr.: α) stcksl. чѣто proti rus. что (što) bolg. що (što), shrv. štōd, sle. nīštrc; stcksl. почѣтенъ proti sle. pošten, shrv. pošten; prasla. *tščeta, stcksl. тѣштѣта proti shrv. štēta „škoda“; stcksl. чѣбанъ, cksl. чѣбанъ „vrč“ proti rus. жбан, shrv. žbān poleg džbān (џбан), češ. žbān poleg čbān (dž), (polj. dzban) i. pod.; prasla. *sъrdьbьce, ličьce proti shrv. sŕdašce, lišce poleg rěcca-rijěcca za *rěčьca; β) stcksl. ѣданъ, fem. ѣдана proti sle. ēdan — ēna in po tem tudi ēn; stcksl. срѣдѣнии proti sle. srēnja za srednja; prasla. *šьdtъ, fem. šьdta proti polj. szedt — szla, stčes. šedl — šla in po takih oblikah sedaj tudi šel; prasla. *tkadlьcъ, gen. *tkadlьca proti češ. tkadlec (kadlec) — tkalce; prasla. sъlьnьce proti sle. sōnce, rus., mrus. sōnce, prasla. *hьlьmьca proti sle. hōmca; prim. tudi prasla. *gьlьnьcaŕь (Supr. 396. 20 гьлньчарьмъ) „lončar“ proti rus. гончар, toda polj. garncarz, češ. hrnčíř, bolg. грънчар; sevsla. sьčestьnъ proti češ. šlasný, polj. nieszcześniey, rus. несчастный (sn) „nesrečen“, prim. shrv. rādotan, fem. rādosna, bolg. чѣстен, fem. чечна; stcksl. поздѣно proti češ. pozno, polj. późno, rus. поздно (zn), shrv. pōzno, sle. pózno, prim. brézno za brez đna; stcksl. чьстѣнъ proti češ. cný, v pisavi tudi ctný, polj. cny, stpolj. czsny „pošten“, samost. češ. cnost (ctnost), polj. cnota, stpolj. czsnota „čednost“; prasla. *lēšьnikъ proti sle. lēšnik, bolg. лѣщик poleg лѣшник, prim. rus. тошно iz *tššьno „slabo“ in ѣн > šn v primerih kakor конечно „seveda“, скучно „dolčas, pusto“ i. pod.; stcksl. ить ли proti rus. эли, polj. jesli, češ. jestli (sl); sevsla. sьčestьlivъ proti češ. šťastlivý (sl), polj. szczęśliwy, rus. счастливый, prim. shrv. bolešlivo, polj. stać iz stvati kakor svati i. dr.; cksl., strus. итьѣа proti rus. избѣ.

polj. *izba*, češ. *jizba*, demin. *jistebka*, sle. *izba*, shrv. *izba*, bolg. *изба*; prasla. **gostbba*, cksl. *гостѣба* proti shrv. *gōzba*, bolg. *гостѣа*, izg. in tudi pisano *gōzba*, prim. z istim pomenom shrv. *čazbina* iz **čvstbina* k *častiti* „gostiti“; shrv. *vježba*, *vě-* iz **veščebba*, *žžba* „ščip“ iz **uščepbba*; prasla. **stbĭlo*, cksl. *стѣбло* proti češ. *zblō* poleg *stěblo*, polj. *ždzblo* iz *šćblo*, sicer rus. *стеблō*, bolg. *стѣблō*, shrv. *stāblo*, sle. *stěblo* za *stāblo*; prasla. *stvkto*, cksl. *стѣкло* proti češ. *sklo*, polj. *szkto* iz *šćkto*, toda rus. *стеклō* poleg *склянка* za stcksl. *стѣклѣница*, bolg. *стѣклō*, shrv. *stāklo* poleg *sklō*, *cklō* (enako slš. *cklo*) z raznimi izvedenkami, sle. *stěklo*, *stāklō* poleg dial. *sklēnica*, *sklēnka*; stcksl. *stysa* < *stuga* proti rus. зга згōю, ни зги не видātъ „tema kakor v rogu“.

Redukcija velarnega zapora se pojavlja predvsem v ruščini in slovensčini pred velarnima ali zobniškima zapornikoma in afrikato *č* (*tš*): stcksl. *макѣко* proti rus. *мѣгко* (*hk*), sle. *mēhko*, toda shrv. *měko*, bolg. *měko*, češ. *měkko* (*k*), polj. *miękko*; stcksl. *лакѣко* proti rus. *лѣгко* (*hk*), sle. *lahkō*, tu tudi češ. *lehko* (*chk*), ker se je *g* že prej izpremenil v *γ*, toda shrv. *lāko*, bolg. *леко*, polj. *lekko*; prim. sle. *hkrātu*, *h komū*, rus. к *комū* (*hk*) ter z zvenečim *γ* sle. *h glavi*, rus. к *головѣ* (*γg*); stcksl. *лакѣтъ* proti rus. *локотъ*, gen. *лōктя* (*ht*), sle. *lākat* — *laktū* poleg *dve lahti*, toda shrv. *lākat* — *lākta*, češ. *loket* — *lokte* (polj. *tokiec* — *tokcia*); stcksl. *ногѣтъ* proti rus. *ноготъ*, gen. *нōгтя* (*ht*), sle. *nōhat* — *nōhta*, (češ. *nehet* — *nehtu*), toda shrv. *nōkat* — *nōkta*; stcksl. *кѣто* proti rus. *кѣто* (*ht*), prim. к *томū* (*ht*); stcksl. *кѣде* proti rus. *гдѣ* z zvenečim *γ*, toda shrv. *gdē*, *gdjē*, češ. *kde* (*gd*), polj. *gdzie*, (bolg. *de* z redukciyo velara); tudi po *kde* narejeno sle., češ. *kdo* se izgovarja *gdo*; stcksl. *кѣ чѣсому* proti rus. к *чемū* (*hē*): stcksl. *никѣтоже* proti sle. *nihcē*; prasla. **dekī* proti sle. *hēi* iz disimiliranega **tēi* > *kēi*, shrv. *kēi* (oblike v drugih slovanskih jezikih gl. pod e str. 116, o disimilaciji pod h).

Redukciyo ustničnega zapora, ozir. pripora nahajamo v primerih kakor češ. *korotev* poleg knjižn. *koroptev*, slš. *kuroptva* iz **kuroptv* „jerebica“; sle. *tič*

poleg *ptič* proti stcksl. *пѣтиштѣ*; češ. *včela*, shrv. *čēla* poleg *pčēla*, sle. dial. *včela*, *čēla* proti stcksl. *вѣчѣла* in *бѣчѣла*, prim. sle. *čēr* iz **pečer*, cksl. *пѣшѣра*; sle. *šēn* iz **pšēn* > *všen*; sle. *kraljēstvo*, polj. *królestwo*. češ. *kralovstvi* (-*ostvi*) s suf. -*ovstv*; sle. *tōrek*, rus. полторѣ „poldrug“, polj. *pórtora*, češ. *poltura* fem. „vrsta denarja“ proti stcksl. *вѣторѣ*; bolg. *сѣчки*, ce poleg *всѣчки*, vse proti stcksl. *вѣкъ*; češ. *zniti*, slš. *znief*, *dluž. znēs* iz *zvñeti* itd.

g) Dodaten prehod element artikulacijski nastopa kakor v pradobi (str. 13) predvsem pri skupini *sr* > *str*: stcksl. *сѣрѣкти* „najti“ *сѣрѣшта* proti rus. *встрѣтити* „srečati“, *встрѣча*, češ. *střetnouti*, *střet*, adv. *štríc*, *vštríc* iz **svrētj* „nasproti“; stcksl. *сѣрѣро* proti češ. *střebro*. Podobno je kajk. *pondrēti* iz *ponvrēti* in po tem *pondīrek*. Sicer so te vrste pojavi bolj redki, prim. polj. *pszczota* za *вѣчѣла* — *бѣчѣла* i. dr.

h) Razenačenje (disimilacija) artikulacijskih elementov prim.: shrv. *mĭlgo* poleg *mndgo*; sle. *dēkla* iz **dētla*; shrv. *kēi*, sle. **kēi* > *hēi* iz **dekī*; polj. *większy* iz **večbš-*, češ. *větší*, prim. rus. *пѣтчивать* „gostiti“ iz **počbščivati* i. pod.; polj. *ojca*, *zdrajca*, *miejsce*, *wiejski*, *ujrzec*, *sejmu* za *očca*, *zdradzca*, *miešce*, *wiešski*, *użrzec*, *sejmu* iz *otbca*, **vzdradbca* „izdajalec“, *městbce*, *vbsbškē* „vaški“, *uzvrēti*, *sbnyma* (nom. *ojciec* nam. *ocięc* za *otbcb* ali *sejm*, stcksl. *сѣнѣмѣ* i. pod. je po drugih sklonih).

i) Progresivna asimilacija je v slovanskih jezikih omejena le na neke posamezne slučaje in se tiče predvsem zvenečega ali nemega izgovora, in tu zopet zlasti nemega dvoustničnega *w* po nemih soglasnikih (prim. daleč razširjen izgovor *sevsla*. in shrv. *sfoj* proti sle. *svoj*), kar je vse lahko zvezano še z drugimi, pri regresivni asimilaciji navedenimi artikulacijskimi izpremembami, a največ tega je v poljščini in malorusčini: stcksl. *оупѣвати* proti polj. *ufac*, češ. *ufati*, *doufati*, shrv. pokr. *ūfati* se poleg sle. *ūpati*, rus. *уповать*; prasla. **optvītējē* (prim. stčes. *plvēti* „fluere“ o vosku, polj. *plynać* „plavati“ i. dr.) proti polj. *obfity* (*pf*) „obilan“, stpolj. *optwity*; stcksl. *пѣвѣати* proti polj. *plwac*, izg. nezv. *plfac* poleg češ. *plvati* z *j*; stcksl. *кѣѣка*,

gen. *крѣкѣ*, adj. *крѣкѣкѣ* proti polj. *krew* – *krwi*, *krwawy*, izg. *krfi*, *krfawy* poleg češ. *krev* – *krve*, *krvavý* z *r*; sevsla. **remeslnikъ* proti polj. *rzemieślnik* (*l* ali brez *l*) poleg češ. *řemeslník* z *l* ali brez *l*, rus. ремесленник, toda prim. str. 110 sl. in rus. надсмотрщик „nadzornik“ z *r*; cksl. 2. os. plur. *тѣрѣте* proti češ. *třete* (z nezve-nečim *ř*), polj. *trzecie* (*tš*) kakor *tři* – *trzy* „tri“; stcksl. сѣгорѣти proti češ. *shořeti* s češ. *sch*; **sъgoda* proti češ. *shoda* (*sch*), toda polj. *zgoda* „soglasje“; prasla. *istъba* proti sle. dial. *ispa*, gluž. *špa*; prasla. *sъdoro-*, stcksl. сѣдрав- proti stnovg. *storov-*, stpolj., luž., dial. kaš.-sli. *strow-* (prim. Извѣстія отд. русск. яз. и словесн. руске akademije znanosti XXV 370 sl.); stcksl. compar. nom. plur. masc., redkeje nom. sing. neutr. -ѣше, n. pr. stcksl. лѣчѣше, rus. лучше proti rus. глѣбже, слабже (neknjižno) poleg слабѣе; stcksl. вѣчала (-ѣ-) proti mrus. бджолѣ, бжолѣ; stcksl. рождѣство „rojstvo“ proti mrus. рѣзвѣ iz **rožstvo*; stcksl. чѣсо proti mrus. in rus. dial. що iz **ššo* < **čšo*; stcksl. кѣнига proti polj. *księga*, demin. *książka*, iz **kneg-* z nemim izgovorom *n* in oddajo nos-nosti sledečemu samoglasniku z opuščanjem zapora; enako stcksl. кѣнасък proti polj. *ksiądz* „duhovnik“, demin. *książe* „knez (knežè)“. V maloruščini se v vzh. ukrajinskem narečju pri sufiksu -ѣje podvoji mehki so-glasnik житѣя, весѣлля, камѣння itd.

j) Premena (metateza) soglasnikov je pri dveh redka (n. pr. stcksl. кѣсък proti shrv. *sāv*, stcksl. кѣто proti shrv. *tkō*, stcksl. вѣчала (-ѣ-) proti sle. *čabēla* iz *čbēla*), češča pa pri skupinah iz treh ali več soglas-nikov in tu posebno z *v*, sonornikoma *r* – *l* in *s*: stcksl. цѣвѣтък proti stčes. *ktvu* iz **kvту*, prim. stpolj. *kwcie* (sed. češ. *kvetu* je po *kveti*); stcksl. сѣвѣтѣти proti stčes. *stvieti*, sed. *skviti* iz in poleg *stkviti*; stcksl. двѣри proti polj. *drzwi*, stčes. *ařvi*, sed. *dveře* po instr. *dveřmi*, (sle. *dūri* iz **dūri* po vokalizaciji *u*, dial. *dāuri*, *douři*, *dvēri*, glej Fr. Ramovš, Histor. gram. II 150); stcksl. скѣръ-нити proti sle. in kajk.-čak. *skruniti* iz **skrun-*; cksl. чѣрствѣ, strus. чѣрствѣ, rus. чѣрствый proti bolg. чевръст, shrv. *čvřst*, sle. *čvřst*; cksl. лѣжница, rus. лѣжка proti sle. *žlica*, shrv. pokr. *žlica* poleg knjiž. *lážica* in

pokr. *žlica*, *lžlica*, češ. *lžice* poleg *žlice*; stcksl. осѣл-пнѣти, češ. *oslnouti* (*l*) proti polj. *olsnać* za **oslnōć*; stcksl. aor. оуглабѣ „vdrli so se“, sle. Trub., Krelj *ugolbniti* „zagrezniti“ proti polj. *ulgnać*, stpolj. *uglnać*; prasla. *mъgta*, češ. *mhla* poleg *mlha* (*mha*), slš. *hmla*; cksl. вѣлѣха „bolha“ proti polj. *pchta*, gen. plur. *plech*; lat. *scutella* (rom. -d-), nem. *Schüssel* proti sle. *sklēda* poleg vzh. *zdēla*, shrv. *zdēla* – *zdjēla* – *zdila* z asimi-lacijo *sk* sledečemu *d*; cksl. костька proti shrv. *kōcka* poleg *kōska* „koščica“, sle. *kōcka*; stcksl. кѣсънѣти, cksl. кѣсънѣ „kasen“ proti shrv. *zadōcniti* „zakasneti“ iz **do-ksn-* > **dockn-*, adv. *dōckan*, *dōcne* iz **do-kъsna*, **do-kъsnē*.

3. Z onemenjem polglasnikov po *i* po samoglasni-kih so nastali zopet tudi dvoglasniki: stcksl. кран, izg. dvozložno *kra-īb* kakor *krajī*, je po onemenju postalo splošnoslovansko enozložno *kraj* z dvoglas-niškim končajem; stcksl. достойнѣи за -o-īb-nē-īb, izg. *dostojinji*, toda rus. достойный (-ōj), polj. *dostojny*, češ. *důstojný* itd. Isto se je zgodilo s končajem -īi v velelniku: stcksl. дѣлан за trozložno *dētai*, po reduk-ciji in onemenju -i splošnoslovansko dvozložno *dēlaj* z dvoglasniškim končajem. V ruščini, kjer ni bilo skrčenja, odpadajo tudi drugi samoglasniki (str. 111 sl.): stcksl. instr. женоѣ „z ženo“, rus. женоѣ poleg женоѣ; stcksl. gen. sing. fem. тоѣ, нашеѣ, strus. тоѣ, нашеѣ за *tojē*, *našējē* (gl. str. 65 in 41), sed. той, нашей in po tem tudi pri pridevnikih доброѣ, сѣней; stcksl. com-par. скорѣе „hitreje“, rus. скорѣе poleg скорѣѣ i. dr.

V zahodni in knjižni slovenščini in maloruščini na-hajamo po onemenju polglasnikov po *v* in *t* zbog opuščanja zapora tudi dvoglasnike z *u*: stcksl. сѣдравѣ je sle. *zdrāv*, izg. *zdrāu*, mrus. здорѣв, izg. *zдорѣu*, do-čim je vzhsl. *zdrāf*, vrus. *zdarōf*; stcksl. правѣда, sle. *prāvda* (*au*), mrus. правда (*au*), vzhsl. in vrus. *prāvda* z ustničnozobniškim *v*; opisni deležnik stcksl. знаѣл, sle. *znāu*, mrus. знаѣ, izg. *znāu*. Širši dvoglasniški izgovor se je razvil v srbohrvaščini, kjer se je *t* po onemenju polglasnika vokaliziral v *o*: *znāo*, *seōce* iz *selbce* demin. *k sēlo*, *sēoskī* iz *selbsky*, *seōba* iz *selbba* „selitev“ itd.;

prim. tudi sle. *umr̥g*, shrv. *ūmr'o*, sle. *gr̥lce* (z izgovorom po *gr̥lo*), shrv. *gr̥oce*.

O druge vrste dvoglasnikov, ki so se razvili iz dolgih samoglasnikov, gl. v II. pogl. o kvantiteti.

4. Nosna samoglasnika, produkt praslovanskega zakona odprtih zlogov, imata z novim stanjem le ta stik, da je njun izgovor razpadel tu pa tam v dvoglasniške skupine, sicer pa je šel njun razvoj svojo pot, po večini denazalizacije. Ako izvzamemo dialektične arhaizme kakor v slovenskem podjurskem narečju nosno *a* za prasla. *e* v dolgih zlogih ali sledove t. zv. rinezma (gr. *ῥίς*, gen. *ῥιός* „nos“) na slovenskem severu (ziljsko *srenča* i. pod., sevsle. *venč* i. dr.) ter v južni in vzhodni Makedoniji (*p̃nt̃l̃*, *r̃ñka*, *z̃omp*, *p̃entok*, *m̃enkū* „pót, roka, zob, petek, mehko“), sta se nosnika ohranila le v leški (lehitski) skupini zahodnoslovanskih jezikov, t. j. v poljščini s kašubščino in sosedno slovinsščino kot preostankoma nekdanje pomorjansščine in v že od polov. XVIII. stol. izumrli polabščini. Vendar ni današnje stanje v poljščini z nosnima samoglasnikoma *o* (v pisavi *a*) in *e* neposredno nadaljevanje praslovanskega; kajti prasla. *o* — *e* sta se v poljščini najpreje (v XIII. — XIV. stol.) strnila v en širok nosni samoglasnik, neke vrste *a* (v pisavi spomenikov nav. *o*), ki se je potem pod novimi fonetičnimi pogoji razvoja kvantitativnih razmer (gl. doli) razcepil v tedanjih dolgih zlogih v današnje *o* (*a*), v tedanjih kratkih pa v sedanje *e*, a razlika prasla. *o* — *e* je ohranjena le v posledicah mehкости prasla. *e* (gl. doli): stcksl. *рѣка*, gen. pl. *рѣкъ*, polj. *ręka* — *rąk*; stcksl. *рѣдъ*, gen. *рѣдоу*, polj. *rząd* — *rzędu* (*rz*, izg. *ž*, iz *r̥ > r̥*). Nosni izgovor v poljščini ni vedno enak, temveč se ravna po sosednih glasovih, pred zaporniki in zlitimi soglasniki (afrikatami) prehaja v sledečemu soglasniku odgovarjajoč nosni soglasnik (*ręka*, *rząd*, *ząb*, *pięta*, *w pięcie* izg. kakor *ręnka*, *żont*, *zomp*, *pęnta*, *fpięńcie*), pred *t* — *l* in pri *-ę* na koncu ter v slučajih nenaglašenosti kakor *piętnaście* „petnajst“ pa nazalnost sploh izginja. V drugih slovanskih jezikih se je nosni izgovor, izvzemši gori navedene dialektične pojave, povsem izgubil.

Denazalizacija je nastopila v splošnem ok. 1000, tu prej, tam nekaj pozneje. Slovenski brižinski spomeniki pričajo za že slabo nosnost (n. pr. *zodni*, *imoki*, *choku* poleg *mogoncka*, *poronfo*; *zueta*, *zpe* poleg *vuenſih* i. dr.), a staroruski Ostromirov evangelijski iz l. 1056—7 zamenjuje znaka za nosna samoglasnika z *oy* — *ю*, in *ѡ* — *ѡ*, v pripisu pa piše *молю* in *почахъ* za stcksl. *молю* in *почахъ*. Zamena nosnih samoglasnikov z njih refleksi, torej historični pojav denazalizacije, je sploh glavna črta razlikovanja pozameznih; po jezikih ločenih t. zv. cerkvenoslovanskih recenzij ali redakcij (str. 2) od prvotnega starocerkvenoslovanskega tipa spomenikov s še pravilno rabo nazalnih znakov.

V drugem, neleškem delu zahodne slovanščine in v ruski vzhodni skupini so nastali enaki refleksi, širok *'e* (rus. *'a*, češ. *'a* pred trdimi soglasniki) za *e* in *u* za *o*, iz katerih so se pod raznimi fonetičnimi vplivi, kvantitete, naglasa in palatalnosti, razvili različni odtenki (gl. doli), toda izhodišče je bilo *'e* — *u*: češ. *řad*, sls. *riad*, gluž. *řad*, dluž. *řed* iz *řed*, rus. *ряд* (*r'ad*); češ. i. dr. *růka*, rus. *рукá*. Na jugu imamo za *e* splošno *e*, za *o* pa v srbohrvaščini *u*, v slovenščini in sosednem delu kajkavščine *o*, v bolgarščini *ѡ*, ki se je prej v knjižni bolgarščini v korenih pisal z *ѡ*, na koncu se pa po osrednjem narečju piše in izgovarja z *a*: sle., shrv. *rěd*, bolg. *ред*; sle. *rōka*, shrv. *růka*, bolg. *рѣкá*, izg. *rěkà*, toda *неcá* „nesem“ za stcksl. *несѣхъ*.

Že v stari cerkveni slovanščini, zlasti še v poljščini se nahajata tudi pojava z ene strani drugotnih, najčese po vplivu predhodnega nosnega soglasnika nastalih nosnih samoglasnikov (stcksl. *mōd-*, *nōd-*, *gnōs-* poleg prv. *mud-*, *nud-*, *gnus-*, prim. sle. *mud̥iti*, *nūja*, *gnūs*, polj. *nędza*, *między* proti stcksl. *междоу* i. dr.), z druge pa denazalizacije po disimilaciji zbog sledečega nosnega soglasnika (stcksl. *сѣмьнѣти* poleg *соу-*, polj. *sumienie* poleg stpolj. *sąmnienie* in tudi sle. *sūm̥nja*, *sūm̥iti*; stcksl. *поманѣти* poleg *-мѣн-*, sle. *spomēniti* od korena **m̥n-*).

5. Jezičniška sonanta *r* — *l* obojnega, velarnega in palatalnega odtenka (str. 14) sta v ruščini in

poljščini in v majhni meri tudi v češčini razpadla na dvoglasniške skupine samoglasnikov s soglasnikoma *r-l*, v katerih se je barva samoglasnikov razvila odvisno od značaja sonanta, pa tudi sosednih soglasnikov v palatalnem oziru (gl. doli), ohranila pa sta se v čehoslovaščini in južni slovanščini, toda izgubila tu in, z izjemo prehoda *trtt* v *tlut*, tudi v češčini razlikovanje prvotnega palatalnega in nepalatalnega odtenka (str. 33 in doli). V splošnem prim.: prasla. **smr̥t* — **gʷrdlo*, rus. смѣръть — горло, polj. *śmierć* — *gardło*, toda češ.-slš. *smrt*, ozir. *smrt* — *hrdlo*, sle. *smrt* — *grlo*, shrv. *smrt* — *grlo*, bolg. смѣръть (izg. *smvrt*) — гърло (pred dvema soglasnikoma navadno s premeno prehodnega samoglasniškega elementa смѣрътник, pa tudi na koncu pred enim soglasnikom прѣвъ poleg прѣви); prasla. **v̥lk̥* — **gʷlk̥*, rus. (izenačeno) волк — голк, ukr. *volk*, polj. *wilk* — (z) *gietk* (gl. doli), češ. (različno) *vlk* — *hluk*, jsla. (izenačeno) *v̥lk* — *gʷlk*, sed. sle. *vōlk* — *gōlk*, shrv. in vzhsl. *vūk* — *gūk*, vzhsl. *gūč*, bolg. българин, вѣлк, слѣнце, плѣх poleg плѣхът „podgana“ (prim. gori rečeno). Od drugih posebnosti razvoja sonantnih *r-l* je omeniti prehod *l* po zobniških zapornikih *d-t* v *lu* v češčeni, poljščini in dolnji lužičini, ne pa v gornji in v slovaščini (prim. prasla. **d̥l̥gʷ*, češ. *dlouhý*, polj. in dluz. *dlugi*, toda slš. *dłhy* z dolgim *l*, gluž. *dołhi* „dolgi“) ter izogibanje skupini *čr* v čehoslovaščini in večjem delu južne slovanščine (češ.-slš. *černý*, bolg. чѣрен, fem. чѣрна, shrv. *črn*, že Supr. 119.19 цѣрнориѣцѣ, prim. tudi češ. *žerď* „žrd“, *žernov*, bolg. жерновѣн камѣк „mlinski kamen“, toda sle. *žrnev*, *žrnja*, shrv. *žrvañ* „ročni mlin“ i. pod.). V slovenščini prim. *skruniti* h korenu **skv̥n-*, shrv. *oskv̥niti*, rus. осквернѣть proti stcksl. сквѣрнѣти z *vr* (str. 120). V ruščini se je posebno v narečjih skupno s pojavom novih gibljivih samoglasnikov razvilo t. zv. „drugo polnoglasje“: rus. dial. мѡлнѡя, столѡб, верѣх za мѡлнѡя, столѡб, верѣх i. pod.; rus. spl. верѣвка „vrv“ proti Ostr. Io. II 15 отѣ кѣрки. Pisava kakor пѣрѣси poleg пѣрѣн, пѣрѣвѣн poleg пѣрѣвѣн v staroruskih spomenikih (že Ostr.) nima s tem zveze, temveč

predstavlja združitev starocerkvenoslovanske pisave z ruskim izgovorom.

V čehoslovaščini in južni slovanščini pa se nista ohranila samo stara sonantna *r-l*, temveč sta nastala še nova iz praslovanskih skupin jezičnikov *r-l* z *v* — *b* med soglasniki, t. j. *tr̥et* — *tr̥et* in *tl̥et* — *tl̥et* preko *tr̥et* itd., v češčini praviloma le v slučajih z *v* — *b* v slabi poziciji in z izjemo *tr̥et*, medtem ko imamo v ruščini posplošene oblike z *v* — *b* v močni poziciji, v poljščini pa izveden jerovski zakon ojačenja, ozir. omenja polglasnikov: stcksl. крѣвъ, gen. крѣви proti rus. кровь (*krōf*) — крѡви, polj. *krw* — *krwi* (enozložno *krwi*), toda češ. *krv* — *krvi* (dvozložno *krvi*), slš. sed. *krv* — *krvi*, sle. (arh. *kr̥i*) — *kr̥i*, shrv. *křv* — *křvi*, bolg. крѣвъ (*kr̥f*); stcksl. трѣстъ, prasla. **tr̥stina* proti rus. трѡсть (*tr̥st*) — трѡстѣна, polj. *tr̥ešć* — *trzcina* (izg. *čćina*) iz **tr̥stina*, toda češ. *tr̥ešć* — *trstina* (*třtina* je lahko iz *tr̥st*, prim. Euch. sin. трѣста), slš. sed. *tr̥st* — *trstina*, sle. *třst* — kajk. *trstina*, shrv. *třst* — *třstina*, bolg. трѣстъ (*tr̥s*) — трѣстѣна; stcksl. крѣстъ, gen. крѣста proti rus. крест — крестѣ, polj. *chr̥zest* — *chr̥ztu* (*hřtu*), češ. *křest* — *křtu*, toda slš. sed. *kr̥st* — *kr̥stu*, sle. *křst* — *křsta* (prim. briž. dat. *creztu* po nominativu), shrv. *křst* — *křsta*, bolg. крѣст; stcksl. грѣмѣти proti rus. гремѣть, polj. *gr̥zmieć*, češ. *hřm̥eti*, toda slš. *hr̥miet* (z *r*), sle. *gr̥m̥eti*, shrv. *gr̥meti*, ozir. *gr̥m̥leti*, bolg. гѣрмѣ, perf. грѣмне (radi dveh soglasnikov); stckl. скрѣжѣтъ proti rus. скрѣжет, polj. *zgr̥zyt* (*zgřyt*), češ. *skr̥ehot* (iz **skr̥gub̥t*, *ot̥*), toda sle. *skr̥žetati*, shrv. *škřgūt*; stcksl. погѣмѣтати proti rus. глотѣть, stpolj. *křtać* z *ř*, toda češ. *hl̥tati* z *ř*, sle. *gou̯tati*, shrv. *gūtati*, bolg. гѣлтам; stcksl. плѣтъ, gen. плѣти, „meso“ proti rus. плоть (*pl̥ot*) — плѡти, polj. *pl̥eć* — *pl̥ci* (izg. *pūci*), toda češ. *plet* (*pl̥t*) — *pl̥ti* (*pleti*), sle. *pōyt* — *poyt̥i* (prim. briž. *pulti* z *ř*), shrv. *pūt* — *pūti*, bolg. плѣтъ (*pl̥et*); rus.-cksl. вѣлѣха proti rus. блохѣ, polj. *p̥chta* (z metatezo soglasnikov), toda stčes. *bl̥cha* (sed. *blecha* je po genitivu plur. *blech*), slš. *bl̥cha*, sle. *bōyha*, shrv. *būha*, *būva*, bolg. бѣлхѣ; stcksl. плѣвати proti rus. плевѣть, polj. *pl̥wać* (enozložno *pl̥fać*), toda češ. *pl̥vati* z *ř* (drugod

kakor sle. *pljívati* po sedanjiku); stcksl. *клянѣ* proti rus. *клянѹ* (*klenŭ*) nam. *кленѹ* po inf. *клясть* (stcksl. *клати*), a s v *клясть* proti praeter. *клял* po primerih kakor *пасть* proti *пал*, polj. *kle* (enozložno *kłne*), toda češ. *klnu* z *l* (poleg *kleji* po nedoločniku), *klnouti*, slš. *klnŭt* (poleg *klajem* po nedoločniku), sle. *kōŭnem*, shrv. *kŭnēm*, bolg. *кълна*; stcksl. *слъза* proti rus. *слеза*, polj. *łza*, toda češ. in slš. *slza*, sle. *sōŭza*, shrv. *sŭza*, bolg. *слъза*. Stcksl. *бръвнѹ*, rus. *бревно* je dalo sle. *brŭno* iz **brŭno* kakor stcksl. *скврѣнѣти* za **skvŕ-*, sle. *skrŭniti* (str. 124).

Na začetku besed se iz skupin jezičnikov s polglasnikoma tudi v čehoslovaščini in južni slovanščini nista praviloma razvila sonantna *r* — *l*; pri tem je iz začetnega *ŕ* v slabi poziciji v srbohrvaščini o kakor iz *ŕ* po samoglasnikih (str. 121): stcksl. *ръжѣ*, gen. *ръжи* proti rus. *рожь* — *ржи*, polj. *reż* — *rzy*, češ. *rež* — *rži* (enozložno), slš. *raž* — *rži*, sle. *ŕž* — *ŕžŭ*, shrv. *rāž* — *rāži* poleg *rž* — *rži*, bolg. *ръжѣ* (*rŕš*); prim. prasla. **sŕŕžica*, rus. *суржанка* proti polj. *sa(r)życza*, češ. *souržice*, sle. *sōržica*, shrv. *sŭržica*; stcksl. *лъжа* proti rus. *лож* — *лжи*, polj. *leż* — *ły*, češ. *lež* — *lži* (enozložno), slš. *lož* — *lži*, sle. *lāž* — *lāži* i. dr. dialektično, shrv. *lāž* — *lāži*, toda prim. *ōžujak* „marec“ kakor *dāo*, bolg. *лъжа*; stcksl. *лѣнѣнѣ*, cksl. *лѣнѣ*, gen. *лѣна* proti rus. *лѣн* — *лѣна*, polj. *len* — *lnu*, češ. *len* — *lnu* (enozložno), sle. *lān* — *lanŭ*, shrv. *lān* — *lāna*, bolg. *лен*; stcksl. *прилѣнѣти* „prijeti se“ proti rus. *лѣнѣть*, polj. *lgnąć* iz **l(d)nać*, češ. *lnouti* (dvozložno), shrv. *prŭnŭti* i. pod. O razvoju skupin na koncu gl. gori str. 110 sl.

V pojavu novih jezičniških sonantov v čehoslovaščini in južni slovanščini je v končnem rezultatu opaziti slično razvojno smer, kakor se je pričela z *ŕt-* > *rāt-*, *ŕlt-* > *lāt-* (južnoslovansko-slovaško) ter nadaljevala s *tort* > *trat* itd. in ohranitvijo sonantnih *r* — *l* (južnoslovansko-českoslovaško), medtem ko se poljščina in ruščina gibljeta v tem oziru v povsem drugem pravcu.

6.—7. Pri slučajih z jezičniško metatezo so nastale tudi nove soglasniške skupine z jezičnikom, od katerih pa so se šele sčasoma podvrgle izpremembi zlasti zveze *r* s *č*, priporniki *s* — *z* — *ž* in neke druge: prim. v slovenščini dialektično redukcijo *r* v primerih kakor *čēda* nam. *črēda*, stcksl. *чрѣда*, kar je deloma tudi v knjižnem jeziku v rabi, n. pr. *čez*, *češnja*, *čevclj* poleg *čreva*, *črepina* itd.;³⁸ v srbohrvaščini se v štokavščini od XVI. stol. pojavlja kakor pri *čr* redukcija šuma (*crēvo* — *crijēvo*, pa tudi *trēšŭa*), a v bolgarščini ruskemu polnoglasju (str. 16) podobna dvozložnost (*чрево* poleg *vzh. чрво*). V češčini in poljščini je morala iti diferenciacija skupine *čr* še dalje, ker je *r* pred *č*, ozir. *e*, tudi sam postal šumevec: stcksl. *чрѣда* proti stčš. *črieda*, *trieda*, sed. *trída* (izg. z nezvenečim *r*) poleg *střída*, polj. *trzoda* (izg. *tšoda*) od srede XV. stol. iz **čreda* > *čšoda*, toda slš. *črieda*; prim. tudi stcksl. *трѣзѣ* proti češ. *střizvŭj*, polj. *trzeżwy*. V zvezah s sičnikom (in *ž*) se v češčini, srbohrvaščini in bolgarščini po starem načinu vriva zobniški zaporni element (str. 13): stcksl. *чрѣда* proti češ. *středa*, toda polj. *šroda*; stcksl. *зрѣка* proti sle. *Krelj.*, dial. *zdrcl*, shrv. *zdrĕo* poleg *zrĕo*, bolg. *здрѣл* poleg *нав. зрѣл*; stcksl. *жрѣка* proti shrv. *ždrĕbe*, *ždrijĕbe*, bolg. *ждребѣ*, toda češ. *hřibĕ*; prasla. **svōrka* proti češ. *straka*, sle. dial. *strāka*. V južni slovanščini že v predzgodovinski dobi izpremenjeni skupini *tl* — *dl* (str. 12) sta se sedaj v nekaterih primerih, zlasti dialektično, diferencirali v *kl* — *gl*: jsla. *dlĕto*, shrv. *dlĕto*, *dljĕto* poleg *glĕto*, *gliĕto*, bolg. *длето* poleg *глето*, sle. dial. *glĕto*; sle. dial. *klaciti* za *tlaciti* i. dr. V slovenščini odpada *v* pred *l*: *lāst* iz **voŭstv*, *Lāh* iz **voth* itd. Primer disimilacijske redukcije *r* je v sle. *svĕdar*, češ. *svider*, *svĕdřik* iz *svrĕdr*, prim. bolg. *сврѣдел* poleg *сврѣдел*, cksl. *сврѣдѣлѣ*, rus. *сверло*, shrv. *svŕdao* poleg *svŕdlo*, a polj. *świder* iz **svŕdr*. O nekih preglasih samoglasnikov teh skupin gl. doli.

³⁸ Prim. Slovenski pravopis. Izdala Slovenska akademija znosti in umetnosti, Ljubljana 1950.

8. Vrinjeni polglasniki v tujih besedah v starocerkvenoslovanskih spomenikih, ki že v teh niso dosledno v rabi, v poznejših cerkvenoslovanskih popolnoma izginejo. Prim. naslov evangelija sv. Marka v starocerkvenoslovanskem glagolskem Marijinskem četveroevangeliju *Евангеліе отъ Марѣка* proti naslovu starosrbskega evangelistara kneza Miroslava s konca XII. stol. *Евангеліе*, pač pa stoji pri sliki na prvi strani po tradiciji še *Марѣка*, sicer kratica *мрѣ*, *мрѣ* toda na str. 108 levo *мрѣ*.

II. Kvantiteta

Praslovansko razlikovanje dolgih in kratkih zlogov se je ohranilo le na jugu v srbohrvaščini in slovenščini ter na zahodu v čehoslovaščini in slovinščini, a bilo je morda tudi v polabščini; izgubilo pa se je razmeroma pozno v XV.—XVI. stol. v lužiščini (XVI. stol.), poljščini (XV. stol.), ruščini (dolžine se zaznamujejo še v XIV. stol.) in v bolgarščini, vendar so ostali neki sledovi v kvalitativnih izpremubah samoglasnikov, ki n. pr. za poljščino izpričujejo podoben razvoj kvantitativnih razmer kakor v čehoslovaščini, a kašubščina predstavlja še danes staro poljsko stanje.

V slovenščini morejo biti dolžine le pod naglasom, v srbohrvaščini in čehoslovaščini tudi v nenaglašanih zlogih, toda le po naglasu, kar je za knjižno srbohrvaščino treba posebej poudariti, medtem ko je za čehoslovaščino radi stalnega naglasa na prvem zlogu samo po sebi umevno. Takih dolžin je lahko več (po dve), a zaznamujejo se v srbohrvaščini z znakom dolgega padajočega naglasa, v čehoslovaščini pa razen *ā* = *ā* iz *ō* in dvoglasniškega *ou* iz *ū* z znakom akuta: češ. *mladého*, shrv. *mlādōga*, sle. *mlādega*; češ. *pět palcův*, shrv. *pět pālčā*, sle. *pět pāucev*; češ. *nakupování*, shrv. *nakupōvānje*, sle. *nakupovānje*. Dolžine obeh jezičniških sonantov pozna še slovaščina, ne pa več češčina: slš. *třn*, *stlp*, *vřba*, *vlča* za *-e* „mlad volk“, *mřtvý*, *dřhy*, gen. plur. *zřn*, *slz*, inf. *břst*, *třct*, *odřhat*,

střkat; češ. *trn*, *sloup* (st. *stlp*), *vřba*, *vlče*, *mřtvý*, *dlouhý*, *zrn*, *slz*, *břstí* „brestí“, *tlouci*, *odřhati*, *stloukati*. V slovenščini in srbohrvaščini je to še pri *r* (*l* se je izpremenil, gl. str. 123—4): shrv. *křv*, *křvi*, *vřh*, *vřha*, sle. *vřh* in *vřh*, *vřha* i. pod.

Praslovanske dolžine so se ohranile a) pred starim naglasom na koncu besed, ki ga ima razen ruščine v prvi vrsti še čakavsko narečje (gl. doli), b) pod naglasom pa v nasprotujoči si smeri, na jugu le pod staro padajočo, na severu staro rastočo intonacijo: a) čak. *krāl* iz *kraľ*, gen. *krālā*, prim. rus. король — королѣ, shrv. knjiž. *krāl* — *krāla*, sle. *krāl* — *krālja*, češ. *král* — *krále*, slš. *krāl* — *krāla*, prim. polj. *król* (izg. *krul*) — *króla* z *ó* za *ō*; čak. *vřnō*, rus. винó, shrv., sle. *vřno*, čslš. *vřno*; čak. *hvālā*, rus. хвалá, shrv., sle. *hvāla*, čslš. *chvāla*; prasla. 3. os. množ. **nesōtē*, **sēdētē*, rus. несут, сидят, sle. *nesó*, *sedé*, shrv. *nēsū*, *sēdē*, *sjēdē*, češ. *nesou* (1. os. edn. *nesu*), *sedí*, slš. *nesú*, *sedia*, polj. *niosą* (1. os. *niose*), *siedzą* (1. os. *siedze*); b) shrv., sle. *grād* proti češ. *hrad*, nasprotno shrv. *grāh*, sle. *grāh* proti češ. *hrách*, prim. rus. город in городъ; shrv., sle. *vřan* proti češ. *vřan*, nasprotno shrv. *vřāna* (sle. *vřāna* je pozneje podaljšano) proti češ. *vřāna*, prim. rus. бѣгон in вѣгона; prim. shrv. *vřla* za *vřla* (str. 28) proti češ. *vřle*, slš. *vřla* (izg. *vřla*), polj. dial. *wólá*. Mnoge izjeme iz pravila zlasti pod a) v češčini in slovaščini (tu tudi pod b) kakor *hlava*, *brada*, *ruka* proti čak. *glāvā*, *brādā*, *rūkā*, shrv., sle. *glāva*, *brāda*, *rūka* — *rřka*, rus. головá, бородá, рукá, so nastale analogično po oblikah s padajočim naglasom na korenu kakor acc. sing. in nom.-acc. plur. shrv. *glāvu*, *brādu*, *rūku* in *glāve*, *brāde*, *rūke*, rus. голову, бороду, руку in головы, бороды, руки i. dr.

Nove dolžine so nastale a) po skrčenju samoglasnikov (gl. str. 43) in b) po onemenju polglasnikov, posebno v novih zaprtih končnih zlogih (str. 110 sl.) ter v nekih posameznih, po jezikih različnih slučajih, deloma slonečih na analogiji. a) Slučaji skrčenja samoglasnikov spadajo po svojem začetku še v predzgodovinsko dobo pred onemenjem polglasnikov.

Pomembni so predvsem za oblikoslovje, ker je bilo za to največ prilike v končajih oblik: instr. sing. fem. steksl. *женѡж*, rus. *женѡю* poleg *женѡй* proti sle. *ženŏ*, češ. *ženou* (srslš. *ženou* ni isto, temveč kakor stshr. *женѡвъ* za *ženou* iz **ženŏv*, sed. *ženŏm*), polj. *żonę* z refleksom dolgega nosnika proti acc. *żonę*, čslš. *ženu*, shrv. *ženu*, sle. *ženŏ*, rus. *жену*, steksl. *женѡ*; steksl. *люди* za *ludŏjŏ*, rus. *людей* proti sle. *ljudi*, shrv. *ludi*, češ. *lidí*, slš. *ludi*, polj. *ludzi*; steksl. *младѡи* za *mladŏjŏ*, rus. *молѡдой* proti sle. *mládi*, shrv. *mládi*, čslš. *mlady*, polj. *młody*; 2. os. množ. steksl. *страдаѡте* „trpite“, *оумѡите*, rus. *страдаѡте*, *умѡете* proti shrv. *strādāte*, *ūmēte* — *ūmijete* (in po teh pri vseh glagolih kakor *nēsēte*, *pīšēte*, *čīnīte* itd.), češ. *stradāte*, *umíte* (in po tem *prosíte*, dasi je slš. *prosíte* poleg *umíte*, toda tu je tudi *nesiete*, *miniete* posplošeno, vendar ne do te mere kakor v srbohrvaščini); sicer prim. še v besedotvoritvi steksl. *бѡзанѡ* proti češ. *bázeň*; steksl. *бѡзѡчѡ* proti čslš. *pás*, polj. *pas* iz *pás*, sle. *pás*; steksl. *въ очѡ* proti češ. *uúči* „spričo“ (gl. doli) i. dr.

b) Ob onemenju polglasnikov so se kratki samoglasniki, stoječi v zlogih pred njimi, posebno na koncu, nadomestno podaljšali, splošno v genitivu plur., o čemer gl. doli, sicer pa po jezikih različno v zvezi še z drugimi pogoji, na jugu predvsem s padajočo naglašenostjo samoglasnikov, na severu kako-vostjo sledečih soglasnikov, v češčini pred zvenečimi priporniki, v poljščini, kakor kažejo sledovi v izpremembah kvalitete samoglasnikov, pred vsemi zvenečimi soglasniki, v maloruščini pa pred soglasniki sploh, toda z izjemo refleksov za polglasnike; v slovaščini razmere niso povsem jasne, opaziti pa je prehod k poljskemu in maloruskemu stališču. Na jugu prim. **vŏsŏ*, sle. in sos. shrv. *vás* proti **vŏsŏ*, sle. *vəs*, shrv. *säv* (sle. *uš* ali *uš* za **vŏsŏ*, shrv. *váš*, je po oblikah s sledečim samoglasnikom kakor gen. **vŏšŏ* > *ušŏ*); **dŏnŏ*, shrv., sle. *dān* proti **sŏnŏ*, shrv. *sān*, sle. *sən*; **bŏgŏ*, shrv., sle. *bōg*, gen. shrv. *bōga*, sle. *bogā* proti *bobŏ*, shrv. *bōb*, sle. *bōb*; **mŏstŏ*, shrv., sle. *mōst*, gen. shrv. *mōsta*, sle. *mostū* proti **postŏ*, shrv. (deloma) *pōst*, sle.

pōst, rus. *пост* — *постá*; **mŏdŏ*, shrv., sle. *mēd*, shrv. *mēda*, sle. *medū*; **nŏktŏ*, shrv. *nōč*, sle. *nōč*, gen. shrv. *nōči*, sle. *noči*; **pŏktŏ*, shrv. *pēč*, sle. *pēč*, gen. shrv. *pēči*, sle. *peči*; **krŏvŏ*, shrv. *křv*, gen. *křvi* itd. V srbohrvaščini so podaljšani tudi nenaglašeni padajoče intonirani zaprti končni zlogi: *gŏvŏr*, *kāmēn*, *žālŏst*, gen. *gŏvŏra*, *kāmēna*, *žālŏsti*. V notranjosti besed pa se daljšajo samoglasniki pred zlog zapirajočimi zvočnimi soglasniki, jezičniki (*r*, *l*, *ʎ*) in nosniki (*m*, *n*, *ŋ*) ter *j* — *v*: *Crnŏgorac* — *Crnŏgŏrca*, *pŏmenak* — *pŏmēnka*, *lŏvac* — *lŏvca*, *dŏjka*. Na koncu prim. slučaje kakor *krāj*, *bŏj*, gen. *krāja*, *bŏja* proti sle. *krāj*, *bŏj* (gen. *bŏja*), toda *mŏj* (fem. *mŏja*). Pod naglasom je v notranjosti daljšanje pred pripono *-ŏle*: *snŏple*, *pŏrje* in *pŏrje*, *stvorēŏ*. V teh primerih je bil naglas nazaj odtegnjen. Druge vrste daljšanje je že str. 32 omenjeno, shrv. in sle. *prŏrok*. V knjižni slovenščini so v notranjosti dandanes vsi samoglasniki praviloma dolgi, tudi iz dolgih rastoče naglašeni skrajšani kakor *brāt* — *brāta* ali pa pod novejšim nazaj odtegnjenim naglasom s širokima *ŏ* — *ę* kakor *bŏba* k *bōb*, rus. *бѡбá*, *nŏga*, *žēna*, rus. *нѡгá*, *женá*, *bŏsti*, *nēsti*, rus. *бѡстý*, *нѡстý*. Pri starejšem nazaj odtegnjenem naglasu, ki je prešel s končnih polglasnikov (lahko tudi drugih, prim. *pŏšlŏš*, shrv. *pŏšlŏš* iz **posŏlŏšŏ*) na zlog pred njimi kakor v **bobŏ* > *bōb* (gl. str. 30), zavzema posebno stališče genitiv plur. kakor n. pr. *otrŏk* z dolgim ozkim *ŏ* iz **otrŏkŏ* proti nom. sing. *otrŏk* s kratkim *o*, gen. *otrŏka* z dolgim širokim *ŏ*, kažočim na naglas **otrŏkŏ*. Ta posebnost genitiva plur. pa je, kakor je že bilo rečeno (prim. str. 30), splošnoslovenski pojav in gl. o njem dalje doli. V slovenščini se daljšajo tudi končni samoglasniki pod naprej pomak-njenim padajočim naglasom: shrv. *prŏso*, *nŏbo*, *pŏle*, rus. *прѡсо*, *нѡбо*, *пѡле*, sle. *prosŏ*, *nebŏ*, *poljŏ* z ozkima *ŏ* — *ę*. Še drugi neki posamezni primeri spadajo v podrobni slovniški opis slovenskega jezika.

Na severu v češčini in deloma slovaščini se v nasprotju z jugom pojavlja danes v končnem zaprtem zlogu podaljšanje le kratkega *o*, češ. *ŏ* preko

uo, slš. *ó*, izg. *uo*, pred zvenečimi priporniki: češ. *vůz*, *nůž*, slš. *nóż*, gen. *vozu*, *nože*, slš. *noža*, proti *nos*, *koš*, toda slš. *koš*; prim. dalje *stůl*, *sůl*, *dvůr*, *dům*, *kůň*, gen. *stolu*, *solí*, *dvoru*, *domu*, *koně*; *tvůj*, *bratrův* (ne pa pri samostalniki na *-ov* kakor *krov*, *lov* i. pod.), fem. *tvoje*, *bratrova*; gen. plur. masc. *-ův*, ozir. *-ů* brez *v*, dat. plur. masc. -neutr. *-ům*, n. pr. *bratrů(v)*, *bratrům*, *městům*; prim. tudi slučaje s podaljšanjem v notranjosti besed kakor *lůžko* „ležišče“, *slůvko* „besedica“, *semínko* „semence“, i. dr. Neke izjeme iz pravila (*půst*, gen. *postu*, *vůdce* „voditelj“ ali v odprtih zlogih *sůva*, rus. *собá*, *důvod* „razlog, povod“, inf. *něsti* i. dr.) brez vidne zveze z rastočo intonacijo (metatonijo) kakor v *kůže*, *vůle* (str. 27 sl.) niso še docela pojasnjene ali pa so nastale po analogiji, kakor n. pr. dolžine v korenskih nedoločnikih po primeru mnogih drugih z upravičeno dolžino pred nekdanjim naglasom na končaju ali pod rastočo intonacijo, n. pr. *housti*, *kvísti*, *krásti*, *krýti* itd., rus. *густѣ*, *цвѣстѣ*, *красть*, *крыть*. V poljščini je sled podaljšanja v zoženih samoglasnikih *ó* (izg. *u*) in *ą* (*o*): *bób* (tudi slš. *bób*), *ród*, *róg*, **gordz* > *gród*, **verdz* > *wrzd* iz preglašenega *vřed* > *vřod* „tvor, vrěd“, *rědz* > *rząd*, *maž*, gen. *bobu*, *rodu*, *rogu*, *grodu*, *wrzodu*, *rzędu*, *meža* proti *snop*, *kot* „mačka“, *rok* „leto“, **molz* > *mlot* „kladivo“, *letz* > *lot*, *prłz* > *pręt* „šiba, prot“, *sqkz* > *sęk* „grča“. Izvzemši razne analogične izravnave je pravilo izvedeno tudi v notranjosti: *lózko*, *lódka* „čoln“ proti *kropka* „kaplja“, *troszka* „troha“ i. pod. Kakor v češčini so tudi v poljščini slučaji v odprtih zlogih, n. pr. *góra*, *wtóry*, toda *sowa* proti *sówka* i. dr. V maloruščini sta se prvotna *o* — *e* v zaprtih zlogih splošno zožila v *i* — *ĩ*, ozir. *i* (*ĩ* za *e* po palataliziranih zobnikih, *i* po ustničnikih, in *r*), ne pa refleksa za *z* — *z*: prim. *снп*, *пк*, *плт*, *нц*, *бг* (*bih*), *мд*, *каминь*, gen. *снопá*, *року*, *плотá*, *носа*, *бога* (*bóha*), *меду*, *каменя*, toda *сон*, *день*, *город* „mesto“ in *город* „vrt“, instr. sing. *чоловѣком* iz *снъ*, *днь*, **goradz*, **četověkъ*; *кѣсть*, *нѣч*, *вѣсь*, *сѣль*, *пѣч*, gen. *кости*, *ночи*, *оси*, *соли*, *пѣчи*; *мѣй*, fem. *моя*; gen. plur. *синѣв* (*-ѣ*); opisni deležnik *нѣс* (*nīs*),

тѣк (*tik*), *мг*, fem. *неслá*, *теклá*, *моглá*; prim. tudi v notranjosti besed *вѣщя* (*viŭca*) „ovca“, nom. *отѣць*, gen. *вѣщя* (*otec* — *vitca*), *рѣздво* iz *rožstvo* „rojstvo“, *зѣле* (*žile*) „zelje“ *каминь*, *значѣнѣ* (po Smal-Stockem), knjižno *-ля*, *-ння* (glej str. 120). V južnoruskih spomenikih se piše že v XII. stol. *знамѣньѣ*, *камѣнь* — *камѣньѣ*, v XIII. *воовця*, zač. XIV. *воотця* i. pod., kar je označevalo dolga *ě* — *ō*.

Podaljšanje v genitivu plur. pod starim s polglasnikov nazaj odtegnjenim naglasom je moralo biti, kakor pričajo še različni slovanski jeziki vseh treh skupin (slovenščina, srbohrvaščina, slovaščina, poljščina in maloruščina) splošno: sle. *otrók*, *kónj*, *sinov*, *nóg*, *gór*, *žén*; shr. *kónâ*, *sinová*, *nógâ*, *górâ*, *žénâ*, *iménâ*, *otácâ*; slš. *nóh*, *hór*, *žien* in po teh ter metatoniranih slučajih padajoče intoniranih dolgih korenskih samoglasnikov kakor *hláv*, rus. *голóв*, *рук*, *зѣм* posplošeno tudi pri metatoniranih oblikah rastoče intoniranih korenov (gl. doli) kakor *rýb*, *žiab*, *hodín* (v češčini se je nasprotno posplošila kratkost, toda stčes. prim. še *bóh*, *vóz*, *рук* in tudi *do těch čas*); polj. *nóg*, *ról* od *rola* „njiva“ in podobno slovaščini poleg *rak* proti *reka* tudi *jagniat* proti *jagnieta* z rastoče intoniranim *ę*; mrus. *кинѣ*, *нѣг* i. dr. Neenako obravnavanje genitiva plur. proti nominativu sing. je moralo biti v zvezi z drugačnim značajem končaja genitiva plur., ki se v Kijevskih glagolskih odlomkih redoma zaznamuje s posebnim znakom (strešico) nad polglasnikom. Druga razlaga je, da se je ali nom. sing. *kón* s kratkostjo ali gen. plur. *kón* z dolžino uveljavil po analogiji drugih oblik, oziroma primerov.

Podaljšani in tudi že prvotno dolgi samoglasniki so radi bolj napetega, ožjega izgovora izpremenili v celi vrsti slovanskih jezikov razen srbohrvaščine in velikoruščine ter bolgarščine samoglasniško kakovost ter se zvečine razvili v dvoglasnike, iz katerih so pozneje potem novega zoženja zopet postali samoglasniki. Taki izpremenjeni zoženi samoglasniki se imenujejo poljski „samogłoski pochylone“ ali „ściśnione“ (upognjeni, stisnjeni) ter so povsod tam, kjer

se niso ohranile dolžine, kakor v poljščini in malorusčini, sled teh dolžin. V češčini se je podaljšani *ō* (*dōm*) najpreje in to v XIV. stol. diftongiziral v *uo* (*duom*), kar je še slš. *ó* (*nóž*), v XVI. stol. pa zožil v *ū*, v pisavi *ũ* (*dũm*). Dolgi *ū* (prvotni in iz dolgega *ō*) se je takisto v XIV. stol. diftongiziral, toda v *au*, v XV. stol. pa zožil v *ou*, le na začetku se v knjižnem jeziku še danes rabi *ū*, kar je v slovaščini splošno ostalo (*mũka* „moka“): češ. *újezd* „odpeljanje, odjezdenje“, *úhel* „ogel“, toda *moucha*, *koupiti*, *mouka*, *minouti*, instr. *ženou*, 3. os. množ. *nesou*. Stari dolgi dvoglasnik *ie* iz dolgih *ě* (ѣ), *e* pred zlogi s palatalnimi samoglasniki in na koncu, preglašenega *’a* (gl. doli) ter skrčenega *-ěje*, ozir. *-ěja* se je v XV. stol. zožil v *ī*, v slovaščini pa je *ie* ostal: prim. z dolgim *ě* (ѣ) češ. *hřích* „greh“, *bída*, *víra*, slš. *hriech*, *bieda*, *viera*; z *e* češ. *vzítí* „vzeti“, *říditi* „upravljati, urejati“, *sedíc* fem.-neutr. „sedeč“, 3. os. množ. *sedí*, slš. brez preglasa *vziať*, *riadiť*, *sediac*, *sedia*; s preglašenim dolgim, prvotnim ali skrčenim *’a* češ. *čísťe* „čása“, *svěží* fem. „sveža“ iz **svěžaja*, rus. свѣжая, 2. os. množ. *sázíte* „sadite, posajate“ iz **sadijajete*, rus. сажаете, slš. brez preglasa *čása*, *svieža*, *sádzate*; s skrčenim *-ěje*, ozir. *-ěja* > *-ie* *znamení* nom. in gen. iz *-ěje* in *-ěja*, *paní* „gospa“ iz *-ěja*, *přítel* iz *prějatelb*, slš. *znamenie*, gen. *znamenía*, *priateľ*. Tudi podaljšani *e* se je od XVII. stol. dalje zožil v *ī*, vendar je v knjižnem jeziku praviloma le po mehkih soglasnikih (*řici* „reči“ proti *pěci*, *večírek*), sicer pa le v posameznih primerih iz ljudske govornice (*kamínek*); v slovaščini ostaja *ie* (*riect*, *piect*, *večierky*). V *mléko* (*mlíko*) iz **melko* se je zbog razvoja izgovora *l* izgubil dvoglasnik *ie*. Poljščina, ki je stala glede dolžin na istem stališču kakor češčina, pozna dandanes le „pochylone“ ali „scísnione“ *ó* in *ą* (prim. str. 132 *ród*, *rząd*, gen. *rodu*, *rządu* i. dr.), v starejši dobi pa je razlikovala *ě* in *á*, ki sta se izgovarjala zoženo v smeri *i* in *o*. V malorusčini, kjer so bile dolžine še v XIV. stol., se je podaljšani *o* — *e* zožil preko dvoglasniških *uo* — *ie* od XVI. stol. dalje v *i* — *’i* (primere gl. str. 132 sl.). V se-

vernih maloruskih in sosednih beloruskih narečjih se nahajajo dvoglasniki še danes. V velikorusčini imamo sledove nekega zoženja v narečju Lěke (str. 27), kjer se metatonirani *o* v primerih kakor *kóža*, *vóla*, *nóvyj*, *dóbruj*, *koń*, *snop*, *skot* izgovarja bolj zaprto, ože nego drugi *o*. V slovenščini je v glavnem razpoznavati posebno v izgovoru podaljšanega *o* tri pojavnostna razdobja: za metatonirani *ó* (z izjemo genitiva plur.) ozki *o*, dolenjsko *’o* (*kóža*), pod padajočim naglasom in v genitivu plur. ozki *o*, dolenjsko *u* (*bôg*, *môst*, *otrôk*, *nôg*), pod novim rastočim naglasom široka *o* — *e* (*nôga*, *žéna*, *bôsti*, *něsti*, gl. v III. pogl.).

O različnem krajšanju starih dolžin v zvezi z intonacijo v južni in zahodni slovanščini je bilo str. 129 govora, o starem krajšanju v zvezi z mestom naglasa pa v prvem delu (str. 31). Na to zadnje se naslanja pojav krajšanja, če sledita za dolgim zlogom dva zloga ali druga dolžina, vendar je to že v mnogih slučajih prekršeno po analogiji. Važen je ta pojav posebno za medsebojno kvantitativno razmerje oblik v srbohrvaščini in čehoslovaščini, a nastopa v slovaščini proti češčini ali srbohrvaščini danes v splošnem ravno nasprotno s krajšanjem druge dolžine: shrv. *grād*, toda plur. *grādovi*, *vūci*, toda *vūkovi*, *gōlūbi*, toda *gōlubovi*; prim. tudi *světí* (str. 28), češ. *svatý*, slš. *svätý*, 3. os. množ. *sědē*, *sjedē*, češ. *sedí*, slš. *sedia*; češ. *tráva*, *díra* „luknja“, toda instr. sing. *travou*, *děrou*, dat. - loc. - instr. plur. *travám* — *travách* — *travami*, *děrá* — *děrách* — *děrami*, sicer že po analogijah izpremenjeno kakor *louka*, instr. sing. *loukou*, toda še *lukám* itd., ali adj. *krásný*, verb. *sázím* i. dr.; slš. *lúka*, dat. - loc. plur. *lúkám* — *lúkach*; *piaty*, *krásny*, gen. *krásneho*; *sádzam* poleg *vraciam* i pod. V primerih kakor instr. sing. *kravou*, *věrou* s prvotno rastočo intonacijo v korenu je kratkost lahko zbog metatonije, prim. sle. s *krāvo*, z *věro* (str. 29 in doli).

V jeziki, ki nimajo več dolžin, pač pa še po mestu svoboden, ali po kvaliteti že ekspiratoren naglas kakor v ruščini in bolgarščini, se pojavlja reduciranje samoglasnikov z izpreminjanjem njihove kakovosti.

V imenovanih jezikih so naglašeni zlogi poldolgi, ne-naglašeni pa ne le kratki, temveč v gotovih položajih z ozirom na mesto naglasa tudi krajši od kratkih, t. j. reducirani, s čimer je seveda v zvezi tudi redukcija intenzitete izgovora in drugih artikulacijskih sestavin. V maloruskih narečjih in v vzhodni bolgarščini se opaža pri nenaglašeni *e* — *o* izgovor kot zelo kratkih *i* — *ü*: za rus. несе, ходити — *nisé, hudyty*, za bolg. сег „sedaj“, година „leto“ — *sigá, gudína*. Bolgarščina je deležna zlasti tudi v balkanskih jezikih običajne redukcije samoglasnika *a*, v izgovoru enako bolg. ма́йката, гради́на „vrt“, страна́, izg. *májkata, grádina, stróná — stóná* i. pod.

V velikorusščini imajo samoglasniki poleg naglašeni le še v zlogih pred naglasom jasnejši, toda kratek izgovor, s čimer je v zvezi t. zv. „akanje“, t. j. izgovarjanje samoglasnika *o* pred naglasom kot *ä* (Толсто́й, Москва́, вода́, izg. *Tatstóy, Maskvá, vadá*), pa tudi izpreminjanje *a* po mehkih soglasnikih v *ë* (пять, часы́, izg. *p'et'i, česý*); na vseh drugih mestih se samoglasniki več ali manj, celo do onemenja, reducirajo, tako da je glavno razmerje zlogov v treh stopnjah razen intenzivnosti izgovora tudi v kvantitativnem oziru 1 : 2 : 3 : 1 (v končnem odprtem zlogu tudi 2), kjer število 3 zaznamuje naglašeni zlog (prim. doli v poglavju o naglasu o ritmu jezika). Na najnižji, redukcijski stopnji (1) izgube samoglasniki, zlasti srednje in nizke lege kakor *o* — *a* in *e* — *a* po mehkih soglasnikih svoj jasen izgovor ter se, ker razlikuje rusščina velarni in palatalni odtenek samoglasnikov (gl. doli), izgovarjajo kot stara redukcijska samoglasnika *ɤ* — *ɥ*, reducirana *ü* — *i* (str. 18): говоритъ, город „mesto“, množ. городá, izg. *gɔvar'it, górat, gɔradá* poleg часово́й „straža“, нача́л „začel“, izg. *čɛsavóy, načɛt*. Večzložne besede kakor колоко́ла plur. h колоко́л *kótkat, veterenó* itd. se izgovarjajo skoro trozložno *kótkatá, v'v'f'énó*.

Izmed drugih jezikov se nahajajo redukcijski samoglasniki predvsem v slovenskih narečjih, kjer že ekspiratorni element prihaja do večje veljave. Govori

se lahko tudi o slovenskem „akanju“. V ekspiratornem in kvantitativnem razmerju zlogov pa je tu najslabše mesto pred prv. rastočim naglasom, ker je bila tonska nižina (gl. še doli str. pred IV): *narediti*, izg. *nar'ɛdít*, proti rus. наряди́ть, izg. *nr'edít* „lepo obleči, ozaljšati“. V knjižnem jeziku je *ə* seveda kratko naglašeni ali nenaglašeni refleks za praslovanska redukcijska samoglasnika *ɤ* — *ɥ*. Omembé vredni so končno še redukcijski samoglasniki v srbohrvaščini v črnogorskih narečjih, kar bi (prim. podobno v sosedni severni albanščini) kazalo na zvezo tega pojava tudi z gortostjo ozemlja.

III. Naglas

Praslovanski muzikalni naglas (str. 19) sta ohranili le srbohrvaščina in slovenščina. Za slovenščino je razliko v intonaciji dolgih samoglasnikov prvi opazil že V. Vodnik, Pismenost 1811 (str. 4): Dolgi so dvojni, eni predtégneni, drugi zatégneni . . . : jutrišni *dān* (t. j. *dān*) nam kruh še ni *dán*; ga popade za *vrāt* (t. j. *vrāt*) in nese do *vrāt*. V vseh drugih pa ga je zamenjal po kakovosti nasprotni ekspiratorni, dinamični, katerega bistvo je v izpreminjanju jakosti, sile zračnega toka pri izgovarjanju, toda sledovi prejšnjega muzikalnega so ostali: v ruščini v različnem, dvojnem naglaševanju t. zv. „polnoglasnih“ (str. 16) besednih oblik (город — горóх, shrv., sle. *grād — grāh* iz **grāhv*) in v gibljivosti naglasa (str. 25) deklinacijskih in konjugacijskih oblik (nom. ры́ка — acc. ры́ку, čak. *rūkā — rŭku*, dat. бе́реpy — loc. на бе́реpy, shrv., sle. *brēgu — na brēgu*, jek. *brjēgu — brjēgu*, prim. tudi gen. бе́рега — plur. (du.) бе́рега́ (str. 65); не́сý, не́сѣ, не́сти (str. 74) — сѣ́ду, сѣ́дь, сѣ́сть, shrv. *něsēm, nēsī, nēsiti — sědēm, sědi, sěsti*, jek. *sjědēm, sjědi, sjěsti*); v češčini v nasprotju kračine in dolžine prvotne padajoče in rastoče intonacije (*hrad — hrāch, vran — vrāna*, rus. вóрон, ворóна, shrv. *vrān — vrāna*); v poljščini v „stisnjenem“ izgovoru nosnih samoglasnikov, odgovarjajočem češkim dolžinam, za staro in novo akutirano

intonacijo (*dzieciatko*, češ. *děťátko*, rus. дитя; *gaska*, češ. *houska*, shrv. *güska*; *stróza*, češ. *stráže*, rus. сторожа; *piąty*, češ. *pátý*, rus. пятый; gen. plur. *rąk*, slš. *rúk*, shrv. *rúkâ*, sle. *rók*); v bolgarščini in polabščini v premiku padajočega naglasa na sledeči zlog, pojavu, nahajajočem se tudi v slovenščini (bolg. градът proti грахът in столът iz prasla. **stoř*, torej z novim *ž* že po onemenju starega, sle. gen. *gradû* — *gráha*, *stôla* iz **stořa*, rus. столá; bolg. морé proti лѣто *l'áto*, sle. *morjê* — *lěto*, shrv. *môre* — *lěto*, ozir. *l'ěto* iz **lěto*; s premikom za dva zloga na konec prim. bolg. plur. синовé, градовé proti столóве ali рáци, sle. *sinôvi* — *stôli*, *ráki*, shrv. *sînovi*, *stôlovi*, *râci*; polab. nom. *nûgā* — acc. *nûgǫ*, sle. *nôga* — *nogǫ* proti shrv. *nôga* — *nôgu*, rus. ногá — нóгу; polab. *nebû*, sle. *nebô*, bolg. небé proti shrv. *něbo*, rus. нéбо; polab. *dôlǫb*, sle. *golǫb* proti shrv. *gôlûb*, rus. гóлубъ; polab. *dûmô*, sle. *domâ*, bolg. домá proti shrv. *dôma*, rus. дóма). Za bolgarščino se oblika instr. гласѣм (tudi pri Trubarju *glasúm* za *glasôm*, rus. гóлосом) lahko navede že iz rokopisa XIV. stol. (srednjobolgarski Hludovski psalter).

Po mestu je naglas poleg srbohrvaščine in slovenščine svoboden, gibljiv še v ruščini in bolgarščini ter deloma v kašubščini s slovinsščino in polabščini, sicer pa v čehoslovaščini, lužiščini in poljščini stalen, vezan: v poljščini na predzadnji, v čehoslovaščini in lužiščini pa na prvi zlog, pri čemer tvorijo proklitike začetni zlog (češ. *nà zemi*, *přes hodinu*), a nikalnica se celo skupno piše z glagolskimi oblikami (češ. *neujde*, *nechodí*). Tudi na jugu se je dialektično v zahodni in južni Makedoniji uveljavil neke vrste stalen naglas, na zahodu (Ohrid-Debar) na tretjem, predpredzadnjem, na jugu (Kostur) predzadnjem zlogu. Za jezike z gibljivim naglasom je vprašanje naglasa tako важно, da n. pr. ruščine brez znanja naglasa, po katerem se ekspiratorna sila in z njo kvantiteta ter kvaliteta samoglasnikov ravna po medzlogovnem razmerju 1:2:3:1, ozir. 2 (str. 136 sl. in doli), sploh ni mogoče pravilno izgovarjati, a mutatis mutandis velja to tudi

za druge. Najbolj arhaistično se je staro mesto naglasa ohranilo v srbskohrvatskem čakavskem narečju in v ruščini ter je njuna soglasnost glavni vir za določitev praslovanskega naglasa. Pripomniti pa je, da so v akcentuaciji z ene strani med ruskimi narečji, tudi v jeziku znamenitih ruskih pesnikov in pisateljev, posebno še med maloruščino in velikoruščino večje ali manjše razlike, z druge pa v štokavskih (Boka, Črna gora, vzhodna Srbija) in slovenskih govorih takisto gotove arhaistične črte. Izmed jezikov s stalnim naglasom je v poljščini še v XIV. stol. ohranjeno razlikovanje med oblikami z naglašeni in nenaglašeni končaji kakor v velelniku *dowiedzi* proti *bądz*, rus. доведи — будь, medtem ko je v češčini stalen naglas moral nastopiti že pred XIII. stol. Misliti za to na tuj, nemški ali madžarski vpliv, ni potrebno, ker je tudi v kašubščini, ki sicer kaže starejše leško stanje, opazati na češčino spominjajoče razvojne pojave, tako da je povsem mogoče, da se je vezani naglas po vrhu še v tako velikem delu zahodne slovinsščine razvil iz lastnih pobud. Odtégovanje naglasa nazaj poznata v precejšnji meri tudi srbohrvaščina in slovenščina, ki sta si s tem ustvarili celo nov rastoč naglas, shrv. „dugi uzlazni“ in „kratki spori“ (gl. doli): rus. молоко, čak. *mlíkô* proti shrv. *mléko*, jek. *mlijeko*, sle. *mléko*; rus. вода, čak. *vodâ* proti shrv. *vôda*, sle. *vôda*. Med češkoslovaškolužiškim in poljskim naglaševanjem so tudi razni prehodi, od katerih je ne glede na češkoslovaškopoljska obmejna, ozir. prehodna narečja najbolj zanimiv v doljni lužiščini poleg glavnega naglasa na prvem zlogu še postranski (zaznamovan s črtico za zlogom) na predzadnjem (*drugi|mi*, *powoła|nje*). Vprašanje o postranskih naglasih tvori za čehoslovaščino naravnost poseben problem. Nov, slabši porast ekspiratornega vala je tu pri tro- in večzložnih besedah zlasti pri dolžinah na tretjem in petem zlogu (*zakladni|ho*, *větrickách|*), sicer pa ne čez več nego dva zloga, kar je najčesče pri sestavljenih besedah (*Čelakov|ský*, toda *Čelakovské|ho*, *neobyčej|ný*, *vysokomy|slný*). Tudi v ruskem jeziku se

slišijo pri mnogozložnih besedah z naglasom na začetku postranski naglasi na koncu (всемѣлостивѣйшему, складывающиеся). V primerih povratnih preteritov (он) завелся nam. завѣлся „omislil si je“ iz *zaveťě se i. pod. je seveda le prenos naglasa na zaimek po analogiji drugih oblik s končnim naglasom fem. завелась, neutr. завелось, plur. завелись (prim. brez povratnega zaimka вѣл — велá — велó — велѣ), a po teh in fem. kakor (онá) взялась, занялась „lotila se je, začela se je baviti“ tudi masc. взялся, занялся, neutr. взялось, занялось, plur. взялись, занялись, da si se sicer brez povratnega zaimka naglašuje masc. взял, нанял, neutr. -о, plur. -и. Iskati v naglaševanju nanялся, нанялись podoben povod kakor n. pr. v молодой (str. 29), je manj verjetno, da si je na začetku stavka enklitična oblika povratnega zaimka se že prvotno sledila glagolu. Označba v srednjobolgarskem psalterju aor. вѣмѣниса' in вѣзвратиса' nima s sprednjim nič opraviti, temveč je tu naglas na zaimku kakor v гласом (gl. gori str. 138) zbog premika padajoče intonacije v 2. in 3. osebi aorista, prim. shrv. mēnī, ozir. mījenī, vrātī proti 1. os. mēnih, ozir. mijēnih, vrátih i. pod., prim. bolg. plur. синовѣ, градовѣ (str. 138).

V srbohrvaščini in slovenščini je, izvzemši slučaje metatonije, ostal padajoči (dolgi in kratki) naglas neizpremenjen, medtem ko se je prvotni rastoči skrajšal, ozir. prešel v kratki padajoči: grād — grāh (sle. v pisavi grāh), vrān — vrāna (sle. pozn. vrāna, a kračina je ohranjena še na vzhodu). V severnozahodnem delu, slovenščini, čakavščini in kajkavščini, v posameznih primerih tudi dalje na jugu, sta nastala nova dolga naglasa — padajoč in rastoč — potem skrčenja samoglasnikov (str. 43 sl.), ki s tem, da je intonacija padajoča, kadar je stal naglas na prvem samoglasniku, a rastoča, kadar je bil na drugem, lepo izpričujeta značaj starih, vendar se ta rastoči na koncu ni več skrajšal, temveč ostal kot dolžina, kakor je tudi v zahodni slovanščini ta padajoča intonacija ohranjena kot dolžina: čak. pās — opāsati, sle. pās — opāsati,

shrv. pōjas — opasati, rus. пояс — поясать; sle., čak. znāš — bāti se, shrv. znāš — bōjati se, rus. знаешь — бояться; sle., čak. gospā, čak. tudi gospojā, dubr. gospōda, rus. госпoжá iz *gospodjā; instr. sle. goró, čak. gorún (z m > n po samostalnikih moškega spola), stcksl. горoнъ za *gorojō; sle. kostī, čak. kostih (s h po lokalu), shrv. kōstī, stcksl. кoстии za *kostibj; gen. sing. sle., čak. té, rus.-cksl. тoм' in po tem sle., čak. mejē, ženē, shrv. mēdē, žēnē.

Druge vrste nova naglasa sta se pojavila ob prehodu, odtegovanju poudarka s polglasnikov, posebno na koncu, na spredaj stoječi zlog. Ohranjen pa je n. pr. v prislovni zvezi rus. намѣднi, shrv. ono-mādne „ōndan“ iz *onom`dne. Ob odtegovanju se je izvršila hkrati t. zv. metatonija, ki se je v gotovih slučajih tudi sicer razvila že v praslovanščini in o kateri je bilo govora v I. delu (str. 26 sl.). Verjetno je, da sega ta proces s svojim začetkom še v dobo pred polnim onemenjem polglasnikov. Poseben rezultat je dala pri tem dolga novoakutirana intonacija, ki se je ohranila v čakavščini, slavonski Posavini in severnovzhodni Bosni poleg skrajšane staroakutirane in za katero je fiziološki najbolj značilen skok tona v podobi [(lvšić) ali]³⁹ (Belić). Za razliko od starega akuta se zaznamuje ali z znakom grškega cirkumfleksa (~ po lvšiću) ali z zlomljeno črto akuta (˘, prim. str. 27). V štokavščini je ta novi dolgi akut izpremenjen v dolgi padajoči in ne morda enako starorastočemu v kratki padajoči naglas (prasla. *korlě, gen. *korlā, rus. корóль — короля, čak. krāl — krālā, sle. krāl̃j — krāl̃ja, toda štok. krāl — krāla s poznejšim ā), kakor je to tudi v drugih slučajih praslovanske metatonije starocirkumfektirane intonacije v novoakutirano (str. 27 sl.): štok. strāža proti čak., sle. strāža,

³⁹ St. Ivšić, Prilog za slavenski akcent (Rad Jugoslavenske akademije knj. 187, razr. histor.-filol. 77, str. 131, 146 sl. U Zagrebu 1911). — A. Belić, Замѣтки по чакавскимъ говорамъ (Извѣстія отдѣленія русскаго языка и словесности Императорской Академіи Наукъ т. XIV, кн. 2, стр. 180, 204 сл. Санктпетербургъ 1910). Tu in sicer se zaznamuje z znakom akuta.

rus. стопóжа poleg masc. стопóж; štok. *lišče* proti čak., sle. *lišje*; štok. *drāgi* proti čak. *drāgi*, sle. *drāgi*; štok. *vrātiš* proti čak., sle. *vrātiš*, rus. вopóтишь; štok. *pītaš* proti čak. *pītaš*, sle. *pītaš*; štok. *pīšēš* proti čak., sle., *pīšēš* i. dr.; prim. tudi štok. gen. *tē* proti čak., sle. *tē*. Pri prehodu naglasa s končnega polglasnika na kratek samoglasnik imamo nasprotno povsod kratek padajoč naglas (prasla. **bobē*, gen. **bobā*, rus. боб — бобá, čak. *bōb* — *bobā*, štok. *bōb* — *bōba*, sle. *bōb* za *bōb* — *bōba*), na dolgem samoglasniku pa se je pri odtegovanju naglasa nazaj na prednaglasno dolžino namestil z izjemo štokavščine isti muzikalnodinamični porast intonacije, ki je bila prej razdeljena na dva zloga, pojav, ki se pri odtegovanju naglasa nazaj še pozneje ponovi, le da se je tam tudi na kratkih, toda nekončnih zlogih razvil kratki rastoči naglas (gl. doli). K slučajem prehoda končnega naglasa na dolgi samoglasnik spada 3. os. množ. sed. čak. *nesú*, *sidé*, sle. *nesó*, *sedé*, shrv. *nēsû*, *sēdē*, ozir. *sjēdē*, rus. несýт, сидýт iz **nesq̃t̃*, **sēdē̃t̃* ali *-t̃ē*. V opisnem deležniku kakor prasla. **trēs̃tē* se je razvila dvozložnost, pa imamo po metatoniji čak. *trēsāl*, štok. *trēsao*, sle. *trēsau*, na kratkem samoglasniku pa čak. *znēsāl*, štok. *nēsao*, sle. *nēsau*. Izpremembra intonacije, metatonija je posebno opazna v genitivu plur.: nom. sing. sle. *lās*, rus. вóлос proti gen. plur. čak. *vlās(ih)*, sle. *lās*, rus. вóлóc; nom. sing. čak. *glāvā*, sle. *glāva* iz **gotvā*, rus. гóловá (str. 22), acc. shrv. *glāvu*, sle. *glāvō*, rus. гóлову proti gen. plur. sle., čak. *glāv*, rus. гóлów in enako tudi sicer nom. sing. čak. *rūkā*, sle. *rōka* iz **rōká*, rus. рукá, acc. shrv. *rūku*, sle. *rōkō*, rus. пыку proti gen. plur. čak. *rūk*, sle. *rōk* itd. Štokavske oblike gen. plur. *vlāsā*, *glāvā*, *rūkā* itd. s posplošenim končajem gen. plur. *-ā* od XIV. stol. dalje proti nom. sing. *vlās*, acc. sing. *glāvu*, *rūku* kažejo s svojim „uzlaznim“ naglasom na poznejše odtegovanje in torej zameno prvotnih, slovenskim in čakavskim odgovarjajočih oblik po analogiji osnov na *-i* kakor *lūdi* (prim. staro *zubi* in doli). S primeri z dolгим samoglasnikom v korenu so se, kakor je že bilo omenje-

no (str. 133), izenačili tudi samostalniki s kratkim samoglasnikom: nom. sing. čak. *nogā*, shrv. *nōga*, sle. *nōga* s poznejšim širokim *o* iz *nogā*, rus. ногá, acc. shrv. *nōgu*, sle. *nogō*, rus. нóгy, toda gen. plur. čak. *nóg*, sle. *nóg* s starim ozkim *o* (str. 131), shrv. *nógā*; nom. sing. shrv. *kōñ*, sle. *kōñj*, gen. čak. *koñā*, shrv. *kōña*, sle. *kōnja*, rus. коñá, toda gen. plur. sle. *kōñj*, shrv. *kónā*; čak. *otrōk*, sle. *otrōk*, gen. čak. *otrokā*, sle. *otrōka*, toda gen. plur. sle. *otrōk* (čak. pri kratkih samoglasnikih tudi posplošeno *otrōk* po slučajih kakor *čas*, gl. doli); steksl. *сынóвъ*, sle. *sinōv*, shrv. *sinōvā*, rus. сынóв iz **synovē*; steksl. loc. plur. на тлāтхъ, sle., čak. gen. plur. *tāl* iz **tvē*, loc. *tlēh* iz **tvēhē*.

V sestavljenkah (kompozitih) kakor čak. *potōk*, shrv. *pōtok*, sle. *pōtok*, rus. потóк, gen. prv. spl. **potōka*, ni morda metatonija radi prehoda naglasa s končnega polglasnika, temveč je že v praslovanščini rastoča intonacija na korenu, katera stoji v razmerju k podobnim tvorbam s padajočo intonacijo, ozir. naglasom na končaju, kakor rus., cksl. óтpок za *đtrokē* poleg čak., sle. *otrōk* iz **otrokē* (prim. še rus. пропóк, shrv. *prōrok*, sle. *prōrok* iz **prorōkē*, shrv. *žzrok*, sle. *vzrōk*, gen. *vzrōka* iz **vzrōkē*) ali shrv. *pōvod*, *pōvod*, sle. *povōd*, gen. *povōda* iz **povōdē* proti rus. пóвод za **pōvodē* i. pod., ter je v zvezi z razlikovanjem prvotnega pomena, z ene strani aktivnosti ali pasivnosti (mesta), z druge dejanja ali vršilca dejanja po mestu naglasa, kar sloni že na indoevropski diferenciaciji takih besednih tvorb (prim. gr. φόρος „prinašanje, prinos, davek“, shrv. *zbōr*, gen. *zbōra*, proti φόρος „nesoč, ugoden“, podobno stind. *bhāras* — *bharās* i. dr., prim. gori str. 24 in 30). Zato spada podrobnejši pretres o tem v oris besedotvoritve.

Kratki padajoči poudarek na novih enozložnih besedah se je v srbohrvaščini in slovenščini podaljšal (str. 130 sl.): **bōgē*, shrv. *bōg*, sle. *bōg*, gen. shrv. *bōga*, sle. *bogā*. Za padajoči naglas vobče je v srbohrvaščini značilna stara črta, da more stati le na začetku besed, za katerega je šteti tudi proklitike (str. 24); v slovenščini je tudi v tem slučaju naglas kakor sicer

(str. 138) pomaknjen za zlog naprej: acc. shrv. *rûku*, *vôdu*, ã *rûku*, *pô vodu*, sle. *rokô*, *vodô*, *v rôko*, *po vôdo* kakor shrv. *pômôc*, sle. *pomôc*, shrv. *zâpovêd*, ozir. *-ije-*, sle. *zapôved* i. pod.

Tudi rastoča intonacija se je v gotovih slučajih in pod gotovimi pogoji po metatoniji izpreminjala v nasprotno novocirkumflectirano. Splošni glavni fonetični povod je bil sledeč težek zlog, oziroma večzložnost, podobno kakor z ene strani pri krajšanju dolžine dvozložna pripona ali dolgi končaj (str. 31), z druge pri že praslovanski metatoniji zaimenski prirastek pri tvorbi določne pridevniške oblike z rastočo intonacijo na korenu (str. 28 sl.): shrv. *stâr*, sle. *stâr*, češ. *stâr* proti shrv. *stârî*, sle. *stâri*, češ. *staryj*. Ker tudi druge take, že v prvem delu str. 29 omenjene metatonije, ki so v zvezi ali s sledečim težjim obrazilom, ali z onemenjem polglasnikov, češči-na potrjuje, ni izključeno, da sega ta ali oni slučaj, četudi le dialektično, že v praslovansko dobo: shrv. *sila*, sle. *sila*, češ. *sila*, rus. *сила*, toda gen. plur. shrv. *silâ*, čak., sle. *sîl*, shrv. *sîlâ*, češ. *sil* in instr. sing. steksl. *силѣмъ*, sle. *s silo* (shrv. *sîlôm*, čak. *sîlun* je izenačeno z drugimi oblikami ednine), češ. *silou* (tu tudi še dat.-loc.-instr. plur. *silâm* — *silách* — *silamî*); shrv. *dělo*, ozir. *djělo*, sle. *dělo*, češ. *dílo*, toda gen. plur. shrv. *dělâ*, ozir. *djělâ*, čak. *dîl*, sle. *dêl*, češ. *děl*; čak. *čas*, toda gen. plur. *čas* (stčes. *čas* je izravnano po drugih oblikah ali pa tudi primerih genitiva plur. z dolgim ali podaljšanim samoglasnikom (gl. gori str. 133); čak. *nît*, sle. *nît*, toda instr. sing. in plur. steksl. *нитѣмъ*, *нитѣми*, sle. *nîtjo*, *nîtimi*, gen. plur. steksl. *нитѣи* za **nîttît*, sle. *nîti*, čak. *nît*, shrv. *nîta* masc. (sle. gen. sing. *nîti* je posplošeno, toda prim. *mîš*, gen. *mîši*); steksl. *мысалъ*, rus. gen. plur. *мыслей*, toda shrv. *mîsao*, čak. *mîsal*, sle. *mîsaj*; shrv. *brîtvâ*, sle. *brîtvâ*, češ. *brîtvâ*; shrv. *bâba*, sle. *bâba*, češ. *bâba*, toda sle. *bâbka*, *bâbstvo*, *bâbski*, *bâbji*, češ. *babka*, *babstvo*, *babský*, *babí* proti shrv. *bâbskî*, *bâblî*; shrv. *slâma*, sle. *slâma*, češ. *slâma*, toda shrv., sle. *slâmka*, češ. *slamka*; shrv. *krâva*, sle. *krâva*, češ. *krâva*, toda sle. *krâvar*

poleg *kravâr* po analogiji, *krâvji*, češ. *kravař*, *kravi* proti shrv. *krâvâr*, *krâvlji*; shrv. *rîba*, sle. *rîba*, toda sle. *rîbič* proti shrv. *rîbâr*; shrv. *grâh*, sle. *grâh*, češ. *hrách*, toda sle. *grâšak*, *grâšac*, *grâšica*, *grâšnat*, češ. *hrašný* proti shrv. *grâška*, *grâšac*; shrv. *brât*, sle. *brât*, toda sle. *brâtac* proti shrv. *brâtac*; shrv. *lěto*, ozir. *ljěto*, sle. *lěto*, češ. *léto*, toda sle. *lětni*, *lětos*, češ. *letní*, *letos* proti shrv. *lětnî*, ozir. *ljětnî*, *lětos*, ozir. *ljětos*; shrv. *zdrâv*, sle. *zdrâv*, češ. *zdráv*, toda sle. *zdrâvje*, shrv. *zdrâvle*, češ. *zdraví* kakor sle. *zdraví*, shrv. *zdrâvî*, češ. *zdravý*; shrv. *ûžî*, toda sle. *ûžji*, češ. *užší*; sedanjiki z rastočo intonacijo na korenu, ozir. obrazilu -*û-*, shrv. *bûdêš*, *krîjêš*, *vênêš*, *vîdîš*, *mîslîš*, *bêgâš*, *mâžêš*, *kûpujêš*, prim. rus. *топрѣшь*, toda sle. *bôdêš*, *krîjêš*, *vêneš*, *vîdîš*, *mîslîš*, *bêgaš*, *mâžêš*, *kupûjêš*, češ. *budeš*, *kryješ*, *vadneš*, *vidíš*, *míslíš*, *běháš*, *mažêš*, *kupujêš*; enako trpnopretekli deležniki shrv. *jěden*, nedol. *jěsti*, toda sle. *pojěden*, nedol. *jěsti*, češ. *jeden*, nedol. *jísti*, prim. še sle. *dvîgnjen*, *vîden*, *mîšljen*, *zđelan*, *pomâzan* i. dr.; velelniško obrazilo -*î-* pred osebili in enklitikami pri padajoče intoniranih korenih, torej z naglasom na obrazilu sle. *nesî* pa je le podaljšano v *nesîte*, *nesîga*, *zgodî se*, *trěsi* iz *tresî*, toda *tresîte*, *želi* poleg *žêli*, toda *želîte* (sed. *želíte* je iz **želtîť*, čak. sed. *želtîť*, vel. *želtíte*). Supin sle. *sěst* je po analogiji primerov s padajočo intonacijo kakor *trěst*, *plěst* iz **trěstv*, **plěstv*; supini kakor sle. *spât*, češ. *spat*, sle. *zvonîť*, *kadîť* proti *žêt*, *orât*, *kupovât* s sicer enakimi nedoločniki sle. *spâtî*, *zvonîťi*, *kadîťi*, *žêti*, *orâti*, *kupovâti*, shrv. *spâti*, *žêti*, čak. *zvonîť*, *orât*, češ. *spâti*, *žiti*, so omejeni na slučaje z naglasenim obrazilom v sedanjiku. Analogičen naglas z metatonijo po takih oblikah se nahaja v shrv. *běseda* poleg *běsjeda* ter v sle. *besêda*, prim. čak. *besîda*, rus. *бесѣда*; to dokazujejo tudi ohranjeni naglasi v *malîna*, *kopîto* in slične akcentološke analogije kakor sle. *sîrôta*, *dobrôta* (po oblikah s padajoče intoniranimi končaji), čak. *sirotâ*, *dobrotâ*, rus. *сиротâ*, *добротâ*. Radi diferenciacije med ednino in množino je pač sle. plur. neutr. *děla* proti sing. *dělo*, gen. *děla*, prim. shrv. *dělo* — *děla*, ozir. *djělo* — *djěla*, češ. *dílo* — *díla*;

v ruščini je plur. дѣла po primerih s padajočo intonacijo kakor слово — слова, поле — поля, toda sle. *pôlja*. Že praslovanska je diferenciacija pri naglasu na koncu: rus. село — сѣла, shrv. *sělo* — *sěla* (čak. *selā*), sle. *sěla* in enako *plěča*, *ôkna*. Največ metatonije rastoče intonacije je bilo zlasti ob onemenju polglasnikov v slovenščini, medtem ko je ruščina to sploh izravnala (kakor здорѡв, tudi здорѡвый, здорѡвѣ, корѡвий, горѡшек, sle. *zdrāv* toda *zdrāvi*, *zdrāvje*, *krāvi*, *grāšek* itd.). Naglas здѡрово „zelo, jako“ poleg nav. здорѡво „zdravo“ je v zvezi z izpremembo pomena. Za slovenščino se navaja celo praktično pravilo, da odgovarja srbskohrvatskemu „brzemu“ naglasu (dvojnemu gravisu) v zaprtih zlogih potisnjeni naglas: prim. shrv. *čāpl'a*, češ. *čáp*, toda sle. *čāplja*; shrv. *sūkna* (izv. iz **sūknō*, shrv. *sūkno*, sle. *suknō*, rus. *cyknō*), toda sle. *sūkna* in tudi češ. *sukně*. Obojna metatonija se podobno sestavljenim oblikam privednikov pojavlja pri nekih besednih tvorbah s priponami s polglasnikom na začetku kakor neutr. *-ěje*, fem. *-čka* i. dr.: sle. *drevō* — *drēvje*, rus. *дѣрево* — *дерѣвья* in nasprotno sle. *zdrāv* — *zdrāvje*, shrv. *zdrāv* — *zdrāvle*; rus. *головá* — *головка*, češ. *hlávka*, rus. *рукá* — *ручка*, polj. *raczka*, češ. dial. *roučka* in nasprotno sle. *bába* — *bābka*, *mīš* — *mīška* i. pod. Vendar nastopa pri priponi *-ěje* (prim. stind. *svāpn(i)yam*, gr. (ἐν)όπνιον, lat. *somnium*, stcksl. *сънни*) pogosto naglas na končaju, kar izhaja pač predvsem od tvorb, izvedenih iz besed z naglasom na končaju: sle. *poštēnje*, prekm. *počtenjē*, shrv. *poštēnie*, prim. sle. *poštēn* za *-ě*, fem. *poštēna* za *-ā*, rus. part. *сочтѣн*, fem. *сочтенá*, neutr. *-ō*, plur. *-ы*; sle. *stvarjēnje*, prekm. *stvorjenjē*, shrv. *stvorēnie*, prim. rus. part. *сотворѣн*, fem. *сотворенá*, neutr. *-ō*, plur. *-ы*, sle. *storjēn*, *storjēna* i. pod. in po takih primerih tudi sle. *pītje*, shrv. *pīce*, čak. *pīcé* nam. *pītí*, rus. *питьѣ*, prim. sle. *cvtjē* iz starejšega *-ě* zbog onemenja polglasnika i. pod.; moglo pa je vplivati tudi nagnjenje h končnemu naglaševanju samostalnikov srednjega spola s priponami (str. 24), manj verjetno pojav kakor v rus. *молодѡй*

(str. 29). Že prvotno naglašen sufiks kakor *-vstvō* (prim. stind. *devatvām*, stcksl. *вожѣство*) je v skladu z akcentološkimi zakoni praviloma obdržal naglas: sle. *moštvo*, čak. *božanstvo*, rus. *божѣство* i. dr. Pač pa je v posameznostih in tudi dialektično različno mnogo analogičnih izravnjav: sle. *klāsje* poleg *klasjē*, shrv. *klāsje* toda rus. *колѡсья*; sle. *vesēlje*, shrv. *vesēle* iz *-ě*, toda rus. *весѣлье*; čak. *zeli* za *-ě*, prim. sle. *zelēnje* iz *-ě*, poleg shrv. *zēle*, toda sle. *zēlje*, rus. *зѣлье*; shrv. *pērje* in *pērje*, toda sle. *pērje*, rus. *пѣрья*; shrv. *snōple*, toda sle. *snōpje*, *snopjē* itd. Padajočo intonacijo v srbskohrvatskih oblikah moramo smatrati za metatonično v razmerju čak. *listje* proti štok. *lišće* (gl. str. 30 in gori str. 141 sl.). Sicer pa spada podroben pretres tudi o tem (prim. str. 143) in drugem v oris besedotvoritve in popoln opis posameznih slovanskih jezikov.

V mnogo poznejši dobi, katero za srbohrvaščino lahko natančneje določimo (gl. doli), sta se v srbohrvaščini in slovenščini zbog odtegovanja naglasa za zlog nazaj, in sicer najpreje na ohranjene dolge samoglasnike, pridružila še nova rastoča naglasa, dolg na dolгих, kratek na кратких samoglasnikih pred starim naglasom, ki se zaznamujeta tudi z znakoma grškega akuta in gravisa in v srbohrvaščini imenujeta „dugi uzlazni“ (prim. sle. *mlēko*, shrv. *mlēko*, jek. *mli-jeko* proti čak. *mlikō*, rus. *молокó*) in „kratki spori“ (shrv. *gōra*, sle. *gōra* proti čak. *gorā*, rus. *горá*). V slovenščini se je pozneje kratki kakor tudi skrajšani stari rastoči podaljšal (str. 131), dialektično pa sta še ohranjena (na vzhodu i. dr.). V srbohrvaščini je odtegovanje splošno, tudi na proklitike s prvotno rastoče intoniranega zloga, n. pr. *kōd brata* iz *kod brāta*, v slovenščini pa le z zadnjega kratko naglašenega zloga, če so v predzadnjem zlogu dolgi samoglasniki ali pa kratka *e — o*, ki zadobita pod tem naglasom širok izgovor (*e — o*), ne pa polglasnik ali *ě*, tudi *u*, torej samoglasniki, ki so v slovenščini najbolj dostopni redukciji. Prim. čak. *rūkā*, *nogā*, *ženā*, rus. *рукá*, *ногá*, *женá*, toda shrv. *rūka*, *nōga*, *žēna*, sle. *rōka*, *nōga*, *žēna*; čak. *jūnāk* iz **junākē*, gen. *junākā*, rus. *дурáк*

— дуракá, toda shrv. *jùnâk* — *junâka*, sle. *junák* — *junâka*; čak. *čovik*, rus. *человѣк*, toda shrv. *čovek*, ozir. *čovjek*, sle. *člôvek*; čak. *kopito*, rus. *копыто*, sle. *kopito*, toda shrv. *kòpito*; sle. *okrógaj*, toda shrv. *òkrûgao*; sle. *kupováti* — *kupûjem*, toda shrv. *kupôvati* — *kûpujem*; sle. *enâjst*, toda shrv. *jedânaest*; sle. *zapâmetim*, toda shrv. *zâpâmtim* iz *zapâmêtim*; sle. za čas, *od bráta*, toda shrv. *zâ čas* iz *za. čas*, *òd brata* iz *od bráta*. Ne odteguje se pa dalje ta novi rastoči naglas, govori se le *u rûci*, *na nôzi*, tako da ima srbohrvaščina pri proklitikah trojno, po dobah različno naglaševanje: že praslovanski padajoči naglas s sledečega padajoče intoniranega zloga besede (*û ruku*, *pô vodu*), novi rastoči s prvotno rastoče intoniranega zloga (*kòd brata*) in breznaplasnost pri sledečem novem rastočem (odtegnjenem) naglasu (*kod krála*, *u rûci*, *na vòdi*). Nepričakovani srbohrvaški dvozložni samostalniki ženskega spola z ð — ě pred trdimi soglasniki kakor *dôba* (tudi rus. *дóба*), *kôra* (češ. *kûra*, polj. *skó-ra*), *sôva* (češ. *sûva*), *čêta* i. dr. niso enaki praslovanskim slučajem mehkih osnov na -a- z metatonirano kratko rastočo intonacijo kakor shrv. *kôža*, temveč se je tako naglaševanje pri njih moglo razširiti iz oblik s padajočo intonacijo. Težje razložljivi so primeri v češčini in poljščini (prim. še češ. *hûra* poleg *hora*, polj. *góra*, češ. *hrûza*, *smûla*, polj. *córa* morda zbog *córka*), kjer bi bili mogli vplivati le genitiv plur. (str. 133) ali izvedenke.

Kjer je v slovenščini v predzadnjem zlogu polglasnik ali drug redukciji dostopen samoglasnik, je mogoče dvojno naglaševanje, na koncu in odtegnjeno; v tem slučaju ostane rastoči naglas na predzadnjem *a* kratek: rus. *мгла*, *тьма*, shrv. *màgla*, *tàma* proti sle. *màglà*, *tàmà* in *màgla*, *tàma*; shrv. *svétao*, jek. *svî-jetao* iz **světlě*, prim. neutr. *světlo*, jek. *svijětlo* proti sle. *světaj* (*svetâj*) in *svètaj*; rus. *торó*, shrv. *tôga* proti sle. *têgà* in *têga* poleg anal. *têga*; sle. *gubà*, *suknò* i. pod. Staro mesto naglasa je v slovenščini tudi sicer še v več slučajih, zlasti v gotovih oblikah s končnim zaprtim zlogom, ohranjeno, posebno pa je

to v narečjih, kar se n. pr. vidi iz Prešernovega jezika: *vodà*, *vrstà*, *sebè*, *njegà*, *en'gà*, *bledgà*, *mrtvih*, *rastè*, *drovità* poleg *pijémò* iz *pijemò*. Na staro mesto naglasa pa kažejo primeri s širokim *e* — *o*: sle. *člôvek*, *jélen*, *kótel*, *pótok*, *otróka*, *bóba*, *čésna*, *ókno*, *célo*, *téle*, *vóda*, *žéna*, *v péci*, *v nóci*, *méne*, *tébe*, *nése*, *nésla*, *néstí*, *bóde*, *bódla*, *bósti*, prim. rus. *человѣк*, *олѣнь*, *котѣл*, *потóк*, (čak. *otrokà*), *бобá*, *чеснóк*, *окнó*, *челó*, *телá* — *телѣнок*, *водá*, *женá*, *в печí*, *в ночí*, *менá*, *тебá*, *несѣт*, *неслá*, *нестí*, *бодѣт*, *болá*, *бостí* itd.

Kedaj se je ta prehod naglasa izvršil, se za slovenščino ne da dognati (bil pa je že v XVI. stol., kakor kaže Dalmatinova pisava *gorra*, *bodde* od *bôsti*), pač pa za srbohrvaščino. Ker se za nekdanje **selbbà* dandanes izgovarja in naglašuje *seôba* ter je *l* prešel v *o* koncem XIV. stol., se je moral tedaj naglas premakniti šele po tej dobi in sicer že v XV. stol., kakor pričajo neke označbe naglasa v rokopisih in tudi tiskanih knjigah s konca XV. stol. Zaznamovanje naglasa se je sicer pričelo v Bolgariji v XIII. stol. v zvezi z reformo cerkvenih knjig patriarha Evtimija, pri čemer pa je seveda bila vplivna tradicija.

O premiku padajočega naglasa proti koncu besede v slovenščini (shrv. *blágo*, *měso*, gen. *gráda*, plur. *grădovi*, *gôlûb*, *věčēr*, *pôkora*, *pôd glavu* proti sle. *blagô*, *mesô*, *gradû*, *gradôvi*, *golôb*, *večēr*, *pokôra*, *pod glâvo* itd.) je bilo že govora (str. 138). Dialektično prehaja v slovenščini kakor v nekdanji polabščini tudi prvotno rastoči naglas na sledeči zlog (sle. dial. *kravà*, *babà*, polab. *korvó*, *bobó*, podjun. *babica*, *jagó-da*), kar je moglo v slovenščini nastati iz tega, da je bil, kakor je še ponekod, potegnjeni naglas raztegnjen na oba zloga (gl. doli): *krávà*, *bábà*, *blátò*, *brátà* in enako tudi *brádà*, *rúkà* s prvotnim naglasom na koncu. Drugo so v slovenščini skrcene ali sestavljene besede z dvojnim naglasom kakor *vëndâr* iz „vem da že“, *mëndà* iz „menim da“, *dòkaj*, *prábábica* i. pod. V polabščini je mogla vplivati tudi analogija, ker je vsak naglas prehajal na padajoče intonirane končaje in takih je bilo več v okviru deklinacije teh besed. V

srbohrvaščini je posamezen slučaj kakor *kráva* iz **kra-va* poleg navadnega *kráva* objasniti psihološko kot hipokoristično (ljubkovalno) besedo; bolg. липа proti rus. липа, shrv. *lipa* i. dr. pod. pa je pripisovati različnim analogijam. Prim. rus. поутру, shrv. *jūtro* poleg поутры po analogiji samostalnikov z naglašenim sufiksom in поутру po analogiji primerov s padajočo intonacijo.

Psihološki povod nefonetičnega naglašanja je viden tu in tam tudi pri besednih tvorbah duševno emocionalnega pomena, kakor so deminutiva-hipokoristika (pomajševalno-ljubkovalne) in augmentativa-peiorativa (povečevalno-poslabševalne). V ruščini spadajo sem n. pr. zmanjševalne besede na *-ik*, pri katerih je naglas vedno na prvem zlogu, kakor je to bilo v indoevropsčini v vokativu (gr. δειπότης, voc. δειπότη, shrv. *jūnāk*, voc. *jūnače*): rus. столик, ножик, возик izvedeno iz **stolē*, **nožb*, **vōzъ* proti ученик, gen. -а iz **učenē*, sle. *učenik*, ali мужик, gen. -а, iz **mōžb*. V nekih primerih je naglas dvojen radi razlikovanja pomena, n. pr. pri že starem мокá „moka“ in мōка „muka“ ali rus. духи „duhovi“ in духи „parfum“, здорóво in здóрово (str. 146) i. mn. dr.

Na naglasnokvantitativnem razmerju zlogov ekspiratorne enote, t. zv. govorilnega takta, sloni ritem jezika. Pri jezikih z ekspiratornim naglasom je poleg kvantitete zlogov odvisen od gibanja sile ekspiracije, pri muzikalno naglašanih pa od razlik v višini tona. Zato je umevno, da je v ruščini čisto drugačen nego v srbohrvaščini. V ruščini se ekspiratorno-kvantitativno razmerje zlogov ravna, kakor je že bilo pojasnjeno (str. 136 in 138), po formuli 1 : 2 : 3 : 1, ozir. 2, v kateri število 3 pomeni naglašeni zlog. V srbohrvaščini je najnižji ton po padajoči in pred rastočo intonacijo, medtem ko je zlasti po rastoči prehoden, sredinski ton. V podobi bi to bilo (razdeljeno na tri zloge): -|_ (v govorilnem taktu – odstavku) srednji, visoki in nizki pri padajočem in -|_ nizki, visoki in srednji ton pri rastočem naglasu. V slovenščini prihaja v poštev tudi ekspiratorna stran, ki je po sili naj-

slabša neposredno pred naglasom (1 : 3, prim. str. 137), kar je pa najbrž v zvezi z nizkim tonom. V češčini z dolžinami i. dr. so za to važni t. zv. postranski naglasi (str. 139 sl.).

IV. Nadaljnji razvoj palatalnega značaja slovanskih jezikov. Dispalatalizacijski pojavi

Praslovansko nagnjenje k palatalizaciji je šlo na severu, izvzemši šumevce in sičniški afrikati ter dispalatalizacijski vpliv sosednih trdih zobnikov (gl. doli), v obeh smereh vplivanja, samoglasnikov na soglasnike in narobe soglasnikov na samoglasnike, dalje in se razširilo preko prvotnih mej; južno-slovanska narečja pa je zajel nasprotni val dispalatalizacije, otditve glasov. Neko sredinsko stališče zavzemajo, oziroma neke prehode tvorijo z ene strani čehoslovaščina in maloruščina, z druge vzhodna in južnozahodna bolgarščina. Z razvojem na severu je v zvezi tudi ohranitev razlikovanja po palatalnostnem značaju odgovarjajočih si trdih in mehkih samoglasniških odtenkov kakor trdega srednjejezičnega *y* (*jerý*) in mehkega sprednjejezičnega *i* ter refleksov trdega in mehkega polglasnika *ʔ* – *ʋ* in trdih in mehkih jezičniških sonantov (str. 33), kar se je na jugu zabrisalo in strnilo v enojne trde nepalatalizirajoče zastopnike: stcksl. бѣти – бити, rus. быть – бить, polj. *być* – *bić*, toda shrv. *bīti*, sle. *bīti* za oboje; stcksl. лѣжа – дѣнь, rus. ложь – день, polj. *lež* – *dzień*, toda shrv., sle. *lāž* – *dān* enako; prasl. **gьrdto* – **smьrtь*, rus. грѣло – смерть, polj. *gardto* – *śmierć*, toda shrv. *gr̥lo*, sle. *gr̥lo*, shrv. *sm̥rt̥*, sle. *sm̥rt̥* enako.

1. Vpliv samoglasnikov na soglasnike in razvoj produktov praslovanskih palatalizacij, šumevcev in afrikat v razmerju k novemu soglasniškemu sestavu, nastalemu po tem vplivu. Na severu, predvsem v ruščini in poljščini, je radi ojačene prilagoditve v artikulaciji vsak palatalni samoglasnik palataliziral pred njim stoječi, v praslovanščini le sred-

njepalatalizirani soglasnik (z izjemo seveda šumevcev in afrikat), tako da je namesto nekdanje trojnosti v izgovoru soglasnikov (str. 34) nastala dvojnost, n. pr. za $l-l-t$ samo $l-t$ brez srednjega l : rus. лемѣш (shrv. *lěmeš*), polj. *lemiesz* „lemež“ z l kakor rus. поле, polj. *pole* „polje“ s prv. l ; rus. лисица, polj. *lisica* z l proti rus. лѣсина, polj. *tysina* „pleša“ z t . Dandanašnji polj. l je najmečji pred i , sicer prehaja že v srednji l (prim. nom. plur. *mili przyjaciele*). Toda ruščina in poljščina sta šli še dalje in sta s premikom artikulacije proti trdemu nebu palatalizirali celo skupine goltnikov z y (razen polj. *chy*), v poljščini tudi z $\tau > e$, kar se je zgodilo že rano, od začetka XII. stol.: steksl. nom. plur. рѣкы, ногы, мѣхы, toda rus. рѣки, ноги, мѣхи, polj. *rzeki* (*žeķi*), *nogi*, ali *muchy*; steksl. лакѣтъ, ногѣтъ, rus. лѣкотѣ, нѣготѣ, toda polj. *tokieć*, *paznogieć*; sevsla. instr. sing. **vyłkѣmъ*, **bogѣmъ*, **strachѣmъ*, rus. вѣлкомъ, бѣгомъ, стрѣхомъ, toda polj. *wilkiem*, *bogiem*, ali *strachem*; prim. tudi polj. *zgiełk* za prasla. **gylkъ* in analogično posplošenje mehčanja $k-g$ v poljški pridevniški sklanjati kakor *wielki*, *drogi* iz *-ky*, *-gy*, gen. *wielkiego*, *drogiego* itd., ali *cichy*, *cichego*. Vrh novopalatalizacijske sile je v poljščini, kjer so se mesto ruskih samopalataliziranih, t. j. z vzbočenjem jezika (koronalno) izgovorjenih zobnikov razvili palatali, iz $t-d$ že v XI. stol. nebni afrikati $\acute{c}-d\acute{z}$ ($\acute{z}$), po razvoju in izgovoru enaki shrv. $\acute{c}-\acute{d}$ ($h-h$) za prasla. *tj* (*kt*) — *dj* (str. 35), iz $s'-z'$ že s šumom s povrhnostjo jezika (dorsalno) artikulirana palatalna pripornika $\acute{s}-\acute{z}$, iz r' pa skupno s češčino, a ne s slovaščino, dorsalno, s šumom oblikovan $\acute{r}$, ki ga pozna še kašubščina, medtem ko je v poljščini v XVIII. stol. prešel v $\acute{z}$ (v pisavi *rz*): steksl. дѣтѣ *děte* s srednepalataliziranimi (do višine e) $d-t$, toda rus. дитѣ (*dítá*) s palataliziranimi (do višine i) $d-t$ proti polj. *dziecie* (*dzeće*) s palatalnima afrikatama $\acute{z}-\acute{c}$; rus. двѣнуть proti polj. *dźwignąć*; rus. сѣла, зимѣ s $s'-z'$ proti polj. *sita*, *zima* s $\acute{s}-\acute{z}$; rus. рѣкѣ (r') proti polj. *rzeka* (*žeka*), češ. *řeka*, slš. *rieka*; inf. rus. дѣтъ (t) proti

polj. *dać*; imper. rus. будѣ (d), плетѣ (t), несѣ (s'), везѣ (z'), просѣ (s'), вѣрь (r') proti polj. *bądz*, *pleć*, *nieś*, *wieź*, *proś*, *wierz* itd. Na ta način imata ruščina in poljščina z izjemo šumevcev in afrikat, ki poteka že iz praslovanskega značaja njihovega postanka, dvojne, trde in mehke odtenke do malega vseh ostalih soglasnikov: trde in mehke ustničnike $p-p'$, $b-b'$, $f-f'$, $v-v'$, $m-m'$, trda in mehka goltniška zapornika $k-k'$, $g-g'$, ruščina tudi pripornika $\chi-\chi'$ ter $\gamma-\gamma'$ kot produkt asimilacije in v cerkvenih izrazih z izgovorom južnoruskega porekla (polj. le χ *mucha*, nom. plur. *muchy* proti rus. мѣха poleg мѣхи s χ' , rus. когдѣ *kayda* poleg гдѣ $\gamma'de$, бѣгъ *boχ*, gen. бѣга *boγa*, loc. бѣгѣ *boγ'e*), pri zobnikih pa, poleg trdih $t-d-s-z-n-r-l$, ruščina palatalizirane $t'-d'-s'-z'-n'-r'-l$, poljščina palatalne $\acute{c}-d\acute{z}-\acute{s}-\acute{z}-\acute{n}$, ozir. n' -stpolj. $\acute{r}$ in l .

Rusko-poljski dvojni (trdi in mehki) soglasniki
(ob vodoravnih črtah je prvi glas ruski)

p/p'	b/b'	f/f'	v/v'	m/m'
$t/t'-\acute{c}$	$d/d'-\acute{z}$	$s/s'-\acute{s}$	$z/z'-\acute{z}$	n/n' l/l' $r/r'-\acute{z}$
k/k'	g/g'	χ/χ' (rus.)	γ (rus.)	$/\gamma'$ (rus.)

V pisavi je mehkost soglasnikov pred samoglasniki označena v ruščini po sledečem mehkem samoglasniškem znaku, kar ima svoj začetek v starocerkvenoslovanski grafiki, v poljščini z i (razen pred i in pri l v nasprotju z t , kar je v zvezi s Husovo označbo $l-l$, gl. str. 17), na koncu in po potrebi pred soglasniki pa v ruščini z znakom mehkega polglasnika $\acute{v}$, torej tu le še nimim znakom palataliziranosti soglasnikov, v poljščini z diakritičnimi znaki na soglasniku ($\acute{c}-d\acute{z}-\acute{s}-\acute{z}-\acute{n}$). Obojni samoglasniški vrsti se moreta, čeprav sta se razvili vsaka iz drugih virov in po drugačni poti, v gotovem oziru primerjati:

	ruski	poljski
trdi	а э ы о у : а е у о (о) и а е	
mehki	я е (ѣ) и ё ю : ia ie i io (io) iu ia ie	

Prim. (po redu palataliziranih soglasnikov): (p') rus. пять — пятий, polj. *pięć* — *piąty*; (b') rus. быть — бить, polj. *być* — *bić*; (v') rus. вѣтр вѣет (inf. вѣять), polj. *wiatr wieje (wiał)*; (m') rus. мѣка — мягкий, polj. *męka* — *miękki*; rus. мѣд, polj. *miód*; (t') rus. телѣта, polj. *cielęta*; rus. вмѣствъ „skupaj“, polj. *w mieście*; rus. гость, gen. гостя, plur. гости, polj. *gość, gościa, gości*; rus. дать, polj. *dać*; (d') rus. дождь — день, polj. *deszcz — dzień*; rus. будь „bodi“, polj. *baź*; (s') rus. сѣто — сѣто, polj. *syto* — *sito*; prasla. **sōdijō* — *sēdō*, rus. сужу — сяду, polj. *sądzę* — *siąde*; rus. нос — ось, polj. *nos* — *os*; (z') rus. землѣя, polj. *ziemia*; rus. воз — слѣзь „zlezi“, polj. *wóz* — *zleż*; (n') rus. нести, praeter. нѣс, polj. *nieść, niósł*; rus. пѣснь — пѣсенка, polj. *pieśń — piosnka* (n); (l') rus. блуд „nečistost“ — люди polj. *bląd* „zmota“ — *ludzie*; rus. лоб, gen. лба „čelo“ — лён, gen. льна „lan“, polj. *łeb*, gen. *łba* „glava“ — *len*, gen. *lnu*; rus. op. del. дал — subst. даль „daljava“, polj. *dał* — *dal* itd.

Od onemelega polglasnika *ь* je v ruščini in poljščini sled mehкости ostal le pri zobnikih pred ustničniki in goltniki, medtem ko se je (z izjemo *l* in v poljščini tudi *s* — *z*) izgubil pred trdimi zobniki in na koncu, kjer pa se je po analogiji drugih oblik razen izoliranih končajeв in v poljščini ustničnikov zopet vzpostavil; a poseben fonetičen slučaj tvorita skupini *tn* — *dn* za *тън* — *дѣн* z le favkalno eksplozijo na zadnji strani golta (tudi v poljščini): stcksl. *тъма*, prv. rus.-polj. **vědъma*, rus. тѣма, вѣдѣма, polj. *ćma wiedzma*, toda prasla. **lětvъnъ*, stcksl. gen. *дѣне*, rus. лѣтний, дня, polj. *letni, dnia* proti nom. *dzień*; prasla. **svatъba*, **prośъba*, rus. свѣдѣба, прѣсѣба, polj. *swadźba, prośba*, toda stcksl. *правѣда* „pravičnost“, rus. прѣв-

да, polj. *prawda* „resnica“; stcksl. *горѣкъ* „grenak“, rus. горѣкий (izg. *gor'kěj* iz -*ōj*), polj. *gorzki*, češ. *hor-ký*, toda stcksl. *горѣкъ* „goren, gorski“, rus. горный, polj. *górný* ali stcksl. *орѣлъ*, gen. *орѣла*, rus. орѣл — орѣл, polj. *orzeł* — *orła* (češ. tudi *orel*) in enako zbog poznejše ortditve stcksl. *старѣца*, gen. *старѣца*, rus. старец — старѣца, polj. *starzec* — *starca* (češ. *starec* poleg *starec*), stcksl. *отѣца*, gen. *отѣца*, rus. отец — отѣца, polj. *ojciec* s starejšim gen. *ojca* iz **oōca* (str. 119); stcksl. *лѣнѣкъ* „lanen“, *силѣкъ*, rus. льняной, сильный, polj. *lniany, silny* proti *siła*; polj. *przenośny* „przenosen“, *oboźny* „nastanjevalec“ proti rus. переносный, обозный „*pripadajōc* k prtłjaźnim vozovom“; prim. tudi polj. *żeński* proti rus. жѣнский (-*ъj*); stcksl. *сѣдма*, *дѣма*, instr. *сѣнѣма*, rus. семь (*s'em*) по семѣ (*s'em't*), toda дам, сыном, polj. *siedm (-em)*, *dam, synem*; rus. деревня, gen. plur. деревень, toda пѣсня (пѣснь) — пѣсен; stcksl. *гость*, *кость*, *данъ* „*davek*“, *данъ* i. pod., rus. гость, кость, данъ, день s palataliziranimi soglasniki na koncu, polj. *gość, kość, dań, dzień* i. pod. vzpostavljeno po drugih sklonih; stcksl. *голѣкъ*, *крѣкъ*, gen. *голѣки*, *крѣки*, rus. голубь — голубѣя, кровь (-*ѣ*) крѣви, polj. *gołąb* — *gołębia, krew (-f)* — *krwi*; prim. tudi imper. rus. грѣбѣ, polj. *grzeb* itd.

Od šumevcev in afrikat, ki so kot produkti praslovanskih palatalizacij (str. 34 sl.) prešli v ruščino in poljščino z enojnim izgovorom, so *č*, *šč*, *š*, *ž* (I. palatalizacije) in *c* (II. in III. palatalizacije) skupni obema, le poljščina pa ima poleg tega še 1) *ždž* za palatalizirano *zd* — *zg* (*jezdze, miażdżycę* „meti“, prim. sle. *mężiti* k *mężga*), 2) *c* — *dz* za *tł* (*kt*) — *dł* (*świeca, noc — miedza*) ter 3) *dz* in *ś* II. in III. palatalizacije (dat.-loc. sing. *nodze*, stcksl. *ноѣтъ, ksiądz*, stcksl. *кънаѣтъ, zawsze*, stcksl. *вѣсе*), za kar je v ruščini 1) dolgi, mehki *ž* (ѣзжу, размѣжѣтъ „raztreščiti, zmeti“, prim. prekm. *moždžiti* k *mozg*), 2) *č'* — *ž* (сѣвѣча, ночь — межа) in 3) *z'* — *s'* (друзѣя из друзи, stcksl. *дрѣгъси, князь, весь, все*). Razen rus. *ѣ* (чѣсто), skupin *šč* in *ždž*, ki sta v velikoruščini dali dolge mehke *š* — *ž* (щѣка iz **ski*, пѣзже iz **pozdie*), mehkih *z'* — *s'* III.

palatalizacije (князь, нельзя, prim. tudi stpolj. *nieldza* z *l* proti *tza* iz *slbza*, věcъ, neutr. věcъ, polj. *wsze*) in po asimilaciji deloma omeħčanih *ž* — *š* (прежний, здѣшний) so v ruščini in poljščini vsi drugi šumevci in afrikate otrdeli. Izvršilo se je to razmeroma pozno, v velikoruščini v XIV. stol., medtem ko pozna maloruščina še danes palatalni *č* (отѣць, izg. *otěc*, gen. вѣтцѣ, izg. *vitca* poleg anal. отцѣ), ki s *š* — *ž* (сѣмѣя за сѣмѣя, зѣмѣя за зѣмѣя) odgovarja poljskim že s šumom (dorsalno) oblikovanim glasovom (gl. str. 152). Otrdel je tudi rus. *c* iz *čs'* in potem sploh *s'* v oblikah povratnega glagola (мѣяться kakor мѣется s *tc*, to je *c* z dalj trajajočim zaporom, мѣлся s *s* itd.) ter polj. *ř* > *ž*, ne pa produkta poljske palatalizacije *č* — *dž* iz novopalataliziranih *t* — *d* (*dziecię*). Otrdenje šumevcev in afrikat je povzročilo tudi izpremembo prednjejezičnega *i* v srednjejezični *y*, dasi se v ruščini (razen pri *c*) piše historično *i*: rus. шило, уши, жила, мужи z *y* kakor polj. *szydło, uszy, wszystek* „ves“, *żyła, wierzyć* za *veriti*, *dobrzy* za *dobri* nom. plur. pri osebah, *trzy* za *tri*; rus. купцы, polj. *wielcy kupcy, Polacy*; polj. *czysto, oczy*, toda rus. чисто, очи z *i*; polj. *szczyt, miazdżyc, dżdży*, toda rus. щит, размозжить, дождит z *i*; polj. gen.-dat.-loc. sing. *miedzy, świecy, nocy*, nom. plur. *drudzy*, stcksl. *дрѹзѣ* itd. Razlika v poljski pisavi *ž* proti starim zvezam *sz* za *š* in *cz* za *č* je umevna, ker bi se sicer pisal dvojni *zz*; znak *ž* s piko pa je iz Husove pravopisne reforme (prim. gori str. 153 *t* in str. 5, 17).

Cehoslovaščina se v mnogem razlikuje od rusko-poljskega stanja. Sicer so tudi tu vplivali palatalni samoglasniki na spredaj stoječe soglasnike, vendar se je to v češčini poleg prehoda prv. *ř* in *r* pred palatalnimi samoglasniki v dorsalno s šumom oblikovan *ř*, ki ga slovaščina ne pozna (češ. *moře, řemen, řeka, věřiti*, nom. plur. živ. *dobří, tři, stařec*, toda gen. *starce, řku* iz **řko* „rečem“, *řka* „rekoč“ proti slš. *more, rieka, verit, dobří, tři, stařec, rečiem* in po tem rečt, *rečúc*), omejilo na zobniške zapornike, ustna *d* — *t* in nosni *n* pred refleksi za prasla. *i* — *ě* (t. j. *h*) in *e* ter

produktom skrčenja *i* (torej *i, ě, 'a, 'á*), ne pa mor-da *e* ali *o*. Iz teh tako palataliziranih soglasnikov pa so se razvili obrobopalatalni glasovi *d'* — *t'* — *n'* z zaporom ob prednjem robu trdega neba: stcksl. *дѣтъ* proti češ. *dítě*, plur. stcksl. *дѣти*, češ. *děti*; plur. *niti* (sing. *nit* i. pod. v starejši pisavi in v izgovoru po analogiji drugih oblik); stcksl. *бѣда* proti češ. *bdě* masc., *bděc* fem.-neutr. „bedeč“; stcksl. *дѣла* proti češ. *jehně* „jagnje“, plur. *jehňata*, demin. *jehňátko*; prasla. suf. *-ěje* proti češ. *znamení* v vseh oblikah s samoglasniškim končajem; toda za cksl. *теле*, stcksl. *дѣла*, *небо* češ. *tele, deset, nebe* „nebo“ s trdimi *t* — *d* — *n*; enako za stcksl. *темнѣ*, *дѣнь* češ. *temný, deň* (z *n'* po analogiji) itd. Nčeš. *šť* — *žd'* v slučajih kakor *čištění, shromažďen* „zbran“ ni mehko radi *e*, temveč po svojem postanku iz *šč* — *ždž* (str. 36, 38). Pač pa se v slovaščini soglasniki *d* — *t* — *n* ter še *l* (*r* je vedno trd, prim. doli) mehčajo tudi pred *e* — *o*: kakor v gornjih iz češčine podanih primerih slš. *dieta, deti, niti, nit, bdiac, jahňa, jahňatá, jahniatko, znamenie* se v slovaščini palatalizirano izgovarja tudi *budete, nenesieš* ter *letiet, lest* „zvijača“, gen. *l'sti* (*l'* se zaznamuje pred soglasniki, na koncu in drugimi samoglasniki razen *e* — *i*, n. pr. slš. *nedela*, dat.-loc. *nedeli*, izg. *neděla, -l'i*). Po ustničnikih je v češčini od *ě* ostal dvoglasniški *i*: češ. *pěna*, izg. *pĕna*, *pět*, toda *pátý*, slš. *pena*, izg. *pĕna*, *pät* — *piaty* z dvoglasnikom *ia* za dolgi *e*. Za razlikovanje dvojnega *t* — *l* obenem s samoglasnikoma *y* — *i* se je potegoval še Hus v traktatu o pravopisu, kjer je ustvaril tudi diakritično označevanje *lyko* proti *lich*o (str. 17). Že tedaj se je, kakor pravi Hus, „more Teutonicorum“ izgovarjal *y* kot *i* in *t* kot *l* za prvotni srednjepalatalni *l* in mehki *l*, ki se je bil že zgodaj v starejši dobi v izgovoru približal srednjemu *l*, čigar sled pa so slučajni s preglesi: češ. *vůle, klíč*, slš. *vóla, klíč*. Tako je danes v književni češčini le *i* in en *l*, dialektično pa so ohranjeni še starejši glasovi. Radi analogije po primerih s fonetično veljavo *ty* — *dy* — *ny* — *ry*, izg. *ti* — *di* — *ni* — *ri*, proti *ti* — *di* — *ni* — *ři*, izg. *ti* — *d'i* — *ni* — *ři* (*ty* „ti“ — dat.

encl. *ti, dým* – *div* „čudež“, *nýti* „medleti“ – plur. *niti, ryba* – *řpa* „repa“, *chudý* „reven, suh“ – *hadí* (gadji), praed. *chudy* masc. neživ. in fem. – *chudi* masc. živ.), pa tudi radi diferenciacije enako se glasečih besed in oblik se je razlikovanje *y* – *i* v pisavi splošno obdržalo: *býti* – *bíti*, *syto* – *síto*, *lysina* – *liška* „lisica“, praeter. plur. *daly* masc. neživ. in fem. – *dali* masc. živ. Goltniki z *y* so v čehoslovaščini ostali: češ. *kyj*, *hynouti*, *chytrý* „zvit“, slš. *kyjak*, *hýbať*, *chytrý*; češ. *veliký* poleg *velký*, slš. *velký*, češ.-slš. *mnohý*, *hluchý*; slš. plur. masc. os. *velkí*, *mnohí*, *hluchí* je po analogiji mesto prvotnega češ. *velcí*, *mnozí*, *hluší*. Šumevci in *c* niso otrdeli na rusko-poljski način, vendar tudi niso več mehki (nebni) kakor v stari dobi. Sledovi mehкости so se ohranili v preglasih samoglasnikov (gl. doli) pri šumevcih (nom. *duše*, gen. *muže*, *oráče*, slš. *duša*, *muža*, *oráča*), pri *c* – *z* za *tj* (*kt*) – *dj* (*svíce* – *meze*, slš. *svieca*, *medza*), pri *c* – *z* – *š* III. palatalizacije (gen. *otce* – *kněze*, slš. *otca* – *kňaza*, stčes. *všě* fem. „vsa“), ne pa severnoslovanska palataliziranost pri prv. *s* – *z* (dat.-loc. *rose*, *koze*, stčes. *rosě*, *kozě* od *rosa*, *koza* proti *vře* od *vřa*, *răně* itd.). Rezultati II. palatalizacije v končajih oblik so v češčini ostali, ne pa njih palatalizirani izgovor: nom. plur. *vlci*, *bozi*, *lenoši* „lenuhi“, *velcí*, *mnozi*, *hluší*; dat.-loc. *ruce*, *noze*, *mouše*. Še danes pa sta po svoji prirodi brez ozira na sledeči samoglasnik mehki skupini *šť* – *žd* iz stčes. *šť* – *ždž* (str. 157): ne le nom. plur. *slovenští*, loc. *ve vojště*, slš. *slovenskí*, *vo vojsku*, *šťěstí* – *šťastný* „sreča, srečni“, slš. *šťastie* – *šťastný*, temveč tudi *puštěn*, *hyžděn* „spačen“ pred prv. *e* (slš. anal. *pusten*, *hyzden*).

Maloruščina je po svoji podlagi istovetna z velikoruščino in poljščino. Kakor pričajo najstarejši južnoruski spomeniki (že XII. stol.), so bile n. pr. skupine goltnikov z *y* omehčane. Deloma že tudi rano, a zlasti pozneje pa je maloruščina izvedla depalatalizacijo pred kratkim *e*, ki je pod naglasom zelo širok *ę* (бездна, небо, лебедь, рева „rjojenje“, a tudi день, днесь „danes“, тепер „sedaj“), in *i*, ki je skupno

z *y* prešel v niže in bolj spredaj nego *y*, v smeri proti *e* artikularan samoglasnik (v pisavi и), n. pr. ходити skoro kakor *hodate*: rus. сын – сѣний, toda mrus. син – сѣнѣй, rus. сыто – сѣто, mrus. oboje сѣто, rus. лѣсина – лѣсѣца, mrus. лѣсина – лѣсѣця (inf. *byti* je po analogiji z бѣду izpremenjen v бѣти in tako ločen od бѣти). Ta depalatalizacija je zajela pred *e* in *i* celo prvotne *ř* – *l* – *n* – *č* (*ř* > *r* že od XII. stol. in obsega tudi beloruščino): мѣре kakor shr. mѣre in slš. more, dial. на мори; пѣле, dial. на пѣли; instr. дѣнею od дѣня „tikva“; нѣва (izg. *něva*), prim. steksl. нѣва, shr. нѣва, sle. *njiva*; trppret. del. вѣрѣний, хвѣлѣний, рѣнѣний; сѣнце itd. V drugih položajih je pri *l* – *n* – *č* mehkost ostala, *ř* pa je kakor v slovenščini pred samoglasniki razpadel v *řj* (le dial. še *ř*), a na koncu otrdel: rus. лѣкаръ (*ř*) proti mrus. лѣкар, gen. лѣкаря (izg. *līkar* – *līkarja*); rus. пѣрѣя, mrus. пѣре (*pirje*) iz **pervje*; gen.-dat. sing. мѣря – мѣрю (*mōria* – *mōriu*), toda пѣля – пѣлю, gen. plur. пѣль z *l*, сѣнца – сѣнцю – сѣнць s *č* kakor отѣць, gen. вѣтцѣ, dat. вѣтцю itd. Podaljšani *ě* se je razvil enako *ě* v palatalizirajoč *i* (v pisavi ѣ): rus. семь, лѣд, нѣс, тѣк proti mrus. сѣм (*s*), лѣд, нѣс, тѣк kakor rus. лѣс, снѣг proti mrus. лѣс, снѣг (*śn*). Po *r*, šumevcih in ustničnikih ostane ta *i*, toda brez palataliziranja: rus. рѣчь, морѣй, шесть, человек, мѣд, toda mrus. річ, мѣрѣв iz **mōřev*, шість, чоловік, мід. Mehki *č* – *š* – *ž* so enaki poljskim palatalnim, dorsalno oblikovanim glasovom (str. 156). Tako se izgovarjajo dandanes seveda tudi produkti II. palatalizacije pred refleksom za *č*, medtem ko so produkti III. najbrže že prvotno imeli podoben izgovor: loc. sing. бозѣ, яблоцѣ, dat.-loc. sing. мусѣ (nominativ plur. moškega spola je nadomestil akuzativ внѣки, богѣ, дѣхи); отѣць, князь, весь.

Južna slovanščina se je (z delno izjemo bolgarščine, gl. doli) v palatalnostnem oziru sploh odmaknila od prvotne smeri in ta njen depalatalizacijski pravec izpričuje že izguba razlikovanja med polglasnikoma *č* – *č*, ki sta se strnila v en srednji *č*, in *y* – *i*, ki sta dala sicer prednjejezični, toda nepalatalizirajoč *i*

(str. 151). Že v brižinskih spomenikih nahajamo tako stanje, le da je v II. spomeniku še ohranjen sled *y* po ustničnikih (*buiti*, *mui*, *muzlite*), kar srečujemo tudi v starosrbskih spomenikih (v listini Kulina bana 1189. l. *быти*, *примысла* poleg *тичка*) in kar spominja na bolj zadnjejezično artikulacijo rus. *ы* po ustničnikih, a pred sledečim mehkim soglasnikom se izgovarja celo s prehodnim samoglasniškim elementom kot dvoglasniški *“y* (*пыль* „prah“, izg. *p“yl*). Depalatalizacija je na jugu zadela tudi prvotni mehki *ř*, iz katerega se je le v slovenščini pred samoglasniki razvil dvoglasniški *i*: shrv. *mõre*, bolg. *морé*, sle. *morjē*. Ta pojav sega tudi v slovaščino in maloruščino ter beloruščino (str. 157 in 159), ne more pa biti že praslovanskodialektičnega postanka. Mehka *l* — *ñ* sta se ohranila (v slovenščini sta tudi razpadla v *lj* — *nj*, o bolgarskih gl. doli). Ohranila se je dolgo, v srbohrvaščini do XIV. stol., v slovenščini še dalje (Trubar v Abecedarju „l časi debelu po beziašku izreči“) celo stara razlika trojnosti *l* — *l* — *ł*, toda z izpremembami, da je *ł* pred *y* prešel v *l*, kar je umevno, ako je *ty* postalo *li* (prim. polj. *tyšina* — *lisica*, toda sle. *liša* — *lišica*, shrv. *liša*, *lišina* — *lisica*, bolg. *ліса*, *лисина* — *лисица*), nasprotno pa je *l* pred nekdanjim polglasnikom *ь* v slabi poziciji, torej na koncu in pred soglasniki postal *ł*, ki se je v srbohrvaščini že v XV. stol. vokaliziral v *o*, v slovenščini pozneje enako maloruščini in beloruščini i. dr. v *u*, dialektično pa tudi ostal kot *l*: steksl. *волъ* — *солъ*, rus. *вол* — *солъ*, polj. *wół* — *sół*, toda sle. *vòu* — *sòu*, shrv. *vò* — *sò*, bolg. *вол* — *солъ* (izg. *soł*); s suf. *-ьць* rus. *владѣлец*, gen. *владѣльца*, toda shrv. *vlàd-lac* — *vlàdaoca*, bolg. *владáлец*, plur. *владáлци*, sle. *tkâlac*, gen. *tkâuca*. Sumevci imajo neki srednji izgovor, niso več mehki kakor rus. *ě* (najmeče se izgovarjajo v bolgarščini), pa tudi ne trdi kakor rus.-polj. *š* — *ž*. Produkti III. palatalizacije so izgubili mehkost in se s produkti II. enako glase kakor staro *s* — *z*: sle. *kónec*, *knêz*, *vês*, shrv. *kònac*, *knêz*, *sāv*, bolg. *конéц*, *вitéз*, *вес* (izg. *ves*, prim. *вездéнь*, izg. *vezdén*); nom. plur. masc. sle. *otróci*, shrv. *junáci*, *rôzi*, *dûsi*, bolg. *юнаци*,

ковчѣзи, *кожýси*; dat.-loc. sing. fem. shrv. *k rûci* — *na rûci*, *k nôzi* — *na nôzi*, *snâsi* kakor *na lôzi*, *rôsi*. Mehka z nebno, dorsalno artikulacijo pa sta shrv. *ć* — *đ* (cir. *ћ* — *ђ*) za *tj* (*kt*) — *dj*, medtem ko je bolg. *št* — *žd* proti steksl. *št* — *žd* otrdelo, kakor je tudi shrv. *št* — *žd* iz *šč* — *ždž* trdo. Dialektično so se v slovenščini in posebno v srbskohrvatskem jekavskem narečju v novejšem času pojavile neke posamezne palatalizacije soglasnikov, v slovenščini goštnikov pred palatalnimi samoglasniki, v obeh razni produkti za drugotno *tj* — *dj* (sle. *kêden*, jek. *čërati* za *tjërati*, knjiž. *brāča*, *cvēče*, ozir. *cvlječe*, *predgrāde* s suf. *-ěj-*) i. dr., kar pa v celoti ne izpreminja prvotnega glasovnega značaja južne slovanščine.

Bolgarščina zavzema v splošnem južnoslovansko stališče (*y* = *i*), vendar so tu neki pojavi, ki spominjajo na sever kakor maloruščina na jug. K tem spada zanimiv slučaj, da se je v refleksih ohranila razlika *ѣ* — *ѝ*: bolg. knjiž. *дѣжд* — *дѣнь*, izg. *děšt* z reduciranemu *ă* podobnim *ѣ* — *den*, maked. sevvzh. od Soluna (Suhó) *děš* — *děñ*, sev. *dōš* — *dēñ*, prim. že v starocerkvenoslovanskih spomenikih, n. pr. v Marijinskem evangeliju *дождѣ* — *дѣнь* za *dožd* — *den* (*dēñ*) in prv. *дѣждѣ* — *дѣнь*, rus. *дождь* — *дѣнь*, mrus. *дощ* — *дѣнь*. Na vzhodu in jugozahodu se dialektično srečuje tudi do neke mere palataliziran izgovor soglasnikov pred palatalnimi samoglasniki. Od tega pa je razlikovati neko posebno bolgarsko palatalizacijo, ki se v književnem jeziku takisto naslanja predvsem na vzhodno in v manjši meri sredinsko narečje, pri kateri sta izvzeta samoglasnika *e* — *i* in katera ne dosega ruske palatalizacije, temveč ostaja na neki srednji stopnji vzbočenja jezika do višine *e*, vendar odvisno tudi od vrste soglasnika, pri zobnikih z jačjo mehkostjo, pri ustničnikih in *r* z dvoglasniškim *e*. S tako palatalizacijo se izgovarjajo soglasniki pred široko izgovorjenim *ѣ* = *я*, ako je naglašen in stoji pred trdim soglasnikom, ozir. zlogom z nepalatalnim samoglasnikom, ne pa sicer, ako se izgovarja *e*: *снѣг*, izg. *sn'ek* proti *мѣсто*, izg. *męasto*, *рѣдко*, izg. *řeatko*, toda plur.

snegové, mestá in subst. *redkostá* (рѣдкостьта); enako imperf. черѣх proti бѣх, берѣх in 2.—3. os. -ěše; imperf.—aor. шѣх, видѣх proti тѣрпѣх, горѣх (2.—3. os. aor. -ѣ = -я); op. del. видѣл, четѣл, plur. -ѣли itd. V istem razmerju je izgovor končaja -a po prv. *ñ* — *l* proti *ř* in nadomestilu za opuščeni t. zv. epentetični *l*: воня „smrad“, plur. поля in enako поляна (toda полé) proti вечѣря, plur. моря (toda морé) in cáбя, shrv. *săbla*, toda s *te* брѣтя, shrv. *brăca*; prim. še pred členom конѣт poleg коня, izg. *kon'et* — *kón'ea*, крѣльт (tudi *te*) poleg крѣля proti цѣрьт kakor цѣрьт poleg цѣря. Pred *e* in *i* se izgublja palatalizacija: plur. конѣ, izg. *koñe* in *koné*, prim. *polé*, *králevič*, *kral'ca* in seveda *moré*, *caré* itd. V 1. osebi sedanjika se je pri osnovah na -i- na podlagi sredinskega narečja po primerih z zvočnimi soglasniki (съблзнь „zavedem“, мѡля, горя) in ustničniki (тѣрпѣ) posplošila tudi pri zobnikih nova palatalizacija: платя, гостя, сѣдя, бдя, нѡся, пѣлязя itd. Pri oblikah stcksl. орѣж, 2. os. орѣжи je *r* otrdel kot орѣш (орѣ) kakor морѣ, shrv. *drěš*, *mđre*. Poleg te umljive otrditve pa imamo v bolgarščini, ne glede na slučaje na koncu kakor крѣль, конѣ, izg. *krač*, *kon*, tudi нѣва, ранѣна, чѣтене „branje, štetje“ z *n* (dial. *četeñe*) proti нѣнка „prsi, dojilja“ z *n'ea*-i. pod., kar zbližuje bolgarščino z maloruščino, le da se to tu ni do iste meje razvilo kakor tam. Iz novejših pojavov bi bilo omeniti dialektično mehčanje *h* po *i* (научѣх, izg. *nauč'x*) in goltnikov pred *i* (хѣтър, слугѣня, кѣтка), razen tega so še neke vrste palatalni *k'* — *g'* v tujih, turških izrazih, podobni maked. *k'* — *g'*, za *tj* (*kt*) — *đj*.

2. Vpliv soglasnikov na samoglasnike. T. zv. preglasi (nem. Umlaut). Z dispalatalizacijo v zvezi stoječi slučaji labializacije.

Kakor so že v praslovanščini vplivali mehki soglasniki na izgovor nekih nepalatalnih (nesprednjejezičnih) samoglasnikov *y* — *ɤ* — *o* in *ě* > *'a*, so vplivali tudi v historični dobi, le da imamo tu poleg progresivnega še regresiven vpliv, ki ga je v praslovanščini najti le v posameznih, redkih primerih prehoda *ɤ* > *ɤ*, pri ka-

terem pa so mogli sovplivati tudi spredaj stoječi soglasniki (gl. doli): lat. *discus*, nem. *Tisch*, toda stcksl. дѣска, rus. доскѣ; lat. *vidua*, stcksl. вѣдова. Regresiven vpliv je opazati predvsem tam, kjer je najbolj razvito nasprotje med trdimi in mehki glasovi in palataliziranjem soglasnikov po sledečih palatalnih samoglasnikih kakor v poljščini in ruščini in še v drugi vrsti v češčini in bolgarščini, progresiven pa največ v češčini in deloma v slovenščini in bolgarščini.

a) Regresiven vpliv. Pri naravnavanju artikulacije za izgovor sledečih trdih ali mehkih soglasnikov, t. j. vzbočenja jezika pri zadnjih in nevzbočenja pri prvih, se sam po sebi stvori tudi širši ali ožji prehod za zvoneči zračni tok in s tem povod za širši ali ožji izgovor spredaj stoječih samoglasnikov. Najlepše se to čuti v ruščini pri *ě* (ѣ) in *'a* kot refleksu za *e*, pri katerem se artikulacija za *a* pred mehkiimi soglasniki pomakne naprej v smeri proti *ä* — *e*, kar se podobno pojavlja tudi v češčini (gl. doli): мѣсто — вмѣстѣ „skupaj“, izg. *m'ästä* — *vm'este*; пѣна — пѣнить *p'äna* — *p'enit*; дѣд — дѣти *ďät* — *ďěti*; enako стот — стѣти *ätet* — *ěti* z *ə* za *e* v absolutnem začetku (str. 42 in doli); пѣтый — пѣть *p'atɤj* — *p'ät*; взят — взѣть *vz'at* — *vz'ät*; toda prim. tudi блѣдо „skleda“ — в блѣдѣ *bl'udä* — *v bl'üde*; strus. луд, shrv. *lud* „nor“ — люди *lud* — *lüdi*. Za *e* drugega porekla nego *ɤ* ali *ə* velja pred mehkiimi soglasniki isto, pred trdimi pa se je pod naglasom širokemu izgovoru pridružila še labializacija v *ö* > *o* (gl. doli): ель — ѣлка „jelka“ *jel* — *jölka*, семь — самѣм „sam sedmi“ *s'em* — *sams'óm*, день — лѣн „lan“ *ďen* — *lon*, чѣрти — чорт „vrag“ *čerti* — *čort*, берѣчь „varovati“ — берѣза *b'er'ěc* — *b'er'óza*, a tudi po analogiji na берѣзѣ na *b'er'öz'e* ali тѣтя *töta* po тѣтка „teta“.

V razvoju širokega izgovora je šla do skrajnosti leška skupina, kjer imamo v poljščini pred trdimi zobniki ne le *ě* > *e* proti rus. *ě* > *e* (*ä*), temveč tudi otrdenje (dispalatalizacijo) palatalnega sonantnega *ɤ* > *ar* (redko *'ar*) z refleksom, enakim velarnemu sonantnemu *ɤ* > *ar*, kar govori za otrditev še pred razpadom sonanta v dvoglasniško skupino, torej še pred XII. stol.:

polj. *miasto* — *w mieście*, *piana* — *pienić*, *dziad* — *dzieci*; *martwy* — *śmierć*, *czarny* — *czernić* i. pod.; prim. *garb* iz *g^orb^o*, rus. *рогб*. Mehkost pred sonantom stoječega soglasnika se je predvsem pri *s*, a tudi sicer izgubila: polj. *sarna* poleg *ziarno*, rus. *сёрна*, *зерно*; stpolj. *darski* poleg sed. *dziarski* „smel“, *darn* „drn“, *ruša* poleg *kaš*. *dzarna*, rus. *дёрзкий*, *дёрн*. Goltniki in ustničniki so s svojo artikulacijo ovirali razvoj poljskega širokega izgovora in ohranili celo, v poljščini in ruščini, palatalizacijo *r'* pred njimi: stcksl. *вѣкѣ*, *рѣка*, *снѣгѣ*, *оутѣха*, *хлѣбѣ*, *хлѣвъ*, *нѣмѣ*, cksl. *рѣка*, polj. *wiek*, *rzeka*, *śnieg*, *uciecha*, *chleb*, *chlew*, *niemy*, *rzepa*; polj. *wierzch*, *wierzba* z *ierz* iz *iř* < *iř* (prim. polj. *sierota* iz *sirota*), *pierwszy*, stpolj. *pirzwy*, rus. *верх* *v'ēr'h*, *вёрба*, sed. *v'ērba*, *пёрвый*; prim. rus. *четвёрг* z *r'*, polj. *czwartek* „četrtek“, in rus. *борьба* z *r'*, kar ni nujno po *судьба* z *d* i. pod. Palatalni sonant *ʋ* je v poljščini pod istimi pogoji otrdel v *ʋ̥* > *et* le po ustničnikih: *petny* (lit. *pilnas*, Kij. listki II 6 *напакнени*) kakor *chełm* (rus. *холм*, got. **hulma-*) proti *wilk* (lit. *vilkas*). Po zobnikih *t* — *d* — *s* pa sta se oba sonantna *l* splošno, tudi pred goltniki in ustničniki, v poljščini enako kakor v češčini, ne pa v slovaščini, že preje razvila v *ut* in po metatezi v *tu* (*ttut*): stcksl. *тѣшти*, praes. prv. *тѣкъ*, v spomenikih pisano *тѣкъ*, toda polj. *ttuc* (po sedanjiku) — *ttuke*, češ. *tlouci* — *tluku* proti slš. *tlct* — *tlčiem* „tolči — tolčem“, lit. *ilgas*, polj. *dtugi*, češ. *dlouhý*, slš. *dłhy*; lit. *stulpas*, polj. *stulp*, češ. *sloup*, slš. *stlp*; prasla. **s^oʋn̥ce*, polj. *storiće* iz *stuniće* radi nosnika od XV. stol., češ. *slunce*, slš. *slnce*. Že v starocerkvenoslovanskih spomenikih kakor zlasti v Savini knjigi kaže morda pisava *тѣкъ* i. pod. proti *вѣкъ* tudi na otrditev po zobnikih.⁴⁰ V češčini se je refleks *lu* dalje razširil, zanjel je vsak velarni *ʋ̥*, tako da je na ta način po ustničnikih razviden prv. *ʋ̥*, nahaja se pa tudi po šumevcih in dialektično celo za neprv. *l* v slučajih kakor

⁴⁰ Po mnenju Fortunatova-Ljapunova že praslovansko (Известия отд. русск. яз. и слов. 1925, XXIX 83).

sluza za *slza* iz *sl̥za*: prasla. **p^oʋn̥*, lit. *pilnas*, češ. *plný* proti prasla. **p^oʋk̥*, lat. *populus*, nem. *Volk*, češ. *pluk* „polk“, *Svatopluk*, toda polj. *petny*, *Świętopetk* poleg sed. *pułk* za *pótk* z labializacijo *et* > *ot* kakor še pri prasla. **m^oʋ-*, češ. *mluva*, *mluviti* „govor, govoriti“, polj. *mo-wa*, *mowić* (*mówić*) iz *metv-* > *mołv-*; **h^oʋm̥*, češ. *chlum*, slš. *chl̥m*, polj. *chełm*; prasla. **č̥b̥n̥*, češ. *člun*, slš. *čln*, polj. *czoln* z *o* iz *e* po šumevcu pred trdim zobnikom (gl. doli); prasla. **ž^oʋč̥*, češ. *žluč*, slš. *žlč*, polj. *zółcz*. V ruščini je, z izjemo slučajev kakor *желчь*, *челнок* proti *чолн*, nastalo iz vsakega sonantnega *l* labializirano *ot*, mrus. *ou*: *волк* kakor *холм*. Isto se je zgodilo, z enako izjemo slučajev kakor *железа* „žleza“, tudi pri „polnoglasnih“ oblikah iz *telt*: *молоко* „mleko“ kakor *полотно*. Drugače in v drugi dobi nego rus. *ot* za oba *l*, in sicer naravnost iz *t*, se je razvilo sle. *ot* > *ou* (iz kratkega *ot* in dolgega *ot*) ter shrv. *u* za enojni južnoslovanski sonantni *ʋ̥* (str. 151): sle. *vōuk*, *dōugo*, shrv. *vūk*, *dūgo* i. dr.

Pod istimi pogoji, kakor so se v poljščini dispalatalizirali *č* in palatalna jezičniška sonanta, se je tu pred trdimi zobniki izvršil tudi preglas z labializacijo samoglasnika *e* preko *ö* v *o*, medtem ko je v ruščini to mogoče pred vsemi trdimi soglasniki in na koncu, toda le pod naglasom, a maloruski progresivni preglas *e* > *o* po šumevcih predstavlja najbrž starejše stanje (str. 42): polj. *žona*, gen. *žony*, dat.-loc. *ženie*, plur. *žony*, rus. *женá*, gen. *жены́*, dat.-loc. *женѣ́*, plur. *жѣны́*, mrus. *жонá*, ali polj. *czoło* (*na czole* je po analogiji), rus. *челó*, mrus. *чолó*, prim. še rus. *человѣк*, mrus. *чоловѣк*, toda polj. *žebro*, gen. in plur. *žebra*, rus. *ребро́*, gen. *ребра́*, plur. *рёбра*, mrus. *ребро́*, plur. *рёбра* ali polj. *šwiekieť*, rus. *свѣкор*, mrus. *свѣкор* „sveker“, polj. *niosę*, 2. os. *niesiesz*, praet. *niósł*, fem. *niosła*, plur. masc. os. *nieśli*, neos. in fem. *niosły*, rus. *несу́*, 2. os. *несёшь* po 3. *несёт* in 1. množ. *несём* (zato tudi še *несёте*), praet. *нёс*, fem. *несла́*, plur. *несли́*, mrus. *несём*, *ніс*, toda polj. *piekę*, *piekł*, rus. *пекý*, *пѣк*, mrus. *пѣк*, stpolj. *grzebę*, *grzebł*, rus. *гребý*, *грѣб*, mrus. *гріб*; polj. *lice*, *jeszcze*, rus. *лицó*, *ещó*,

mrus. лице, ещё itd. Slučaji z istim preglasom pri ѣ v ruščini kakor plur. звѣзды, гнѣзда, приобрѣл i. pod. so sledili enakim oblikam z ѣ kakor сѣстры, сѣла, плѣд, a nepreglašeni e se nahaja v besedah, sprejetih iz cerkvene slovanščine (нѣбо proti нѣбо „nebce“) in v ruskih besedah pred nekaj mehkiimi soglasniki (отѣц proti орѣл; v poljščini poleg ojciec tudi orzeł radi e iz ѣ). Že v praslovansko dobo dialektičnega cepljenja pa spada občerуска disimilacijska labializacija začetnega *je-* > *o-* pred zlogi s sprednjima samoglasnikoma *e-i* kakor один, озеро, stcksl. ѣдинѣ, ѣзро, proti ель, ёлка „jelka“ z *je-* pred drugimi glasovi (prim. str. 42).

Že z maloruščino, ki pozna samo enoten, ikavski refleks za *jat* ѣ (місто, в місті, дід, діти, сніг, сімя z і, ki palatalizira spredaj stoječi soglasnik, str. 159) se pričinja, z izjemo vzh. bolgarščine vrsta jezikov, v katerih se je izgovor ѣ razvil le enosmerno brez vpliva sledečih soglasnikov, ozir. zlogov, in sicer ali diftongično jekavski (ѣ — *ie* > *i*) v čehoslovaščini, ali poleg tega tudi zoženo ikavski in ekavski z več ali manj širokim izgovorom v srbohrvaščini in slovenščini (tu na zahodu zožen, na vzhodu širok). Prvotno je imel *ě*¹ iz ievr. ē, kakor kaže praslovanski preglaš *ě* > *a* po palatalnih soglasnikih (str. 40 sl.), splošno širok izgovor ter se je razlikoval, kakor priča različni vpliv na goltnike (str. 36 sl.), od *ě*², nastalega iz indoevropskih dvoglasnikov. Po poznejši strnitvi obeh pod enakim vplivom sledečih zlogov je pa prasla. dial. mogla prevladati tudi ena ali druga stran v izgovoru, široki, ali pa k razvoju v rastoči dvoglasnik *ie* nagnjeni *ě*. Zanimiv je prehod refleksov za *ě* v bolgarskih narečjih. Nadaljevanje srbskohrvatske ekavščine vlada še v zahodni bolgarščini in makedonskih narečjih skoro do Soluna, a od tu severnovzhodno (Suhó, Kerečki) in v Rodopah prehaja ekavščina v jakavščino (ѣ = ā, *ea* ali *ęa*), ki je bila, kakor priča glagolski znak *а* za ѣ in *ја* (*a*), podlaga starocerkvenoslovanščini. Tudi v cirilskem znaku *ѣ* je jasno viden sled glagolskega *a* (*). Dalje, v vzhodni bolgarščini, pa se je, kakor kaže

ustroj Simeonove cirilice (prim. Supraseljski kodeks), razlikoval *ѣ* od *а*, a za današnjo bolgarščino velja naravnost drugi princip vpliva sledečih soglasnikov, ozir. zlogov na razvoj ѣ, ker je široki diftongični izgovor ѣ kot *ea* — *ęa* ohranjen le pred trdimi soglasniki in pod naglasom, medtem ko se sicer zožuje v *e* (str. 161): мѣсто z *ęa* proti мѣстен, мѣстечѣ z *e*; рѣпа *reępa* proti рѣкѣ *reká*; дѣд z *ea* proti дѣдина z *e*; aor. видѣх, 2.—3. os. видѣх z *ea*. V zvezi s tem se na vzhodu izpreminja tudi etimološki *a* po šumevcih, *c* in *j* pred zlogi s prednjimi samoglasniki in pod naglasom v *e*: чѣша, plur. чѣши; жѣба, plur. жѣби; цѣка „ukana“, plur. цѣки; яма, demin. ямичка z *je-*, ozir. *e-*; Стоян, voc. Стоѣне; impf. стоѣх, 2.—3. os. стоѣше kakor бѣх *beęx*, 2.—3. os. бѣше *beše*.

V starocerkvenoslovenskih spomenikih, posebno z vzhodnobolgarskim jezikovnim ozadjem, je opazati kot neprvotno črto vplivanje sledečega zloga na spredaj (zlasti pred ustničniki) stoječi polglasnik: дѣва, toda fem. neutr. дѣвѣ, instr. мѣноуѣ, toda dat.-loc. мѣнѣ (str. 60) in narobe тѣмѣнѣ, dat.-loc. тѣмѣ, toda nom. тѣма i. pod. V takih pojavih vidimo lahko tudi neke vrste vokalno asimilacijo, ki jo nahajamo zlasti pri drugih samoglasnikih in ki pri posebne vrste soglašanju prehaja v t. zv. vokalno harmonijo (gl. doli). Zamenje polglasnikov je najti zlasti še v ruščini: prasla. дѣбрь „globel, dolina“, strus. Ostr. дѣбрь, stpolj. *debrz*, toda stcksl. nav. дѣбрь, rus. дѣбрь, mrus. дѣбр in narobe prasla. тѣнѣкъ, lat. *tenuis*, cksl. тѣнѣкъ, polj. *čienki*, toda rus. тѣнѣкий (prim. str. 163 že prasla. *dęska* in verjetno tudi *vędova*).

V češčini, ne pa v slovaščini, imamo podobno odgovarjajočemu, že gori omenjenemu ruskemu pojavu (str. 163) le zoženje širokega refleksa *a* za *ę* v *ě* — *i* (str. 134) pred mehkiimi soglasniki ali zlogi s prednjimi samoglasniki in na koncu: *svatý*, *svatost* — *světiti*, slš. *svätý*, *svätit* z *ä* za kratki *ę* po ustničnikih; *pátý* — *pět*, slš. *piaty* z dvoglasniškim *ia* za dolgi *ę*, *pät*; *táhnouti* — *těžký*, *tíže*, slš. *tiahnut*, *ťažký*, *tiaž*; plur. *jehňata* — sing. *jehně*, gen. *jehněte*, slš. *jahňa*, gen.

-ta, plur. -tá itd. (prim. str. 157). V istih položajih kakor zoženje 'a za e se je v češčini izvršil tudi preglas etimološkega a po mehkih soglasnikih (gl. doli). Pozen regresivni preglas iz XV.—XVI. stol. je v češčini še prehod dvoglasnika aj v ej, kar srečavamo tudi v slovenskih narečjih (n. pr. gorenj. *krěj, zděj*): češ. *vejce*, toda gen. plur. *va-jec*, ker ni več dvoglasnika (prim. sle. Dalm. *od eniga jejca*, dial. *jejce* proti množ. *jájca*), superl. *nejmenší*, imper. *dej, volej* „kliči“; slš. *vajce, najmenej, daj, volaj*; češ. *kraj* je po drugih oblikah kakor gen. *kraje* itd.

b) Progresiven vpliv palatalnih soglasnikov na preglas samoglasnikov, ki se je najjače razvil v češčini (slovaščina ga ne pozna), se javlja predvsem pri dotlej v praslovansčini nepreglašanih samoglasnikih a—u. Preglas 'a > ě, ozir. 'ā > ie > ě po šumevcih, c—z, j (tudi mesto t. zv. epentetičnega l), ě—ā—ñ, ř in l iz l je starejši in se je izvršil sočasno in pod istimi pogoji kakor zoženje širokega refleksa 'a za e, t. j. na koncu in pred mehкими soglasniki, ozir. zlogi s palatalnimi samoglasniki, torej v zvezi z že opisanim regresivnim vplivom, medtem ko je pred trdimi soglasniki ostal a neizpremenjen: *člše* iz stčš. *čiešē* „časa“ proti *žába* ali *čásek* iz -čkr; *čeled* iz stčš. *čelēd*, gen. *čelēdi*, shrv. *čelād*, stcksl. чѣладъ „služinčad“ proti demin. *čeládko* ali *košatý*; gen. sing. masc. *muže, oráče, tovaryše, plášťe, mēšice, kněze, kraje, zetě, koně, koláře, krále, přitele*; gen. sing. in nom. plur. neutr. *lože, ohniště, vejce, moře, pole*; nom. sing. fem. *duše, svíce, meze, ovce, stáje, země, koupě, vůně, záře, vůle*; instr. plur. fem. *dušemi* in po analogiji tudi *duštm* za *dušám*; verba III 2 *mlčeti, slyšeti, držeti* (polj. *milczec* itd. je po analogiji) in V 1 iter. *vracetí, sázeti, pouštěti, pokoušeti, klaněti* itd. Sledove tega preglasa nahajamo že v češkocerkvenoslovanskih Praških glagolskih odlomkih iz druge polovice XI. stol.: nom. fem. *пань-тижкостне*, gen. neutr. *цѣлѣнне*; drugi slučaji so zaslediti od XII. stol. dalje. V splošnem spominja ta preglas na nemški „Umlaut“ a—u—o > ä—ü—ö pred i (e) v priponi ali končaju (n. pr. *Blätter — Bücher — Löcher*,

morda tudi *Grätz* za sla. *graděč*); vendar je češki preglas nastal samostojno v zvezi z razvojem refleksa za e, kakor se je to zgodilo v ruščini in kakor se je podobno zožil k (in po tem dialektično tudi a po mehkih soglasnikih) v bolgarščini (gl. str. 167). Tudi v slovenščini je še iz časa pred Trubarjem najti preglas a > e po j in drugih mehkih soglasnikih, toda brez ozira na sledeči zlog ali soglasnik: n. pr. *obhajel, s čestjo*, „*Rastzhitzher* (za *Raščicar*) *Crainez*“ pri Trubarju, nav. *jěst* za *jáz* i. pod.

Brez ozira na sledeči zlog ali soglasnik, kar tako govori proti nemškemu vplivu, se je v češčini izvršil preglas u iz u in o po mehkih soglasnikih v i, ki se je pričel v začetku XIV. stol. s prejotacijo ali diftongizacijo u > iu, kakor se je to preje zgodilo tudi z 'a, in končal na koncu stoletja s prehodom v i: *košile*, shrv. *kòšula*; *klíč*, sle. *ključ*; dat. sing. masc.-neutr. *muži, moři*; acc.-instr. sing. fem. *duši — duš* iz stčš. *dušiu — dušiū*, stcksl. *доушѣ — доушѣи*; 1. os. sing. in 3. plur. *píši — píši*, stcksl. *пишѣ — пишѣи*; part. plur. *píšice*, stcksl. *пишѣи*; enako *kupuji — kupuj* — *kupujice* (*kryju* i. pod. je po analogiji drugih korenskih glagolov). Prehod sle. dial. u > ü se je razvil sam na sebi iz značaja lastne artikulacije z izpremembo zadnjejezične artikulacije v prednjo.

Z dolgimi končaji, ki so nastali iz skrčenja samoglasnikov in dali zbog zoženja ie > i ter preglasov iā > ie in iū > i isti rezultat, so ti pojavi ustvarili v češčini poseben oblikoslovni tip s stalnim i, a v sklanjatvi tudi prevladanjem oblike na -i: prim. *září* iz stčš. *záriuj*, shrv. *rûjan*, stcksl. *рюникъ* „september“, *znamení* iz -bje, *paní* iz -vji ali -vja s splošnimi oblikami na -i razen instr. sing. *zářím, znamením* ter dat.-loc.-instr. plur. -ím, -ích, -ími v vseh treh spoli; dol. obl. prid. *pěši, boží* za vse tri spole; verb. iter. *sázím, sázíš* s sedanjiško osnovo **sadíjaže* kakor *umím, umíš* s sedanjiško osnovo **uměje* proti *dělám, děláš* s sedanjiško osnovo **dětaže* itd. (gl. doli).

V XIV.—XV. stol. se je v češčini tudi preje rabljeni o v končajih po mehkih soglasnikih preglasil v ě,

ozir. *ó* > *ie*, pozneje pa z eno izjemo zopet izpremenil nazaj v *o* — *ó*: stčes. dat. sing. *oračěvi*, nom. plur. *oračěvé*, gen. plur. *oračiev*, dat. plur. *oračiem* iz *-ovi*, *-ové*, *-óv*, *-óm*; verb. *bojěvati*, *pracěvati* i. pod. Ostal je le dat. plur. neutr. *mořim* in razen tega še *konřim* iz *-iem* proti sed. dat. plur. masc. *oračŭm*.

Značilna črta t. zv. srednjobolgarske recenzije cerkvenoslovanskih tekstov (od XII. stol.), zamenjava nosniških znakov $\text{ж} - \text{ѧ}$, ki se v redkih primerih pojavlja že v nekih starocerkvenoslovanskih spomenikih (v Assemanijevem evangelistaru, Sinajskem psalterju in Evhologiju) in ima svoj odsev tudi v srednjemakedonskih (brez ostankov rinezmā) in vzhodnobilgarskih narečjih, sloni na progresivnem preglaševanju že denazaliziranih refleksov obeh nosnih samoglasnikov v dveh nasprotnih smereh in v neenaki meri, bodisi z ozirom na spomenike (neki, kakor Dobromirov, Dobrjššov in Dečanski evangelij ga sploh ne poznajo), bodisi z ozirom na sedanja narečja, in sicer z ene strani v smeri α) palatalizacije $q > \check{q}$ po mehkih zvočnih soglasnikih $\check{n} - \check{r} - \check{l}$ in j nam. epentetičnega л , z druge β) depalatalizacije, zvezane z labializacijo, po šumevcih $\check{s} - \check{ž}$, $\check{st} - \check{žd}$, a v ohridskem okolišu tudi $\check{c}$ in j : α) Assem. примѡлѡтъ , srbolg. 1. os. edn. молѡ , оудѡѡѡ , Evh. acc. sing. вечѡрѡѡ nam. prv. steksl. прѡмѡлѡтъ , молѡѡ , оудѡѡѡѡ , вечѡрѡѡѡ in kakor v srednjobolgarskih spomenikih enako še sedaj n. pr. v Razlogu v zahodnih Rodopah (Vuk⁴¹) *móle*, *udáve*, *večére*; β) srbolg. жѡтѡѡ , шѡпѡ „pest polno“ (v Trojanski priči XIV. stol.), чѡдо (v Ohridskem apostolu s konca XII. stol. i. dr. spomenikih z istega ozemlja), ѡзѡыкѡѡ nam. prv. steksl. жѡтѡѡ , шѡпѡ , чѡдо , ѡзѡыкѡѡ in srednjobolgarskim oblikam enako dialektično rodopsko *žŭtva*, *šŭpa*, ohridsko *čŭdo*, *jezik*, debrsko *józik* in podobno.

⁴¹ Вук Стевановић (Караџић), Додатак к Санктпетербургским сравнителним рјечницима свију језика и нарјечија, с особитим огледима бугарског језика. У Бечу 1822. (Prim. Скупљених граматички и полемички списи Вука Стеф. Караџића, књ. II 178. Београд 1894—5).

Srmaked. (Veles, Štip, Prilep) *jázik*, *jáčmen* se je moglo razviti iz refleksa za *q* > *ʁ* in ni združevati s čak. *jazlk* (sevčak. z metatezo *zajlk*), kjer je *ja* neposredno iz *jē* > *jē* (prim. prasla. *jē* > *ja*). Vpliv šumevcev se kaže tudi v prehodu *ʁ* v *ʁ*, in sicer takisto že in v še večji meri v starocerkvenoslovanskih spomenikih kakor v Savini knjigi, v enem delu Supraselskega zbornika in v Marijinskem evangeliju; vendar je v tem kakor v gornjem videti bolj depalatalizacijo, podobno rus.-polj. *žy* — *šy* iz *ži* — *ši* nego labializacijo po mehkih šumevcih v smislu prasla. dial. *žē* > *žō* i. dr.

Neki primeri iz *el* po šumevcih pred soglasniki skoro v vseh slovanskih jezikih navidezno pričajo za star skupen razvoj s preglasom v *ol* (str. 16): steksl. жлаести, srb.-cksl. чланъ, shrv. *člân*, češ. *článek*, *žlab*, polj. *człon*, *żłób*, rus. жолоб i. dr. Toda starocerkve noslovansčina in češčina takega preglasa ne poznata in tudi češka Kralicka biblija, ki še razlikuje *t* od *l* (prim. *spłodiť*, *byłta* z znakom zgoraj zavitega *l* proti *král*, *krále* z navadnim *l* po posnetku Mat. I 1—16 izdaje l. 1596), piše le *žlab*, a v južnoruskem Kristinopoljskem apostolu XII. stol. beremo Hebr. IV 12 челономъ, kjer stoji v starosrbskem Šišatovskem XIV. stol. чланомъ. To kaže na različen razvoj v posameznih jezikih; v južni slovansčini se je moralo *el* v gotovih primerih enako kakor prasla. *ē* izpremeniti v *a* (str. 41); v češčini se novejši prehod *e* > *a* po mehkih soglasnikih tudi sicer pojavlja (*žalud*, *jáhla* poleg *jehla* in prim. tudi v Kralicki bibliji *šlapati* „stopati“ iz **slēp*-); rus. жолоб poleg железá, шелóm, edine izjeme pri *telt* > *totot*, je v skladu z drugim ruskim preglasom *e* > *o*; le polj. *żłób* i. pod. mora biti po starem preglasu *želb-* > *żotb-*, ker bi po metatezi **žleb*. radi ustničnika že ne moglo več dati *żłób* (prim. *plewa* poleg *plon*). Sevsla. **doltó*, rus. долотó, polj. *dłóto*, češ. *dláto* in jsla. **deltó* (sle. *dlěto*, shrv. *dlěto*, ozir. *dlijěto*, bolg. длѣтo poleg dial. длатo) stoje v medsebojnem prevojnem razmerju. Splošna razlaga z vplivom sledečega trdega zloga ni verjetna.

V. Osamljeni, izven glavnih razvojnih smeri stoječi glasovni pojavi. Izpremembe posameznih glasov in glasovnih skupin. Nastanek novih glasov

1. Izgovor samoglasnikov na začetku besed. Protetični glasovi. Razlika med začetnima ruskima *э* (э́тот, э́так, gr. *ἐκεῖ* „tam“, *ἐκεῖνος* „oni“, lat. *ecquis*, *ecce*) kot *e* in *е* (е́сть, gr. *ἐστὶ*, lat. *est*) kot *je*, ali tudi v staroruskem Ostromirovem evangeliju veznik *ѣа* proti *ѣтъ*, sle. *ên*, dial. prekm. *ete*, *etak*, *esi*, rez. *etako*, *esej*, shr. *êto*, *êvo*, *êno*, veznik *ѣда* proti *je*, splsla. *a* (stind. *āt*, lit. *o*) proti stcksl. *акъ* (stind. *āviš* „očitno“), *акити* poleg *ѣкъ*, *ѣкити* z *ja* v evangelijih, *асъ* poleg enkratnega *ѣсъ* v Marijinskem evangeliju i. pod. govori za to, da se je v praslovanščini, kjer se je vsaka beseda, izvzemši predslonice (proklitike), ki so tvorile začetni del sledeče besede (prim. **ъn jemъ* „v njem“, **ъn jimъ* „z njim“, gl. str. 64 in 11), končala na samoglasnik, t. zv. protetični *i* pojavil v zevu (hiatu) med končnim in začetnim samoglasnikom, medtem ko se v absolutnem začetku ali po pavzi ni razvil (prim. str. 42, o protetičnem *i* pred palatalnimi samoglasniki v praslovanščini pa str. 41 sl.); iz tega pa sledi tudi, da sta se glasilki pri izgovoru začetnih samoglasnikov neposredno napeli, vglasili za zvenenje (rahli zvenivni napon, rahlo vглаšenje, leiser Stimmensatz), ne da bi se bil predhodno izvršil še s prevelikim približanjem glasilk pripor s preprihavanjem ali celo zapor s sunkovitim otvorom (jaki nezvenivni napon, fester Stimmensatz), kar povzročuje grlene (laringalne) glasove (pridihe), pripornike in zapornike (prim. grška pridiha *τὸ δασὺ* in *ψιλλὸν πνεῦμα*, spiritus asper in lenis, nemški nezveneči *h*, češki zveneči *h*, slovensko nikalno *na'a* i. pod.).

V historični dobi se je radi nove možnosti besednega konca na soglasnik povod za hiat bistveno zmanjšal, zato pa razvil drugačen, po jezikih in narečjih različen pristop k izgovoru začetnih samoglasnikov, česar posledica je bil pojav pravih protetičnih glasov, grlenih, pa tudi ustnih, nastalih iz ustne arti-

kulacije samega samoglasnika. V praslovanščini se je protetično ohranila le labializacija pri *y < ā* in *ъ < ū* (gl. str. 33 in 42). Jak nezvenivni napon z grlenim zapornikom (prim. sle. *’ên*) se je uveljavil v češčini (posebno v književnem jeziku), tako da postanejo celo zveneči soglasniki proklitik pred sledečimi samoglasniki nezveneči kakor pred nezvenečimi soglasniki: *’ohni*, *’oka*, *roš’utikati se* „razbežati se“ poleg stare zloženke *rozuměti* za *v ohni*, *z oka*, *rozut’ikati se*. Po samoglasnikih prim. *na’ulici*, *vy’orati*, *černo’oký* itd. Dialektično pa se nahaja v češčini tudi pristop z grlenim (*hoheň*, *hen* „tam“, tudi polj. *hen* „glej“) in z ustničnim priporom (*voheň*). Oboje tvori razliko med dolnjo in gornjo lužiščino: *dluž. hogaň, hob’ed, hucho, hutšoba* proti *gluž. woheň, wobjed, wucho, wutroba* itd. Sicer se laringalni pripor nahaja predvsem v zahodni slovanščini (toda prim. tudi sle. *vzh. hrzati* za *rzáti*, shr. *řzati*, enako *hrzgetáti, hrž* i. dr.), ustničnoproletični pa razen srbskohrvatske štokavščine v vseh drugih jezikih, vendar po samoglasnikih različno.

Najširši obseg je zajel pojav protetičnega *v* pred refleksi za nosni *o*, ki je v jezikih z drugim refleksom nego *u* kakor v poljščini in bolgarščini (dialektično tudi v slovenščini) splošen, v jezikih z refleksom *u* kakor v ruščini, srbohrvaščini in čehoslovaščini pa nepoznan, in le gornja lužiščina je posplošila *v*: stcksl. *жгль, жгльль, ждица* „trnek, odica“, *жъкъ, жтрова* „trebušna duplina“, *жтъль* i. dr., cksl. *жгринъ, жзль, жтъкъ, жхати* „dišati“ i. dr.; polj. *węgiel, węgiel, wędka, wąski*, kompar. *węższy*, subst. *wężina* „ožina“, *wątroba* „jetra“, *wąty, Węgier, węzeł, wątek, wąchać*, subst. *węch* itd., toda *jądro* iz *jędro*, kar kaže morda na pojav protetičnega *v* še pred izenačenjem nosnikov, t. j. pred XIII. stol. (str. 122); bolg. *въглен* proti *жгъл* „ogel“, *въдица, възел, вътък, въхав* „dišeč“ itd.; sle. knjiž. *vôgel, vogâl* poleg *ôgel, vôtel, vôzel, vôtek, vohati, voh* proti praviloma rabljenemu *o* v *ôdica, ôzek, Oger* itd.; češ. *uhel*, gen. *uhle, úhel*, gen. *úhlu, udice, úzký, útropa, útlý* „nežen“, *Uhry, uzel, útek*; slš. *uhol, uhol, udica, úzky, útlý, Uhorsko, uzol, útok*; rus. *ýголь*,

úgol, udá, úzкий, (po cksl. утрóба), dial. úтлый, úзел, (po cksl. благоухать); shrv. ŭgal, ŭgao, ŭdica, ŭzak; ŭtroba, ŭtli, ŭzao. V zloženkah s prvim delom na samoglasnik kakor cksl. пажжъ, stcksl. пажжина imamo deloma odstranitev zeva, in sicer v prvi skupini jezikov z *j* (polj. *pajak*, *pajeczyna*, bolg. паяк, za *pajok*, morda zaradi tega tudi sle. *pâjek* iz **pajek*), v drugi pa le v čehoslovaščini z *v* (češ. *pavouk*, *pavučina*, slš. *pavúk*, *pavučina*, prim. tudi sle. vzh. in kajk. *pâvok*, *pâvuk* proti shrv. *pâúk*, *pâučina* in rus. паук, паутіна). Pri korenu *qz-* navidezno nahajamo *v* tudi v dveh sorodnih starocerkvenoslovanskih spomenikih kakor v Clozovem Glagolitu I 533 съвжзѡмъ любѡвѣнѣмъ „z vezjo ljubezni“ poleg I 784 in 824 жъзъ „spone, vezi“ ter v Supraselskem zborniku 424. 1—2 къ любѡвѣнѣмъ оумѡ съвжзѡу (sicer še 251. 24 in 507. 10) poleg 400. 14 съжжъ (prim. rus. союз iz cksl.) in enkrat 442. 27 жжа poleg 28 kratnega жжа, po pomenu med dr. „ječa“ (prim. sle. *vôza*), toda že osamelost in posebnost primera v starocerkvenoslovansčini kaže, da ne gre za odstranitev hiata ali protetični *v*, temveč le za vpliv glagola вѡзати, съвѡзати in izvedenk iz njega (prim. desetkrat Supr. съвѡзѡнѣ „zvezani, jetnik, suženj“, shrv. sūžan iz **sožbŭnŭ*). Enako je najbrž razlagati sle. briž. II 54 *v železneh vožih* proti stcksl. жжѡ (gl. doli), pa tudi češ. *přibuzný* iz stčeš. *přibuzný*, slš. *přibuzný*, slš. *přibuzný* proti stcksl. жжѡ „sorodnik“ ter češ. *pavuz*, *pabuza*, slš. *pavuz* „žrd“, dasi se zadnje lahko primerja s *pavouk* — *pavúk*, medtem ko je prvo podprto z nenahajanjem protetičnega *v* v čehoslovaščini in oblikami kakor češ. *přísti* i. pod.

Cksl. гажжѡца лѡвоѡ, vimen „prot, vitra“ v srbskem rokopisu kronike Georgija Hamartola XIV. stoletja (Fr. Miklošič, Lexicon palaeoslovenicum str. 150) odgovarja splsla. *gōžbv-* s prvotnim in še sedaj razvidnim pomenom „zanka, vez iz protja, ki spaja dele raznega orodja, n. pr. cepec z ročnikom, enako pri volovskem jarmu, plugu, vratih, lesah, veslu i. pod.“: sle. *gōžva*, demin. *gōžvica*, *gōž* fem., *gōža* poleg *vōž*, *vōža*; shrv. *gūžva*, *gūžvica*; bolg. гажжа, гажба; polj. *gążwa* sed.

„usnjen jermen, ki spaja cepec z ročnikom“; slš. *hūžva*, češ. *houžev*, *houž* fem. poleg *ūž*; mrus. гўжва, гўжов poleg *ўжва* „zanka, vez iz protja“ in гўж masc. „debela vrv, jermen pri komatu“; rus. гуж masc., гужовка isto. Beseda s podstavo *gōžbv-* (*gōžbva*, *gōžbvŭ*) in z značilnim specialnim pomenom je potemtakem že praslovanska in pripada praslovanskemu poljedelskemu gospodarstvu ter se da še dobro razmejiti proti *qž-*, *vqž-* (gl. doli). Zato se *g* ne more, kakor se misli, razlagati iz protetičnega *v*, iz katerega naj bi se bil dalje razvil labiovelarni *gʷ* (prim. novejša sle. dial. *gūni* iz *ōni* > *vōni* > *gūni* ali *zgūn*, *dgōr* za *zvōn*, *dvōr*), tem manj, ker imamo v praslovanščini, v kateri je opaziti ravno smer delabializacije (str. 33), celo narobe primere z izgubo prvotnega *v* pred labialnimi samoglasniki in tudi *q*: cksl. жѡ „brk“ proti stprus. *wanso* „prvi puh“, ir. *fēs* < **uendhso-* „lasje“, gr. *ῥονθος* < **hi-gondhos* „prvi puh“, zato morda tudi arhaično izjemno češ. *vous* poleg *fous*, slš. *fūs* kot edini primer „protetičnega“ *v* pred *q*, sicer polj. *wąs*, *Białowąs* v buli iz l. 1136, bolg. вѡси plur., sle. dial. *vōs*, plur. *vōsi* in *vōse* iz *qs-*, rus. усы; sla. *osa* proti lit. *vapsā*, lat. *vespa*, nem. *Wespe*; prim. še sle. *ápno* proti dr. sla. *vapno*, prasla. *vapŭno*. Ako se nahaja v nekaterih jezikih, kakor v češčini, maloruščini in slovenščini, torej nekako v jezikih druge skupine, neko prehajanje k oblikam z *qž-*, *vqž-*, more to biti le zaradi glasovne ali pomenske kontaminacije z drugo, sicer po postanku in ožjem pomenu različno besedo: stcksl. жжѡ *álluŭis*, *catena* „lanec, veriga“, prim. gori str. 174 sle. briž. *v železneh vožih vklepenih*; drugače v slovanskih jezikih v pomenu „vrvi“: sle. *ōže*, *vōže*, *qž* fem., *vōž*, *qža*, shrv. *ūže*, bolg. вжѣ, strus. о҃жѣ, о҃жѣ. Nasprotno je od *gōž* fem. v slovenščini in kajkavščini prešel *g* zaradi zunanje podobnosti predmetov tudi h *gōž* masc. poleg *qž*, *vōž*, rus. уж, polj. *wąz*, čslš. *úžovka*, lat. *anguis*, lit. *angis*.

Kakor *gōžbva* pripada tudi drugi primer z domnevnim protetičnim *gʷ* iz *u* pred *q* *gōsēnica* že praslovanščini: stcksl. Sin. ps. CIV 34 гжѡница, v ruskem

tekstu iz l. 1296 оуѣкница, rus. гусеница, mrus. гусениця, rus.-cksl. pror. Ioel I 4, Amos IV 9 kakor v hrvatskoglazolskem tekstu гоусеница, v bibliji iz l. 1499 жѣкница, v poznejšem prepisu prerokov teksta Upyrja Lihega юсеница, v petoknižju Levit. XI 22 v rokopisu XIV. stol. гоусѣкница, XV. stol. оуѣкница, v srbskem prepisu bolgarskega prevoda Manasijeve kronike XIV. stol. вжѣкница, bolg. гжсѣница poleg вжсѣница, shrv. gùsenica, ozir. gùsjenica, sle. gosēnica poleg dial. vosēnica, češ. housenka, stčes. húsēnicē, slš. hūsenica, polj. gąsienica poleg wąsienica. Razlaga iz *oś* s protetičnim *g*^u odpade, ker je *g* že praslovansko in se je vrh tega ievr. *u* na začetku celo izgubil (str. 175), pač pa je zlasti v jezikih prve skupine zelo razširjena kontaminacija z *oś*. Kakšno je sicer poreklo *g*, etimologično, kontaminacijsko ali morda le fonetično, toda drugačno, ni jasno. Nazadnje bi se morda le moglo misliti na zvezo s prv. **uś*-, iz katerega bi se bilo razvilo dvojno, pod naglasom **guś*en-, pri nenaglašenosti pa **oś* kakor *osa*. Težja bi bila taka domneva predvsem zaradi pomena pri *gožuva*, čeprav bi se tudi tu lahko prišlo do prv. *u* po prevojnem razmerju *vez* : *oqz*-, ako seveda oddelimo od *vez*- koren *qz*- v *qzrkz*, lat. *angustus*, nem. *eng* i. dr. in ne smatramo, da je *v* v *vez*- kontaminacijskega izvora po kakršnemkoli glagolu z *v*- (*vrēsti*, *viti* i. dr.) ali celo hiaten po primerih kakor *uvēsti* „ovenčati“, kar je malo verjetno (prim. cksl. оуѣдрити, оуѣати, a Sin. ps. 170 b 18 in 172 a 9, Supr. 249. 29 ржковѣтъ, sle. *rokovēt*, shrv. *rūkovēt*, češ. *rukovět* poleg Supr. 368.6 ржкоуѣтъ, češ. *rukojeť*, polj. *rekojeść*, rus. *рукояť* je iz **ronko-*ent- z dualnim -*u* < *-*ou*).

V prasla. *veprf*, stcksl. *вепрѣ*, rus. *вепрь*, polj. *wieprz*, shrv. *vēpar* proti lat. *aper*, nem. *Eber* je *v* že baltskoslovanski, torej indoevropskodialektičen, kakor dokazujejo poleg let. *vepris* krajevna imena lit. *Vėpriai* in stprus. *Veppren*. V sla. *vatra*, shrv. *vātra* itd. proti av. *ātarš* „ogenj“ in *voŋa*, stcksl. *вонѣ* „duh“, sle. *vōnja* itd. proti cksl. *жхати*, lat. *animus*, gr. *ἀνεμός* „piš, veter“ i. dr. je *v*, ako se privzemajo te etimolo-

gije, prevzet od drugih sorodnih besed, pri *vatra* od **vygn* „kovaško ognjišče“ (češ. *výheň*, shrv. *vīgaň*, sle. *vīgānj*) ali **vtr* „kovač“ (cksl. *вѣтрѣ*, stprus. *wutris*), pri *voŋa* morda od očitno starega glagolskega korena, ohranjenega v bolgarskem nomokanonu XIII. stol. да *жѣтъ* не *сходѣтъ* „diši“, ako ni *voŋa* naravnost iz **vod-njā* (A. Brückner, *Słownik etymologiczny języka polskiego* str. 631). Da se besede križajo in medsebojno tudi glasovnooblikovno vplivajo, naj pojasnjuje primer kakor shrv. *dūbok*, bolg. *дълбо́к*, dluž. *dtumoki* „globok“ po korenu **dʰlb* „dolbem“ i. dr. pod. Ni pa tudi izključeno, da je *vatra* izposojena beseda (prim. alb. *vatrë* i. dr.).

Pri že stčes. *vajce* proti lat. *ovum*, gr. *ὄν*, stcksl. *аниѣ* se misli na posplošen hiatni *v* poleg *j* v drugih jezikih (sle. *jájce*, shrv. *jáje*, bolg. *яйце*, rus. *яйцо*, polj. *jaje*). Novejše češ. *vískati*, stčes. *jískati* „iskati uši“ ima *v* po nekaki ljudski etimologiji po **vyiskati*.

Pred *o*- je protetični *v* v splošni rabi v gornji lužiščini in polabščini (gluž. *wokno*, pol. *vąknū*), v ruski književni jezik so prešli neki primeri pred naglašanim *o* (вотчим „očim“, вóтчина „dedno posestvo“ proti отѣц, вóсемь, вóт, вон, shrv. *ěvo*, *ěno*, вóстрый poleg о́стрый i. dr.), v malorusčini pa se je razvil iz *ō* v zaprtih zlogih (вѣцѣя proti gen. plur. овѣць, gen. sing. вѣтцѣя proti отѣць, він masc., вонá fem. po masc., від „od“ itd.).

Pri *u*- je protetični *v* praviloma v gornji lužiščini (gluž. *wuj*, dluž. *hujko* „ujec“) ter v vzhodni slovenščini in kajkavščini (*vujec*), v jezikih prve skupine pa le v posameznih primerih, n. pr. polj. *wuj*, bolg. in mrus. *вуйко* proti lat. *avus*, stprus. *awis*, nem. *Oheim*, cksl. leg. sv. Cir. pogl. XIV *оун*, strus. *оун*, češ. *ujec*, slš. *ujko*, shrv. *ūjac*, sle. *ūjac*, toda polj. *ucho*, bolg. *yxó* i. dr. V ruščini je celo prv. *ju*- izgubilo *j*, pa so primeri z *ju*- v književnem jeziku po cerkvenoslovanskem vplivu: lat. *jūs*, lit. *jūšė*, gr. *ζωμός* „juha“, cksl. *юха*, toda rus. *yxá*; lat. *juvenis*, stcksl. *юноша*, bolg. *юноша*, *юнák*, toda strus. *ýноша*, sed. knjiž. *юноша*. Stcksl. *оутро* poleg *ютро* (v drugih slovanskih jezikih

jutro, rus. утро) kaže na etimološko *au-* v začetku, a *j* je hiaten, ki se je z *u* lahko družil (prim. ievr. *eu*, *lou* > *iu*).

Iz zveze s predlogi **sen* (str. 172), **ven* se je posplošil *n* (t. zv. „epentetični *n*“) v oblikah zaimka „njega“ in pri nekih samostalnikih kakor sle. *nědra*, shr. *nědra*, ozir. *njědra*, češ. *nadra*, polj. *nadro*, rus. нѣдро ali shr. *nūtrak*, rus. нутрѣц „slabo rezan samec“, slš. *nūtropa* i. pod. Pojav, ki se imenuje s staroindijskim izrazom *sandhi* „spojitev“ (prim. franc. *liaison*), lepo pojasnjuje raba v starocerkvenoslovanskih spomenikih (Ps. sin., Supr.): nom. plur. нѣдра, нѣдра proti loc. plur. кѣм нѣдрѣхъ.

Pred soglasniškimi skupinami, zlasti s sičniki, so iz starejše dobe le navidezni protetični samoglasniki, kajti prasla. *isteba* „izba“ iz germ. **stubbō* (misli se tudi na vpiliv *iz-*), cksl. исполнѣ „velikan“ proti steksl. Supr. сполнѣ, pri Jordanu „gens Spalorum“, ni primerjati z lit. *iškadā* „škoda“ i. dr.; verjetno je, da je bil v praslovanskih primerih povod za *i* predvsem v izposojevalnem jeziku. Pač pa se v poznejši dobi dialektično tu in tam pojavlja protetični *i* pred soglasniki, n. pr. rus. йклы plur. nam. клы, sle. *ōkli* „čekani“ i. pod. Shr. *išao* ima *i* po *iči*.

2. Izpremembe, po večini oslajljene artikulacije nekaterih soglasnikov. a) *G*. V čehoslovaščini, malorusščini in gornji lužiščini, dialektično tudi drugod kakor na slovenskem zahodu (prim. tudi kor-rož. *g* > *h* in *k* > *ʔ*) je jakost artikulacije *g* popustila, tako da se je zapor izpremenil v pripor, iz *g* postal *ɣ*, iz njega pa zveneči laringalni spirant *h* (na slovenskem zahodu je sedaj *ɣ*): čslš. in gluš. *hora*, *noha*, mrus. *gorá*, *norá* z *h* (zapornik *g* se piše *r*) itd. proti *g* v drugih slovanskih jezikih. Opuščenje zapora se je v čehoslovaščini moralo zgoditi še pred onemenjem polglasnikov *ɣ* — *ʔ*, ker se prehod že ni več raztezal na *g*, ki je nastal iz *k* pred zvenečimi soglasniki: steksl. кѣдѣ, čslš. *kde*, izg. *gde* i. pod. Najstarejši primer „Bohuslav“ je napisan l. 1169, a od konca XIII. stol. je praviloma *h*, t. j. *h*. Na starejši *ɣ*

kaže velarni izgovor *ɣ* (sle. *h*) na koncu in po nezvnečih soglasnikih (*s*) v starih zloženkah: *būh*, izg. *būɣ*, *shoda* „soglasje“, *shořeti* s *ɣ*- proti *shora* z *zh*, (str. 120). V maloruskih spomenikih nahajamo pisavo осподарь za *h*o- tudi že v XII. stol. (1151).

V ruskem književnem jeziku je *ɣ* — *ɣ'* v pristnoruskih besedah le kot produkt asimilacije kakor *когда*, izg. *kayda*, ali *гдѣ*, izg. *ɣ' de*, iz *kde* (str. 118 in 153), sicer pa v cerkvenih izrazih kakor Господь v pomenu „Bog“, Бог, izg. *boɣ*, gen. бѣга z *ɣ*, loc. бѣгѣ z *ɣ'*, бѣго i. dr. po južnoruskem izgovoru in podobno tudi v nekdanjih po nemškem vzorcu skrojjenih imenih kakor Санкт-Петербург, izg. -ɣ, gen. -ɣa, loc. -ɣ'e po severnonemškem izgovoru. Razen tega se nahaja v genitivnem končaju -go zaimenske in določne pridevniške sklanjatve poleg dial. sevvelrus. -go in -yo ne povsem dognana zamenjava *g* z *v*, ki jo je zaslediti še v slovniščini in kašubščini: gen. sing. masc. neutr. rus. *тогѣ*, *молодѣ*, *дѣбѣ*, izg. *tavó*, *mładová*, *dóbrava*, kaš. (z navadno pisavo) *tevo*, *młodevo*, *duobrevo*. V pisavi se -vo v ruščini pojavlja v omejenem obsegu šele od XV. stol. Starejša, malo verjetna fonetična razlaga skuša -vo zvezati z indoevropskimi oblikami, in sicer z gr. homer. *τοῖο* (Fortunatov⁴²) ali, vključno steksl. чѣо, sle. *česa*, z at. *τοῦ* iz **toso* > **to-o* (Šahmatov), iz česar naj bi se bilo preko **toho* — **toyo* razvilo z ene strani -go, z druge -vo. Po novejši domnevi je -vo nastalo v hitri, neizraziti, nepoudarjeni govornici (Meillet, Wijk), kakor se je obrusilo n. pr. lat. *ego* v romanščini v **eo*, sle. dial. *koá* za vprašalno

⁴² F. Fortunatov, Об ударении и долготѣ въ балтійскихъ языкахъ (Русскій Филол. Вѣстникъ XXXIII 288 sl., 1895). — Id. (nemško), Ueber accent und länge in den baltischen sprachen (Beiträge zur kunde der indogermanischen sprachen XXII 181 sl., 1897). — Id. Лекции по фонетикѣ Старославянскаго (Церковнославянскаго) языка. Посмертное изданіе. (Петроградъ 1919, str. 102 sl.). — A. Šahmatov, Очеркъ древнѣйшаго періода исторіи русскаго языка (Петроградъ 1915, str. 33 sl., 178. Энциклопедія славянской филологіи вып. 11. 1). — Id. Заменички словенски наставак gen. sing. masc. и neutr. (Јужнословенски филолог I 21, 1913). — A. Meillet, Sur la prononciation du génitif togo en

kogá „kaj“ ali rus. тебѣ, тебѣ dialektično v *tejá*, *tejé*, будет, гляди, лошади v *buet*, *gl'ai*, *lošai* i. pod. (gl. še doli). Toda izgovor -a na koncu v severnovelikoruskem narečju kaže na vpliv svojilnih pridevnikov (Unbegaun), pa bi mogel ta biti še razsežnejši, na kar se je tudi že, vendar na ne povsem sprejemljiv način mislilo (L. Malinowski, Iljinskij); saj so med dr. določnoprivedniški priimki često zadobili obliko svojilnih kakor Безухов namesto Безухий v Tolstega romanu Война и мир i. pod.⁴³ Zdi se tudi, da je posebno go moglo sploh, zlasti pa v gotovem položaju, imeti nag-njenje k prehodu v *yo*, za kar tudi sicer nastopa *vo*, n. pr. повѣст за погѣст „cerkev s pokopališčem in cerkvenimi poslopji“ i. dr. Brez dokaza je bila izrečena še trditvev o enaki starosti -go in -vo (Lorentz).

b) H. Kakor se je v romunščini lat. *h* izgubil (lat. *homo*, rom. *om*), a v grščini spiritus asper, tako se tudi v srbohrvaščini in bolgarščini v nasprotju s književnim jezikom in njegovim pravopisjem dialektično zvečine ne govori več prasla. *χ* (sle. *h*), in sicer v srbohrvaščini v središču in na vzhodu, medtem ko je v Dubrovniku, Boki in Črni gori še ohranjen. Medsamoglasniško ga po labialnih vokalih nadomešča *v*, po drugih pa le v srbohrvaščini *j*, a na koncu v bolgarščini *f*: shr. knjiž. in dubr. *hōcu* (*ču*), *hlādno*, *mūha*, *sūh*, *dādoh*, *tīh*, fem. *tīha*, *snāha*, *prōmaha*

russe (Mémoires de la Société de linguistique de Paris XIX 115, 1916). — N. Wijk, Die grossrussische Pronominalendung -vo (Streitberg Festgabe, Leipzig 1924, str. 410). — B. Unbegaun, La langue russe au XVIe siècle. I 322 (Paris 1935). — L. Malinowski, Ueber die endung des genetiv sing. masc.-neutr. der pronominalen und zusammengesetzten declination im russischen und kaschubischen (Beiträge zur vergleichenden sprachforschung VIII 356, 1876). — G. Iljinskij, Patronymica na -ovo vъ русскомъ языкѣ (Извѣстія отдѣленія русскаго языка и словесности Имп. Акад. Наукъ XI, кн. 4, стр. 144). — Fr. Lorentz, Slovinszische Grammatik (St. Petersburg 1903, str. 143). Literatura o predmetu s tem ni izčrpana, navedeno je le važnejše.

⁴³ Mogoče bi seveda bilo izvajati Безухов iz Безух (prim. sle. Golouh), toda mnogo je drugih primerov, ki jih že historično ne geto tako razlagati (prim. Долгорукий poleg današnjega tudi Долгоруков i. dr.).

„prepih“, dial. *ōcu*, *lādno*, *mūa* poleg nav. *mūva*, *sūv*, *dādo*, *tīj*, *tīja*, *snāja*, *prōmaja*; bolg. knjiž. (ща), ханя „hapim, ugriznem“, хладно, мұха, сух, дадох, снѣха, dial. *āpea*, *tadno*, *mūa* poleg *mūva*, *suf*, *dādof*, *snāa* itd.

c) Praslovske zveneče afrikate *dz*, *dž*, *dž* kot produkt praslovanskih palatalizacij (str. 33 sl.) so se z opuščenjem zapora v večini slovanskih jezikov izpremenile v pripornike *z* (*z'*), *ž* (str. 36 sl.). Pri *dž* se je to zgodilo preje in skoro splošno, le v maloruščini so ostali sledovi kakor сѣджа, вѣджу iz *dj* ali джѣ-рити, джерелѣ iz *gē*, *ge*- i. pod.; izjemno polj. *džgač* poleg *žgač* je drugotno. Sičniško afrikato *dz* raznega postanka poznajo še poljščina, slovaščina in makedonska narečja (str. 35, 37); začetek izgubljanja pa je opaziti že v nekaterih starocerkvenoslavenskih spomenikih. Izven tega kroga so zveneče afrikate le slučajni, priložnostni glasovi kot produkt asimilacij (prim. srbskohrvatsko *ōtadžbina*), zlasti tudi v sestavljenkah in v medsebojnem stiku skupno izgovorjenih besed, t. zv. sandhiju, vendar ti niso vseskozi istovetni s starimi: prim. sle. *odzvoniiti* in *od-zvoniiti*, star kot *zēmlja* (*dz*); češ. *leckdo* (*dzg*) „marsikdo“, *nic bych* (*dzb*) za to *nedal* poleg *odzvoniiti*; rus. подзывать, отецъ болѣн (*dzb*) itd. Pa tudi v takih primerih so olajšave kakor v shr. *ōzgō*, *ōzdō* proti sle. *od zgōraj*, *od zdōlaj*. Temu nasprotno so se v jezikih s starimi zvenečimi afrikatami pojavili še drugotni primeri, v prvi vrsti na začetku, v makedonskih narečjih tudi sredi besed po *n*, *l*, ki se tvorita z istim zobniškim zaporom: prasla. *zvon-* (stcksl. звонѣ), polj. *dzwonič*, *dzwonek*, mrus. дзвонѣти, дзвѣн, mak. *dzvōnec*; prasla. *zob-*, polj. *dziob* „*kljun*“, *dziobač*, mrus. дзюб, дзѣобати; stcksl. звѣръ, mak. *dzver*; stcksl. змиѣ, mrus. dial. дзмиѣ; stcksl. слѣза, mak. *slǝza* proti polj. *iza* toda dluž. *idza*; cksl. жѣла, mak. *vǝdzil* in enako stcksl. мѣжа, mak. *mǝč*, *mǝdžǝ* i. dr.

d) Nadomeščanje šumevcev s sičniki. Središče tega pojava je poljska pokrajina Mazowsze s plemenom Mazurov (v staroruski kroniki, t. zv. Nestorovem letopisu, Мазовшане), pa se zaradi tega tudi

zove polj. *mazurzenie* „mazurjenje“. Na Poljskem obsega še Malopoljsko (Krakov), medtem ko ga Velikopoljsko (Poznanj) in književni jezik ne poznata: knjiž. *człowiek*, *zyc*, *żyto*, *mazur. człowiek*, *syć*, *żyto*. Razteza pa se še dalje na zahod v doljno lužičino in polabščino in na severovzhod v beloruščino in severnozahodno velikoruščino. Na obeh krajih, na vzhodu in v dolnji lužičini, je prehod omejen na č (rus. цоканье, cetatizem) ter se mešanje č — c nahaja že v staronovgorodskih četjiminejih (zbornikih življenjepisov svetnikov po mesecih) iz l. 1095—1097 in drugih starih spomenikih: stcksl. конѣцаж, конѣца, Min. конѣцанин, преже конѣца; Sin. ps. прѣмѣцѣниши, облаци, strus. ps. Tolstega iz XI.—XII. stol. прѣмѣцѣниши, облаци. Zadnje govori za posebno mehkost c. Zahodno v Pskovu je najti že tudi mešanje š — ž s s — z: stcksl. жѣлкниѣ, искоуѣнѣ, Pskov. ap. iz l. 1307 жѣлкниѣ, искоуѣнѣ. V ruski književni jezik je s c nam. č sprejeto цѣпля „čaplja“, toda prim. priimek Чаплин. Slučaji kakor цѣплѣ „veriga“ poleg strus. чѣплѣ niso v zvezi s cokanjem, temveč s starimi prevojnoprstnimi razlikami (*čep* - < **koip*-, *čep* - < **kep*-). Polj. nom. plur. os. *nasi*, *cisi*, nam. *naszy*, *ciszy* „tihi“ je po analogiji zaradi ohranitve -i in ne po mazurjenju. Mazurjenju podobna zamenjava šumevcev s sičniki (cakavizem) se pojavlja tudi na jugu v čakavščini in na zahodnem robu Črne gore (tu predvsem pri š — ž), razen tega se drugod govori še za oboje, š — s, drug, poseben glas ś. Te zadnje izpremembe so brez dvoma nastale pod tujim, romanskim vplivom; o severnih, ki niso povsem istovetne z južnimi, pa se to ne more trditi, dasi se je mislilo na finski in staropruski jezik, ki nista imela šumevcev. Toda takega sožitja kakor na jugu ni bilo na severu, ne s Prusi in še manj s Fini; zato moramo pripustiti tam tudi možnost samostojnega lastnega razvoja.

3. Izpremembe neposredno dotikajočih se glasov. a) Jezičniško-samoglasniške asimilacije. a) Vpliv jezičnika r na samoglasnike. Taki pojavi so predvsem v poljščini, slovenščini in

najbrž tudi že v starocerkvenoslovanščini. V poljščini se asimilirata i — y glasu r tako, da se njuna artikulacija zniža do e: *sierota* „sirota“, *szeroki* „široki“; stpolj. *wirzch*, *pirzwie*, sed. *wierzch*, *pierwěj*; stcksl. *ѿѿрѣ*, stpolj. *сѣр*, sed. *ser* (*sér*). V slovenščini se je podobno zblížala artikulacija za i in e pred r, ki je dala povod dvojnimi pravopisnim oblikam kakor n. pr. *zmêrom*, *zmêraj* poleg *zmîrom*, *zmîraj*; prim. tudi *vêra* proti *rêpa*. Razen tega pa imamo v narečjih in že pri Trubarju prehod ra v re: Trub. *rezum*, *kreloval* i. dr. Na ta način je najbolje razložiti tudi neke oblike z ra in r̄k že v starocerkvenoslovanščini: poleg splsla. in tudi nav. stcksl. подражати „zasmehovati“ Zogr. (2), Sav. (2), Ass. (1) nahajamo подрѣжати Mar. (2), Ass. (1), prim. sle. goričan. *podrēžiti*; za splsla. *travā* pišejo starocerkvenoslovanski spomeniki, z izjemo Sin. ps. *травѣ* (3) poleg *трѣвѣ* (5), vseskozi *трѣвѣ* Mar. (6), Euch. (1), Sav. (2), Supr. (4), toda strus. Ostr. in srb. Nik. *травѣ*. Tudi današnja bolgarščina pozna *trēvā*. Prim. še Zogr. Luk. I 65 *стрѣхѣ* in Euch. 17 b *прѣдѣдѣ* nam. *странѣ* in *пра*- najbrž po vplivu sledečega k. Se manjšega pomena so pisave Sin. ps. *праврати*, -иши, *погравати* in *врама* nam. *прѣ*-, -*рѣкѣ*- in *врѣма*. Zdi se, da je dvomljivo, le na podlagi stcksl. in bolg. *trēvā* predpostavljati prevojno bazo **t(e)rēu*- poleg **trōu*-, zlasti še, ako naletimo tudi sicer v balkanskih jezikih na prehod ra > re, kakor v albanščini: lat. *bracae*, alb. *brekə*, prim. sle. *bragēše* poleg *bregēše*, it. *brachesse* i. dr. O tujem vplivu seveda ne more biti govora, pač pa o enaki fiziološki dispoziciji. Shrv. *ōrah*, ksl. *орѣхѣ*, je brez zveze s tem in kaže le na stari široki izgovor ě. Rus. *ребѣнок* „otrok“, plur. *ребѣта* iz *rob*- se razlaga z vokalno asimilacijo v sosednih zlogih (glej doli), toda preglas e > o je že star in zato je verjetneje misliti tudi tu na vpliv r, posebno še v zvezi z b' in v nenaglašenem zlogu.

β) Povzročitev jezičniške artikulacije r, tresenje (vibriranje) konca jezika po samoglasnikih predstavlja t. zv. rotacizem: prim. ievr. **geneses*, lat. *generis*. V slovanščini se je to zgodilo v historični dobi na

jugu z medsamoglasniškim *ž*, zlasti pred *e*, in sicer pretežno na severozahodu. Artikulacija konca jezika proti alveolom in trdemu nebu je pri otrdelem *ž* in *r* podobna (prim. nasprotni prehod v zahsla. *f* > *r*) in zato prehod *že* > *re* po samoglasnikih z odpadanjem šuma posebno pri asimilaciji k legi *e* povsem lahak. Tako je tudi umljivo, da je najbolj splošen in najstarejši primer *tere*, ki ga je najti v starejši dobi na vsem jugu, v slovenščini že v brižinskih spomenikih II 32, 110 *tere* poleg *eže*, *ježe*, *nikakože*, *nikoliježe*, *možem*, *možete*, *bože* (sed. *ter*, *kar*, *nikakor*, *moremo*, *uboren* i. dr.). V srbohrvaščini nahajamo v listini Kulina bana iz l. 1189 *kire* nom. plur., *kakore*, *kolikore* (prim. sed. *jër* „ker“). V bolgarščini je v rabi dorj kot veznik, prislov in predlog iz *daže* i po vplivu *do*; prim. predlog dorj до „do, tja do“, shrv. čak. XV.—XVII. stol. *dari do*, *dori do*, sle. dial. *dār do* proti briž. II 61 *dožda*, III 40 *daže*, Supr. дожи и до за доже и до, strus. даже и до. V posameznih primerih se pojavlja *r* za *ž* tudi v slovaščini in sosednih moravskih narečjih kakor slš. *neborák* „ubožec“, prim. sle. *ubōrān*, *bōrān*, češ. *nebožák*.

Drugo je, ako se v bolgarščini v hitrem govoru medsglasniški *ž* izpušča in *že* nadomešča z *j*, kakor v kaže, izg. *kaj*, „pravi“, не мōже, izg. *nemōj*, „ni mogoče“ (shrv. *nēmōj* iz *ne mōzi* stoji v zvezi tudi z obliko samoglasniškega velelnika); prim. podobno redukcijo še v bolg. каквō прāвиш, izg. *prāiš*, „kako se imaš“, češ. *prj* iz *pravi*, slš. *praj* in enako *vraj* „pravijo, baje“, sle. vzh. *prē* iz *prejo*, *pravijo* i. dr. (gl. doli in str. 179 sl.), pač pa je luž. in kaš. dat. sing. -*ovi* > -*oj* i. pod. nastalo po fonetičnem asimilacijskem prehodu.

b) Nove, bolj sporadično pojavljajoče se izpremembe starih soglasniških skupin. a) Asimilacijski prehod *sk* v *šk* v slovenščini in sosedni hrvaščini, čehoslovaščini in lužiščini: prasla. **skorvān*-, polj. *skórnia*, sle. rez. in Sommar. *skornice* proti sle. *škōrānj*, češ. *škorně*, slš. *škorne* plur. fem., gluž. *škorn*, dluž. *škornia*; prasla. *skvorvōb*, srbolg. скворци, bolg. скорци, shrv. dubr. *skvōrac*, rus. скворец, polj. *skorzeń* proti

sle. *škōrac*, hrv. *škōrec*, slš. *škorec*, gluž. *škorc*; prasla. **skrob*-, polj. *skrób*-, gen. *skrobiu*, bolg. скробъ fem., shrv. *skrōb* poleg *škřōb*, češ. *škrob*, slš. *škřōb*; cksl. екарадъ „umažan“, rus. скáред tudi „skopuh“ proti čslš. *škaredj* „grd“, gluž. *škerjady* i. dr. Prim. tudi slučaje s *str* > *štr* na jugu: prasla. *strok*-, češ. *stříkati*, slš. *striekat*-, polj. *strzykać* proti sle. *štřkati*, shrv. *šřcati*, „brizgati“, *šřcālka*; steksl. Supr. стръкъ proti sle. vzh. in shrv. *šřfk*, bolg. шърк, sle. *štōrkļa* (po nem. *Storch*).

β) Progresivna asimilacija *v* po nezvenečih soglasnikih v poljščini in deloma ruščini, po pripor-nikih tudi na jugu, pri tem iz *hv* splošnobalkansko *f*: polj. *twardy*, *kwiāt*, rus. Тверь, mrus. квас, izg. *tf*, *kf*, ozir. *tf*, *kf*-, polj. *chwata*, izg. *hfata*, stpolj. *fata*, knjiž. shrv. *hvāla*, *ūhvātiti*, bolg. хвалā, хвāтā, v navadni govorici shrv. *fāla*, *ūfatiti*, bolg. *falā*, *fātā* i. pod.; k polj. *świat* „svēt“, izg. *śf*-, bolg. свѣт „svēt“, izg. *sf*-, prim. pri dalmatinskih pesnikih *sfet*, *sfoj* in v starocerkvenoslovanskih glagolskih evangelijih Mat. IX 3 Mar. κλα-εβιματѣтъ, Zogr. κλαεβιμισαѣтъ, Ass. κλαεβѣνιματѣтъ za gr. βλασφημει. Ta nezveneči *v* je bil najbrže bilabialen *ψ*. Po zapornikih v zvezi še z drugimi momenti se *v* na jugu, razen srbohrvaščine, zlasti v slovenščini, pod različnimi pogoji tudi reducira (prim. staro *bv* str. 13): steksl. сътворити proti sle. *storiti*, bolg. сторā poleg творā; cksl. скворѣць proti sle. *škōrac*, bolg. скорѣц; prasla. **gvozd*-, stshrv. *gvozd* proti sle. *gōzd*, dluž. *gōzdž*, gluž. *hōzdž*; steksl. твердъ, четврѣтъ, shrv. *tořd*, *četořti* itd. proti sle. *třd*, *četrřti*. V zahodni slovanščini ostaja *v* celo po redukciji *e* v češ. *čtvrtj*, slš. *štvtřj*, polj. *czwarty*, gluž. *štwtōry*, dluž. *stwtōry*.

K drugi progresivni asimilaciji češ. *křik*, *tři*, polj. *krzyk*, *trzy*, češ. *neshoda* i. pod. gl. str. 119 sl., o redukciji afrikat *šč* > *št*, *št* in *ždž* > *žd*, *žd* v starocerkvenoslovansčini, bolgarščini, štokavščini in novočeščini pa str. 36, 38.

4. Izpremembe nedotikajočih se glasov, medsebojno vplivanje zlogov. a) Zamenjava samoglasnika *o* z *e* i. dr. po vplivu sledečega zloga (prim. t. zv. vokalno harmonijo in gori str. 167). Že v

starocerkvenoslovanskih spomenikih se nahajajo sporadični primeri očitne zamenjave o z e: дѣръкѣ Zogr. (3) poleg nav. дѣръкѣ; оудѣлѣти, o- „premagati“ poleg prv. оудѣлѣти, o-. V drugih jezikih prim.: stcksl. нѣгѣтъ proti češ. *nehet*, bolg. dial. нѣкти plur. za некѣтѣ iz нокѣтѣ; stcksl. Supr. то прѣво proti rus. тепѣрь „sedaj“ i. pod. V mnogih slučajih pa je enakost samoglasnikov že praslovanska in v zvezi z besedotvornostjo, prevojnim razmerjem ali tudi po vplivu drugih besed: stcksl. трѣпетѣ, кокотѣ, рѣпѣтъ, rus. рѣпот „mrmranje“, sle. *ropôt* z etimološkim o itd.; stcksl. Supr. стѣжѣръ poleg cksl. стѣжѣръ, sle. *stežér*, *stežāj* poleg *stožér*, prim. lit. *stegerijs* poleg *stāgaras*: cksl. стѣборѣ poleg sle. *stabār* in *stēbar*, prim. *stāblō*, *stēblo*; stcksl. стѣпенѣ „stopnja“ poleg стѣпа „stopinja“, shrv. *stēpen*, *stōpa* itd. (rus. ступѣнь, češ. *stupeň* je po *stop-*). Razmerje reduplicirane besedotvornosti *popetъ* : *pepetъ*, ki jo je Dobrovský⁴⁴ vključil kot osmega od desetih znakov svoje klasifikacije slovanskih jezikov za razliko med zahodno in južnovzhodno skupino, po svojem postanku ni povsem jasno: stcksl. попѣлъ poleg Supr. пѣпѣлъ (trikrat, enkrat z o), bolg. пѣпел, shrv. *pēpeo* poleg hrv. *pōpel*, sle. *pepēu* poleg *porpēu*, rus. пѣпел, toda češ. *popel*, slš. *popol*, luž. *popiel*, polj. *popiót*, mrus. *pōpil*. Po- bi moglo biti po vplivu prefiksa *po* (prim. sle. *pōpār*, gluž. *popier*), pa tudi iz starega prevojnega razmerja *pel-* : *pol-*. Drugačna je razvrstitev tvorb iz *tepl-* : *topl-* v slovanskih jezikih: stcksl. топѣлъ, топѣлѣтъ poleg Supr. тѣплѣтъ, bolg. топѣлъ, shrv. *tōpao*, sle. *tōpau*, *toplice*, toda čslš. *teplý*, *teplice*, stslš. *toplice*, polj. *ciepty*, rus. тѣплый. Na starejše *tep* kaže lat. *tepidus*, *top-* pa je moglo nastati po vplivu prevojnih oblik z o, kakor sla. *topiti* i. dr., ali pa je sploh pridevniška osnova na -o- s prevojno ojevsko stopnjo. Iz nejasnih besedotvornih razlik je menda poteklo stcksl. вѣрътъпѣ „jama, brlog, vrt“, srbolg. вѣртопѣ, sed. вѣртѣп „vrti-

⁴⁴ J. Dobrowsky, *Institutiones linguae slavicae dialecti veteris* (Vindobonae 1822, str. IV). — Prim. Fr. Metelko, *Lehrgebäude der Slowenischen Sprache* (Laibach 1825, str. XVII).

nec“ proti rus. Ostr. вѣрътъпѣ, sed. вѣртѣп. O asimilaciji pri skrčenju, kakor stcksl. подѣбатѣ, радѣоуѣтъ iz подѣбатѣ, радѣоуѣтъ gl. str. 43.

b) Medzlogovna asimilacija soglasnikov, predvsem prenos šuma iz sledečega zloga, in sicer v prvi vrsti v ruščini in poljščini: stcksl. Mat. XXI 42 зиждѣштѣн „zidajoči“ proti strus. Ostr. зиждѣштѣ, prim. strus. Min. 1097 зиждѣштѣн „ustanovitelj“ i. pod.; lat. *crābrō*, nem. *Hornis*, lit. *širšuō*, gen. -*ešs*, *širšlšs* iz ievr. *h*, sle. *sršen*, shrv. *sřšlēn* poleg *střšlēn*, bolg. стѣршел, čslš. *sršeň* (dial. tudi *šršeň*) proti rus. шѣршенѣ, mrus. шѣршун, polj. *szerszeń*, luž. *šeršeň*; cksl. сочико, sle. *sočtve*, polj. *soczewica* „leča“ proti stčes. *šočovice*, sed. *čočovice*, *čočka*, rus. чечевѣца; polj. *gwizdać*, češ. *hvizdati*, shrv. *zviždati* proti sle. *žvlžgati* i. dr. Nasprotno asimilacijo šumevca sikavcu prim. v mrus. залѣзо poleg желѣзо. Ni pa domnevane asimilacije v odnosu stcksl. залѣкъ proti cksl. жалѣкъ, sle. *žōūč*, shrv. *žūč*, bolg. жалѣчка, rus. жолѣчъ, polj. *žółć*, češ. *žluč*, slš. *žlč*. Glagolske tvorbe, kakor rus. жѣлкнутъ, polj. *žółknać* „zeleneti“ ter subst. cksl. жалѣтъ „žolč“, ki je v zvezi s pridevnikom lit. *geltas*, cksl. жалѣтъ, sle. *žōūt* itd. in ki po besedotvornem obrazilu odgovarja lit. *tulžis* „žolč“ iz *žultis*, kažejo v zvezi z av. *zāra*, gr. *χολή*, lat. *fel*, nem. *Galle*, da ima slovanska razlika z — ž svoj vir že v indoevropskem razmerju *ghel-* : *ghel-*.

c) Medzlogovna disimilacija se pojavlja posebno pri sledečih si enakih jezičnikih, pri čemer en jezičnik ali izpade ali pa se izpremeni. Prvo nahajamo že v starocerkvenoslovanskih spomenikih v primerih z navidezno izgubo „epentetičnega“ l, kakor lo. XII 13 Zogr. бѣлѣсловѣнѣтъ proti strus. Ostr. бѣлѣсловѣнѣтъ in Sav. (11), Ass. (1) ослѣвѣнѣтъ, Sav. (7), Ass. (2) вѣзѣлювѣнѣтъ proti nav. Zogr. ослѣвѣнѣтъ, вѣзѣлювѣнѣтъ; prim. tudi stsrb. Бѣлѣсавѣ, Бѣлѣсавѣ, slš. mor. *přitvor* „veža“ poleg češ. *přítvor* i. dr. Izpremembe jezičnikov so česte pri imenih in tujkah: pisec starosrbskega Miroslavovega evangelija s konca XII. stol. se v pripisu imenuje гѣлѣгѣриѣ, pisec Ostromirovega па гѣлѣгѣриѣ,

prim. še v koledarju Assemanijevega kodeksa глнгоръ; polj. *Małgorzata* iz *Margareta*, *mularz* „zidar“ iz nem. *Maurer*; mrus. лицар, rus. рыцарь „vitez“, polj. *rycerz* iz nem. *Ritter*; mrus. срібло „srebro“; rus. верблюд z *rbl*, strus. вѣльблюдъ po *blōd-*, stcksl. вѣльбѣдъ iz got. *ulbandus* po kontaminaciji z *velini*; rus. прѣлубъ fem. „v ledu iztolčena luknja“ poleg *прѣубъ* masc.; gluz. *rjebto*, dluž. *robto* za *rebro*; češ. *žebro*, *žebřík*, stčeš. *žebří* „lestvica“ za *ř-*, slš. *rebro*, *rebrík* itd. Že v praslovanščino sega razlika med polj. *przepiórka*, slš. dial. *preperica*, rus. dial. пѣпер in nav. rus. пѣпел, mrus. перепелиця, slš. *prepelica*, *prepelka*, češ. *přepel* i. dr., shrv. *prēpelica*, sle. *prepelica* iz prvotne reduplikacije korena **per-per-* „leteti“. V češčini imamo v podobnih primerih tudi disimilacijo prvega *p* v *k*: češ. *křepelice* in enako *kapradí*, slš. *paprutie*, polj. *paproč*, mrus. пѣпороть, rus. пѣпоротник, bolg. пѣпратъ, shrv. *pāprāt*, sle. *prāprot* poleg dial. *prāprat* in *pāprot* iz korena **por-* ter *kondrava* poleg *pondrava*, *ponrava* „podjed, ogrc“ iz korena **nvr-*. Zahodnoslovanska disimilacija labialov je v češ. *medvěd*, polj. *niedźwiedz* za *medvěd*, nasprotno v nezahodnoslovanskih jezikih v *slobodá* z *l* (*t*) za bilabialni *w* (shrv. *slobōda*, bolg. слободá poleg свободá, sle. *svobōda* poleg *slobōda*, rus. свободá poleg слободá „predmestje, večja naselbina“), slš. in mor. dial. *sloboda* proti češ. *svoboda*, polj. *swoboda*, stluž. *swoboda*.

d) Medzlogovno metatezo nahajamo kot predstavljane posameznih soglasnikov, jezičnikov in drugih, ali tudi celih zlogov. V primeru kakor *kopriva* poleg *kropiva* (oboje srbsko-cerkvenoslovansko, slovensko, malorusko in deloma poljsko, le prvo zahodnoslovansko in bolgarsko, le drugo rusko) imamo opraviti z že praslovanskima dubletama, med katerima odloča o prvotnosti etimologija (*krop-* ali *kopr-*); pač pa je oblika z zameno zapornikov **pokriva* (polj. *pokrzywa*, češ. dial. *pokřiva*) očitno mlajša, kar dokazuje poljska raba od XV. stol. dalje. Z anticipacijo *r* je več primerov v češčini, poleg katerih so se uveljavile tudi kontaminacijske oblike: *provaz* „vrv“ poleg *povraz* in

st. *provraz*, slš. *povraz*, sle. *povràz* (*provaz* se je moglo nasloniti na *vázati*); *prostranek* „zaprežna vrv“ iz *postranek*; *prostřed* adv., praepos. „sredi“ iz *posréd*, st. *proséd*, tu tudi slš. *prostřed*; *skrivan* proti slš. *sko-uran*, polj. *skowronek*, cksl. сковранѣцъ, rus. жаворонок, prim. sle. *škrjánac*, *škřljac*, shrv. *čkovl*. V slovenščini in srbohrvaščini je predstavljeno *m—g* v *mogyla* (cksl., bolg., rus., polj., čslš.): sle. *gomila*, shrv. *gōmila* poleg *mōgila*. Zlogi so prestavljeni v sle. *potica*, *potvica* iz *povitica*, češ. *ratolest* fem. iz *lětorast* itd.

e) Z izrazom haploglogija se označuje pojav izpada enako ali podobno se glasečih zlogov: stcksl. ласкрьдъ fem. „slast“ iz **taskosъrdъ*, prim. cksl. ласкосръдъ in ласкосръдъ „požrešen“, sle. *laskrn* „sladkosneden“ iz **laskъdnъ*; sle. (Lašče, Frana Levstika Zbrano delo, Napake V 131) *grenkožen* za *grenkokōžen*; shrv. *ikōnos* „podpora za sveto podobo (ikono)“ za *ikononos*; češ. *koště* poleg *chvoště* „metla“ iz *chvostiště*; polj. *sześcian* „kocka“ iz *sześciościan*, t. j. „iz šestih sten“; *książe*, gen. *księcia* za *książęcia* (prim. češ. *kniže*, gen. *knižete*); rus. близорѣкий „kratkoviden“ iz *blizozorok-* z naslonitvijo na *рукá* (shrv. *rázrok* „škilav“ je iz **raz-zvr-okъ*); rus. курносый „toponos“ iz *kornonos-*, cksl. крьноносъ „z odrezanim nosom“ itd. O izenačevanju oblik določne pridevniške sklanjatve gl. gori str. 67.

Od haploglogije je ločiti pojav krajsanja mnogo rabljenih in nepoudarjenih besed v hitri in nepazljivi govorici. Pri tem izpadajo zlogi, ker α) zaneme fonetični elementi, nenaglašeni samoglasniki ali medsamoglasniški soglasniki (synkope), ali pa se β) besede brez ozira na to na svojevrsten način okrnejo: α) shrv. (Lika) iz *Gōšća* za iz *Gōspića*, *kōće* za *kōd kuće*, sicer *dōše* za *dōdōše*, *pōh* za *pōdoh*; mak. z izpadanjem zvenečih *d—g—ž* da *vīme*, *kōa*, *mōiš* za *da vīdime*, *koga*, *možeš*, prim. bolg. мой за мōже i. dr., rus. быет за бѣдет i. pod. (glej str. 179 sl. in 184); β) sle. *nāj* žel. členek iz *nehaj* (*nāj* pri superlativu je že prasla., prim. stcksl. наипаче „najbolj“), shrv. *nēka* iz **neh-ka*; sle. *ko* iz *kakor*, *mrčēs* iz *mřkaj* za *mārkaj*, gen. *mrčesa*, *namreč* za *na ime reči*, *ampak* za *a na opak*; shrv.

čovek, ozir. *čovjek*, *čdek*, bolg. човѣк, чулѣк i. dr., polj. *człek* za že stcksl. члѡвѣкъ iz **čelověkъ*; shrv. dubr. *gòspâr* za *gòspòdâr*; češ. *prý* za *praví* (gl. str. 184); polj. *Jegomość*, *Waszmość*, *Waszeć*, *Waść*, *Waćpan* za *Jego*, *Wasza miłość*; rus. naslonjeno с, су, ста (дас, нѣтс, пожáлуйста) iz сýдарь за гóсудáрь; rus. мол *členek* pri navajanju tujih besed ali tujega mišljenja za sing. мѡлвѣт, мѡлвѣл, -а in plur. мѡлвѣят, мѡлвѣли; rus. дѣ-скать „baje“ za združeno strus. дѣѣ, дѣѣ iz дѣѣтъ — дѣѣтъ ter скажѣтъ — скажѣтъ itd. Primere okrnjenih besed nudijo v vseh sedanjih slovanskih jezikih tudi števniki: stcksl. дѣѣ на дѣсáтѣ, дѣѣ дѣсáтѣ proti sle. *dvanájst*, *dvâjset* (*dvâjst*), shrv. *dvânaest*, *dvâdeset* poleg *dváest*, bolg. дванáйсе, двáйсе, češ. *dvanáct*, *dvadcet*, slš. *dvanást*, *dvadsať*, polj. *dwanaście*, *dwa-dzieścia*, rus. двѣнадцáтъ, двáдцáтъ i. dr.

Nekateri v zadnjih odstavkih navedeni i. pod. sporadični slučaji raznovrstnih izprememb posameznih besed ne spadajo pravzaprav več v strogo glasoslovje, ki naj pokaže predvsem značilne, zakonite smeri razvoja; njih mesto je bolj v besedotvoritvi in orisih jezikovnih enačic (isoglos).

B. OBLIKOSLOVJE

I. Sklanjatev

1. Imenska sklanjatev

a) Samostalniki. Praslovanski princip razlikovanja sklanjatev po osnovah se je v historični dobi v glavnem zamenjal s principom razvrstitve po spolu, tako da so praslovanske paradigme po osnovah, ki so živele v jezikovni zavesti, kot take razpadle ter so se oblike sklanjatev zvečine zvrstile po spolih. Začetek tega procesa je opazati že v ohranjenih prepisih starocerkvenoslovanskih spomenikov v mešanju oblik različnih osnov istega spola, toda za prvotno starocerkvenoslovanščino in v bistvu tudi za spomenike novi princip še ne velja. Isto je reči za slovenske brižinske spomenike, kjer imamo še pretežno staro stanje: sing. voc. *rabe* (2), *Kriste*, *bože* (10), *otze* za *otčē* poleg *sinu*, *gospodi* (3); gen. *dine* (2) za *dbne* in *nebese*, *telese*; loc. *dělē*, *blazē* poleg *dine* za *dbne* in *ogni*; dat. *bogu* poleg *gospodi* (2) in *dini* za *dbni*; du. instr. *očima* (4); plur. nom. *člověci*, *sinci* poleg *sinove*; loc. *refih* za *rěčbhz*, *circuvah* i. dr. Vendar pa nahajamo poleg starega gen. plur. *močenik*, *zakonnik*, *zil* za *sětz*, *greh* (2) že tudi *grehov* (5) po osnovah na -*ŭ*- in poleg acc. plur. *krovi*, *veki* (2), *grehi* že *grehe*, *grešnike*, *te* po mehkih osnovah na -*o*- (prim. tudi gen. sing. fem. *zlodejne*). V prvem slučaju se je očitno šele po onemenu polglasnikov pojavila potreba še bolj razlikovati genitiv plur. od nominativa sing. (gl. doli), in sicer najprej pri enozložnih, po obsegu prvotnim osnovam na -*ŭ*- enakih samostalnikih osnov na -*ŏ*-, medtem

ko za izpremembe enako se glasečih genetivov plur. neutr. in fem., kakor n. pr. briž. *del*, *duš*, *devic*, ni bilo povoda; v drugem pa kaže prenos bolj značilnega končaja -e mehkega tipa osnov na -o- k trdemu, ko je bila že podana možnost obstanka goltnikov pred e, na tendenco izenačbe trdih in mehkih oblik po že izvršeni depalatalizaciji. Na podoben način se je ob paralelnem razvoju tudi v drugih slovanskih jezikih pospešilo delovanje na psihološkoasociativnih zakonih sloneče jezikovne analogije, bodisi z izenačenjem oblik ob nepotrebnih razlikah, bodisi z uporabo razpoložljivih ob potrebi diferenciacije, kar je splošno vedlo do omenjenega dalekosežnega preustroja modernega slovanskega deklinacijskega sestava.

a) Vpliv kategorije spola. Z izjemo nekih, po svoji pogostni ali posebni rabi v jezikovnem spominu zasidranih arhaičnih oblik in številne skupine osnov na -i- ženskega spola, po onemenju polglasnikov samostalnikov ženskega spola na soglasnik, ki se niso mogli združiti z oblikami osnov na -a-, so se samostalniki moškega in srednjega spola vseh osnov osredotočili okrog trdega in mehkega tipa osnov na -o-, osnove ženskega spola na -ū- in soglasnik pa predvsem okrog osnov na -i-. Pri tem so se osnove na -i- in na soglasnik moškega spola na severu v ruščini in poljščini (v češčini so poleg arhaizmov prehodi) zbog razvoja palatalnega izgovora soglasnikov pred palatalnimi samoglasniki pridružile mehjemu, na jugu pa — razen *ognь*, kjer je zaradi palatalizacije skupine *gn*⁴⁵ že v starocerkvenoslovanskih spomenikih, n. pr. Zogr. *огнь* — zbog depalatalizacije trdemu tipu: stcksl. *зѣтъ*, *камъ*, gen. *зѣти*, *камѣнѣ*; sle. *zēt*, *kāmen*, gen. *zēta*, *kāmena*; shrv. *zēt*, *kāmēn* poleg *kām*, gen. *zēta*, *kāmena* proti rus. *зѣтъ*, *камень*, gen. *зѣтя*, *камя*; polj. *zięć*, *kamięń*, gen. *zięcia*, *kamięnia*; češ. *zeť* poleg *host*, *ká-*

⁴⁵ Prim. posebno v srbohrvaščini in deloma v slovenščini: shrv. *gnŭti* in dial. *gnŭj*, *gnŭda*, *gnŕsti*, *gnŕcati*, *gnŕčiti*, *gnŕviti*, *gnŕt*, dial. *gnŭs* i. dr.; sle. dial. *gnjiti*, *gnjēsti*, *gnjēca* itd., knjiž. *gnjēciti*, *gnjāviti*, *gnjāt*; prim. tudi češ. *hnětu*, *hnis* „gnoj“ poleg *hnus*; strus. Ostr. 101 a *гнѣтъ*.

men, gen. *zētě* poleg *hosta* in arh. *kamene*, *lokte*, toda z množino po trdem tipu (*kameny*, *lokty* kakor *hrady*, gl. doli, arh. tudi še *dva*, *tři* *lokte*). Ako se je ohranila stara, ozir. starejša sklanjatev po osnovah na -i-, tedaj se je (z izjemo rus. arh. *пуť*, gen. -i masc.) izpremenil moški gramatični spol v ženski: stcksl. *пѣтъ*, gen. -и masc., toda sle. *pŏt*, gen. *poŭi* fem. poleg *pŏta* masc. (arh. instr. *svojim pŏtem* ima -em nam. -ѣмъ po mehkiem tipu), češ. *pouť*, gen. -ti fem.; stcksl. *печать* masc. (prv. soglasniška osnova), toda sle. dial. *pečât*, gen. -i fem. poleg nav. -a masc., češ. *pečet*, gen. -ti fem. poleg *pečet*, gen. -u masc., polj. *pieczęć*, gen. -ci fem., rus. *печать*, gen. -и fem.; stcksl. *лакѣтъ* masc. (prv. soglasniška osnova), toda sle. du., plur. *dvē*, *trī* *lahtī* fem. poleg sing. *lākot*, gen. *lākta* masc.; prim. tudi shrv. *věčēr*, gen. *věčeri* fem., *věčē* neutr., češ. *zád*, gen. *zádi* fem. poleg *zad*, -u masc. (stcksl. *сѣ задѣ*) i. pod. Splošno je arhaično ohranjena množina samostalnika stcksl. *люди*: sle. *ludjē*, gen. *ljudi*, acc. *ljudi*, instr. *ljudmi*; shrv. (*lŭdi*), gen. *lŭdi*; češ. *lidé*, gen. *lidí*, loc. *lidech*, dat. *lidem*, instr. *lidmi*; polj. *ludzie*, gen. *ludzi*, instr. *ludźmi*; rus. (*люди*), gen. *людей*, instr. *людьмй*. Enako se v češčini in poljščini sklanja tudi češ. *hosté*, polj. *goście*; rus. *гости*, gen. *гостей* pa pripada že današnjemu ruskemu mehjemu tipu, toda prim. še stari acc. plur. *итѣи* в *гости*, kar je tudi na jugu v rabi, sle. *iti* v *gŏsti* poleg *v gŏsti* k izpremenjenemu gen. *gŏsta*, shrv. *ići* ū *gosti*. Izmed osnov na -n- je precej arhaičnih oblik od *dnъ*: sle. gen.-loc. sing. *dnē*, acc. plur. *dnī* poleg *dnēva*, *dnēvu*, *dnēve*; shrv. gen.-loc. sing. *dnē* v zvezah, kakor *dnē* / *sęptęmbra*, *pŏdne* indecl. „poldne“, o *Pętrovu dnē*, *onomādnę* „ondan“ poleg nav. *dāna*, *dānu*; češ. gen.-loc. sing. *dne*, acc. plur. *dni*, loc. plur. *dnech* (o sklanjati samostalnika *kāmen* gl. gori); rus. gen.-loc. sing. *дни* в *третѣводни* „predvčeranjim“, *namędni* „ondan“; polj. *poŭudnie* neutr. Le na severu se arhaično sklanjajo samostalniki s priponama -ian-inъ, -ęn-inъ v ednini: rus. *мѣщанин*, *Славянин*, plur. nom. *мѣщане*, *Славяне*, gen. *мѣщан*, *Славян*; polj. *mieszczanin*, *Stowianin*, plur. nom. *mieszczanie*, *Stowianie*, gen.

mieszczan, Słowian; češ. *měšténin* poleg *měšťan, Slovan*, plur. nom. *měšťané, Slované* z *é* po *lidé*, toda gen. -*ů*, proti sle. *meščan*, plur. *meščáni* poleg *meščanje* s končajem osnov na *i* (gl. doli), shrv. *grādanin*, plur. *grāđani*, prim. *Sřbin*, plur. *Sřbi*. V zahodni slovanščini nahajamo tudi še: plur. češ. nom. *přátelé*, gen. -*tel*, polj. nom. *przyjaciele*, gen. -*ciół*, instr. -*ciółmi* in -*cioty* ter polj. nom. *stolarze*, toda gen. -*y* ali -*ów*, in po teh primerih *oracze, rodzice* „starši“ i. pod. Osnove na -*a* naravnega moškega spola se v slovenščini lahko sklanjajo po moški sklanjatvi, v češčini v množini (*sluhové*), v ednini pa v dativu-lokativu (*sluhovi*), pri primerih kakor *soudce* tudi v instrumentalu (*soudcem*); v poljščini je pri *sędzia* (gl. doli) poleg drugega loc. sing. *sędziu*. Novonastali samostalniki moškega spola na -*o* hipokorističnega ali deminutivnega porekla (zlasti krstna imena in priimki), ki imajo zvezo z vokativom osnov na -*a* (sle. *sínko, děčko, Mārko, Jénko*; shrv. *újo, újko, Mārko*, prim. *účo* poleg *úča* „učitelj“; bolg. *вѣйчо, чѣйчо, дѣдо*; mrus. *вѣйко, Мārко, бāтенько* „očka“, *кравчѣнко* „krojačev sin“, *Шевчѣнко*; polj. *wujcio, Stasio, Kościuszko*; češ. *Janko, Hromádko, Srdínko* itd.) se sklanjajo, izvzemši poljske in deloma češke priimke, po moški sklanjatvi, poljski priimki, kakor *Kościuszko*, ter ruske tvorbe pa po osnovah na -*a*; tako se sklanjajo lahko tudi češki priimki, vendar je v dativu-lokativu mogoče samo -*ovi* (*Jan-kovi*). Ruski priimki na -*ko* niso domačega izvora (*Королѣнко* n. pr. je malorusko), pa so zato ali nesklonljivi (*Гуркó*), ali pa se sklanjajo kakor *Королѣнко* po osnovah na -*a*, k čemur je vedel široki izgovor nenaglašenege -*o*; v drugih besedah, ne priimkih, se tudi piše -*a* (*бāтенька, Михāйла* poleg *Михāйло*) in po tem tako sklanja; tvorbe kakor *гнѣдкó* „rjav konj, kostanjevec“ ali *Садкó* (v epskih narodnih pesmih „biline“) i. pod. se sklanjajo po osnovah na -*o*. Moške osnove na -*ů* so se popolnoma strnile z osnovami na -*o*; kako pa so se uporabili padežni končaji, glej doli.

Soglasniške osnove srednjega spola so šle v splošnem isto pot kakor moške, le da se je tu v mno-

žini zaradi končnega -*a* tudi na severu izvršil prehod k trdemu tipu, ednina pa se je v ruščini kakor deloma v češčini ohranila v starejši obliki; razen tega je v češčini pri osnovah na -*men-* nastala po množini tudi v ednini oblika na -*meno*, pri osnovah na -*el-* pa sta ruščina in srbohrvaščina opustili — ruščina, z izjemo *дитя*, ednino, ki jo je nadomestila tvorba z -*ѣнок*, a srbohrvaščina v starih tvorbah množino, ki se izraža navadno s skupnim, kolektivnim imenom ali tudi z množino druge besedne tvorbe, kar je oboje v posameznih primerih že star pojav, kakor kaže jsla. *dětvća* proti sevsla. *děti* kot izraz množine k *děte*: sle. *imē, tēle*, gen. *imēna, telēta*, plur. *imēna, telēta*, shrv. *ime, tēle*, gen. *imēna, tēleta*, plur. *imēna*, toda *tēlād* ali *tēoci* (prim. stcksl. *тѣльцѣ*) poleg *úže*, plur. *úžeta, dřvo*, plur. *dřva* „les“ in *dřveta* „drevesa“, *jāje*, gen. *jājeta*, plur. *jāja*, proti polj. *imię, cięle*, gen. *imienia, cięlecia*, plur. *imiona, cięleta*, rus. *имѣ, дитя*, mrus. *тѣлѣ, врус. тѣлѣнок*, gen.-loc.-dat. *имѣни, дитяти*, mrus. *тѣлѣти*, plur. *имѣнѣ, тѣлѣтѣ*; češ. *ramě* poleg *rameno*, stčes. *jmé* poleg *jmeno, tele*, gen. *ramene, telete*, plur. *ramena, jmena, telata*. Osnove na -*es-* so se v nekih primerih že v indoevropsčini nahajale kot dublete osnov na -*o-*, kakor se vidi iz gr. *δένδρον* poleg *δένδρος* neutr., sla. **dervo-* (stcksl. i. dr.) poleg **derves-* (sle., Supr., loan eksarh bolg.). Sem spada najbrž tudi *kolo*, ki s korenskim prevojnim *o* priča za osnovo -*o-* (prim. gr. *πόλος* „tečaj, pol“ k *πέλω* „vrtim se“, lat. *colus, colūs* fem. „preslica“). Zato je plur. tant. Supr. *кола* „voz“, sle. *kóla*, shrv. *kōla* (plur. sle. *kolēsa*, shrv. *kolēsa* ima prvotni pomen), bolg. *колѣ*, polab. *kūōla* poleg stčes. *kolesa*, brus. *колѣсы, колѣски* verjetno že staro praslovansko. (Polj. *kolasa* fem., *kolaska* dem. sloni morda na rus. dial. *колясѣ*, a rus. *коляска* je iz poljščine, je pa tudi dluz. *kolaso* „kolo“; iz slovanščine je prevzeto zahevr. frc. *callèche*, it. *calesse*, nem. *Kalesche*). Druge oblikovne diferenciacije zaradi razlik v pomenu, kakor n. pr. sle. *oč* poleg *rakova ōka* in *kurja očesa* i. pod. tudi v drugih slovanskih jezikih, so seveda novejšega izvora. Starocerkvenoslovanski tekst evangelija Mat. VII 3-5

Mar., Zogr. se izogiblje ponavljanju oblike gen.-loc. *очее* s tem, da rabi po trikrat v genetivu *из очее*, v lokativu pa *въ оцѣ*. Osnovno obrazilo -es- se je v večji meri ohranilo le v slovenščini, kjer se je kakor zlasti v nekdANJI vzhodni bolgarščini (prim. jezik loana eksarha bolgarskega ali tudi Supraselskega kodeksa) razširilo celo na škodo osnov na -o- (prim. sle. *peres-*, *čreves-*, Supr., lo. eks. *дѣлѣс-*, narobe sle. gen. sing. *čūda* poleg -esa in drugo). V srbohrvaščini je preostalo le nekaj množinskih oblik, kakor *nebēsa*, *čudēsa*, *telēsa*, *ušēsa*, *kolēsa* poleg *čūda*, *tēla* in *ūši*. *Nebesa* je splošno-slovansko, tudi slovensko (gen. sing. *nebā*, nom. masc. *nēbes* „firmamentum“), plurale tantum. Edninsko češ. *nebe*, gen. *nebe* kakor *moře*, in bolg. *небѣ* je nastalo po vplivu osnovnega obrazila. Rus. *небеса́*, *чудеса́*, gen. *небѣс*, *чудѣс* ima cerkvenoslovansko obeležje, pač pa je rusko po analogiji množine tvorjen sing. *колесо́*, kar poznata tudi češčina in lužiščina (prim. gori češ. *jmeno*).

Od ženskih osnov na -ū- se **kry* (arh. še stpolj. *kry* in sle. *krī*) dandanes splošno sklanja po osnovah na -ī- (prim. že stcksl. nom. sing. *крьва* in sklanjatev v množini po osnovah na -ī-), le v češčini je mogoča starejša sklanjatev z gen. sing. in nom. plur. na -e, poleg katerih so skloni po osnovah na -ī- in -īa-. Druge osnove na -ū- se sklanjajo v češčini po istem arhaičnem tipu (*církev*, *tykev*, gen. *církvě*, *tykvě*), v slovenščini v ednini podobno, t. j. razen gen. *cérkve* kakor osnove na -ī-, v množini pa enako osnovam na -a-, v ruščini in poredkoma v srbohrvaščini po osnovah na -ī- (rus. *цѣрковь*, *любо́вь*, shrv. *lúbav*, gen. *цѣркви*, *любо́ви*, *lúbavi*), sicer pa v srbohrvaščini in poljščini, kakor kaže že nominativ na -a, po osnovah na -a- (shrv. *cíkva*, polj. *tykwa*, vendar shrv. gen. plur. *cíkwī* po osnovah na -ī-). Soglasniški ženski osnovi **mater-* in **dakter-* se sklanjata v slovenščini kakor *cérkav*, v ednini arhaično, v množini enako osnovam na -a-, istotako shrv. *māti*, z izjemo instr. sing. *māterôm* po *ženôm* (gl. doli), *kčī*, gen. *kčēri* pa sledi osnovam na -ī-, kar je tudi v ruščini pri *мать* in *дочь*, gen. *матери*,

дочери. V češčini in poljščini sta stari osnovi izpodrinjeni po novih tvorbah na -a: češ. in polj. *matka*, češ. *dčera*, polj. *córka*, prim. tudi nav. shrv. *mājka*, bolg. *майка*. V češčini in poljščini se je razvilo tudi neko mešanje osnov na -īa- in -ī-, in sicer v češčini v večji meri nego v poljščini: ali odpade -a in se tako v češčini nominativ-akuzativ sing. glasi na soglasnik (*postel*, *stráž*, *hráz* poleg *hráze*, prim. tudi *loď*, gen. -e itd.), medtem ko se redki poljski primeri vseskozi sklanjajo po osnovah na -ī- (*pošciel*, gen. -i, *gródź*, gen. *grodzi*, *tódź*, gen. *todzi*; prim. tudi rus. *постѣль*, gen. -ū), ali pa prevzamejo prvotne osnove na -ī- neke končaje osnov na -īa-, v češčini gen. sing. in nom.-acc. plur. -ě ter loc.-dat.-instr. plur. -ích, -ím, -ěmi (samostalniki na -ň, n. pr. *dlaň*, *sůň*, *báseň*, *kázeň*, *píseň* itd. ter neki drugi, kakor *tvář*, *housle* i. dr.), v poljščini pa le nom.-acc. plur. -ie (*dłonie*, *sienie*, *baśnie*, *kaznie* (toda *nieśni*), *twarze*, *geśle* i. dr.).

Medspolno oblikovno vplivanje je redko in omejeno na neke posamezne slučaje, kakor shrv. instr. sing. fem. -ôm (*sa ženôm*) iz -ou (list. Kulina bana 1189 *правовъ кѣровъ* i. dr.) po vplivu instrumentala masc.-neutr. -om, shrv. *dānu* (*dānôm*) i *nōcu*, bolg. *деня* и *нощя* ali *дѣнем* и *нощем*, rus. instr. sing. *дитятею* in *дитю* k *дитя* neutr. namesto st. *дитятем*, češ. plur. fem. *dítiky* k *dítiko* neutr. i. dr.

β) Genus animale in virile. Že v praslovansčini se je zbog dvoumnosti akuzativ sing. zaimka *kŕto* nadomestil z genetivom (gl. str. 61 sl.). To isto se je sčasoma razvilo tudi pri izrazih za moške osebe in potem živa bitja sploh (genus animale). Prim. v starocerkvenoslovanskem prevodu evangelija Luk. XX 13 gr. *πέμφω τὸν υἱὸν μου τὸν ἀγαπητόν*, Mar. *послѣмъ сынѣ мой кѣзариѣнъ* poleg lo. III 35 gr. *ὁ πατήρ ἀγαπᾷ τὸν υἱὸν*, franc. (z utrjenim besednim redom pri analitični strukturi) *le père aime le fils*, Mar. *отца любитъ сына*. Razširjenje take rabe se vidi n. pr. lo. IV 16 Mar. *иди призови мжжъ твои* poleg Zogr. *иди пригласи мжжа своего*, Ass. *иди и пригласи мжжа своего*, ali sle. briž. III 4—7 *veruju v bog vsemogoči i v juga*

sin i v sveti duh poleg II 21 *bratra oklevetam*. V stalnih zvezah se je stari akuzativ arhaično ohranil do danes: sle. *zámōž iti*, češ. st. za *muž* poleg sed. -e *jíti*, polj. *pójśc za mąż*, rus. выйти замуж; polj. *siadać na koń*, češ. st. *sednouti na kůň* poleg sed. *koně*; polj. *przebóg*, češ. *probůh* poleg sle. za *bōga*, shr. *zā boga*. Nasprotno je pri animaciji neživih predmetov lahko v rabi genitiv za akuzativ, kakor n. pr. pri in po izrazih igre s kvartami: shr. *čēšlati kéca*, češ. *hráti touše*, polj. *ruszać tuza*, rus. дать туза „udariti s pestjo“ i. pod. Na severu je, z izjemo češčine, nastopil genitiv za akuzativ tudi v množini, in sicer v ruščini splošno pri izrazih za živa bitja (tudi ženskega in srednjega spola), v poljščini, maloruščini, beloruščini in lužiščini pa le pri izrazih za moške osebe: acc. plur. rus. дѣдов, отцов, королѣй, pákov, голубѣй, жон, овѣц, телят, лиц, подмастерьев itd., toda mrus. дїдів, вітців, королїв proti páki, голуби, жони, вівці, телята, лица; polj. *dziadów, ojców, królów* proti *raki, gołębie, żony, owce, cielęta*; češ. *dědy, otce, krále, raky, holuby, ženy, ovce, telata*.

Genus virile s posebnimi oblikami za moške osebe se je najdalje razvil v poljščini in gornji lužiščini. Tu je v imenovalniku množ. skozi vso sklanjatev, tudi pri zaimkih in pridevnikih, izvedeno nasprotje med moško-osebnimi in žensko-živalsko-predmetnimi izrazi (rodzaj męsko-osobowy i żeńsko-rzeczowy), medtem ko je v češčini in slovaščini pri moškem spolu le nasprotje med živim in neživim. Oblike za moške osebe, ozir. moška živa bitja so stari nominativi, ozir. tvorbe s starimi nominativnimi končaji, za drugo služijo akuzativi, kar je v ruščini razen arhaizmov splošno: polj. *ci dobrzy (wielcy) chłopi, sąsiedzi, panowie, królowie* proti *te dobre (wielkie) koty, domy, żony, konie, niedźwiedzie, miecze, owce, kości, lica, cielęta*; češ. *ti dobří (velicí) chlapi (-ové), sousedé, pánové (páni), králové, koťi (kocourů), nedvědi* (toda arh. *koně*) proti *ty dobré (veliké) domy, ženy, meče, ovce* ter *tá dobrá lica, telata*; rus. тѣ (anal.) добрые рабы, паны, мужики, коты, столы itd. (холóпи, сосѣди, чѣрти, бѣси

je arhaično). Nasprotje končajeve se v poljščini in deloma tudi v češčini lahko uporablja stilistično: polj. *sąsiady* zaničljivo in narobe *orłowie, ptacy* poosebljeno (prim. tudi *dziady* „berači“ in *wnuki*), češ. -ové pri izrazih za predmete v vzvišenem slogu, *naši hřichové, národové* itd. Stara akuzativna oblika imen narodov v pomenu dežele nadomešča v poljščini in češčini danes tudi nominativ: polj. *Czechy, Węgry, Niemce* „Češko, Ogrsko, Nemčija“ proti *Czeși* nam. *Czeszy* (gl. str. 39 in 182), *Węrzy, Niemcy* „Čehi, Ogrji, Nemci“; češ. *Čechy, Uhry, Němce* proti *Čechové (Češi), Uhři (Uhrové), Němci*.

V drugih sklonih moške sklanjatve se v češčini, lužiščini in poljščini razlikuje še v genetivu sing. trdega tipa med živim in neživim: polj. *gada* proti *grodu*, toda *miecza*, arh. *wołu*, češ. *hada* proti *hradu*, toda *meče*. Vendar je cela vrsta posameznih izrazov in skupin samostalnikov s pomenom neživih predmetov, ki imajo v genetivu stari končaj -a osnov na -o- in ki so deloma v obeh jezikih enaki: češ.-polj. *ducha, chleba, jazyka* (tudi -u) — *języka, kouta — kąta, komina — komina, kostela — kościota, listopada, młyńa — młyn, owa — owsa, świata — swiata, sýra — sera, večera — wieczora, života — żywota*, toda različno *pondělka — poniedziałku, úterka — wtorku* itd., *dobytku — dobytka, chlěva — chlewu, nosu — nosa, ostrova — ostrowu, srp — sierpa, zákona — zakonu* i. dr. Že v starocerkvenoslovanskih spomenikih se glasi genitiv sing. od чина navadno чина. V stari dobi je bila v poljščini in češčini tudi tu razlika med moškimi osebami in živalmi (prim. polj. arh. *wołu*). V ruščini se poleg arhaičnih in prislovno rabljenih genitivov na -u (свѣрху, из дому, от роду, без толку) oblika na -u sicer nahaja še pri snovnih imenih v partitivno-kvantitativnem smislu: дайте сѣру, стакан чаю i. pod. kakor мѣду напѣться i. dr. (O sle. gen. -ŭ, kakor *gradŭ*, gl. doli). V češčini morejo dalje v dativu sing. imeti le izrazi za živa bitja končaj -ovi (*hadu* poleg *hadovi* proti *hradu*), ki se je v poljščini posplošil (*gadowi* in *grodowi*). Tudi ta se je že v starocerkvenoslovanskih spomenikih razširil

pri izrazih za moške osebe, posebno pri tujih imenih: човѣкови, мжжеки, петрови i. dr.; prim. tudi Supr. 412, 5—7 прѣдании . . . морекъ запръштаѣштаго s smislom poosebljenja. Končno je v češčini pri izrazih za živa bitja lokal sing. enak dativu in le izrazi za predmete morejo imeti stari končaj -ě osnov na -o- (na hradě, světě, stole, voze, v chlévě, domě itd.). O neke vrste razlikovanju med živim in neživim v obliki loc.-dat. sle. *sínu, mōžu, golōbu*, shrv. *sínu, mūžu, gōlūbu* i. pod. proti sle., shrv. dat. *grādu*, loc. *grādu* glej doli.

γ) Numeri. Oslabitev razlikovanja gramatičnega spola v množini. Izguba dvojine. Kolektivni samostalniki s funkcijo množine.

V množini je kategorija spola oslabela. V ruščini je, z izjemo nekaj posebnih oblik (gl. doli), nominativ plur. moškega spola in ženskega osnov na -a- enak, pri trdem tipu stari akuzativni končaj -ы (рабы, зѣбы, волки kakor жоны, рѣки), pri mehkem temu odgovarjajoč -и (краси kakor зѣмли), ki se pri nenaglašenosti lahko izvaja tudi iz sevska. acc. -ě. Pri zaimkih in pridevniki je v množini sploh le ena oblika za vse tri spole (gl. doli). Zadnje je tudi v poljščini z razliko moškoosebne oblike, v češčini le za ženski in moškopredmetni spol z razliko oblike za živa bitja in srednji spol (gl. str. 198); pri samostalnikih pa je ista oblika v poljščini za neosebni moški in ženski, a v češčini kakor gori za moškoneživi in ženski spol. V stranskih, kosih sklonih, in sicer predvsem v lokalu-dativu-instrumentalu segajo izenačbe še dalje in so zajele tudi jug, toda le štokavski del srbohrvaščine, ki je soseda bolgarščine, v kateri so se pod balkansko-jezikovnim impulzom oblike za stranske sklone do malega sploh izgubile. Neki slovenski dialektični pojav (gl. dalje) ne spada sem. Med jugom in severom, ki se mu pridružuje omenjeni pojav, je namreč razlika, da je na severu v rezultatu izenačenje medspolno, na jugu pa medpadežno. V srbohrvaščini se od XVI. stol. pod vplivom dvojine, ki se je opustila in v XV. stol. začela uporabljati enako množinskim oblikam, pojavlja najpreje mešanje dativa

in instrumental plural, iz česar je pri osnovah na -o- iz instr. -i z dodanim dat. -m in du. -a nastal končaj -ima, pri osnovah na -a- -ama, pri osnovah na -i- -ima poleg posameznih *rěčma* (-ijě-), *stvārma*, *telādma*, *zve-rādma* (-je-), tako da imamo dandanes za lokal-dativ-instrumental isto obliko, pri samostalnikih moškega in srednjega ter ženskega spola na soglasnik z -ima, pri samostalnikih na -a z -ama: shrv. loc.-dat.-instr. plur. *dānima* masc., *sělima* neutr., *stvārma* fem. proti *kōzama* fem. V slovenskih središčnih narečjih je po analogiji nominativa plur. srednjega spola v XVI. stol. že splošno tudi v dativu v rabi -am, kar je potem v XVII. stol. prešlo še v instrumental sing. in ista sklon moškega spola (na periferiji, na vzhodu in zahodu, v rezijansčini i. dr. je še -om). Podobno se je v ruščini v končajih za lokal-dativ-instrumental razširil a, tako da je razen nekaj arhaičnih primerov instr. -ьмѣ (лю-дѣмѣ, дѣтѣмѣ, дѣрѣмѣ, лошадеймѣ i. dr.) sedaj pri vseh treh spolih loc. -ах, dat. -ам, instr. -ами. Tudi v poljščini sta se, z izjemo nekaj arhaizmov (loc. *we Włoszech*, *na Węgrzech*, toda *w Czechach*, *w leciech* „prileten“, *w niebiesiech* v očenašu; instr. *dawnemi czasy*, *pełnemi stoty*, *przed laty* „pred leti“, *pod niebiosy* v koledih, *ludźmi*, *gośćmi*, *końmi*, *kośćmi* poleg *kości*, *gęśmi* poleg *gęślami* i. dr.), v lokalu in instrumentalu ustanovila končaja -ach, -ami, medtem ko se je v dativu uveljavilo -om: *królom*, *mieczom*, *ludziom*, *polom*, *imionom*, *cieleťom*, *żonom*, *duszym*, *paniom*, *kościom* itd. kakor *panom*, *Polakom*, *latom*, *wiekom* itd. V češčini je narobe raba novih končajev omejena. (O novem tipu sklanjatve na -i, ki je nastala po fonetičnem potu, gl. str. 169 in doli). Nahaja se predvsem loc. -ách pri samostalnikih srednjega spola z guturalom pred -o, posebno pri -ko in -čko, kjer bi sicer morali nastopiti produkti druge palatalizacije: *v jablkách*, *ve jhách*, *v rouchách* „v oblačilih“ poleg *obláčich*, *jzich*, *roušich*, *v městěčkách* i. pod., prim. tudi pri moškem spolu *v obláčkách* poleg *obláččich* k *obláček*, sicer le še *ve snách* in pri imenih dežel, ki se poleg stare sklanjatve osnov na -o- morejo sedaj sklanjati tudi

po osnovah na *-a-*, k čemur sta vedla nom.-acc. *-y* in genetiv brez končaja (*-ъ*): nom. *Uhry*, gen. *Uher*, loc.-dat.-instr. *Uhrách*, *Uhrám*, *Uhrami* poleg *Uhrích*, *Uhrûm*, *Uhry* in podobno, vendar tudi tu le *Čechách* (prim. polj. *Czechach*), *Čechám*, *Čechami*. Zanimivo je razmerje novih oblik v slovaščini, kjer je pri neutrih *mestách*, *mestám*, *mestami* poleg *mesty* po nominativu, pri femininih na soglasnik *kostiam*, *kostiach*, *kostami* poleg *kostmi* pa po osnovah na *-a-*, medtem ko je pri maskulinih loc. plur. *-och* (*chlapoch*, *mužoch*, *sluhoch*, *sudcch*) po analogiji dat. *-om* in gen. *-ov*, toda instr. *chlapmi*, *mužmi* poleg *muži*, *sluhami*, *sudcami*. H končaju *-oh* prim. stcksl. Supr. 496, 7 *жидохъ* in stsrb. *облакохъ*, *селохъ* i. pod. V genetivu plur. je medspolna enakost v shrv. masc. *dánâ*, neutr. *sělâ*, fem. *kózâ* poleg masc. *sinóvâ*, *gradóvâ* in fem. *stvářî* le navidezna in pravzaprav le nadaljevanje starih oblik s splošno dodanim dolгим *-â*, ki seveda nima nič opraviti s prvotnim obrazilom *-ъ* in ki se je začel v XIV. stol. pojavljati poleg *-i* po osnovah na *-î-*, katerega je, z izjemo teh osnov, tudi izpodrinil; vendar je še danes v rabi fem. *svădbî*, *môlbî*, *směťî*, *vřstî*, *mlădî* in seveda *lăďî*, prv. neutr. *tľî* poleg *tălâ*, masc. *mrăvî*, *mesěcî*, *sătî* kakor *děset pŭťî*, *přstî* kakor *nôktî*, *gôstî* i. dr. Tudi v slovenščini je pri samostalnikih na *-a* pri prvotnem naglasu na končajih stranskih sklonov nastal gen. plur. *-â* poleg redkejšega *-î*: *gorâ* poleg *besedî*, *stězâ*, *osâ* poleg *stězî*, *osî* i. pod. O tvorbi genetiva gl. doli pod ô).

Dvojina se je v glavnem ohranila le v slovenščini in lužiščini, in sicer v oblikah za nominativ-akuzativ in dativ-instrumental, ki se v lužiščini rabi tudi za lokal (v dolnji lužiščini je tudi gen. *-u*, ki pa še pritika na obrazilo *-ow-* celo pri fem. *rybowu*). V malorusčini je do neke meje nominativ še živa oblika. V drugih slovanskih jezikih so se v splošnem okrog XV. stol. začele dvojinske oblike mešati z množinskimi ter se sčasoma opustile, vendar so se posamezne, posebno za parne predmete, povsodi obdržale, toda tudi z množinskim pomenom: sle. *oči* (drugo po osnovah

na *-î-*), st. *uši*, stcksl. *уши*, je zamenila oblika *ušěsî*; shrv. *ôči*, *ûši*, gen. *ôcijû*, *ûšijû* poleg *ôčî*, *ûšî*, loc.-dat.-instr. *ôčima*, *ûšima*; bolg. *очи*, *уши*; rus. *очи*, *уши* (drugo po množini osnov na *-î-*); polj. *oczy*, *uszy*, gen. *-u* (loc. *-ach*), instr. *-yma* (dat. *-om*); češ. *oči*, *uši*, instr. *-ima* (drugo kakor *moře* plur.); sle. *rôki*, *nôgi*, dat.-instr. *-âma*; shrv. gen. *rûkû*, *nôgû*, loc.-dat.-instr. *rûkama*, *nôgama* (splošno pri femininih na *-a*); bolg. *ръцѣ*, *нозѣ*; polj. *reçe*, gen.-loc. *reku*, instr. *-oma*; češ. *ruce*, (*nohy*), gen.-loc. *rukou*, *nohou*, instr. *-ama*; shrv. gen. *přsijû*, češ. gen.-loc. *prsou*; sle. (*plěča*), *râmeni*, *kolěni* itd.; shrv. *plěči* plur. fem. (st. du. neutr. k *plěče*) poleg *plěča*; bolg. plur. *плещи*, *колѣнѣ*, *раменѣ*, *крилѣ* z *-e* za *-ъ*; rus. *плечи* (gen. *плеч*), *колѣни* z *-и* za *-ъ* (gen. *-ей*); polj. *plecy* (gen. *-ów*); češ. gen.-loc. *ramenou*, *kolenou* (prim. gori *prsou*); bolg. plur. *крака*, *погá*; rus. *беperá*, *бока*, *глазá* „*oči*“, *окоpoкá*, *погá*, *рукавá* i. pod. Ruska oblika je dala povod k posebni, danes v ruščini zelo razširjeni tvorbi nom. plur. *-â*. Prvotno jedro so bile moške osnove na *-o-* trdega tipa in predmetnega pomena s padajočo intonacijo na korenu, kakor sle. *bręg*, rus. *бepер*, du.-plur. *бepерá* (prim. doli loc. sing. на *бepерý*): sle. *grâd*, *lâs*, (*prepel-ica*), *lěs*, *lôg*, *gôd*, *vęk*, *pâs*, *večęr*; rus. *гopод*, *вóлос*, *пepепел*, *лѣс*, *луг*, *год*, *вѣк*, *пояс*, *вечер*, gen. sing. *-a*, plur. *-â*, *гopодá*, *волосá*, *перепелá*, *лѣсá*, *лугá*, *годá*, *вѣкá*, *поясá*, *вечерá* itd. proti sle. *prâg*, rus. *поpог*, plur. *поpоги* ali sle. *stôg*, *gręh*, rus. *стол*, *грѣх*, gen. sing. *-â*, plur. *столы*, *грѣхы* i. pod. Včasih je z obliko zvezana razlika v pomenu, kakor n. pr. *цвѣты* „cvetlice“ in *цвѣтá* „barve“ i. dr. S tem vsem nimajo nobene zveze redke oblike, kakor plur. neutr. sle. *pôta*, *přsa*, *kôta* (Stritar), shrv. *přsa*, češ. *prsa*, *záda* i. pod., pri katerih se je zvečine gramatični spol zbog preminjanja omajal ali iz drugih razlogov nevtraliziral. Pač pa je v ruščini nom. plur. *-ыá* (gen. *-ейá*) pri nekih izrazih za moške osebe ista oblika z izpremembo prvotnega ali neprvotnega nom. plur. *-ыe* osnov na *-î-* s padajočo intonacijo na korenu samostalnika: sle. *drûg*, *môž*, *knęz*, *sîn*; rus. *друг*, *муж*, *князь*, *сын*, plur. *друзья* iz **drûzyje* nam.

strus. дружан (prim. sle. *vozcjê*), мужья (oženjeni) poleg мужи „možje“, князья, сыновья (v rodbini) poleg сыны (domovine, toda tudi сыны мой) in po analogiji tudi зятья, sle. *zêt*, plur. *zêtje* ter деверья, shrv. *děvēr*, *djěvēr*, sle. *děver* poleg *devēr*. Oblike z naglašenim nom. plur. -ы (-й) pri prv. padajoči intonaciji na korenu, kakor сыны, чины, меды, верхы itd., sle. *sîn*, *čîn*, *mêd*, *vřh* (čak. gen. *vrhã*), imajo zvezo z nominativom duala osnov na -ǫ-, kajti akuzativ plur. je rusko-cerkveno сыны (str. 53). Ta oblika je tudi v stari poljščini in češčini še v večjem obsegu prehajala k osnovam na -o-: stpolj. *dwa barany*, stčeš. du. *chlapy* i. dr. Izven parnih predmetov se rabijo dvojinske oblike poleg množinskih še v srbohrvaščini v genetivu plur., razen posameznega *slůgũ* zlasti -ijũ od osnov na -i-: *gõstijũ* poleg *gõstĩ*, *nõktijũ* poleg *nõktĩ* ali *nokátã*, *kõstijũ* poleg *kõstĩ*, *ko-kõšijũ* i. dr. Sledovi dvojine so ostali končno v zvezi s števniki, ne le na severu v češ. *dvěstě*, polj. *dwieście* (prim. še *dwie niewieście*, *dwie stowie*) in ruš. двѣсти, temveč v ruščini, srbohrvaščini in bolgarščini tudi v rabi oblike na -a samostalnikov moškega spola, ki se je sčasoma po analogiji enako se glasečih primerov z nepregibnim naglasom (na korenu ali na koncu) strnila z gen. sing. -a (tudi srednjega spola) in razširila v ruščini in srbohrvaščini celo po sintaktično enako vezanih 3—4, v bolgarščini pa po števnikih sploh; razen tega je to v ruščini vedlo še dalje do zveze genetiva sing. vseh samostalnikov z 2—4: shrv. *dvã*, *trĩ*, *čètiri čòveka*, ozir. *čòvjeka*, *grãda*, *stòla*, *kòña*, *města*, ozir. *mjěsta*, *pòla*, *sěla*; rus. два, три, четьре чело́вѣка, го́рода (plur. городá), столá (plur. столы́), коня́ (plur. ко́ни), мѣста (plur. мѣста́), поля́ (plur. поля́), селá (plur. сѣла), двѣ, три, четьре сестры́ (plur. сѣстры); bolg. петъ сто́ла, ко́ня itd. O poljski obliki z dvojniskim končajem -u v stranskih sklonih pri glavnih števnikih od *pięc* dalje, v kosih sklonih *pięciu*, gl. doli pri števnikih.

Skupni, kolektivni samostalniki so v posameznih primerih že v praslovanščini nadomeščali množino: prim. lo. VII 3 gr. *ἐκτον οὐν πρὸς αὐτὸν οἱ*

ἀδελφοὶ αὐτοῦ, steksl. Zogr., Mar. рѣша же къ нѣмоу братрѣхъ его, Mat. XXIII 8 gr. *πάντες δὲ ὁμοῖς ἀδελφοὶ ἔστε*, steksl. вси же въ братрѣхъ есте i. pod.; sle. briž. II 14 i *paki bratrija pomenem se*, 67 i *jesm bratria pozvani*, sed. sle. *brátje* kakor *zêtje* po osnovah na -i-; shrv. *brāča* sing., bolg. брáтъя plur. in tako tudi na severu rus. братья, polj. *bracia*, češ. *bratři*. Razlika proti nekdanjemu in še današnjemu srbskohrvatskemu in deloma tudi slovenskemu stanju je v tem, da so tu skupna imena ostala neizpremenjena v ednini (prim. še sle. *gospòda*, shrv. *gospòda*, *vlastèla* ter kolektivne samostalnike na -ād kakor *tělad*, *ždrěbād*, *čělād* itd., o katerih gl. gori str. 195), na severu pa prešla v množinsko sklanjatev: rus. господá, gen. господ, dat. господá (zahsla. polj. *gospoda*, češ. *hospoda* pomeni sedaj „gostilna“, st. „gospod — gospa“, potem „mesto pogoščenja“); rus. брáтъя, лѣстья „listje“, дерѣвья „drevje“, gen. -ьев, dat. -ьям; polj. *bracia*, *księża* plur. k *ksiądz* „st. knez, sed. duhovnik“, gen. *braci*, *księży*, dat. *braciom*, *księżom*, instr. *bracmi*, *księźmi*; češ. *bratři*, *kněží*, gen. *bratři*, *kněží*, dat. -ím, instr. -ími. Strus. кѣнажна fem. coll. ali подружна neut. = другъ ni zamenjavati s sed. plur. князья, друзья (glej gori str. 203 sl.).

δ) Skloni. Analogična izenačevanja. Novi tipi sklanjatev. Delna izguba vokativa. Indeclinabilia. Izguba deklinacije v bolgarščini.

V današnjih, po spolu razlikujočih se sklanjatvah, katerim so za moški in srednji spol podlaga osnove na -o- trdega in mehkega tipa, za ženski spol osnove na -a- obeh istih tipov ter osnove na -i-, so se v posameznih sklonih tudi izven že omenjenih vidikov dogodila razna analogična izenačenja ali prenašanja končajeв predvsem fonetičnega značaja, tako da imamo sedaj v gotovih sklonih le eno izenačeno obliko za prejšnje različne, ali pa po več oblik, ki so v nekih slučajih tudi izraz različnih sintaktičnih razmerij.

Izenačevanja med trdim in mehkim tipom. V slovenščini in srbohrvaščini (z izjemo nekih čakav-

skih govorov) je prešel že v rani dobi, kakor kaže sle. briž. acc. plur. masc. *grehe, grešnike, te*, Glagol. Cloz. I 77 тѧ, ali v list. Kul. b. 1189 gen. sing. fem. *силѣ, глѣкѣ*, od mehkega tipa k trdemu končaj acc. plur. masc. in gen. sing. ter acc.-nom. plur. fem. -e: acc. plur. masc. sle. *jelēne, rāke*, shrv. *jēlene, rāke*; gen. sing. fem. sle. *gorē*, shrv. *gōrē*; acc.-nom. plur. fem. sle. *gorē*, shrv. *gōre*. Prešel je tudi -i za -ē trdega tipa v loc.-dat. sing. fem.: sle. loc.-dat. *gōri* proti briž. loc. *tatbe*, shrv. loc. *gōri*, dat. *gōri* (o loc. sing. masc.-neutr. gl. doli). V nom.-acc. du. fem. in neutr. sle. *gōri, lēti*, loc. plur. masc.-neutr. sle. *jelēnih, rākih, lētih* proti briž. v *železneh vožih, mnozech* pa imamo le v slovenščini in tudi tu le v nenaglašenem končaju *i*, v naglašenem nasprotno splošno *e*: ne le arh. v *dvē gubē, grobēh, stābrēh, tlēh*, temveč tudi *možēh, dnēh, ljudēh* in dalje *kostēh*, kar je analogno *nītih* — *nītim* povleklo za seboj še dat. *ljudēm, kostēm*. Nasprotni vpliv trdega tipa nahajamo na jugu sicer še v shrv. instr. sing. fem. *svōjōm vōlōm*, prim. že v list. Kul. b. 1189 *своѣмъ волюмъ, повѣлюмъ бановъ*, ter voc. *zēmlo* poleg *gōspōdice, -ico*, toda le *kčērce*, kakor je tudi bolg. *робѣньо, госпѣжѣ* poleg *царѣце, дѣще* i. dr. Tudi v poljščini se glasi voc. fem. *ziemiō, duszo* itd. Na severu se sploh redoma pojavlja vpliv trdega tipa: gen. sing. fem. polj. *ziemi*, rus. *земли* poleg češ. *země*; rus. acc.-nom. plur. fem. *статѣи* „članki“ in acc. plur. masc. *ключѣи*, pač pa nenaglašeni končaj gen. sing. fem. *шѣи* „vratū“, acc. nom. plur. fem. *шѣи, зѣмли* in acc. plur. masc. *крѣи* po primeru *двѣсти* lahko izvajamo tudi naravnost iz sevsla. -ē; rus. loc. sing. masc.-neutr.-fem. *ключѣ, мѣжѣ, ружѣ, полѣ, землѣ, шѣѣ*; masc. dat. sing. in nom.-gen.-dat. plur. polj. *mieczowi, królowie, mieczów, mieczom* ter enak dat. plur. neutr. *morzom* in po njih fem. *ziemiom*, k čemur je vedel tudi zaprti izgovor -ām; češ. *oráčovi, soudcovi, oráčové, oráčů, oráčům* poleg *mořim* za preglašeno stčes. *o > é* (glej str. 169 sl.).

Opuščanje izpremembe goltnikov po II. regresivni palatalizaciji. V slovenščini (z izjemo posebno

severozahoda, rezijanskega in ziljskega narečja) in ruščini so ostali od tega le redki sledovi: sle. nom. plur. masc. *otrōci, voycjē* poleg nav. *junāki*, loc.-dat. sing. fem. *rōki*, nom. du. fem.-neutr. *rōki, jābāuki*, loc. plur. masc.-neutr. *junākih, jābāukih* in tako tudi z *g* in *h* proti briž. *človeci, sinci, taciye, blaze, mnozech*; shrv. *junāci, rōzi, siromāsi*, loc. *rūci, nōzi, snāsi*, dat. *rūci, nōzi, snāsi*, poleg *māčki, māzgi* i. dr.; bolg. *юнаци, залози, сиромаси*, du.-plur. *ржцѣ, нозѣ*; rus. nom. plur. masc. *друзья* (gl. str. 203) poleg nav. *землякѣ* (tudi *mrus.*), loc. sing. masc.-neutr., loc.-dat. fem. *человѣкѣ, яблѣкѣ, рукѣ* in tako tudi z *g* in *h* proti *mrus.* loc. sing. masc. *чоловѣцѣ, вѣрозѣ* poleg *ученику, верху* (prim. še doli), neutr. *яблѣцѣ* poleg *вѣйску, ўцѣ*, fem. loc.-dat. *руцѣ, кнѣзѣ, мѣцѣ* (neutr.-fem. -i tudi dual); polj. nom. plur. masc. *junacy, Norwedzy, Czesi* nam. *Czeszy* (str. 199), loc.-dat. sing. fem. *řęce* (tudi dual), *nodze, musze* (o loc. sing. masc.-neutr. -u gl. doli); češ. nom. plur. masc. *vojáci, vrazi, Češi*, loc. sing. masc. *po roce* „po letu“, *na potoce* poleg *potoku, v dluhu, na břiše* „na trebuhu“, neutr. *v mléce, vojšité* (str. 39), *rouše* poleg *mléku, vojsku, rouchu, ve jhu*, loc.-dat. sing. fem. *ruce* (tudi dual), *noze, mouše*, loc. plur. masc. *vojácich, obláččich* poleg *obláčkách, dluzích, měších*, neutr. *jablcích, ve jzích, roušich* poleg *jablkách, jhách, rouchách* (gl. str. 201). V slovaščini so goltniki vsekoli zadržani. Poljščina pa se ogiblje izpremembe goltnikov poleg lokala sing. masc. (gl. doli) enako tudi v vokativu po I. palatalizaciji in nadomešča, z izjemo arh. *bože*, končaj -e z -u: *człowieku (człowiecze), ptaku* „ptič“, *chłopaku* „mladič“, *zbiegu* „begunec“, *duchu* itd. Prim. v bolgarščini *юнако, войнико* kakor *владѣко, нѣмецѣ* radi razlikovanja od demin. *момчѣ* i. dr.

Analogija zbog intonacije in drugih fonetičnih značilnosti. V slovenščini so enozložni samostalniki moškega spola s padajočo intonacijo, pa naj so prvotno osnove na -o-, kakor *grād, pās* iz *pōjas*, ali -i-, kakor *tāt* (stcksl. *тѧтѧ*), povzeli po osnovah na -ū-, kakor *sīn, mēd, sād* itd., zbog enakih fonetičnih kakovosti v genetivu in lokalu sing. končaj -u, od

katerih je bil prvi padajoče, drugi rastoče intoniran (str. 53): zato sle. gen. *sinû, medû, sadû, tatû, gradû, pasû* itd. (toda od *sîna, od grâda*), loc. *v medû, sâdu, grâdu, pâsu* poleg *pri sînu, tâtu*, kar je enako *brâtu, jelênu* in izenačeno z dativom (gl. doli). Ta pojav je opaziti že v starocerkvenoslovanskih spomenikih, ne sicer v evangelijskih, pač pa v Sinajskem psalterju in Supraselskem zborniku: gen. Sin. ps. *гласоу*, Supr. *дѣлоу, мироу, родоу* (2), *радѣу* i. dr., sle. *glasû, dolgâ* (zbog goltnika), *mirû, rodû, redû*; loc. Sin. ps. *станоу*, Supr. *дароу, дѣлоу* (2), *ледоу, мироу* (3), *радѣу*, sle. *stânu, dâru, dôbu, lêdu, míru, rêdu*. V ruščini je pod istim pogojem, vendar samo v pravem lokalnem pomenu prevzet loc. sing. -ý, za katerega je ravno značilno, da ima vedno naglašen končaj (o gen. sing. -u gl. str. 199): na бѣперы, в лугу, мѣстѣ, сѣбѣ itd., sl. *brégu, lôgu, lésu, snégu*. V posameznih primerih je analogija sčasoma šla tudi preko prvotnega obsega: на дворѣ, во рвѣ, в углу, на, в краѣ i. dr., gen. *дворѣ, рва, угла* poleg *угла*, shr. *ŭgla, krâja*, sle. nom. *krâj*. V poljščini so se ohranili arhaizmi loc. *synu, boru, domu* in *panu*; poleg tega pa se je na severu razen velikoruščine zbog ogibanja premembe goltnikov uveljavil, in sicer v poljščini vseskozi, končaj -u, tako da se je lokal strnil z vokativom (gl. str. 207): polj. loc. sing. masc. neutr. *człowieku, bogu* (voc. *boże*), *strachu, wojsku, uchu* (o maloruščini in češčini gl. str. 207, a podobno je tudi v lužiščini).

Enaka intonacija je bila dalje v slovenščini povod prirastka -ov- v množini in dvojini enozložnih samostalnikov moškega spola vseh osnov s padajočo intonacijo: nom. plur. masc. *gradôvi, pasôvi, duhôvi, vojkôvi, tatôvi* itd. kakor *sinôvi, sadôvi* i. dr. z *ô* proti *vôli* od *vôu* (prim. tudi pri Prešernu dat. sing. *možovu*). V srbohrvaščini pa so zajeti še enozložni samostalniki z naglasom na končajih: poleg *grâdovi* po *sînovi, sâdovi* tudi *pôpovi* po *vîhovi, vòlovi*, medtem ko so bili primeri z rastočo intonacijo, kakor *râci*, izvzeti; vendar se nahajajo dandanes razne izjeme kakor *časovi, zêčevi, lâbudovi* proti sicer umevnim *dâni, mrâvi*, pa tudi

vlâsi. V bolgarščini je končaj -ove pri enozložnih sedaj splošen: брѣговѣ, градовѣ, звѣровѣ, pa tudi грѣховѣ, дворовѣ, огньовѣ in прѣровѣ (rus. *порѣг, sle. prâg*). V listini Asena II. (1186—1196) beremo že loc. plur. *градѣхѣхъ*. Primeri v starocerkvenoslovanskih spomenikih stoje na srbsko-hrvatskem stališču, v pretežni večini so padajoče intonirani, le tretjina ima naglas na koncu, medtem ko z rastočo intonacijo ni nobenega: prim. Supr. *доухѣхъ* (2) proti *попохѣ* i. dr. V severni slovanščini se je razširil končaj -ove le v poljščini in češčini, kjer pa je poleg še številnih oblik na -i vezan v poljščini na izraze za moške osebe, v češčini za živa bitja (gl. str. 198): polj. *królówie, opiekunówie, chłopi, czarci*, rus. *чѣрты, prorocy, kupcy* proti *gady, grody, ježe, miecze*, češ. *chlapi* poleg -ové, *Čechové* poleg *Češi*, *Uhři* poleg *Uhrové, králové, st. králi, hadi* poleg *hadové, ježi* poleg *ježové* proti *hrady, meče* itd.; prim. tudi češ. poosebljeno *tmaří lesové* „mračni gozdovi“.

Poleg -ôvi je v slovenščini pri enozložnih samostalnkih moškega spola z osnovo -o-, posebno še mehkega tipa, mogoč tudi nom. plur. -jê po osnovah na -i-: *možjê, voxcjê* (prim. rus. *друзья*) poleg *vojkôvi, lasjê, zobjê* poleg *zobôvi* kakor *ljudjê, tatjê*. V tem slučaju je v rabi tudi instr. plur. -mí: *možmí, lasmí, zobmí* kakor *ljudmí*. Ako ni nom. plur. -jê, je oblika v zvezi z osnovami na -û-: *vozmí* k *vozôvi*, prim. arh. *volmí*. Isto je reči o acc. plur. -i, kakor *gradí, darí* (Prešeren); arh. se rabi tudi še *vôli* (anal. *volí*), *drûge krátí; na, v ôgledí* pa spominja na *v góstí* (gl. str. 193). Nom. plur. -je se je v slovenščini razširil tudi izven enozložnosti in padajoče intonacije po drugih fonetičnih sličnostih v zvezi s končnim soglasnikom: *brátje, svátje, kmétje, očétje* kakor *zétje, góstje (gostjê); so-sédje* kakor *medvédje*, prim. tudi *gospôdje* i. dr. Pri obliki *meščánje* je končaj -e vedel k -je, prim. češ. *měšťané* kakor *lidé*.

O ruskih analognih oblikah zbog padajoče intonacije pri tvorbi nom. plur. -á, -ья in -и na podlagi starih dvojskih od osnov na -o- in -û- gl. str. 203 sl.

Posebno mesto zavzema v moški sklanjatvi genitiv plur. Prvotna oblika osnov na -o- in soglasnik z obrazilom -ъ (-v) se je po onemenju polglasnikov glasila na soglasnik kakor nominativ sing.; vendar se, izvzemši slučaje z naglasom na koncu in dolгим samoglasnikom v korenu ali priponi (n. pr. *grēhъ, *junakъ) ter večzložne z rastočo intonacijo na začetku in morebitno metatonijo v korenskem zlogu (n. pr. sle. *pāstorak*, shrv. *pāstorak*, sle. *rībič*), ni izgovarjala enako (prim. str. 142), kakor kaže arh. gen. plur. sle. *lās*, rus. *болѡс* proti nom. sing. sle. *lās*, rus. *болѡс* ali sle. arh. gen. plur. *kōnj* proti nom. sing. *kōnj* i. pod.; pa tudi arh. gen. plur. rus. *сто чѡловѣк* ali stčes. *soused*, stpolj. *sąsiad* od **sqsēdv* (rus. *сосѣд*, sle. *sōsed*) s prvotno rastočo intonacijo pred končajem je bil najbrž po metatoniji padajoče intoniran **človēkv*, **sqsēdv* (str. 144). Vkljub temu se je ta oblika, s svojevrstno izjemo v srbohrvaščini, radi večje diferenciacije proti nominativu sing. (prim. njeno ohranitev v srednjem in ženskem spolu na -a, kjer je ravno nedostatek onemelega obrazila v nasprotju k drugim oblikam značilen za ta sklon) do malega razen nekaj arhaičnih slučajev in posebnih sintaktičnih zvez opustila (gl. doli) in že zelo rano nadomestila predvsem z značilnim končajem -ov, abstrahiranim osnovnim obrazilom osnov na -ŭ- (str. 53), na severu, zlasti v ruščini tudi z -ей < -ѣъ od osnov na -ŭ- (gl. doli). Že v starocerkvenoslovanskih spomenikih nahajamo to obliko mnogo bolj razširjeno nego druge analogne po osnovah na -ŭ-; beremo jo tudi že v evangelijskih (грѣхѡвъ kakor v brižinskih spomenikih *grechov*, родѡвъ in врачѡвъ poleg Assem. врачѡв po osnovah na -ŭ-), v Evhologiju (гадѡвъ, грозѡвъ i. dr.), zlasti pa v Supraselskem zborniku (градѡвъ, трѡудѡвъ i. dr.). Omejena je še na enozložne primere, in sicer pretežno padajoče intonirane (12–13), izpod polovice jih ima naglas na končajih (5–6), med katerimi so štirje z dolgimi samoglasniki v korenu (*grēhъ*, *vračъ*, *udъ*, *trudъ*), in le en primer *gādъ* je z rastočo intonacijo. Ker je tudi že v listini Kulina bana 1189 чѡстѣнниковъ in v slovenski Confessio generalis XV. stol.

poleg *grēhu* še *svetikov*, *svetnikov*, moramo sklepati, da se je analogija po osnovah na -ŭ- v genitivu plur. raztegnila z ene strani kakor v gori imenovanih slučajih pri padajoče intoniranih primerih sploh, z druge pa pojavila najprej pri slučajih enakega izgovora v genitivu plur. in nominativu sing. kakor *grēh*, *čistnik* i. pod. V današnji slovenščini je, z izjemo nekaj redkih arhaizmov, končaj -ov, ozir. -ev po prvotno ali danes funkcionalno mehkih soglasnikih (šumevcih, c, j in nj, lj, rj), že splošen. Končaj -ŭ od osnov na -ŭ- kakor *ljūdŭ* je najti le dialektično v primerih, ki privzemajo v nominativu plur. -jē (str. 209), n. pr. *lasŭ*, *zobŭ* in podobno. V srbohrvaščini je -ov- z dodanim -ā (str. 202) le tam, kjer je tudi v nominativu plur. -ovi (str. 208), sicer pa je oblika osnov na -o- in soglasnik pred splošnim končnim -ā ohranjena (*rākā*, *dānā*). O danes redkih primerih z analognim -ŭ in razmerju do -ā glej stran 202. V ruščini je -ov končaj le trdega, -ей od osnov na -ŭ- pa mehkega tipa moške sklanjatve, razen samostalnikov na c in j, pri katerih stoji -ev: рабѡв, столѡв; мѣсяцев, купцѡв, обѣчаев, воробѣев „vrabcev“ in kolekt. братѣв, листѣв; пней „štovor“ (prim. sle. *pānjev*), конѣй, царѣй, королѣй, князѣй, товарищей, ключѣй, ножѣй in seveda tudi сыновѣй, друзѣй (str. 203), дней kakor людѣй, голубѣй, огнѣй itd. Po arh. nom. сосѣди, холѡпи je tudi gen. -ей. Razen tega se je končaj -ей uveljavil pri mehkem tipu srednjega spola: полѣй, морѣй poleg платѣв „oblek“ i. dr. samostalnikov s konkretnim pomenom na -ѣ, kakor kolektivno деревѣв, medtem ko je pri -ѣ, kakor ружѣ „puška“, in -ѣ z abstraktnim pomenom, kakor весѣлье, stara oblika рѣжей, весѣлий; prim. tudi зеркалацев poleg колѣц „prstanov“. Pri samostalnikih na -a mehkega tipa je -ей, če so moškega spola (юношей), v ženskem spolu pa po šumevcih v zvezi z drugim soglasnikom in tu in tam po sonornikih (возжѣй „vajeti“, запѣй). O arhaizmih genetiva plur. masc. brez končaja gl. doli. V poljščini je zajel -ów širši obseg; dasi pri mehkem tipu prevladuje -ŭ, je vendar posebno po funkcionalno mehkih soglasnikih (šumevcih in sič-

niških afrikatah *c, dz*) mogoč tudi *-ów*: *synów, panów, sąsiadów, ptaków, wozów; wojewodów, starostów* poleg *ślug* in *mężczyzn* „moških oseb“, *sędziów, wujciów; ojców, rodziców* „staršev“, *królów; kraji, uczni, pisarzy, towarzyszy, oraczy* poleg *krajów, uczniów, pisarzów* itd.; *pni, koni, kowali* „kovačev“; *dni, kamieni, jeleni; arh. ludzi, gości, gwoździ, (liści), gołębi, czerw* itd. ter kolekt. *braci, księży*. V češčini se je končaj *-ů* iz *-ův* (str. 132) pri samostalniki moškega spola skoro posplošil kakor v slovenščini (*synů, pánů, hadů, hradů; mužů, oráčů, mečů; soudců* poleg *sluh* in *sluhů*), tako da je *-i* le redek arhaizem: *lidí, hostí* poleg *hostů, dní* poleg *dnů, koní* poleg *koňů* (prim. tudi instr. *koňmi* in mrus. plur. *конѣ*, gen. *коней* (-ий), instr. *коньми*, sle. dial. *konjmi*, pa ni izključeno, da je **konь* le stara osnova na *-i*, zlasti ker pripada v ruščini takemu naglasnemu tipu, nom. plur. *кони*, gen. *коней* kakor *люди*, gen. *людей*). Pri kolekt. *bratři, kněží* je gen. plur. fem. *-i* < *-ěi* (glej doli). Razširil pa se je v češčini končaj *-i* pri mehkega tipu srednjega (*moři* poleg posam. *pastvišti*) in ženskega spola (*duši* poleg *ulic, neděl, bohyň* i. pod.).

Arhaična oblika osnov na *-o* in soglasnik, dandanes brez končaja, se je v vseh slovanskih jezikih poleg nekih posameznih primerov (n. pr. gen. plur. češ. *Čech*, polj. *Czech* v pomenu dežele i. dr. str. 199, 201 sl.) ohranila (v srbohrvaščini deloma z dodanim *-i*) predvsem v sintaktično-kvantitativnem razmerju v zvezi s števniki (stoksl. *пятьдесятъ*, sle. *pětdeset*, shrv. *pedēsēt*, bolg. *петдесѣтъ*, rus. *пятьдесят*, polj. *pięćdziesiąt*, češ. *padesát*; sle. *pětkrat*, shrv. arh. *pēt pūti*, enako bolg. *петъ пѣти*, rus. *пять раз*, polj. *pięć razy* po *trzy razy, pięćkroć*, češ. *pětkrát*) in zato posebno pri izrazih za mere (sle. *Stapl. stō čebār*, dial. *lonec*, rus. *сажѣнь*, аршин, пуд poleg *-ów*, st. polj. *sązan, pięć łokiet*, češ. *pět loket, do kořán*), čas (že stoksl. *дѣнь* po števnikih proti *дѣни* v drugih zvezah, enako rus. *дѣнь*, na primer pri Gorkem proti *дней*, sle. dial. *danēs osem dan, čez štirinajst dan* proti *dní*; shrv. *sáti, meséci*, ozir. *mjeséci*, stčes. *miesiec*, še sed. *do těch čas* ali *čas*, polj. *do tych czas, gód* poleg *godów* od *gody* pl. t. „gostija

i. dr.“, mrus. *пять год* „pet let“, час), *denar* (sle. dial. *penez, rajniš*, češ. *peněz*, rus. *алтын* „tri kopejke“), pa tudi pri drugih, navadno v kvantitativnem razmerju rabljenih besedah, pri katerih se seveda ne da vedno jasno dognati, ali ni kaka oblika le navaden arhaizem brez sintaktične podlage, n. pr. pri izrazih za osebe (sle. *mōž, mal' blagā, dost otrók*, strus. *моужь*, rus. *человѣк* po števnikih i. pod. *солдат, Тѣрок* i. dr., stpolj. *sąsiad*, stčes. *súsěd, muž*), živali (sle. *kōnj*, shrv. *mrāvī*, mrus. *кинь*, polj. *skot*), predmete (sle. *vōz*, stčes. *vóz*, polj. *wóz*, lahko mišljeno tudi kot mera) ter dele telesa v množini in parna oblačila (sle. *lās, zqb*, shrv. *přsti, nōkti*, rus. *волос, глаз* „oči“, *сапór* „škornjev“, *чулок* „nogavic“, polj. *wtos, zqb*, češ. *vlás, střevíc* „čevljev“ i. dr.).

V nekih oblikah lokala sing. moškega in srednjega spola nahajamo v slovanskih jezikih končaj *-u*, ki ni po analogiji osnov na *-ů*, ampak po t. zv. sinkretizmu, strnitvi z dativom. To se vidi že iz tega, da imamo to obliko predvsem v srednjem spolu mehkega tipa, kakor je še danes v poljščini: polj. loc.-dat. *polu, morzu, licu, zdaniu* „mnenju“ proti loc. *stowie*, dat. *stowu* (češ. loc. *poli, moři* je lahko s starim *-i* za *-ě*). V slovenščini in srbohrvaščini je *-u* pri srednjem spolu posplošen: dat.-loc. sle. *pōlju, mēsu, lētu, ōknu* (briž. še loc. *blaze*); shrv. *pōlu, sēlu* itd. Toda v isto smer kakor v poljščini kažejo tudi tu historični podatki. Tudi tu so namreč mogli posredovati prehod taki slučaji kakor n. pr. v listini Kulina bana 1189 по *моємъ владанію*. Tudi pri moškem spolu mehkega tipa je v poljščini loc. *mięczu* (dat. sekundarno *-owi*) proti *debie* (dat. *-owi*). V češčini je poleg ne povsem jasnega loc.-dat. *meči* še druga vrsta skupne oblike pri izrazih za živa bitja (str. 199 sl.): dat.-loc. *oráči, hadu* in *oráčovi hadovi*. Nekaj podobnega je v slovenščini in srbohrvaščini pri padajoči intonaciji: dat.-loc. sle. *pri sīnu, mōžu, dūhu, golqbu*, shrv. *sīnu, drūgu, mūžu, gōlūbu* proti dat. sle. *grādu, svētu*, shrv. *grādu, svētu*, ozir. *svijetu*, loc. sle. *grādu, svētu* (briž. *svete*), shrv. *grādu, svētu*, ozir. *svijetu* i. pod. (str. 208). V srbohrvaščini je zadnje

celo pri prvotni rastoči intonaciji: dat. *kāmenu, mēsecu*, ozir. *mjēsecu*, loc. *kamēnu, mesēcu*, ozir. *mjesēcu* i. pod. Ako ni padajoče intonacije na začetku, je v srbohrvaščini posplošeno dat.-loc. *jēlenu, orāču, kōñu, māču*, medtem ko nastopa v slovenščini v lokalu metatonija: dat. *jelēnu, kovāču, kōñju, mēču*, loc. *pri jelēnu, kovāču, kōñju, mēču*; vendar je po predlogih lahko tudi v dativu padajoč naglas: *k brātu, h kōnju* i. pod.

Različne izravnave so se izvedle v sklanjatvi osnov na *-i*, kjer je že prvotno gen.-dat.-loc. sing. *-i*. Že v češkokercvenoslovanskih Praških odlomkih XI.—XII. stol. beremo tudi nom. sing. *къзини* „miselnost, značaj“, a v srbohrvaščini je poleg starega instr. sing. *stvārju* v rabi *stvāri* z naglasom genetiva-dativa. V slovenščini imamo pri prvotno rastoči intonaciji plur. dat.-loc. *nītim, -ih* in v književnem jeziku pri več soglasnikih še instr. sing. *mīslījo* in enako *cērkvījo*, instr. plur. *mīslīmī*.

Po fonetičnem potu, zbog kontrakcije, preglasov in zoženja dvoglasnikov (str. 169) je nastal v češčini predvsem pri priponi *-ěi*- (prasla. masc. *-ěiē*, fem.-masc. *-ěji*, neutr. *-ěje*, n. pr. masc. *pondělī, sudi*, stcksl. *сѣднѣи*, *podkont* „konjušnik“ iz *-ěje*, prim. rus. *подмастерье* „pomočnik“, fem. *panī*, neutr. *znamenī*, prim. tudi masc. *září* „september“ iz stčes. *zářuj* i. dr. ter kolekt. *bratři* in *kněží*, str. 205) poseben fonetičen tip sklanjatve s skoro splošnim *-i*, tako da je v ednini ženskega spola vseskozi *-i*, v moškem in srednjem spolu le instr. sing. *-im*, v množini pa za vse tri spole poleg *-i* loc.-dat.-instr. *-ich, -im, -imi*. Zadnja oblika je lahko fem. *-ějami* ali pa tudi pridevniška. Ker se je namreč v pridevniški sklanjatvi mehkega tipa izcimil tako isti tip z *-i* (*-i*), ki je n. pr. v ženskem spolu popolnoma enak sklanjatvi samostalnika, so mogle sovpasti še druge oblike, a v sklanjatvi samostalnikov moškega spola so se pojavile tudi pridevniške oblike sing. gen.-dat.-loc. *-iho, -imu, -im*, plur. gen. *-ich*, poleg katerih so bili nom. *-i*, instr. sing. in dat. plur. *-im* ter loc. plur. *-ich* itak tudi pridevniški. Kateri samostalniki imajo samostalniške, kateri pridevniške oblike, spada

v specialno gramatiko češkega književnega jezika. V poljščini imamo podoben preustroj le pri *sędzia* in *pani*. Drugi izraz ima v ednini poleg acc.-instr. sing. *-ią* z refleksom dolgega nosnika sicer le *-i*, tudi za genitiv **panějě* (sklanjatev v množini je običajna). Zato je *sędzia* prešlo deloma v pridevniško sklanjatev, pa je dandanes poleg starega instr. *sędzią* in voc. *sędzio* drugo pridevniško: gen.-acc. *-iego*, dat. *-iemu*, loc. *-im* poleg *-i* in *-u* (str. 194); množina je običajna *sędziowie, -iów* itd. V slovenščini se je po kontrakciji poenostavila sklanjatev samostalnika *gospá* iz **gospojā*, prasla. **gospodja* (stcksl. *госпожда*, dubr. *gospōda*, shr. *gōspōda* po vokativu, rus. *госпожá*): v ednini je poleg acc.-instr. *-o* sicer *-ě*, gen. *-ě*, v dvojini in množini pa nom.-acc. du. *-ě*, plur. *-ě*, dat.-instr. du. *-ěma* in loc.-dat.-instr. *-ěh, -ém, -ěmi* z *ě*, razen tega je v rabi tudi gen. plur. *-á*.

Od sklonov se je izgubil v slovenščini in ruščini (ne pa v maloruščini) vokativ, ki sintaktično ni pravi sklon, ker ne izraža nobenega sintaktičnega razmerja (prim. tvorbo str. 57). Od njega so se v obeh jezikih ohranili le redki ostanki. Vokativi v slovenskih narodnih pesmih so po vplivu srbohrvaščine. V slovenščini nadomešča vokativ oblika za nominativ, toda z drugačnim naglasom. Indecl. *bóre* (*mōž, máti, děte*) je iz *bože*. V ruščini so vokativi predvsem v cerkvenih izrazih: *бóже, óтче, влады́ко, го́споди*. Svojevrsne in povsem nove so pri samostalnikih na *-a* oblike kakor pri Gogolju *ми́лый папáш* i. pod. V češčini je kakor v poljščini še ohranjen arh. voc. *synu*. Vokativ osnov na *-a* je dal povod novi tvorbi moških hipokorističnih in deminutivnih samostalnikov na *-o, -ko* (str. 194 sl.). V bolgarščini se je posebno razširil tudi voc. masc. *-o*: *юна́ко, нѣмецѡ* (gl. str. 207), *мáжѡ, крáльѡ, Бѣлгáрино, грáжданино* i. dr. O vokativu v poljščini prim. str. 207 in 208.

Nesklonljivost je, z izjemo posebnega razvoja v bolgarščini in sosednih srbskih narečjih, v slovanskih jezikih pri domačih izrazih zelo redka: prim. sle. *bóre*, shr. *dōba, pōdne*. Pač pa je to v ruščini (prim. str. 194)

in poljščini navadno pri tujih imenih in besedah z neslovanskimi končaji. Pri tem so gotove razlike: rus. indecl. Гёте, polj. gen. *Goethego* kakor *Lindego* z ozirom na česte priimke v pridevniški obliki (*Tarnowski* i. dr.), češ. *Goetha*; polj. *idę do gimnazium, stoję przed muzeum*, rus. идѹ в гимназію, стою перед музеем, češ. *jdu do gymnasia, stojm před museem* i. dr.

Popolnoma svojevrstno mesto med slovanskimi jeziki zavzema s svojimi deklinacijskimi razmerami, t. j. izgubo starih oblik sklonov in uporabo postpozitivnega člena bolgarščina. Njen razvoj spada že tudi v okvir ne genetičnega sestava, temveč specifičnega geografsko-kulturnega bazena balkanskega polotoka. Ustroj, ki ga ima dandanes bolgarščina in ki se polagoma pojavlja v t. zv. srednjebolgarskih spomenikih od XII., zlasti pa XIV. stol., (od XVI. lahko govorimo že o novi bolgarščini), nahajamo namreč na podoben način tudi v sosednjih neslovanskih balkanskih jezikih, romunščini, albanščini in grščini. Impuls je prišel nedvomno iz tuje sredine v ozkem sožitju in občevanju, toda razvoj se je izvršil z lastnimi sredstvi. Stare padežne oblike (z izjemo vokativa) so se deloma po fonetičnem, deloma funkcionalnem potu (prim. že v starocerkvenoslovanskih spomenikih pogostno rabo adnominalnega dativa, kakor n. pr. Mark. I 4 Mar., Zogr. отъпоуштение грѣхѡмъ proti Assem. оставление грѣхѡвъ in briž. *odpustik grehov*) izgubile ter se izražajo s t. zv. casus generalis, navadno nominativom, genetivom-akuzativom masc. ali prv. akuzativom fem. in predlogi (prim. že v napisu v cerkvi v Bojani loc. при царство вѣлгарское, sed. n. pr. instr. рѣжа със нож), prosta genetiv in dativ s predlogom на, ki odgovarja rum. а (gen. границитъ на България, dat. дай на момчѣто). V moškem spolu, posebno pri izražih za osebe, je casus generalis še oblika na -а (стиховѣте на Ивана Вáзова poleg nav. Вáзов, днес видѣх цáря). V narečjih je arhaično najti še druge drobce starih oblik, v književnem jeziku pa kot prislove, n. pr. дѣнем и нощем. Poleg t. zv. analitičnega načina sklanjatve pa se je v bolgarščini razvil tudi post-

pozitivni člen, v književnem jeziku iz zaimka *та*, v narečjih in zlasti v makedonščini tudi *оуѣ, онѣ, съ* (prim. steksl. Zogr., Mar. родосъ за гр. τῆν γενεάν ταύτην): sing. masc. столѣтъ, дѣньтъ, крáят, fem. женáта, neutr. небѣто, plur. столѡвете за -тѣ, днѣте, крáевете, крáйовете poleg крáищата, женѣте, небесáта itd. (prim. v srbolg. Dobrejšovem evangeliju XIII. stol. злытъ рабъ). Naglas столѣтъ proti столѡвете kaže, da se je člen priklopil šele po onemenju polglasnikov. Nahaja se sicer tak člen, posebno s splošnim neutr. -то, tudi v ruščini, v preprosti govornici in narečjih, toda bolgarski razvoj ne more biti samosvoje nadaljevanje podobnega stanja. Nominativne, zlasti tudi množinske oblike so se dobro ohranile; nastale pa so tudi nove, kakor n. pr. v lokalnem pomenu plur. градѣща poleg градовѣ, пѣтища poleg пѣтъ пѣти, kolekt. нивѣя poleg нѣвы i. dr.

е) Klasifikacija samostalniške sklanjatve. Razvrstitev novodobne slovanske sklanjatve se more ravnati predvsem le po spolu in ne več kakor za praslovansčino po osnovah; pač pa sta pri samostalnikih ženskega spola dve skupini, na -а in soglasnik, razen tega je razlikovati pri moškem in srednjem spolu ter samostalnikih na -а trdi in mehki tip, ki ima v češčini svoj odtenek z -í. Pri vseh skupinah je več ali manj arhaizmov. V vsem pa tudi sedanje stanje slovanske sklanjatve z ene strani še vedno nazorno kaže sledove starega principa razlikovanja deklinacije samostalnikov po osnovah, z druge pa prehode od soseda do soseda. V jezikih, ki poznajo še gibljiv ali celo po intonacijah različen naglas, kakor v slovenščini, srbohrvaščini in ruščini, so jasni tudi posebni naglasni tipi, tako da so se n. pr. v ruščini v njih odtisnili stari osnovni tipi osnov na -í-, -ǎ- in -о-. V splošnem se v imenovanih naglasnih tipih zrcalijo stari akcentološki zakoni (str. 25 i. dr.), pa je zato treba pri njih v glavnem razlikovati slučaje z rastočo in padajočo intonacijo ter naglasom na končajih. Podrobnosti imajo predočevati posamezne gramatike slovanskih jezikov.

b) Pridevniki in pridevniško sklanjane
'besede (komparativ, participi i. dr.)

Razlika med kakovostnimi in svojilnimi pridevniki, od katerih so se mogli prvi sklanjati imensko in sestavljeno zaimensko, drugi pa le imensko (str. 52), je na splošno še povsod opazna, posebno pa v češčini in ruščini, kjer sicer ni več imenskih oblik v atributu od kakovostnih pridevnikov (v poljščini so se svojilni pridevniki do malega izgubili, a tudi v ruščini so v rabi predvsem kot lastna imena, gl. doli). Razlikovanje med določno in nedoločno, dandanes ne več vseskozi imensko obliko, v atributu, se je ohranilo le v južni slovanščini, sicer pa je imenska oblika, enako opisnemu deležniku na -*to* ali le predikativno (z redkimi izjemami v cerkvenoslovanskih spomenikih) rabljenemu, duševno dogajanje zaznamujočemu pridevniku *radъ* (stcksl. Luk. XXIII 8 *радъ быстъ* „razveselil se je“, sle. *rād*, shr. *rād*, češ. *rád*, polj. *rad*, rus. *рад*, prim. še rus. *ропáзд* „sposoben za kako delo“), vezana na predikat in je po svoji rabi (funkciji) postala zlasti v ruščini in deloma bolgarščini izrazito predikativna oblika, medtem ko je v zahodni slovanščini, v poljščini in češčini sestavljena, zaimenska, atributivna oblika prodrla tudi v predikat ter je prosta imenska omejena zgolj na gotove pridevnike, in to v poljščini manj nego v češčini.

V srbohrvaščini, kjer je imenska sklanjatev najbolj ohranjena, so imenske oblike z izpremembami kakor pri samostalnikih (loc. sing. masc.-neutr. -*u*, instr. sing. fem. -*om*, mehki končaj -*e* mesto trdega -*y* > -*i*) mogoče samo še v nominativu-akuzativu vseh spolov in števil ter genetivu in dativu-lokalu sing. masc.-neutr., a instrumental sing. fem. je v obeh slučajih enak: sing. masc.-neutr. nom. *mlád* — *mládo*, gen. *mláda*, dat.-loc. *mládu*, fem. nom. *mláda*, acc. *mládu*, instr. *mládôm*; plur. nom.-acc. masc. *mládi* — *mláde*, fem. *mláde*, neutr. *mláda*. Sicer pa so (lahko tudi v genetivu-dativu sing. masc.-neutr.) končaji določne sklanjatve (sing. masc.-neutr. instr. -*im*, fem. gen. -*ě*,

dat.-loc. -*oj*, tudi po funkcionalno mehkih soglasnikih, kakor n. pr. *lôšôj*; plur. gen. -*ih*, dat.-loc. -*im*, brez samostalnika -*ima*, jek. -*ijeh*, -*ijem* po zaimkih, kakor *tljem* < *těmъ*), toda z obdržano razliko v naglasu, kakor se javlja v imenskih oblikah, z delno izjemo nominativa sing. masc. pri padajoče intoniranem korenu, kjer se je proti nom. masc. *mlád* v drugih oblikah posplošilo naglaševanje z oblik s prvotnim prehodom naglasa na konec, kakor nom. sing. fem. *mláda* < **motdā* (str. 22), instr. *mládôm* (str. 130), nom. plur. neutr. *mláda* (str. 57) in po analogiji loc. sing. masc.-neutr. *mládu* (str. 208). Vobče prim. nedol. instr. sing. masc.-neutr. *stārīm* kakor nom. sing. masc. *stār* proti dol. *stārīm* kakor *stārī* (str. 28, 144); nedol. *mládīm* kakor nom. sing. fem. *mláda* i. dr. (nom. sing. masc. *mlád*) proti dol. *mládīm* kakor nom. sing. masc. *mládi* z metatoničnim *ā* (str. 28, 142); nedol. *túđīm* kakor *túda* (masc. *túď*) proti dol. *túđīm* kakor *túďī*; nedol. *světīm* kakor *svéta* (masc. *svět*) proti dol. *světīm* kakor *světi* (str. 28, 135); nedol. *hrábrīm* kakor *hrábar* proti dol. *hrábrīm* kakor *hrábrī*; nedol. *gōlīm* kakor *gōla*, *gōlo* (masc. *gō* iz *gōo*) proti dol. *gōlīm* kakor *gōlī*; nedol. *dōbrīm* kakor *dōbra*, *dōbro* (masc. *dōbar*) proti dol. *dōbrīm* kakor *dōbrī*; nedol. *visōkīm* kakor *visōka*, *visōko* (masc. *visok*) proti dol. *visōkīm* kakor *visokī*; nedol. *zēlēm* kakor *zēlena*, *zēleno* (masc. *zēlen*) proti dol. *zēlēm* kakor *zēlenī* itd. So pa tudi mnogi primeri, v katerih ostaja naglas neizpremenjen: *nōv*, *bōgat*, *strahōvit*, *mīlostiv*, *slāvan*, pa tudi *čīst*, *dūg*, *zdrāv* z *zdrāvī* poleg prv. *zdrāvī* i. dr.

V slovenščini stoji sicer še pri Trubarju posamezno, n. pr. Catechismus 64 *v tīm erdezhu moryei*, morda tudi 17 *modri na dobru, preprosti na hudu* (prim. briž. II 44 sl. *Oni bo lačna natrovehu, žejna napojahu, bosa obujahu, naga odeahu, malomogonča v ime božie posečahu, mirzna sigreahu, stranna pod krovi svoje uve-dehu*), toda dandanes je, z izjemo edninskega imenvalnika in tožilnika moškega spola, razlika med določno in nedoločno obliko, podobno kakor v srbohrvaščini, le v naglasu, pa tudi ta vseskozi samo pri rastoči intonaciji na korenu (nedol. *stār* — *stára* — *stáro*

proti dol. *stâri* — *stâra* — *stâro* z novim cirkumfleksom, str. 28, 144). Pri padajoči intonaciji je v nominativih-akuzativih in instrumentalu sing. fem. ohranjeno staro naglaševanje (masc. sing. *mlâd*, plur. nom. *mlâdi*, acc. *mladê*, fem. sing. nom. *mlâda* proti acc. *mladô* in instr. *mladô*, plur. *mladê*, neutr. sing. *mladô*, du. *mlâdi*), oziroma razširjeno nagnjenje k analogičnemu padajočemu naglasu (masc. du. *mladâ*, poleg *mlâda*, fem. du. *mladê* poleg *mlâdi*, neutr. plur. *mladâ* poleg *mlâda*), druge oblike pa se tudi v naglasu, novem akutu, ne ločijo od določnih (gen. sing. masc.-neutr. dol. in nedol. *mlâdega* kakor nom. sing. masc. dol. *mlâdi* itd.). Pri naglasu na koncu imajo nedoločne oblike naglas na končajih, določne pa na korenu (nedol. nom. sing. masc. *lahk*, fem. *lahkâ* proti dol. masc. *lâhki*, fem. *lâhka*; nedol. gen. masc. *lahkega*, fem. *lahkê* proti dol. *lâhkega*, *lâhke* itd.), vendar je zadnje lahko tudi splošno (dol. in nedol. *lâhkega* itd.). V sklanjatvi je kakor pri samostalnikih in v srbohrvaščini (str. 218) posplošen končaj *-e* mehkih osnov (gen. sing. fem. nedol. in dol. *mlâde* i. dr.). Le nedoločno se rabi deminutivna tvorba *mâjhên* proti dol. *mâli* (prim. shr. *mâlahan* in *mâlen* poleg *mâo*, rus. мал *mâla* мѣньше „eden manji od drugêga“). V nekih primerih je v slovenščini in v sosednih srbskohrvatskih narečjih opaziti prehod pridevniških besed v nesklanjavne in prislovne: sle. *tâšča âjda* (brez polnega zrnja) poleg *dêkla je še tâšč*, toda shr. adj. *tâšt*, češ. *tšti*, polj. *czczy*, rus. тощій; sle. adv. *pêš*, toda sevsla. adj. češ. *pěši*, polj. *pieszy*, rus. пѣший i. dr.; v sle. *beseda žala* pri Prešernu poleg *žal besede* je narobe samostalniško *žalb* izpremenjeno v pridevnik. V bolgarščini se nahaja nedoločna oblika (добър — добра — добро, plur. добри; синь — сinya — сѣньо, plur. сѣни) samo v nominativu kot splošnem sklonu: йма добър баща („očeta“). V ruščini pripada imenski obliki funkcionalno izraz predikativnosti. Poleg navadnega nominativa (добр — добра — добро, plur. добры, toda praeter. были, несли s starim končajem nominativa moškega spola, синь — сѣня — сѣне, plur. сѣни) je kakor še v češčini (gl. dalje) mogoč, dasi že

redko, tudi dativ pri infinitivu: можно быть увѣрену, быть вѣсѣлу. Izven predikata je imenska oblika arhaično omejena na le neke stalne veze in reke: мал *mâla* мѣньше (gl. gori), по бѣлу свѣту i. pod. Raba atributivne, sestavljene oblike v predikatu, kakor n. pr. Погôда хорошая „Lepo vreme je“ je vezana z nekim atributivnim pojmovanjem in ima drugačen pomen nego konstrukcija s predikativno obliko Погôда хороша „Vreme je dobro“, t. j. pripravno, n. pr. za ribolov.

V češčini in poljščini je imenska oblika tudi v predikatu le še izjema. Ohranjena je predvsem pri izrazih, nanašajočih se na kako misel, dejavnost, oziroma duševno in telesno stanje ali lastnost; šele v drugi vrsti se more govoriti o gotovih priponah, kakor n. pr. *-iv-*, *-av-* i. dr. Deloma so isti češko-poljski primeri: *dlužen* — *dłužen*, *hoden* — *godzien*, *hotov* — *gotów* (poleg *gotowy*), *jist* — *ist* „resničen“, *taskav* — *taskaw*, *milostiv* — *miłościw*, *mocen*, *pln* — *pełen* (poleg *pełny*), *práv* — *praw*, *syt*, *vesel* — *wesół* (poleg *będź wesół*), *vinen*, *povinen* — *winién*, *powinien* (poleg *powinny*) „kriv, dolžan“, *zdráv* — *zdrów* (poleg *zdrowy*), *živ* — *żyw*. Le češčina ima še imensko obliko v primerih: *bled* — *blady*, *blizek* — *blizki*, *bohat* — *bogaty*, *bos* — *bosy*, *čist* — *czysty*, *dalek* — *daleki*, *dobrotiv* — *dobrotliwy*, *důstojen* — *dostojny*, *hladov* — *głodowy*, *hluch* — *głuchy*, *hněviv* — *gniewliwy*, *hrd* „ošaben, ponosen“ — dial. *gardy* „izbirčen“, *chud* — *chudy*, *churav* „bolehen“ — (polj. ni), *lačen* — *łaczny*, *mlád* — *młody*, *mrtev* — *martwy*, *pečliv* — *pieczolowity* „skrben“, *pilen* — *pilny* „marljiv“, *poslušen* — *posłuszny*, *přizniv* „naklonjen, ugoden“ — (prizjazy), *prost* — *prosty*, *roven* — *równy*, *samoten* — *samotny*, *schopen* „sposoben“ — (polj. ni), *silen* — *silny*, *sláb* — *staby*, *slep* — *ślepy*, *smuten* — *smutny* „žalosten“, *spravedliv* — *sprawiedliwy* „pravičen“, sing. masc. *stár* — *stary*, *svoboden* — *swobodny*, *šťasten* — *szczęsny* „srečen“, *tich* — *cichy*, *trpěliv* — *cierplivy*, *účasten* „deležen“ — (polj. ni), *věren* — *wierny*, *znám* — *znajomy* (trpnosed. del.), *zvědav* „radoveden“ — (polj. ni), *ženat* — *żonaty*, *žizniv* „žejen“ — (polj. ni).

Nasproten slučaj je *pevný* „trden“ — *pewien* „zanesljiv“, ki ga pojasnjuje različni pomen. Razširjena pa je v poljščini kakor drugod oblika za srednji spol: *cicho* „tiho je“, *ciepło* — *zimno* „toplo — hladno je“ i. pod. Pri tem je svojevrstna brezosebna konstrukcija s trpnopreteklim deležnikom kakor *wszystkich postano do domów* „vse so poslali domov“ ali *wzięto się do pracy* „prijeli so za delo“ i. pod. Med brezosebno in subjektivno konstrukcijo je razlika v pomenu: *wszystko drzewo spalono* „vsa drevesa so požgali“ proti *wszystko drzewo spalone* „vsa drevesa so bila požgana“. V ruščini prim. brez-subjektivno zvezo, kakor *рѳомом ерѳ убило* „strela ga je ubila“ (gl. še doli). V množini loči poljščina med moškoosebnim in nemoškoosebnim (*dłużni* za moške osebe proti *dłużny* za živali in predmete moškega spola ter za ženski in srednji spol), češčina pa v moškem spolu med živim in neživim, poleg katerega so ohranjene še oblike tudi za ženski in srednji spol (masc. *dlužni* — *dlužny*, fem. *dlužny*, neutr. *dlužna*). Enako je pri opisovalnem deležniku: polj. masc. pers. *byli* — masc. impers., fem. in neutr. *były*, češ. masc. živ. *byli* — masc. než. in fem. *byly*, neutr. *byla*. Prim. str. 198. V češčini se je kakor v ruščini (str. 220 sl.) ohranila še predikativna imenska oblika v dativu pri infinitivu, toda že popolnoma odrevenelo prislovno le v ednini moškega spola za vse spole in števila: *nelze mi (nám, ženě) býti veselu* i. pod.

vseh slovanskih jezikih so se ohranile imenske oblike seveda tudi v drugih prislovihi v drugih sklonih, a zlasti v sintaktičnih zvezah s predlogi, kjer pa je bilo prvotno izhodišče substantivirani srednji spol: gen. sing. stekl. из давна, sle. *zdāvna(j)*, shr. *izdāvna*, bolg. от давна, rus. издавна, polj. *z dawną*, *z dawien dawną*, češ. *odedávna*; loc. cksl. къ кратыцѣ, stsrb. къ кратыцѣ, bolg. вкратце, rus. (cksl.) вкратѣцѣ poleg вкороткѣ (časovno), polj. *wkrótce*, češ. *krátce*; dat. stekl. по малу, rus. мало по малу, polj. *po mału*, češ. *pomalu*, sle. dial. *pomalu* in loc. *pomale*, (shr. *pòmalo*); instr. strus. малѣмъ, češ. *málem* „malone, skoro“ i. dr.

Od svojilnih pridevnikov sta dandanes produktivni (živi) tvorbi le s priponama *-ov* od izrazov za moške in *-in* od izrazov za ženske osebe. Pa tudi ti sta v poljščini do malega izginili ter moreta imeti celo že določno, s poljskega stališča seveda atributivno, ozir. splošno obliko: *ojcowy* poleg že zastarelega *ojców*, *matczyn syn* poleg *matczyny*, vendar še *siostrzyn*, *żonin*. Zvečine so te tvorbe v samostalniški rabi, posebno ženskega spola, ali s pridevniško sklanjatvijo: *bratowa* „svakinja“, gen. -loc. -dat. sing. -*ej*, nom. plur. -*e*, in enako *synowa* „snaha“, *królowa* „kraljica“ (prim. tudi češ. *králová* s pridevniško), toda *sędzina* „sodnikova žena“ (od *sędzia* „sodnik“), gen. *sędziny* itd. kakor rus. королёва po samostalniški sklanjativ. Tudi v ruščini so tvorbe z *-ov* in *-in* kot svojilni pridevniki v književnem jeziku dandanes že precej omejene, in sicer predvsem na sorodstvena imena in neke stalne zveze: отцов (iz *-ёв*), материн, сестрин, pa tudi братин, царёв, царьичин, батышкин сынóк, Ивáнов день „o kresu“, Ильи́н день (20. julija) itd. Njihovo glavno torišče pa so sedaj osebna lastna imena: prim. Ломоно́сов (str. 3), Пу́шкин, Тургéнев i. dr. Sklanjatev je pri pridevniki in lastnih imenih, z izjemo lokala sing. masc. -neutr., enaka, mešana, imenska s privzemanjem sklonov z *-ы*- (instr. sing. masc. -neutr. -ым ter plural gen. -loc. -ых, dat. -ым, instr. -ыми za vse tri spole) in gen. -loc. -dat. sing. fem. -ой (prim. gori polj. -*ej*) sestavljene pridevniške sklanjatve; v atributivni rabi

ima še lokal sing. masc.-neutr. pridevniški končaj -om. Tudi v češčini so v sklanjatev svojilnih pridevnikov kakor v ruščini privzeti skloni z -ŷ- (instr. sing. masc.-neutr. -ŷm in plural gen.-loc. -ŷch, dat. -ŷm, instr. -ŷmi za vse tri spole), ednina ženskega spola pa se sklanja imensko. V nasprotju s poljščino in ruščino so tu svojilni pridevniki še povsem v rabi: *bratrův, otcův, materin, sestřin*, a tudi sicer *pánův, zemanův*, „vlastelinov“, *nevěstin, holčin* od *holka* „dekle“ itd. V južni slovansčini, kjer je tvorba svojilnih pridevnikov v polni moči, je sklanjatev enaka nedoločni, o kateri je bilo gori govora (str. 218 sl.) K tvorbi prim. ne le sle. *brátov, stríčov, očétov, sěstrin, máterin, žénin* (tudi samostalniki), shrv. *brátov, stríčov, dčev, sěstrin, mājčín, žénin*, bolg. *брáтов, чíчов, тáтков, сестрин, майчин*, temveč tudi sle., shrv. *junákov*, sle. *kmétov*, bolg. *кмéтов* „županov“, sle. *gospodínjin*, shrv. *gāzdaríčin, āgin*, bolg. *áгов* itd. od vsakega poljubnega samostalnika, označujočega osebo. Snovni pridevniki z -ov- imajo le na jugu imensko obliko: sle. *lípov*, shrv. *lípov*, bolg. *липов* proti rus. *липовый*, polj. *lipowy*, češ. *lipový*.

Pridevniki s pripono -tio-, ki izražajo pripadnost (str. 52) in ki se tvorijo kot neindividualnosvojilni predvsem od izrazov za neosebna živa bitja (živali) — pri osebah je neindividualna generalna pripona -vsko- (prim. sle. *beráški* proti *berácev*) —, so v jezikih, kjer se je izvršilo skrčenje samoglasnikov, zadobili v moškem spolu po fonetičnem potu in potem splošno določno, oziroma atributivno obliko: stcksl. *вожин, овъчин*, cksl. *кравин* proti polj. *boży, owczy, krowi*, češ. *boží, ovčí, kraví*, sle. *bōžji* (z j po drugih oblikah, prim. *bríž, boží*), *ōvčji, krāvjji*, shrv. *bđžji, đvč(j)i, krāvlji*, bolg. *бóжи, fem. бóжа* poleg *бóжия, óвчи, neutr. óвче, крáви, neutr. крáве мáсло* itd. V ruščini, kjer ni bilo skrčenja (*бóжий, óвчий* poleg *овéчий, корóвий*), pa so se v nominativu-akuzativu še ohranile prvotne imenske oblike: sing. masc. *бóжий, neutr. бóжье, fem. бóжья* — *бóжью*, plur. *бóжьи*. Isto je tudi v obeh smereh pri vrstilnem števniku stcksl. *трéтни* (prim.

lat. *tertius*): polj. *trzeci*, češ. *třetí*, sle. *trétji*, shrv. *trěči*, bolg. *трéти* proti rus. *трéтий*, fem. *трéтья*, neutr. *трéтье*, plur. *трéтьи*. Pri vprašalno-svojilnem zaimku z enakim končajem stcksl. *чин* se pa vidi v prvi skupini poleg češ. *či* vpliv svojilnih zaimkov kakor *moj* (gl. doli): polj. *czyj*, sle. dial. *čij* (toda prim. *čigāv* s *či*), shrv. *čij* poleg *čiji*, bolg. *чий*, fem. *чия*, neutr. *чие*. Rus. *чей*, fem. *чья*, neutr. *чье*, plur. *чьи* se sklanja kakor *бóжий*.

Pri priponi -io- je ohranjena imenska oblika v krajevnih imenih (prim. v življenjepisu sv. Cirila IV. pogl. *къ Царю градоу*), vendar je pridevniška tvorba od osebnih imen na severu že navadno le sama, substantivirano in deloma z otrdelim končajem v rabi: rus. *Ярослáвль* od *И́рослакъ* proti *Владíмир* za staro *Елoдимърь*, polj. *Jarostaw*, gen. -ia, *Przemysł* od *Prémystъ*, češ. *Boleslav* za staro -ú; poleg tega pa prim. češ. *Kněž-most, Kněže-ves, Kněže-pole*, sle. *Rúperč vřh, Slověnj grádec*, shrv. *Bāñ Dvōr*, toda *Bāñā Lūka*, st. *Тоудоръчъ долъ*, sed. *Caribrod* (v *Carigrad* je -i- lahko iz lokala), bolg. *Бѣльбоуждъ*, prim. strus. let. *Дорого-воужъ*, iz *-bud-io- i. dr. Od tvorbe z istim sufiksom je v češčini postala nesklanjana oblika *Páně* od *Pán* (v pomenu „Bog“): *Páně chrám, do Páně chrámu, Páně dvōka, Páně slovo*. Le krajevna imena imajo (posebno v ruščini in poljščini) tudi od pripone -vsko- imensko obliko, medtem ko se je sicer uveljavila sestavljena določna: rus. *Смолéнск* proti *Достоóвский* ali *рýсский*, *брáтский*, polj. *Gdańsk* proti *Tarnowski*, *polski* ali *braterski*, češ. *Kladsko* proti *český, bratrský*, shrv. *Hrvátska* proti *sřpski, hřvátski, brátski, junáčkí*, sle. *Gomilsko* proti *slovénski, brátovski, brátski, junáški*, bolg. *български, брáтски, юнашки*.

Vrstilni števniki (tudi *трéтни*) so se že v starocerkvenoslovansčini atributivno rabili navadno v določni obliki, v nedoločni pa prislovno s predlogom in v zvezah s samostalnikom *полъ* in zaimkom *самъ*, od katerih se je druga v imenski obliki ohranila le v ruščini in deloma v poljščini, prva pa še na vsem severu: stcksl. *испрáва*, rus. *спервá*, češ. *zprvu*, shrv.

spřva in *isprva*, sle. *spřva* in *izpřva*; stcksl. leg. sv. Met. pogl. IX. полъ третия лѣта proti evang. Mat. XXVII 64 до третикаго дѣне ali Mark. XV 25 година третика, rus. masc.-neutr. полторá, (gen. полѣтора, toda instr. полѣторым), полтретья (gen. полѣтретья, toda instr. полѣтретѣм), полчетверта poleg три с половиною, полпятá, fem. -ы, -и, polj. masc.-neutr. indecl. *półtora*, *półtrzecia*, *półczwarta*, *półpięta*, fem. -y, -i, toda gen.-dat.-loc. -ej, -iej, češ. (*poltura* fem. „neki novac“ in z enakim pomenom tudi sle. dial. prekm. *poltura*), *půltřetí*, *půlčtvrta*, *půlpáta*; stcksl. Supr. 158. 1 бысть видѣти самого третия, rus. самтретей, самчетверт, сампят, polj. adv. *samotrzeć*, *samoczwart*, *samopiat* in adj. -i, -y, enako češ. *samořetě*, *samočtvrtý*, *samopátý* itd.

Pri ločilnih ali vrstnih števniki (str. 52) pozna le še slovenščina oblike kakor *dvôj*, *čtvêr*, češčina pa baš z izjemo nom.-acc. sing. masc. in plur. masc. živ. le v drugih nominativih in akuzativih: češ. fem. sing. *dvoje* — *dvoji*, *čtvera* — *čtveru*, plur. *dvoje*, *čtvery*, toda masc. nom. sing. *dvojí*, *čtverý*, plur. živ. *dvojí*, *čtveři* proti rus. plur. adj. двои, четверы. Sicer se je tu zvečine uveljavila substantivnokolektivna oblika z raznimi posebnostmi v sklanjatvi (gl. doli): rus. двоѣ, четверо, polj. *dwoje*, *czworo*, češ. *dvoje* poleg skrčene *dvě*, *čtvero* itd.

V primerniku (komparativu) se je ohranil nominativ masc. *-*ijě* krajše tvorbe (prim. str. 52 in 56 sl.) poleg slovenskih zahodnih narečij le v srbohrvaščini v skrčeni obliki -i (*māñi*, *bôlji*, *gôrji*, *širji*, *vîšji*, *nîžji*, *vêčji*, *krâčji*, *mlâđji*, *slâđji*, *jâčji*, *drâžji*, *tîšji*, *têžji*, *dûbji*) in po njej je tudi končaj -*ijě* za -*ejě* daljše tvorbe, ki nastopa v srbohrvaščini pri enozložnih pridevniki predvsem tedaj, kadar je nedoločna oblika moškega spola kratko naglašena (*nôviji*, *stârijj*, *slâbijj* sicer *plemenitijj* i. dr., prim. tudi *râđj* za -*iji*). S tem pa je zadobil komparativ določno obliko in novo podlago za sklanjatev (masc. *māñi*, gen. *māñega*, fem. *māñâ*, gen. *māñê* itd.). Podlaga -*šj* po nominativu sing. fem. (str. 51) in stranskih sklonih (str. 52) se nahaja

le v treh primerih *lěpšji*, *lâkšji*, *měkšji*, kjer se zadnja dva naslanjata na drugotno asimilirano *lâk* in *měk* (str. 118).

V nasprotju s srbohrvaščino je v slovenščini, z izjemo zahodnih narečij, razširjen končaj -*šji* pri krajšji in daljšji tvorbi (*māñšji*, *bôljšji*, *gôršji*, *širšji*, *mlâjšji*, *slâjšji*, *lěpšji*, *slâbšji* ter *novějšji*, *starějšji* in od tega plur. t. *stâršji*, *plemenitšji*, sed. -*ej*- pri večzložnih itd.), -*ji* (z *j* kakor v *bôžji* str. 224) pa je razen posameznih arhaičnih primerov, kakor *glôblji*, ostal, kjer se je pri krajšji tvorbi nahajal šumevec kot produkt palatalizacije iz *s* — *z*, *t* in goltnikov z *i* (*vîšji* poleg dial. *vîkšji*, *nîžji*, *věčji* poleg dial. *věkšji*, *krâčji* poleg anal. adv. *krâjšje*, *jâčji*, *drâžji*, *tîšji*, *têžji*). Oblika *râjšji* se rabi lahko nesklanjavno, kar je v narečjih tudi sicer mogoče. Za prislove služi akuzativ srednjega spola, v slovenščini in stari obliki *mānje*, *bôlje*, z redukcijo končnega samoglasnika *mānj*, *bôlj*, *věč*, *vîše*, *nîže*, *jâče*, *drâže*, *tîše*, *têže*, shr. *māñe*, *bôlje* itd.

V zahodni slovanščini se je v komparativu vseskozi uveljavila oblika s -*šji*, -*ejšji*: češ. *menšji*, *horšji*, *širšji*, *vyššji*, *nîžšji*, *věťšji*, *kratšji*, *mladšji*, *sladšji*, *dražšji*, *tîššji*, *těžšji*, *hlubšji*, *lepšji*, *staršji*, *slabšji*, adv. *radšji* poleg *raději*, *novějšji*, *bohatšji* in -*ejšji*, *pěknějšji* „lepšji“, a tudi neki primeri s pripono -*ek*- kakor *lehčji*, *měkčji* so le skrajšani z *lehčejšji*, *měkčejšji*; polj. *gorszy*, *szerzy*, *wyższy*, *niższy*, *większy*, *krótszy*, *młodszy*, *stodszzy*, *droższy*, *cichszy*, *głębszy*, *lepszy* k *dobry*, *nowszy*, *starszy*, *starszy*, toda *miększy* poleg *miękciejszy*, *lżejszy* poleg *lekciejszy*, *mniej* (prim. adv. *mniej*), *bogaciejszy*, *piękniejszy* itd. Mnogo je v obeh jezikih dublet, pa more posameznosti, kar velja tudi sicer, podati le podrobnejša opisna slovnica. Prislovi so tudi tukaj stare oblike srednjega spola, vendar v češčini z delnim odpadom -*e* in izpremembo -*eje* v -*ejj*, v poljščini pa s posplošenim končajem -*ej* iz -*ejj*: češ. *méně*, *širě*, *výšě*, *více* poleg *výšj*, *víc* ter *bohatěji*, *lehčěji*; polj. *mniej*, *gorzej*, *szerzej*, *niżej* (in enako *wyżej*), *więcej*, *krócej*, *stodziej*, *drożej*, *ciszej*, *głębiej*, *lepiej*, *staniej*, *lżej*, *piękniej*, itd.; prim. tudi poleg stpolj.

radziej danes raczej, kar odgovarja steksl. Cloz. I 143 acc. fem. рачышж.

V ruskem književnem jeziku sta dve obliki komparativa, nesklanjavna, na srednji spol se naslanjajoča ruska na *-je, -ьше (-ше) in -ће (-ѣ) ter sklanjavna, iz cerkvenoslovanskega jezika prevzeta na -ый (-ий) in -ѣйший (-айший), kakor to kaže tu in tam že glasoslovna stran, n. pr. млáдший proti молóже. Rusko sklanjavno sta se ohranila le dva primera большóй in меньшóй brez odtenka primerjanja s pomenom temeljne stopnje (pozitiva) „velik, majhen“, medtem ko je cksl. compar. большій, меньший „večji, manjši“. Iz cerkvenoslovansčine potekle sklanjavne tvorbe imajo navadno smisel visoke stopnje (absolutnega superlativa, elativa): добрѣйший „predobri (v nagovoru)“, любезнѣйший „preljubeznivi (v pismih)“, Высочáйший манифэст „Najvišji razglas“, богатѣйший человек „silno bogat človek“, чистѣйшая ложь „gola laž“, лучшій сорт „najboljša vrsta“ i. pod. Komparativni pomen je predvsem pri korelativnih pojmi. Nesklanjavna ruska oblika komparativa ima neko podobnost s slovenskim. Kjer se je namreč pojavil pri krajši tvorbi šumevec kot produkt palatalizacije *s* — *z*, *t* — *d* in goltnikov, je kakor pri daljši tvorbi z -ће v rabi nominativ srednjega spola z *-je, sicer pa oblika na -ьше (-ше): вы́ше, нѣ́же, богáче, корóче, чѣ́ще, молóже, рѣ́же k рѣ́дкий, дорóже, тѣ́ше in pri priponi -эк- po goltnikih in ustničnikih лѣ́гче, мѣ́гче, крѣ́пче, лóвче k лóвкий „okreten, spreten“, жóстче k жóсткий „trd“, a tudi тѣ́гче k тѣ́жкий, слáще k слáдкий ter v nekih drugih posameznih primerih kakor шѣ́ре, тяжéле poleg тяжѣ́е, дешéвле k дешóвый „cenen“; sicer меньше, больше, лучше, старше, глубже, слабже (str. 120) in новѣ́е, бѣ́лѣе, умнѣ́е, tudi ловчѣ́е itd. Ako ni pri komparativu primerjanega predmeta, se pristavlja k obliki predpona по-, isto s primerjanim predmetom pa zadobi pomen „nekoliko“: эта бума́га побѣ́лѣе „ta papir je bolj bel“, эта бума́га бѣ́лѣе той „je bolj bel od onega“ in эта бума́га побѣ́лѣе той „je nekoliko bolj bel od onega“. Za prislove služijo

iste oblike (меньше, лучше, хуже „huje“, учтѣ́вѣ „vljudneje“), vendar se v knjižnem jeziku pri nekih supletivnih primerih razlikuje med compar. -ьше (меньше, больше, дальше, больше) in adv. -ће (мѣ́нѣе, до́лѣе, да́лѣе, н. pr. и так да́лѣе in бо́лѣе „bôlj“ v opisnem primerniku, бо́лѣе приле́жный „bolj marljiv“).

V bolgarščini se je stara tvorba komparativa izgubila. Dandanes se tvori s pristavljanjem predpone по-, ki ima tudi v ruščini svojo uporabo, k izrazu za temeljno stopnjo, katera pa obdrži svoj naglas: по-добѣ́р, по-ви́сок, по-богáт itd. Posebnost vrhu tega je, da se morejo tako in s superlativnim нáй- stopnjevati tudi samostalniki in glagoli: по-юна́к, нáй-юна́к, по-обѣ́чам, нáй-обѣ́чам „bolj, najbolj ljubim“.

Presežna stopnja (superlativ) se tvori v večini slovanskih jezikov s pristavljanjem predpone *naj* h komparativu, kar je najti že v starocerkvenoslovansčini (n. pr. наивѣ́штѣ, наипа́че „najbolj“). V slovenščini obdrži tudi komparativ svoj naglas. Prim. sle. *najmłājši*, shr. *nājmładī*, češ. *nejmladší*, polj. *najmłodszy*. Poleg *naj* se javlja v slovanskih jezikih tudi *na* in sle. *nar* iz **naže*, kar kaže na poreklo *na* kakor v *nadž*. V ruščini se izraža presežna stopnja v atributivni zvezi s pridevniškim zaimkom *самый* in temeljno stopnjo ali tvorbo na -ший (*самый* приле́жный „najmarljivejši“, *самый* лучшій „najboljši“), predikativno pa z rusko obliko komparativa in komparativnim genitivom (prim. lat. *ablativus comparationis*) zaimenskih oblik *всего* ali *всѣх*: это дорóже *всего* „to je najdražje“, он лучше *всѣх* „on je najboljši“ i. pod. Tudi to se najde že v starocerkvenoslovansčini: Supr. 358. 14—15 сами сѣ́ште *всѣхъ* нечистѣ́ише.

V razmerju tvornosedanjega in tvornopreteklega deležnika (str. 102 in 105), ki sta v praslovensčini združevala imenskooblikovni značaj s predicirajočo silo glagola, je zadnja že zgodaj začela v vseh slovanskih jezikih prevladovati nad prvim, tako da je to vedlo z ene strani k izgubi deklinacijskih oblik in prehodu adjektivnih deležnikov v adverbialne, z druge pa ob ohranitvi adjektivnih oblik k prelevljenju de-

ležniških tvorbo v pridevnike, kakor sle. *vrōč*, Trub., Dalm. *mogoč*, sed. *mogōčan*, *rdēč*, shrv. *vrūc*, *mōgūc*, *džēc* „trden, čvrst“, bolg. *могъщ*, *горещ* „vroč“, rus. *могучий*, *горячий* „vroč“ poleg anal. *горючий* „gorljiv“, *кипучий* „kipeč“, polj. *gorący* „vroč“, subst. *gorąco* „vročina“, *służący* masc., *służąca* fem. „sluga, služkinja“, češ. *mohoucí*, *horoucí* „vroč“ poleg *hořící* „goreč“ i. dr. V književnih jezikih se pišejo sicer tudi deležniškopridevniške oblike, toda tesnejša zveza s staro živo rabo je le v zahodni slovanščini, kjer se je ob nesklanjanjavnosti oblik vendar obdržalo razlikovanje mocije (spola) in tudi števila, v češčini do danes, v poljščini pa do sredine XV. stol. Nesklanjavno obliko deležnikov brez ujemanja (kongruence) s pripadajočimi samostalniki nahajamo že, in sicer na -ше, -ше, kar odgovarja pač nominativu plur. masc. in ne kaki nevtralni obliki, v nekih starocerkvenoslovanskih spomenikih, kakor posebno v Supraselskem zborniku in v Sinajskem evhologiju, ne pa še v evangeliju ali prvotnem prevodu apostola: Supr. 191, 5—6 съ небесе божии гласъ слышавъ • велаште (nam. -шь) съннѣти изъ поустыни, ib. 408. 19—20 игда видѣши оученика прѣдаѣште (nam. -а), ib. 205. 13 подоба ми ѣстъ сѣдѣти малѣаште (nam. -оу); Act. IX 37 strsb. Šišat. ap. XIV. stol. бысть же въ дѣни тии волѣвъше (nam. -и) ѣи оумрѣти, toda Ohr. ap. konca XII. stol. бысть же въ дѣни тѣхъ волѣвши же ѣи оумрѣти. Prim. tudi v sle. -briž. II 2—6 *v veki jemu be žiti starosti neprijemlōki* (nam. dat. -u), *nikoliježe pečali neimy ni slzna telese imoki* (nam. dat. -u) ali I 8 *da mi je na sem svete bevši* (nam. -u); II 100 *prinizše* (ali -ič-) in 110 *prizvavše* se ujema, prvo brez navedbe oseb. Izhodišče take rabe so bili najbrž primeri, kjer ni bil imenovan vršilec z deležnikom izraženega dejanja. Poleg manj važnih, ali čestih primerov v glagolskem Sinajskem evhologiju, katerega začetek je tvoril nekdanji sinajski odlomek glagolskega služebnika, kakor Sin. služ. I a 1—2 молитва игда хоташе въ цр (цркъвъ) въннѣти ali ib. I b 22 молитва цѣлоуѣшѣ крѣстѣ, Sin. evh. 12 b 1 молитва игда хоташе сѣти, 19 a 1 молитва на вонскѣхъ нѣжше

itd., so posebno značilni primeri zlasti v Supraselskem zborniku: Supr. 71. 26—8 повелѣ съказати а • и влачаште вѣсти а въ тем'ницѣхъ ali ib. 76 • 7—9 повелѣ же вонвода • събѣзавѣше за вѣнѣхъ вѣсти въса въкоупѣ къ мѣроу. V latinščini bi se taki primeri prevedli z gerundijem: „iussit ligari eos et trahendo eos duci in carcerem“ in „iussit dux collis conjiciendo vincula (ligatis collis) duci omnes simul ad lacum“. Zato je prišlo tudi v navado, da se nesklanjavna deležniška oblika v slovanskih slovnicaх именује gerundij; prim. franc. *gérondif en parlant* „govoreč“. Druga termina sta rus. *дѣепричѣстѣ* in češ. *přechodník* po lat. *transgressivus*. Zadnje je za razliko od pridevniškega atributivnega deležnika (přičestí, rus. *причѣстѣ* po gr. *μετοχικόν*, lat. *participium*) označba za deležniško imensko obliko v vlogi predikativnega dopolnila.

Samo pri češkem „přechodniku“ se še dandanes ločijo oblike za ednino in množino in v ednini za moški in ženski, ozir. srednji spol: tvornosed, deležnik sing. masc. *nesa* (gl. str. 102), *řka*, *vezma*, *znaje*, *píše*, *trpě*, *prose*, fem.-neutr. *nesouc*, *řkouc*, *vezmouc*, *znajíc*, *pišíc*, *trpíc*, *prosíc*, iz oblike za ženski spol na -ci, plur. *nesouce*, *řkouce*, *vezmouce*, *znajíce*, *pišice*, *trpíce*, *prošice*; tvornopret. del. sing. masc. *nes*, *vzav* po *vzal* k *vzítí* poleg stčes. *vzem*, *znav*, *psav*, *trpěv*, *prošív*, fem.-neutr. *nessi*, *vzavši* — *vzemši*, *znavši* itd., plur. *nessě*, *vzavše* — *vzemše*, *znavše* itd. V poljščini je tvornosedanje obliko na -a, ki se v primeru *rzeke* še petkrat nahaja v Svetokriških pridigah (Kazania Świętokrzyskie) XIV. stol., najpreje nadomestila oblika na nosnik; razen tega je opazati do XV. stol. neko razlikovanje med moškim in ženskim spolom; že zgodaj pa je začela vse druge izpodrivati danes splošno veljavna nesklanjavna oblika na -ąc, ki ni, kakor se misli, akuzativ sing. masc., temveč po vsej verjetnosti iz oblike na -i, kakor je to zvečine v slovanskih jezikih in kakor je tudi v poljščini še arhaično ohranjen adverb *niechący* „nehote“: *niosąc*, *znając*, *pisząc*, *cierpiąc* in *prosząc* po 3. os. množ. *proszą*, ki je nastala po analogiji 1. os. edn. *proszę*; za *sąc* je od XVI. stol. dalje *będąc*. V tvorno-

preteklem deležniku, ki se tvori le od dovršnih glagolov, se je najpreje posplošil končaj *-w* po samoglasnikih, a potem oblika na *-wszy*, ki po soglasnikih od XV. stol. privzema *ł* opisovalnega deležnika *-łwszy*, kar je danes brez *w* kot *-łszy*, pa tudi zvečine brez izgovarjanja *ł* v rabi: *przyniółszy, wziąłszy, uznawszy, napisawszy, ścierpiawszy* po *cierpiał* k *cierpieć, poprosiwszy*.

Staroruska oblika tvornosedanega deležnika na *-a* (ида, рка, мога), ki se že v spomenikih XII. stol. pojavlja prislovnodeležniško, se je v XIV.–XV. stol. po analogiji zamenjala z obliko na *-я* iz *-ę* sedanjiških osnov na *-je-* in *-i-* (ида, рка, рка, повьрга) ter je danes v ruskem književnem jeziku sploh običajna oblika nesklanjanega tvornosedanega deležnika, t. zv. дѣпричастие: неся, идя, зная, дѣлая, пиша, терпя, прося itd. Poleg nje je posebno v narodni govorici v rabi tudi oblika na *-учи* (несучи, идучи, знаячи, играючи, а tudi гляючи, сидючи), v književnem jeziku будучи (n. pr. будучи болен) kot „dějepričastije“ sedanjega časa pomožnega glagola. Pri glagolih z naglašnim sedanjškoosnovnim obrazilom *-ě-* (несѣт, идѣт, живѣт) se more naglaševati končaj *-i* (несучи, идучи, живу-чи, pa tudi могучи poleg может), kar kaže na rastočo intonacijo končaja *-i* v nominativu sing. fem. Naglas na padajoče intoniranih korenih pa je od oblik s padajoče intoniranimi končaji (gen. in dat. sing. masc. neutr. *-a* in *-u*, acc. sing. masc. in fem. *-ъ* in *-o*, nom. plur. masc. *-e* i. dr.). Končaj nom. sing. masc. *-ę* > *-я* je moral biti kakor prvotna oblika tvornosedanega deležnika *-y* osnov na *-e-* rastoče intoniran (prim. rus.-cksl. ведѣи, живѣи) in torej pri padajoči intonaciji v korenu naglašen, kar se zrcali v pravilu, da je naglas na zlogu kakor v 1. osebi ednine. V nekih izjemah, kakor глядя, молча, лежа, стоя, сидя bi mogel biti sled prvotne kratke končnice srednjega spola, oziroma naglasa oblik s padajoče intoniranimi končaji, v primerih kakor ходя, смѣтра poleg ходя, смѣтра (z drugačno rabo несмотря „ne glede“, смѣтра почему) in дрѣмля i. pod. pa lahko tudi vpliv izpreminjanja

naglasa v sedanjiški spregatvi (ходит, смѣтрит, дрѣмлет proti хожу, смѣтрю, дрѣмлю). Tvornosedanjiška oblika od dovršnih glagolov (n. pr. увидя) je že v XIII. do XIV. stol. mogla nadomeščati tvornopreteklo. V „dějepričastiju“ preteklega časa je pri nedoločniški osnovi ali korenu na samoglasnik poleg *-v* mogoč tudi končaj *-вши*, le *-вши* pa pred povratnim zaimkom *-съ*: увидѣв — увидѣвши — увидѣвшись, умѣв — умѣвши — умѣвшись. Ta tvorba se je po analogiji razširila tudi h glagolskim korenem na nosnik, jezičnik in zobnik, ki imajo v nedoločniku, oziroma opisnem deležniku samoglasnik pred obrazilom oblike: взявши k взять — взял, заперѣв poleg заперѣши in оперѣши k заперѣть, оперѣться — запер, оперся, упавши k упасть — упал i. pod. Oblike kakor расплѣв poleg strus. вѣзмѣ, вѣзмѣвши je najti že v XI. stol. Nasprotno je v narodni govorici *m* za *v* (вѣпимши, услѣшамши, заплакамши itd.). Pri korenskih glagolih na soglasnik je namesto prvotnega *-ъ* poleg шед — шѣвши praviloma prišel v rabo končaj *-ши*, kar je že radi razlike z opisnim deležnikom moškega spola (brez *т*) umevno (унѣсиши proti opis. del. унѣс), vendar pri dovršnih glagolih take oblike običajno nadomešča „dějepričastije“ sedanjega časa (унѣся). Pri korenskih glagolih na soglasnik z vrstno spono *-nq-* > *-nu-* so pri prvotnih nedovršnih glagolih z nenaglašnim *-nu-* mogoče (kakor pri opisnem deležniku) še stare oblike brez *-nu-* (озѣбши, opis. del. озѣб k зѣбнуть, увѣдши poleg novejšega завѣвши, opis. del. завѣл, увѣл k вѣнуть proti двѣнуv, двѣнувши k двѣнуть i. pod.). Pri oblikah na *-v* je naglas kakor v nedoločniku, sicer pa kakor v opisnem deležniku.

Poleg prislovnih deležnikov, ki slone na razvoju živega ruskega jezika, so prešli v književni jezik iz starejšega ruskocerkvenega pismenega jezika tudi sklanjani pridevniški deležniki v sestavljeni atributivni obliki, tvornopretekli na *-ший*, *-вший*, tvornosedanji pa na *-щий* (несущий, пишущий, знаящий, умѣющий, сидящий, просящий itd.), kjer že rus.-cksl. *-šč-* za stcksl. *-šť-* (prim. maked. dial. *šč* za *ti*) namesto

rus. *ѣ* < *ti*, kakor v rus. adj. *могучий, горячий* (str. 230), priča za nerusko poreklo. Nekatere izmed teh tvorbo se rabijo tudi v navadnem govoru kot pridevniki kakor *настоящий — будущий — прошедший* „sedanji (tudi „pristen“) — prihodnji — pretekli“ ali *сущий* (n. pr. *сущая правда* enako shrv. *sūštā istina*) i. dr. Naglas se ravna pri osnovah na *-e-* razen *могучий* po 3. osebi množine, pri osnovah na *-i-* pa razen *любящий, губящий* in nekih drugih po 1. os. ednine, je pa seveda v zvezi s tvorbo določne oblike kakor sicer (str. 28 i. dr.).

V južni slovanščini je najenostavnejše stanje v srbohrvaščini, kjer se prislovni deležnik sedanjega časa končuje na *-či*, redkeje *-ć*, v starosrbskih spomenikih tudi *-če* (v listini Kulina bana z ujemanjem *кире ходо* по моему владанию *трѣхъюке*), prislovni deležnik preteklega časa pa splošno na *-vši*, redkeje *-v*, kjer tvori pri korenih I. vrste na soglasnik, z izjemo slučajev kakor *plētāvši* poleg opisnega deležnika *plēo*, podlago opisni deležnik: *sed. nēsūci, plētūci, mōgūci, mrūci, kūnūci, žmūci, žānūci* poleg *žnūci, pīšūci, znājūci, vīdēci, prōsēci* in *būdūci*; pret. *nēsāvši, plētāvši, išāvši, pōšāvši, pāvši, rēkāvši, mōgāvši, ūzēvši, ūmfvši, znāvši, pīsāvši, vīdēvši*, ozir. *vīdjēvši, prōsīvši* itd. V slovenščini se je v sedanjiškem prislovnem deležniku poleg najbolj splošne oblike na *-č* (prim. briž. *-či*), pri kateri se je posplošil naglas *-ōč*, *-ēč* (pri Trubarju in Dalmatinu še *vīdeč, védeč* i. pod.), ohranila pri glagolih s pretežno naglašeno sedanjiško osnovo na *-i-* in *-aje-* ter atematičnih in njim podobnih glagolih tudi oblika nominativa masc.-neutr. na *-e* > *-e* z razširitvijo h glagolom z nedoločniškim *-ati* 2. razreda V. ter VI. vrste: *nesōč, gredōč, rekōč, mogōč, kolnōč, mrjōč, pišōč, pojōč, znajōč, kupujōč, trpēč, vīdēč, prōsēč, mislēč, vedōč* in prim. tudi adj. *bodōč; sedē, moyčē, (želē), hotē, gledē* in enako *vedē, jedē, gredē; igrāje, smehljāje, ropovāje*, prim. *skrivāj* adv. iz *-āje*, pa tudi *dremāje, skakāje, trepetāje, kupovāje, poskakovāje* poleg *svētovaje, vārovaje, prīdigovaje, opotēkaje* se i. dr. Tako slovensko stanje spominja na starejše srbskohrvatsko, le da je *-e* po trdih soglasnikih bil bolj razširjen (prim. v listini

Kulina bana 1189 l. more), kar je v manjši, slovenščini bliže stoječi meri najti že v starocerkvenoslovanskih spomenikih in celo s posebno označbo v glagolskih (str. 103), v transkripciji podobno *а: ѣдан, градан, сан, неса, живан, чѣтан*. Poleg nje pa se nahaja tudi pisava z *ж: граджн, сжн, жнежн* in *сѣрѣжн*, ki je mogla nastati pod vplivom kosih sklonov. Pretekli prislovni deležnik na *-ši, -vši* se je v slovenščini do malega izgubil. Metelko (Lehrgebäude der Slowenischen Sprache, str. 138 sl.) navaja: *padši, rekši, umrši, oprīmši, pozabivši* poleg *pozablivši* (t. j. *pozābajši*), *skrivši, omedlevši*. Razen te oblike se v ljudski govorici rabijo prislovno tudi še oblike na *-v*: (*v*) *pustiv tti, oprītv nēsti, prihūliv hodtti* i. pod. V bolgarščini se je pretekli prislovni deležnik, z izjemo posamezne oblike, kakor dial. adv. *nepitāš* za *nepitāvši* „ne vprašavši“, t. j. „brez dovoljenja“ (prim. rus. не спросившись), do danes že popolnoma izgubil. Le književnemu jeziku pripadajo po ruskem vzorcu rabljeni pridevniški tvoropretekli deležniki kakor *бывш, бывши* masc., *бывша* fem., *неслуживши* itd., enako pa tudi tvornosedanji na *-аш* od glagolov s sedanjiško osnovo *-aje-*, 1. os. edn. *-ам* (gl. *do*!), kakor *питащ*, in na *-ещ* od vseh drugih, kakor *ноещ* s sedanjiško osnovo *-i-* in po teh, oziroma primerih s preglasom *o* > *e* (str. 170) tudi *несечъ, печечъ, бѣдеш, пишечъ, знаечъ, пѣщ* itd. V stari obliki je v pridevniški rabi s pomenom zaimka *сжщ* „isti“. Kot sedanjiški prislovni deležnik se je udomačila v književnem jeziku dialektična makedonska oblika na *-ки (-ѣи)*, ki odgovarja shrv. *-či*. Glasi se na *-ейки, -айки*, kar je nastalo s posplošenjem *-e-* > *-e-* in kontaminacijo z *-ae-* > *-aj-*: *носејки* (shrv. *nōsēci*) in tako tudi *несејки* (shrv. *nēsūci*), *четейки, печейки, бидейки* z *by-* > *bi-* nam. *bōd-* (prim. shrv. *būdūci*), *пишейки, знаейки* (shrv. *znājūci*), *пѣйки, пѣйки, викайки* itd. Dialektično se pa nahajajo podobno tvorjene oblike tudi z značilnim bolgarskim *-št-*, južnomaked. *-šč-*, in z najrazličnejšimi končaji: *-šti, -šte, dat. -štem, -štec, -štic, -štīmica* (prim. shrv. adv. *hōtimicē*), *-škóm* iz *-šikom*, kakor *мълчешком* „molče“, *плачешком* „jokaže“ i. dr.

Trpnosedanji deležnik, ki se je v nekih primerih že v praslovanščini nahajal le še kot pridevnik (gl. str. 103), je dandanes kot tak v rabi samo v ruskem in bolgarskem književnem jeziku. V ruskem je kakor oba tvorna prevzet iz starejšega cerkvenoslovanskega, v bolgarskem pa predvsem po ruskem vplivu; sicer se je kot deležnik izgubil v vseh slovanskih jezikih, ohranil pa v posameznih primerih kot pridevnik in v samostalniških izvedenkah: rus. вѣдомъ, свѣдомъ, вѣдимъ, любѣмъ, нелюбѣмъ „odljuden“, родимый „ljub, domač“; polj. *wiadomy, świadomy, widomy, rzekomy, ruchomy* „premakljiv“, *znajomy, rodzimy* „naroden“; češ. *vědomyj, svědomýj, vidomýj*, adv. *vidomě, znám*; sle. *žēnim, ōčim*; shrv. *lubīmac, pōbratim, pōsestrima, pōočim* (pripona -im- je v teh tvorbah manj verjetna); bolg. (pos. z odenkom možnosti in nemožnosti, zvečine nikalno) разтопѣмъ „raztopljiv“, невидѣмъ, незабравѣмъ „nepozaben“ i. dr. Nekdanji trpnosedanji deležnik nadomešča dandanes trpnopretekli (str. 105 sl.), ki je s tem postal trpni deležnik sam po sebi ali izraz pasivnosti sploh. Pri njem se je tvorba s -t- korenskih glagolov I. vrste, 5.—7. razreda (str. 76 sl.) razširila, z izjemo korenov na -a- v severni slovanščini in slovenščini in poleg nekih posebnosti v srbohrvaščini in bolgarščini, zvečine tudi na rastoče intonirane korene ter glagole II. vrste z vrstno spono -nq-: rus. битъ, мытъ, toda знанъ, данъ, тѣртъ, мѣлотъ „mlet“, кѣлотъ „klan“, двѣнутъ, затѣнутъ; polj. *bity, myty*, toda *znany, dany, tarty, metty* poleg *mie-lony, kłóty, podźwignięty* poleg *dźwigniony, zaciągnięty* poleg *ciągniony*; češ. *bit, myt*, toda *znán, dán, třen, mlet, proklán, zdvihnut, zatáhnut*; sle. *bít, mīt*, toda *znàn, dán, stít* poleg *zatrèn, zmlèt, zaklàn, dvìgnjen, zatègnjen*; shrv. *biven* poleg *bít, miven* poleg *mīt*, pa tudi *poliven* poleg *pòlīt, savijen* poleg *sāvīt, znàn* poleg *(pō)znāt, dān*, fem. *dāna*, poleg *(prō)dāt, čūven, izūven* poleg *lžūt, třven, třen* poleg *třt, mlēven*, ozir. *mlēven, klàn* poleg *klāt, dīgnūt, zātēgnūt*; bolg. битъ poleg бѣенъ, subst. бѣене, митъ poleg мѣенъ, subst. мѣене, pa tudi пѣтъ poleg пѣенъ, subst. пѣене, чѣтъ poleg чѣенъ,

познѣтъ poleg знѣенъ, продѣтенъ, трѣтъ poleg трѣенъ, subst. трѣене, к трѣя, млѣтъ, кланъ, дѣгнатъ, затѣгнатъ. Način tvorbe glagolov IV. vrste z vrstno spono -i- se je v srbohrvaščini prenesel tudi h glagolom III. vrste 2. razreda s sedanjiško osnovo -i- (n. pr. *vīđen* kakor *sāđen*), v bolgarščini pa je pri prvih opuščena stara palatalizacija (лѣвен, вѣден, нѣсен, гѣнен itd.). Ruska oblika z dvojnimi -nn- iz -nъn- je po vsej verjetnosti cerkvenoslovanska (prim. str. 73); v ruskih spomenikih se pojavlja za trpni deležnik od XIII. stol., poleg nje pa so v ruščini kot pridevniki in samostalniki v rabi tudi stare tvorbe z enim -n-: печѣная ветчина „gnjat v testu“, придѣное „dota“, писаная красавица „lepotica (kakor naslikana)“, посажѣный отецъ „namestnik očeta pri poroki“, учѣный „učenjak“ itd.

2. Zaimenska sklanjatev

a) Sklanjatev osebnih zaimkov (primerjaj str. 57 sl.). Že v starocerkvenoslovanskih spomenikih se kot poznejša črta nahaja raba genetiva za akuzativ (prim. starejše *kogó* str. 61), kar je danes v vseh slovanskih jezikih: gen.-acc. sing. sle. *měne, tēbe; sēbe*, shrv. *mēne, tēbe, sēbe*, bolg. *mēne, tēbe, cēbe* poleg *менъ, тебъ, себъ*, mrus. *mené, tebé, sebé*, rus. *меня, тебя, себя* od XV. stol. s končajem strus. acc. *мѧ = мѧ m'a*, polj. *mnie, ciebie, siebie*, češ. *mne, tebe, sebe*; du. sle. *nāju, vāju*, luž. *naju, vaju*; plur. sle. *nās, vās*, shrv. *nās, vās*, češ. *nás, vás*, polj. *nas, was*, rus. in bolg. *нас, вас*. Stara edninska akuzativna oblika je postala enklitična, v južni slovanščini tudi za genetiv: jsla. gen.-acc. enkl. *me, te, se*, zahsla. acc. enkl. češ. *mě, tě, se*, polj. *mie, cie, sie*. V bolgarščini je enako nekdanji acc. plur. *ни, ви* iz steksl. *ны, вы* enklitičen, in sicer ne le za akuzativ, temveč po že stari rabi obenem za dativ (str. 61); za dativ se govori tudi v Črni gori enkl. *ni, vi*, za akuzativ pa enkl. *ne, ve*. V drugih jezikih se je ta oblika izgubila, nadomešča jo genetivna (gl. gori), je pa še sle.-briž. I 28 *da bi ni oteľ*, II 62 *dožda ni vsedli*. Ruščina ne pozna več enklitičnih oblik. Pri polnih

padežnih oblikah je že stara dialektična razlika v genetivu sing. zahsla. češ. *mne*, polj. *mnje*, gluž. *mnje*, dluž. *mne* po dat. češ. *mně*, polj. *mnje*, gluž. *mnje*, dluž. *mne* iz *mne* proti prv. *men-* (glej gori) v južni in vzhodni slovenščini. Gen. sing. *мене* nahajamo že v glagolskih Praških odlomkih II a 18, a bere se tudi v obeh sinajskih glagolskih spomenikih, psalterju (16 *мене*: 56 *мене*) in evhologiju (17 *мене*: 7 *мене*). V zadnjem spomeniku je največ *мене* v spovednem obredu 66b—88b (8 *мене*: 1 *мене*), ki je, kakor kaže prevod vključene starovisokonemške molitve, moravsko-panonskega postanka; zato je *мене* smatrati za moravizem, a psalter ima sploh več moravizmov. Druga dialektična razlika je sevsla. dat.-loc. češ. *tobě, sobě*, polj. *tobie, sobie*, mrus. *тобі, собі*, strus. *тобѣ, собѣ* po instr. *-ob-* proti sle. *těbi, sěbi*, shrv. *těbi, sěbi* z *i* kakor pri samostalnikih (str. 206) in sed. rus. *тебѣ, себѣ*, na kar je zopet vplivala oblika za genitiv-akuzativ z *-eb-*; prim. mrus. dat. *менѣ*, sle. *měni*, shrv. *měni*. Isto se je zgodilo tudi pri nčeš. instr. *tebou, sebou* (od XV. stol.) in pri sle. *tebój, sebój*, a tudi *menój* (poleg *máno* za *mne-* in po tem *tábo, sábo*) proti stčeš. *tobū, sobū*, polj. *toba, soba*, rus. *тобѡю, собѡю*, shrv. *tōbōm, sōbōm* z *-ōm* po samostalnikih (str. 197). K shrv. instr. *mnōm* se od XIV. stol. pritika *-e* (*mnōme*), kar je morda po *mene* ter se je v zaimenski sklanjatvi razširilo po *-m* tudi sicer (glej doli). Kakor *-i* v shrv. dat.-loc. *měni, těbi, sěbi, -ōm* v instr. *mnōm, tōbōm, sōbōm* se je enako samostalnikom razvil še dat.-instr.-loc. plur. *nāma, vāma* z dvojskim končajem *-ma* (str. 200 sl.). Dvojina je ohranjena (str. 202) v slovenščini in lužiščini, le da je v nominativu pod vplivom množine sle. *mīdva, vīdva*, gluž. *mój, wój* poleg *mej, wej*, dluž. *mej, wej* (končaj *-ej* je po pridevniki *dobrej, -ój* morda po *mój*) in da služi v lužiščini oblika za dativ-instrumental gluž. *namaj, wamaj*, dluž. *nama, wama* tudi za lokal. V slovenščini se dialektično razlikuje spol fem. plur. *mě, vě*, du. *mědve, vědve*. V bolgarščini se je pri zaimkih še precej padežnih oblik ohranilo: sing. gen.-acc. *мене, тебе, себе* poleg *мен, теб, себ*, enkl. *me, te, ce*,

vendar dat. *на мене*, enkl. *ми* itd., plur. gen.-acc. *нас, вас*, enkl. *ни, ви*, dat. *нам, вам*, toda poleg *на нас, на вас*, enkl. *ни, ви*. V nom. sing. bolg. *аз*, sle. *jāz*, steksl. *азъ* sta le bolgarščina in slovenščina obdržali staro tvorbo z *-z-*, povsod drugod je le *ja* (shrv. *jā*, češ. *já* od zač. XIV. stol., polj. *ja*, rus. *я*). Pod vplivom kosih padežev se v srednjobolgarskih spomenikih (n. pr. v Dobromirovem evangeliju XII. stol.), zlasti pa od XIV. stol. pojavlja nom. plur. *ни, ви*, od XVII. *ние, вие*, kar je še danes poleg skrajšanega *ний, виѣ*. Obliko z *n* nahajamo tudi, in sicer izključno, v Kijevskih listkih *нѣи* (šestkrat) ter enkrat Glag. Cloz. I 58 *н* za *нѣ* poleg trikratnega *нѣ*. Ker Kijevski listki nimajo zveze z bolgarskim ozemljem, je morala ta oblika v njih imeti drugo dialektično ozadje, a to, po jezikovnem značaju spomenika sodeč, moravsko-panonsko, ako ne vidimo v njej celo stare oblike.

b) Neosebni zaimki in zaimek 3. osebe (prim. str. 61 sl.). Kakor pri osebnih zaimkih za 1. in 2. osebo ter pri povratnem in kakor je bilo že od prej pri vprašalnem gen.-acc. *kogo* (str. 64), se je uveljavil tudi pri zaimku gen. *jego*, ki je prevzel funkcijo zaimka za 3. osebo (za nominativ služi kazalni zaimek *онъ*, str. 66), genitiv za akuzativ: jsla. in rus. masc.-neutr. sle. *njěga*, enkl. *ga*, shrv. *něga*, enkl. *ga* in tudi fem. enkl. *je* poleg acc. *ju* (gl. doli), bolg. *нѣго*, enkl. *ro*, rus. *ерѡ* in po tem vplivu tudi fem. *eě* (v starejši pisavi gen. *eā*, izg. *eě*, iz cksl. *ѡа*, acc. *eě*) ter *camoě* za prv. *jejě, samojě*; zahsla. masc. polj. *jego*, toda češ. *jeho* le v zvezi z živim bitjem; plur. jsla. in rus. spl., sle. *njih*, enkl. *jih*, shrv. *nŕh*, enkl. *jih*, bolg. *тѣх* poleg *них*, rus. *их*, toda polj. masc. os. *ich* proti neos. in fem.-neutr. gen. *ich*, acc. *je* iz *je*; du. sle. *njū* poleg *njŕju*, enkl. *ju*, luž. *jeju* poleg *njeju* — *nejju*, enkl. *je* poleg *nje* — *nej*. Stari akuzativ masc. sing. *je* je ostal le v slovenščini, srbohrvaščini in češčini za predlogi: sle. *vānj* iz **vān je*, *zānj*, *prēdanj* in enako v srednjem spolu in v množini *vānje, zānje*; shrv. *zānj* poleg *zānga, krōzānj*; češ. *zaň*. V češčini je še oblika *jej* iz **je-je* brez ozira na zvezo z živim bitjem ali neživim pred-

metom. Shrv. acc. fem. enkl. *ju* se rabi pred pomožnim glagolom *je*: *vīdeo ju je* poleg *vīdī je*. Pri drugih zaimkih se ravna genitiv-akuzativ po samostalniki (str. 197 sl.).

Kakor pri prvotnih osebnih zaimkih so se dalje pri zaimku za 3. osebo, z izjemo ruščine, v dativu in genetivu-akuzativu razvile tudi enklitične oblike, in sicer v južni slovanščini splošno, v zahodni pa le v singularu masc.-neutr.: sing. masc.-neutr. sle.-shrv. *mu* — *ga*, bolg. *my* — *ro*, polj. *mu* — *go*, češ. *mu* — *ho*; fem. sle. *ji* — *je* — *jo*, shrv. *joj* — *je* — *ju*, bolg. dat. и poleg polne oblike *нѣи* — (gen. *ни*) — acc. *я* poleg polne oblike *нѣя* (я odgovarja st. acc. *іо*, prim. str. 123); plur. sle. *jim* — *jih*, shrv. *im* — *ih*, bolg. *им* — *ги* (z *g* iz ednine); du. sle. *jima* — *ju*.

T. zv. epentetični *n* po predlogih (str. 178) se je v južni slovanščini pri polnih oblikah posplošil: sle. *njēga*, shrv. *ñēga*, bolg. *нѣго* proti rus. *его*, polj. *jego*, češ. *jeho*. V bolgarščini je stari imenovalnik *он* in dr. nadomeščeno z zaimkom sing. *тоѣ* — *тя* — *то*, plur. *тѣ* poleg *тѣе*, *тиѣ*, kar je v množini prešlo tudi v kose sklone gen.-acc. *тѣх* poleg *них*, dat. *тѣм*, ozir. *на тѣх* poleg *ним*; pač pa je zahodno in makedonsko še *он*.

Dvojina je tudi tu pri zaimkih kakor sicer ohranjena le v slovenščini in lužiščini: nom.-acc. sle. masc. *tā*, *ōna*, fem.-neutr. *tē*, *ōni*, luž. splošno, gluž. *taj*, *tej*, *wonaj*, *wonej*, dluž. *tej*, *wōnej*; gen.-loc. sle. Trub. *teju*, *tiju*, *dveju*, *njiu*, Preš. *niju*, sed. *njiu*, *nju*, gen. luž. *teju*, gluž. *njeju*, *jeju*, dluž. *ñeju*, *jeju*; dat.-instr. sle. *tēma*, *njīma*, dat.-instr.-loc. dluž. *tyma*, *nima*, *jima*, gluž. z *-j*. (O sedanji sklanjatvi števnikov *dva* in *oba* glej doli pri števnikih).

Izpremembe v končajih sklanjatve neosebni zaimkov in zaimka za 3. osebo v skladu s samostalniško sklanjatvijo. V nominativu plur. masc. se v zahodni slovanščini kakor pri samostalniki (stran 198) razlikuje, v poljščini moškoosebno proti ostalemu, v češčini živo od neživega: polj. masc. os. *oni*, *ci*, *moji*, *nasi* nam. *naszy* (prim. str. 182) proti masc. neos., fem. in neutr. *one*, *te*, *moje* poleg *me*,

nasze, pri trdih osnovah z *-e* pridevniške zaimenske sklanjatve (gl. doli), pri mehkih pa *-ě* akuzativa plur. masc.-fem. (str. 41); češ. masc. živ. *oni*, *ti*, *moji*, *naši* proti masc. neživ. in fem. *ony*, *ty*, *moje* poleg *mé*, *naše* z *-e* iz *-ě* (prim. Praški odl. II b 23 acc. plur. masc. *cnk*), neutr. *ona*, *ta*, *moje* poleg *má*, *naše*. V ruščini in bolgarščini je za vse spole le ena oblika, in sicer pri trdih osnovah zvečine s samoglasnikom kosih sklonov: bolg. *онѣзи*, *тѣзи* poleg *онѣя* (*онѣе*), *тѣя* (*тѣе*), *мои*, *наши*; rus. *тѣ* od XIII.—XIV. stol., *ѣти* za *ѣтѣ* (prim. *двѣсти*), *мои*, *наши*, kar je lahko tudi iz *strus*. acc. *нашѣ*. Poleg sedaj navadnega *онѣ*, *однѣ*, gen.-loc. *однѣх*, je v spomenikih in v ljudski govorici tudi *онѣ*, *однѣ*, gen.-loc. *однѣх*. Pravilo starejših slovníc, da je prvo za moški in srednji, drugo za ženski spol, v jeziku ni utemeljeno. V akuzativu plur. masc., nominativu-akuzativu plur. fem. ter genetivu sing. fem. je v slovenščini in srbohrvaščini pri trdih osnovah kakor pri samostalniki (str. 205 sl.) končaj mehkih: acc. plur. masc., nom.-acc. plur. fem. sle. *tē*, shrv. *tē*, gen. sing. fem. sle. *tē*, shrv. *tē*. Prim. za akuzativ plur. masc. že Cloz. I 77 *та* in briž. II 56 *te*. Narobe je rus. instr. sing. *чѣм* po *тѣм*, *кѣм* (gl. doli) in shrv. dat.-loc. sing. fem. *njōj*, *mōjōj* po *tōj*. V genetivu sing. masc.-neutr. je v slovenščini in srbohrvaščini po samostalniki končaj *-go* izpremenjen v *-ga*: sle. *tēga* poleg *tegā*, *kogā* in tudi *čēsa*, shrv. *tōgā* in brez *-ā* *tōg* (prvi tak primer *našeg* je iz XV. stol.), *kōga*, *čēga* poleg *štā* (tudi nom.-acc. *štā* poleg *štō*). Končaj *-ga* se v zvezi s srbsko-hrvatskim jezikovnim vplivom pojavlja že v nekih starocerkvenoslovanskih spomenikih kakor Marijinskem evangeliju Mark. VI 14 *сѣга ради* in v Supraselskem zborniku 435, 22 *кога*, 509, 21 *нѣга* i. dr. Prim. tudi listino Kulina bana iz l. 1189 *бѣзъ зѣлога примысла* ter sle. briž. I 25 *takoga greha* poleg III 39, 41 *togo* in I 18, 33 *mega* poleg II 68 *jegože*. Se druge padežne oblike *so se zlasti v srbohrvaščini preinačile, oziroma razvile soglasno s samostalniškimi. Tako je instr. sing. fem. *tōm*, *mōjōm* enako *žēnōm*, *vōlōm*, toda v listini Kulina bana še *своѣхъ колѣхъ* za sed. *svōjōm vōlōm* (str. 197),

bríž.-sle. II 107 *to*, sed. *tô*. Za lokal in dativ sing. masc.-neutr. (prim. str. 213) je v rabi čemu poleg le loc. čem, mōjemu, mōjem poleg mōme, mōm, ter od XV. stol. tōmē, tōm, ôvomē, ôvom, kōmē, kōm poleg le dat. tōmu, ôvomu, kōmu. V množini so se strnile oblike za dativ, instrumental in lokal (prim. str. 200 sl.): tīm, tīma poleg tījem, ôvīm, ôvīma poleg ôvijem, mōjīm, mōjīma poleg mōjijem, toda le nīma.

Izravnave v zaimenski sklanjatvi sami (vštevši pridevniško) so se izvršile po nadomestilu za osnovni samoglasnik in po sklonilih. V prvem oziru je navesti sle. tēga, vsēga poleg tegā, vsegā proti njēga, kogā, briž. III 39, 41 *togo*, I 25 *takoga*, I 19 *mnogoga* in *tomu* (3), *potomu* (4), II 76 *vsakomu* poleg I 18, 33 *mega*, I 19 *memu* ter III 29 *nepravdnega*, III 41 *dinišnjega*, I 3, 4 *svetemu*, II 60 *vrhnjemu* i. dr., Conf. gener. z mejmi hudejmi dejli poleg tīga, Trub. zlejga, sed. zlēga, kar dokazuje, da je *e* iz skrčenih oblik, k čemur so, kakor pri vsēga, lahko pripomogli tudi kosi skloni z *e* (ē). Samoglasnik *e* je prešel tudi v dat.-loc. sing. fem. tēj, onēj, vsēj, njēj (poleg tī, vsī, nji). Izpremembe goltnikov pred tem *e* v književnem jeziku praviloma sploh ni, pač pa se sičniki po analogiji s skloni s prvotnim *ē*² govore in so se tudi pisali (prim. redoma I. Cankar, Jakob Ruda 1900: *tacega*, *vsacegā*, *druzega*, tudi *dolzih* i. pod.; o Cankarjevem tekstu glej Zbrani spisi I, stran V–VI); predvsem je to običajno in umevno v genetivu sing., da se je jezik izognil dvema sledečima goltnikom. V poljščini gre soglasje med sklanjativjo *tego*, *temu* (od XIV stol.) in *mego*, *memu* z ene, ter pridevniške *dobrego*, *dobremu* z druge strani še dalje (a podobno je tudi pri mehkih osnovah), ker so razen nom. sing. masc., neutr. *ten* — *to* in acc. sing. fem. *tę* (toda *jā* in seveda *mā*, pri drugih so kolebanja z nagnjenjem k -*a*) vse ostale oblike, skloni z *ē* i. dr., izenačeni s pridevniško sklanjativjo: instr. sing. masc.-neutr. *tym*, *mym*, *dobrym*, gen.-loc. plur. *tych*, *mych*, *dobrych* itd.; gen.-dat.-loc. sing. fem. *tej*, *mej*, *dobrej* in nom. plur. masc. neos., fem., neutr. *te*, *me*, *dobre*. Pri tem sta se v poljščini vseskozi strnila instrumental in lokal sing.

masc.-neutr., katerega je najprej v XIV. stol. nadomestila oblika *tēm* z -*ēm* v *mēm* in pri pridevniki, kar se je pozneje od XV. stol. pod vplivom ozkega izgovora izenačilo s pridevniškim instrumentalom na -*ym*; vendar se je -*em* obdržalo pri *czem*, kar je dalo povod slovniškemu pravilu razlikovanja med moškim in srednjim spolom v tej obliki: instr.-loc. masc. *tym*, *kim*, *mym*, *naszym*, (*n*)*im*, neutr. *tem*, *czem*, *mem*, *naszem*, (*n*)*iem* (o razliki instr. plur. *tymi* — *temi*, (*n*)*imi* — (*n*)*iem* gl. doli pri pridevniki). Tudi v slovenščini nahajamo strnitev loc.-instr. sing. *tēm* poleg *tēm* in *kōm*, v prvem primeru zbog nadomestila v loc. *tomē* z *e* (prim. briž. III 59 loc. *svem*, III 54 *zudinem* in gori), v drugem pa v izogib izpremembi goltnika instr. *cēmē*. To zadnje se je sploh povsodi opustilo: poleg instr.-loc. polj. *kim*, sle. loc.-instr. *kōm* prim. instr. rus. *кѣм*, češ. *kým*, shrv. *kīm*, *kīme* proti loc. rus. *ком*, češ. *kom*, shrv. *kōme*, *kōm*. V teh zadnjih jezikih in bolgarščini, kolikor je še oblik, je tudi sicer ohranjen *o*: gen. rus. *то́ро* (izg. *taŋó*, str. 179), češ. *toho*, shrv. *tōgā*, *tōg* in po tem tudi *mōga*, *mōg* poleg *mōjega*, *mōjeg*, bolg. *то́рози*. Staro sklonilo gen. sing. -*so*, steksl. *че́со*, sle. *čęsa*, zahsla. *co* in mrus. *що*, izg. *ščo*, iz *čъso* (str. 61) je razen slovenščine povsod drugod zamenjano z -*go*, česar v starocerkvenoslovanskih spomenikih še ni najti, pač pa dat.-loc. *че́моу*, *че́мѣ* (str. 66 sl.): shrv. *čęga*, češ. *čeho*, polj. *czego*, rus. *черо́*.

Fonetično so nastale v zahodni in severozahodni južni slovanščini pri svojilnih zaimkih z -*oј*- skrčene oblike (str. 43 sl.), ki pa so, z izjemo češčine, pod vplivom nom. *moj* stopile v ozadje, tako da jih v slovenščini (proti briž. sing. nom.-acc. fem. I 26 *tva*, I 31 *two* poleg III 51 *twoju*, I 30, 31 *mo* poleg I 11, III 66 *moju*, neutr. I 29 *me* poleg III 63, 64, 65 *moje* in II 63 *svoje*, cas.-obl. masc.-neutr. gen. I 18, 33 *mega*, dat. I 19 *memu*, loc. III 59 *svem* poleg instr. II 78 *svojim*, du. instr. III 55 *tvīma* poleg instr. plur. I 32 *twojimi*, II 77 *svojimi*, gen. I 7, 10, 11, II 21 *mojih*, acc. masc. III 26 *moje*, II 51 *svoje* in neutr. I 30, III 61, 62 *moja*, Conf. gener. 9 krat *mejga* poleg 1 krat *mojga*, 2 krat *mejmi*,

2 krat *mejh* poleg fem. *moja*, *moje* in 2 krat *mojo*) dandanes v književnem jeziku sploh ni, v srbohrvaščini je gen. *môga*, *môg* in dat.-loc. *môme*, *môm* poleg neskrčenih, v poljščini pa so razen *mój* vseskozi obojne oblike, vendar s prednostjo neskrčenih, in le v češčini se v kosih sklonih, torej razen *můj* in nom. plur. živ. *moji* ter obojnih oblik v nom.-acc. plur. než., nom. acc. sing. in plur. fem. in neutr. sicer drže samo skrčene. Nekoliko spominja na to raba v brižinskih spomenikih. Skrčena oblika je nastala tudi v genetivu sing. fem., v južni slovanščini iz *-oje*, *-eje*, v zahodni *-oje*, *-eje*: sle. *tě*, *ně*, shrv. *tě*, *ově*, *ně*, *mějě*, *našě*, toda v listini Kulina bana neskrčeno *вѣсъ вѣсакое вѣледи* (prim. gori *своєа колода*), češ. *tě*, *mě*, *jí*, *naši*, polj. *tej*, *mej*, poleg *mojej*, *naszej* z -j iz dativa-lokala po reduciranjem -i v *toji*, *jeji* (prim. str. 111 sl.). Rus. gen. sing. fem. *toj* je lahko naravnost iz *tojě*. Isti končaj pa je povsod prevzet tudi pri pridevniki: gen. sing. fem. sle. *dôbre*, shrv. *dôbrě*, češ. *dobré*, polj. *dobrej*, rus. *дóброй*. Na ta način so se na severu pri zaimkih in pridevniki izenačile oblike za genitiv - dativ - lokal sing. fem. Rezultat skrčenja v instrumentalu sing. fem. sle. *tô*, *njô*, češ. *tou*, *jí*, polj. *tą*, *ją*, je isti kakor pri samostalniki, ki so končaj *-ojô* itak sprejeli od zaimkov. Skrčeno *kějě* in *ěvějě* (str. 66) je dalo češ. *ký*, *čí* ter stpolj. (še XVI. — XVIII. stol.) in dial. *ki* s pridevniško sklanjatvijo, toda sed. polj. *czyj* s sklanjatvijo kakor neskrčeno *mój*; v slovenščini je dandanes neskl. *ki* (gl. doli) proti briž. II 80 *kiždo*, 69 instr. *nikimže* poleg 23 *køjhže*, a *či* le še v izvedenkah *čigăr* za oziralno *kôgar* v svojilnem razmerju in svojilno *čigăv*. V srbohrvaščini se *kôjî* po kosih sklonih (str. 66), z izjemo dolgih končajev v nominativih in akuzativih, sklanja kakor *môj*, torej tudi *kôga*, *kôg*, *kôme*, *kôm* poleg *kôjega*, *kôjeg*, *kôjemu*, *kôjem*, zaimek *čij*, *čiji* pa enako, toda brez skrčenih oblik in lahko tudi z vse-skozi dolgimi samoglasniki po *j* (*čijega* in *čijega* poleg *čijeg*, *čijeg* itd.). V bolgarščini nadomešča *кой*, *коя*, *коѐ*, plur. *кой* vprašalno *къто*, a *който*, *който*, *коѐто*, plur. *който* služi kot oziralni zaimek; poleg tega je

чий, чия, чие, rel. чийто. V ruščini je le *чей*, gen. *чѐго*, še živa beseda, *кой*, *нѣкий* pa le knjižno, z izjemo zvez, kakor *кѐе-ктѐ*, *кѐе-чтѐ* poleg *кой*- ali *кой-чорт* i. dr. ter tvorbe *ѡкой*.

Novе tvorbe so nastale pri svojilnih zaimkih v južni slovanščini in češčini za 3. osebo na podlagi genitivov, s katerimi se je svojilnost izražala ter se v ruščini, poljščini in zvečine v češčini, a lahko tudi v slovenščini še izraža: sing. masc. sle. *njegôv*, shrv. *něgov*, bolg. *негов*, fem. sle. *njen*, shrv. *něn*, poleg *nězin*, bolg. *нѣин*, češ. *jejt*, rel. *jejtž*, plur. sle. *njihov*, shrv. *nîllov*, bolg. *тъхен* (gl. str. 240), du. sle. *nâjin*, *vâjin*, *njûn* poleg *njîjin* in vpraš. sle. *čigăv*. V češčini se razen tega gen.-plur. *jejich*, rel. *jejichž* rabi le svojilno (prim. sle. *čigar*). Sklanjatev češ. *jejt* je po mehkih pridevniki kakor *pěši* (gl. doli); v srbohrvaščini je kakor pri svojilnih pridevniki imenska, v slovenščini navadna pridevniška, v bolgarščini pa lahko pristopa k svojilnim zaimkom celo člen masc. *моят*, *нашият*, *неговият*.

Številne so druge neprvotne tvorbe, ki pa so lahko seveda že zelo stare. Že v starocerkvenoslovan-skih spomenikih je najti v nominativu sing. masc. pristavek *je* določne oblike pridevnikov tudi pri zaimkih kakor *съ*, *тъ*: prim. posebno Kij. *съ даръ*, *съ приносъ* poleg *даръ съ* (2), *приносъ съ* in sed. bolg. *той*, shrv. *tâj*, *ovâj*, *onâj* z -j od XV. stol., rus. *сей* v *сейчас* „takoj“ i. dr. Za zahodno slovanščino je v isti obliki značilen pristavek -n po *on* in *jeden*: češ.-polj. *ten*, češ. rel. *jenž*, *všečen*, *všecken* „ves“, knjiž. *onen* i. dr. Briž. II 91 *ton* ni jasno, morda je za *to nъ*, ako ni pomota v zvezi s *tъ* in *onъ*; prim. sicer I 12 *po t den*. V ruščini je *tъ* podvojeno *тот*, *этот* in tudi stčes. *tet* (drugačno je sle. vzh. *tôti*). Omenjeni pristavki so do neke mere v zvezi tudi z onemenjem polglasnikov. V srbohrvaščini in bolgarščini je navadno shrv. *tăkav* poleg *tăkî*, *kăkav*, bolg. *такъв*, *какъв*, *каквѐ* „kaj“ poleg *що*; prim. sle. *tăksən*, *tôlikšən* i. pod. Bolg. neutr. *товă*, *оновă* poleg *туй*, *онуй* k masc. *тѐзи*, *онѐзи* poleg *тѐя*, *онѐя* ima -va od *ovъ* (gl. doli). V slovenščini je

246

247

owo, o tem i owem, na tym świecie i na onym. Sicer pomeni polj. adj. *owy* „oni“. Strnjeno z *a* je *on* v stari poljščini in češčini v vezniškem *an—ana—ano* „dočim, medtem ko, ker on itd.“. Tako pomeni češ., polj. *ten* „ta“, a za „oni“ je tvorjeno *tamten*, medtem ko je rus. *tot* „oni“ bliže staremu pomenu stcksl. *тъ*, a za „ta“ tvorjeno *этот*. Členek istovetenja **dje*, ki se je pritikal kazalnim zaimkom in ki se še nahaja v brižinskih spomenikih II 41 *tije*, 42 *toje dela*, 106 *toje*, 31 *tacije* (prim. v Kijevskih listkih II a 11 *тъзе*, II a 16 gen. sing. fem. *томазе*, petkrat o *томазе*, dvakrat *такозе*, kar je shrv. *takóđe*, poleg V a 4 acc. plur. masc. *такънже*), ima v slovenščini svoj sled le v *tédan* iz **teje dъnъ* proti češ. *týden*, gen. *téhodne*, polj. *tydzien*, gen. *tygodnia*; sicer se je razen rus. *tótže* povsod izgubil. V južni slovanščini se nadomešča z *istъ*: sle. *ísti*, *tâ isti*, *tísti*, shrv. *tâj isti*, bolg. *ист* poleg *сжш*, tudi polj. *ten isty* poleg drugega (gl. doli). Drugače pomeni adj. *istъ* na severu rus. *истый*, polj. *isty*, češ. *jistý* „resničen, pristen, zanesljiv“, a zaimek istovetenja se izraža s členkom *že* ali še zaimkom *samъ*: češ. *týž* in *tenže*, kar je tudi enako *ten*, poleg tega *týž ten* in *ten samý*, polj. *tenže*, *ten sam* in tudi rus. *тот сáмый*. Oziralni zaimek *iže*, ki ga poznajo še brižinski spomeniki (sing. masc. *iže* dvakrat, *jegože*, *jemuže*, *jimže*, neutr. *ježe* dvakrat, fem. acc. *juže*, plur. acc. masc. *ježe*, neutr. *jaže*) in čigar sled je v sle. *kir* (prim. Conf. gener. instr. plur. *ja se dalžan dam vsejmi grejhi s kemer*, t. j. *kimir*, *ta človik more grejšiti* in list. Kul. bana nom. plur. masc. *вси дѣровъчани, кире ходо по мѣмъ владанню трыгъюке*), je dandanes še v češkem književnem jeziku, v govornem pa predvsem v svojilnem pomenu: *zemřeli mu otec a matka, jejichž zkušenosti se mu nedostávalo* proti *zemřeli mu otec a matka, kteří oň pečovali* („ki sta zanj skrbela“). Sicer sta ga nadomestila vprašalna zaimka stcksl. *къи* in *котъри*: sle. neskl. *ki* (str. 244) z enklitičnimi oblikami zaimka 3. osebe in *katěri* za starejše *kъt* (gl. doli), shrv. *kôjŭ*, bolg. *който*, rus. *котóрый*, (*кой*, gen. *кóего*, v pisarniškem jeziku je iz cerkvene slovanščine), polj. *który*,

češ. *který* iz **kъt*. Stcksl. *къкъ* „kakšen, qualis“ je v južni slovanščini izpremenilo pomen, v ruščini se je pa izgubilo: sle., shrv. *jâk*, bolg. *як* adj. „močan“ proti češ. *jaký*, polj. *jaki*, mrus. *який* pron. „kakšen“ (rus. *який* je cerkvenoslovansko). V južni slovanščini in ruščini je *i*-tudi sicer nadomeščen s *k*-. stcksl. *нанко*, briž. III 48 *jelikože simisla imam* „kolikor sem si svest“, češ. *jelikož*, polj. adv. *ile* „koliko“ (prim. *tylę* poleg adj. *tyli*, *tylki*) proti rus. *ско́лкий*, *сколь*, *ско́лько*, bolg. *ко́лык*, *ко́лко*, *ко́лкав*, shrv. *kôlik*, *kôliко*, sle. *kôlik*, *kôlikšan* i. dr. Atributivne zveze rus. *како́й*, polj. *jaki*, češ. *jaký* z nominativom se nadomeščajo tudi s *čto* in predlogom *za*: rus. *что за* ali *что это за*, polj. *co za* ali *co to za*, češ. (z genetivom) *co je to za človeka* enako *jaký je to člověk*. Ker se taka raba nahaja že v staroruskih minejih XV. stol. *что се естъ намы за пѣма*, se ne more govoriti o germanizmu kakor pri podobnem slovenskem nekknjiževnem izražanju. O *čbъ* in *vbъ* glej. gori str. 244 in 246. Zaimek *инъ* „unus“ se že v starocerkvenoslovansčini z ene strani redoma nahaja prislovno v stalnih zvezah, kakor *къ инъ* „vedno“, ali zloženkah in izvedenkah, kakor n. pr. *иночадъ* „edinorojeni“, *инокъ* „menih“, prim. shrv. *inôkos(t)an* „z ženo in otroki brez sorodstva“, z druge pa kot zaimek v pridevniški obliki v Savini knjigi Mat. XXVII 47 *инни „твѣс“* (Ass., Zogr. *тѣри*, Mar. *едини*). Enako glaseči se zaimek *инъ* v pomenu „*állos*, *alius*“, ki ga sedanja slovenščina ne pozna več, je pa še v brižinskih spomenikih I 19 *inoga*, 22 *ineh*, nastopa dandanes kakor *drugъ* le v pridevniški obliki: rus. *инóй*, *другóй*, polj. *inny*, *drugi*, češ. *jiný*, *druhý*, bolg. *ин*, *друг*, shrv. *in*, *inŭ*, *drûgi*, sle. *drûg*. Pač pa se skoro povsod razen slovenščine (in seveda bolgarščine) zaimensko kakor *тъ* sklanja stcksl. *ѣданъ*, shrv. *jëdan*, rus. *о́дин*, polj. -češ. *jeden*, medtem ko se sle. *ëden* sklanja pridevniško, a bolg. *едѣн*, *една*, *едно* sploh ne več. Obojno sklanjatev ima na severu *samъ*, zlasti v zvezi z različnim pomenom: češ. *sám*, nem. *selbst*, *allein*, zaimensko v glavnih sklonih, pridevniško pa v kosih (le redko gen.-dat. sing. masc. gen. *sama*, dat.

samu) poleg adj. *samý*, nem. *lauter*; rus. сам, gen. самого, nom. plur. сáми pri osebah proti сáмый, gen. сáмого, nom. plur. сáмые pri predmetih, posebno pri prostornih in časovnih označbah, kakor у самого бѣпера „tik pri bregu“, в сáмую пóру „ravno o pravem času“, kar je enako polj. *przy samym brzegu, w samą* (sicer tudi *samę*) *porę, po samą szyję* „prav do vrata“ i. pod.; prim. še rus. сам дръг proti тот сáмый (polj. *ten sam*) in superl. s сáмый (str. 229); shrv. *sâm* poleg *sámî*, gen.-dat.-loc. sing. masc. *sâma, sâmu* poleg *sâmog(a)*, dat. *sâmom(u)*, loc. *sâmom(e)*. Stcksl. тоуждѣ in многѣ nimata danes več oblik zaimkov, kakor je še n. pr. briž. I 19 gen. sing. *mnogoga*, 22 gen. plur. *mnozeh*, temveč sta že prava pridevnika: rus. чужой, polj. *cudzy*, češ. *cizl*, sle. *tûj*, shrv. *tûđ*, bolg. чужд; rus. многий, polj. *mnogi*, češ. *mnohý*, sle. *mnôg*, shrv. *mnôgî, mlôgî*.

V bolgarščini so se tudi pri neosebni zaimkih kakor pri zaimku za tretjo in prvi dve osebi (str. 237 sl. in 239 sl.) ohranile oblike za acc. (prv. gen.) in dat., vendar se zadnji izraža tudi z *na* in genetivom: sing. masc. acc. нѣго, го, dat. нѣму, му in на нѣго, fem. acc. нѣя, я, dat. нѣй, и in на нѣя, plur. acc. тѣх poleg них, ги, dat. тѣм poleg ним, им in на тѣх; masc. acc. тогóзи, оногóзи, neutr. тогóва, оногóва, dat. z -му poleg на z genetivom; acc. когó, dat. комú in на когó in enako когóто, нѣкого, никогó, еди-когó (си) „koga (nedol.)“ i. dr. Poleg te starine pa je balkanskojezikovna črta v povzemanju enklitičnih oblik za polnimi: мен не ми се харѣсва („dopade“) товá, нѣго го вѣкат Ивáн i. pod.

Poleg starih sestavnih členkov pri sestavljenih zaimkih (str. 64) za izraz posebnih pomenskih odtenkov, predvsem pri vprašalnih za ojačenje, zlasti pa za tvorbo nedoločnih, nikalnih, oziranih i. dr. zaimkov, kakor *ně, ni-* na začetku, *-to, -že, -žbdo, *-dje* na koncu, so se v slovanskih jezikih pojavili v različnih časih, ki jih ni moči vedno dognati, novi, ki so deloma lahko seveda že zelo stari in ki so zvečine zaimskega in glagolskega porekla. V celoti jih je

zelo mnogo in izčrpen njih pregled in pomen morejo podati le opisne slovnice posameznih slovanskih jezikov. Tudi stara *-to* in *-že* sta se razširila z deloma že povsem drugimi funkcijami: češ. *tento, tenže* „ta“ poleg *ten, jenžto* rel. poleg *jenž, kterýž, kterýžto* poleg *který, týž* „tisti“; polj. *tenże* „tisti“, *któż* (po soglasnikih *že*, kakor n. pr. instr. *kimže*), *któryz* poleg *kto, ktory*; rus. *кто́то, что́то* „nekdo, nekaj“, *како́йто* „neki“; bolg. *който, какъвто, чийто* rel. Od novih se nekateri v nekih jezikih ponavljajo. Prim. na začetku (pokazano predvsem na primerih s *kto*): shrv. *kojekô* „kdor koli“, *kojěšta* „karkoli, čenče“, rus. *ко́е-кто́, ко́е-что́* poleg *кой-* „po neki, nekaj“; shrv. *gděko*, ozir. *gdjěko, gděkojî, -jě-* „nekateri“, češ. *kde-kdo* „vsak“; češ., polj. *tamten* „oni“ poleg češ. *tu ten* „ta“; češ. *ledakdo, ledakdos, ledaskdo, leckdo* z *lec-* iz **le-č-si-* „kdor si bodi“, *ledaco* „vsakršno“, polj. *ladakto* iz *le-da-* „vsakršen (v slabem pomenu)“, *ladaco* neskl. „capin“; češ. *všelico, -s* „vsakršno, raznotero“, *všelijaký* poleg *všeliký* „vsakteri, vsakršen“, polj. *wszelki* „vsakteri, sleherni“; sle. *vsâkdo*, shrv. *svâko, svâšta*, bolg. *всѣ-кой*; sle. *mâlokdo*, češ. *malokdo*; rus. *э́тот*, sle. dial. prekm. *éte* i. dr. Posamezni primeri: sle. *letâ* poleg *tâle, mârskdo* z *mâr* in enkl. *si, slêherni* iz **slêd-~~o~~-kter-*, *vâs čiherni* iz **vâs-čit-kter-*; shrv. *iko* „le kdo“, *mâ ko* „kdor koli“, *štôko* „kdo indef.“; bolg. *еди-кой, еди-койси* „kdo indef.“; polj. *bylekto* iz *by-le-* adv. „kdorkoli“. Primeri s ponavljajočim se koncem: sle. *kdôr (kdôr) koli*, češ. *kdokoli, -v, -věk* iz *-věkv, kdožko-li*, polj. *ktokolwiek*; shrv. *kogôd, kâkavgôd*, bolg. *кой-го́де*, prim. stcksl. *-жъдо*; sle. *kdor si bodi*, rus. *кто ни будь*, polj. *ktobądź*, prim. bolg. *кой да е*, rus. *кто бы ни был*; češ. *kdosi, cosi* in *-s' (-s)* „nekdo, nekaj“, polj. *któs, jakis* „nekdo“; bolg. *то́зи, о́нзи, такъвзи*, shrv. *âôjzi* i. pod. Posamezni primeri: sle. *tâle*, češ. *ten-hle*, rus. *кто́либó* i. dr. (prim. briž. II 81—2 *libo bodi — libo li si*).

Pri zaimkih, sestavljenih z nikalnico, se nikalnica v zvezi s predlogi v ruščini in srbohrvaščini še oddeli od zaimka in predlog postavlja vmes (prim. str. 64):

shrv. *nī od kōga, nī za šlō*, rus. ни от когó, ни за что i. pod.; v češčini in poljščini so le še sledovi: češ. *obráttiti co v níveč* „v nič“, polj. *obrócić co w níwecz*. V ruščini je to tudi pri stalno naglasenem *né*, ki ga je po pomenu ločiti od *ni-* in ki stoji za *nēt*, steksl. *нѣтъ* „ni“: rus. *никогó не послáть* „nikogar ne poslati“ proti *нѣкого послáть* za *nēt* *никогó*, *кого бы послáть* „nikogar ni, ki bi ga poslali“, ni o čem ne думáть „ne misliti o ničemer“ proti *нѣ о чѣм думáть* „ničesar ni, o čemer bi se moglo misliti“.

c) Zaimenska sklanjatev pridevnikov. Po razvoju zaimenske pridevniške sklanjatve (prim. str. 67 sl.), ki dandanes, z izjemo srbohrvaščine in slovenščine, ni več sklanjatev določne oblike (str. 218 sl.), temveč pridevniška sklanjatev sploh, je treba ločiti oblike za glavna sklona od oblik za kose. Oblike za nominativ in akuzativ so ostale v ruščini neskrčene (gl. str. 43 sl. in 129 sl.): sing. nom. masc. rus. *молодóй* iz *-ѣй*, pri nenaglasenem končaju *стáрый* po cerkvenoslovanski pisavi za reducirano izgovarjano rus. *-ōi* (o mehkem tipu *-ий*, red. *-ѣi*, gl. doli), neutr. *молодóе*, fem. *молодáя*, ass. *молодýю*, plur. spl. *молодýе*, izg. *-yīi*, kar odgovarja strus. masc. *-yīi*, acc. in fem. *-yīē* (o slovniškem razlikovanju masc. *-ые*, fem. *-ия* gl. doli); temu nasprotno je sing. nom. masc. shrv. *mlādi*, sle. *mlādi* (o naglasih gl. str. 218 sl.), češ. *mladj*, izg. *-dī*, polj. *mtody*, neutr. shrv. *mlādō* in sle. *mlādo* z vzpostavljenim *-o* srednjega spola proti češ. *mladé* in polj. *mtode* s skrčenim *-oje > -ē (-e)*, fem. shrv. *mlādā*, sle. *mlāda*, češ. *mladá*, polj. *mtoda*, acc. shrv. *mlādū*, sle. *mlādo*, češ. *mladou*, polj. *mtoda*, plur. nom. masc. shrv. *mlādi*, sle. *mlādi*, acc. masc. ter nom.-acc. fem. shrv. *mlādē* in sle. *mlāde* za *-yīē* po vplivu mehkega tipa (prim. str. 205 sl.), neutr. shrv. *mlādā*, sle. *mlāda* (dial. *mlāde*) in tudi češ. *mladá*, sicer nom. masc. češ. živ. *mladī*, polj. os. *mtodzi* proti češ. neživ. ter acc. masc., nom.-acc. fem. *mladé*, polj. nom.-acc. neos., fem. in neutr. *mtode* za *-yīē*.

V oblikah za kose sklone so razen instrumentala sing.-fem., ki ima isti končaj kot neosebni zaimki in

samostalniki (gl. doli), tudi v ruščini, kakor drugod že po skrčenju, dvojni samoglasniki ob *i* zamenjani po primeru zaimkov z enojnimi, tako da je v oblikah z *-yīi*, oziroma pri mehkem tipu *-īi*, sedaj povsod *-y-*, *-i-* (n. pr. instr. sing. masc.-neutr. rus. *молодýм*, shrv. *mlādīm*, sle. *mlādīm*, prim. briž. II 74 *starim*, češ. *mladým*, polj. *mtodym*), v ostalih pa se je poleg bodi že reduciranja ali skrčenja zlogov posebno zaradi izenačenja genetiva, dativa in lokala masc.-neutr. z *-aje- > -a-* (prim. steksl. lo. XIV. 17 Zogr., Ass. *знáте*, Mar. *знáте*, rus. *знáте*, shrv.-sle. *znāte*, češ. *znáte*, polj. *znacie*), *-uīē- > -u-* (gl. str. 43) in *-ēīē- > -ē-* i. dr. uveljavil vpliv neosebnih zaimkov z istimi skloni tudi po osnovnem samoglasniku. V ruščini, srbohrvaščini in v bolgarščini, kolikor je še sledov sklanjatve, so se kosi skloni izpremenili po primeru zaimka *togo* za trdi in *jego* za mehki tip: sing. masc.-neutr. gen. rus. *молодóго*, izg. *-vā* (str. 179 sl.), prim. третѣводни, pri nenaglasenem končaju pred pravopisno reformo po cerkvenoslovanski pisavi *стáраго*, *сіняго*, sedaj *-ого*, *-его*, za reducirano izgovorjavo rus. *-ōvō*, *-ēvō* kakor *-vūā*, *-vūā*, shrv. *mlādōga*, *sīnēga* s pridržano dolžino prejšnjega skrčenega samoglasnika in *-ga* po samostalnikih (str. 241), prim. list. Kulina bana *зълора* proti steksl. evang. *зълáго*, *-aa-*, bolg. на светóго *Ивáна*; dat. rus. *молодóму*, *сінему*, shrv. *mlādōmu* poleg loc. *mlādōm* in *mlādōme*, toda *sīnēmu* le poleg *sīnēm*; loc. rus. *молодóm*, *сінем*, shrv. *mlādōm* poleg *mlādōme*, toda *sīnēm* poleg dat. *sīnēmu*; fem. rus. gen.-dat.-loc. *молодóй*, *сіней* z genetivom iz *-oīē*, shrv. gen. *mlādē* kakor *tē* iz *toīē*, toda prim. tudi nom.-acc. plur. *mlādē* poleg *tē* (str. 241); dat.-loc. *mlādōj* in po tem tudi *sīnōj* (prim. *nōj* ib.). V jekavskem narečju nastopa po *tijem* itd. (ib.) še *-ije-* za *-i-*: instr. sing. *mlādijem*, plur. *mlādiĵeh* in *mlādiĵem* poleg *mlādiĵema* (gl. doli).

V slovenščini se nahaja *e* (gen. sing. masc.-neutr. *zlēga*, Trub. *zlejga*, Conf. general. *s mejmi hudejmi deĵli*), ki je kot produkt skrčenja nastal v nekih oblikah v pridevniški sklanjatvi sami: prim. sing. nom.-acc. neutr.

stcksl. glag. *вѣщаю*, *послѣдую* proti briž. I 34 *večne*, II 92 *posledinje*, sed. *Dobrépolje* i. pod., dial. kor. *dobre jutro*, loc. masc.-neutr. stcksl. Mar. list 44 a 2 o *сѣдѣнѣмъ* *днѣ* proti briž. III 54 *na zudinem dine*, dat.-loc. fem. stcksl. *неправдѣнѣн*, *сѣдѣнѣн* za *-ěi* proti briž. I 3, 24 *nepravdnej*, I 14 *svetej*, sed. dial. kor. *-ej* (knjiž. *-i* je lahko tudi po mehkem tipu). Poleg tega pa je *e* našel posebno podporo še v skrčenih oblikah sklanjatve svojilnih zaimkov *mojě* — *tvojě* — *svojě* z *-oje* > *-ě* (str. 243): briž. I 29, 30 acc. sing. neutr. *me*, I 18, 33 gen. sing. masc. *mega*, I 19 dat. *memu*, I 59 loc. sing. neutr. *svem*. Zahodnoslovanski *-e*, ki razen goltnikov v poljščini (gen. *wielkiego* itd. str. 152) ne mehča soglasnikov (prim. češ. *dobrého*, polj. *dobrego*), je mogoče razlagati kot slovenskega v zvezi s svojilnimi zaimki (prim. še nadaljnjo vzporednost *-oji* > *-y*, instr. sing. masc.-neutr. stcksl. *моимъ*, polj. *mym*, češ. *mým* itd.), lahko pa je pripomoglo k posplošenju *-e* tudi *-yě* > *-ě* v akuzativu plur. masc., nominativu-akuzativu plur. fem. in genetivu sing. fem.: češ. nom. neživ., acc. plur. masc., nom.-acc. plur., gen. sing. fem. *mladé*, polj. nom.-acc. plur. masc. neos. in fem. *mlode*. Sle.-shrv. *-e* < *-yě* v omenjenih sklonih (shrv. *mlādē*, sle. *mlāde*, briž. III 71 gen. sing. fem. *ot zlodejne oblasti*) ni jasnega značaja (gl. str. 244).

Oblika za genitiv sing. fem. se je na severu izenačila z obliko za dat.-lok.: gen.-dat.-loc. sing. fem. rus. *молодой* (str. 253), češ. *mladé*, stčes. tudi *-ěj*, polj. *mlodej*. V instrumentalu sing. fem. je končaj kakor pri samostalnikih po zaimkih (str. 51) in torej v ruščini neskrčen: rus. *молодой*, *синею*, *пшею* poleg *молодой*, *синеи*, *пшей* brez *-u* (str. 121) proti polj. *mloda*, *pieszą*, *tanią* k *tani* „cenen“, češ. *mladou*, *pěši*, *jarní* k *jarní* „spomladanski“, sle. *mlādo*, *sinjo*, briž. II 107 *veliko*, II 104, 105 *pravdnu*, toda shrv. *mlādom*, *sīnōm* z *-ōm* za *-ou* po samostalnikih moškega spola (str. 197), prim. list. Kulina bana *правовъ* *кѣровъ*.

Skrčenje, zoženje in preglasovanje je ustvarilo v češčini tudi pri mehkem tipu pridevnikov kakor pri mehkih osnovah samostalnikov (str. 214 sl.) po-

sební način sklanjatve z *i*: poleg gen.-dat.-instr. sing. masc.-neutr. *pěšihō*, *pěšimu*, *pěšim* in gen.-loc.-dat.-instr. plur. spl. *pěšich*, *pěšim*, *pěšimi* v vseh drugih sklonih vseh spolov *pěši*. V poljščini je razlika med trdim in mehkim tipom samo v *y* > *i* po mehkih soglasnikih, torej nom. sing. masc. *tani*, *pieszy* i. pod. (str. 156). V slovenščini pa je celo le v nominativu sing. neutr. *o* > *e* (*sínje* poleg *mlādo*). V srbohrvaščini je ta замена v vseh oblikah z *o*, toda le v moškem in srednjem spolu, v ženskem ostaja *o* pač po vplivu instrumentala sing. tudi v ostalih sklonih dat.-loc. sing. fem. *sīnōj*, *tūdōj* kakor instr. *sīnōm*, *tūdōm* (str. 206). Razen tega nima dativ-lokal moškega in srednjega spola mehkega tipa *sīnēmu*, *sīnēm* oblike z *-me*, lokal trdega tipa *mlādōm*, *mlādōme* pa ne dativne oblike *mlādōmu*. Vseskozi je izvedena razlika med trdim in mehkim tipom v ruščini z izpremembo *o* > *e* in *y* > *i*. Izprememba *o* > *e* se nahaja takisto v nominativu sing. masc. in genetivu sing. masc.-neutr. pri nenaglašnem končaju (prim. *молодой* poleg *сам-третей*, gen. *молодого* poleg *третьеводни*), dasi se piše po cerkvenoslovanskem načinu v nominativu *старый*, *синий*, a v genetivu prej *стараго*, *синяго* (gl. str. 252). Rusko-cerkvenoslovanska pisava *-ый* je povzročila *-ий* po goltnikih (*крѣпкий*, *убогий*, *тихий*) za reducirano *-ōi*, ker za goltniki nikdar ne stoji *ы*, temveč le *и* (str. 152). Na cerkvenoslovanski obliki *-ымъ* sloni tudi *-ья* za nominativ-akuzativ plur. fem.-neutr. po starejšem slovniškem pravilu, ki pa ni utemeljeno v živem jeziku. Podobno ni v poljščini v živem jeziku po slovniškem pravilu zahtevanega razlikovanja, z ene strani med instrumentalom-lokalom ednine moškega in srednjega spola (instr.-loc. masc. *dobrym*, neutr. *dobrem*), v govoru je le *-ym*, z druge pa v instrumentalu množine (*dobrymi*), kjer je v skladu z nominativom na *-e* v rabi *-emi* proti *-ymi* pri moških osebah (prim. str. 242 sl.).

Povezanost pridevnikov s samostalniki, katerim služijo kot prilastki (atributi), je razvidna tudi iz popolnega ujemanja (kongruence), da stoji genitiv

za akuzativ kakor pri samostalnikih, n. pr. v množini pri moških osebah v poljščini *tych dobrych ojców*, v ruščini pri živih bitjih sploh, sicer pa le v ednini (str. 197 sl.); v slovenščini se pri tem ne dela razlika med živim in neživim, ako se pridevnik nanaša na samostalni in prednjem stavku. Zbog čuta za genus virile, oziroma animale so se v zahodni slovanščini v nominativu plur. masc. ohranile izpremembe golt-nikov po II. palatalizaciji (str. 37, 39), ki so se pri pridevniki sicer, tudi v srbohrvaščini, vseskozi opustile (o neki dialektični izjemi v slovenščini gl. str. 242): češ. živ. *veliči, uboži, tiši, čeští, němečtí*, polj. os. *wielcy, polscy, ubodzy, cisi* nam. *ciszy* (str. 182) kakor *bosi* pod vplivom poljske palatalizacije *bogaci, twardzi* i. pod. (str. 152).

K oblikovnim izgubam je škrti po večini dvojino, izenačenje nekih sklonov v srbohrvaščini in opustitev sklanjatve v bolgarščini. Dvojina se je v skladu z drugo sklanjativjo obdržala kakor sicer le v slovenščini in lužiščini: sle. nom.-acc. masc. *mláda*, fem.-neutr. *mládi*, dat.-instr. *mládima*, luž. nom. masc. *mtodaj*, dluž. *mtodej*, acc. *mtodej*, gen. *mtodeju*, dat.-instr. in loc. *mtodymaj*, dluž. -*yma* (prim. str. 240). V srbohrvaščini je dvojnisko še v rabi oblika za moški spol na -*ā* (*mlādā*). Kakor pri samostalnikih pa so se izenačili v srbohrvaščini dativ, instrumental in lokal plur.: *mlādīm* poleg *mlādīma* z dvojniskim -*ma* (str. 242); razen tega sta se v ednini skoro strnila dativ in lokal masc.-neutr. mehkega tipa, medtem ko pri trdem poleg druge enakosti ni v lokalu dativne oblike (gl. str. 255).

V bolgarščini je opuščena tudi pridevniška sklanjatev, poleg tega pa se določni obliki redoma pristavlja člen: masc. *младият*, fem. *младата*, neutr. *младото*, plur. *младитѣ*. V kosih sklonih moškega spola -*t* odpada: не кани („vabi“) *сѣтия гост*; prim. tudi voc. *мѣли тате*. Sledovi starih oblik so redki. Skloni se izražajo kakor pri samostalnikih (str. 216 sl.).

Nekatere pridevniške tvorbe morejo imeti tudi v slovenščini in srbohrvaščini ter ruščini, deloma po nagibu pomena, deloma zbog skrčenja v končaju

(str. 224 in str. 226), le določno, oziroma atributivno obliko, kakor posamezni primeri (sle. *māli, prāvi, zāli, ōbci*, shrv. *māli, vzh. vĕlikī, prāvī, ōpĕtī* poleg *ōpšī*), s priponami -*īb*, -*ĭb*, -*usk* (sle. *govĕji, bŏžji, divji, brátovski*, shrv. *gŏvedī, bŏžji, divl'i, brátskī*), izrazi za čas in prostor, zlasti v srbohrvaščini in ruščini (sle. *sedānji, srĕdnji* in sploh vsi na -*nji*, shrv. *sādašnī, srĕdīl, zīmni, dēsni, lēvi*, rus. *зѣмний, здѣшний*), snovni (rus. *чāйный, липовый*), primerniki (sle. *vīšji, lĕpši, starĕjši*, shrv. *vīši, lĕpši, -l-, stārījī*) in neki pridevniški zaimki (sle. *katĕri, nĕki, ōni, istī, tīsti*, rus. *котóрый, такóй, инóй* i. dr.). Pri zaimku kakor *kotorĕb*, je bilo to že praslovansko (str. 69).

Raba sestavljene pridevniške oblike s samostalniško funkcijo je posebno na severu razvita, kjer so taki priimki česti: rus. *Толсто́й, Досто́евский, портно́й* „krojač“, *лѣснѣичѣй* „gozdar“, *лѣгкие* plur. t. „pljuča“; polj. *Tarnowski, złoty, luty* „februar“, *lesniczy, bliźni, podkoniuszy* „konjušnik“ (k sklanjati prim. *podskarbi* „zakladnik“, gen. -*iego*, plur. -*iowie*, o *sędzięgo* gl. str. 215), *zte*; češ. *Dobrovský, hostinský* „gostilničar“, *zlatý, bliźni, podkoní, ponocný* „nočni čuvaj“ itd.

3. Sklanjatev števnikov

Sklanjatev glavnih števnikov, ki so se v praslovansčini sklanjali ali kot zaimki (*jednъ* masc., gen. *jednogo, dva* masc. — *dvě* fem.-neutr., gen. *duvoju* in enako *oba, obě*, str. 65), ali kot pridevniške osnove na -*i* (*trĕje* masc. — *tri* fem.-neutr., gen. *trĕib*, str. 54), ozir. na soglasnik (*četyre*, gen. *četyrĕ*, str. 56), ali kot samostalniki osnov na -*i* (*pĕtĭ, šestĭ, sedmĭ, osmĭ, devĕtĭ, desetĭ*, gen. *pĕti* itd., str. 54), ozir. -*o*-, -*a*- (*svto*, gen. *svta, *tysotā, -e-*, gen. *jsla. -e, sevsla. -ě*, str. 52), se je v historični dobi po različnem medsebojnem vplivu v zvezi s sintaktičnimi konstrukcijami v večini slovanskih jezikov tako svojevrstno približala, ozir. izpremenila, da je odgovarjajoč posebni besedni kategoriji nastal deloma tudi poseben, nov oblikovni tip sklanjatve.

Števniki *jeden* (rus. один, polj.-češ. *jeden*, shrv. *jedan*, gen. rus. одного, polj. *jednego*, prim. tudi acc. sing. fem. *jedne*, češ. *jednoho*, shrv. *jednoga*) se razen sle. *en*, gen. *ēnega*, katerega sklanjatev se v ničemer ne loči več od pridevniške (str. 249), sicer še sklanja kot zaimek *to* (ib. in str. 65); števniki *dva* — *dvě* (češ. *dva* — *dvě*, sle. *dvā* — *dvē*, bolg. два — две proti ostalim z *dva* tudi za neutrum rus. два — двѣ, polj. *dwa*, masc. os. *dwaj* — *dwie*, shrv. *dvā* — *dvē*, *dvije*), *oba* — *obě* (kakor *dva* — *dvě*, češ. *oba* — *obě*, sle. *obā* — *obē* proti rus. оба — обѣ, polj. *oba*, *obaj* — *obie*, shrv. *ōba* — *ōbe*, *ōbje*), *trije* — *tri* (sle. *trijē* — *trī*, sicer le shrv. *trī*, bolg., rus. три, polj. *trzy*, masc. os. *trzej*, češ. *tři*), *četyre* (rus. четыре, sle. *štirje* — *štiri*, shrv. *čētiri*, bolg. чѣтири, polj. *cztery*, masc. os. *czterej*, češ. *čtyři*), ki se v ruščini, srbohrvaščini in bolgarščini (tu tudi od пет dalje) vežejo z isto, na prvotnem dualu slonečo obliko samostalnikov (stran 204), so se pa medsebojno tako izenačili v oblikah — povod je bil opustitev dvojine ob enaki atributivni rabi v nasprotju s *pět* i. dr. —, da ima njihova sklanjatev zvečine povsem svoj značaj. Z ene strani so se pojavili pri *dva* — *dvě* množinski ali kontaminacijski, z množino vezani končaji, z druge pri *trije* — *tri*, *četyre* dvojniski, ki so bili itak dobili množinski pomen (prim. str. 202 sl.): rus. gen.-loc. двух, dat. двум na podlagi po analogiji skrajšanega gen.-loc. *dvōju* > **dvu* (prim. skraćeno češ. *dvou* iz *dvū*, polj. arh. *przed dwu laty* in še sedaj *obu*) z množinskima končajema loc. *trěx*, *četyrěx* in dat. *trēm*, *četyrēm*, nasprotno po vplivu gen.-loc. двух tudi gen.-loc. *trěx*, *četyrěx*, poleg tega pa instr. *двумя* in enako *тремя*, *четырьмя* s kontaminacijskim dvojnisko-množinskim končajem *-m'a* iz *-ma* in *-m'i*; podobno polj. gen.-loc. *dwóch* nam. *dwuch* z *o* zbog dat. *dwom* nam. *dwum* (prim. str. 201 in 206) po loc. (-gen.) *trzech*, *czterech*, a končaj v dativu *dwom* po dat. *trzem*, *czterem*, nasprotno pa instr. *trzema*, *czterema* po *dwoma* masc.-neutr. in *dwie*ma fem., a razen tega je še arh. *przed dwu laty* z obliko genetiva-lokala tudi za instrumental ter gen.-loc., pa tudi dat.-instr. *obu* poleg instr.

oboma masc.-neutr. in *obiema* fem.; shrv. gen. *trijū*, *četrifū*, dat.-instr.-loc. *trīma*, *četrīma* po gen. *dvājū*, *obājū* masc.-neutr., *dvējū*, *obējū*, oziroma *dvijū*, *objū* fem., dat.-instr.-loc. *dvěma*, *ōbema*, oziroma *dvjěma*, *ōbjěma* (prim. str. 200 sl.). V slovenščini je sklanjatev po starem, pri *dvā* — *dvē*, *obā* — *obē* zaimenska, v skladu s *tā* — *tē* (dat.-instr. *dvěma*, *oběma*, gen.-loc. množ. *dvěh*, *oběh*, pri Trubarju, Dalmatinu še *dveju*, gl. str. 240), pri *trijē* — *trī*, *štirje* — *štiri* po osnovah na *-i* (gen.-loc. *trěh*, dat. *trēm*, instr. *trēmi*, gen. loc. *štirih*, dat. *štirim*, instr. *štirimi*, gl. str. 206 in 214). Povsem stari način sklanjatve pa se je ohranil v češčini: gen.-loc. *dvou*, *obou*, dat.-instr. *dvěma*, *oběma*; gen. *tři*, loc. *třech*, dat. *trēm*, instr. *třemi*; gen. *čtyř* z *ř* po drugih oblikah, loc. *čtyřech*, dat. *čtyřem*, instr. *čtyřmi*, v govoru tudi s posplošenim *r* gen. *čtyr*, loc. *čtyrech* itd., a tudi nom. *čtyry*. V bolgarščini so t. zv. zborni števniki, kakor *dvāma* (tudi za *ōba*), *trīma*, *četrīma* in *četrīma*, *petīma* itd. poleg *dvāmīna*, *petmīna* itd. v zvezi s prvotno dvojnisko obliko dativa-instrumentala števnik *два*; vendar je tvorba kakor *petmīna*, *šestmīna*, *devetmīna* očitno po *sedmīna*, *osmīna*, ki sta tvorjeni kakor *petīna*, *šestīna*. Distributivno, s členkom-predlogom *po* se rabi v češčini in poljščini lokal proti nominativu v drugih jezikih: češ. *po dvou*, *po třech*, polj. *po dwóch*, *po trzech* proti sle. *po dvā*, *po trī*, shrv. *pō dvā*, *pō trī*, rus. *по два*, *по три*, bolg. *по двāма*, *по трīма*.

Števniki od *pět* dalje. V poljščini se je dvojniski končaj *-u* razširil tudi za kose sklone števnikov od *pięć* dalje in celo splošnih kolikostnih izrazov (prim. gori *dwu*, *obu*): nom.-acc. *pięć*, gen.-loc.-dat.-instr. *pięciu* in enako *jedenascie* — *jedenastu*, *dwadzieścia* — *dwudziestu*, *pięćdziesiąt* — *pięćdziesięciu*; *sto* s samostalnik — *stu*, samostojno, brez samostalnikov gen. *sta*, instr. *stoma* (prim. *dwoma*, *trzema*), redko *przed stoma laty*, *ludźmi*; *dwieście* — *dwustu* poleg gen. *dwóchset*, *trzystu* — *trzystu* poleg gen. *trzechset*, *pięćset* — *pięciuset* itd.; *wiele* — *wielu*, *niewiele* — *niewielu*, *ile* „koliko“ — *ilu* i. pod. V češčini je pri *pět* i. pod. skupni stranski

sklon z *-i* (ni instr. *-i*): *pět — pěti, jedenáct — jedenácti, dvacet — dvaceti, padesát — padesáti*. V ruščini pa je ohranjena še popolna sklanjatev po osnovah na *-i*: nom.-acc. *пять*, gen.-dat.-loc. *пяти*, instr. *пятью* in enako tudi pri *одиннадцать, двадцать* in celo *пятьдесят* s sklanjanjem obeh delov, gen.-dat.-loc. *пятидесяти*, instr. *пятьюдесятью*, vendar v govoru tudi že *пятидесятью*. Temu nasprotno se v slovenščini v kosih sklonih uporabljajo vrstilni števniki: n. pr. instr. *s pětimi, pětidesetimi ljudmi*, a v srbohrvaščini je *pět* i. dr. z genetivom samostalnikov nesklanjavno, istotako lahko pa tudi zveze z *dvâ — dvě (dvěje), tři, čětiri* (gl. str. 204): *sa pět lidí, sa čětiri čoveka (-je-)* poleg *sa čětirma lůdima*. Razen srbohrvaščine je pri števnikih kakor *pět* v kosih sklonih povsod atributivno razmerje: instr. rus. с *пятью людьми*, polj. z *pięciu ludźmi*, češ. s *pěti lidmi*, toda poleg rus. *пятьсот — с пятьюстами* in češ. *pět set — s pěti sty* nesklanjavno češ. s *pět sto*, sle. s *pět sto*, shrv. *sa pět sto* poleg *sa pět stōtina*, bolg. с *петстотин* proti polj. *pięćset — z pięciuset*. Pri štetju z enicami od dvajset dalje se razen slovenščine in deloma češčine, kjer se je uveljavil nemški način, enice postavljajo za deseticami i. dr.: rus. *двадцать один*, polj. *dwadzieścia jeden*, shrv. *dvădeset i jėdan*, bolg. *двайсе(тъ) и єдин*, a tudi češ. *dvacet jeden* poleg *jedenadvacet* in sle. *ėdan in dvăjset (enaindvajset)*.

Števniki *sъto* se v češčini lahko še vseskozi sklanja po osnovah na *-o-*, poleg tega pa je mogoča tudi nesklanjavna konstrukcija s sklanjanimi samostalniki: *po stu lidí* poleg *po sto lidéch*, kar je različno od zvez števnikov s *sto* kakor s *pěti sty* in s *pět sto* (glej gori). V poljščini je v kosih sklonih s samostalniki splošno *stu*, samostojno pa tudi še gen. *sta*, instr. *stoma* (str. 259). V ruščini je oblika za kose sklone *ста*, enako pa tudi pri ne povsem jasnih po poreklu rus. *девяносто „devetdeset“* in *сорок „štirideset“*, v kosih sklonih *девяноста* in *сорока*. Glede postanka se pri prvem primerja gr. *ενενήκοντα* in lat. *nonaginta*, pri drugem pa misli na gr. *(τεσ)σαράκοντα* in normanski vir; vendar

se je *девяносто* moralo izpremeniti po vplivu *sъto*, ki je s svoje strani verjetno prevzeto iz iranščine: prim. av. *satəm „sto“, dasa „deset“* proti sla. *sъto*, toda *desety* (prim. str. 9). V zvezi s po je v ruščini še v rabi, toda knjižno nenavadno, dativ *по сту*, po *девяносту*, *по сороку*. Na jugu je sle. *stō, dvěsto, trīsto, štīristo, pět sto*, shrv. *dvěsta, dvěsta, trīsta* (poleg *dvě, dvěje, trī, čětiri stōtine*), *pět stōtina*, bolg. *двѣсте, трѣста, чѣтиристотин, пѣтстотин* nesklanjavno. Kakor v ruščini sta se glasi v češčini oblika za stranske sklone od splošnih kolikostnih izrazov: *mnoho — mnoha, několik — několika* (*málo* je nesklanjavno), toda prim. v rus. с *несколькими людьми* (o poljskih gl. gori str. 259 sl.).

Števniki **tysęta, -ę* se samo v slovenščini navadno nesklanja: *dvâ tisoč (-i-)* poleg *dwę tisoči* fem. in *triję tisoči* masc.; shrv. *fisuća* poleg *hilada* in bolg. *хилѣда* po ngr. *χιλιάδα* fem.; rus. *тысяча*, polj. *tysięc* masc., plur. *tysięce*, gen. *tysięcy*, češ. *tisíc* masc., *dva tisíce, pět tisíc*.

Ločilni ali vrstni števnik *dwójb, četvorb — četverę* (gl. str. 52 in 226), ki se uporabljajo v zvezi z le množinsko rabljenimi samostalniki (pluralia tantum) ali samostalniki v množini, označujočimi osebe, ozir. predmete različnega spola, vrste, porekla ali tudi samostojno, kadar osebe niso imenovane, nastopajo v obliki zbornih (kolektivnih) samostalnikov srednjega spola, ali pa kot pridevniki. V prvem slučaju se je v poljščini in srbohrvaščini razvila posebna sklanjatev, v poljščini na podlagi analognega, po zaimenski sklanjatvi tvorjenega genetivnega **dwojgo, *czworgo*, v srbohrvaščini pa skrčenih oblik kakor pri svojilnih zaimkih *mōga, mōmu*: polj. nom.-acc. *dwoje, czworo, pięcioro*, gen. *dwojga, czworga, pięciorga*, dat.-loc. *dwojgu, czworgu, pięciorgu*, instr. *dwojgiem, czworgiem, pięciorgiem* (n. pr. z *pięciorgiem dzieci „s peterimi otroki“*, iz česar je razviden čut za samostalnik); shrv. nom.-acc. *dvōje, ōboje, četvoro, pětoro* poleg *čėtvero, pětero*, gen. (*dvōjega*) poleg *dvōga, četvōrga* (prim. polj. *czworga*), dat.-loc.-instr. *dvōma, četvōrma* poleg dat.-loc. *dvōme, četvōrme*. Kot pridevnik v množini se *dvōji* i. dr. sklanja kakor *mōji*, gen. *dvōjth, mōjth* itd. V

ruščini se zbornó двѡе, трѡе sklanja zaimensko, gen. двоѣх, троѣх in po tem tudi óba masc.-neutr., обѡ́ fem., gen. обѡѣх — обѣих, чѣтверо, пѣтеро pa pridevniško, gen. чѣтверѣх, пѣтерѣх; od pridevniških nom. plur. двоѣи, трѡи, чѣтверы je v kosih sklonih drug naglas, gen. двоѣих, чѣтверѣх itd. V češčini in slovénščini so vrstni števniki navadno v pridevniški obliki: češ. *dvojí, trojí* (s sklanjativjo kakor *pěší*, glej str. 254 sl.), *čtverý, paterý*, v glavnih sklonih razen nom. sing. masc. in plur. živ. lahko tudi z imenskimi končaji, n. pr. *dvoje* nom. plur. masc. neživ., acc. plur. masc. i. dr. (gl. str. 226); sle. *dvôj, trôj, četvêr, petêr*. Samostalniško češ. *čtvero, patero* i. pod. se sklanja kakor *město*; v slovenščini pa privzemajo kosi skloni od zbornih *dvôje, trôje, četvêro, petêro* pridevniško obliko (prim. *pêť*, gen. *pêťih*).

Vrstilni števniki (str. 52 in 226) se nahajajo dandanes z izjemo rus. трѣтій (str. 225) ter zveze s *poľe* in *samъ* (str. 225 sl.) vseskozi v sestavljeni obliki; pri tem se je v slovenščini in srbohrvaščini *vstoro* nadomestil z *drugъ* — *drugŭjŭ* (sle. *drŭgi*, shrv. *drŭgŭ*), vendar kaže na nekdanjo rabo še sle. *tŕrak*, shrv. *ŭtorak*, enako polj. *wtorek*, češ. *úterek*, rus., bolg. втѡрник.

II. Spregatev

Od praslovanskih glagolskih oblik so se v večini slovanskih jezikov izgubile od določenih aorist in imperfekt, stari kondicional ter deloma pomožni glagol (kopula), od nedoločenih supin, trpnosedanji in sklanjavna tvorna deležnika, razen tega, kakor sicer, dual; pri ostalih oblikah pa so se razvile mnogotere izpremembe, a pojavile tudi neke nove tvorbe. V splošnem je zaznamovati pri določenih časovnih oblikah velik porast opisnega izraževanja, pri nedoločenih redukcijo imenskega značaja.

Starejši obliki aorista, prostega, zlasti pa soglasniškosigmatičnega (od korenov na soglasnike tvorjenega), je najpreje povsodi izpodrinil razširjeni prosti na *-ohъ*, zahsla, *-ehъ* (gl. str. 93 sl. in 97–98), pri čemer

se je v zahodni slovanščini in bolgarščini končaj 3. osebe množine pod vplivom 1. os. množ. *-homъ* izenačil z osebilom imperfekta *-hъ* (str. 97). V imperfektu se je v starorusčini razširila oblika k *-'aa-*, skrčeno *-'a-* (v pisavi *-aa-*, *-a-*, oziroma *-aa-*, *-a-*), kakor steksl. *молѡахъ, вѡраахъ*, a končaje 2.–3. os. dvoj. in 2. os. množ. *-šeta, -šete* so kakor že v nekih starocerkvenoslovanskih spomenikih in drugod zamenjali končaji aorista *-sta, -ste* (str. 98 sl.): prim. Ostr. 3. os. edn. lo. VI 2 in Luk. XXIV 15 *идѡашѣ*, lo. VIII 59 *идѡашѣ*, 3. os. dvoj. Luk. XXIV 28 *идѡастѣ*, 3. os. množ. lo. VI 17 *ѣдѡахъ ѡрохѡто* (prim. rus. *ѣду — ѣхатъ*); lo. I 24 i. dr. *вѡахъ*, lo. XII 20 i. dr. *вѡахъ* za steksl. *-ka-* po analogiji primerov kakor lo. IV 31 i. dr. *мѡлаахъ*, poleg katerega je že tudi lo. XII 21 (l. 41 d–42 a) *мѡлаахъ*. Podoben razvoj je z neko izjemo doživel imperfekt tudi v srbohrvaščini (gl. doli). V bolgarščini pa se je narobe, z izjemo glagolov 1. os. sed. *-am*, posplošila oblika z *-ea-*, skrčeno *-e-* (v sedanji pisavi po šumevcih in samoglasnikih *-e-*), a podlaga je praviloma sedanjiska osnova: *печѣх, мѡжѣх, пѣшѣх, пѣх, пѣхъ* k *пѣя* „pojem“, *сѣх, знѣх, игрѣх, живѣх, стоѣх, учѣх, мѡлѣх, хѡдѣх, нѡсѣх* kakor *несѣх, четѣх*, pa tudi *берѣх, зѡвѣх* (prim. že Supr. *зѡвѣахъ* i. dr., gl. str. 99), toda *пѣтах, ѡсках, ѡмах* (aor. *-āx*) i. pod. (gl. doli). Ohranila sta se aorist in imperfekt le v shrv., bolg., luž. in v sle. dial. rez., drugod pa sta izginila, in sicer na severu posebno v dobi XIV.–XV. stol., v ruščini prej nego na zahodu, kjer sta v lužiščini še danes. V slovenščini sta v brižinskih spomenikih seveda še povsem v rabi, aorist prosti in samoglasniškosigmatični, imperfekt v skrčeni obliki: aor. 2. os. sing. I 27 *pride*, 3. os. plur. II 12 *poido* poleg 1. os. sing. I 12, 13, III 40 *bih*, 2. os. I 27 *da*, 3. os. II 8 *by*, III 10 *stvari*, 3. os. plur. II 33 *vznenavideše*, 34 *vzlubiše*, 44 *delāše*, 58 *prilīžaše*, 108 *stvorīše*, prim. tudi aor.-impf. 3. os. sing. II 2, 7 *be* ter 3. os. plur. II 30 *beše*; impf. poleg oblik 3. osebe množ. II 45–56, navedenih na str. 219, prim. še II 98–99 *stradahō, tepehu, pečahu, tnahu* „sekali“, *vešahu, rastrgahu*. Kot posamezni arhaizmi se nahajajo

v Rezijanskem katekizmu: aor. *naleze*, morda *ide*, *povi*, *be*; impf. 3. os. edn. *beše*, *meše* k *imeti*, *moreše* za prv. *možaaše*, 3. os. množ. *beho*, *teho* za *hŕtĕahŏ*, *čakahŏ*. Oblika *stojahu* pri Krelju je lahko po hrvaškem vplivu. V srbohrvaščini in bolgarščini je sled soglasnikosigmatičnega aorista še za stcksl. *нѣхъ* (str. 97) shrv. aor. *dōneh*, *dōnijeh* (poleg *donēsoh*) in dr. sestavljenke z *-neh*, *-nijeh*, iz česar je po analogiji *vĭdeh* — *vĭdeti*, ozir. *vĭdje* — *vĭdjeti* ali *ŭmeh* — *ŭmeti*, ozir. *ŭmje* — *ŭmjeti* nastal inf. *dōnĕti*, *dōnijeti* ter opisni del. *dōneo*, *dōnio*, plur. *dōnĕli* (*-ije-*), enako mak., zahbolg. *донѣл*, *донѣвам*. Slično je tudi shrv. dial. dubr. *rĭjeti* postalo iz aor. *rijev* starejših pisateljev, stcksl. *рѣхъ*. Običajna oblika aorista je dandanes od korenov na soglasnik shrv. in bolg. *-oh*, luž. *-ech* z 2. in 3. os. *-e* od prostega aorista, od glagolov s samoglasnikom pred nedoločniškim končajem pa 1. os. *-h*, 2.—3. os. — (str. 98): shrv. *nēsoh* — *nĕse*, *trēsoh* — *trĕse*, *dĭgoh* — *dĭže*, *klĕh* — *klĕ*, *mrĕh* — *mrĕ*, ozir. *mrĭjev* — *mrĭje*, *pĭsah* — *pĭsa* itd., bolg. *нѣсох* — *нѣсе*, *вдигнах* — *вдигна*, *клех* — *кле* poleg *кълнах* — *кълна*, *мрѣх* — *мрѣ*, *писах* — *писа*, luž. (le od dovršnih glagolov) *donjesech* — *donjese* (dluž. *-ĭa-*), *spisach* — *spisa*. Pri glagolu *damъ* tvori v srbohrvaščini in bolgarščini podvojeni koren v sedanjiku (prim. stcksl. 3. os. plur. *дадаѣтъ*, posplošeno shrv. *dādēm*, *dādēš*, bolg. *дам*, *дадѣш*, gl. doli) podlago tudi za aorist: shrv. *dādoh* — *dāde* (in po tem še *imadoh* — *imade*, *stādoh* — *stāde* in *znādoh* — *znāde*), bolg. *дадох* — *даде* (toda *имах* — *имá* in *знах* — *знаѣ*); prim. tudi shrv. *htĕdoh*, *smĕdoh* (*-je-*) po *jĕdoh*, bolg. *ѣдох*. V 1. osebi množ. aorista je v srbohrvaščini končaj *-smo* po 2. os. *-ste*, v starejši dobi tudi narobe 2. os. *-hote* po 1. os. *-homo*, v bolgarščini pa je po medsebojnem vplivu obeh končajev 1. os. *-hme*, 2. os. *-hte* (o 3. os. *-xa* gl. str. 263). O osebilih shrv. *-mo*, bolg. *-me* prim. str. 92 sl. V lužiščini je podobno kakor v bolgarščini 1. os. množ. *-chmy* z osebilom, v lužiščini tudi sicer navadnim, po osebnem zaimku *my*; 2. os. gluz. *-šće*, dluz. *šćo* je staro *-ste*, a 3. os. *-chu* je enaka bolg. *-xa*. V lužiščini je tudi še dvojina: 1. os. gluz. *donjesechmaj*,

dluž. *doñasechmej* (prim. gluz. *mój*, *mej*, dluz. *mej* „midva“ str. 238), 2.—3. os. gluz. *donjeseštaj*, *-tej*, dluz. *doñaseštej*. V imperfektu se je v srbohrvaščini skraćeno *-ah* (1. os. *glĕdāh*, 2.—3. os. *glĕdāše*, prim. impf. *znāh* proti aor. *znāh*) z neko izjemo prav za prav razširilo na vse glagole (prim. gori str. 263 v ruščini), tako z nedol. osn. *-ĕ-*, sed. *-i-* (*vĭdāh* k *vĭdeti*, *-je-*, kakor *vōdāh* k *vōditi*), nedol. *-nu-*, sed. *-ne-* (*tōñāh* k *tōnuti*), pa tudi korenske s korenem na soglasnik, kakor *plĕtāh* k *plĕsti*, *jĕdāh* poleg *jĕdāh* k *jĕsti* in enako *ĭdāh* poleg *ĭdāh* k *ĭci*, *ĭdēm* ter *imadāh*, *znādāh*, *vĕzāh* k *vĕsti*, *vĕzēm*, *kūñāh* k *klĕti*, *žmāh* k *žĕti*, *žmēm*, *mrāh* k *mrĕti*, *mrĭjeti* i. pod.; vendar pa je pri glagolih s korenem na soglasnik običajna tvorba s podlago velelniške osnove: *pĕcijāh* poleg *pĕcāh*, *strĭzijāh* poleg *strĭžāh*, toda le *mōgāh*, a enako tudi *plĕtijāh*, *vĕzijāh*, *kūnijāh* ter *dādijāh*, *smĕdijāh* (*-jĕ-*) i. pod. Sled *-ĕ-* je le v vzh. *ŭmejāh* poleg jek. *ŭmijāh*, *hōtejāh*, *hōtijāh* poleg *hōcāh*, *šcāh* iz **hŭti-* ter *bĕjāh*, *bĭjāh*. V bolgarščini je posplošeno *-ĕ-* (gl. str. 263), v lužiščini je po starem oboje, *-ĕ-* in *-a-* (gl. str. 98). Končaji so v množini in v lužiščini tudi v dvojini isti kakor v aoristu, pri čemer so se končaji *-šeta*, *-šete* imperfekta že rano zamenjali s *-sta*, *-ste* aorista (gl. str. 263). V 3. osebi množ. je tu povsod stari končaj *-hŏ*: shrv. *-hu*, bolg. *-xa*, luž. *-chu* (gl. str. 99).

Aorist pomožnega glagola *byti* je že rano zamenjal stari pogojnik (prim. sle. briž. 1. os. *bim* štirikrat, 2.—3. os. *bi* trikrat in str. 99, 102). Razen jezikov, ki so ohranili aorist sploh (condit. shrv. *bĭh* s 3. os. množ. *bĭ*, navadno enklitično, bolg. *бѣх*, luž. *bych*), je to še v češčini, poleg arh. 3. os. edn. *vece* „pravi, je dejal, *-a*“ z nekimi izpremembami edini preostali, spregani aorist: edn. *bych*, *bys*, *by*, množ. *bychom*, *byste*, *by*. Kakor v srbohrvaščini se je tudi v češčini v 3. osebi množine uveljavila edninska oblika; *-s* v 2. osebi edn. *bys* pa je prevzet od oblike pomožnega glagola *jsi* (*si*) po primerih, kakor *tys* „ti si“, *ty ses modlil* „ti si (se) molil“ in pod., vendar le *aby ses modlil* „da bi (se) molil“. Poljščina, v kateri je najti še v XVI. stol. aoristne

oblike kakor v češčini, je razen obeh tretjih oseb *by* in seveda 2. os. množ. *byšcie* druge splošno izravnala s končaji pomožnika, kakor se pojavljajo tudi v preteklem času i. dr. (gl. doli): 1. os. edn. *bym*, 2. *byš* in 1. os. množ. *byšmy* s *š* po *byšcie*, *byš*. Pišejo se te oblike skupaj z opisnim deležnikom (masc. *zwaabym*, fem. *zwaatabym* proti češ. *zval bych*, *zvala bych*) ali tudi drugo, spredaj stoječo besedo v stavku (*takbym odpowiedziat* „tako bi odgovoril“); z vezniki tvori posebno *by*, kar je tudi v češčini in ruščini, n. pr. češ. *aby*, rus. *чтобы, чтоб*, sploh enoto. V ruščini in slovenščini (z izjemo nekkih narečij) je preostala le nespregavna oblika rus. *бы*, sle. *bi* kot pogojni členek v zvezi z opisnim deležnikom.

Opuščenim aorist in imperfekt je nadomestil z opisnim deležnikom in sedanjikom pomožnika *jesmь* izražen pretekli čas (prim. str. 71), in sicer aorist poleg drugega z opisnim deležnikom dovršnih, imperfekt pa nedovršnih glagolov. Že v starocerkvenoslovanskih spomenikih nastopa ta opisna oblika radi boljšega razlikovanja najčesče v 2. osebi edn.: lo. XVII 2 Zogr. i. dr. *ѣкоже далъ емоу еси власть въсѣкома пѣти • да въсѣко еже емоу еси далъ • дастъ имъ живота вѣчна(а)го* (Ass. *животъ вѣчный*) *καθὼς ἔδωκας αὐτῷ δώσει αὐτοῖς ζωὴν αἰώνιον*. Razmeroma pogostna raba opisnih oblik v Kijevskih listkih in brižinskih spomenikih je lahko po vplivu zahodnih tekstnih izvirnikov. Pri omenjenem opisnem izražanju pa se že v stari dobi v vseh slovanskih jezikih nahajajo v tretjih osebah primeri opuščanja pomožnika. Pri povratnem zaimku kakor v srbohrvaščini prim. že briž. I 16 *eže mi se tomu hotelo* „ker se mi je to hotelo“, kjer je *se* morda skraćeno iz *se je* kakor shr. *sé — mé — té*, n. pr. *svoga brata udari malo buzdovanom u leđa da sé odmah premetnuo* i. pod. Praviloma se je opustil pomožnik v 3. osebi na severu, kar se najbolj pojavlja v ruščini (za zaimki tudi v 1. in 2. osebi) in kar je tu končno po XVI. stol. vedlo k splošni izgubi kopule, pomožnika sedanjega časa *jesmь*; sed. rus. *есть* je izraz za eksis-

stenco, bivanje, tudi z množino, n. pr. *есть люди* „so, nahajajo se ljudje“ (*есть, суть* v definicijah je le knjižno, cerkvenoslovansko). Izraz za predikativnost veže jezikovni čut z opisnim deležnikom in imensko, predikativno obliko pridevnika (str. 218 in 220): 1. os. masc. *я знал*, fem. *я знала*, plur. *мы знали* itd., a enako tudi *я здоров*, *я здорова*, vendar *мы здоровы* z *-ы* kakor pri samostalnikih (str. 200); prim. še *он дома*, *он начальник* i. pod. V poljščini in češčini izgineta obliki 3. osebe pomožnika opisnega preteklega časa po XVI. stol. V drugih dveh osebah pa poljščina podobno pogojniku (str. 265 sl.) ali kakor češčina v 2. osebi edn. pritika enklitične oblike pomožnika k opisnemu deležniku, osebnim zaimkom in veznikom. S tem je poljščina ustvarila nekako novo tvorbo preteklega časa. Prim. češ. masc. sing. 1. *byl jsem*, 2. *byl jsi* poleg *byls*, 3. *byl*, plur. živ. 1. *byli jsme*, 2. *byli jste*, 3. *byli*, neživ. in fem. 1. *byly jsme* itd., z zaimki *já jsem byl*, *tys byl*, *on byl*, *my jsme byli*, ozir. *byly*, *vy jste byli*, *byly*, *oni byli*, *ony byly* (v 1. osebi redkeje tudi *já byl*, *my byli*, ozir. *byly*); polj. masc. sing. 1. *bytem*, 2. *byteś*, 3. *był*, plur. os. 1. *byliśmy*, 2. *byliście*, 3. *byli*, neos. i. dr. 1. *byłyśmy* itd., z zaimki *jam był*, *tys był*, *on był*, *myśmy byli*, ozir. *były*, *wyście byli*, *były*, *oni byli*, *one były*; prim. tudi *gdyм był* „ko sem bil“ ali *radem*, ozir. *jam rad* za rus. *я рад*, češ. *rád jsem*, *já jsem rád* i. pod. Poudarjene oblike za 1. in 2. osebo sedanjika glagola *być* se tvorijo v poljščini s pritikanjem enklitičnih na 3. os. edn. *jest*: sing. 1. *jestem*, 2. *jesteś*, 3. *jest*, plur. 1. *jesteśmy*, 2. *jesteście*, 3. *są*. Tudi v malorusščini se izraža to z obliko 3. os. edn. *є* z zaimki: sing. *я є*, 2. *ти є* poleg *єси*, 3. *є* poleg *єсть*, plur. *ми є*, 2. *ви є*, 3. *вони є*. Na jugu se praviloma rabi pomožnik *jesmь*, pri čemer srbohrvaščina razlikuje poudarjene in enklitične oblike, medtem ko je v slovenščini in bolgarščini razlika le v naglaševanju (slučaji opuščanja so najbolj mogoči v bolgarščini): shr. poudar. sing. 1. *jěsam*, 2. *jěst*, 3. *jěst* (vprašalno *jě li?*), plur. 1. *jěsmo*, 2. *jěste*, 3. *jěsu* poleg enkl. sing. 1. *sam*, 2. *si*, 3. *je*, plur. 1. *smo*, 2. *ste*, 3. *su*; sle. sing. 1. *səm*, 2. *si*,

3. *jě*, du. 1. *svà*, 2. *stà*, 3. *stà* (fem. *svè*, *stè*), plur. 1. *smò*, 2. *stè*, 3. *sò*; bolg. sing. 1. *съм*, 2. *си*, 3. *е*, plur. 1. *сме*, 2. *сте*, 3. *сж*. Povsem svojevrstno opisno obliko za nedoločni, ne neposredni izraz preteklega nedovršenege dejanja je ustvarila bolgarščina s tvorbo novega opisnega deležnika na *-l* iz imperfekta, s tem da pristopi *-l* na osnovo imperfekta namesto *-x* 1. osebe edn.: *четѣл*, *нóсѣл*, *пѣшел*, *пѣл* itd. (prim. str. 263). Vzporedno s tem se izraža tudi določna, neposredna preteklost dovršenega dejanja z aoristom, nedoločna, ne neposredna pa s starim opisnim deležnikom na *-l*. Predpretekli čas se v bolgarščini in shrv. še opisuje z bolg. *бѣх*, shrv. *bějāh*, *-lj-*, *běh*, *-jě-*, vendar lahko nastopi mesto tega tudi kakor v slovenščini in češčini opisni pretekli čas pomožnega glagola bolg. *бил* *съм*, shrv. *bio sam*, sle. *bīu sam*, češ. *byl jsem*; v poljščini in ruščini tega sploh ni. Rus. *было* z opisnim deležnikom pomeni nameravano, ali neizvršeno dejanje, ki bi se bilo skoro zgodilo, n. pr. *я хотѣл-было сказать*, *он упал-было* i. pod.; zveza z *бывало* pa more nadomeščati iterativ, n. pr. *бывало мы сидѣли* kakor *мы часто сѣживали* i. pod.

Z ene strani izpremembo, z druge porast opisnega oblikovanja je najti tudi v izražanju prihodnjega časa. Za dovršeno dejanje v prihodnosti je po starem predvsem na severu v rabi sedanjik dovršnih glagolov: rus. *напишѹ*, polj. *napiszę*, češ. *napíši*. V južni slovenščini je tako le v stranskih, v slovenščini pa posebno v pogojnih in pogojnočasovnih stavkih; sicer prim. tudi briž. I 26 *akože ti mi zadeneš* „kakor mi ti naložiš“, 32 *ježe vzoveš* „ki jih pokličeš“. Trajajoče dejanje v prihodnosti se na severu opisuje s pomožnikom *bōdō* (ruski tudi *стану*, *мrus. му*) in nedoločnikom: rus. *бѹду* *писатѣ*, polj. *będę* *писаć*, češ. *буду* *psāti*. V poljščini je poleg tega mogoča tudi zveza kakor v slovenščini z opisnim deležnikom, kar je bilo v praslovenščini in je še v srbohrvaščini izraz za predprihodnost (str. 71): polj. *będę* *писаť* (z deležnikom navadno za pomožnikom), sle. *bōdem* in skrajšano *bōm* *писаŋ*, a tudi z dovršnimi glagoli *bōm* *napísaŋ* proti *napíšem* kot praesens effec-

tivum in v stranskih stavkih. V srbohrvaščini je poleg *būdēm* *písao* za predprihodnost pri nekih glagolih tudi tvorba z nedoločnikom: *imadbūdēm* poleg *būdēm* *imao* in enako še pri *dāti*, *znāti*, *htěti*, *směti(-je-)*; podobno *mōgbūdēm*, se naslanja na *būdēm* *mōgao*. V slovenščini in češčini se v starejši dobi za prihodnost trajnega dejanja uporabljajo podobno kakor v starocerkvenoslovenščini (str. 71) drugi pomožniki z nedoločnikom nedovršnega glagola: stčes. *chcu*, *jmām*, *jdu*, sle. *načno*, *hočo*, *imam*. Prim. briž. II 43 *eče taje dela načnem delati*, III 48 *rad se hoću kajati*. Oboje bi se moglo sicer dobesedno razumeti, ne pa Trub. Mat. VII 16 *na njih sadu je imate spoznati*, gr. *ἀπὸ τῶν καρπῶν αὐτῶν ἐπιγνώσεσθε αὐτοὺς*, lat. a fructibus eorum cognoscetis eos, stcksl. *познаете*, ali čisto *hočo*, n. pr. Mat. X 32 *kateri mene spozna pred ljudmi, tiga jest tudi hočo spoznati pred mojim očetom*, gr. *ὅστις δμολογήσει ἐν ἐμοὶ ἐμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, δμολογήσω καὶ γὰρ αὐτὸν ἐμπροσθεν τοῦ πατρὸς μου*, lat. qui confitebitur me coram hominibus, confitebor et ego eum coram Patre meo, stcksl. *ѣже исповѣтъ ма прѣдъ чловѣкъмъ . исповѣтъмъ і н азъ прѣдъ отацѣмъ моимъ*. Poleg tega pa prim. Mat. XIX 21 *bodeš imel*, gr. *ἔξεις*, lat. *habebis*, stcksl. *имѣти* *имаши*. Poseben, sličen razvoj pod balkanskojezиковnim impulzom pa je doživelo oblikovanje prihodnosti v srbohrvaščini in bolgarščini z okrajšanimi oblikami pomožnega glagola **hotiō* — **hōtiō* in posebno v bolgarščini tudi okrnjenim nedoločnikom. Ako sledi pomožnik nedoločniku, se strne z njim, pa nastane tako nova časovna tvorba: shrv. *písaću*, *písaćeš* itd. (hrv. tudi *písať* *ću*), bolg. (časovno nedoločno) *писáща*, *писáщеш* itd. in enako tudi *нѣща*, *плѣща*, *нѣща* „nesel, pletel, pekel bom“. Pomožnik more biti tudi pred nedoločnikom, vendar je v bolgarščini s tem načinom vezan različni pomen časovne določnosti: shrv. *ja ču písati* poleg *hōću* *da píšem*, *hōćeš* *li písati* i. pod., bolg. *ща* *да пѣша*, *щеш* *да пѣшеш*, navadno pa *nespregavno* *ща* ali *ще пѣша*, *ща* ali *ще пѣшеш* itd. Pri tej tvorbi futura je kakor v slovenščini seveda tudi možnost zveze z dovršnimi glagoli. Neki pogojni

futurum za pretekla dejanja, za katera je dvomno, ali so se izvršila, se v srbohrvaščini izraža s futurum pomožnika *biti* in opisnim deležnikom: *biću mđtnuo, ti ćeš biti glědao* i. pod. V bolgarščini je ще бжда писал, ще бждеш писал poleg ще съм писал itd. predprihodnjik, pogojnik za preteklost pa imperfekt щѣх да s sedanjikom: щѣх да пиша, щѣше да пишеш itd.

Od praslovanskih prostih določenih oblik sta splošno do danes ostala le sedanjik in velelnik. Izpremembe v sedanjiku (prim. str. 74 sl. in 94–95) se tičejo osebil (gl. str. 85 sl.), različnih analogičnih izenačenj v glasovih ter med sedanjiško in nedoločniško osnovo, ali pa so posledica fonetičnega razvoja. Najznačilnejša izprememba pri osebilih je istosmerno, toda neenakomerno analogično razširjenje končaja 1. osebe edn. -m atematičnih glagolov, ki so bili ostali v praslovansčini za pet najnavadnejših življenjskih pojmov (*jesmь, *ěmь, věmь, damь, imamь*, gl. str. 84), v južni in zahodni slovanščini proti staremu stanju z -o > -u v vzhodni, ruski skupini. Prenos se je pričel s skrženo sedanjiško osnovo -aje- > -a- (po *damь, imamь*), a nadaljeval pri -ěje- > -ě- (po *jěmь, věmь*). V bolgarščini je še danes le -am pri glagolih z nenaglasnim -a-: дѣлам „obsekavam“ — дѣлаш, купувам — купуваш proti играя — играеш, зная — знаеш, живѣя — живѣеш, ви́дя — ви́диш, про́ся — про́сиш, не́сá — не́сѣш, пи́ша — пи́шеш itd. Že v Trojanski priči XIV. stol. nahajamo прои́вамъ, оста́вамъ za *ostavljam*. V poljščini je -m pri sedanjiški osnovi -aje- splošno in tudi že od XIV. stol., poleg tega pa še v dveh primerih z -ěje-: *dziątam, gram*, pa tudi *znam* ter *umiem, śmiem* proti *siwielej, mdleje, oniemieje* i. pod. ali *kupuje, żyje, pisze, widze, prosze, niose* itd. V češčini, kjer je poleg -aje- > -ā- iz -ěje- > -ie- > -i- in enako iz preglašenega -aje- > -ā- > -ie- > -i- iterativnih glagolov od nedoločniških osnov na -i- nastal v končnem rezultatu -i- kakor iz *ě* v *jím, vím*, se je -m (od XIV.–XV. stol.) raztegnil tudi na sedanjiško osnovo -i-: *dělám* in tudi *znám*, toda *hrají, zrojí* „zorim“ kakor *kají se* (rus.

каюсь, toda polj. *kajam się*) poleg *hrám, zráм; umím, šedivím* „sivim“, *oněmím, mdlím* in po analogiji *dím* k *díti* „reči, dejati“ proti *naději se* k *nadíti* (prim. še doli); *sázím* (rus. сажáю, polj. *sadzam*, sle. *posájajo*), *prēmýšlím* (polj. *przemýšlam*, sle. *premišljam*), *stavím* (rus. поставл́яю, polj. *stawiam*, sle. *postávljam*) i. pod.; *prosím, vidím* proti *nesu, živu* poleg *žiji, biji, kupuji, píší* itd. S skržanjem, preglasom in zoženjem pri iterativih se je v češčini ustvaril kakor sicer v oblikoslovju (prim. str. 214 in 254 sl.) poseben tip sedanjika V1 (glej str. 81 sl. in 88–89) z -i-, ki se od spregatve starih sedanjiških osnov na -i- razlikuje le v 3. osebi množ.: *sázejí* (rus. сажáют, polj. *sadzajo*, sle. *posájajo*) proti *vidí, prosí* (rus. ви́дят, про́сят, polj. *widzą, proszą*, sle. *sedé, rosé*). V slovaščini, slovenščini in srbohrvaščini (z nekimi redkimi izjemami), a tudi v makedonskih narečjih je splošno -m. V srbohrvaščini se najpreje od XIII. stol. pojavlja -am (v listini Kulina bana 1189 je še *присѣаю*), od XV. stol. -im pač v izogib izpremembe soglasnika v 1. osebi edn. proti drugim, od konca XV. stol. splošno. Maloštevilne izjeme so še *hōču, mōgu* in redkeje *vīđu, vēļu, vōļu* poleg navadnega *vīdím, vēlím, vōlím*. Za slovenščino imamo v brižinskih spomenikih še stari končaj: 1. os. edn. III 42 *bodo*, 11 *isko*, 1 *zaglagolo*, 46 *kaju se*, 18 *veruju*, 17 in III 48 *hoču*, I 13 (dvakrat) *pomiū*, 129 *porončo* in III 61 *poručo*, I 21, 24 *tvorju* proti III 49 *imam* ter I 2, III 26 *ispovēdē* (gl. str. 70). V stiškem rokopisu (Conf. gener.) nahajamo le *bodem* poleg *sam (sam)*, *dam*, *odpovem*, *ispovem* proti *moło, prošo, obľubľo, odpuščo*, torej pri osnovah na -i-. Pri Trubarju je nasprotno stari končaj -o že izjema: *mogo, hočo, verujo* poleg nav., n. pr. Mat. XIX 16 *morem* ali *vzamem* itd. (prim. dial. zilj. *čo, ben. čon*). Po analogiji *jedó — jém, vedó — vém, dadó — dam* je skrajšano tudi *bōdo — bōm* poleg *bōdem* in *gredó — grēm* za *grędem*.

S končajem 1. osebe edn. je, z izjemo ruščine, ki je v 1. osebi edn. ohranila stari končaj, in morda tudi jezikov, ki imajo v 1. osebi množ. -mo, sicer, kakor v poljščini, češčini, slovaščini in bolgarščini, jasno vezano

osebilo za 1. os. množ. (gl. str. 92 sl.). Proti sle., shrv. in mrus. *-mo* in rus. *-m* (tudi v brižinskih spomenikih je le *-m*: II 32 *jesim*, 66 *jesm*, 24 *pasem*, 39 *nesem*, 43 *načnem*, 17 *narečem se*, 41, 68, 106 *možem*, 38 *pijem*, 21 *oklevetam*, 25 *prestopam*, 36 *klañam se*, 20 *tuorim*, 37 *modlim se*) se je v ostalih jezikih radi razlikovanja od končaja *-m* v 1. osebi edn., za kar je pri atematičnih nastal povod že po onemenju končnih polglasnikov in otrdenju končaja *-m*, v množini uveljavil končaj *-me*, v poljščini *-my*: polj. *dam* — *damy* (prim. rus. дам — да́йм, ѣм — ѣ́йм), *działam* — *działamy* proti *niosę* — *niesiem* poleg *niesiemy*; češ. *dám* — *dáme*, *dělám* — *děláme* proti *nesu* — *nesem* poleg *neseme*; slš. *nesem* — *neseme*; bolg. дѣлам — дѣламе proti не́сá — не́сѣм in tudi дам — да́дем.

O osebilu 2. os. edn. je moralo biti razpravljano že v prvem delu (str. 90–91). Dandanes je razen *jesi* (sle. *sí*, shrv. *jěsi*, *sí*, bolg. си, slš. *si*, češ. *jsi*, stpolj. *ješ*, sed. *jesteš* iz *-sí*, luž. *sy*) in mrus. есѣ, дасѣ, їсѣ, повѣси (poleg даш, їш, повѣш, маеш) ter dluž. *jěs*, *wěš* (poleg *daš*, *maš* in *jěš*, *wěš*), sli. *jiēs*, *jēs*, *vjēs* sicer vseskozi, tudi pri atematičnih glagolih, končaj *-š*: sle. *dáš*, *jěš*, *wěš*, *imáš*; shrv. *dáš*, *jědēš* poleg *jěš*, *ljěš*, *imáš*; bolg. да́е́ш, я́де́ш, ї́ма́ш; rus. да́шь, ѣ́шь; polj. *dasz*, *jesz*, *wiesz*, *masz*; češ. *dáš*, *jíš*, *viš*, *máš*; slš. *dáš*, *ješ*, *vies*, *máš*; gluz. *daš*, *jěš*, *wěš*, *maš*.

O praslovanskem osebilu za 3. osebo edn. in množ. *-to*, stcksl. *-to* gl. str. 91 sl. Mehki *t* se nahaja poleg južne velikorusčine še v malorusčini, a to pri osnovah na *-i* in atematičnih glagolih v ednini in množini, pri drugih pa le v množini: ви́дѣти — ви́дѣть, ї́сѣти — ї́сѣть, повѣ́сѣти — повѣ́сѣть, да́сѣти — да́сѣть, е́сѣти, toda не́сѣ — не́сѣть itd. V bolgarščini je končaj vezan vseskozi na množino ter je lahko nadaljevanje stcksl. *-to*: ви́ди — ви́дят (po 1. os. edn. ви́дя), я́де — я́дат, да́де — да́дат, не́сѣ — не́сѣтъ itd., toda е — сѣ. V ruščini je sekundarno otrdeli *-t* (prim. str. 154 sl.) splošno v ednini in množini: ви́дит — ви́дят, ѣ́ст — ѣ́дят, да́ст — да́дут, не́сѣтъ — не́сѣтъ. Mehkost je ohranjena še v е́сть in вѣ́сѣтъ, toda tudi tu prim. нѣ́тъ, stcksl. нѣ́тъ „ni“.

V drugih jezikih je *-t* odpadel (prim. že briž. II 62 *vsedli*, 95 *dostoji*, ter osemkrat je proti štirikrat *jest* in II 19 *sunt za sōt*), ostala pa je v 3. osebi množ. dolžina, ozir. njen sled na končnem samoglasniku (gl. str. 129), s čimer se v češčini in poljščini razlikuje od 1. osebe edn.: sle. *něse* — *nesō*, shrv. *něse* — *něsū*, češ. *nese* — *nesou* (1. os. edn. *nesu*), polj. *niesie* — *niosa* (1. os. edn. *niose*). V slovenščini je stari samoglasnik v 3. osebi množ. le pod naglasom in pri glagolih, pri katerih nastopa v drugih oblikah skrčenje v sedanjski osnovi (*nesō*, *pojō*, *sedē*, *bədə* ter *smějo*, *znājo*, *dělajo* i. pod.), sicer pa je po analogiji zadnjih pridodano *-jo*: *sědejo*, *grějejo*, *kupūjejo*, *pšějejo*, *vīdijo*, *sōdijo*, pa tudi pri naglašanih oblikah *něsejo*, *tārejo* poleg *trō*, *pōjejo*, *sedijo* itd., prim. še *jějo*, *vějo*, *dājo* (*dajō*) poleg *jedō*, *vedō*, *dadō*.

Slovenščina in lužičina imata še dvojino, v kateri so osebila za 1. os. sle. *-va*, gluz. *-moj*, dluž. *-mej*, za 2.–3. os. sle. *-ta*, gluz. *-taj*, *-tej*, dluž. *-tej*.

Izpremembe sedanjske osnove (str. 74 sl.). V sle. *umrjem*, *umrjem* poleg *umrēm* ni, kakor kažejo drugi slovanski jeziki (shrv. *ūmrēm*, bolg. у́мрѣ, rus. у́мрѣ, polj. *umrę*, češ. *umru* poleg *umřu* po *umřeš*, luž. *umru*), nahajati arhaizma s sedanjsko osnovo *-je-* (prim. stind. *márate* poleg *mriyáte*); povod tej osnovi je bil zbog posebnega pomena glagola najbrž poudarek na korenu (str. 30 sl. in 77). Že v starocerkveno-slovanskih spomenikih so imeli iterativni glagoli, zlasti od korenskih na goltnike z izpremembo goltnikov po progresivni palatalizaciji (str. 37 in 81 sl.), nagnjenje, tvoriti sedanjik po 2. razredu V. vrste: stcksl. нари́цати — нари́цаж poleg нари́чж, подви́сати — подви́саж poleg подви́жж, bolg. нари́чам, shrv. *naricati* — *nàrīcēm* proti rus. нари́ца́ть — нари́цаю, sle. *podvīzati* — *podvīzjam*. Stcksl. гы́бати — гы́баж in прѣгы́бати je po pomenu različno, prvo je „poginiti“, drugo „pregibati“, k prvemu prim. sed. rus. поги́баю, k drugemu rus. сги́баю, sle. *gibam* poleg *gībljem*, shrv. *gībām* poleg *gībljem*, češ. *hýbu* poleg *hýbām*, sicer prim. še polj. *skubać* — *skubie*. Podobna, tudi že stara dvojnost

je pri izimenskih glagolih kakor steksl. *окалеветати* — *окалеветѣти* poleg *окалеветѣти*, prim. sle.-briž. II 21 množ. 1. os. *oklevetam*, shrv. *klèvecēm* poleg *klèvetām*, češ. *kleveci* poleg *klevetām* ali steksl. *трѣпетати* — *трѣпетѣти*, sle. *trepetāti* — *trepēcēm* poleg *trepetām*, shrv. *trepètati* — *trèpēcēm*, češ. *třepetati* — *třepetām*, polj. *trzeptować* „mahljati s perotmi“ — *trzeptować* poleg *trzeptować*. V ruščini so oblike sed. *клеветѣти*, *трепетѣти* cerkvenoslovanske; drugotno bolg. *клеветѣти* je izpremenilo tudi ostalo sedanjiško spregatev, 2. os. *клеветѣши* (gl. doli). V zvezi s skrčenjem *-ěje-* > *-ě-* je v slovenščini in srbohrvaščini, a tudi v češčini (prim. gori str. 270 sl.), prehod sedanjika 1. razreda III. vrste v 2. razred: sle. *živěti* — *živīm*, *želěti* — *želim*, shrv. *živeti* (-je-) — *živīm*, *želiti* (-l-) — *želim*; prim. tudi sle. *zděti se* — *zdīm se* (češ. *zdáti se*, polj. *zdać się* se je preobrazilo po vplivu glagola *dati* po *dějati* > češ. *dití*, praeter. *dál*, *nadál se*, polj. zast. *dziąć*). Od 1. razreda III. vrste se je ohranilo v slovenščini le *uměti* — *umějem* in *štěti* — *štějem*, dialektično primorsko tudi drugo (prim. Gregorčič *živejem*) proti shrv. *umeti*, *umjeti* — *umēm*, *umijēm*; sle. *zrěti* „zoreti“ — *zrějem*, *zrēm*, shrv. *zrēm* poleg *zrīm* je prešlo kakor sle. *směti* — *smēm*, shrv. *smēm*, *smļjem* (str. 80) i. pod. v I 7. Onemenje polglasnika je povzročilo za prasla. *zvrěti* — *zvrěq*, *zvrěši* sle. *zrěti* — *zrēm*, shrv. *zrěti* — *zrēm* poleg *zrīm*, toda češ. *zříti* — *zřím*; pod. je za prasla. *vrěti* — *vrěq*, *vrěši* sle. *vrěti* — *vrēm* poleg *vrějem*, češ. *vrěti* — *vrū*, *vrěš*, polj. *wrzeć* — *wru*, *wrzesz*, shrv. *vrěti* — *vrīm* i. dr., nasprotno za prasla. *tlěti* — *tlětiq* sle. *tlěti* — *tlīm*, češ. *tlíti* — *tlīm*, toda polj. *tleć* — *tleję*, rus. *тлѣть* — *тлѣю*, bolg. *тлѣя*.

Posebno često je nastala nova sedanjiška oblika na podlagi nedoločnika (prim. str. 74 sl. in 86 sl.): sle. *pozaběti* — *pozábim*, trp. del. *pozábļjen*, polj. *zabyć* — *zabyję* poleg *zabędę* proti rus. *забыть* — *забұду*, češ. *zabýti* — *zabudu* (shrv. *zabōraviti* — *zabōravīm*, bolg. *забравя*); sle. *dobiti* — *dobīm* poleg *dobōdem*, *dobōm*, shrv. *dōbiti* — *dōbijēm* proti polj. *dobyć* — *dobędę*, rus. *добыть* — *добұду*, češ. *dobýti* — *dobudu*; polj. *pleć* — *piele* „plevem“ kakor *mlec* — *mięle* „meljem“ (str. 77),

toda češ. *plíti* — *pleji*; češ. *žíti* — *žiji* poleg *živu*, *plouti* — *pluji* poleg *plovu* (enako *slouti*), *kouti* — *kuji* (enako *snouti*, *sesouti*), prim. sle. *kovāti* — *kujem* (in enako *snovāti*, *sovāti*) ter rus. *плыть* — *плывý*, *слыть* — *слывý*; češ. *klíti* — *kleji* poleg *klnu*; češ. *pěti* — *pěji* „pojem“ in enako bolg. *пѣя*; bolg. *купýвам* pod naglasom za *купуйq*, nenagl. *обѣдвам*, *препѣсвам* (praes. *-uq* bolgarščina nima več, a tvorba z *-va-*, kakor *пѣсвам*, *мѣгвам*, *ядвам* služi tudi za neki hipotetičen futurum eventuale, n. pr. *ядвам*, *акѣ ѣма*); bolg. *ѣскам*, shrv. *gnāti* — *gnām* poleg *žēnēm*, sle. *tkāti* — *tkēm* poleg *tkām*, *tājati* — *tājam* poleg *tājem*, *smejāti se* — *smějēm se* poleg *smějām se*, prim. pri Prešernu *zija* poleg *zije* pri Jenku i. dr. pod.

Raznospregovni primeri, kakor shrv. *pōbeci* (-je-) — *pōbegnēm* (-je-), polj. *biec* — *biegnę* proti sle. *pobegniti* — *pobegnem*, češ. *poběhnouti* — *poběhnu*, (bolg. *побѣгна*) so že stari (str. 78 sl.) ter so se v zahodni slovanščini, na jugu pa v srbohrvaščini in bolgarščini zlasti pri glagolskih korenih na goltnike in zobnike, posebno še, kjer se je dovršohipni pomen glagola pridružil, zelo razširili, pri čemer se je predvsem v češčini *-nq-* raztegnilo tudi na nedoločnik: češ. *leh-nouti* — *lehnu*, polj. *lec* poleg *legnāć* — *legnę*, shrv. *lēci* — *lēgnēm* poleg *lēžēm*, bolg. *лѣгна*; češ. *sednouti* — *sednu*, (polj. *usieść* poleg *usiąść* — *usiędę*, gl. doli), shrv. *sěsti* — *sědnēm*, bolg. *сѣдна*; češ. *padnouti* — *padnu*, polj. *paść* — *padnę*, shrv. *pāsti* — *pādnēm*, bolg. *падна*; polj. *kwiść* — *kwitnę*, *rość* — *rosnę* i. dr.; prim. tudi shrv. anal. *dādnēm*, *hijēdnēm* i. pod. Posebne vrste analogija je shrv. *ūleci* za *ūlesti* — *ūlegnēm*, aor. *ūlegoh* (-l-): po zvezi imper. *pomōzi* — inf. *pomōci* — praes. *pōmognēm*, aor. *pomōgoh* tudi *ūlezi* — *ūleci* (-l-) itd. Drugotno z *-yva-* (-iva-) tvorjeni iterativni glagoli imajo v srbohrvaščini, poljščini in redko v ruščini staro sedanjiško osnovo *-uie-*: shrv. *kazivati* — *kāzujēm*, *potpisivati* — *potpisujēm*, *opla-kivati* — *oplākujēm*, *posadivati* — *posāđujēm*; polj. *poka-zywać* — *pokazuję*, *podpisywać* — *podpisuję*, *popłakiwać* — *popłakuję*; rus. *показывать* — *показываю*, toda tudi *испытывать* — *испытую*, *проповѣдывать* — *проповѣ-*

дую i. dr. V slovenščini so dvojne tvorbe *srečeváti* — *srečujem* poleg *srečávati* — *srečavam* in enako *nakupováti* poleg *nakupávati*, *premišljevati* poleg *premišljávati*, *izpovedovati* se poleg *izpovedávati* se. Iterativni glagoli z *-áva-*, ki so v rabi posebno pri Cankarju, so tvorjeni po analogiji starih iterativov kakor steksl. подѣкопакати. Poleg njih so še dialektični (pos. notr.) frekventativni glagoli z *-ěva-* kakor *seděvati* (prim. steksl. одола́квати) in po teh *hojěvati*, *poprašěvati* poleg *pouprašěvati* — *pouprašujem* (Levstik so *govorevali*, Jurčič je *potrpeval*). V bolgarščini so podobne tvorbe явя́вам, освободя́вам, ора́вам, кова́вам i. dr.

Novejši supletivni primeri: rus. 1. os. edn. in 3. množ. ter vel. бѣ́гý, бѣ́гýт, бѣ́гý proti 2. os. edn. бѣ́жишь itd., nedol. бѣ́жать, arh. tudi побѣ́чь, pod. polj. 1. os. edn. *biegę* poleg *biegnę* (gl. gori str. 294), 2. os. *bieżysz*; rus. гна́ть — гоню́, polj. *gnac* — *gonię* proti shrv. *gnāti* — *žnēm* in *gnām*, sle. *gnāti* — *žēnem*, češ. *hnāti* — *ženu*; rus. ре́вý „rjovem“ — ре́вѣтъ, оши́бýсь „zmotim se“ — оши́бѣ́ться i. dr.

Analogične izpremembe glasov: rus. несе́те i. dr. po несе́м, nasprotno polj. *niesiemu* po *niesiecie* i. dr.; polj. 3. os. množ. glagolov s sedanjiško osnovo *-i-* *widzą*, *proszą* nam. *dż*, *ś* po 1. os. edn. *widzę*, *proszę* proti rus. ви́дят — ви́жу (mrus. ви́джу), про́сят — про́шу, steksl. ви́дѣтъ — ви́ждѣ, про́сѣтъ — про́сѣ (str. 81); nasprotno se opuščá izprememba soglasnikov v 1. os. edn. v bolg. ви́дя, про́ся in po tej se glasi tudi 3. oseba množ. ви́дят, про́сят, a enako izpremenjena 1. os. edn. клеветя́ (prim. str. 283) je potegnila za seboj celo spregatev z *-i-* клевети́ш i. dr.

Različnih, na najrazličnejše strani prepletenih, vendar v splošnem ne bistvenih analogičnih izmenjav je tu kakor tudi sicer pri glagolu mnogo, toda izčrpen pregled vseh posameznosti morejo dati le podrobne opisne slovnice poedinah slovanskih jezikov.

Velelnik (str. 72 sl., 93). Ruščina, z izjemo maloruščine, in bolgarščina nimata več oblike za 1. osebo množ., v ruščini se to izraža s 1. osebo množ. sedanjika dovršnih glagolov, n. pr. пойдѣ́м, in celo z

dodanim *-te* 2. osebe пойдѣ́мте „pojdimo“; dvojina pa je le v slovenščini in lužiščini s končaji kakor v sedanjiku (str. 273). Končaj 1. osebe množ. je v slovenščini in srbohrvaščini *-mo* kakor v sedanjiku, v maloruščini pa *-m* kot v starocerkvenoslovansčini in brižinskih spomenikih (II 15 *pomenēm se*, 18 *ostanēm*); v češčini je *-me*, v poljščini *-my*. Tudi 3. oseba edn. se navadno ne izraža z isto obliko kakor 2. oseba, temveč opisuje s sedanjikom in členkom (velelnikom i. dr.) velelnega, ozir. želelnega pomena: rus. пусть, polj. *niech*, *niechaj*, češ. *necht*, *ať*, sle. *nāj* iz *něhaj*, shrv. *něka*, bolg. *не́ка*. Končaj 2. osebe edn. *-ji* po samoglasnikih tematičnih glagolov se je splošno reducirál v dvoglasniški *-i* (str. 121, prim. briž. III 50 *dai*, v češčini s preglasom *dej*, *sāzej*, str. 168), kar ostaja tudi v drugih oblikah. Končaj *-i* po soglasnikih je na severu odpal po enojnih soglasnikih in lahko izgovorljivih soglasniških skupinah, vendar v ruščini samo pri nenaglašenosti, kar je bilo tudi v staropoljščini (str. 139). Reducirana edninska oblika je podlaga za ostale: rus. будь „bōdi“ — бѹ́дьте in enako s *-te* сядь „sēdi“, двинь „romakni“, брось „vrzi“ k броси́ть proti ве́ди, неси́, взгляни́ „poglej“, проси́ in ви́жми „izžemi“; polj. *baż* — *bażemy* — *bażcie* in enako z *-my*, *-cie* *siądz*, *wieǳ*, *nieś*, *proś* proti *dźwignij* s pridodanim *-j* po samoglasniških oblikah, *wzglądnij*, *wyżmij*, *mrzjij* „mri“; češ. *buď* — *buďme* — *buďte* in enako z *-me*, *-te* *veď*, *jeď* „pelji se“, *meľ*, *žeň* „žēni“ (palatalizirajo se *d — t — n*, str. 156), *beř* poleg *ber*, *nes*, *pros* proti *sedni*, *zdvihni*, *vzhledni*, *vyždmi* (z *d* po **vz-žym-*, str. 36), *vyžni*, *mři*, *jdi* „idi“, *křti* „krsti“, *modli* ter s poudarjajočim *-ž* *prosiž*, *nesiž* itd., vendar pri prvih še z *-ě-* (*-e-*), ne *-i-* v drugih oblikah *sedněme*, *jděme*, *křtěme* poleg *prosmež*, *nesmež* (gl. doli).

Osnovni samoglasnik *-i* ednine je v slovenščini, srbohrvaščini in ruščini izpodrnil *-ě-* glagolov s sedanjiško osnovo *-e-*: *pridi* — *prídimo* — *prídite* proti briž. I 11 *primi*, 28 *otmi*, 73 *spasi*, toda 1. os. množ. II 15 *pomenēm se*, 18 *ostanēm*, 2. os. I 33 *priděte*, 34 *priměte* (prim. še kajk. *zemete* i. pod.), II 111 *počtěte*, 113 *boděte*

poleg I 1 *glagolite* in III 72 *uhrani* — II 84 *muzlite*, III 20 *račite*; shrv. *idi* — *idimo* — *idite*; rus. *иди* — *идите*. Nasprotno je -ě- v bolgarščini, maloruščini in češčini prešel h glagolom s sedanjiško osnovo -i-: bolg. *седи* — *седете*, *проси* — *просете* kakor *иди* — *идете*, *неси* — *несете*; mrus. *сиди* — *сидим* — *сидить* z reduciranim -e, *проси* — *просим* — *просить* kakor *иди* — *идим* — *идить*, *неси* — *несим* — *несить*; češ. *bdi* — *bděme* — *bděte*, *msti* „maščuj“ — *mstěme* — *mstěte* kakor *jdí* — *jděme* — *jděte*, *rci* — *rceme* — *rcete*.

Opuščena je izprememba goltnikov po drugi palatalizaciji (str. 37) v ruščini, posplošena pa izprememba po prvi v sedanjiku v poljščini, maloruščini in bolgarščini: rus. *пекѣи*, *помогѣи*, *лягѣи* „*lězi*“, polj. *piecz*, *pomóż*, (*legni*), bolg. *печѣи*, *поможѣи* poleg arh. *помѣзѣи*, (*лѣгни*) proti shrv. *pěci*, *pomōzi*, *lězi* poleg *lěgni*, sle. *pěci*, *pomōzi*, *lězi*, toda dial. tudi *ostrizi* i. pod., kajk. *pečī*, *leži*; češ. *piec*, *pomoz* (*lehni*, arh. *lez*).

Od velelnikov atematičnih glagolov (str. 73) so se ohranili še: sle. *jěj*, *pověj* poleg *vědi*, shrv. *jědi*, *vřdi*, poleg *jědi*, *vřdi*, bolg. *яж*, *виж* z odpadlim -d (str. 111) in po njih *дрѣж*, *леж* k *дрѣжѣи*, *лежѣи* ter *бѣж* poleg *бѣгаи* (rus. *бѣгѣи*), mrus. *ѣдж*, *повѣдж*, rus. *ѣшь*, interj. *ишь*, polj. *jedz*, *wiedz* „*vědi*“, stpolj. *widz*, češ. *jez*, *věz*, *viz*, *luž*, *jěz*, *wěz*.

Kakor v velelniku je v ruščini, poljščini in lužiščini, tudi v nedoločniku (prim. str. 54 in 76 sl.) odpad del končni *i*, v ruščini ob nenaglašenosti, v poljščini splošno: rus. *лѣзть*, *печь*, *мочь*, *дать*, *дѣлать* proti *нестѣи*, *везтѣи*, *вестѣи*, *плестѣи*; polj. *leżć*, *piec*, *móc* (v starejši pisavi *módz* pri korenih na *g*), *dać*, *działać*, *nieść*, *wieźć*, *wieść*, *pleść* (o palatalizaciji *t > ć* gl. str. 152); *luž*. *lězc*, *pjec* — *pjac*, *móc*, *dać* — *daś*, *džětać* — *džětaś*, *njesć* — *nasć*, *wjesć* — *wjasć* za *vez-* in *ved-*, *plesć* — *plasć*. Drugod, tudi v maloruščini je ostalo -ti: mrus. *лѣзти*, *печѣи*, *мочѣи*, *даѣи*, *дѣлаѣи*; češ. *lězti*, *pěci*, *moci*, *dáti*, *dělati* (dial. -t); sle. *lěsti*, *pěci*, *mōci*, *dáti*, *dělati*; shrv. *ùlesti*, ozir. *ùlesti*, *pěci*, *mōci*, *dāti*, (*dělati*, -jě-). V slovenskem pogovornem jeziku in dialektično, kakor tudi v čakavščini (ne pa v kajkavščini), prim. tudi shrv.

fut. *písaću*, bolg. *писаща*, se takisto nahaja o krajšani nedoločnik in ne morda druga stara tvorba nedoločnika na *-tīm-, podobno supinu na *-tūm- (str. 53); to dokazuje čakavski naglas *trěst*, rus. *трястѣи*, rus. *растѣи* poleg *zněst*, rus. *нестѣи*, *плěst*, rus. *плестѣи*, *bōst*, rus. *бостѣи*, *pěć*, mrus. *печѣи* i. pod., kar kaže na naglas na koncu, medtem ko bi sicer morala biti dolga padajoča intonacija na korenu kakor v *kōst*, *pēc* i. pod. V slovenščini je po primerih s kratkim in prvotno rastoče intoniranim samoglasnikom dandanes kratki naglas posplošen: *trěst*, *răst* kakor *něst*, *plěst*, *bōst*, *pěć* in *lěst*, *sěst*, *trět*, *bit*, *bădět*, *oživět*, *igrăt* itd.⁴⁶ V češčini in poljščini s sledom v stisnjenih *ó* — *ą* (str. 131 sl. in 134) so se nasprotno pri korenskih glagolih kratki samoglasniki po primeru dolžin iz rastoče intoniranih in pred prvotno naglašanim -tī- podaljšali: *něsti*, *plěsti*, *bŭsti*, *rŭsti*, *pěci* (toda *moci*) kakor *lězti*, *třiti*, *biti* in *trăsti*, *housti* i. dr.; polj. *móc*, *wziąć*, *kląć*, češ. *vziti*, *klíti*. Pri korenskih glagolih na ustničnik I3 (str. 76), od katerih je v sedanji zahodni slovanščini le še češ. *zábsti*, sicer se tvorijo oblike od teh korenov po drugih vrstah, se je v slovenščini in srbohrvaščini kakor v češ. *zábsti* po I1 po ustničniku vrnil s: sle. *zěbsti*, *grěbsti*, shrv. *zépsti*, *grěpsti* i. pod. V ruščini je v drugem primeru v pomenu „grebsti“ tudi *гребѣи*, v pomenu „veslati“ pa *гребѣи* — *гребѣи*, kar je povsem po I1 *вестѣи* — *ведѣи* in kar je v ruščini ter je bilo v poljščini tudi sicer pri teh korenih: rus. *скрестѣи*, stpolj. *grześć* „veslati“, *skuść*, sed. *skubać* — *skubię* i. dr. Pri korenu *zěb-* je tudi ruščina opustila tvorbo po korenski vrsti in jo nadomestila po II z -nq- kakor poljščina in tudi češčina: rus. *зѣбнуть*, polj. *ziębnąć*, češ. *zábnouti*. Po glagolih kakor *пасть* pa je v ruščini s prešel celo v *клясть* „kleti“ — *клянѣи* z *я* po nedoločniku. V slovenščini se je vrstna spona II. vrste -no- izpremenila po IV. vrsti v -ni-, na vzhodu je še -no-

⁴⁶ Z ozirom na kratek naglas gre seveda za kronologijo odpada -i.

poleg tega je dial. *minuti* in tudi pri Krelju *minuti*, *trenutje*.

V več primerih se je tvoril nedoločnik na podlagi sedanjika: v češ. *pnu* — *pnouti* nam. **píti* kakor *tnu* — *títi* „usekati“, *mnu* — *mnouti* nam. *míti*, *jmu* — *jmouti* „ujeti“ nam. **jíti*, prim. *vzlíti*, po analogiji -*nou*-, se pojasnjuje izprememba sama po sebi radi diferenciacije od *píti*, *jíti*, *míti*; sicer prim. še *dmu* — *dmouti* poleg *duji* — *douti*; polj. *gnę* < *gnę* „upognem“ — *giąc* kakor *pnę* — *piąc* in pod., *odpocznę* k stpolj. inf. *odpocz(y)nać* „odpočiti“ — *odpocząc* kakor *rozpocznę* — *rozpocząc* „začeti“, polj. *sięde* „sędem“ — *siąśc* „sęsti“ (str. 76); polj. *idę* — *iśc*, rus. идѹ — итти; shrv. jzah. *djędem* poleg *djënem* — *djęsti*. Po sedanjiku je pri nekih korenskih glagolih, posebno v srbohrvaščini, prenesena redukcijska stopnja (gl. str. 76 sl.) tudi v nedoločnik: steksl. тлѣж — тлѣшти, rus. толкѹ — толочь, toda shrv. *túčem* — *túci*, sle. *tōučem* — *tōuci*, češ. *tluku* — *tlouci*, slš. *tlct*, polj. *tlukę* — *tluc*; cksl. мѣжж — мѣжжти, toda shrv. *múzem* — *músti*, sle. *mōuzem* — *mōusti*; steksl. отвѣжж — отвѣжжти, toda shrv. *otvřžem* se — *otvřsti* se; steksl. вѣжж — вѣжжти, sle. *vřžem* — *vřčci*, toda shrv. *vřgnem* — *vřci*; steksl. цѣжж — цѣжжти, češ. *kvísti*, polj. *kwiśc*, toda shrv. zast. *cvătēm* — *cvăsti*, sle. *cvătēm* — *cvăsti*, rus. (prej) цвѣтъ — цвѣтъ по vplivu subst. цвѣт (sedaj -e-). Prim. še steksl. del. вѣжжж proti вѣжжжти, sle. *vlęcem* — *vlęcci*, bolg. влѣжж, rus. волокѹ — волочь, polj. *wlokę* — *wlec*, češ. *vleku* — *vlęcci*, toda shrv. *vúčem* — *vúci*. Shrv. nedol. *dōnēti*, ozir. *dōnijeti* poleg *donēsti* k *donēsēm*, dubr. *rįjeti* poleg *ręcci* k *ręcēm* je izvedeno iz aor. *dōnēh*, ozir. *dōnijeh* in *rįjeh* (str. 264).

Po vplivu balkanskojezikovnega okoliša se je nedoločnik izgubil v bolgarščini in sosednih srbsko-hrvatskih narečjih. Izraža se s sintaktično podredno konstrukcijo z veznikom *da*. Vendar je, takisto podobno drugim balkanskim jezikom, najti v bolgarščini v nekih stalnih zvezah tudi še okrnjeni nedoločnik brez -*ti*: не мōга зе („vzeti“), мōжеш ли испи тōзи цѣр („zdravilo“), недѣи писѣ, shrv. *nēmōj písati*, недѣи

прѣви такѣ „ne delaj tako“ i. dr. Na posebni skupni medsebojni balkansko-jezikovni vpliv kaže pri glagolih razširjenje formanta -*sa*-, -*isa*- po grškem aoristu: gr. ἐμύσισα, bolg. мирѣша, shrv. *mĩrĩšem* „dišim“ — *mĩrĩsati*, bolg. жигѣс(у)вам, shrv. *žigošem* — *žigosati*, prim. že steksl. evang. власнимисати poleg власнимѣти βλασφημεῖν.

Supin (str. 53 in 103 sl.) se je ohranil po glagolih gibanja le v slovenščini, dolnji lužiščini in v nekih primerih tudi češčini: češ. *jdi spat*, *přijde soudit živých i mrtvých*, prim. sle. briž. III 57 *prideš sodit živim i mrtvim*, dluž. *spat*, *sužit*, *ňast*, *brat*, *kupovat* proti nedol. *spaš*, *sužiš*, *ňasč*, *braš*, *kupowaš*; sle. *tręst*, *nęst*, *spăt*, *zvonit* (prim. str. 145) proti kratkemu nedoločniku *tręst*, *nęst*, *spăt*, *zvonit* (str. 278 sl.), toda enako oboje *brăt*, *kupovăt*, *sődīt* i. pod.

O deležnikih, od katerih sta tvornosedanji in tvornopretekli izgubila pridevniški značaj ter se izpremenila v prislovno deležniško tvorbo, t. zv. gerundij, gl. gori pri pridevniških besedah str. 230 sl. Od trpnih se je ohranil trpnopretekli kot edina oblika za pasiv (str. 70 in 73), ki pa se tudi le v omejenem obsegu uporablja, predvsem pri dovršenem dejanju, katerega izvršilec ni imenovan, n. pr. sle. *ubīt je*, polj. *zostať zabitym*, rus. он убитъ itd., kar pa je mogoče izraziti tudi brezosebno kakor sle. *ubilo ga je*, polj. *zabito go*, rus. егѣ убѣло грѣмом (prim. str. 222). Ako trpni osebek ni oseba, temveč predmet, je mogoča raba povratnika, ako ni dvomja, n. pr. sle. *hřsa se podřra* in tudi *hřsa se zřda*, polj. *dom buduje się*, rus. дом стрѣится i. pod. V ruščini se povratni zaimек ся, po samoglasnikih съ (gl. str. 111) pritika glagolskim oblikam. Sicer pa se, če je vršilec dejanja imenovan ali če gre za dejanje, daje prednost aktivnemu izražanju. Različna je brezosebna izrazna možnost, ako ni ne vršilec dejanja ne nosilec trpnosti imenovan: sle. *govorĩ se*, *govorę*, polj. *mōwią* „govore“, *mōwiono* „govorili so“, rus. говорѣт, говорѣли, как мѣло прѣжито, как мнѣло пережито itd. Razlike so seveda tudi z ozirom na dovršeno ali nedovršeno

dejanje, toda podrobnejša razpravljanja o tem in o mnogovrstnih funkcijah in pomenih slovanskega povratnika spadajo v nauk o skladnji.

*

O splošnem razvoju oblik v historični dobi se more vobče reči, da je ogrodje praslovanske strukture ostalo v glavnem staro, da pa se tudi v kljub mnogim izpremembam ni pretrgala ožja sorodnost slovanskih jezikov, ker so se na etnološko zagoneten, zanimiv način deloma nadaljevale, deloma še pozno v različnih časih in brez neposredne medsebojne zveze vedno znova tu in tam ponavljale bistveno iste ali podobne razvojne smeri, ki jih je pa seveda ločiti od splošnih psiholoških asociativnih motivov. Zato tudi ni vsaka analogična izprememba enako značilna za posamezne jezike in jo je mogoče, zlasti dialektično, zaslediti na raznih krajih.

PRIMERJAVA TEKSTA SLOVANSKIH JEZIKOV

Prilika o usmiljenem Samarijanu (Luk. X 30—35) po skupinah: cerkvenoslovanski (starocerkvenoslovansko po glagolskem Zografskem četvero-evangeliju iz X. stol. in v rekonstrukciji izvirnika po še drugih starih spomenikih, ruskocerkvenoslovansko ter hrvaško-glagolsko), sedanji južnoslovanski (slovensko, srbskohrvatsko jekavsko po Karadžiću in hrvatskem cerkvenem tekstu ter bolgarsko), zahodnoslovanski (češko, slovaško, poljsko ter gornjelужиško) in vzhodnoslovanski (rusko ter malorusko). Starocerkvenoslovanski primer lahko služi tudi kot primer za praslovanščino, ker razen že praslovansko-dialektične, južne in zahodne oblike besede *чловѣкъ* (sle. *človek*, shrv. *čovjek*, bolg. *човѣк* i. dr., češ. *člověk*, slš. *človek*, gluz. *čłowjek*, dluž. *ctowjek* proti vzhsl. rus. *человѣкъ*, mrus. *чоловѣкъ*) ter južnovzhodnega refleksa *žd* — *št* za *dj* — *tj* v primerih *сѣхощааше*, *такощае*, *вѣсаша*, *сѣшѣ*, *вѣзвращѣ* *са* (str. 35) in *žd* za *ždž* v *прижидиши* (str. 36) je vse drugo, kakor je pisano, seveda z izjemo tujih, iz grškega izvirnika prevzetih, toda s praslovanskimi končaji oblikovanih imen in izrazov (*отъ иерусалима*, *въ иерихъ*, *иереи*, *левиитѣ*, *самарѣнинѣ*), popolnoma praslovansko. Z ozirom na izgovor bi bilo omeniti le južnovzhodni široki *k* (str. 166). V rekonstrukciji starocerkvenoslovanskega teksta ni nobena oblika le teoretično dognana in vstavljena; vse se nahajajo v starocerkvenoslovanskih, glagolskih ali cirilskih spomenikih, tudi v istem Zografskem kodeksu na drugih mestih, ter zamenjujejo oblike podanega teksta iz Zografskega četvero-evangelija, ki je zlasti v fonetičnem pogledu še zelo arhaičen in stoji po starosti na čelu drugih starocerkvenoslovanskih evangelijev, po načelih običajne znanstvene filološke tekstne kritike. Teksti se glase:

Starocerkvenoslovansko (Zogr.)

30. Чѣкъ етеръ съхощааше + отъ ѿма въ ерихъ + ѿ въ разбоиникъ въпаде + еже ѿ съвѣкъше ѿ ѿ възложше отидоша + ѿ оставше ѿ елѣ живѣ сжшѣ. 31. по приключоу же + ерѣ етеръ + съхощааше пѣтъмъ тѣмъ + ѿ видѣвъ ѿ мимо иде + 32. такожде же ѿ леѵитъ + бѣвъ на томъ мѣстѣ + пришедъ + ѿ видѣвъ ѿ мимо иде + 33. самарѣнинъ же етеръ грады + приде надъ нѣ + ѿ видѣвъ ѿ милосердова + 34. ѿ пристѣплѣ оѵаза строупы его + възливѣа масло ѿ вино + въсажда же ѿ на своѣ скотъ + приведе же ѿ въ гостинницѣ + ѿ прилежа емъ + 35. ѿ на оутрѣкъ шѣдъ + изъмъ два пѣназа дастъ гостинникоу + ѿ рече емоу + прилежи емъ + ѿ еже аште приждивши + азъ егда възрашѣ сѣ въздамъ ти +

V. Jagić, Quattuor evangeliorum codex glagoliticus olim Zographensis nunc Petropolitani, characteribus cyrillicis transcript(us). Berolini 1879, str. 104. (Grški znak za pridih na samoglasnikih na začetku in po drugih samoglasnikih je opuščen).

Ruskocerkvenoslovansko

30. Человѣкъ нѣкій съхощааше ѿ Иерѵсалима ко Иерѵхѣ, ѿ въ разбойники въпаде, ѿже совлѣкъше егѣ, ѿ ѿзѣвъ возложше ѿидоша, ѿ оставше егда живѣ сѣща. 31. По случоу же свѣщенникъ нѣкій съхощааше пѣтъмъ тѣмъ, ѿ видѣвъ егѣ, мимоиде. 32. Такожде же ѿ леѵитъ, бѣвъ на томъ мѣстѣ, пришедъ ѿ видѣвъ мимоиде. 33. Самарѣнинъ же нѣкто грады, приде надъ него, ѿ видѣвъ егѣ, милосердова. 34. ѿ пристѣплѣ оѵаза строупы его, возливѣа масло ѿ вино: всади въ егѣ на своѣ скотъ, приведе егѣ въ гостинницѣ, ѿ прилежа емъ: 35. ѿ наутрѣкъ изшедъ, изъмъ два сѣбренника, даде гостинникѣ, ѿ рече емъ: прилежи емъ: ѿ, еже аште приждивши, азъ, егда възрашѣ сѣ, въздамъ ти.

Новый Заѣтъ, Въ Санктпетербургѣ 1861. I. str. 293. (Iz tiskovnih razlogov so nepotrebni brezpomembni znaki opuščeni).

Rekonstrukcija izvirnika v cirilski transkripciji

30. Чловѣкъ етеръ съхощааше отъ иерѵсалима въ ерихъ¹ + ѿ въ разбоиникъ² въпаде + еже ѿ съвѣкъше³ ѿ възложше отидоша⁴ + оставше⁵ ѿ елѣ живѣ сжшѣ + 31. по приключоу же ерѣ⁶ етеръ съхощааше пѣтъмъ тѣмъ + ѿ видѣвъ ѿ мимо иде + 32. такожде же ѿ леѵитъ⁷ бѣвъ на томъ мѣстѣ пришедъ ѿ видѣвъ ѿ мимо иде + 33. самарѣнинъ же етеръ грады приде надъ нѣ ѿ видѣвъ ѿ милосердова⁸ + 34. ѿ пристѣплѣ оѵаза строупы его възливѣа⁹ масло ѿ вино + въсажда же ѿ на своѣ скотъ приведе ѿ въ гостинницѣ¹⁰ + ѿ прилежа емъ + 32. ѿ на оутрѣкъ¹¹ шѣдъ изъмъ два пѣназа¹² дастъ гостинникоу¹⁴ ѿ рече емоу + прилежи емъ + ѿ еже аште приждивши азъ егда възрашѣ сѣ въздамъ ти +

¹ Zogr. Luk. XIX 1 — ² Assem. -ън — ³ Sav. -ѣ- — ⁴ Assem., Mar. — ⁵ Assem., Mar. — ⁶ Assem., Mar. -ен — ⁷ Zogr. Io. I 19 — ⁸ Ostr. -ръ- — ⁹ Assem., Mar. въз- — ¹⁰ Assem. — ¹¹ Assem. -ѣ- — ¹² Assem., Mar. — ¹³ Assem., Mar. -с- — ¹⁴ Mar. — (Za „ize“ je uporabljen samo ѿ).

Hrvatskoglagolesko

30. Člověk jeter shodaše ot Jerusolima v Jerihu, i upade v razbojniki, iže i sulkše-i, i jazvi stvorše otidu, ostavaļše-i jelē živa. 31. Prikluči že se jerēju jeteru shoditi putem tem: i viděv-i mimo ide. 32. Takođe i levjīt, biv pri tom mēstě, i viděv-i mimo ide. 33. Samarānin že jeter, gredi putem tēm, pride nada-ń: i viděv i milosrdova. 34. I pristupaļ obeza rani jeho, vzliovaje olěj i vino: i vsađ-i na kljuse svoje, privede v gostinicu i prileža jemu. 35. V drugi že dan iznese dva pēneza, i dast gostinniku, i reče: Prileži jemu, i ježe ašče priiždiveši, az jegda vazvraču se, vzdā ti.

Rimski misal slověnskimi jeziki ... izdan. Romae 1927, str. 355.

30. Neki človek je šel od Jeruzalema v Jeriho in je padel med razbojnike; ti so ga opleni in mu zadali ran, ter so odšli in ga pustili napol mrtvega. 31. Primerilo se je pa, da je šel po tisti poti neki duhovnik; in ga je videl in šel mimo. 32. Prav tako je tudi levit, ki je prišel na to mesto in ga videl, šel mimo. 33. Ko je pa neki popoten Samarijan prišel do njega in ga videl, se mu je v srce zasmilil. 34. In pristopil je in vtilil v njegove rane olja in vina ter jih obvezal; in posadil ga je na svoje živinče, peljal do gostilnice in zanj poskrbel. 35. Drugi dan je vzel dva denarja in dal gostilničarju ter rekel: „Poskrbi zanj, in kar boš več potrošil, ti jaz nazaj gredé povrnem.“

Sveto pismo Novega zakona I 199 (Ljubljana 1925).

Srbskohrvatsko (jekavsko)

30. Један човјек силажаше из Јерусалима у Јерихон, па га ухватише хајдуци, који га свукоше и изранише, па отидоше, оставивши га пола мртва. 31. А изненада силажаше онијем путем некакав свештеник, и видјевши га прође. 32. А тако и Левит, кад је био на ономе мјесту, приступи, и видјевши га прође. 33. А Самарјанин некакав пролазећи дође над њега, и видјевши га сажали му се. 34. И приступивши зави му ране и зали ујем и вином: и посадивши га на своје кљусе доведе га у гостионицу, и устаде око њега. 35. И сјутрадан полазећи извади два гроша те даде крчмару, и рече му: Гледај га, и што више потрошиш ја ћу ти платити кад се вратим.

Нови завјет, превео В. Ст. Караџић. У Берлину 1857, str. 163. У Биограду 1935, str. 62 sl.

30. Neki je čovjek silazio iz Jerusalema u Jerikon i dođe među razbojnike, koji ga svukoše i izraniše, pa otidoše ostavivši ga pola mrtva. 31. Slučajno je onim putem silazio neki svećenik, i vidjevši ga prođe mimo. 32. Tako i Levit, kad dođe na mjesto te ga pogleda, prođe mimo. 33. A neki Samaritanac prolazeći dođe nad njega, i vidjevši ga, sažali mu se. 34. I pristupivši zavi mu rane i zali uljem i vinom i posadivši ga na svoju magaricu, dovede ga u gostionicu i pobrinu se za njega. 35. I sutradan izvadi dva dinara, daje krčmaru i reče: Pobrini se za njega, i ako što više potrošiš, ja ću ti platiti, kad se vratim.

Sveto Pismo Novoga Zavjeta. Zagreb 1925, str. 133.

Bolgarsko

30. Нѣкой си човѣкъ слизаше отъ Ерусалимъ въ Ерихонъ; и налетѣ на разбойници, които го съблъкоха и нараниха и отидоха си, като го оставиха полумъртъвъ. 31. А случайно нѣкой си свешеникъ слизаше по оня пѣтъ, и, като го видѣ, замина си отъ срещната страна. 32. Сѣщо и единъ Левитъ, като стигна на това мѣсто и го видѣ, замина си отъ срещната страна. 33. Но единъ Самарянинъ, като пѣтуваше, дойде на мѣстото дето бѣше той, и като го видѣ, смили се, 34. и се приближи та превърза ранитѣ му, като изливаше на тѣхъ масло и вино. После го качи на собственото си добиче, закара го в една гостилница, и се погрижи за него. 35. И на утрешния день извади два динари та ги даде на гостилничаря и рече: Погрижи се за него; и каквото повече иждивишъ, на връщане азъ ще ти заплаќа.

Библия или Свещеното писание на Стария и Новия завѣтъ. София 1924. Новият завѣтъ, str. 70.

30. Člověk jeden šel z Jeruzaléma do Jericho i upadl mezi lotry. Kterž obloupivše jej a zranivše, odešli, odpolu živého nechavše. 31. I přihodilo se, že kněz jeden šel touž cestou a uzřev jej, pominul. 32. Též i Levita přišed až k tomu místu a uzřev jej, pominul. 33. Samaritán pak jeden, cestou se ubíraje, přišel až k němu a uzřev jej, milosrdenstvím hnut jest. 34. A přistoupiv, uvázal rány jeho, naliv oleje a vína a vloživ jej na hovědo své, vedl do hospody a péči o něj měl. 35. Druhého pak dne odjiti máje, vyňav dva peníze, dal hospodáři a řekl jemu: Měj o něj péči, o cožkoli nad to vynaložíš, já když se vrátím zaplatím tobě.

Bibli Svata. V Praze 1920. Nový zákon, str. 59.

Poljsko

30. Człowiek niektóry zstępowat z Jeruzalemu do Jerycha, i wpadł między zbójców, którzy złupiwszy go i rany mu zadawszy, odeszli, na pół umarłego zostawiwszy. 31. I przydało się, że kapłan niektóry szedł tą drogą, a ujrawszy go, pominął. 32. Także i Lewita, dostawszy się na ono miejsce, a przyszedłszy i ujrawszy go, pominął. 33. Ale Samarytanin niektóry jadąc, przyjechał do niego, a ujrawszy, uzalił się go. 34. A przystąpiwszy zawiązał rany jego, a nalawszy oliwy i wina, i włożywszy go na bydlę swoje, wiódł go do gospody, i miał staranie o nim. 35. A nazajutrz odjeżdżając, wyjął dwa grosze, i dał gospodarzowi, mówiąc mu: Miej o nim staranie, a cokolwiek nad to wynatożysz, ja, gdy się wrócę, oddam ci.

Biblija Święta. Berlin 1889. Nowy Testament, str. 74.

30. Istý človek išiel z Jeruzalema dolu do Jericha a upadnul medzi lotrov, ktorí ho i vyzliekli i zranili a odišli zanechajúc ho polomrtvého. 31. A náhodou išiel tiež dolu jakýsi kňaz, tou istou cestou, a keď ho zazrel, obišiel druhou stranou. 32. A podobne aj nejaký Levita, ktorý idúc tiež dolu prišiel na to miesto, a keď prišiel a videl, obišiel druhou stranou. 33. No, potom prišiel k nemu istý Samaritán, uberajúci sa cestou, a keď ho videl, milosrdenstvom bol hnutý. 34. A pristúpil a poobväzoval jeho rany a polial olejom a vínom a vyložiac ho na svoje vlastné hovědo zaviedol ho do hostinca a postaral sa o neho. 35. A druhého dňa, keď odchádzal, vyňal dva denáre, dal hostinskému a povedal mu: Maj na neho starosť, a čo by si nad to viacej vynaložil, ja ti, keď zase príjdem, zaplatím.

Svätá Biblia. Praha 1936. Nový zákon, str. 84—85.

Gornjeluziško

30. Jedyn čłowjek dżęše z Jeruzalema do Jericho, a padže mjez rubjeźnikow, kotřiž jeho wurubiwiši a zraniwši woteńdżechu, jeho napoł mrtweho wostajiwši. 31. Sta pak so, zo měšnik po tom samym puću dżęše, a wuhladawši jeho, přeńdže nimo. 32. Tak tež lewita, jako tam porno přeńdže a jeho wuhlada, přeńdže nimo. 33. Jedyn Samaritan pak tam pućujo přeńdže porno njemu, a wuhladawši jeho bu z miłosću hnuty. 34. A přistupiwši, zawjaza jeho rany, wolij a wino na nje linywiši, a sadži jeho na swoje skočo, dowjedže jeho do hospody, a zastara jeho. 35. A nazajtra wučahnywiši dwaj dżesatnikaj da jej hospodarjej a praji: Staraj so za njeho, a štožkuli wjacj wutožiš, ja, hdyž so wróću, zaplaću tebi.

Nowy Zakoń. Budyšin 1887, str. 104.

Rusko

30. Нѣкоторый человек шел из Иерусалима в Иерихон, и попался разбойникам, которые сняли с него одежду, изранили его, и ушли, оставив его едва живым. 31. По случаю один священник шел тою дорогою, и, увидѣвъ его, прошел мимо. 32. Также и левит, быв на том мѣстѣ, подошел, посмотрѣлъ, и прошел мимо. 33. Самарянин же нѣкто, проѣзжая, нашедъ на него и, увидѣвъ его, сжалился. 34. И подошедши, перевязал ему раны, возливая масло и вино; и, посадив его на своего осла, привез его в гостинницу, и позаботился о нем. 35. А на другой день, отѣзжая, вынул два динарія, дал содержателю гостинницы, и сказал ему: позаботься о нем; и если издержишь что болѣе, я когда возвращусь, отдам тебѣ.

Святое Евангеліе. Изданіе девятое. Санктпетербургъ 1870, str. 287–288. Новый Заветъ, Берлинъ 1926, str. 71. (V ponatisu je opuŝčen končni trdi znak ъ starega pravopisa).

Malorusko

30. Чоловік один йшов з Єрусалиму в Єрихон, і попав ся розбійникам, котрі, обдерши його й рани завдавши, пійшли, zostавивши півмертвого. 31. Случаєм йшов якийсь священник дорогою тією, і, побачивши його, пройшов мимо. 32. Так само ж і левит, лучившись на те місце, приступивши й подивившись, пройшов мимо. 33. Самарянин же один, ідучи дорогою, прийшов до него й, побачивши його, милосердував ся. 34. і, приступивши, обв'язав рани його, ллючи оливу та вино, й, посадивши його на свою скотину, привів його в гостинницю, і пильнував його; 35. а на завтра, отходячи, вийняв два денарії, дав гостинникові, та й каже йому: Доглядай його, і що над се видаси, я, вернувшись, оддам тобі.

Святе Письмо Нового Завету. London 1930, str. 70.

SEZNAM GLAVNIH DEL IN SPISOV O SLOVANSKIH JEZIKIH*

I. Primerjalno jezikoslovje

1. SPLOŠNO IN INDOEVROPSKO TEORETIČNO

- Paul H., Prinzipien der Sprachgeschichte.⁵ Halle 1920.
Saussure F. de, Cours de linguistique générale. Lausanne-Paris 1916.
Saussure F. de, Grundfragen der allgemeinen Sprachwissenschaft. Übersetzt von H. Lommel. Berlin 1931.
Томсонъ А. И., Общее языковѣденіе². Одесса 1910.
Delbrück B., Einleitung in das Studium der indogermanischen Sprachen.⁶ Leipzig 1919.
Porzeziński V., Einleitung in die Sprachwissenschaft. Übersetzt von E. Boehme. Leipzig 1910.
Güntert H., Grundfragen der Sprachwissenschaft. Leipzig 1925.
Jespersen O., Die Sprache, ihre Natur, Entwicklung und Entstehung. Heidelberg 1925.
Živković S., Uvod u opću lingvistiku. Zagreb 1935.
Белин А., О језичкој природи и језичком развјутку. Лингвистичка испитивања. Београд 1941 (izdaja srbske akademije znanosti, Посебна издања, књ. CXXXIV. Философски и филолошки списи, књ. 35). Prim. avtoreferat Јужнословенски филолог 1949/50, XVIII 1 sl.
Младеновъ С., Уводъ въ общото езиковѣданіе. София 1927.
Baudiš J., Reč. Úvod do obecného jazykozpytu. Bratislava 1926.
Oberpfalzer F., Jazykozpyt. Praha 1932.
Kofínek J. M., Úvod do jazykozpytu. Bratislava 1948.
Milewski T., Zarys językoznawstwa ogólnego. I—II. Lublin - Kraków 1947.
Marouzeau J., Lexique de la terminologie linguistique. Paris 1933.

* Stevilke vrh vrst označujejo izdaje. Okrajšane besede so same po sebi umljive. Posebna dela o sintaksi in besedotvoritvi niso upoštevana, ravno tako tudi ne spisi, navedeni v knjigi. Pri navajanju se vrste slovanski jeziki po skupinah v redu južna, vzhodna in zahodna v nekakšnem krogu s slovenščino na čelu in slovaščino na zaključku. Navedba istih del pod različnimi rubrikami je izvedena le v omejenem obsegu.

2. FONETIKA

- Sievers E., Grundzüge der Phonetik.⁵ Leipzig 1901.
 Jespersen O., Lehrbuch der Phonetik.² Leipzig 1913, ¹ Leipzig-Berlin 1920 (anastatischen oddis).
 Sütterlin L., Lehre von der Lautbildung.³ Leipzig 1925.
 Fouché P., Études de phonétique générale. Paris 1927.
 Grammont M., Traité de phonétique. Paris 1933.
 Trubetzkoy N. S., Grundzüge der Phonologie. Prague 1939. (Travaux du Cercle Linguistique de Prague 7).

3. AKCENT

- Hirt H., Der indogermanische Akzent. Straßburg 1895.
 Hirt H., Indogermanische Grammatik. V: Der Akzent. Heidelberg 1929.

4. PRIMERJALNA GRAMATIKA IN SLOVAR

- Brugmann K., Grundriss der vergleichenden Grammatik der indogermanischen Sprachen. I 1—2, II 1—3.² Strassburg 1897—1913.
 Brugmann K., Kurze vergleichende Grammatik der indogermanischen Sprachen. Strassburg 1904. (Anastatischer Neudruck. Berlin 1922.)
 Фортунатов Ф. Ф., Краткий очерк сравнительной фонетики индоевропейских языков. Посмертное издание. Петербург 1922.
 Saussure F. de, Mémoire sur le système primitif des voyelles dans les langues indoeuropéennes. Leipsick 1879.
 Meillet A., Introduction à l'étude comparative des langues indoeuropéennes.⁸ Paris 1937.
 Meillet A., Einführung in die vergleichende Grammatik der indogermanischen Sprachen. Übersetzung von W. Printz. Leipzig 1909.
 Meillet A., Les dialectes indoeuropéens. Paris 1908.
 Hirt H., Indogermanische Grammatik. I—VII. Heidelberg 1927—1937.
 Schrijnen J., Einführung in das Studium der indogermanischen Sprachwissenschaft. Übersetzt von W. Fischer. Heidelberg 1921.
 Meringer R., Indogermanische Sprachwissenschaft. Leipzig 1897. (Sammlung Göschen No. 59.)
 Kretschmer P., Die indogermanische Sprachwissenschaft. Eine Einführung für die Schule, Göttingen 1925.
 Kiekers E., Einführung in die indogermanische Sprachwissenschaft. I. Lautlehre. München 1933.
 Baudiš J., Struktura jazyků indoevropských. Bratislava 1932 (Práce učené společnosti Šafaříkovy, sv. 12.)

- Fick A., Vergleichendes Wörterbuch der indogermanischen Sprachen,⁴ bearbeitet von A. Bezzenger, A. Fick und W. Stokes. Göttingen 1890 sl.
 Walde A., Vergleichendes Wörterbuch der indogermanischen Sprachen. Herausgegeben und bearbeitet von J. Pokorny. I—III. Berlin 1927—1932.
 Pokorny J., Indogermanisches etymologisches Wörterbuch I. Bern 1948.

5. BALTOSLOVANŠČINA

- Fraenkel E., Die baltischen Sprachen. Ihre Beziehungen zueinander und zu den indogermanischen Schwesteridiomen als Einführung in die baltische Sprachwissenschaft. Heidelberg 1950.
 Эндзелин И., Славяно-балтийские этюды. Харьков 1911. (Rec.: Шахматов А., Известия отделения русс. языка и словесн. XVII. 1, str. 281 sl.)
 Porzeziński V., Die baltisch-slawische Sprachgemeinschaft (Rocznik slawistyczny 1911, IV 1—26).
 Rozwadowski J., O pierwotnym stosunku wzajemnym języków bałtyckich i słowiańskich. (Rocznik slawistyczny V, 1912, str. 1 sl.)
 Wijk N., Balties-slaviese problemen. Groningen 1913.
 Otrębski J., Przyczynki słowiańsko-litewskie. Serja 2. Wilno 1935.
 Stang Chr. S., Das slavische und baltische Verbum (Oslo 1942).
 Trautmann R., Baltisch-Slavisches Wörterbuch. Göttingen 1923.
 Wiedemann O., Handbuch der litauischen Sprache. Grammatik. Texte. Wörterbuch. Strassburg 1897.
 Senn A., Kleine Litauische Sprachlehre. Heidelberg 1929.
 Kurschat F., Wörterbuch der litauischen Sprache. I—II. Halle 1870—1883.
 Wörterbuch der litauischen Sprache. Bearbeitet von M. Niedermann, A. Senn, F. Brender. Heidelberg 1926 sl. (1950, 16. Lief.)
 Endzelin I., Lettische Grammatik. Riga 1922.
 Mühlenbach K. - Endzelin J., Lettisch-deutsches Wörterbuch. I—IV. Riga 1923—32.
 Berneker R., Die preussische Sprache. Strassburg 1896.
 Endzelin J., Altpreussische Grammatik. Riga 1944.
 Trautmann R., Die altpreussischen Sprachdenkmäler. Göttingen 1910.

II. Balkanistika

- Sandfeld K., Linguistique balkanique. Problèmes et résultats. Paris 1930.
 Meillet A., Linguistique balkanique. (Revue des études balk. 1934.)

- Batowski H., *Problemat balkański*. Warszawa 1933.
 Книга о Балкану. I. Београд 1936 (изд. Балкански Институт).
Revue internationale des études balkaniques. Београд 1934 сл.
Balkan-Archiv. Fortsetzung der Jahresberichte des Instituts für rumänische Sprache. Leipzig 1925 sl.

III. Starocerkvenoslovansčina

1. SLOVNICE

- Leskien A., *Handbuch der altbulgarischen (altkirchenslavischen) Sprache*. Grammatik. Texte. Glossar.⁶. Heidelberg 1922.
 Leskien A., *Grammatik der altbulgarischen (altkirchenslavischen) Sprache*.²⁻³ Heidelberg 1919.
 Фортунатовъ Ф. Ф., *Лекции по фонетикъ старославянскаго (церковнославянскаго) языка*. Посмертное издание. Петроградъ 1919.
 Pastrnek F., *Tvarosloví jazyka staroslověnského s úvodem a ukázkami*. V Praze 1909.
 Vondrák V., *Altkirchenslavische Grammatik*.² Berlin 1912.
 Kul'bakin S., *Le vieux slave*. Paris 1929. (Collection de manuels publiée par l'Institut d'études slaves. V.)
 Кульбакин С., *Старословенска грамагика*. Београд 1930.
 Kul'bakin Št., *Mluvnice jazyka staroslověnského*. Z rukopisu přeložil B. Havránek. V Praze 1928 (Ponatis 1947). — Od njega so še prej izšle gramatike v Rusiji.
 Wijk N., *Geschichte der altkirchenslavischen Sprache*. I. Laut- und Formenlehre. Berlin 1931.
 Diels P., *Altkirchenslavische Grammatik*. Mit einer Auswahl von Texten und einem Wörterbuch. I—II. Heidelberg 1932, 1934.
 Trubetzkoy N., *Altkirchenslavische Sprache*. Wien 1933.
 Lehr-Splawiński T., *Zarys gramatyki języka starocerkiewno-słowiańskiego*.² Lwów 1930. ³Kraków 1949.
 Weingart M., *Rukověť jazyka staroslověnského*. V Praze 1937.
 Weingart M., *Československý typ církevní slovančiny*. Jeho pamiatku a význam. Bratislava 1949. (Náučná knižnica Slovenskej akademie vied a umení, sv. 13.)
 Vaillant A., *Manuel du vieux slave*. T. I. Grammaire. T. II., Textes et glossaire. Paris 1948.

2. PISMO (PALEOGRAFIJA)

- Ягичъ В., *Глаголическое письмо*, Санктпетербургъ 1911. (Энциклопедія славянској филологіи. Вып. 3).
 Vajs J., *Rukověť hlaholské paleografie*. Uvedení do knížního písma hlaholského. V Praze 1932.

- Nahtigal R., *Doneski k vprašanju o postanku glagolice*. V Ljubljani 1923. (Pos. odtis iz Razprav Znanstvenega društva za humanistične vede I.)
 Лавровъ П. А., *Кирилловское письмо*. I. У Болгаръ. Петроградъ 1915. (Энциклопедія славянској филологіи. Вып. 4, I.).
 Карский Е., *Славянская кирилловская палеография*. Издание Академии Наук. Ленинград 1928.
 Карский Е., *Образцы славянскаго кирилловскаго письма съ X по XVIII. в.*³ Варшава 1912.
 Щепкинъ В., *Учебникъ русской палеографии*. Москва 1918.
 Чаев Н., *Русская палеография*. Москва 1946.

3. SPOMENIKI

A. Glagolski

- Ягичъ В., *Зорграфское евангеліе*. Berolini 1879.
 Ягичъ В., *Памятникъ глаголической письменности*. Маріинское четвероевангеліе съ примѣчаніями и приложеніями. С.-П. 1883.
 Jagić V., *Glagolitica*. Wien 1890. (Denkschriften der Akademie der Wissenschaften in Wien. Philos.-histor. Klasse. Bd. XXXVIII). Facsimilia Kijevskih odlomkov so le pri posebnih odtisih.
 Vondrák V., *Glagolita Clozův*. V Praze 1893.
 Северьяновъ С., *Синайская псалтырь, глаголическій памятникъ XI вѣка*. Петроградъ 1927.
 Vajs J. - Kurz J., *Evangeliarium Assemani*. Editio phototypica. I: Prolegomena, tabulae. Pragae MCMXXIX. — Starjši izdaji: z glagolico od Fr. Račkega s študijo V. Jagića (U Zagrebu 1865) in z latinico od I. Črnčiča (Rim 1878).
 Frček J., *Euchologium Sinaiticum*. I. (Patrologia Orientalis XXIV.) Paris 1933. (Ponatis po Geitler L., *Euchologium*. Glagolski spomenik. Zagreb 1882.)
 Nahtigal R., *Euchologium Sinaiticum*. I. Fotografski posnetek. II. Tekst s komentarjem in prilogi. Ljubljana 1941 in 1942 (izd. ljubljanske akademije znanosti). — O odlomku iz službenika gl. Nahtigal R., *Starocerkvenoslovanski evanġolij*. (Razprave ZDHV II, 1925.)
 Ильинскій Г. А., *Македонскій глаголическій листокъ*. С.-П. 1909.
 Ильинскій Г. А., *Охридскіе глаголическіе листки*. Петроградъ 1915.

B. Cirilski

- Щепкинъ В., *Саввина книга*. С.-П. 1903.
 Северьяновъ С., *Супрасльская рукопись*. I. С.-П. 1904.
 Кульбакинъ С., *Хиландарскіе листки*. С.-П. 1900.
 Карский Е. О., *Листки Ундольскаго, отрывокъ кирилловскаго евангелія XI-го вѣка*. С.-П. 1904.

Ильинский Г. А., Македонский листокъ. С.-П. 1906.*

Памятники старославянского языка.

Lavrov P. - Dolobko M., Les feuillets du Zograph. Paris 1926.

Rekonstrukcija teksta evangelijev od J. Vajsa. Praga 1927
(sv. Marka), 1935 (sv. Matevža), 1936 (sv. Luke, sv. Janeza).

4. HRESTOMATIJE

Jagić V., Specimina linguae palaeoslovenicae. Санктпетербургъ 1882.

Vondrák V., Kirchenslavische Chrestomathie. Göttingen 1910.

Vondrák V., Cirkveněslovanská chrestomatie. V Brně 1925.

Каринский Н., Хрестоматія по древнецерковнославянскому и русскому языкамъ I. Санктъ-Петербургъ 1911.

Кульбакин С., Старословенска читанка. Београд 1932.

Романски Ст., Старобългарски език в образци. София 1949.

Weingart M., Teksty ke studiu jazyka a písemnictví staroslověnského. Praha 1938.

Kurz J., Teksty ke studiu jazyka a písemnictví staroslověnského. Praha 1949.

5. SLOVARSKO GRADIVO

Miklosich F., Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum. Emenatum auctum. Vindobonae 1862—1865. (Anastatičen ponatis Berlin 1919/20, Leipzig 1922).

Востоковъ А., Словарь церковно-славянского языка. Томъ I. С.-П. 1858 (Материалы для сравнительного и объяснительного словаря и грамматики. Томъ IV.)

Петкович С., Речник црквенословенскога језика. Сремски Карловци 1935.

Słoński S., Index verborum do Euchologium Sinaiticum. Warszawa 1934. (Za odlomek iz služebnika gl. Nahtigal R., Starocerkvenoslovanski evhologij. Razprave ZDHY II, 1925).

Meyer K. H., Altkirchenslavisch-griechisches Wörterbuch des Codex Suprasliensis. Glückstadt-Hamburg 1935.

(Za druge spomenike gl. izdaje Marijinoga evangelija, Savvine knige, Sinajskega psalterja, Klovovega glagolita i. dr., za Kijevske odlomke pa V. Vondrák, O původu kijevských listů a pražských zlomků. Praha 1904.)

Meillet A., Études sur l'étymologie et le vocabulaire du vieux slave. I—II. Paris 1902, 1905.

Słoński St., Funkcje prefiksów werbalnych w języku starosłowiańskim. Warszawa 1937.

* Novejši petrogradski tiski so izšli v seriji Akademije znanosti

6. SPLOŠNO

Ильинский Г. А., Опыт систематической Кирилло-Мефодьевской библиографии. София 1934.

Jagić V., Entstehungsgeschichte der kirchenslavischen Sprache.² Berlin 1913.

Pastřnek F., Dějiny slovanských apoštolů Cyrilla a Methoda. S rozbořem a otiskem hlavních pramenů. V Praze 1902.

Лавров П. А., Кирило та Методій в давньо-словянському письменстві. (Розвідка). У Києві 1928.

Лавров П. А., Материалы по истории возникновения древнейшей славянской письменности. Ленинград 1930.

Grivec F., Slovanska apostola sv. Ciril in Metod. Ljubljana 1927.

Grivec F., Žitja Konstantina in Metodija. Celje 1936. ²Ljubljana 1951.

Grivec F., Slovenski knez Kocelj. Ljubljana 1938.

Riša Vel'komoravská. Sborník vedeckých prác. Sostavil J. Stanislav. V Prahe 1933.

IV. Primerjalno slovansko jezikoslovje

1. FONETIKA*

Broch O., Slavische Phonetik. Heidelberg 1911.

Брокъ О., Очеркъ физиологии славянской рѣчи. Санктпетербургъ 1910 (Энциклопедія славянской филологии вып. 5. 2.).

Callemann B., Zu den Haupttendenzen der urslawischen und altrussischen Lautentwicklung. Uppsala 1950.

Lautbibliothek. Texte zu den Sprachplatten für Lautforschung an der Universität Berlin. Herausgeg. von D. Westermann. Slavische Texte bearbeitet unter der Leitung von M. Vasmer. I. Sorbische (wendische) Texte. Nr. 1—3. II. Russische Texte. III. Ukrainische Texte. Serbokroatisch aus der Herzegowina. Berlin 1932—1938.

Škrabec S., O glasu in naglasu našega knjižnega jezika. Laibach 1870. (Programm des Gymnasiums zu Rudolfs-wert 1870.)

Škrabec S., Nekoliko slovenske slovnice za poskušnjo. I. Glasoslovje. Gorica 1893—95. (Cvetje z vertov sv. Frančiška XII.—XIV.)

Bezljaj F., Oris slovenskega knjižnega izgovora. Ljubljana 1939.

Rupel M., Slovensko pravorečje. Ljubljana 1946.

Новаковић С., Физиологија гласа и гласови српскога језика. Београд 1873.

Милетић Б., Изговор српско-хрватских гласова. Београд 1933. (Српски дијалектолошки зборник књ. V.)

* Vrsto spisov o posameznih slovanskih jezikih bi bilo bolje od-deliti kot posebno skupino pod VII.4 Pravorečje (ortoeplja).

- Rozwadowski J., Przyczynek do fonetyki (wymowy) bułgarskiej. (Rocznik Sławistyczny IV. Kraków 1911.)
- Стойковъ С., Български книжовен изговоръ. София 1942 (Сборникъ на Бълг. акад. XXVII 3).
- Чернышевъ В., Законы и правила русскаго произношенія. С.-П. 1908. *1915.
- Ušakov D. N., V predgovoru k slovarju 1935 (glej pod X 3), I, str. XXXI—XXXIV Произношение.
- Аванесов Р. М., Русское литературное произношение. Москва 1950.
- Isačenko A., Fonetika spisovnej ruštiny. Bratislava 1947.
- Богородицкий В., Фонетика русского языка в свете экспериментальных данных. Казань 1930.
- Ziłyński J., Opis fonetyczny języka ukraińskiego. Kraków 1932. (Prace komisji język. Nr. 19.)
- Синявський О., Спроба звукової характеристики літер. української мови. (Наукові записки харківської наук.-досл. катедри мовознавства. Nr. 2. 1929.)
- Rozwadowski J., Szkic wymowy (fonetyki) polskiej. Kraków 1909.
- Rozwadowski J., Głosownia języka polskiego. I. Ogólne zasady głosowni. — Nitsch K., Dzisiejszy system głosowy. Kraków 1925. (Biblioteczka Towarzystwa miłośników języka polskiego. Nr. 6.)
- Benni T., Ortofonja polska. Warszawa 1924.
- Prawidła poprawnej wymowy polskiej. Kraków 1930. (Biblioteczka Tow. mił. jęz. pol. Nr. 10.) *1946.
- Szober S., Słownik ortoepiczny. Warszawa 1937.
- Grappin H., Introduction phonétique à l'étude de la langue polonaise. Paris 1944.
- Dłuska M., Fonetyka polska, cz. I. Articulacje głosek polskich. Kraków 1950 (Biblioteka studium słowiańskiego uniwersytetu Jagiellońskiego, seria C, Nr. 5).
- Frinta A., Novočeská výslovnost. Praha 1909. (Rozprawy České akademie, tř. III., č. 29.)
- Trávníček F., Správná česká výslovnost. Brno 1925.
- Trávníček F., Úvod do české fonetiky. Praha 1932.
- Hála B., K popisu pražské výslovnosti. Praha 1923. (Rozpravy České akademie, tř. III., č. 56.)
- Hála B., Základy spisovné výslovnosti slovenské a srovnání s výslovností českou. V Praze 1929.

2. AKCENT

- Брандтъ Р., Начертаніе славянской акцентологии. С.-П. 1880.
- Vondrák V., Vergleichende Slavische Grammatik. *I. Göttingen 1924, str. 217 sl. (Akzent und Quantität.)
- Vondrák V., Příspěvky k nauce o praslovanském přízvuku. Brno 1924. (Spisy filosof. fak. Masaryk. univers., čís. 5, 9.)

- Mikkola J. J., Urslavische Grammatik. I. Heidelberg 1913, str. 116 sl. (Betonung.)
- Белић А., Акценатске студије. I. У Београду 1914.
- Lehr - Splewiński T., Ze studjów nad akcentem słowiańskim. W Krakowie 1917.
- Lehr - Splewiński T., O prasłowiańskiej metatonji. W Krakowie 1918.
- Meyer K. H., Slavische und indogermanische Intonation. Heidelberg 1920. (Prim. rec. Nahtigal R., Жужносл. Филолог 1921, II 158—168.)
- Кульбакин С., Акценатска питања I—VIII. Београд 1921-23. (Жужносл. Филолог II—III.)
- Wijk N., Die baltischen und slavischen Akzent- und Intonationssysteme. Amsterdam 1923. — O Wijkovich akcentoloških razpravah glej Жужнословенски Филолог 1949/50, XVIII 503 in oceni S. Kulbákina ib. 1921/2, II 106 sl., 1922/3, II 48 sl. ter Lahra - Splewińskega, Rocznik sławistyczny 1930, IX 109 sl.
- Ekblom R., Zur Entstehung und Entwicklung der slavo-baltischen und der nordischen Akzentarten. Uppsala-Leipzig 1930.
- Bubrich D., Du système d'accentuation en Slave commun. (Revue des études slaves 1936, VI 175 sl.)
- Kuryłowicz J., Intonation et morphologie en Slave commun. (Rocznik sławistyczny 1938, XIV 1 sl.)
- Breznik A., Die Betonungstypen des slavischen Verbums. (Archiv f. slav. Philol. XXXII, 1911, str. 399 sl.)
- Škrabec S., Nekoliko slovenske slovnice za poskušnjo. III. poglavje: O poudarjanju ali naglaševanju. (Cvetje XIII, 5. zv. — XIV, 1. zv.) Gl. tudi pod IV 1, Škrabec S., O glasu in naglasu.
- Valjavec M., Prinosa k naglasu u (novo)-slovenskom jeziku. (Rad Jugosl. akademije u Zagrebu, knj. 43—48, 56, 57, 60, 63, 65, 67, 68, 71, 73, 74, 76, 77, 93, 94, 102, 105, 110, 118, 119, 121.) Prim. Škrabec S., Cvetje XIV, 7. zv. sl.
- Valjavec M., Glavne točke o naglasu književne slovenštine. (Rad 132. U Zagrebu 1897.)
- Беличъ А., Замѣтки по чакавскимъ говорамъ. С.-П. 1910. (Извѣстія отдѣленія русс. языка и слов. Томъ XIV, кн. 2, str. 181 sl.)
- Даничић Ђ., Српски акценти. Београд - Земун 1925. (Priredil M. Rešetar.)
- Rešetar M., Les changements d'accent en serbo-croate. (Revue des études slaves XI—XVII. Paris 1931—37.)
- Rešetar M., Die Serbokroatische Betonung südwestlicher Mundarten. Wien 1900. (Schriften der Balkankommission. Linguist. Abt. I, Heft I.)
- Liewehr F., Zur Chronologie des serbokroatischen Akzentes. Prag 1927.

- Ivković M., Akcenatski sistemi srpsko-makedonskih govora. (Јужносл. Филолог II. 254, IV. 46).
- Цоневъ Б., За ударението въ български езикъ. (Сборникъ за народни умотвор., наука и книжн. VI. София 1891).
- Кодовъ Х., Подвижното българско ударение и неговото отношение къмъ праславянското ударение. I. Сжществителни имена. София 1929.
- Востоковъ А., Русская грамматика.¹¹ С.-П. 1867. Часть IV. О слогуударении.
- Чернышевъ В., Законы и правила. Gl. pod IV 1.
- Nahtigal R., Akzentbewegung in der russischen Formen- und Wortbildung. I. Substantiva auf Konsonanten. Heidelberg 1922.
- Boyer P., L'accentuation du verbe russe. Paris 1895.
- Агрель С., Наблюдения надъ колебаніемъ ударения въ русскомъ глаголѣ. Стокгольмъ 1912.
- Mikkola J. J., Betonung und Quantität in den westslavischen Sprachen. Helsingfors 1899.
- Кульбакинъ С., Къ исторіи и діалектологіи польскаго языка. I, II. С.-П. 1903. (Сборникъ отдѣленія русс. языка и слов. LXXIII, № 4, стр. 1—224.)
- Trávníček F., Příspěvky k nauce o českém přízvuku. Brno 1924.
3. PRIMERJALNE SLOVNICE IN PRASLOVANSČINA
- Miklosich F., Vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen. I.², II., III.², IV.² Wien 1875—83. Manulneudruck II, IV. Heidelberg 1926.
- Флоринскій Т., Лекції по славянскому языкознанию. I, II. Киевъ 1895, 1897. (Z uvodi o zgodovini in narečjih slovanskih jezikov ter njih bibliografijo, toda brez ruščine.)
- Vondrák V., Vergleichende Slavische Grammatik.² I.—II. Göttingen 1924, 1928. (Prva izdaja: I. 1906; II. 1908).
- Nahtigal R., Slovanski jeziki. I.¹ V Ljubljani 1938.
- Mikkola J. J., Urslavische Grammatik. I. Heidelberg 1913. II. 1942. III. 1950.
- Meillet A., Le slave commun.² Paris 1934. (Collection de manuels publiée par l'Institut d'études slaves. II.)¹ 1924.
- Vaillant A., Grammaire comparée des langues slaves I. Phonétique. Lyon-Paris 1950.
- Поржезинскій В., Сравнительная грамматика славянскихъ языковъ. Москва 1914, 1916.
- Ильинскій Г. А., Праславянская грамматика. Нѣжинъ 1916.
- Селищевъ А., Славянское языкознание. I. Западнославянские языки. Москва 1941.
- Jakobson R., Remarques sur l'évolution phonologique du russe comparée à celle des autres langues slaves. Praha 1929. (Travaux du Cercle Linguistique de Prague II).

A. Razmerje med slovanskimi jeziki

- Jagić V., Verwandtschaftsverhältnisse innerhalb der slavischen Sprachen. (Archiv f. slav. Philol. XX. 1898, str. 13 sl.)
- Jagić V., Die slawischen Sprachen (Hinneberg P., Die Kultur der Gegenwart, T. I, Abt. IX. Die osteuropäischen Literaturen und die slawischen Sprachen. Berlin-Leipzig 1908, str. 1—39).
- Polívka J., Nový pokus o klasifikaci slovanských jazyků. (Slavia I. 120 sl., 1922—1923.)
- Wijk N., Les langues slaves: de l'unité à la pluralité. Paris 1937.
- Jagić V., Ein Kapitel aus der Geschichte der südslavischen Sprachen. (Archiv f. slav. Philol. XVII. 1895, str. 47 sl.)
- Margulies A., Historische Grundlagen der südslavischen Sprachgliederung. (Archiv f. slav. Philol. XL. 1926, str. 197 sl.)
- Ramovš F., Über die Stellung des Slovenischen im Kreise der slavischen Sprachen. Helsinki 1932. (Mélanges de philologie offerts à M. J. J. Mikkola, str. 218—238.)
- Белих А., Галички дијалекат, gl. VI.
- Wijk N., Zur Grenze zwischen dem Ost- und Westbulgarischen. (Archiv f. slav. Philol. XXXIX. 1925, str. 212 sl.)
- Lorentz F., Das gegenseitige Verhältnis der sogen. lechischen Sprachen (Archiv für slav. Philol. 1902, XXIV 1 sl.).
- Baudouin de Courtenay J., Kurzes Resümé der kaschubischen Frage. (Archiv für slav. Philol. 1904, XXVI 366 sl.).
- Porzeziński W., O stosunkach wzajemnych języków zachodniosłowiańskich (Slavia occidentalis 1925, III—IV 215 sl.).
- Rozwadowski J., Stosunek języka polskiego do innych słowiańskich. (Encyklopedia polska II. Kraków 1915.)
- Stieber Z., Stosunki pokrewieństwa języków łużyckich. Kraków 1934.
- Wijk N., Die čechisch-polnischen Übergangsdialekte und die älteren Beziehungen des polnischen Sprachgebietes zum Čechisch-slovakischen. Amsterdam 1928.
- Stanislav J., Zur Frage der südslavischen Elemente im Mittelslovakischen (Slavia occid. 1933, XII 148 sl.).
- B. Gramatične i. dr. monografije
- Jagić V., Einige Streitfragen. (Archiv f. slav. Philol. XX. 1898, str. 1 sl.; XXII. 1900, str. 11 sl.; XXIII. 1901, str. 113 sl.)
- Broch O., Eduard Sievers' Untersuchungen auf slavischem Gebiet. (Norsk Tidsskrift for Sprogvidenskap. Bind IV. 1929. Oslo.)

Torbiörnsson T., Die gemeinslavische Liquidametathese. I., II. Upsala 1901, 1903.

Ekblom R., Die frühe dorsale Palatalisierung im slavischen. Uppsala 1951.

Meillet A., Études sur l'étymologie et le vocabulaire du vieux slave. I., II. Paris 1902, 1905.

Meillet A., Les alternances vocaliques en vieux slave. (Mémoires de la Société de linguistique de Paris. XIV. (1906—1908), 193—209, 332—390.)

Hujer O., Úvod do dějin jazyka českého.² V Praze 1924. 1914.

Hujer O. - Machek V., Úvod do dějin jazyka českého. Praha 1946.

Хујер О., Увод у историју словенских језика. Превео Х. Барин. Београд 1935. (Zaradi mnogih tiskovnih in drugih pomot treba previdno rabiti, so pa novejši bibliografski podatki.)

Hujer O., Slovanská deklinace jmenná. Praha 1910.

Hujer O., K slovanské deklinaci zájmené (Sborník filologický 1911, II. 188—207).

Белић А., О двојини у словенским језицима. Београд 1932. (По себна издања Срп. краљ. акад., књ. ХСІ. Фолос. и филол. списи, књ. 21.)

Horák J., Z konjugace souhláskové. Praha 1896.

Лековъ И., Прасловянскитѣ глаголни форми и отраженията имъ въ днешнитѣ славянски езици. София 1934. (Списание на Българската академия на наукитѣ. Кн. L.)

Белић А., Постанак прасловенске глаголке системе. Београд 1935. (Глас Срп. Краљ. Акад. 2. разр. CLXIV).

Белић А., Словенски инјунктив у вези са постанком словенског глаголког вида. Београд 1932. (Глас CXLVIII).

Ульяновъ Г. А., Значенія глагольныхъ основъ въ литовско-славянскомъ языкѣ. I., II. Варшава 1891, 1895.

Фортунаговъ Ф. Ф., О залогахъ русскаго глагола. (Сборникъ отдѣленія русс. языка и слов. LXVII, № 1, 1899.).

Margulies A., Die Verba reflexiva in den slavischen Sprachen. Heidelberg 1924.

Havránek B., Genera verbi v slovanských jazycích. I.—II. V Praze 1928, 1937. (Rozpravy Král. české spol. nauk. Tř. fil.-histor.-jazykozpyt. Nová řada [VIII.], čís. II.)

Škrabec S., Jezikovni spisi. I., III. 1. (nedokončano). Ljubljana 1916—1921.

Škrabec S., Ueber einige schwierigere Fragen der slovenischen Laut- und Formenlehre. (Archiv f. slav. Philol. XIV. 1892, str. 321—347.)

Oblak V., Zur Geschichte der nominalen Declination im Slovenischen. (Archiv f. slavische Philologie. XI.—XIII. 1888—1890.)

Karcevski S., Système du verbe russe. Prague 1927.

Šmilauer V., Slovenské střídnice jerové a změna e, ě > a, o. Praha 1930.

Hlavatý Š., Vývoj skloňování podstatných a přídavných mien slovenských. V Trnave 1922.

V. Zgodovina slovanskih jezikov

1. SLOVNICE IN SPISI

Ramovš F., Historična gramatika slovenskega jezika. II. Konzonantizem. VII. Dialekti. Ljubljana 1924, 1935.

Ramovš F., Kratka zgodovina slovenskega jezika. I. V Ljubljani 1936.

Ramovš F., Slovenački jezik (Narodna enciklopedija IV, str. 192—208.)

Даничинъ Ъ., Историја облика српскога или хрватскога језика. У Биограду 1874.

Broz I., Oblici jezika staroga slovenskoga s dodatkom o postanju oblika jezika hrvatskoga ili srpskoga.⁶ U Zagrebu 1918.

Leskien A., Grammatik der serbokroatischen Sprache. I. Heidelberg 1914.

Vaillant A., La langue de Dominko Zlatarić. Paris 1932.

Belić A., Srpskohrvatski jezik. (Narodna enciklopedija IV, 1929, str. 413—429.)

Belić A., Историја српскохрватског језика. II. 1—2. Предавања. Београд 1950—1.

Strohal R., Nešto o historiji hrvatskoga jezika i njegovih narječja. Zagreb 1932.

Цоневъ Б., История на българский езикъ I. София 1919. Postumno v izdaji S. Mladenova II 1934, III. 1937, I² 1940.

Mladenov S., Geschichte der bulgarischen Sprache. Berlin 1929. (Izšlo v »Grundriss«, glej XII 4).

Младеновъ С., История на българскиятъ езикъ. София 1935.

Буслаевъ О., Историческая грамматика. I.—II.² Москва 1863.

Соболевскій А. И., Лекції по исторіи русскаго языка.⁴ Москва 1907.

Шахматовъ А., К вопросу объ образовании русских нарѣчій и русских народностей (Журналъ Минист. Народн. Просв. 1899, Nr. 4, str. 324—384).

Шахматовъ А., Русский языкъ. (Россія, ея настоящее и прошедшее. С.-П. 1900, str. 570—581).

Шахматовъ А., Очеркъ древнѣйшаго періода исторіи русскаго языка. Петроградъ 1915. (Энциклопедія славян. филол. Вып. 11. 1.).

Шахматовъ А., Введеніе въ курсъ исторіи русскаго языка I. П. 1916.² 1938.

Дурново Н., Введение в историю русского языка. I. Brno 1927. (S kartami.)

Дурново Н., Очерк истории русского языка. Москва 1924.
 Якубинский Л., Очерки по истории древнерусского языка. Москва 1945.
 Обнорский С. П., Очерки по истории русского литературного языка старшего периода. Москва-Ленинград 1946.
 Meyer K. H., Historische Grammatik der russischen Sprache. I. Bonn 1923.
 Unbegaun B., La langue russe au XVIe siècle (1500—1550). I. La flexion des noms. Paris 1935. (Bibliothèque de l'Institut franç. de Léningrad. Tome XVI.)
 Шахматовъ А.-Кримський А., Нариси з історії української мови та хрестоматія. Київ 1924. 1922.
 Свенціцький І., Нариси з історії української мови. Львів 1920.
 Тимченко Е., Курс історії українського языка. Київ 1927.
 Карскій Е. Ф., К історії звуковъ и формъ бѣлорусской рѣчи. Варшава 1893 (отд. отт. изъ Русскаго Филологическаго Вѣстника 1890—3, т. XXIII—XXX).
 Карскій Е. Ф., Бѣлорусы I—II 1—3. Варшава 1903—1912.
 Карскій Е. Ф., Бѣлорусская рѣчь. Очеркъ народнаго языка съ историческимъ освѣщеніемъ. Петроградъ 1918.
 Расторгуевъ П., Бѣлорусская рѣчь въ еѣ современномъ и прошломъ состояніи. Москва 1920.
 Język polski i jego historia I—II. Kraków 1915 (Encyklopedia polska II—III gł. pod VIII Benni T. i. dr.).
 Łoś J., Gramatyka polska. I—III. Lwów 1922, 1925, 1927.
 Łoś J., Krótka gramatyka historyczna języka polskiego. Lwów 1927.
 Brückner A., Dzieje języka polskiego.³ Lwów 1923.
 Baudouin de Courtenay J., Zarys historii języka polskiego. Warszawa 1929.
 Słowski S., Historia języka polskiego w zarysie. Lwów 1934.
 Lehr-Splawinski T., Język polski. Pochodzenie, powstanie, rozwój. Warszawa 1947.
 Mucke K. E. o niželuziškem jeziku gl. pod VIII.
 Gebauer J., Historická mluvnice jazyka českého. I. Hláskosloví (1894). — III. Tvarosloví. 1. Skloňování (1896). 2. Časování (1898, 2. vyd. 1909). — IV. Skladba. K vydání upravil F. Trávníček (1929).
 Trávníček F., Historická mluvnice československá. V Praze 1935.
 Flajšhans V., Náš jazyk mateřský. Dějiny jazyka českého a vývoj spisovné slovenštiny. V Praze 1924.
 Weingart M., Vývoj českého jazyka. Praha 1918.
 Hujer O., Úvod do dějin jazyka českého gl. pod IV. 4 B.
 Hujer O., Vývoj jazyka československého. Praha 1934. (Českoslov. vlastivěda III, str. 1—83.)
 Liewehr F., Einführung in die historische Grammatik der tschechischen Sprache. I. Lautlehre, 1. Lieferung. Brünn 1933.

2. SPOMENIKI

Vondrák V., Frisinské památky. V Praze 1896.
 Ramovš F.-Kos M., Brižinski spomeniki. V Ljubljani 1937.
 Oblak V., Doneski k historični slovenski dialektologiji. I—III. (Letopis Slovenske matice I. 1890—92.)
 Grafenauer I., Stiški (ljubljski) rokopis. (Dom in svet XXIX, 1916, str. 239 sl.)
 Rupel M., Slovenski protestantski pisci. Ljubljana 1934.
 Стојановић Љ., Мирослављево јеванђеље. Фотографска репродукција. У Београду 1897.
 Ильинскій Г., Грамота бана Кулина. С.-П. 1906. (S posnetkom.)
 Miklosich F., Monumenta serbica spectantia historiam Serbiae, Bosnae, Ragusii. Viennae 1858.
 Šurmin Đ., Hrvatski spomenici. I (1100—1499). Zagreb 1898.
 Stari pisci hrvatski. Na sviet izdaje Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti u Zagrebu. I. 1869 sl.
 Кульбакинъ С., Охридская рукопись апостола конца XII вѣка. София 1907. (Български старини III).
 Jagić V., Psalterium Bononiense. Vindobonae—Petropoli 1907.
 Брандъ Р. Ф., Григоровичевъ паримейникъ. Москва 1894 sl. (nedokončano).
 Цоневъ Б., Добриѣшово четвроевангеле. Срѣднобългарски паметникъ отъ XIII вѣкъ. София 1906. (Български старини I).
 Цоневъ Б., Врачанско евангеле. Срѣднобългарски паметникъ на XIII вѣкъ. София 1914. (Български старини IV).
 Ласкарисъ М., Ватопедската грамота на царъ Иванъ Асѣня II. София 1930. (Български старини XI). Listina je iz ok. 1235. — Prim. Asenjevo listino Dubrovničanom Miklosich F., Monumenta serbica, str. 2.
 Ильинскій Г. А., Грамоты болгарскихъ царей. Москва 1911. (Труды славянской комиссии Имп. Моск. Археолог. Общ. V. 32).
 Miklošić F., Trojanska priča. Zagreb 1871.
 Ивановъ И., Български старини изъ Македония. София 1931.
 Востоковъ А., Остромирово евангелие 1056—57 года. С.-П. 1843.
 Лѣтопись по Ипатскому списку. Издание Археографической комиссии. С.-П. 1871. — Лѣтопись по Лаврентьевскому списку. С.-П. 1872.
 Шахматовъ А. А., Ипатьевская лѣтопись. Санктъ-Петербургъ 1908, 1915 (Полное собраніе русскихъ лѣтописей II).
 Шахматовъ А. А., Повѣсть временныхъ лѣтъ I. Петроградъ 1916. (Издание Археографической комиссии).
 Карскій Е. Ф., Лаврентьевскій списокъ летописи I. Повесть временныхъ лет. Петроградъ 1926 (Полное собраніе русскихъ летописей).
 Карскій Е. Ф., Русская правда по древнейшему списку. Ленинградъ 1930 (изд. akademije znanosti).
 Слово о полку Игоревѣ. Москва 1920. (Facsimile prve izdaje 1800).

- Перетц В., Слово о полку Игоревѣм. Вступ. Текст. Коментар. У Київ 1926.
- Слово о полку Игореве. Изд. »Academia«. Москва 1934.
- Орлов А. С., Слово о полку Игореве². Москва-Ленинград 1946.
- Meyer K. H., Das Igorlied. Text mit Einleitung und Erklärungen. Berlin 1933.
- La geste du prince Igor'. Texte établi, traduit et commenté sous la direction d'H. Gregoire, de R. Jakobson et de Marc Szeftel, assistés de J. A. Joffe. New York (1948). — Новейшіх издaj в Русији и другод је изшло об 150 letnem jubileju odkritja in prve izdaje še več.
- Шахматовъ А. А., Изслѣдованіе о языкѣ новгородскихъ грамотъ XIII и XIV вв. С.-П. 1885—95. (Изслѣдованія по русс. языку I).
- Шахматовъ А. А., Изслѣдованіе о двинскихъ грамотахъ XV в. I—II. (Изслѣдованія по русс. азыку II, 3).
- Розов В., Южнорусскія грамоты I. Киев 1917. К temu prim.
- Демянчук В., Морфологія українських грамот XIV і першої половини XV в Київ 1928.
- Brückner A., Kazania Świętokrzyskie. Kraków 1891. (Prace filologiczne III).
- Diels P., Die altpolnischen Predigten aus Heiligenkreuz. Berlin 1921.
- Nehring W., Psalterii Florianensis partem polonicam ad fidem codicis... Posnaniae 1883.
- Słoński S., Psalterz Puławski. Poznań 1916.
- Grünenthal O., Das Statut von Wislica in polnischer Fassung. Heidelberg 1925.
- Łoś J., Przegląd językowych zabytków staropolskich do r. 1543. W. Krakowie 1915. ²1922.
- Meyer K. H., Der oberwendische (obersorbische) Katechismus des Warichius (1597). Leipzig 1923.
- Vondrák V., O původu Kijevských listů a Pražských zlomků. V Praze 1904.
- Flajšhans V., Nejstarší památky jazyka i písemnictví českého. Díl I. V Praze 1903.
- Trautmann R., Die altöechische Alexandreis. Heidelberg 1916.
- Spina F., Legenda o sv. Kateřině. Praha 1913.
- Smetánka E., Životy svatých otců. Praha 1909.
- Kralická Bible, po izdaji iz l. 1613. Praha 1921.
- Chaloupecký V., Kniha Žilinská (XIV. stol.) Bratislava 1934.

3. HRESTOMATIJE

- Sket J., Slovenska slovstvena čitanka za 7. in 8. razred srednjih šol.³ Dunaj 1914.
- Grafenauer I., Slovenska čitanka II. Ljubljana 1922.
- Jagić V., Priměri starohrvatskoga jezika. Dio II. U Zagrebu 1866.
- Новаковић С., Примери књижевности и језика старогa и српско-словенскогa.² У Београду 1889.

- Šurmin Đ., Čitanka iz književnih starina staroslovenskih, hrvatskih i srpskih za VII. i VIII. razred srednjih škola.⁵ Zagreb 1923.
- Вельковић М.-Савковић М., Примери стила и језика југословенске књижевности. I. део. Београд 1932.
- Ангелов Б.-Генов М.-Арнаулов М., Историја на българската литература в примѣри и библиографија. Софија 1922.
- Буслаевъ Ѧ., Историческая хрестоматія церковно-славянскаго и древне-русскаго языковъ. Москва 1868.
- Дурново Н., Хрестоматія по исторіи русскаго языка. Москва 1914.
- Обнорский С. П.-Бархударов С. Т., Хрестоматія по исторіи русскаго языка I—II 1-2. Москва 1938, 1948. 1949.
- Возняк М., Старе українське письменство. Львів 1922.
- Nehring W., Altpolnische Sprachdenkmäler. Berlin 1886.
- Taszycki W., Najdawniejsze zabytki języka polskiego. Kraków 1927. (Biblioteka narodowa. Ser. I., Nr. 104.)
- Vrtel - Wierczyński S., Wybór tekstów staropolskich. (Czasy najdawniejsze do r. 1543.) Lwów 1930.
- Taszycki W., Wybór tekstów staropolskich XVI—XVIII wieku. Lwów 1928.
- Ertl V., Čitanka pro vyšší třídy škol středních. Díl I. V Praze (1910).

VI. Dialektologija*

- Ramovš F., Historična gramatika... VII. Dialekti. Ljubljana 1935 (glej V 1).
- Ramovš F., Dialektološka karta slovenskega jezika. Ljubljana MCMXXXI.
- Ramovš F., Karta slovenskih narečij v priročni izdaji. Ljubljana 1935.
- Tesnière L., Atlas linguistique pour servir à l'étude du duel en slovène. Paris 1925.
- Беличъ А., Діалектологіческая карта сербскаго языка. С.-П. 1905. (Сборникъ по славяновѣдѣнію II).
- Belić A., Zum heutigen Stande der serbokroatischen Dialektologie (Rocznik slawistyczny 1910, III 82 sl. s karto).
- Belić A. o srbohrvatskih narečijh v Narodni enciklopediji: Kajkavski dijalekt (II 222—8), Čakavski dijalekt (I 413—7), Štokavski dijalekt (IV 731—747).
- Лукьяненко А. М., Кайкавское нарѣчіе. Киевъ 1905. Prim. oceno V. Jagića, Archiv für slav. Philol. 1905, XXVII 578—586.
- Ivšić S., Jezik Hrvata kajkavaca. U Zagrebu 1936. (Ljetopis Jugosl. akad., sv. 48.)
- Rešetar M., Die čakavština und deren einstige und jetzige Grenzen (Archiv für slav. Philol. 1891, XIII 93 sl.).
- Milčetić I., Čakavština kvarnerskih otoka. U Zagrebu 1895. (Rad Jugosl. akad., knj. 121.)

* Slovarje gl. pod X 3.

Беличъ А., Замѣтки ... gl. IV 2.
 Meyer K. H., Beiträge zum Čakavischen. (Archiv f. slav. Philol. XL, 1926, str. 222 sl.)
 Meyer K. H., Untersuchungen zur Čakavština der Insel Krk (Veglia). Leipzig 1928. (Slavisch-baltische Quellen und Forschungen III.)
 Małecki M., Przegląd słowiańskich gwar Istrii. Kraków 1930. (Prace komisji językowej Nr. 17.)
 Małecki M., Čakawizm. Z uwzględnieniem zjawisk podobnych. Z mapą w Krakowie 1929. (Prace komisji językowej Nr. 14.)
 Vážný V., Čakavské nářečí v slovenském Podunaji. V Bratislavě 1927.
 Rešetar M., Der štokavische Dialekt. Wien 1907. (Schriften der Balkankommission. Linguist. Abt. I. Südslav. Dial. IV.)
 Broch O., Die Dialekte des südlichsten Serbiens. Wien 1903. (Schriften der Balkankommission. Linguist. Abt. I., Heft III.)
 Белић А., Дијалекти источне и јужне Србије. Београд 1905 (изд. srbske akademije).
 Белић А., Галички дијалекат. Београд 1935. (Српски дијалектолошки зборник, књ. VII.)
 Oblak V., Macedonische Studien. Die slavischen Dialecte des südlichen und nordwestlichen Macedoniens. Wien 1896. (Sitzungsber. d. Akad. d. Wiss. Philos.-histor. Kl. Bd. CXXXIV., Abh. VIII.)
 Селищевъ А., Очерки по македонской диалектологии I. Казань 1918.
 Małecki M., Dwie gwary macedońskie (Suche i Wysoka w Soluńskiem). I.: Teksty. Kraków 1934. (Biblioteka Ludu słowiań. Dział A, Nr. 2.)
 Małecki M., Z zagadnień dialektologii macedońskie (Rocznik slawistyczny 1938, XVI.)
 Mazon A. - Vaillant A., L'évangéliste de Kulakia; un parler slave du Bas-Vardar (Bibliothèque d'études balkaniques VI). Paris 1938.
 Miletich Lj., Die Rhodopemundarten der bulgarischen Sprache. Wien 1912. (Schriften der Balkankommission. Linguist. Abt. I., Heft VI.)
 Тодоровъ Ц., Северозападни български говори. София 1936. (Сборникъ за нар. умотвор. и книжн. кн. 41.)
 Miletich Lj., Das Ostbulgarische. Wien 1903. (Schriften der Balkankommission. Linguist. Abt. I., Heft II.)
 Соболевскій А. И., Опытъ русской диалектологии. Вып. I. Нарѣчія великорусское и бѣлорусское. С.-П. 1897.
 Дурново Н.-Соколовъ Н.-Ушаковъ Д., Опытъ диалектологической карты русскаго языка в Европѣ с приложеніемъ очерка русскаго диалектологическаго. Москва 1915. (Труды Московской диал. комиссии вып. 5.)
 Карский Е. Ф., Русская диалектология. Ленинград 1924.
 Еремин С.-Фалев И., Русская диалектология. Москва 1928.
 Аванесов Р. И., Очерки русской диалектологии I. Москва 1949.

Дурново Н.-Ушаковъ Д., Хрестоматия по великорусской диалектологии. Москва 1910.
 Дурново Н., Хрестоматия по малорусской диалектологии. Москва 1913.
 Ганнов В., Діалектологічна класифікація українських говорів (з картою). Київ 1923.
 Зилинський І., Карта українських говорів з поясн. Варшава 1933. (Праці Укр. наук. інстит. XIV.)
 Бузук П., Спроба лінгвістичної географії Беларусі. Часть I, 1. У Менску 1928.
 Stankiewicz J., Stan badań nad klasyfikacją dialektów języka białoruskiego. Wilna 1936. (Baltico-slavica II.)
 Nitsch K., O języku polskim. Kraków 1921. (Biblioteczka Towarz. miłośn. jęz. pol. 1.)
 Nitsch K., Próba ugrupowania gwar polskich. (Z mapą.) Kraków 1910 (Rozprawy wyd. filol. t. XLVI.)
 Nitsch K., Mowa ludu polskiego. Kraków 1911.
 Nitsch K., Monografie polskich cech gwarowych. Nr. 1—3. Kraków 1916. (Z dwoma kartami.)
 Nitsch K., Wybór polskich tekstów gwarowych. Lwów 1929. (Lwowska biblioteka slawistyczna X.)
 Taszycki W., Gwary ludu polskiego. Lwów 1934.
 Lehr - Sptawinski T., O narzeczu Słowian nadbałtyckich. Kaszubi. Kultura ludowa i język. Toruń 1934.
 Lorentz F., Słowiańskie Grammatik. S.-Ptb. 1903.
 Lorentz F., Geschichte der pomoranischen (kaschubischen) Sprache. Berlin 1925. (Izšlo v »Grundriss«, gl. II 4.)
 Lorentz F., Gramatyka pomorska. Poznań 1927 sl.
 Lorentz F., Teksty pomorskie. Kraków 1913 sl.
 Schleicher A., Laut- und Formenlehre der polabischen Sprache. St.-Petersburg 1871 (изд. ruske akademije).
 Muka E., Szczątki języka połabskiego Wendów Lünebur-skich. Kraków 1903.
 Rost P., Sprachreste der Dravāno-Polaben im Hannö-verschen. Leipzig 1907.
 Lehr - Sptawinski T., Gramatyka połabska. Lwów 1929.
 Щерба Л., Восточное лужицкое нарѣчіе. Петербургъ 1915.
 Stieber Z., Stosunki pokrewieństwa języków łużyckich. Z 5-u mapami. Kraków 1934. (Biblioteka Ludu słowiań-skiego. Dział A. Nr. 1.)
 Wirth P., Beiträge zum sorbischen (wendischen) Sprach-atlas. Leipzig 1936.
 Šembera A. V., Základové dialektologie československé. Vídeň 1864.
 Havránek B., Nářečí česká. (Československá vlastivěda III., str. 84—218).
 Trávníček F., O českém jazyce. V Praze 1924.
 Trávníček F., Moravská nářečí. Praha 1926 s karto Dialekto-logická mapa moravská.
 Bartoš F., Dialektologie moravská. I.—II. V Brně 1886—95.

- Pastrnek F., Beiträge zur Lautlehre der slavischen Sprache in Ungarn. Wien 1888. (Sitzungsberichte der phil.-histor. Kl. d. Akad. d. Wiss., CXV. Bd., I. Heft.)
- Vážný V., Nářečí slovenská. Praha 1934. (Československá vlastivěda III., str. 219—310).
- Stanislav J., Pôvod východoslovenských nářečí. Bratislava 1935.
- Stanislav J., Liptovské nárečia. Turč. Sv. Martin 1932.

VII. Književni jeziki

1. ZGODOVINA

- Slovanské spisovné jazyky v době přítomné. Napsali členové Společnosti pro slovanský jazykozpyt v Praze: J. Frček, J. Haller, J. Heidenreich, K. Krejčí, J. Páta, J. Stanislav, F. Tichý. Uspořádal M. Weingart. V Praze 1937.
- Lehr-Splawiński T., Zarys dziejów... języków literackich słowiańskich. Lwów 1929 (Lwowska biblioteka slawistyczna IX 161—199, z bibliografią str. 197—9).
- Ramovš F., Slovenački književni jezik. (Narodna enciklopedija IV., str. 208—209).
- Poljanec F., Istorija srpskohrvatskog književnog jezika. S pregledom naših dijalekata i istorijskom čitankom. Beograd 1931.
- Unbegaun B., Les débuts de la langue littéraire chez les Serbes. Paris 1935. (Travaux publiés par l'Institut d'études slaves XV).
- Будде Е., Очерк истории современного литературного русского языка (XVII—XIX вв.). С.-П. 1908. (Энциклопедия славян. филол. Вып. 12).
- Чернышев В., Правильность и чистота русской речи. Опыт русской стилистической грамматики. С.-П. 1911.
- Шахматов А. А., Очерк современного русского литературного языка². Москва 1930. ⁴1941.
- Nahtigal R., Ruski jezik v poljudnoznanstveni luči. V Ljubljani 1946.
- Виноградов В., Очерки по истории русского литературного языка XVII—XIX вв.³ Москва 1938.
- Булаховский Л., Исторический комментарий к литературному русскому языку. Харьков 1939.
- Булаховский Л., Русский литературный язык первой половины XIX в. Харьков-Киев 1941.
- Обнорский С. П., Очерки по истории русского литературного языка. Москва-Ленинград 1946.
- Грамматика русского языка I—II 1951, издажа академije znanosti.
- Огієнко І., Чистота и правильність української мови. Львів 1925.

- Хладкий М., Мова сучасного українського письменства. Харків 1930.
- Грунський М.-Ковальов П., Історія форм української мови. Харків 1931.
- Brückner A., Geschichte der älteren polnischen Schriftsprache. Leipzig 1922. (Prim. rec. Klich E., Slavia Occid. III.—IV., str. 381 sl.).
- Szober St., Pochodzenie i rozwój polskiego języka literackiego. Warszawa 1931.
- Wijk N., L'origine de la langue polonaise commune. Amsterdam 1937.
- Urbańczyk S., Dzisiejszy stan sporów o pochodzenie polskiego języka literackiego (Slavia 1950. XX 1—39).
- Páta J., Spisovný jazyk lužicko-srbský. V Praze 1937. («Slovanské spisovné jazyky», str. 107 sl.).
- Vondrák V., Vývoj současného spisovného jazyka českého. Brno 1926.
- Pražský lingvistický kroužek: Spisovná čeština a jazyková kultura. Uspořádali B. Havránek, M. Weingart. V Praze 1932. («Výhledy», svaz. 14).
- Havránek B., Vývoj spisovného jazyka českého. Praha 1936. (Českoslov. vlastivěda, řada II. 1., str. 1 sl.).
- Czambel S., Rukovět spisovnej reči slovenskej³. Turč. Sv. Martin 1919.
- Vážný V., Spisovný jazyk slovenský. Praha 1936. (Českoslov. vlastivěda, řada II. 1., str. 145 sl.).
- Pauliny E., Dejiny spisovnej slovenčiny. Bratislava 1948.

2. ČASOPISI ZA KNJIŽEVNE JEZIKE*

- Hrvatski jezik. Zagreb 1938.
- Naš jezik. Izdaje lingvističko društvo u Beogradu 1933 sl.
- Македонски јазик. Скопје 1950 sl.
- Родна реч. Софія 1927 sl.
- Русская речь. Новая серия. Ленинград 1923 sl.
- Русский язык в школе. Москва 1939 sl. (XII 1951).
- Рідна мова. Варшава 1933 sl.
- Родная мова. Месячник пасьвячоны пытаньём беларускае (крывіцкае) мовы. Вільно 1930 sl.
- Język polski. Organ Towarzystwa miłośników języka polskiego. Kraków 1913 sl. (XXVII 1947).
- Naše řeč. Vydává III. třída České akademie věd a umění. V Praze 1917 sl.
- Slovenská reč. Mesačník pre záujmy spisovného jazyka. Vydáva Matica slovenská v Turč. sv. Martine. Košice 1932 sl.

* Prim. XII 3.

- Ramovš F., Slovenski pravopis. (Narodna enciklopedija IV., str. 209).
- Breznik A. - Ramovš F., Slovenski pravopis. Ljubljana 1936. — Mala izdaja. Ljubljana 1937.
- Slovenski pravopis. Izdala Slovenska akademija znanosti in umetnosti Ljubljana 1950, strani 934.
- Bunc St. I. dr., Jezikovni svetovalec. Kranj 1951.
- Maretič T., Hrvatski ili srpski jezični savjetnik. U Zagrebu 1924.
- Boranić D., Pravopis hrvatskoga ili srpskoga jezika.⁵ Pre-rađeno prema propisima ministarstva prosvjete. Zagreb 1930. ⁸1941.
- Boranić D., Pravopis hrvatskoga ili srpskoga jezika. Zagreb 1947.
- Maretič T., Istorija hrvatskoga pravopisa latinskijem slovi-ma. Zagreb 1889 (izd. Akademije znanosti).
- Белић А., Правопис српскохрватског књижевног језика. Према прописима министарства просвете.³ Београд 1934.
- Костић Д., Није - него. Речник колебаљивости у књижевном језику и правопису.³ Београд 1931.
- Конески Б.-Тошев К., Македонски правопис со правописен речник. Скопје 1950.
- Романски С., Правописен речник на българския книжовен езикъ. Съ посочване изговора и ударението на думитъ. София 1933.
- Гротъ Я. К., Русское правописание.¹⁴ С.-П. 1900. (За starejši pravopis.)
- Ушаковъ Д. Н., Русское правописание. Москва 1911. ²1917.
- Русское правописание 1951 в издaji akademije znanosti.
- Український правопис. Київ 1946.
- Правопис беларускае мовы. Менск 1934.
- Pisownia polska. Przepisy - słowniczek.¹⁴ Kraków 1936.
- Nitsch K., Pisownia polska. Lwów 1936.
- Łoś J., Pisownia polska w przeszłości i obecnie. Kraków 1917.
- Jodłowski S. - Taszycki V., Zasadi pisowni polskiej.⁵ Kraków 1946.
- Šmilauer V., Co se změnilo v českém pravopise za 50 let. (Časopis pro moderní filologii XXII., 1936).
- Zenk P., Rádce správné češtiny.³ V Praze 1930.
- Pravidla českého pravopisu. V Praze 1921.
- Gebauer J., Příspěvky k historii českého pravopisu a výslovnosti staročeské. Praha 1872 (Sborník vědecký Musea kr. českého, odbor histor.-filol. a filos. IV).
- Pravidla slovenského pravopisu. Vydala Matica slovenská. Praha 1931.

* Naslove spisov o pravorečju (ortoepiji) gl. pod IV i Fonetika. Spadali bi bolje sem kot skupina 4. Knjige o pravopisu izhajajo vedno nove.

- Škrabec S., Nekoliko slovenske slovnice za poskušnjo. (Cvetje z vertov sv. Frančiška XII., XIII., XIV. 1—5 zv.).
- Breznik A., Slovenska slovnica za srednje šole.⁴ Celje 1934. ¹1916.
- Slovenska slovnica. Sestavil uredniški odbor. Ljubljana 1947.
- Maretič T., Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika.² U Zagrebu 1931.
- Rešetar M., Elementar-Grammatik der serbischen (kroatischen) Sprache. Zagreb 1916. ²1922.
- Белић А., Граматика српскохрватског језика за први, други и трећи разред средњих и стручних школа. Београд 1932.
- Белић А., Савремени српскохрватски књижевни језик. I. Гласови и акценат. Београд 1951.
- Leskien A., Grammatik der serbokroatischen Sprache. 1. Heidelberg 1914.
- Кульбакинъ С., Сербскій языкъ I. Харьковъ 1915.
- Кепески К., Македонска граматика.³ Скопје 1950.
- Иванов М., Българска граматика. Пловдив. (Več izdaj).
- Теодоров-Балан А., Българска граматика. София 1930.
- Теодоров-Балан А., Нова българска граматика. София 1940.
- Младенов С.-Василев С., Граматика на българския език. София 1939.
- Андрейчин Л., Основна българска граматика. София 1944.
- Beaulieux L., Grammaire de la langue bulgare. Paris 1933. (Collection des grammaires de l'Institut d'études slaves. IV).
- Востоковъ А., Русская граматика.¹² С.-П. 1874.
- Богородицкий В. А., Общий курс русской грамматики.⁵ Москва 1935.
- Кошутинъ Р., Граматика руског језика. I. Гласови. А. Општи део (Књижевни изговор).² II. Облици. Петроград 1919, Београд 1914. ²1950.
- Обнорский С. П., Именное склонение в современном русском языке I—II. Ленинград 1927, 1931.
- Авакумов С., Современный русский литературный язык. Москва 1942.
- Аванесов Р. И.-Сидоров В. Н., Очерк грамматики русского литературного языка. Москва 1945.
- Винокур Г., Русский язык. Москва 1945. Nemška izdaja R. Trautmann, Die russische Sprache. Leipzig 1948.
- Виноградов В. В., Современный русский язык.³ Москва 1947.
- Виноградов В. В., Русский язык. Грамматическое учение о слове. Москва-Ленинград 1947.
- Кримскій А., Украинская граматика для учениковъ высшихъ гимназий и семинарій Приднѣпровья. Москва 1907.
- Кульбакинъ С., Украинскій языкъ. Харьковъ 1919.
- Smal'-Stočkyj S. — Gartner T., Grammatik der ruthenischen (ukrainischen) Sprache. Wien 1913.

Смаль-Стоцький С. — Гартнер Т., Граматика руської мови.³ Відень 1914.

Синявський О., Норми української літературної мови. Київ 1931.

Карський Е. О., Обзоръ звуковъ и формъ бѣлорусской рѣчи. Москва 1885.

Лесик Я., Грамматика беларускае мовы. Менск 1927.

Ламцев Г., Беларус. грамматика, фонетика и правопис. Менск 1935.

Карзон А.-Жиркевич М., Граматика беларускае мовы I—II. Менск 1946.

Станкевич И., Падручник кривицкае (беларускае) мовы. Regensburg 1947.

Soerensen A., Polnische Grammatik I—II. Berlin 1900.

Kryński A., Gramatyka języka polskiego.⁵ Kraków 1910.

Łoś J., Gramatyka polska. I.—III. Lwów 1922—27.

Benni T. — Łoś J. — Nitsch K. — Rozwadowski J. — Ułaszyn H., Gramatyka języka polskiego (t. zv. zbiorowa). Nakładem Polskiej akademji umiejętności. W Krakowie 1923. (Prej je izšla 1915. kot »Język polski i jego historia« v Encyklopedya polska II—III).

Lehr — Spławiński T. i Kubiński R., Gramatyka języka polskiego.³ Lwów 1930.

Szober S., Gramatyka języka polskiego.³ I.—II. Warszawa 1931.

Gaertner H., Gramatyka współczesnego języka polskiego. I.—II. Lwów 1931, 1933, ²1938.

Gaertner H. — Passendorfer A., Poradnik gramatyczny. Lwów 1933.

Pfuhl K. B., Laut- und Formenlehre der oberlausitzisch-wendischen Sprache. Bautzen 1867.

Mucke K. E., Historische und vergleichende Laut- und Formenlehre der niedersorbischen Sprache. Leipzig 1891.

Schwela G., Lehrbuch der niedersorbischen Sprache. I., II. Heidelberg 1906, Kottbus 1911.

Schwela G., Vergleichende Grammatik der ober- und niedersorbischen Sprache. Bautzen 1926.

Mucke E., Gramatik des Oberwendischen pri slovarju (gl. pod X 5). Bautzen 1920.

Kral G., Grammatik der wendischen Sprache in der Oberlausitz. Bautzen 1919. ³1925.

Mohelský V., Mluvnice hornolužické srbštiny a slovník hornosrbsko-český. Olomouc 1948.

Gebauer J., Krátká mluvnice česká pro nižší třídy středních škol.¹¹ Nově zpracoval V. Ertl. V Praze 1928.

Gebauerova mluvnice česká pro školy střední a ústavy učitelské.⁷ I—II. Nově zpracoval V. Ertl. V Praze 1920—1921. ⁸1930.

Gebauer J., Příruční mluvnice jazyka českého pro učitele a studium soukromé.⁴ Upravil F. Trávníček. V Praze 1930.

Trávníček F., Mluvnice spisovné češtiny. I—II. V Praze 1948, 1949.

Hattala M., Mluvnice jazyka slovenského. Pešt 1864.

Hattala M., Srovnávací mluvnice jazyka českého a slovenského. V Praze 1857.

Czambel S., Rukoväť spisovnej reči slovenskej.³ Turč. Sv. Martin 1919.

Czambel S., Slováci a ich reč. V Budapešti 1903.

Suchý K., Slovenská mluvnice. Praha 1919.

Damborský J., Slovenská mluvnica pre stredné školy a učiteľské ústavy. Podľa Gebauera, Ertla a Czambela. I.—II.⁵ Nitra 1930.

Stanislav J., Československá mluvnice pro odborných učitelův a vysokoškolákův. Praha - Prešov 1938.

Orlovský J. — Arany L., Gramatika jazyka slovenského. Bratislava 1946.

IX. Praktiční přípomohy

1. PRAKTIČNE SLOVNICE

Praktické učebnice slovanských jazyků. Řídí M. Weingart. Nakladem »Vesmír«, Praha.

Collection de grammaires de l'Institut d'études slaves (Paris): poljska A. Meillet — H. de Willman - Grabowska 1921, češka A. Mazon 1931, srbskohrvatska A. Meillet-A. Vaillant 1924, bolgarska L. Beaulieux - St. Mladenov 1933, ruska A. Mazon ³1949.

Maretić T., Hrvatska ili srpska gramatika za srednje škole.¹⁰ Beograd 1928.

Rešetar M. gl. gori VIII.

Belić A. gl. gori VIII.

Щепкинъ В. Н., Учебникъ болгарскаго языка. Москва 1909.

Bezenšek A., Bolgarska slovnica in čitanka s slovensko-bolgarskimi razgovori. Sofija 1914.

Атанасовъ Т. i dr., Христоматия и граматика за четврти класъ из пълнитъ и непълнитъ гимназии. Пловдивъ 1927.

Weigand G., Bulgarische Grammatik.² Leipzig 1917.

Beaulieux L. gl. gori in pod VIII.

Budmani P., Praktična gramatika ruskoga jezika.³ Zagreb 1920.

Košutić R. gl. gori pod VIII.

Ljackij E., Praktická učebnice jazyka ruského. Spolupráci přispěl E. Smetánka. Praha 1936.

Ásbóth O., Kurze Russische Grammatik.⁴ Leipzig 1915.

Berneker E., Russische Grammatik. 3. verb. Aufl. von M. Vasmer. Berlin 1927. (Sammlung Götschen No. 66). ⁴1940.

Abicht R., Die Hauptschwierigkeiten der russischen Sprache. Leipzig 1897.

Boyer P. — Spéranski N., Manuel pour l'étude de la langue russe.³ Paris 1935.

- Trautmann R., Kurzgefasste russische Grammatik. Göttingen 1947. Leipzig 1948.
- Smal - Stockyj S., Ruthenische Grammatik. Berlin 1913. (Sammlung Götschen No. 680.)
- Rudnyčkyj J., Lehrbuch der ukrainischen Sprache. Leipzig 1940.
- Кошутин Р., Граматика пољског језика. Београд 1898.
- Hamm J. J., Poljski jezik. Čitanka i gramatika. Zagreb 1936.
- Пеневъ В., Полска граматика. Посмъртно изд. Подъ редакц. нъ С. Младеновъ. София 1934.
- Lehr - Spławiński T. — Šaunová I., Mluvnice jazyka polského. Praha 1934.
- Meckelein R., Polnische Grammatik. Berlin 1926. (Sammlung Götschen No. 942.)
- Páta J., Krátká příručka hornolužické srbštiny. V Praze 1920.
- Marn F., Slovník českého jazyka z berilom. V Praze 1867.
- Orožen J. - Zpěvák F., Učbeník českého jazyka. V Ljubljani 1928.
- Radić St., Češka vježbenica.² Zagreb 1911.
- Musulín St., Češka gramatika. Zagreb 1924.
- Vydra B., Praktyczna nauka języka czeskiego. Warszawa 1927.
- Smetánka E., Tschechische Grammatik. Berlin 1920. (Sammlung Götschen No. 721.)
- Hrubý V., Vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen. (Hartleben, Die Kunst der Polyglottie 98.) Wien - Leipzig.

2. HRESTOMATIJE

- Berneker E., Slavische Chrestomathie mit Glossaren. Strassburg 1902.
- Meyer K. H. - Stojićević A., Serbokroatisches Lesebuch. Göttingen 1927.
- Čitanka srbskochorvatských, ruských a polských textů pro V.—VIII. třídu středních škol. V Praze 1929. (Akcentuirano).
- Христоматия и граматика за IV. класъ gl. pod IX. 1.
- Weigand G., Aleko Konstantinofs Baj Ganju.² Leipzig 1928. (Akcentuirano).
- Кошутин Р., Примери книжевнога језика руског I—III.³ Београд 1926.
- Ásbóth O., Russische Chrestomathie für Anfänger.² Leipzig 1903.
- Berneker E., Russisches Lesebuch mit Glossar.² Berlin 1917. (Sammlung Götschen No. 67).
- Hopp - Hanisch E., Russisches Lesebuch. Frankfurt 1925.
- Boyer P. - Spéranski N. gl. pod IX. 1.
- Yablónowski S. - Boutchik V., Pour bien savoir le russe. Paris 1930.

- Polívka J., Výbor ruských pohádek. I.—III. Praha 1924—25. (Slovanská knihovna č. 1—3).
- Ljackij E., Vybrané bájky I. A. Krylova. V Praze 1931. (Akcentuirano).
- Harrassowitz: Russische akzentuierte Texte. Leipzig. (Vse akcentuirano).
- Smal - Stockyj S., Ukrainisches Lesebuch mit Glossar. Berlin 1927. (Sammlung Götschen No. 955).
- Кошутин Р., Примери книжевнога језика пољског 1901.
- Trautmann R., Polnisches Lesebuch. Göttingen 1920.
- Meckelein R., Polnische Lesebuch mit Glossar. Berlin 1932. (Sammlung Götschen No. 1049).
- Páta J., Serbska čitanka. V Praze 1920.
- Skrbinšek J., Česká čitanka pro cizince. V Praze 1922.
- Smetánka E., Tschechisches Lesebuch mit Glossar. Berlin 1914. (Sammlung Götschen No. 723).
- Langenscheidt's fremdsprachliche Lektüre: rusko (No. 28, 29); poljsko (No. 34).

X. Slovarji

1. ETIMOLOŠKI

- Miklosich F., Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen. Wien 1886. Mechanischer Neudruck. Berlin 1919/20.
- Berneker E., Slavisches etymologisches Wörterbuch. I. A—L; II 1. M—morъ (nedokončano). Heidelberg 1908—13.
- Младеновъ С., Етимологически и правописенъ речникъ на българския книжовенъ езикъ. София 1941.
- Преображенский А., Этимологический словарь русского языка. Вып. I—XVI (А - Суля). Москва - Варшава 1910—16. (Nedokončano). III 1949 (Труды Института русск. языка I akademije znanosti).
- Vasmer M., Russisches etymologisches Wörterbuch. Heidelberg 1950 sl. (1.—2. Lieferung a - бунт).
- Brückner A., Słownik etymologiczny języka polskiego. Kraków 1927.
- Holub J., Stručný slovník etymologický jazyka československého.² V Praze 1937.
- Stender - Petersen A., Slavisch-germanische Lehnwortkunde. Göteborg 1927.
- Kiparsky V., Die gemeinslavischen Lehnwörter aus dem Germanischen. Helsinki 1934.
- Lokotsch K., Etymologisches Wörterbuch der europäischen (germanischen, romanischen und slavischen) Wörter orientalischen Ursprungs. Heidelberg 1927.

2. HISTORIČNI

- Даничић Ђ, Рјечник из књижевних старина српских. I—III. У Биограду 1863—64.
Срезневский И. И., Материалы для словаря древне-русского языка по письменным памятникам. I—III. С.-П. 1893—1912.
Ларин В., Проект древнерусского словаря. Ленинград 1936.
Кочин Г., Материалы для терминологического словаря древней России. Москва 1937.
Тимченко Е., Историчний словник українського языка. I. Харків 1930.
Krasnowolski A. - Niedźwiedzki W., Słownik staropolski. Warszawa 1929.
Gebauer J., Slovník staročeský. I, II. (do »netbalivost«, nedokončano). V Praze 1903—1916.
Šimek F., Slovníček staré češtiny. Praha 1947.

3. POSAMEZNIH JEZIKOV IN NAREČIJ (DIALEKTIČNI)*

- Breznik A., Slovenski slovarji. (Razprave ZDHV III, 1926, str. 110—174).
Pleteršnik M., Slovensko-nemški slovar. I—II. V Ljubljani 1894—95.
Cigale M., Deutsch-slovenisches Wörterbuch. Laibach 1860.
Glonar J., Slovar slovenskega jezika. V Ljubljani 1936.
I. Fliszár, Vogrszki-vendiskí rěcsnik. Budapest 1922.
Караџић В. С., Српски рјечник.³ У Биограду 1898. ⁴1934. (¹1818, ²1852).
Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika. Na svijet izdaje Jugoslavenska akademija. I—XII, sv. 52 (do »provratitina«). U Zagrebu 1880 sl.
Iveković F.-Broz I., Rječnik hrvatskoga jezika. I—II. U Zagrebu 1901.
Бакотић Л., Речник српскохрватског књижевног језика. Београд 1936.
Елезовић Г., Речник косовско-метохишког дијалекта. I—II. Београд 1932—1935. (Српски дијал. зборник, књ. IV—V).
Български тълковенъ рѣчникъ. Стѣмкиха С. Младеновъ и А. Теодоровъ-Баланъ. София 1927 sl.
Дювернуа А., Словарь болгарского языка. I—II. Москва 1889.
Геровъ Н., Рѣчникъ на българскѣй языкъ. Съ тълкувание рѣчитъ на българскѣй и на русскѣй. I—IV. Дополнения. Пловдивъ 1895—1908.
Дабева М., Речникъ на българскитѣ синоними. София 1930—1934.
Даль В., Толковый словарь живого великорусского языка. Москва 1863-8. ²1880-2. Изд. 3-е под ред. J. Бодуэн де Куртене. I—IV. С.-П. 1903—09. ⁴1912—1914.

* O leksikografiji slovanski prim. Slavija 1950/1 XIX—XX.

- Словарь русского языка Академии Наук. I. sl. С.-П. 1895 sl. (Nova 3. izdaja od 1930 sl.)
Михельсонъ М., Русская мысль и рѣчь. Опытъ русской фразеологии. С.-П. 1912.
Ушаков Д. Н., Толковый словарь русского языка под ред. Д. Н. Ушакова. I—IV. Москва 1935—50. Ponatis 1948.
Ожегов С.-Обнорский С., Словарь русского языка. Москва 1949.
Словарь современного русского литературного языка, гл. ред. В. И. Чернышев, I—IV, 1948—51 (изд. академии знаний).
Гринченко Б., Словар української мови. I—IV. У Києві 1908—09. Mechanischer Neudruck. Berlin 1919/20, 1924.
Огієнко І., Український стилістичний словник. Львів 1924.
Носовичъ И. И., Словарь бѣлорусскаго нарѣчя. С.-П. 1870.
Linde M., Słownik języka polskiego.² I—IV. Lwów 1854—60.
Kryński A. - Karłowicz J. - Niedźwiedzki W., Słownik języka polskiego. I—VIII. Warszawa 1900—27.
Lehr - Spławiński T., Słownik języka polskiego, pod red. L. - Spł. Warszawa 1935.
Arcta M., Słownik ilustrowany języka polskiego.³ Warszawa 1929.
Arcta M., Słownik frazeologiczny. Warszawa 1928.
Karłowicz J., Słownik gwar polskich. I—VI. Kraków 1900—11.
Nitsch K., Studia z historii polskiego słownictwa. Kraków 1948 (Rozprawy Wydziału filologicznego Polskiej Akademii umiejętności t. 67, nr. 6).
Ramult S., Słownik języka pomorskiego czyli kaszubskiego. W Krakowie 1893.
Lorentz F., Slovinzisches Wörterbuch. I—II. St. Petersburg 1908—12.
Muka E., Słownik dolnoserbiskeje řečy a jeje narěcow. I—III, Petrohrad - Praha 1911—28.
Jungmann J., Słownik česko-německý. I—V. W Praze 1835—39.
Kott F. Š., Česko-německý slovník. I—VII. V Praze 1878—93.
Příruční slovník jazyka českého. Vydává III. třída České akademie za vrchní redakce E. Smetánky, O. Hujera a M. Weingarta. Díl I. V Praze 1935.
Váša P.-Trávníček F., Słownik jazyka českého I—II. Praha 1934—7. ³1946.
Baroš F. M., Dialektologický slovník moravský. Praha 1906.
Kálal M., Slovenský slovník z literatury aj nářečí. (Slovensko-český slovník a český ukazovatel'). V Banskej Bystrici 1924.
Jánošík A. - Jóna E., Slovník spisovného jazyka slovenského. Turč. Sv. Martin 1946.

4. DIFERENCIALNI OZIROMA SLOVANSKI VEČJEZIKOVNI*

- Miklosich F., Dictionnaire abrégé de six langues slaves, Vienne 1885.
- Vilhar A., Slovensko-srbskohrvatski slovar. Ljubljana 1927.
- Veskić J., Rečnik slovenačko-srpskohrvatski. Beograd 1932.
- Slovensko-srbohrvatski slovar I. (A - O). Ljubljana 1950.
- Hostnik D., Slovensko-ruski slovar. Gorica 1901.
- Kotnik J. s sodel. Zv. Bizjaka in N. Preobraženskega, Slovensko-ruski slovar. Ljubljana 1950.
- Zavadil A., Slovinsko-český slovník. Vydal J. Otto v Praze. Musić A., Rječnik hrvatsko-slovenski. Izd. Matica hrvatska. Zagreb 1895. (Več izdaj.)
- Guberina P. - Krstić K., Razlike između hrvatskoga i srpskoga književnog jezika. Zagreb 1940.
- Benešić J., Hrvatsko-poljski rječnik. Zagreb 1949.
- Vilhar A., Srbskohrvatsko-slovenski slovar. Ljubljana 1927.
- Gröbming - Lesica - Molè, Srbskohrvatsko-slovenski slovar. Ljubljana 1927.
- Хапи М., Сърбохрватско-български речникъ. Пловдивъ-София 1936.
- Мицатекъ Л. А., Дифференциальный сербско-русский словарь и Краткая грамматика сербского языка. Составилъ П. А. Лавровъ. С.-П. 1903.
- Bunić-Didak D., Hrvatsko-poljski rječnik. Miejsce Piastowe 1936.
- Dajčič D. - Šobra F., Srbsko-chorvatsko-český slovník. Praha 1926.
- Rečnik srpskohrvatsko-češko-poljski, češko-poljsko-srpsko-hrvatski, poljsko-srpskohrvatsko-češki. Zagreb 1937.
- Мирковић Н., Бугарско-српскохрватски диференцијални речник. Београд 1937.
- Мицатекъ Л. А., Дифференциальный болгарско-русский словарь и Краткая грамматика болгарского языка. Составилъ П. А. Лавровъ. С.-П. 1910.
- Hostnik M., Ročni rusko-slovenski slovar. V Gorici 1897.
- Pretmar J. s sodel. Zv. Bizjaka in I. Prezelja, Rusko-slovenski slovar. Ljubljana 1947.
- Golić M. i A., Džepni rusko-hrvatski rječnik. Zagreb 1946.
- Лавровскій П., Русско-сербскій словарь. С.-П. 1880.
- Кошутин Р., Руско-српски речник. ³Београд 1926. Гл. Примери под IX.
- Башмаков Н., Руско-српски речник. Загреб 1923.
- Ђуровић Д., Реčник руско-српскохрватски са граматиком руског језика. Београд 1936.
- Московлевин М., Руско-српски речник. Београд 1949.

- Кримський А., Російсько-український словник. Київ 1924 sl.
- Російсько-український словник. Київ 1937. (izd. kijevske akademije znanosti).
- Російсько-український словник. Київ 1848. (izd. kijevskega Instituta movoznanstva).
- Калинович М., Русско-украинский словарь. Москва 1948.
- Корецкий Л., Руско-český slovník. V Praze 1937. ²1950.
- Колас И., Русско-белорусский словарь. Минск 1946.
- Дубровский П. П., Словарь русского и польского языковъ. Варшава 1914.
- Русско-польский словарь. Гис. Москва 1940.
- Чернобаев В. Г., Русско-польский словарь. ²Москва 1941.
- Jakubowski W., Słownik rosyjsko-polski i polsko-rosyjski. I—II. Warszawa 1947.
- Velký rusko-český slovník, kolektivní dílo... (izd. Slovanského ústavu). Praha 1950.
- Мицатекъ Л. А., Карманный русско-словенский словарь. Турч. Sv. Martin 1892.
- Байков М.-Некрасевич С., Беларуско-расийски словник. Менск 1925.
- Ізюмов О., Українсько-російський словник. Харків 1930.
- Hrycak E.-Kisilewskyj K., Słownik ukraińsko-polski i polsko-ukraiński. Lwów.
- Кошутин Р., Польско-српски речник. Београд 1901. Гл. Примери под IX.
- Potocki F. A., Słownik polskiego i rosyjskiego języka. I. Pol.-ross. II. Ross.-pol. Lipsk 1909.
- Польско-русский словарь. Гис. Москва 1939.
- Польско-русский словарь под редакцией М. Ф. Розвадовской и Б. Г. Мархлевской. Москва 1941.
- Fuhrich J., Diferenční slovník polsko-český. V Praze 1925.
- Vydra B., Polsko-český slovník. V Praze 1947 (vyd. Česká grafická unie za součinnosti Slovanského ústavu). ²1951. (Od istega izide tudi obratni češko-poljski).
- Páta J., Kapesní slovník lužicko-česko-jihoslovanský a česko-lužický. V Praze 1920.
- Mohelský V., ...slovník hornosrbsko-český (glej pod VIII). Olomouc 1948.
- Zavadil A., Česko-slovenski slovar. Založil I. Otto v Prazi.
- Bradač F., Češko-slovenski slovar. Ljubljana 1929.
- Šak V., Česko-bulharský slovník. V Praze 1926.
- Вранска П., Чешко-български речник. София 1947, ²1949 (Университетска библиотека № 306).
- Дурново Н.-Грулин А., Чешско-русский словарь. Москва 1933.
- Богатырёв П. Г., Чешско-русский словарь. Москва 1947.
- Ščerbucha P., Kapesní slovník česko-ukrajinský a ukrajínsko-český. Praha 1935—36.

* Izdajanje medсловanskih slovarjev je po vojni silno naraslo; služijo pa bolj praktičnim potrebam in ne znanstvenoprimerjalni nalogi. Njih pregled ni tudi zlahka mogoč.

Tvrđý P., Česko - slovenský diferenciální slovník. Trnava 1922. Doplnok. Ružomberok 1923.
 Garaž J., Příručný slovník diferenciální a synonymický. Turč. sv. Martin 1937.

5. PRAKTIČNI (S TUJIM JEZIKOM)

Hubad F., Anton Janežičev slovensko-nemški slovar.³ Celovec 1893.
 Bartel A., Deutsch-slovenisches Handwörterbuch.⁵ Prevalje 1921.
 Bradač F.-Pregelj I., Slovensko - nemški slovar. Ljubljana 1930.
 Glonar J., Slovarček nemškega in slovenskega jezika. I. Nemško-slovenski, II. Slovensko-nemški del. Ljubljana 1934—35.
 Kotnik J., Slovensko-francoski slovar.² Ljubljana 1937.
 Filipović I., Mali rječnik hrvatskoga i njemačkoga jezika I—II. Zagreb 1910—1911.
 Šamšalović G., Njemačko-hrvatsko-srpski in hrvatsko-srpsko-njemački rječnik. I—II. Zagreb 1929.
 Ристић С. - Кангра Ј., Речник српско-хрватског и немачког језика. I. Немачко-српско-хрватски. II. Српско-хрватско-немачки. Београд 1928, 1936.
 Поповић Ђ., Речник српског и немачког језика. I—II. Београд 1926.
 Миладиновъ И., Нѣмско-български и българско-нѣмски рѣчници I—III. София 1893.
 Миладиновъ И., Пъленъ българско-нѣмски рѣчникъ I. София (1901).
 Weigand G., Bulgarisch-deutsches Wörterbuch.² Leipzig 1918. — Deutsch-bulgarisches Wörterbuch. Leipzig 1918.⁶ Leipzig 1943 (izd. A. Dorič).
 Павловский И. Я., Русско-нѣмецкій словарь.³ Рига 1900. — Нѣмецко-русский словарь.³ Рига 1902.
 Русско-немецкий словарь. Берлин 1925. (Рудольф Моссе-Словари).
 Несслер А. Ф. - Пише А. Ю., Русско-немецкий словарь.² Москва 1931. — Немецко-русский словарь.⁴ Москва 1931.
 Лоховиц - Рудаш В. В., Русско-немецкий и немецко-русский словарь. Москва 1942/3.
 Желеховский С., Малоруско-нѣмецкий словарь. I—II. Львів 1886.
 Попович О., Руско-нѣмецкий словарь. Berlin - Schöneberg 1911.
 Kuzela Z. - Rudnyčký J., Ukrainisch-deutsches Wörterbuch. Leipzig 1943.
 Booch - Arkossy F., Nowy dokładny słownik polsko-niemiecki i niemiecko-polski. Lipsk 1866.
 Konarski F. i dr., Dokładny słownik języków polskiego i niemieckiego.² I—II. Wiedeń.
 Pfuhl K. B., Łužiski serbski słownik. W Budyšinje 1866.

Mucke E., Wendisch - deutsches und deutsch - wendisches Handwörterbuch. Bautzen 1920.
 Kral G., Wendisch-deutsches Wörterbuch der Oberlausitzer Sprache. Bautzen 1927, 1931.
 Rank J., Všeobecný slovník příručný jazyka českého i německého.⁹ I. Česko-německý. II. Německo-český. V Praze 1920.
 Seewarth J. M., Slovník nemeckej a slovenskej reči. I—II. Bratislava 1922, 1923.
 Stehlík O., Česko-francouzský slovník. I—II. Praha 1936.
 Langenscheidts Taschenwörterbücher. (Russisch-deutsch, Polnisch-deutsch i. dr.).

XI. Realia

Starožitnosti, narodopis, splošna dela o Slovanih.
 Šafařík P., Slovanské starožitnosti. Praha 1837. *1862/3 (v zbranih spisih I—II).
 Niederle L., Slovanské starožitnosti. A. Oddíl historický I. 1—2, II. 1—2, III., IV. B. Oddíl kulturný I. 1—2, II. 1—2, III. 1—2. V Praze 1902—21.
 Niederle L., Manuel de l'antiquité slave I—II. Paris 1923, 1926.
 Janko J., O pravěku slovanském. V Praze 1912.
 Moszyński K., Badania nad pochodzeniem in pierwotną kulturą Słowian. Kraków 1925.
 Czekanowski J., Wstęp do historii Słowian. Lwów 1927.
 Moszyński K., Kultura ludowa Słowian. I. Kraków 1929.
 Šafařík P. J., Slowanský národopis. S mappau.³ W Praze 1849.
 Fischer A., Etnografja słowiańska. Zesz. I. Połabianie. Lwów-Warszawa 1932.
 Fischer A., Rusini. Zarys etnografji Rusi. Lwów 1928.
 Нидерле Л., Обзоръіе современнаго славянства. Съ картою. С.-П. 1900. (Энциклопедія славян. филол. Вып. 2).
 Niederle L., Slovanský svět. Praha 1909. (Slovenski prevod J. A. Glonarja. Ljubljana 1911. S karto po češki).
 Флоринскій Т., Славянское племя. Киевъ 1907. (Z 2 kartama).
 Brückner A., Die Slaven. Tübingen 1926.
 Slované. Kulturný obraz slovanského světa. Pořádá M. Wein-gart. Nákladem »Vesmír« v Praze 1927 sl.
 Boháč A., Statistika Slovanstva. Praha 1929. (Slované, díl II).
 Boháč A., Obrisy slovanstva. Praha 1948.

XII. Zgodovina slovanske filologije

1. ZGODOVINA SLOVANSKE FILOLOGIJE

Ягичъ И. В., Исторія славянской филологіи. С.-П. 1910. (Энциклопедія славян. филол. Вып. I).
 Brückner A., Slavisch-Litauisch. Straßburg 1907. (Streitberg, Geschichte der indogermanischen Sprachwissenschaft, III).

- Murko M., Rozprawy z oboru slovanské filologie. Uspořádal J. Horák. V Praze 1937. (Práce Slovanského ústavu IV).
- Trautmann R., Die slavischen Völker und Sprachen. Eine Einführung in die Slavistik. Göttingen 1947.
- Braun M., Grundzüge der slavischen Sprachen. Göttingen 1947.
- Nahtigal R., Uvod v slovansko filologijo. V Ljubljani 1949.
- Карский Е. Ф., Очерк научной разработки русского языка в пределах СССР. Ленинград 1926. (Сборник отл. русск. языка и словесн. С).
- Обнорский С. - Виноградов В., Русская наука о русском языке. Москва 1946. (Ученые Записки московской универзе CVI).

2. BIBLIOGRAFIJA. BIOGRAFIJA

- Indogermanisches Jahrbuch. Strassburg 1914 sl.
- Bibliografski pregledi v časopisih: Časopis za slovenski jezik, književnost in zgodovino, Јужнословенски филолог, Slavia, Rocznik slawistyczny, Revue des études slaves, Bulletin de la Société de linguistique de Paris, Zeitschrift für slavische Philologie i. dr.
- Kołodziejczyk E., Bibliografja Słowianoznawstwa polskiego. Kraków 1911.
- Havránek B. i. dr., Bibliografie československých prací linguistických a filologických. Nákladem České akademie věd. Část I. Linguistika obecná, indoevropská, slovanská a česká. V Praze 1930 sl.
- Slovenski biografski leksikon. I., II. 5.—7. zv. Ljubljana 1925 sl.
- Jubilejni in spominski zborniki: Baudouin de Courtenay J. (Kraków 1921, Warszawa 1931), Belić A. (Beograd 1921, 1937), Brückner A. (Kraków 1928), Daničić Đ. (Beograd 1925), Dobrovský J. (Praha 1929), Fortunatov F. (Warszawa 1902), Jagić V. (Berlin 1908, Leningrad 1924), Korš F. E. (Moskva 1896), Kryński A. (Warszawa 1934), Lamanski V. (Petrograd 1905, 1907—1908), Łoś J. (Warszawa 1927), Miłkkoła J. (Helsinki 1931), Miletič L. (Sofija 1933), Niederle L. (Praha 1925), Pasternak F. (Praha 1923), Pedersen H. (Aarhus 1937), Porzeziński W. (Warszawa 1929), Rešetar M. (Dubrovnik 1931), Rozwadowski J. (Kraków 1927—1928), Sobolevskij A. (Leningrad 1928), Sahmatov A. (Petrograd 1922), Zubatý J. (Praha 1926) i. dr. biografski ter bibliografski spisi o posameznih znanstvenikih, spomini itd., tudi kritične izdaje zbranih spisov nekaterih slavistov, kakor Kopitarja, Karadžića, Vostokova, Šafaříka i. dr.
- Pisma (korespondence): Dobrovský J. - Kopitar J. (Petrograd I. 1885, II. 1897, III. 1921), Kopitar J. - Grimm J. (Berlin 1838) i. dr.

3. SLOVANSKOFILOLOŠKI IN JEZIKOSLOVNI ČASOPISI IN PERIODIKA*

- Archiv für slavische Philologie. Herausgegeben von V. Jagić. Bd. I.—XXXVII. Berlin 1876—1920. (Berneker E. nadaljeval Bd. XXXVIII.—XLII. 1923—9.)
- Bratislava. Časopis Učené společnosti Šafaříkovy (pozneje: Časopis pro výzkum Slovenska a Podkarpatské Rusi). V Bratislavě 1927 sl.
- Bulletin de la Société de linguistique de Paris. 1869 sl.
- Български прегледъ. Б. София 1929 sl.
- Byzantinoslavica. Sborník pro studium byzanto-slovanských vztahů. V Praze 1929 sl.
- Časopis pro moderní filologii a literaturu. Vydává Klub moderních filologů. V Praze 1911 sl.
- Časopis za slovenski jezik, književnost in zgodovino I—VIII. Ljubljana 1918—1931.
- Časopis za zgodovino in narodopisje I—XXXV. Maribor 1904—1940.
- Germanoslavica. Vierteljahrschrift für die Erforschung der germanisch-slavischen Kulturbeziehungen. Brünn - Prag 1931 sl.
- Indogermanische Forschungen. Herausgegeben von K. Brugmann und W. Streitberg. Strassburg - Berlin 1892 sl.
- Известия на Семинара по славянска филология при Университета в София 1905 sl.
- Известия комиссии по русскому языку 1931 sl. (izd. ruske akademije).
- Извѣстія Отдѣленія русскаго языка и словесности ИАН I—XXXII C.-П. 1899—1927.
- Известия по русскому языку и словесности 1930 sl. izd. ruske akademije).
- Јужнословенски филолог. Повремени спис за словенску филологију и лингвистику. Уређује А. Белић. Београд 1913 sl., po vojni nadaljevanje XVIII 1949/50; Библиотека Јужнословенског филолога 1928 sl.
- Linguistica slovaca. Bratislava 1939 sl.
- Listy filologické a paedagogické. Vydávají se nákladem Jednoty českých filologů v Praze. 1874 sl.
- Lud słowiański, Kraków 1929 sl., in Biblioteka.
- Македонски прегледъ. София 1924 sl.
- Mémoires de la Société de linguistique de Paris 1868 sl.
- Prace filologiczne. Wydawane przez J. Baudouina de Courtenay (i. dr.). I—XVII. Warszawa 1885—1937.
- Прилози за книжевност, језик, историју и фолклор. Уредник Павле Поповић. Београд 1921 sl.

* Prenehanja in obnavljanja nekaterih periodik kakor tudi pojava novih (predvsem kot posledica vojne i. dr.) ni bilo mogoče vseskozi doznati.

Razprave. Izdaja Znanstveno društvo za humanistične vede v Ljubljani. 1923 sl.

Razprave filoz. - filol. - hist. razreda akademije znanosti v Ljubljani 1943 sl. (preimenovano »razreda za filol. in liter. vede«).

Revue des études slaves. Paris 1921 sl. (XXVI 1950).

Rocznik slawistyczny. Wydawany przez J. Łosia (i. dr.). Kraków 1908 sl. (XVI 1950).

Ruch słowiański. Miesięcznik. Naczelny redaktor T. Lehr-Spławiński. Kraków 1928 sl.

Русский филологический вѣстникъ. Варшава 1879—1918 (78 zv.).

Sborník Matice slovenskej pre jazykozpyt i. dr. Turč. Sv. Martin 1922 sl.

Сборникъ отдѣлення русскаго языка и словесности ИАН. С.-П. 1870 sl.

Сборникъ за народни умотворения, наука и книжнина. София 1889 sl.

Slavia. Časopis pro slovanskou filologii. S podporou ministerstva školství a národní osvěty vydávají O. Hujer a M. Murko. I—XVII. V Praze 1922—1940 (po vojni nadaljevanje).

Slavia occidentalis. Institut zachodnio-słowiański przy Uniwersytecie Poznańskim, Poznań 1921 sl.

Slavische Rundschau I—XII. Praga 1929—40.

Slovenski jezik I—IV. Ljubljana 1938—1941.

Slavistična revija. Ljubljana 1948 sl.

Слово. Журнал словянської філології. Львів 1936 sl.

Slovo a slovesnost. List Pražského lingvistického kroužku. V Praze 1935 sl.

Статьи по славяновѣдѣнію I—III. С.-П. 1904—1910.

Труды Комиссии по русскому языку. Академия наук СССР. Ленинград 1931 sl.

Труды славянской комиссии московскаго археолог. društva. Москва 1900 sl.

Wörter und Sachen. Herausgegeben von R. Meringer (i. dr.). Heidelberg 1909 sl.

Zeitschrift für slavische Philologie. Herausgegeben von Max Vasmer. I—XX. Leipzig 1925—1950.

Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung auf dem Gebiete der indogermanischen Sprachen. Begründet von A. Kuhn. Neue Folge. Berlin - Göttingen 1873 sl.

Publikacije slovenskih znanstvenih akademij, učenih društev, vseučilišč i. dr.

4. ENCIKLOPEDIJE, SERIJE, ZBORNIKI

Энциклопедія славянської філології. Издание отдѣлення русскаго языка и словесности. Вып. 1, 2, 3, 4 I, 4 III, 5 II, 10, 11 I, 12. С.-П. 1908 sl.

Grundriß der slavischen Philologie und Kulturgeschichte. Herausgegeben von R. Trautmann und M. Vasmer. Berlin - Leipzig 1925 sl.

Veröffentlichungen des baltischen und slavischen Instituts an der Universität Leipzig 1923 sl.

Veröffentlichungen des slavischen Instituts an der Friedrich-Wilhelms - Universität Berlin. Herausgegeben von M. Vasmer. Berlin - Leipzig 1927 sl.

Veröffentlichungen der Slavistischen Arbeitsgemeinschaft an der Deutschen Universität. Prag 1926 sl.

Publications de l'Institut d'études slaves de Paris.

Travaux du Cercle linguistique de Prague.

Lwowska biblioteka slawistyczna. Lwów 1926 sl.

Biblioteczka Towarzystwa miłośników języka polskiego. Kraków 1920 sl.

Sborník práci I. sjezdu slovanských filologů v Praze 1929 (V Praze 1932) ter publikacije ostalih dveh kongresov, v Varšavi 1934 in Beogradu 1939 (tu pet knjig).

Станојевих С., Народна енциклопедија Срба, Хрвата и Словенаца I—IV. Београд 1929.

Большая советская энциклопедия. Москва 1948 sl.

Россія. Отдѣльное издание изъ „Энциклопедическаго словаря Брокгауза и Ефрона“. С.-П. 1900.

Gloger L., Encyklopedja staropolska, ilustrowana I—IV. Warszawa 1900—3.

Encyklopedja staropolska. Opracowana przez A. Brücknera. Warszawa 1937 sl.

Československá vlastivěda. Pod protektorátem Masarykovy Akademie práce. I—X. (Doplňky - Rejstřík.) Praha 1931 do 1936.

Vlastivěda slovenská I—II. Bratislava 1943—1946.

Rieger F. L., Slovník naučný. I—XI. V Praze 1860—1874.

Ottův slovník naučný. I—XXVIII. V Praze 1888—1909 i. dr. pod.

OPAŽENE POMOTE

- Str. 4, prva vrsta od sp. v pripombi naj stoji 1853 nam. 1835.
 Str. 10, druga vrsta od sp. v pripombi je pomotoma *sa* nam. *za*.
 Str. 38, peta vrsta od sp. v pripombi bi bilo dodati razpravo R. Ekbloma, navedeno v bibliografiji IV 4 B.
 Str. 144, enaindvajseta vrsta je črtati drugo shrv. *sŕlā*.
 Str. 264, dvanajsta vrsta od sp. naj stoji *знах — зна* nam, *зна-ах — знаа*.

VSEBINA

	Stran
PREDGOVOR k prvi izdaji	III—VI
PREDGOVOR k drugi izdaji	VI—VII
Kratice IX. — Jezikoslovni znaki XIII. — Pregled slovanskih latinskih abeced XVII. — Pregled slovanskih cirilskih azbuk XIX. — Stara glagolska in cirilska azbuka XXI.	
UVOD	1—7
Slovanski jeziki, skupine, številnost 1. — Starocerkvenoslovanski jezik, cerkvenoslovanske recenzije 2—3. — Sedanji slovanski književni jeziki 3—5. — Pismo glagolsko, cirilsko, latinsko, pravopis 5—6. — Sorodnost slovanskih jezikov, preseljevanje, jezikovni prehodi, razvoj 6. — Narečja 6—7 — Praslovanska (predhistorična) in historična doba, meja med obema, prenehanje glasoslovnega zakona odprtih zlogov v zvezi z onemenjem t. zv. polglasnikov 7.	
PREDHISTORIČNA DOBA	9—106
A. Glasoslovje	
a) Praslovanščina v odnosu do drugih indoevropskih jezikov 9—10.	
b) Slovansko-individualne značilne črte.	
I. ZAKON ODPRTIH ZLOGOV	11—17
1. Odpad soglasnikov na koncu 11.	
2. Izpremembe soglasniških skupin 11—13.	
3. Monoftongizacija diftongov v istozlogovnem položaju 13—14.	
4. Nastanek nosnih samoglasnikov <i>ę</i> — <i>ǫ</i> 14.	
5. Nastanek sonantskih <i>ʃ</i> — <i>ʒ</i> , palatalnega in velarnega odtenka 14—15.	
6. Izprememba dvoglasniških skupin <i>or</i> — <i>ol</i> pred soglasniki na začetku besed (<i>ort</i> — <i>olt</i>) 15.	
7. Izpremembe dvoglasniških skupin <i>or</i> — <i>ol</i> in <i>er</i> — <i>el</i> med soglasniki (<i>tort</i> — <i>tolt</i> , <i>tert</i> — <i>telt</i>) 15—17.	
8. Vrinjenje redukcijskega samoglasnika v soglasniške skupine tujih besed v starocerkvenoslovščini 17.	

II. KVANTITETA SAMOGLASNIKOV	17—19
Praslovanski dolgi in kratki samoglasniki in njih razmerje do indoevropskih 17—18. — Redukcijska samoglasnika (polglasnika) <i>ǣ</i> — <i>ǫ</i> 18—19. — Napeto izgovorjena <i>ǣ</i> — <i>ǫ</i> 19.	
III. NAGLAS (AKCENT)	19—32
Muzikalna kakovost, rastoča in padajoča intonacija, nazivi, zlogovni in besedni naglas, označba 19—21. Razmerje med indoevropsko kvantiteto in praslovanskima intonacijama 21—22. — Praslovanski akcentološki zakoni, naglasni tipi v oblikoslovju in besedotvoritvi 22—26. — Metatonija 26—31. — Razmerje med naglasom in kvantiteto 31—32.	
IV. NEBNI (PALATALNI) ZNAČAJ praslovanskega glasovnega sestava	32—44
Dve vrsti samoglasnikov in sonantov 32—33.	
1. Palatalizacija soglasnikov 33—40: Indoevropski sestav 33—34. — a) Palatalizacija dentalov in labialov 34—36. — b) Palatalizacija velarov 36—39: I. Prva, starejša regresivna palatalizacija; II. Druga, mlajša regresivna palatalizacija; III. Progresivna palatalizacija. — Izposojenke iz gotščine 38. — Dialektične razlike 38—39. — Tabela praslovanskih soglasnikov (poleg <i>i</i>) 40.	
2. Palatalizacija samoglasnikov (preglasi) 40—41.	
3. Drugi, s palatalno artikulacijo zvezani pojavi: Protetični <i>i</i> 41—42. — Rus. <i>je</i> > <i>o</i> 42. — Samoglasniki v absolutnem začetku govora 42. — Praslovansko-dialektična labializacija <i>e</i> > <i>o</i> po šumevcih 42—43. — Praslovansko-dialektična redukcija medsamoglasniškega <i>i</i> in skrčenje (kontrakcija samoglasnikov 43—44.	
DODATEK	44—46
Pripomba o prevoju 44—46. — Pripomba o V. poglavju o soglasniških skupinah 46.	
B. Oblikoslovje	
I. SKLANJATEV	47—70
Skupne črte z drugimi indoevropskimi in posebno baltskimi jeziki	47—48
1. Imenska sklanjatev	
Razmerje do indoevropsčine; indoevropski koreniki samostalniki 48—49.	
I. Samoglasniške osnove: 1. osnove na - <i>o</i> - 49—50. — 2. Osnove na - <i>ā</i> -, ievr. - <i>ǣ</i> -, nom. sing. fem. - <i>ǣ</i> 50—51. — Imenska sklanjatev pridevnikov in drugih pridevniških besed 51—52. — Števniki	

<i>što</i> , * <i>tysQlja</i> (- <i>e</i> -), <i>tbma</i> 52. — 3. Osnove na - <i>ū</i> -, supln - <i>tē</i> -, prvotne pridevniške osnove 53. — 4. Osnove na - <i>i</i> -, števniki <i>trǣje</i> — <i>tri</i> , samostalniški števniki od <i>petb</i> do <i>desetb</i> , infinitiv - <i>ti</i> , nesklanjane pridevniške osnove 53—54. — 5. Osnove na - <i>ū</i> -, izposojenke iz germanščine na - <i>ō</i> 55.	
II. Soglasniške osnove: 1. Osnove na - <i>men</i> -, - <i>en</i> -, - <i>n</i> - moškega spola 55. — 2—4. Osnove na - <i>men</i> -, - <i>et</i> -, - <i>es</i> - srednjega spola 55. — 5. Osnove na - <i>ter</i> - ženskega spola 55—56. — Dodatek k soglasniškim osnovam: a) samostalniki na - <i>ēninb</i> -, - <i>janinb</i> -, b) samostalniki s sufiksom - <i>tel</i> - in - <i>ar</i> -; c) števniki <i>četyre</i> ; d) samostalniki s sufiksom - <i>ǣtb</i> , <i>pečatb</i> , <i>desetb</i> ; e) tvorina deležnika in komparativ 56—57.	
Sestav oblik	57
Tabela praslovanske samostalniške (imenske) sklanjatev	58—59
2. Zaimenska sklanjatev	57, 60—70
a) Sklanjatev osebnih zaimkov s tabelo 60—61.	
b) Sklanjatev neosebnihih zaimkov: Posebnosti sklanjatev 61—64. — 1. Osnove na - <i>o</i> -, - <i>a</i> -, mehke in trde; zaimka <i>všb</i> , <i>sičb</i> i. dr.; zložena sklanjatev <i>kǣjǣ</i> 64—66. — 2. Osnove na - <i>i</i> -, - <i>e</i> - 66—67. — Tabela sklanjatev neosebnihih zaimkov 62—63.	
c) Zaimenska sklanjatev določne oblike pridevnikov s tabelo 67—70.	
II. SPREGATEV	70—106
Razmerje do indoevropskih oblik, nadomestilo opuščenih prostih z opisnimi 70—74. — Praslovanske določene in nedoločene oblike 74. — Sedanjiške osnove 74—76. — Nedoločniške osnove, vrste in razredi glagolov 76—84. — Atematični glagoli 84. — Klasifikacija slovanskega glagola 84—85. — Pregled razmerja med nedoločniško in sedanjiško osnovo 85—89. — Primarna in sekundarna osebila 85, 90—93. — Pregled spregatve sedanjika in veleznika 94—95. — Aorist (prosti, sigmatični, razširjeni prosti) 93, 96—98. — Imperfekt 98—99. — Pregled spregatve imperfekta in aorista 99—101. — Pogojniki <i>bimb</i> i. dr. 99, 102. — Tvorinosedanji deležnik 102—103. — Trpnosedanji deležnik 103. — Nedoločnik, namenilnik 103—104. — Opisovalni deležnik 104. — Tvorinopretekli deležnik 104—105. — Trpinopretekli deležnik 105—106. — Glagolnik, glagolski pridevnik 106.	

A. Glasoslovje

I. POSTANEK ZAPRTIH ZLOGOV in izpremembe glasovnih produktov predhistoričnega zakona odprtih zlogov 107—128:

Onemenje redukcijjskih samoglasnikov v slabi in ojačenje v močni poziciji 107—108. — Refleksi ojačenih polglasnikov 108—109. — Napeto artikulirani polglasniki 109—110

Glasovne izpremembe, povzročene po onemenju polglasnikov 110—128

1. Soglasniki na koncu 110—112. — Onemenje samoglasnikov na koncu 111—112.
2. Soglasniške skupine v notranjosti in na začetku besed 112—121: a) enaki soglasniki, dolgi soglasniki 112—113. — b) nemi pred zvenečimi in narobe 113—114. — c) sičniki in šumevci 114—115. — d) palatalni in nepalatalni 115. — e) izenačenja po mestu artikulacije 116—117. — f) redukcija zobniškega, velarnega in ustničnega zapora, ozir. pripora 117—119. — g) dodaten prehod artikulacijski element 119. — h) disimilacija 119. — i) progresivna asimilacija 119—120. — j) metateza 120—121.
3. Dvoglasniki 121—122.
4. Nosna samoglasnika 122—123.
5. Jezičniška sonanta 123—126. — Nova iz skupin *trēt*—*trēt* in *tlēt*—*tlēt* 125—126. — Skupine jezičnikov s polglasnikoma na začetku besed 126. — Razvojna smer v pojavu novih jezičnih sonantov 126.
6. in 7. Izpremembe soglasniških skupin po jezičniški metatezi skupin *ort*, *tort* 127.
8. Opustitev vrinjenih polglasnikov v tujih besedah 128.

II. KVANTITETA 128—137

III. NAGLAS 137—151

IV. NADALJNI RAZVOJ PALATALNEGA ZNAČAJA slovanskih jezikov. Dispalatalizacijski pojavi 151—171

1. Vpliv samoglasnikov na soglasnike in razvoj šumevcev in afrikat 151—162: Rusko-poljski dvojni (trdi in mehki) soglasniki 153—156; — češki in slovaški 156—158; — drugo 158—162.
2. Vpliv soglasnikov na samoglasnike. Preglasi. Z dispalatalizacijo zvezani pojavi labializacije 162—171: a) Regresiven vpliv 163—168. — b) Progresivni vpliv 168—171.

V. OSAMLJENI POJAVI izven glavnih razvojnih smeri. Izpremembe posameznih glasov in glasovnih skupin. Nastanek novih glasov 172—190

1. Izgovor samoglasnikov na začetku besed. Protetični glasovi 172—178.
2. Izpremembe po večini oslabiljene artikulacije nekaterih soglasnikov 178—182: a) *g* 178—180. — rus., kaš. *-go* > *-vo* 179—180. — b) *h* 180—181. — c) praslovanske zveneče afrikate *dz*, *dž*, *dž* 181. — d) nadomeščanje šumevcev s sičniki (mazurjenje i. pod.) 181—182.
3. Izpremembe neposredno dotikajočih se glasov 182—185: a) Jezičniško-samoglasniške asimilacije: vpliv jezičnika *r* na samoglasnike 182—183; — rotacizem 183—184; — primeri redukcije glasov v hitrem govoru 184. — b) Nove, bolj sporadično pojavljajoče se izpremembe soglasniških skupin: asimilacijski prehod *sk* v *šk*, *str* v *štr* 184—185; — progresivna asimilacija *v* po nezvenečih soglasnikih i. dr. 185.
4. Izpremembe nedotikajočih se glasov 185—190: a) Zamenjava samoglasnika *o* z *e* i. dr. po vplivu sledečega zloga 185—187. — b) Medzlogovna asimilacija soglasnikov, prenos šuma, asimilacija šumevca *sikavcu* 187. — c) Medzlogovna disimilacija (pri jezičnikih, labialih) 187—188. — d) Medzlogovna metateza, prestavljanje posameznih soglasnikov in zlogov 188—189. — e) Haplologija 189. — Krajšanje mnogo rabljenih besed v hitri govorici; sinkope; drugi primeri, števniki 189—190

B. Oblikoslovje

I. SKLANJATEV 191—262

1. Imenska sklanjatev 191—237

- a) Samostalniki 191—217: α) Vpliv kategorije spola 192—197. — β) Genus animale in virile 197—200. — γ) Numeri. Oslabitev razlikovanja gramatičnega spola v množini 200—205. — Izguba dvojine. Ohranjene oblike 202—204. — Kolektivni samostalniki s funkcijo množine 204—205. — δ) Skloni: Analogična izenačevanja 205—217. — Genetiv plur. 210—213. — Lokal sing. masc.-neutr. 213—214. — Novi tipi sklanjatev 214—215. — Delna izguba vokativa 215. — Nesklonljivost 215—216. — Izguba deklinacije v bolgarščini 216—217. — ε) Klasifikacija samostalniške sklanjatve 217.

b) Pridevniki in pridevniško sklanjane besede (komparativ, participi i. dr.) 218–236: Kako- vostni pridevniki 218–222. — Prislovi 222–223. — Svojilni pridevniki 223–224. — <i>Tretjič, čbžb</i> 224–225. — Vrstilni števnik 225–226. — Ločlini ali vrstni števnik 226. — Komparativ 226–229. — Superlativ 229. — Tvornosedanji in tvorno- pretekli deležnik 229–235. — Trpnosedanji in trpnopretekli deležnik 236–237.	
2. Zaimenska sklanjatev	237–257
a) Sklanjatev osebnih zaimkov 237–239. — b) Ne- osebni zaimki in zaimek 3. osebe 239–252. — c) Zaimenska sklanjatev pridevnikov 252–257.	
3. Sklanjatev števnikov	257–262
II. SPREGATEV	262–282

Razmerje do praslovanskih glagolskih oblik 262. — Aorist in imperfekt 262–265. — Pogojniki 265–266. — Opisni pretekli čas, sedanjik pomožnega gla-
gola *jesmb* 266–268. — Bolgarski nedoločni
pretekli čas 268. — Predpretekli čas 268. —
Rus. было, бывало z opisnim deležnikom 268. —
— Prihodnji čas 268–269. — Pogojni futurum za
pretekla dejanja v srbohrvaščini, pogojnik za pre-
teklost v bolgarščini 269–270. — Sedanjik 270–276.
— Analogično razširjenje končaja 1. osebe edn.
-m atematičnih glagolov 270–271. — Osebito 1.
osebe množ. 271–272. — Osebito 2. osebe edn.
272. — Osebito 3. osebe edn. in množ. 272–273. —
Dvojina 273. — Izpremembe sedanjiške osnove
273–274. — Sedanjiška oblika na podlagi ne-
določnika 274–275. — Raznospregavni primeri
275–276. — Supletivni primeri 276. — Analo-
gične izpremembe glasov 276. — Velelnik 276–278.
— Nedoločnik 278–281. — Nedoločnik na podlagi
sedanjika 280. — Balkanskojezikovni glagolski
formant -sa-, -isa- 281. — Supin 281. — Deležnik
281. — Pasiv 281–282. — Povratnik 281–282. —
O splošnem razvoju oblik v historični dobi 282.

PRIMERJAVA TEKSTA SLOVANSKIH JEZIKOV (Luk. X 30–35) 283–290

Starocerkvenoslovansko (Zogr.), rekonstrukcija
izvirnika v cirilski transkripciji, ruskocerkveno-
slovansko, hrvatsko-glagolsko 284–285. — Slo-
vensko, hrvatsko, srbskohrvatsko (jekavsko), bol-
garsko 286–287. — Češko, slovaško, poljsko,
gornjelужиško 288–289. — Rusko, malorusko 290.

SEZNAM GLAVNIH DEL IN SPISOV O SLOVAN- SKIH JEZIKIH 291–327

Stran

I. PRIMERJALNO JEZIKOSLOVJE	291–293
1. Splošno in indoevropsko teoretično 291. — 2. Fon- etika 291. — 3. Akcent 292. — 4. Primerjalna gramatika in slovar 292. — 5. Baltoslovanski na 293.	
II. BALKANISTIKA	293–294
III. STAROCERKVENOSLOVANSČINA	294–297
1. Slovnice 294. — 2. Pismo (paleografija) 294. 3. Spomeniki: A. Glagolski 295. B. Cirilski 295. — 4. Hrestomatije 296. — 5. Slovensko gradivo 296. — 9. Splošno 297.	
IV. PRIMERJALNO SLOVANSKO JEZIKOSLOVJE	297–303
1. Fonetika 297. — 2. Akcent 298. — 3. Primerjalne slovnice in praslovansčina 300. — 4. Spisi: A. Raz- merje med slovanskimi jeziki 301. B. Gramatične i. dr. monografije 301.	
V. ZGODOVINA SLOVANSKIH JEZIKOV	303–307
1. Slovnice in spisi 303. — 2. Spomeniki 305. — 3. Hrestomatija 306.	
VI. DIALEKTOLOGIJA	307–310
VII. KNJIŽEVNI JEZIKI	310–312
1. Zgodovina 310. — 2. Časopisi za književne jezi- ke 311. — 3. Pravopis 312 (pravorečje sub IV 1).	
VIII. OPISNE SLOVNICE	313–315
IX. PRAKTIČNI PRIPOMOČKI	315–317
1. Praktične slovnice 315. — Hrestomatije 316.	
X. SLOVARJI	317–323
1. Etimološki 317. — 2. Historični 318. — 3. Po- sameznih jezikov in narečij (dialektični) 318. — 4. Diferencialni oziroma slovanski večjezikovni 320. — 5. Praktični (s tujim jezikom) 322.	
XI. REALIA (starožitnosti, narodopis, splošna dela o Slovanih)	323
XII. ZGODOVINA SLOVANSKE FILOLOGIJE	323–327
1. Zgodovina slovanske filologije 323. — 2. Bibli- ografija. Biografija 324. — 3. Slovanskofilološki in jezikoslovni časopisi in periodika 325. — 4. En- ciklopedije. Serije. Zborniki 326.	
Opazene pomote	328
Vsebina	329–335

Tiskala tiskarna »Jože Moškrič«
v Ljubljani

Obseg 22 in pol tiskovnih pol

Naklada 1500 izvodov

Dotiskano v maju 1952

Državna založba Slovenije

Za založbo: Ciril Vidmar

